

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет

Литвин Н. Б.

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК У БАНКАХ (У КОНТЕКСТІ МСФЗ)

Підручник

*Затверджено
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

«Хай-Тек Прес»
Київ—2010

ББК 65.05.2я73

Л 64

Рецензенти:

Я. Д. Крупка — доктор економічних наук, професор

Тернопільського національного економічного університету

В. С. Рудницький — доктор економічних наук, професор Львівської комерційної академії.

Б. Ф. Усач — доктор економічних наук, професор Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України

***Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів
(лист № 1/11-257 від 26.01.2010 р.)***

Литвин Н. Б.

Л 64   **Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ): Підручник.** —
К.: «Хай-Тек Прес», 2010. — 608 с.

ISBN 978-966-2143-35-5

У підручнику «Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ)» висвітлено основи організації фінансового обліку в банках України. Розкрито оновлені вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності та нормативно-правових актів НБУ щодо обліку банківських операцій та розкриття про них інформації у фінансової звітності. Висвітлено теоретичні та практичні аспекти відображення в обліковій системі вітчизняних банків касових, розрахункових, депозитних, кредитних, інвестиційних, лізингових, валютних та інших операцій, а також доходів і витрат, пов'язаних з їх проведенням. Розглянуто склад, зміст та структуру банківської фінансової звітності, дано її характеристику.

Підручник призначений для студентів, аспірантів, викладачів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, банківських працівників та осіб, які цікавляться банківським фінансовим обліком та фінансовою звітністю.

ББК 65.05.2я73

ISBN 978-966-2143-35-5

© Литвин Н. Б., 2010
© «Хай-Тек Прес», 2010

Зміст

Передмова	9
Розділ 1. СИСТЕМА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ	11
1.1. Складові елементи системи бухгалтерського обліку в банках, їх характеристика	11
1.2. Державне регулювання та нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку в банках України	14
1.3. Загальна характеристика міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та їх застосування в банківській системі України	17
1.4. Характеристика концептуальної основи складання та подання фінансових звітів, опублікованої Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку	22
1.5. Концепції фінансового обліку та звітності, що застосовуються в банках України	23
1.6. Облікова політика банку	25
1.7. Суть операційної діяльності банку, її організація та забезпечення	28
1.8. Документування операцій у банках	31
1.9. Здійснення внутрішнього контролю у процесі операційної діяльності банку	33
1.10. Фундаментальна облікова модель, її застосування в банках	35
1.11. Класифікація банківських бухгалтерських рахунків	38
1.12. Структура та характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України	39
1.13. Синтетичний та аналітичний облік в банках	42
Запитання для перевірки знань	45
Тести	46
Задачі	49
Розділ 2. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ	52
2.1. Поняття та структура власного капіталу банку	52
2.2. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про власний капітал	53
2.3. Облік операцій з формування статутного капіталу	56
2.4. Облік операцій із збільшення статутного капіталу	58
2.5. Облік викуплених власних акцій	60
2.6. Облік розрахунків за дивідендами	62
2.7. Розкриття інформації про власний капітал банку	63
Запитання для перевірки знань	64
Тести	65
Задачі	67

Розділ 3. ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ БАНКУ	69
3.1. Поняття грошових коштів та еквівалентів грошових коштів	69
3.2. Види банківських операцій з готівковими коштами та організація їх проведення	70
3.3. Характеристика рахунків, що використовуються для обліку готівкових коштів	72
3.4. Облік операцій з приймання банками готівкових коштів.....	74
3.5. Облік операцій з видачі банками готівкових коштів.....	76
3.6. Організація та облік інкасації коштів у клієнтів банку	79
3.7. Механізм проведення та облік операцій з підкріплення банків готівкою..	83
3.8. Облік надлишків та недостач готівки в касі банку	90
3.9. Облік операцій з ювілейними монетами, що мають гривневий номінал і виконують функцію засобу платежу.....	90
3.10. Організація та облік банківських операцій за кореспондентськими рахунками.....	94
3.10.1. Поняття, види та призначення кореспондентських рахунків...	94
3.10.2. Організація та облік міжбанківських розрахунків через СЕП НБУ	96
3.10.3. Облік розрахунків через внутрішньобанківську міжфілійну платіжну систему	101
3.10.4. Облік міжбанківських розрахунків через прямі кореспондентські рахунки	104
3.11. Розкриття інформації про грошові кошти та еквіваленти грошових коштів банку	112
Запитання для перевірки знань	113
Тести	114
Задачі	117
 Розділ 4. ОБЛІК ДЕПОЗИТІВ ТА ІНШИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	121
4.1. Економічний зміст депозитів та їх класифікація	121
4.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку депозитних операцій	123
4.3. Облік вкладів (депозитів) на вимогу клієнтів банку	127
4.4. Облік строкових депозитів клієнтів банку	131
4.5. Облік коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами	138
4.6. Розкриття інформації про залучені банком депозити	144
Запитання для перевірки знань	145
Тести	147
Задачі	149
 Розділ 5. ОБЛІК КРЕДИТНИХ АКТИВІВ ТА ПОЗАБАЛАНСОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ КРЕДИТНОГО ХАРАКТЕРУ	152
5.1. Сутність банківського кредиту, його види та класифікація.....	152
5.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку наданих банками кредитів..	155

5.3. Характеристика рахунків, що використовуються для обліку операцій з кредитування клієнтів банку	160
5.4. Облік операцій із надання банком кредитів клієнтам та їх повернення...	161
5.5. Облік доходів за наданими кредитами клієнтам банку	163
5.6. Облік забезпечення кредитних операцій	168
5.7. Облік операцій з формування та використання спеціальних резервів за наданими кредитами	171
5.8. Особливості обліку окремих кредитних операцій.....	174
5.8.1. Облік кредитних ліній	174
5.8.2. Облік кредитів овердрафт.....	175
5.8.3. Облік факторингових операцій	178
5.8.4. Облік кредитів, наданих суб'єктам господарювання за операціями репо	181
5.8.5. Облік операцій з урахування векселів	182
5.8.6. Облік наданих гарантій	185
5.9. Розкриття інформації про надані банком кредити та позабалансові зобов'язання кредитного характеру	191
Запитання для перевірки знань	193
Тести	194
Задачі	197

Розділ 6. ІНСТРУМЕНТИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

ТА ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ ЗА ЦИМИ РОЗРАХУНКАМИ	200
6.1. Поняття безготівкових розрахунків та регулювання їх проведення.....	200
6.2. Організація та облік розрахунків платіжними дорученнями, платіжними вимогами-дорученнями та платіжними вимогами	205
6.3. Організація та облік розрахунків з допомогою розрахункових чеків	211
6.4. Організація та облік розрахунків акредитивами	216
6.5. Організація та облік розрахунків з допомогою платіжних карток	227
Запитання для перевірки знань	231
Тести	232
Задачі	237

Розділ 7. ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ .....

7.1. Поняття фінансових інвестицій та їх класифікація	239
7.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку фінансових інвестицій ..	244
7.3. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку	251
7.4. Облік цінних паперів, придбаних до портфеля на продаж	261
7.5. Облік цінних паперів в портфелі банку до погашення.	280
7.6. Облік інвестицій в асоційовані компанії.	290
7.7. Облік інвестицій в дочірні компанії.....	293
7.8. Розкриття інформації про фінансові інвестиції банку.....	295
Запитання для перевірки знань	299

Тести	300
Задачі	305
Розділ 8. ОБЛІК ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ	309
8.1. Економічний зміст валютних операцій, їх види та класифікація	309
8.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку валютних операцій	317
8.3. Облік готівкових валютно-обмінних операцій	323
8.3.1. Облік операцій з купівлі та продажу іноземної валюти за гривні	325
8.3.2. Облік операцій з конвертації готівкової іноземної валюти	329
8.3.3. Облік операцій з прийняття на інкасо банкнот іноземних держав	331
8.3.4. Облік операцій з іменними чеками в іноземній валюті	333
8.3.5. Облік операцій з продажу та купівлі дорожніх чеків	337
8.4. Облік операцій з купівлі та продажу банківських металів з фізичною поставкою	341
8.5. Облік безготівкових операцій з купівлі та продажу іноземної валюти та банківських металів	345
8.6. Розкриття інформації про валютні операції	356
Запитання для перевірки знань	358
Тести	359
Задачі	364
Розділ 9. ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ І НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ	369
9.1. Поняття необоротних активів банку та їх класифікація	369
9.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів	371
9.3. Облік операцій з придбання та створення основних засобів та нематеріальних активів	380
9.4. Облік витрат на підтримання об'єктів необоротних активів у робочому стані та поліпшення основних засобів і удосконалення нематеріальних активів	384
9.5. Переоцінка основних засобів та нематеріальних активів	385
9.6. Амортизація основних засобів та нематеріальних активів	390
9.7. Визнання зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів	398
9.8. Облік вибуття основних засобів та нематеріальних активів	399
9.9. Облік необоротних активів, утримуваних для продажу	401
9.10. Облік інвестиційної нерухомості	404
9.11. Облік гудвілу	408
9.12. Розкриття інформації про основні засоби та нематеріальні активи банку	409
Запитання для перевірки знань	412
Тести	413
Задачі	415

Розділ 10. ОБЛІК ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ	418
10.1. Економічний зміст та види лізингових операцій	418
10.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку лізингових операцій	422
10.3. Облік операцій з фінансового лізингу лізингодавцем	423
10.4. Відображення в обліку фінансового лізингу лізингоодержувачем	428
10.5. Облік оперативного лізингу лізингодавцем	431
10.6. Облік операцій з оперативного лізингу лізингоодержувачем	433
10.7. Відображення в обліку продавця операції з продажу необоротного активу із зворотною орендою	435
10.8. Відображення в обліку покупця операції з продажу необоротного активу із зворотною орендою	438
10.9. Розкриття інформації про лізингові операції	439
Запитання для перевірки знань	441
Тести	442
Задачі	446
Розділ 11. ОБЛІК ЗАПАСІВ МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ БАНКУ	449
11.1. Поняття запасів матеріальних цінностей, системи їх обліку та методи визначення собівартості	449
11.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей	451
11.3. Облік операцій із придбання банком запасів матеріальних цінностей	454
11.4. Списання запасів матеріальних цінностей	455
11.5. Облік операцій із запасами матеріальних цінностей, що передані або надані в заставу	458
11.6. Облік ювілейних монет, що мають гривневий номінал і не є засобом платежу	460
11.7. Облік резервів для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості, пов'язаної із запасами матеріальних цінностей	461
11.8. Розкриття інформації про запаси матеріальних цінностей банку	462
Запитання для перевірки знань	462
Тести	463
Задачі	466
Розділ 12. ОБЛІК ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ	467
12.1. Економічний зміст доходів і витрат банків та їх класифікація	467
12.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку доходів і витрат	470
12.3. Облік процентних доходів та витрат банку	475
12.4. Облік комісійних доходів і витрат банку	489
12.5. Облік результатів від торговельних операцій банку	483
12.6. Облік загальних адміністративних витрат	484

12.7. Облік витрат з податку на прибуток	489
12.8. Облік фінансового результату діяльності банку і розподілу прибутку ...	491
12.9. Розкриття інформації про доходи, витрати і фінансовий результат діяльності банку	493
Запитання для перевірки знань	496
Тести	497
Задачі	501
Розділ 13. ФІНАНSOVA ЗВІТНІСТЬ БАНКУ	503
13.1. Вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) щодо фінансової звітності	503
13.2. Правове регулювання процесу формування фінансової звітності банків України	509
13.3. Характеристика основних форм банківської фінансової звітності	512
13.3.1. Звіт «Баланс»	512
13.3.2. Звіт про фінансові результати	518
13.3.3. Звіт про рух грошових коштів	521
13.3.4. Звіт про власний капітал	530
13.3.5. Примітки до фінансової звітності	533
13.4. Особливості складання консолідованої фінансової звітності банками України	537
Запитання для перевірки знань	550
Тести	551
Задачі	556
Бібліографічний перелік	560
Предметний покажчик	564
Додатки	571
Додаток А. План рахунків бухгалтерського обліку банків України	571
Додаток Б. Розрахунок статей форми річного (консолідованого) звіту «Баланс» банку	603
Додаток В. Розрахунок статей форми річного (консолідованого) звіту про фінансові результати банку	606

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Фінансовий облік у банках» відноситься до нормативних спеціальних економічних дисциплін, які формують фаховий рівень підготовки висококваліфікованих спеціалістів з банківської справи. Бухгалтерський облік по праву називають мовою бізнесу. Від рівня володіння цією «мовою» в значній мірі залежить професіоналізм та компетентність банківського працівника.

Від часу реформування бухгалтерського обліку в банківській системі України відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності, нормативно-правові акти НБУ у цій сфері постійно змінюються, уточнюються, перевидуються. З 1 січня 2009 р. набрали чинності зміни та доповнення, що були внесені НБУ в План рахунків бухгалтерського обліку банків України, методологію бухгалтерського обліку окремих банківських операцій та фінансову звітність банків. Враховуючи вдосконалення самих Міжнародних стандартів фінансової звітності, а також постійне оновлення нормативно-правових актів НБУ з питань фінансового обліку та звітності банків виникала необхідність підготовки нового підручника з дисципліни «Фінансовий облік у банках».

Зміст запропонованого підручника в логічній послідовності розкриває усі теми нормативної навчальної дисципліни «Фінансовий облік у банках». У ньому розглянуто теоретичні та практичні аспекти відображення в обліковій системі банків касових, розрахункових, депозитних, кредитних, інвестиційних, лізингових, валютних та інших операцій, а також доходів і витрат, пов'язаних з їх проведенням. Висвітлено склад, зміст та структуру банківської фінансової звітності, дано її характеристику. У підручнику викладено оновлені вимоги Міжнародних стандартів фінансової звітності та нормативно-правових щодо методологічних засад бухгалтерського обліку банківських операцій, що дозволить читачеві провести їх порівняльний аналіз.

Мета підручника — ознайомити читачів з системою фінансового обліку та звітності в банках України, основними вимогами МСФЗ та нормативно-правових актів НБУ щодо обліку банківських операцій і складання фінансової звітності; допомогти студентам набути ґрунтовні знання з основ організації фінансового обліку в банках України, засвоїти методику фінансового обліку різних видів банківських операцій, сформулювати навички вирішення облікових задач, виробити вміння розуміти та використовувати інформацію, що наведена у фінансовій звітності у процесі прийняття управлінських рішень.

Особливістю та науковою новизною підручника є те, що в ньому детально висвітлено питання, пов'язані з розкриттям інформації про банківські операції у фінансовій звітності. На думку автора, це допоможе користувачам підручника побачити вплив

облікових принципів, правил, методів і процедур на представлення інформації про діяльність банку у його фінансовій звітності. Окрім цього, наведені форми та статті фінансової звітності (у тому числі примітки до фінансової звітності), з описом інформації, яка в них розкривається про кожну банківською операцію, служитиме допомогою у процесі проведення аналізу банківської діяльності як загалом, так і окремих її сфер.

Підручник розрахований на широке коло користувачів: студентів, аспірантів, викладачів економічних вищих навчальних закладів, банківських працівників та осіб, які цікавляться банківським фінансовим обліком і звітністю.

Розділ 1

СИСТЕМА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

Питання до розгляду

- 1.1. *Складові елементи системи бухгалтерського обліку в банках, їх характеристика.*
- 1.2. *Державне регулювання та нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку в банках України.*
- 1.3. *Загальна характеристика міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та їх застосування в банківській системі України.*
- 1.4. *Характеристика концептуальної основи складання та подання фінансових звітів, опублікованої Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.*
- 1.5. *Концепції фінансового обліку та звітності в Україні.*
- 1.6. *Облікова політика банку.*
- 1.7. *Суть операційної діяльності банку, її організація та забезпечення.*
- 1.8. *Документування операцій у банках.*
- 1.9. *Здійснення внутрішнього контролю у процесі операційної діяльності банку.*
- 1.10. *Фундаментальна облікова модель, її застосування в банках.*
- 1.11. *Класифікація банківських бухгалтерських рахунків.*
- 1.12. *Структура та характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.*
- 1.13. *Синтетичний та аналітичний облік в банках.*

1.1. Складові елементи системи бухгалтерського обліку в банках, їх характеристика

Система бухгалтерського обліку в банках України включає фінансовий, управлінський та податковий облік, які ґрунтуються на єдиній інформаційній базі, відрізняючись формою та періодичністю розрахунку даних.

Фінансовий облік в банках України — це складова системи обліку, що включає сукупність правил, методик та процедур обліку для виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про операції банку зовнішнім користувачам, а також внутрішнім користувачам для прийняття управлінських рішень.

До внутрішніх користувачів інформації відносяться акціонери банку, Рада банку, Правління банку, внутрішні аудитори та працівники банку. Вони використовують

інформацію, яку надає фінансовий облік з метою планування, оцінки та контролю за щоденними банківськими операціями, зокрема за використанням його ресурсів відповідальними за це особами.

Зовнішніми користувачами є Національний банк України, наявні та потенційні кредитори, банки-кореспонденти, клієнти та інші особи, які використовують інформацію фінансового обліку з метою оцінки минулих та майбутніх результатів діяльності банку.

Фінансовий облік є обов'язковим видом обліку, на основі його даних складається фінансова звітність. Фінансовий облік у банках повинен забезпечувати своєчасне надання правдивої порівняльної інформації про активи, зобов'язання, фінансовий стан та результати діяльності банку, а також надавати можливість прогнозування і визначення стратегії розвитку діяльності банку шляхом порівняння статей балансу з показниками, встановленими керівництвом банку, та аналізу їх динаміки.

Фінансовий облік ведеться безперервно з часу реєстрації банку до його ліквідації із застосуванням комп'ютерних засобів, за допомогою яких в автоматизованому режимі здійснюється збирання, передавання, систематизація та оброблення інформації.

Банки самостійно обирають систему та підсистеми фінансового обліку, виходячи з потреб управління банком, обсягу банківських операцій і кількості працюючих, а також самостійно визначають свою облікову політику, визначають права працівників на підписування документів, затверджують правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку.

Управлінський облік ведеться з метою забезпечення керівництва банку та його підрозділів оперативною фінансовою і нефінансовою інформацією у визначеній ними формі для планування, оцінки, контролю й використання своїх ресурсів.

Управлінський облік ведеться банком для забезпечення внутрішніх потреб в інформації, виходячи зі специфіки та особливостей діяльності і структури управління. Банки самостійно розробляють систему і форми управлінського обліку, внутрішньої звітності і контролю операцій, обирають метод обліку затрат та калькулювання собівартості послуг (робіт), визначають зміст внутрішньої звітності, а також строки її подання на різні рівні управління. При організації управлінського обліку повинна забезпечуватися ідентичність інформації і розрахунків, здійснених на основі фінансового обліку.

На відміну від фінансового обліку, управлінський облік не є обов'язковим і не регламентується законодавчими актами чи національними бухгалтерськими стандартами. Для управління діяльністю банків використовуються дані як фінансового, так і управлінського обліку.

Податковий облік ведеться з метою накопичення даних про валові доходи та валові витрати відповідно до чинного законодавства і використовується для складання податкової звітності, форма, правила, порядок і термін подання якої визначаються Державною податковою адміністрацією України. Порядок ведення податкового обліку банки визначають самостійно. Як правило, для ведення податкового обліку банки створюють окрему підсистему з відкриттям рахунків у розрізі статей податкової декларації та додатків до неї. Зміни в податковому обліку не впливають на фінансовий облік.

Нижче наводиться порівняльна характеристика фінансового, управлінського та податкового обліку, які ведуться банками України (табл. 1.1).

Таблиця 1.1. Порівняльна характеристика видів обліку

Критерії	Види обліку		
	Фінансовий	Управлінський	Податковий
1	2	3	4
Мета обліку	Забезпечення своєчасного та повного відображення всіх банківських операцій та надання користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, результати фінансової діяльності та їх зміни	Забезпечення керівництва банку та його підрозділів оперативною фінансовою і нефінансовою інформацією для планування, оцінки, контролю й використання банківських ресурсів	Накопичення даних про валові доходи і витрати з метою визначення суми податків та своєчасності їх сплати
Користувачі інформації, що надається обліком	<i>Внутрішні користувачі:</i> акціонери банку, Рада банку, Правління банку, внутрішні аудитори банку, працівники банку <i>Зовнішні користувачі:</i> НБУ, наявні та потенційні кредитори, банки-кореспонденти, наявні та потенційні клієнти, інші користувачі	<i>Внутрішні користувачі:</i> керівництво банку	<i>Зовнішні користувачі:</i> податкові органи
Суб'єкт регулювання	НБУ	Керівництво банку, акціонери	ДПАУ
Юридичні джерела регулювання	Закони, нормативно-правові акти НБУ, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності	Відсутні	Податкове законодавство
Форми звітності	Звіт «Баланс», звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до звітів	Управлінська звітність (звіти про виконання кошторисів, звіти центрів відповідальності, бізнес-плани)	Податкові декларації
Оприлюднення звітності	Фінансова звітність оприлюднюється шляхом публікації в пресі, а також розміщення у всесвітній мережі «Інтернет»	Управлінська звітність не оприлюднюється	Податкова звітність не оприлюднюється

Закінчення табл. 1.1

1	2	3	4
Періодичність складання звітності	Щокварталу, щорічно	Періодичність визначається потребами керівництва банку	Щокварталу, щорічно
Вимірники	Єдиний грошовий	Різні вимірники	Єдиний грошовий
Спрямованість	Ретроспективна оцінка	Прогнозування	Ретроспективна оцінка

1.2. Державне регулювання та нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку в банках України

Загальні засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні регламентуються Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами). Згідно з цим Законом державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні здійснюється з метою:

- створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств та гарантують і захищають інтереси користувачів;
- удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється Міністерством фінансів України, яке затверджує національні положення (станданти) бухгалтерського обліку (П(С)БО), інші нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) — це нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, що визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам. Станом на 1.01.2009 року в Україні затверджено 34 П(С)БО (табл. 1.2.)

Згідно із Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України.

Функції Національного банку України у сфері бухгалтерського обліку визначені також у Законах України «Про Національний банк України» (зі змінами) та «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами). Так, у статті 41 Закону України «Про Національний банк України» зазначено, що НБУ встановлює обов'язкові для банків стандарти та правила ведення бухгалтерського обліку та звітності, що відповідають вимогам законодавства України. У статті 68 Закону України «Про банки і банківську діяльність» сказано, що банки організовують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі правил, встановлених Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та положень (стандартів) України.

Таблиця 1.2. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку

Номер П(С)БО	Назва П(С)БО	Дата та № наказу МФУ, яким затверджено П(С)БО
1	2	3
1	Загальні вимоги до фінансової звітності	31.03.1999 р. № 87
2	Баланс	31.03.1999 р. № 87
3	Звіт про фінансові результати	31.03.1999 р. № 87
4	Звіт про рух грошових коштів	31.03.1999 р. № 87
5	Звіт про власний капітал	31.03.1999 р. № 87
6	Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах	28.05.1999 р. № 137
7	Основні засоби	27.04.2000 р. № 92
8	Нематеріальні активи	18.10.1999 р. № 242
9	Запаси	20.10.1999 р. № 246
10	Дебіторська заборгованість	8.10.1999 р. № 237
11	Зобов'язання	31.01.2000 р. № 20
12	Фінансові інвестиції	26.04.2000 р. № 91
13	Фінансові інструменти	30.11.2001 р. № 559
14	Оренда	28.07.2000 р. № 181
15	Дохід	29.11.1999 р. № 290
16	Витрати	31.12.1999 р. № 318
17	Податок на прибуток	28.12.2000 р. № 353
18	Будівельні контракти	28.04.2001 р. № 205
19	Об'єднання підприємств	7.07.1999 р. № 163
20	Консолідована фінансова звітність	30.07.1999 р. № 196
21	Вплив змін валютних курсів	10.08.2000 р. № 193
22	Вплив інфляції	28.02.2002 р. № 147
23	Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін	18.06.2001 р. № 303
24	Прибуток на акцію	16.07.2001 р. № 344
25	Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва	24.02.2001 р. № 101
26	Виплати працівникам	28.10.2003 р. № 601

Закінчення табл. 1.2

1	2	3
27	Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність	7.11.2003 р. № 617
28	Зменшення корисності активів	24.12.2004 р. № 817
29	Фінансова звітність за сегментами	19.05.2005 р. № 412
30	Біологічні активи	19.11.2005 р. № 790
31	Фінансові витрати	28.04.2006 р. № 415
32	Інвестиційна нерухомість	2.07.2007 р. № 779
33	Витрати на розвідку запасів корисних копалин	26.08.2008 р. № 1090
34	Платіж на основі акцій	30.12.2008 р. № 1577

Організація бухгалтерського обліку та фінансової звітності в банківських установах, а також вимоги щодо ведення окремих банківських операцій регламентуються нормативно-правовими актами НБУ, які видаються у формі постанов Правління НБУ, а також інструкцій, положень, правил, що затверджуються постановами Правління НБУ.

На сьогодні ведення фінансового обліку та складання фінансової звітності в банках України регламентується значною кількістю нормативно-правових актів, які умовно можна поділити на 3 групи:

1 група — нормативно правові акти, що регламентують питання організації фінансового обліку та звітності в банках:

1. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України. Затверджено постановою Правління НБУ від 30.12.98 № 566;
2. Положення про організацію операційної діяльності в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 16.06.2003 р. № 254;
3. Положення про формування коригуючих проводок, що здійснюються банками України. Затверджено постановою Правління НБУ від 9.10.2001 № 427;
4. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 480.

2 група — нормативно-правові акти, що забезпечують ведення синтетичного обліку в банках:

1. План рахунків бухгалтерського обліку банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.06.2004р. № 280;
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.06.2004р. № 280.

3 група — нормативно-правові акти, що регламентують методику обліку різних банківських операцій та фінансових результатів від їх проведення:

1. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 20.10.2004 р. № 495;

2. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України. Затверджено постановою Правління НБУ № 555 від 17.11.2004 р.;
3. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р.;
4. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 3.10.2005р. № 358;
5. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 20.12.2005 р. № 480;
6. Інструкція з бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 10.12.2004 р. № 625;
7. Інструкція про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.03.2009 р. № 140;
8. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України. Затверджено Постановою Правління НБУ від 31.08.2007 р. № 309;
9. Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 8.04.2005 № 123;
10. Правила бухгалтерського обліку банками України операцій з чеками в іноземній валюті. Затверджено постановою Правління НБУ від 3.12.2001 № 493;
11. Правила бухгалтерського обліку операцій з документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 03.12.2004 р. № 549;
12. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

На основі нормативно-правових актів НБУ, кожен банк розробляє корпоративні (внутрішні) нормативно-правові акти, що визначають порядок ведення бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк.

1.3. Загальна характеристика міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та їх застосування в банківській системі України

Історично в кожній країні склались власні стандарти обліку та звітності, які відповідали в першу чергу вимогам, що висувалися до звітності її основними користувачами. Відмінності в підходах до змісту фінансових звітів значно ускладнювали аналіз інформації та прийняття рішень в умовах розвитку міжнародної торгівлі, багатонаціональних компаній, глобалізації фінансових ринків. У зв'язку з цим, виникла потреба в гармонізації фінансової звітності компаній різних країн, для забезпечення якої 29 червня 1973 р. було створено Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Committee — IASC). Його було засновано на підставі угоди, укладеної між професійними бухгалтерськими організаціями Австралії, Канади, Франції, Німеччини, Японії, Мексики, Нідерландів, Великобританії, Ірландії та США.

З 1983 р. до 2000 р. КМСБО об'єднував всі фахові бухгалтерські організації, що входять до складу Міжнародної федерації бухгалтерів. За станом на січень 2000 р. до КМСБО входило 143 члени зі 104 країн світу, які представляють понад 2 мільйони бухгалтерів.

У Конституції КМСБО було викладено такі цілі організації:

- формулювати і публікувати в інтересах громадськості стандарти бухгалтерського обліку, що їх потрібно дотримуватися при складанні фінансової звітності, а також сприяти їхньому прийняттю та дотриманню в усьому світі;
- спрямовувати зусилля на поліпшення і гармонізацію регулюючих положень, стандартів бухгалтерського обліку та процедур, пов'язаних з поданням фінансових звітів.

За період своєї діяльності КМСБО видав 41 міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО), з яких станом на кінець 2009 року діяло 29. Більшість чинних на сьогодні стандартів було переглянуто, що посприяло поліпшенню їх якості (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку

Номер стандарту	Назва стандарту	Дата первісного затвердження	Дата набуття чинності останніх змін і доповнень
1	2	3	4
МСБО 1	Подання фінансових звітів	січень 1975	01.01.2010
МСБО 2	Запаси	жовтень 1975	01.01.2005
МСБО 7	Звіт про рух грошових коштів.	жовтень 1977	01.01.2010
МСБО 8	Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки	лютий 1978	01.01.2005
МСБО 10	Події після звітного періоду	жовтень 1978	01.01.2005
МСБО 11	Будівельні контракти	січень 1980	01.01.1995
МСБО 12	Податки на прибуток	липень 1979	01.01.2001
МСБО 16	Основні засоби	березень 1982	01.01.2009
МСБО 17	Оренда	вересень 1982	01.01.2010
МСБО 18	Дохід	грудень 1982	16.04.2009
МСБО 19	Виплати працівникам	січень 1983	01.01.2009
МСБО 20	Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу	квітень 1983	01.01.2009
МСБО 21	Вплив змін валютних курсів	липень 1983	01.01.2005
МСБО 23	Витрати на позики	березень 1984	01.01.2009
МСБО 24	Розкриття інформації щодо зв'язаних сторін	липень 1984	01.01.2005

Закінчення табл. 1.3

1	2	3	4
МСБО 26	Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення	січень 1987	01.01.1995
МСБО 27	Консолідовані фінансові звіти та облік інвестицій у дочірні підприємства	квітень 1989	01.01.2009
МСБО 28	Інвестиції в асоційовані компанії.	квітень 1989	01.01.2009
МСБО 29	Фінансова звітність в умовах гіперінфляції	липень 1989	01.01.2009
МСБО 31	Частки у спільних підприємствах	грудень 1990	01.01.2009
МСБО 32	Фінансові інструменти: подання	червень 1995	01.01.2009
МСБО 33	Прибуток на акцію	лютий 1997	01.01.2005
МСБО 34	Проміжна фінансова звітність	червень 1998	-
МСБО 36	Зменшення корисності активів	червень 1998	31.03.2010
МСБО 37	Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи	вересень 1998	-
МСБО 38	Нематеріальні активи	вересень 1998	1.07.2009
МСБО 39	Фінансові інструменти: визнання та оцінка	грудень 1998	1.01.2010
МСБО 40	Інвестиційна нерухомість	квітень 2000	01.01.2009
МСБО 41	Сільське господарство	грудень 2000	01.01.2009

Постійним комітетом з тлумачень (Standing Interpretations Committee – SIC), що діяв при КМСБО, було затверджено 33 Тлумачення МСБО, з яких на кінець 2009 р. діяло 13.

У травні 2000 р. було прийнято новий статут, згідно з яким Комітет було перейменовано на Раду з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Board – IASB). У новому статуті РМСБО викладено такі цілі діяльності:

- розробка в інтересах громадськості єдиної системи високоякісних, зрозумілих і глобальних стандартів бухгалтерського обліку, що мають обов'язкову силу, відповідно до яких у фінансовій звітності повинна розкриватися якісна, прозора та порівнянна інформація, для того щоб учасники фондових ринків та інші користувачі могли приймати обґрунтовані економічні рішення;
- поширення й забезпечення суворого дотримання цих стандартів;
- забезпечення максимального зближення національних стандартів бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами, виходячи з найбільш оптимального вирішення питань бухгалтерського обліку та звітності.

Після реорганізації РМСБО перейменувала міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (International Accounting Standards – IAS) у міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards – IFRS). Станом на кінець 2009 р. РМСБО випущено 9 міжнародних стандартів фінансової звітності (табл. 1.4.)

Таблиця 1.4. Міжнародні стандарти фінансової звітності

Номер стандарту	Назва стандарту	Дата набуття чинності після первісного затвердження	Дата набуття чинності останніх змін і доповнень
МСФЗ 1	Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності	01.01.2004 р.	01.01.2009 р.
МСФЗ 2	Платіж на основі акцій	01.01.2005 р.	01.01.2010 р.
МСФЗ 3	Об'єднання бізнесу	01.01.2005 р.	01.07.2009 р.
МСФЗ 4	Страхові контракти	01.01.2005 р.	01.01.2006 р.
МСФЗ 5	Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність	01.01.2005 р.	01.01.2010 р.
МСФЗ 6	Розвідування для оцінки запасів корисних копалин	01.01.2006 р.	-
МСФЗ 7	Фінансові інструменти: розкриття інформації	01.01.2007 р.	01.07.2009 р.
МСФЗ 8	Сегменти діяльності	01.01.2009 р.	01.01.2010 р.
МСФЗ 9	Фінансові інструменти	01.01.2013 р.	-

Потрібно зауважити, що міжнародні стандарти, випущені до 2001 року, зберігають свою колишню назву, тобто МСБО. У березні 2002 р. Постійний комітет з тлумачень було замінено Комітетом з тлумачень міжнародної фінансової звітності (International Financial Reporting Interpretations Committee — IFRIC), який станом на кінець 2009 р. випустив 19 Тлумачень, з яких діючих — 16.

Міжнародні стандарти фінансової звітності, у широкому розумінні цього терміну, включають:

- міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards — IFRS);
- міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (International Accounting Standards — IAS);
- тлумачення міжнародних стандартів (Interpretations), розроблені Комітетом з тлумачень міжнародної фінансової звітності (IFRIC) або колишнім Постійним комітетом з тлумачень (SIC).

Банківська система України розпочала впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності з 1 січня 1998 р. Цим започатковано реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в банківському секторі. У процесі реформування банки перейшли на новий План рахунків бухгалтерського обліку, розроблений для забезпечення потреб складання фінансової звітності окремо для НБУ та банків другого рівня, а також було змінено підходи до організації та ведення аналітичного обліку.

На початковому етапі реформування бухгалтерського обліку нормативно-правова база НБУ з питань фінансового обліку містила лише загальні вимоги МСФЗ щодо визнання

і оцінки активів, зобов'язань, капіталу, доходів і витрат, а також розкриття про них інформації у фінансовій звітності. Сьогодні міжнародні стандарти є основою національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО) України та нормативно-правових актів, що регламентують ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності як підприємств, так і банків.

Від часу переходу банківської системи на МСФЗ нормативно-правові акти з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності банків постійно змінюються, уточнюються, перевидаються. Так, упродовж 2003–2005 років Національним банком було розроблено та введено в дію велику кількість нормативно-правових актів, що замінили попередні нормативні документи з бухгалтерського обліку практично усіх банківських операцій. З 2009 року набрали чинності Постанови НБУ, якими було внесено суттєві зміни у План рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкцію про його застосування, фінансову звітність банків, методологію і методику бухгалтерського обліку депозитних і кредитних операцій та доходів і витрат.

Процес постійного оновлення нормативних документів з питань фінансового обліку і звітності банків можна оцінювати, з одного боку, як фактор, що ускладнює діяльність банків, вимагає перепідготовки, навчання банківського персоналу, а з іншого боку як нормальний процес вдосконалення обліку. Позитивним при цьому є те, що зміни вносились з метою досягнення відповідності українських нормативно-правових актів з оновленими Міжнародними стандартами фінансової звітності.

Аналіз вимог діючих нормативно-правових актів НБУ з питань фінансового обліку та звітності дозволяє зробити висновок, що вони, в цілому узгоджуються з вимогами відповідних МСФЗ. Зокрема, облік операцій з депозитами, кредитами та цінними паперами відповідає основним вимогам МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»; облік основних засобів і нематеріальних активів відповідає вимогам МСБО 16 «Основні засоби», МСБО 38 «Нематеріальні активи», МСБО 36 «Зменшення корисності активів», МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність»; облік запасів матеріальних цінностей відповідає вимогам МСБО 2 «Запаси»; облік операцій з похідними інструментами відповідає вимогам МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»; облік валютних операцій відповідає вимогам МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів».

Водночас вітчизняна нормативно-правова база, що регламентує бухгалтерський облік банківської діяльності не охоплює усіх питань, що розглядаються МСФЗ. Окрім цього, щоб консолідована фінансова звітність банку повністю відповідала вимогам МСФЗ, банк повинен її відкоригувати, зокрема провести зміну класифікації окремих активів і зобов'язань, доходів та витрат у відповідних статтях фінансової звітності.

За останні роки Національним банком проведено велику роботу щодо побудови якісної системи фінансового обліку та звітності в банківській системі України. Разом з тим, процес розвитку фінансового обліку та звітності ще триває і, на нашу думку, має зводитися до таких напрямів як: розробка концептуальної основи фінансового обліку та звітності; розробка нових та вдосконалення діючих нормативних актів з обліку окремих видів банківських операцій; забезпечення повноти розкриття інформації у фінансовій звітності банків.

1.4. Характеристика концептуальної основи складання та подання фінансових звітів, опублікованої Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку

В 1989 р. КМСБО затвердив Концептуальну основу складання та подання фінансових звітів, в якій міститься виклад концепцій, на яких ґрунтується складання і подання фінансових звітів зовнішнім користувачам. Метою цієї Концептуальної основи є:

- 1) допомагати КМСБО в розробці майбутніх МСБО та перегляді існуючих;
- 2) допомагати КМСБО в подальшій гармонізації положень, стандартів бухгалтерського обліку та процедур, пов'язаних з поданням фінансових звітів шляхом надання основи для зменшення кількості альтернативних облікових підходів, дозволених МСБО;
- 3) допомагати відповідним національним органам у розробці облікових стандартів;
- 4) допомагати аудиторам при складанні звіту щодо відповідності фінансових звітів МСБО;
- 5) надавати допомогу користувачам фінансових звітів у питаннях тлумачення інформації, яка міститься у фінансових звітах, складених згідно з МСБО.

Варто зазначити, що концептуальна основа не є стандартом, вона служить своєрідним фундаментом бухгалтерських стандартів. Концептуальна основа відіграє значну роль, оскільки визначає концепції, що складають основу усіх діючих і майбутніх стандартів та представляють собою базові принципи формування фінансової звітності, а також використовуються для вирішення питань, які не регламентовані стандартами.

Концептуальна основа, розроблена КМСБО охоплює наступні складові (табл. 1.5.)

Таблиця 1.5. Характеристика Концептуальної основи складання та подання фінансових звітів, розробленої КМСБО

Складові концептуальної основи	Коротка характеристика складових концептуальної основи
1	2
Мета фінансових звітів	Метою фінансових звітів є надання інформації про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані підприємства, яка є корисною для широкого кола користувачів у прийнятті ними економічних рішень.
Основоположні припущення	Принцип нарахування; принцип безперервності.
Якісні характеристики	Чотирма основними якісними характеристиками є: зрозумілість; доречність; достовірність; порівнянність.
Елементи фінансових звітів	Активи, зобов'язання, капітал, доходи, витрати.
Визнання елементів фінансових звітів	Визнання є процесом включення до балансу або до звіту про фінансові результати статті, яка відповідає визначенню елемента та задовольняє такі критерії визнання: а) існує ймовірність надходження до підприємства або вибуття з нього будь-якої майбутньої економічної вигоди, пов'язаної зі статтею; б) стаття має собівартість або вартість, яку можна достовірно визначити.

Закінчення табл. 1.5

1	2
Оцінка елементів фінансових звітів	Оцінка — процес визначення грошових сум, за якими мають визнаватися і відображатися елементи фінансових звітів в балансі та у звіті про фінансові результати. До основ оцінки відносяться: історична собівартість; поточна собівартість; чиста вартість реалізації (погашення); теперішня вартість (дисконтована).
Концепції капіталу і збереження капіталу	Існує дві концепції капіталу — фінансова і фізична. Згідно з фінансовою концепцією, капітал є синонімом чистих активів або власного капіталу підприємства. Фінансова концепція капіталу прийнята більшістю підприємств при складанні фінансових звітів. Згідно з фізичною концепцією капіталу, такого як виробнича потужність, капітал розглядається у вигляді продуктивності підприємства, що базується, наприклад, на одиницях продукції за день. Концепції капіталу спричиняють такі дві концепції збереження капіталу: а) збереження фінансового капіталу. Згідно з цією концепцією прибуток заробляється, тільки якщо фінансова (або грошова) сума чистих активів на кінець періоду перевищує фінансову (або грошову) суму чистих активів на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам або внесків власників протягом цього періоду. б) збереження фізичного капіталу. Згідно з цією концепцією, прибуток заробляється, тільки якщо фізична виробнича потужність (або продуктивність) підприємства (або ресурси чи кошти, необхідні для досягнення такої потужності) на кінець періоду перевищує фізичну виробничу потужність на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам та внесків власників протягом цього періоду.

Потрібно зауважити, що концепції обліку не є раз і назавжди встановленими. З плином часу вони потребують перегляду та вдосконалення. Сьогодні Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та Рада зі стандартів фінансового обліку США працюють над спільним проектом, що був затверджений у жовтні 2004 року, по розробці спільної (єдиної) концептуальної основи. Остання має об'єднати і покращити існуючі на сьогодні концептуальні основи обох Рад, а також слугуватиме основою для розробки нових стандартів.

1.5. Концепції фінансового обліку та звітності, що застосовуються в банках України

В Україні основні концепції фінансового обліку та звітності, що застосовуються в банках України, викладені у:

- 1) Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Даний закон визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.
- 2) П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджену наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87. Цим Положенням визначаються: мета, склад, якісні характеристики, принципи підготовки фінансової звітності, вимоги до визнання і розкриття її елементів.

3) Положенні «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України», затверджені постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначено десять принципів, на яких ґрунтується фінансова звітність, зокрема: автономності, безперервності діяльності, періодичності, історичної собівартості, нарахування та відповідності доходів і витрат, повного висвітлення, послідовності, обачності, превалювання змісту над формою, єдиного грошового вимірника.

Відповідно до Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України, бухгалтерський облік та фінансова звітність у банках України ґрунтуються на таких принципах:

- **повне висвітлення** — усі банківські операції підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків. Фінансова звітність має містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій банку, яка може впливати на рішення, що приймаються згідно з нею;
- **превалювання сутності над формою** — операції обліковуються та розкриваються у звітності відповідно до їх сутності та економічного змісту, а не лише за їх юридичною формою;
- **автономність** — активи та зобов'язання банку мають бути відокремлені від активів і зобов'язань власників цього банку та інших банків (підприємств), у зв'язку з цим особисте майно та зобов'язання власників не мають відображатися у фінансовій звітності банку;
- **обачність** — застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, відповідно до яких активи та/або дохід не завищуватимуться, а зобов'язання та/або витрати — не занижуватимуться;
- **безперервність** — оцінка активів банку здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність продовжуватиметься в неосязному майбутньому. Якщо банк планує скоротити масштаби своєї діяльності, то це має відобразитися у фінансових звітах;
- **нарахування та відповідність доходів і витрат** — для визначення фінансового результату звітного періоду потрібно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. Доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;
- **послідовність** — постійне (із року в рік) застосування банком обраної облікової політики. Зміна методів обліку можлива лише у випадках, передбачених міжнародними стандартами та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і потребує додаткового обґрунтування і розкриття у фінансових звітах;
- **історична (фактична) собівартість** — активи і пасиви обліковуються пріоритетно за вартістю їх придбання чи виникнення. Активи та зобов'язання в іноземній валюті, за винятком немонетарних статей, мають переоцінюватись у разі зміни офіційного валютного курсу на звітну дату.

Хоча принцип єдиного грошового вимірника та принцип періодичності у даному Положенні не згадуються, але на практиці ці принципи застосовуються.

Принцип єдиного грошового вимірника означає, що вимірювання та узагальнення всіх операцій банку у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці. Цей принцип також припускає стабільність грошової одиниці, ігноруючи інфляцію. Так, в балансі підсумовуються разом активи, які були придбані в різний час.

Принцип періодичності означає розподіл діяльності банку на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності, забезпечення вчасною фінансовою інформацією її користувачів.

Проведений автором аналіз положень зазначених вище вітчизняних нормативно-правових актів дав підстави зробити такі висновки.

1. Ці документи не висвітлюють в повній мірі основні облікові концепції та не замінюють Концептуальної основи фінансового обліку та звітності.
2. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України містять ряд неточностей, суперечать одне одному та Концептуальній основі складання та подання фінансових звітів, розроблених КМСБО.

Як вже зазначалося, у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» наводиться десять принципів, на яких ґрунтується фінансовий облік та звітність, а у Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України — тільки вісім. Окрім цього, критерії віднесення певних облікових концепцій до категорії «принципи» у П(С)БО 1 та у Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України не співпадає з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів, розробленої КМСБО. Наприклад, у П(С)БО 1 та у Положенні НБУ до облікових принципів віднесено безперервність, нарахування, історичну (фактичну) собівартість, в той час як у Концептуальній основі історична собівартість віднесена до основи оцінки елементів фінансових звітів, а принцип нарахування та безперервності — до основоположних припущень. Також у П(С)БО 1 потребують уточнення деякі якісні характеристики фінансової звітності.

На думку автора, розробка Концептуальної основи фінансового обліку та звітності є одним із визначальних факторів вдосконалення бухгалтерського обліку в Україні та наближення його до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Вітчизняна Концептуальна основа повинна бути єдиною, для всіх юридичних осіб (як для підприємств, так і банків) та охоплювати такі складові:

- мету фінансових звітів;
- елементи фінансових звітів;
- якісні характеристики облікової інформації;
- визнання та оцінку елементів фінансових звітів
- подання і розкриття інформації у фінансових звітах.

При розробці вітчизняної Концептуальної основи за основу можна взяти проект спільної концептуальної основи, яка зараз розробляється Радою зі стандартів фінансового обліку США та Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

1.6. Облікова політика банку

Повнота та достовірність операцій у сфері бухгалтерського обліку залежить від облікової політики та внутрішніх процедур банку, що проводяться відповідно до чинного законодавства і нормативних актів Національного банку України без будь-яких відхилень.

Облікова політика банку — це сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, що використовуються банком для складання та подання фінансової звітності.

Загальні вимоги щодо облікової політики банків визначені у Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України, затвердженому постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566.

Відповідно до цього нормативно-правового акту, в кожному банку має бути розроблено Положення про облікову політику банку, яке затверджується наказом до початку нового календарного року і доводиться до відома всіх філій та підрозділів банку. Положенням про облікову політику банку встановлюється порядок ведення бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк згідно з чинним законодавством, особливості організації та ведення бухгалтерського обліку банку. Внесення змін до Положення про облікову політику банку протягом року, як правило, не допускається (окрім випадків істотних змін у діяльності або правовій базі).

Облікова політика банку базується на основних принципах бухгалтерського обліку, яких банки повинні дотримуватися при веденні рахунків і складанні зовнішньої та внутрішньої звітності. Банки ведуть бухгалтерський облік і складають фінансову звітність у валюті України. Операції в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності у валюті України з перерахуванням її за офіційним валютним курсом, установленим Національним банком України на дату здійснення операції або складання звітності. Операції повинні бути відображені в обліку в тому звітному періоді, в якому вони були здійснені, незалежно від дати руху коштів за ними

Банки висвітлюють обрану ними облікову політику шляхом опису:

- принципів обліку статей звітності;
- методів оцінки окремих статей звітності;
- фактів, що стосуються змін в обліковій політиці.

Облікова політика банку має враховувати методи оцінки активів та зобов'язань. Це передбачає вибір певної бази оцінки. Згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів, розробленою КМСБО, у фінансових звітах використовують кілька різних основ оцінки з різним ступенем та в різних комбінаціях. До основ оцінки відносяться: історична собівартість; поточна собівартість; чиста вартість реалізації (погашення); теперішня вартість (дисконтована).

Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України вимагає, щоб активи і зобов'язання були оцінені та відображені в обліку таким чином, щоб не переносити наявні фінансові ризики, які потенційно загрожують фінансовому становищу банку, на наступні звітні періоди. Активи і зобов'язання обліковуються пріоритетно за вартістю їх придбання чи виникнення (за первісною або справедливою вартістю). При обліку за первісною (історичною) вартістю активи визнаються за сумою фактично сплачених за них коштів, а зобов'язання — за сумою мобілізованих коштів в обмін на зобов'язання. При обліку за справедливою (ринковою) вартістю активи визнаються за тією сумою коштів, яку необхідно було б сплатити для придбання таких активів у поточний час, а зобов'язання — за тією сумою коштів, яка б вимагалася для проведення розрахунку у поточний час. Приведення вартості активів у відповідність із ринковою здійснюється шляхом їх переоцінки.

Облікова політика має передбачати такі процедури бухгалтерського обліку, які включають можливість здійснення взаємозаліку (крім випадків, передбачених чинним законодавством) активів та зобов'язань, або доходів та видатків як у бухгалтерських записах, так і у фінансовій звітності, а саме:

- кредитів, депозитів й іншої кредиторської і дебіторської заборгованості різних юридичних та фізичних осіб;
- кредитів, депозитів й іншої кредиторської і дебіторської заборгованості одних і тих же юридичних та фізичних осіб, що враховуються в різних валютах та з різними строками погашення;
- депозитів та кредитів, наданих під заставу депозиту, якщо інше не визначене відповідними законодавчими актами;
- витрат та доходів тієї ж юридичної особи.

Облікова політика банку обов'язково має охоплювати такі основні складові, як:

- характеристика аналітичних рахунків внутрішнього плану рахунків;
- додаткові реєстри аналітичного обліку та форми первинних документів, на підставі яких здійснюються операції (крім тих, що визначені в загальному порядку), включаючи форми документів для внутрішньої бухгалтерської звітності;
- правила документообороту та технології обробки облікової інформації;
- перелік визначених прав працівників банку на підписування документів;
- перелік операцій, що потребують додаткового контролю;
- порядок проведення інвентаризації і методи оцінки активів та зобов'язань;
- порядок контролю за здійсненими внутрішніми банківськими операціями;
- порядок розрахунків між філіями та іншими структурними підрозділами банку (внутрішньосистемні розрахунки);
- порядок фінансування (бюджетування) структурних підрозділів банку;
- порядок консолідації фінансової звітності асоційованих та дочірніх компаній;
- порядок застосування в обліку принципу нарахування доходів та витрат (включаючи порядок амортизації активів банку, створення та використання резервів);
- політика банку щодо роботи з цінними паперами (як придбаними, так і емітованими);
- процедури вивірки та контролю (операцій, звітності тощо);
- порядок реєстрації договорів;
- інші документи та рішення, необхідні для організації бухгалтерського обліку.

Будь-які зміни в обліковій політиці, що мають суттєвий вплив на показники звітного або майбутніх періодів, повинні бути описані з зазначенням їх причин і змін у відповідних статтях. Зміни положень облікової політики та причини цих змін розкриваються банком у примітці до річної фінансової звітності банку 1.23 «Ефект змін в обліковій політиці та виправлення суттєвих помилок», в якій зазначається така інформація:

- яка облікова політика змінюється, причини та суть змін, статті звітів, у яких відображені коригування;
- факт повторного надання зіставленої інформації у фінансових звітах або недоцільність її перерахунку;
- зміст та суму помилки;
- статті фінансової звітності минулих періодів, які були перераховані з метою повторного надання зіставленої інформації;

- факт повторного оприлюднення виправлених фінансових звітів або недоцільність їх повторного оприлюднення.

Не вважається зміною в обліковій політиці: 1) нова облікова політика щодо операцій, які не є суттєвими; 2) нова облікова політика щодо операцій, які відрізняються по суті від попередніх і не здійснювалися раніше. Нова облікова політика застосовується до подій та операцій з часу їх виникнення.

1.7. Суть операційної діяльності банку, її організація та забезпечення

Основою бухгалтерського обліку в банках є операційна діяльність. **Операційна діяльність банку** — це сукупність технологічних процесів, пов'язаних з документуванням інформації за операціями банку, проведенням їх реєстрації у відповідних регістрах, перевірками, вивірками та здійсненням контролю за операційними ризиками.

Основні вимоги до організації операційної діяльності банків регламентуються Положенням про організацію операційної діяльності в банках України, затвердженим постановою Правління НБУ від 16.06.2003 р. № 254.

Згідно з цим Положенням банки самостійно:

- 1) визначають систему організації операційної діяльності залежно від їх структури, обсягів та видів банківських операцій, кількості працюючих, розвитку інформаційних технологій тощо;
- 2) розробляють технології здійснення банківських операцій;
- 3) визначають методи внутрішнього контролю за проведенням операцій.

Організація операційної діяльності передбачає наявність документованих операційних процедур (правил) за всіма операціями, що здійснюються банками відповідно до законодавства України.

Операційні процедури (правила) щодо кожної операції мають базуватися на таких принципах, як наявність дозволу, запису, контролю, і обов'язково включати такі складові:

- опис операції;
- розподіл повноважень між виконавцями операції;
- установлення відповідальності осіб, які її здійснюють;
- документування інформації за операцією;
- заходи (механізми) внутрішнього контролю за проведенням операції та інші складові, визначені банком і передбачені у внутрішньому положенні.

Відповідальність за організацію операційної діяльності банків несуть їх керівники відповідно до установчих документів та законодавства України.

Операції банку здійснюються протягом операційного дня. **Операційний день банку** — це діяльність банку протягом робочого дня, що пов'язана з реєстрацією, перевірками, вивірками, обліком, контролем операцій (у тому числі прийманням від клієнтів документів на переказ і документів на відкликання та здійсненням їх оброблення, передавання та виконання) з відображенням їх у балансі банку. Тривалість операційного дня встановлюється банком самостійно.

Операційний день складається з:

1. **Операційного часу** — це частина операційного дня банку, протягом якої відбувається обслуговування клієнтів, (у тому числі приймаються документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути оброблені, передані та виконані банком). Початок та кінець операційного часу встановлюються згідно з розпорядженням керівника банку з урахуванням режиму роботи платіжних систем і доводяться до відома клієнтів.
2. **Часу завершення технологічного оброблення облікової інформації** з обов'язковим формуванням оборотно-сальдового балансу, реєстрів аналітичного обліку та інших реєстрів за операціями, що здійснюються з використанням відповідного програмного забезпечення.

Операції банку мають бути зареєстровані та відображені в день їх здійснення або наступного робочого дня, якщо операція здійснена після закінчення операційного дня (часу) банку або у вихідні чи святкові дні.

Кожна банківська операція охоплює такі основні етапи її здійснення:

1. Надання (отримання) дозволу на проведення операції. Свідченням того, що працівники отримали дозвіл на їх виконання, є затверджені керівництвом правила (процедури) здійснення операцій певного типу. На здійснення операцій, що не визначені в правилах (процедурах) банку, надаються окремі дозволи (розпорядження, накази тощо).
2. Проведення операції (укладення договорів, складання первинних документів, відкриття рахунків, введення інформації в облікову систему та її оброблення тощо).
3. Здійснення внутрішнього контролю за операцією (протягом усього операційного процесу — від часу ініціювання до відображення інформації про операцію в облікових реєстрах).

Відповідальність за укладання договорів відповідно до законодавства України, ідентифікацію операцій, формування первинних документів і оцінку ризиків несуть ініціатори операцій.

Ідентифікація операції передбачає її докладний опис, який має містити потрібну інформацію для різних підрозділів банку та внутрішнього аудиту, а саме:

- тип операції (міжбанківські розрахунки, операції з клієнтами банку, розрахунки за власними операціями тощо);
- номер та дату договору;
- конкретні строки (початок та завершення) операції згідно з договором;
- дані про контрагента;
- зміст операції (кредит, депозит, тип процентної ставки тощо);
- первинні документи;
- відповідальних виконавців (у тому числі за ініціювання операції, за реєстрацію та контроль за її проведенням).

Операційну діяльність банку безпосередньо забезпечують працівники банку, які виконують функції **фронт-офісу та бек-офісу**.

Фронт-офіс — це підрозділи банку або його уповноважені особи, які ініціюють та/або організовують операцію (шляхом укладання відповідних договорів). Виконувати функції фронт-офісу банку можуть працівники казначейства, кредитного підрозділу,

підрозділу, що здійснює операції з цінними паперами, а також інших підрозділів банку, які відповідають за ініціювання активних та пасивних операцій з клієнтами банку.

Бек-офіс — підрозділи або окремі відповідальні виконавці, які залежно від їх функцій забезпечують реєстрацію, перевіряння, звіряння, облік операцій та контроль за ними.

Працівники, які виконують функції бек-офісу банку, відповідають за:

- 1) перевіряння отриманих від фронт-офісу документів на паперових та/або електронних носіях щодо достовірності наданої інформації;
- 2) реєстрацію операцій і введення потрібних даних до автоматизованої системи;
- 3) перевіряння підтверджень про здійснення операцій, що надійшли від контрагентів, та/або надсилання підтвердження контрагенту про надходження коштів (може виконуватись автоматично за допомогою програмного забезпечення з наданням чіткої та зрозумілої інформації про результати перевірки);
- 4) проведення перевіряння лімітів за контрагентами;
- 5) перевіряння лімітів дилерів;
- 6) своєчасну підготовку, перевіряння та оформлення платіжних інструментів відповідно до нормативно-правових актів НБУ;
- 7) вивіряння залишків за рахунками клієнтів;
- 8) підготовку відповідних розпоряджень для здійснення розрахунків;
- 9) перевіряння правильності відображення операцій;
- 10) зберігання інформації про операції (вся електронна інформація має зберігатися в захищеному від модифікації вигляді);
- 11) нарахування процентів за кредитами і депозитами, комісійних тощо;
- 12) контроль за обробленням даних, здійсненням розрахунків, виконанням договорів.

Операції банків виконують відповідні працівники банку, яким надане право відповідального виконавця, а саме доручено оформляти та підписувати документи за визначеними операціями або:

- 1) контролювати правильність оформлення документів та відображення їх в обліку;
- 2) технологічно виконувати визначені операційні процедури незалежно від того, у якому структурному підрозділі банку вони працюють.

Під час приймання розрахункових документів відповідальний виконавець перевіряє правильність їх оформлення і засвідчує своїм підписом та відбитком штампа банку. Якщо операція потребує додаткового контролю, то документ, на підставі якого здійснена така операція, перевіряється особою, яка виконує контрольні функції (контролер), і засвідчується її підписом. Електронні документи засвідчуються електронним цифровим підписом відповідних працівників під час їх створення. Контролер має засвідчувати електронні документи своїм цифровим підписом лише після того, як перевірів наявність цифрових підписів відповідальних виконавців та отримав позитивний результат.

На одну особу не може бути покладено виконання функції щодо проведення операції, починаючи з її ініціювання до відображення в балансі банку, окрім операцій із встановленим механізмом контролю з використанням відповідного програмного забезпечення.

Робочі місця відповідальних виконавців організовуються таким чином, щоб сторонні особи не мали доступу до екранів ЕОМ, програмно-апаратних засобів, ключової інформації, паролів, печаток, штампів, документів і бланків банку.

Повноваження та відповідальність працівників банку щодо виконання ними функціональних обов'язків визначаються внутрішніми документами банку та посадовими інструкціями.

Всі працівники, які виконують операції з бухгалтерського обліку, з питань ведення бухгалтерського обліку підпорядковуються головному бухгалтеру банку.

Керівник банку зобов'язаний забезпечити контроль за належним зберіганням і використанням ключової інформації, печаток, штампів і бланків банку відповідальними особами таким чином, щоб уникнути їх втрати або використання з метою зловживання. Облік печаток і штампів ведеться в спеціальній книзі, де зазначаються прізвища і посади осіб, у яких вони зберігаються. Облік ключової інформації має здійснювати адміністратор захисту інформації.

1.8. Документування операцій у банках

Усі банківські операції відображаються в бухгалтерському обліку тільки при наявності документального підтвердження. Документи надходять в банк від підприємств і організацій, інших банків, а також складаються безпосередньо в банку і містять необхідну інформацію про характер операції, що дає змогу перевірити її законність і здійснити банківський контроль.

Банківський документ — це письмове розпорядження клієнта чи відповідального працівника банку на проведення грошово-розрахункової або іншої операції в банку.

Сукупність документів, на підставі яких банками здійснюється бухгалтерський облік та контроль, утворює **банківську документацію**. Форми документів та порядок їх застосування визначаються нормативними актами Національного банку України.

Документи, які фіксують факти здійснення операцій називаються **первинними**. Саме первинні документи є підставою для відображення банківських операцій за рахунками бухгалтерського обліку. Первинні документи мають бути складені під час здійснення операції, а якщо це неможливо — безпосередньо після її закінчення в паперовій та/або в електронній формі.

Банківські документи класифікуються за певними ознаками.

За місцем складання документи поділяються на внутрішні, що оформлені в банку та зовнішні, що одержані від клієнтів та інших установ.

За призначенням розрізняють розпорядчі документи, тобто такі, що містять дозвіл на виконання операції та виконавчі документи.

За змістом операцій документи класифікуються на касові, меморіальні та інші. Касовими документами оформляються операції з приймання і видачі готівки касою банку. Вони поділяються на прибуткові та видаткові. Меморіальні документи використовуються для здійснення і відображення в обліку операцій банку і його клієнтів за безготівковими розрахунками. До меморіальних документів відносяться: меморіальні ордери, платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, платіжні вимоги, розрахункові чеки, інші платіжні інструменти, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку.

Первинні документи як у паперовій, так і в електронній формі повинні мати певні обов'язкові реквізити, зокрема:

- назву документа (форми);
- дату і місце складання;
- назву підприємства (банку), що склало документ;
- зміст та обсяг операції (короткий зміст операції та підстава для її здійснення), одиницю її виміру;
- посади осіб, відповідальних за здійснення операції і правильність її оформлення;
- особистий підпис (електронний цифровий підпис) та інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні операції.

До обов'язкових реквізитів первинних документів, що використовуються для розрахунків (крім перелічених вище), також належать:

- назва одержувача коштів;
- сума операції (цифрами та словами). Сума операції може бути відображена лише цифрами, якщо цей документ формується за допомогою програмного забезпечення в автоматизованому режимі або якщо це передбачено нормативно-правовими актами НБУ;
- номери рахунків;
- назва банку (одержувача та платника коштів).

Первинні документи залежно від виду операції можуть включати, крім обов'язкових, додаткові реквізити, що визначаються банками самостійно.

Первинні документи, які не містять обов'язкових реквізитів, є недійсними і не можуть бути підставою для бухгалтерського обліку. Первинні документи з виправленням обов'язкових реквізитів банк до виконання не приймає, крім тих випадків, що визначені нормативно-правовими актами НБУ. Електронні документи з негативним результатом перевірки цифрового підпису банк до виконання не приймає. У разі приймання розпоряджень власників рахунків в електронній формі та здійснення міжбанківських розрахунків внесення будь-яких виправлень у документи, що надійшли до банку, не допускається.

У первинних документах, на підставі яких здійснюються записи в бухгалтерському обліку, мають зазначатися номери кореспондуючих рахунків за дебетом і кредитом, сума операції в грошовому виразі, дата виконання, підпис відповідального виконавця, підпис контролера (якщо операція підлягає додатковому контролю), підпис уповноваженої особи (якщо підставою для здійснення операції було відповідне розпорядження).

За однотипними операціями можуть складатися зведені меморіальні ордери. Зведений меморіальний ордер містить кілька номерів рахунків за дебетом чи кредитом. У разі виключення зі зведеного меморіального ордера певної суми, яка не може бути зарахована або списана з рахунку з будь-якої причини, ця сума закреслюється і в документі виправляється загальна сума. Кожне таке виправлення засвідчується підписами відповідального виконавця та контролера. Усі виправлення в електронному документі мають бути засвідчені цифровими підписами відповідального виконавця та контролера і відображені в протоколах функціонування програмного забезпечення.

Первинні документи за кожний робочий день мають бути звірені з оборотно-сальдовим балансом. У разі виявлення розбіжностей здійснюється вивіряння документів та оборотів за кожним балансовим рахунком. Сформовані, зброшуровані та звірені з оборотно-сальдовим балансом меморіальні документи передаються для зберігання.

1.9. Здійснення внутрішнього контролю у процесі операційної діяльності банку

Невід'ємною складовою операційної діяльності банку є система внутрішнього контролю.

Система внутрішнього контролю банку — це сукупність процедур, що спрямовані на попередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок, а також забезпечення захисту і збереження активів, повноти і точності облікової документації.

Вимоги щодо системи внутрішнього контролю в банках регламентуються такими нормативно-правовими актами:

- Положенням про організацію операційної діяльності в банках України, затвердженим постановою Правління НБУ від 16.06.2003 р. № 254;
- Положенням про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України, затвердженим постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566.

Внутрішній банківський контроль поєднує в собі адміністративний і бухгалтерський контроль за активами та пасивами банку та включає попередній, первинний (поточний) і подальший контроль.

Попередній контроль передбачає перевірку відповідності операції вимогам законодавства України, наявності відповідних дозволів і лімітів.

Первинний (поточний) контроль у процесі проведення операцій забезпечується шляхом виконання встановлених процедур контролю за певними операціями банку і передбачає візуальну перевірку правильності складання документів у паперовій формі та наявності підписів на них, а також перевірку наявності цифрового підпису на електронних документах.

Попередній і поточний контроль здійснює працівник банку, який, виходячи зі змісту документів, наданих в електронному або паперовому вигляді, перевіряє правильність їх оформлення і наявність порушень процедур бухгалтерського обліку. Після здійсненої перевірки документ підписується працівником банку. Якщо операції за рахунками підлягають додатковому контролю, виконавець передає необхідні документи контролюючому працівникові. Контролюючий працівник, перевібивши правильність оформлення операції, підписує їх. Після додаткового контролю документ передається виконавцю для відображення операції за відповідними рахунками.

Подальший контроль здійснюється після відображення операції в обліку з метою забезпечення систематичної перевірки стану організації операційної діяльності банку, правильності реєстрації, належного оформлення виконаних операцій, дотримання порядку зв'язання аналітичного обліку з синтетичним та формування первинних документів.

Подальший контроль здійснюють працівники бек-офісу та/або служби внутрішнього аудиту відповідно до їх функціональних обов'язків, визначених внутрішніми документами банку. У процесі подальшого контролю з'ясовуються причини порушення правил здійснення операцій та вживаються заходи щодо їх усунення.

Бухгалтерський контроль — це сукупність процедур, що дають змогу забезпечити збереження активів банку та достовірність звітності, що складається службою бухгалтерського обліку на основі даних, отриманих від операційних підрозділів.

Бухгалтерський контроль може бути попереднім, поточним та подальшим та повинен надати можливість впевнитися в тому, що:

- операції проведені тільки за загальним та/або спеціальним дозволом керівництва банку;
- операції відображені та оцінені згідно з вимогами облікової політики банку;

- система аналітичного обліку дає змогу відстежувати використання ресурсів та рух активів банку;
- розпорядження активами здійснюється лише в межах встановлених повноважень;
- інвентаризація активів та зобов'язань (балансових та позабалансових) проводиться з певною регулярністю, а виявлені недоліки усуваються належним чином.

Заходи внутрішнього бухгалтерського контролю мають передбачати наступне:

1. Облік операцій у повному обсязі, а саме: 1) усі операції мають обліковуватися відповідно до вимог законодавства України; 2) усі операції мають відображатися в балансі банку в тому періоді, протягом якого вони були здійснені. Підтвердженням повного та своєчасного здійснення операції є документи, які свідчать про те, що ця операція була виконана та інформація про неї внесена в облікові реєстри. До письмових підтверджень належать і самі записи в облікових реєстрах.
2. Своєчасне вивіряння. Застосування вивіряння як заходу внутрішнього бухгалтерського контролю передбачає регулярне і своєчасне порівняння записів в облікових реєстрах з первинними документами та/або відповідними активами тощо. Якщо виявлено розбіжності, то записи в реєстрах бухгалтерського обліку приводяться у відповідність до первинних документів та/або наявних активів тощо.
3. Оцінку вартості активів та зобов'язань банку з урахуванням їх ринкової чи справедливої вартості відповідно до вимог нормативно-правових актів НБУ, національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та МСФЗ. З метою відображення в обліку реального фінансового результату діяльності банки зобов'язані формувати резерви на покриття можливих втрат за активами відповідно до вимог законодавства України.

Адміністративний (внутрішній) контроль — це сукупність процедур, згідно з якими керівництво банку делегує свої повноваження, зокрема такі:

- збереження цінностей та активів;
- безпека працівників банку;
- ефективність, продуктивність та безпека процедур обробки інформації;
- наявність процедур, які чітко розмежовують завдання та відповідальність служб і працівників банку.

Адміністративний (внутрішній) контроль включає попередній, поточний та подальший контроль, та передбачає перевірку правильності фінансової операції до та після її проведення з метою забезпечення її відповідності встановленим правилам. Цей вид контролю дає змогу виявити ризики і вжити ефективних заходів щодо них.

Внутрішній банківський адміністративний контроль охоплює такі процедури:

- організаційні процедури контролю;
- управлінські процедури контролю;
- розподіл функцій;
- фізичні заходи контролю (захист і збереження активів, матеріальних цінностей і облікових реєстрів).

Організаційні заходи адміністративного контролю банку передбачають: визначення короткострокових та довгострокових цілей банку; визначення організаційної структури банку; затвердження правил внутрішнього розпорядку банку та правил, що стосуються конфлікту інтересів; розроблення процедур здійснення операцій; відбір компетентних та надійних працівників, їх навчання, застосування системи заохочення тощо. Праців-

ники, які залучені до укладання договорів, управління ризиками, контролю за ризиками, оброблення та обліку операцій, аналізу та фінансового контролю за операціями, а також особи, які заміщують їх, повинні мати необхідні знання, що відповідають кваліфікаційним вимогам, визначеним у процедурах здійснення операцій банків.

Управлінські заходи адміністративного контролю мають забезпечувати: регулярне (щоденне, щотижневе або щомісячне) визначення рівня фактичних ризиків та їх відхилення від установлених лімітів; систематичну підготовку інформації про укладені договори відповідно до контрагентів і встановлених лімітів; регулярну і своєчасну підготовку та надання управлінської інформації керівництву з різних питань; перевіряння звітів, що містять інформацію про фактичні фінансові результати діяльності банку, їх порівняння з результатами попереднього звітного періоду; аналіз дотримання вимог, визначених законодавством України; аналіз стану розрахунків та заборгованості за податковими платежами банку тощо.

До функцій, що підлягають обов'язковому розподілу, належать: санкціонування операцій, їх оформлення, виконання, облік, звіряння, зберігання, розроблення та експлуатація автоматизованих систем обліку. Розподіл повноважень між працівниками банку здійснюється таким чином, щоб одна особа не виконувала операцію від її початку до завершення. За наявності відповідного програмного забезпечення з належними рівнями контролю окремі операції можуть виконуватись від їх початку до відображення в обліку та/або звітності однією особою за умови здійснення подальшого контролю за цими операціями.

Банки мають забезпечувати обмежений доступ до активів, документів, облікової інформації, робочих місць програмно-технічних комплексів, ключів тощо. Активи не мають бути доступними для відповідальних виконавців, які відповідно до своїх функціональних обов'язків не розпоряджаються ними. Відповідальність за організацію збереження активів має покладатися на осіб, які не здійснюють бухгалтерський облік та не мають доступу до активів банку, а саме: прямого (фізичного) або непрямого (документи, робочі місця програмно-технічних комплексів).

Банки повинні забезпечувати захист:

- готівкових коштів, цінних паперів (у документарній формі) та інших цінностей і документів, засобів захисту інформації від фізичного пошкодження (випадкового знищення, псування або неправильного зберігання) шляхом використання відповідно обладнаних сховищ, вогнетривких сейфів;
- облікової інформації про виконання операцій протягом строку дії договору і після його закінчення відповідно до вимог законодавства України.

Фізичні заходи контролю банки мають застосовувати як до власних активів, так і до тих, що розміщені в банку від імені клієнтів.

1.10. Фундаментальна облікова модель, її застосування в банках

Першочерговим завданням будь-якої облікової системи є виявлення економічної події. **Економічна подія** — це будь-яка подія, що може безпосередньо впливати на фінансовий стан банку.

Економічні події класифікуються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні події включають операції між банком і окремими особами. Наприклад, залучення банком коштів на

депозит від фізичної особи, видача кредиту підприємству, виплата заробітної плати працівникам. В кожному випадку банк одержує щось (кошти, послуги) в обмін на щось інше (зобов'язання, кошти). Внутрішні події безпосередньо впливають на фінансовий стан банку, але не включають операції обміну з іншим суб'єктом господарювання. Наприклад, знос основних засобів, використання малоцінних і швидкозношувальних предметів. Як зовнішні, так і внутрішні економічні події мають бути зареєстровані обліковою системою, щоб в належній мірі відобразити фінансовий стан банку. Питання, пов'язані з тим, коли і як економічна подія має бути визнана і оцінена визначаються конкретними обліковими принципами і правилами.

В основі процесу виявлення і відображення впливу економічних подій на фінансовий стан банку лежить **фундаментальна облікова модель**, або як її ще називають **бухгалтерське рівняння**:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал}$$

Розглянемо елементи даного бухгалтерського рівняння.

Активи — ресурси, контрольовані банком у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до надходження економічних вигод у майбутньому. Майбутня економічна вигода, втілена в активі, є потенціалом, який може сприяти надходженню, прямо або непрямо, грошових коштів і їхніх еквівалентів до банку. Банк, як правило, використовує свої активи для надання послуг, що здатні задовольнити потреби їхніх клієнтів, які готові платити за них, а отже сприяти надходженню грошових коштів до банку. Активи можуть мати матеріальну або нематеріальну форму, бути або не бути власністю банку.

Активи банку виступають у вигляді готівки у національній та іноземній валюті, банківських металів, коштів, що знаходяться на кореспондентських рахунках в НБУ та інших банках, розміщених депозитів в інших банках, наданих кредитів, інвестицій у цінні папери, в асоційовані і дочірні компанії, основних засобів та нематеріальних активів.

Зобов'язання — теперішня заборгованість банку, яка виникла в результаті минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до вибуття із банку ресурсів, які втілюють в собі економічні вигоди.

До основних видів банківських зобов'язань відносяться: кошти на кореспондентських рахунках інших банків, депозити та кредити, одержані від інших банків, кошти на поточних та строкових рахунках клієнтів, боргові цінні папери, емітовані банком.

Власний капітал — це залишкова частка в активах банку після вирахування всіх його зобов'язань. Капітал ще називають чистими активами.

Капітал банку складається з статутного капіталу; емісійних різниць; загальних резервів та фондів; результатів минулих років; результатів переоцінки основних засобів, нематеріальних активів, цінних паперів у портфелі банку на продаж, інвестицій в асоційовані компанії, операцій хеджування.

Бухгалтерське рівняння показує рівність між економічними ресурсами банку (його активами) і загальними вимогами до цих ресурсів (зобов'язаннями та капіталом). Елементи бухгалтерського рівняння можуть бути представлені окремими рахунками, на яких записується збільшення або зменшення кожного елементу. Для графічного зображення рахунку використовується Т-подібна модель рахунку. Т-рахунок складається з трьох елементів: назви рахунку, лівого боку — дебету і правого боку — кредиту (рис. 1.1.)

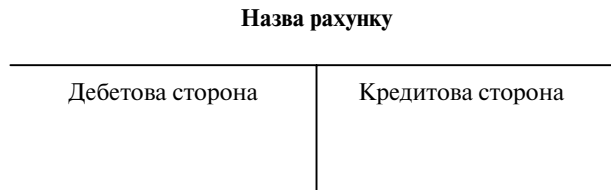

Рис. 1.1. Т-подібна модель бухгалтерського рахунку

В залежності від типу рахунку, дебет або кредит буде представляти збільшення або зменшення. Рахунки по ліву сторону бухгалтерського рівняння (активні рахунки) збільшуються при дебетуванні і зменшуються при кредитуванні. Рахунки по праву сторону рівняння (пасивні рахунки) збільшуються при кредитуванні і зменшуються при дебетуванні. Графічно це можна представити таким чином, як зображено на рис. 1.2.

Усі активні рахунки мають дебетовий залишок (сальдо), а пасивні — кредитовий.

За активними рахунками сальдо на кінець дня визначається за формулою:

Сальдо на кінець дня = Дебетове сальдо на початок дня + Обороти дебетові — Обороти кредитові

За пасивними рахунками сальдо на кінець дня визначається за формулою:

Сальдо на кінець дня = Кредитове сальдо на початок дня + Обороти кредитові — Обороти дебетові

Реєстрування інформації в бухгалтерському обліку банку досягається шляхом застосування методу подвійного запису, згідно з яким кожен запис-реєстрація відображається за двома рахунками: за дебетом одного рахунку і одночасно за кредитом другого рахунку. Загальна сума записів за дебетом повинна дорівнювати загальній сумі записів за кредитом.

Кожна банківська операція, що підлягає реєстрації у балансі, аналізується з позиції бухгалтерського рівняння. Операція завжди відображається як мінімум двома змінами у бухгалтерському рівнянні.

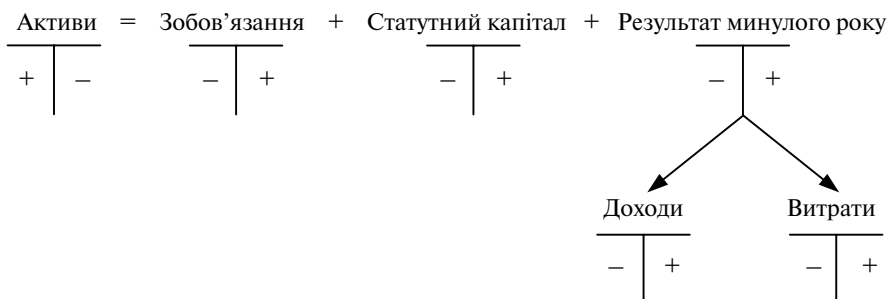

Рис. 1.2. Розширена схема бухгалтерського рівняння з Т-рахунками

Виділяють чотири типи операцій за їх впливом на елементи бухгалтерського рівняння:

- 1) Операція, яка одночасно збільшує активи та пасиви (наприклад, надходження на кореспондентський рахунок банку коштів на користь клієнта і їх зарахування на поточний рахунок клієнта);
- 2) Операція, яка одночасно зменшує активи і пасиви (наприклад, повернення банком клієнту його депозиту готівкою);
- 3) Операція, що зумовлює одночасне збільшення одних активів і зменшення інших активів (наприклад, купівля касою банку іноземної валюти за гривні);
- 4) Операція, яка зумовлює одночасне збільшення одних пасивів і зменшення інших пасивів (наприклад, перерахування банком за дорученням клієнта коштів з його поточного рахунку на депозитний).

Отже, після запису кожної операції права частина бухгалтерського рівняння дорівнює лівій.

1.11. Класифікація банківських бухгалтерських рахунків

Вся сукупність бухгалтерських рахунків може бути поділена на **балансові** та **позабалансові** (рис.1.3).

Балансові рахунки бувають постійними і тимчасовими.

Постійні рахунки мають залишок на кінець звітного періоду. На їх основі складається баланс банку. Серед них виділяють рахунки активів, зобов'язань, власного капіталу, а також контрарні рахунки.

Контрарні рахунки — це рахунки бухгалтерського обліку, показники яких використовуються для регулювання оцінки об'єктів обліку, які відображені в інших рахунках. Контрарні рахунки поділяються на контрпасивні і контрактивні.

Контрактивні рахунки — це контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників активних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за пасивними рахунками. Прикладами контрактивних рахунків є рахунки, що використовуються для обліку спеціальних резервів; неамортизованого дисконту за наданими банком кредитами; зносу необоротних активів.

Контрпасивні рахунки — це контрарні рахунки, які використовуються для регулювання показників пасивних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за активними рахунками. Прикладами контрпасивних рахунків є рахунки для обліку несплаченого зареєстрованого статутного капіталу банку; неамортизованого дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком; неамортизованого дисконту за коштами, залученими банком на строкові вклади.

Особливістю контрарних рахунків є те, що в балансі вони відображаються зі знаком «—»; контрпасивні рахунки — у складі пасивів, а контрактивні — у складі активів. Така методика дозволяє достовірно оцінювати окремі статті активів і пасивів.

Тимчасові балансові рахунки призначені для обліку витрат і доходів.

Рахунки витрат — це активні рахунки, а рахунки доходів — це пасивні рахунки. Наприкінці звітного періоду залишки за цими рахунками переносяться на рахунок фінансового результату, після чого ці рахунки закриваються.

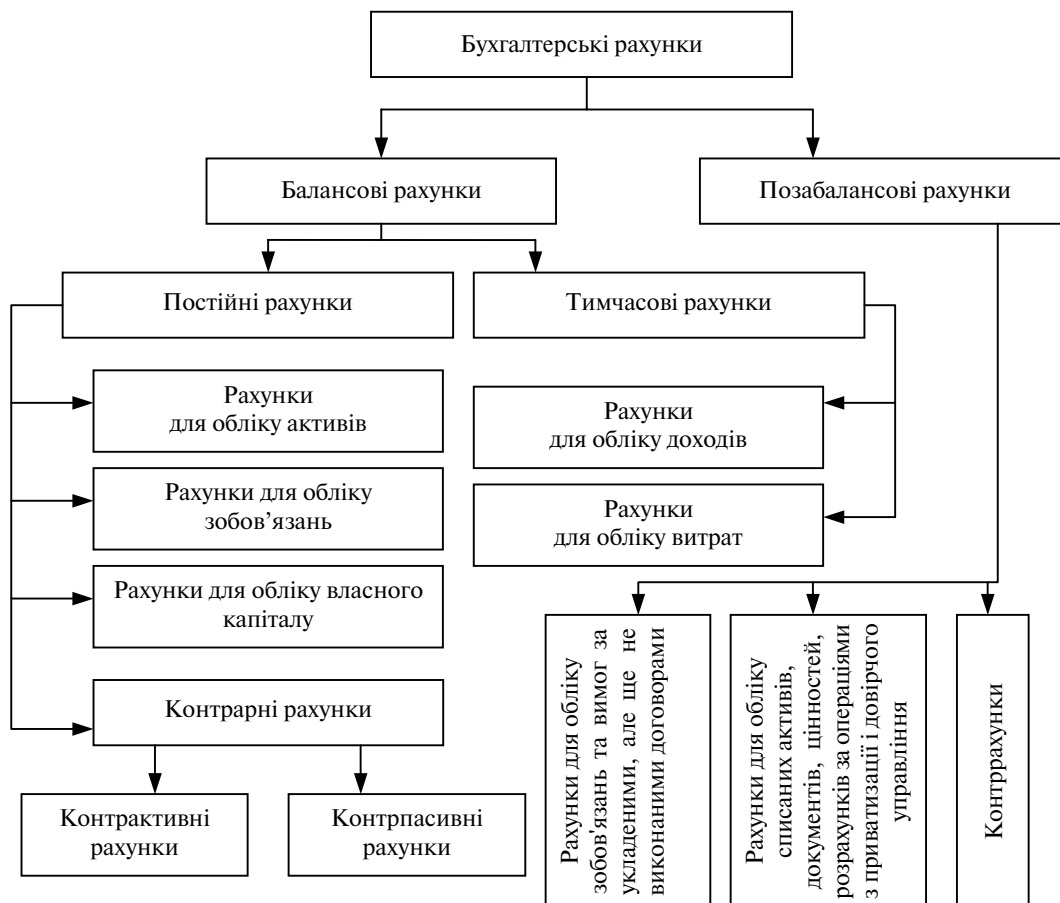

Рис. 1.3. Класифікація бухгалтерських рахунків банку

Позабалансові рахунки поділяються на активні, пасивні та контррахунки.

Позабалансовий рахунок активний, якщо, при переведенні його на баланс дебетується балансовий рахунок. Позабалансовий рахунок пасивний, якщо, при переведенні його на баланс кредитується балансовий рахунок.

Контррахунки є умовними і використовуються як технічні для реалізації методу подвійного запису.

1.12. Структура та характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України

План рахунків бухгалтерського обліку є обов'язковим для використання банками України і являє собою систематизований перелік рахунків бухгалтерського обліку, що

використовується для детальної та повної реєстрації всіх банківських операцій з метою забезпечення потреб складання фінансової звітності.

Балансові рахунки в Плані рахунків класифікуються за типами контрагентів, характером операцій і ступенем ліквідності активів і зобов'язань. План рахунків забезпечує мультивалютний облік операцій, суть якого полягає в обліку операцій в іноземній валюті за тими самими рахунками, що і операцій у гривні.

План рахунків складається з дев'яти класів:

Клас 1. Казначейські та міжбанківські операції.

Клас 2. Операції з клієнтами.

Клас 3. Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання.

Клас 4. Фінансові та капітальні інвестиції.

Клас 5. Капітал банку.

Клас 6. Доходи.

Клас 7. Витрати.

Клас 8. Управлінський облік.

Клас 9. Позабалансові рахунки.

Кожний клас Плану рахунків розподілений на: рахунки II порядку (двозначні — розділ); рахунки III порядку (тризначні — група); рахунки IV порядку (чотиризначні — балансовий рахунок).

Номери синтетичних рахунків у Плані рахунків складаються з чотирьох цифр. Першою цифрою номера рахунку визначено клас рахунків; першими двома цифрами — розділ рахунків; першими трьома цифрами — групу рахунків, а чотирма цифрами — номер балансового рахунку.

Клас 1 Плану рахунків призначений для відображення в обліку взаємовідносин між Національним банком України та банками України, між банками України та іноземними банками, у тому числі операції з готівкою, банківськими металами, кредитами, депозитами та цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, тощо.

У цьому класі обліковуються казначейські та міжбанківські операції банків. До міжбанківських операцій належать кредитні та депозитні операції між банками, ведення кореспондентських рахунків, безготівкові розрахунки між банками, що обумовлені виконанням платежів клієнтів або власними зобов'язаннями одного банку перед іншим та іншими операціями згідно із законодавством України.

У розділі «Банківські метали» обліковуються дорогоцінні метали, які визначені як банківські згідно з нормативно-правовими актами НБУ. Інші дорогоцінні метали (лом, вироби з дорогоцінних металів) обліковуються в групі рахунків класу 3 «Запаси матеріальних цінностей». У цьому розділі не обліковуються дорогоцінні метали, які зберігаються за дорученням третьої сторони, такі дорогоцінні метали обліковуються за позабалансовими рахунками.

У розділах 12 «Кошти у Національному банку України» та 13 «Кошти Національного банку України» відображаються активи та зобов'язання банку за операціями з Національним банком України. На кореспондентському рахунку банку в Національному банку України обліковуються також обов'язкові резерви банку.

У класі 2 Плану рахунків відображаються операції з клієнтами, зокрема операції за розрахунками, наданими кредитами та залученими вкладами (депозитами). Рахунки

цього класу використовуються для обліку операцій за розрахунками з клієнтами (крім банків) — суб'єктами господарювання, органами державної влади та самоврядування, фізичними особами. За рахунками суб'єктів господарювання обліковуються кошти юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

За класом 3 Плану рахунків відображаються операції з цінними паперами (окрім цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії), обліковуються запаси товарно-матеріальних цінностей, сформовані банківські резерви, субординований борг, розрахунки між філіями одного банку, позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами тощо.

У класі 4 відображаються інвестиції банку в асоційовані та дочірні компанії, операції з основними засобами і нематеріальними активами.

За рахунками класу 5 відображається капітал банку, який включає статутний капітал, емісійні різниці, загальні резерви та інші фонди, результати минулих років, результати переоцінки.

Рахунки цього класу можуть кореспондувати з дебіторами, кредиторами та рахунками готівкових коштів у разі сплати дивідендів, викупу акцій (часток, паїв) в акціонерів (учасників) банку, збільшення капіталу банку шляхом переоцінки активів, з рахунками класів 6 та 7 під час формування фінансового результату діяльності банку за звітний рік. В іншому випадку рахунки класу 5 кореспондують тільки між собою.

У класі 6 відображаються доходи банку. Цей клас містить рахунки для обліку процентних, комісійних, інших операційних та інших доходів, результату від торговельних операцій, повернення списаних активів.

У класі 7 відображаються витрати банку. Даний клас включає рахунки для обліку процентних, комісійних, інших операційних витрат, загальних адміністративних витрат, відрахувань в резерви, податку на прибуток.

Клас 8 призначений для ведення управлінського обліку. Рахунки у класі 8 відкриваються банками самостійно і кореспондують тільки між собою. Залишки за рахунками класу 8 не враховуються під час складання фінансової звітності банку.

У класі 9 обліковуються позабалансові операції. Бухгалтерський облік операцій за позабалансовими рахунками ведеться за системою подвійного запису. Позабалансові рахунки кореспондують тільки між собою. Для відображення операцій за системою подвійного запису використовуються рахунки розділу 99. Рахунки можуть кореспондувати між собою без використання контррахунків.

Рахунки розділів 90–95 використовуються для обліку зобов'язань та вимог за укладеними, але ще не виконаними договорами, такими, як кредитні лінії, дозволений овердрафт, непокриті безвідкличні акредитиви, різні гарантійні зобов'язання, зобов'язання за цінними паперами, спотові, форвардні контракти та договори з купівлі-продажу іноземної валюти й інших фінансових інструментів.

Рахунки розділів 96–98 використовуються для обліку списаних активів, документів, цінностей, розрахунків за операціями з приватизації і довірчого управління.

Рахунки розділу 99 — це контррахунки, які використовуються для подвійного запису операцій за рахунками розділів 90-98. Контррахунки відкриваються в аналітичному обліку в будь-якому розрізі на розсуд банку.

1.13. Синтетичний та аналітичний облік в банках

Бухгалтерський облік в банках ведеться в двох напрямках: аналітичному і синтетичному.

Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку.

Регістри синтетичного та аналітичного обліку операцій — це носії спеціального формату у вигляді відомостей, книг, журналів, машинограм тощо. Банки самостійно розробляють та затверджують форми реєстрів обліку з урахуванням того, що реєстри синтетичного та аналітичного обліку повинні мати назву, період реєстрації операцій, прізвища і підписи або інші кодовані знаки, що дають змогу ідентифікувати осіб, які їх склали.

Ведення синтетичного обліку забезпечується за допомогою рахунків II, III, IV порядків Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. До основних форм реєстрів синтетичного обліку банку відноситься щоденний оборотно-сальдовий баланс, в якому відображаються обороти за дебетом і кредитом за день, вихідні залишки за активом і пасивом за кожним балансовим рахунком четвертого порядку з проміжним підсумком за балансовими рахунками третього та другого порядків (аналогічно і за позабалансовими рахунками). В оборотно-сальдовому балансі відображаються підсумки за кожним класом рахунків і загальний підсумок за всіма рахунками банку. Правильність складання щоденного балансу оборотів та залишків контролюється рівністю дебетових і кредитових оборотів та залишків за активом і пасивом. Наявність такої рівності є обов'язковою умовою початку нового банківського дня. Щоденний оборотно-сальдовий баланс перевіряється і підписується керівником і головним бухгалтером або особами, які ним уповноважені.

Детальна інформація про кожного контрагента та кожну операцію фіксується на рівні аналітичного обліку на аналітичних рахунках з допомогою параметрів аналітичного обліку.

Параметри аналітичного обліку включають параметри контрагентів (клієнтів), документів, договорів та безпосередньо параметри аналітичних рахунків. Усі параметри поділяються на дві групи — обов'язкові і необов'язкові.

Обов'язкові параметри вводяться із врахуванням вимог НБУ щодо звітності банків. Вони є обов'язковими для заповнення при занесенні у комп'ютерну систему нового контрагента або при відкритті аналітичного рахунку. Серед обов'язкових параметрів розділяють загальні і спеціальні. Загальні параметри застосовуються до всіх аналітичних рахунків. Спеціальні параметри застосовуються до аналітичних рахунків залежно від їх економічного змісту, а також використовуються для автоматизованого ведення окремих операцій банків та для надання звітності Національному банку. Значення обов'язкових параметрів аналітичного обліку в електронному вигляді наведено в класифікаторах, адаптованих до формування економічних показників для подання фінансової та статистичної звітності, що входять до пакета довідників, які Національний банк доводить до відома банків.

Необов'язкові параметри є рекомендованими для заповнення. Вони можуть використовуватись при організації внутрішнього обліку в банку, а також при наданні звітності іншим органам.

Усі номери рахунків аналітичного обліку формуються за такою схемою:

AAAA K EEEEEEEEE

1. *AAAA* — номер балансового (позабалансового) рахунку (4 символи).
2. *K* — ключовий розряд (1 знак).
3. *EEEEEEEEEE* — інформація про аналітичний рахунок (до 9 символів).

Довжина номера рахунку не є фіксованою. Максимальна довжина номера рахунку становить 14 цифр, мінімальна — 5 цифр.

Сегмент *EEEEEEEEEE* визначається банком самостійно. До складу цього сегмента може включатись код контрагента, порядковий номер рахунку, номер філії, код валюти тощо. У разі необхідності банки можуть самостійно збільшувати кількість необхідних атрибутів поза номером рахунку.

До розрахунку ключового розряду входять сегменти *AAAA*, *EEEEEEEEEE* номера рахунку і код банку.

У разі відкриття банком аналітичного рахунку для обліку операцій з контрагентами або рахунку клієнта банк зобов'язаний заповнювати такі параметри:

- код контрагента;
- ідентифікаційний код/номер;
- резидентність;
- код власного підрозділу банку;
- код країни;
- ознака інсайдера;
- інституційний сектор економіки;
- форма власності;
- види економічної діяльності;
- організаційно-правова форма господарювання.

Під час проведення банком розрахункових та касових операцій в документах заповнюються стандартизовані реквізити, які називаються параметри документів. До них відносяться:

- символ касових оборотів;
- параметр розподілу суми оборотів за рахунком за визначеним критерієм;
- код контрагента;
- код операції;
- код країни платника.

До загальних обов'язкових параметрів договорів та аналітичних рахунків належать:

- номер аналітичного рахунку;
- номер балансового (позабалансового) рахунку;
- код контрагента;
- код валюти або банківського металу;
- характеристика аналітичного рахунку.

До спеціальних обов'язкових параметрів договорів та аналітичних рахунків належать:

- процентна ставка;
- розподіл аналітичного рахунку за визначеним критерієм;
- додатковий розподіл аналітичного рахунку за визначеним критерієм;

Для рахунків, за якими обліковуються надані або отримані кредити, банк має заповнювати такі спеціальні параметри:

- початковий строк видачі кредиту;
- строк до повернення кредиту;
- строк пролонгації;
- параметр забезпечення кредиту;
- параметр ризику, який визначає категорію ризику кредиту.

Для рахунків, за якими обліковуються розміщені або залучені банком депозити, мають заповнюватися такі спеціальні параметри:

- строк розміщення (залучення) депозиту;
- строк повернення депозиту.

Для рахунків з обліку цінних паперів банк має заповнювати такі спеціальні параметри:

- строк до погашення;
- місце емісії цінних паперів.

Для позабалансових рахунків розділів 90-93 Плану рахунків має зазначатися параметр строку до погашення позабалансових зобов'язань і вимог, наданих та отриманих банком.

Сукупність усіх аналітичних рахунків банку утворює внутрішній план рахунків. Банки самостійно визначають власну систему аналітичного обліку, створюючи внутрішній план рахунків, що містить опис характеристики кожного рахунку або групи рахунків, порядок їх відкриття та закриття.

Всі рахунки (поточні, кредитні, депозитні та ін.), що відкриваються юридичним і фізичним особам, а також рахунки за внутрішніми операціями банку реєструються в книзі відкритих рахунків, яка ведеться в електронній або паперовій формі в розрізі балансових рахунків четвертого порядку та включає такі позиції щодо рахунку:

- номер балансового рахунку;
- номер особового рахунку;
- код контрагента;
- найменування контрагента;
- дата відкриття рахунку;
- дата закриття рахунку.

Книга реєстрації відкритих рахунків нумерується, прошнуровується, засвідчується підписами керівника та головного бухгалтера банку, скріплюється відбитком печатки банку та зберігається у призначеної відповідальної особи. Головний бухгалтер банку може надавати право ведення книги відкритих рахунків відповідним підрозділам банку. Книги відкритих рахунків банк може вести у розрізі окремих балансових рахунків (наприклад, для обліку вкладень у цінні папери; обліку внесків акціонерів або вкладів фізичних осіб тощо) або структурних підрозділів служби бухгалтерського обліку. Кожна підсистема з реєстрації відкритих рахунків та обліку окремих операцій (цінні папери, кредити, депозити, основні засоби тощо) повинна працювати так, щоб вся інформація за рахунками цих підсистем включалася до загальних даних банку. Головний бухгалтер банку контролює правильність ведення книги відкритих рахунків. У разі закриття рахунку в книзі проставляється дата його закриття. Нумери закритих рахунків не можуть бути присвоєні новим клієнтам банку.

Запитання для перевірки знань

1. Які види обліку, що ведуться банками України є обов'язковими?
2. Хто є користувачами інформації, яку надає система фінансового обліку банку?
3. На основі якого виду обліку банки складають внутрішню звітність, що використовується для забезпечення внутрішніх потреб банку в інформації?
4. Чим фінансовий облік відрізняється від управлінського та податкового обліку?
5. З якою метою здійснюється державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні?
6. Який державний орган в Україні встановлює порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках?
7. З якою метою було створено Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку?
8. Які цілі діяльності викладено у статуті Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку?
9. Як називаються стандарти, які випускаються Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку?
10. В якій мірі Міжнародні стандарти фінансової звітності застосовуються банками України?
11. Що являє собою концептуальна основа складання та подання фінансових звітів, розроблена КМСБО та які складові вона охоплює?
12. В яких нормативно-правових актах викладено концепції фінансового обліку та звітності в Україні?
13. Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» на яких принципах ґрунтується ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності?
14. Що слід розуміти під обліковою політикою банку і які обов'язкові складові вона має охоплювати?
15. Що являє собою операційна діяльність банку?
16. Які функції виконують працівники фронт-офісу та бек офісу?
17. Що є підставою для відображення банківської операції в бухгалтерському обліку?
18. На які види класифікуються банківські документи?
19. В якому випадку первинні документи не можуть бути підставою для бухгалтерського обліку?
20. Які два види контролю поєднує в собі система внутрішнього контролю банку?
21. Як здійснюється попередній, первинний та подальший бухгалтерський контроль?
22. Дайте визначення елементів бухгалтерського рівняння.
23. З яких елементів складається T-подібна модель рахунку?
24. Як визначається сальдо за активними і пасивними рахунками?
25. Які чотири типи операцій виділяють за їх впливом на бухгалтерське рівняння?
26. На які види поділяються бухгалтерські балансові та позабалансові рахунки?
27. Скільки класів має План рахунків бухгалтерського обліку банків України і як вони називаються?
28. Дайте визначення реєстрів аналітичного і синтетичного обліку та назвіть їх основні форми.

29. На які групи поділяються параметри аналітичного обліку?
30. За якою схемою формуються номери рахунків аналітичного обліку?

Тести

1. На основі якого виду обліку банки складають фінансову звітність?
  - а) фінансового;
  - б) управлінського;
  - в) податкового.
2. Що означає термін «Міжнародні стандарти фінансової звітності» у його широкому розумінні?
  - а) Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), які почали публікуватися РМСБО з 2001 року;
  - б) Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО);
  - в) Тлумачення МСБО та МСФЗ;
  - г) усе перераховане вище.
3. Скільки міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) було видано Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку за період його діяльності?
  - а) 29;
  - б) 41;
  - в) 100;
  - г) 8?
4. Згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів, опублікованою КМСБО, принцип нарахування відноситься до:
  - а) принципів обліку;
  - б) якісних характеристик інформації, що наводиться у фінансовій звітності;
  - в) основоположних припущень;
  - г) основи оцінки елементів фінансової звітності.
5. Згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів, опублікованою КМСБО, принцип безперервності відноситься до:
  - а) принципів обліку;
  - б) якісних характеристик інформації, що наводиться у фінансовій звітності;
  - в) основи оцінки елементів фінансової звітності;
  - г) основоположних припущень.
6. У якому році Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку було перейменовано на Раду з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку:
  - а) 1973;
  - б) 1990;

- в) 2000;
г) 2007?
7. *Згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів, опублікованою КМСБО, процес визначення грошових сум, за якими мають визнаватися і відображатися елементи фінансових звітів в балансі та у звіті про фінансові результати, називається:*
- а) визнання;
б) оцінка;
в) переоцінка;
г) розкриття.
8. *Згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів, опублікованою КМСБО, історична собівартість відноситься до:*
- а) принципів обліку;
б) якісних характеристик інформації, що наводиться у фінансовій звітності;
в) основоположних припущень;
г) основи оцінки елементів фінансової звітності.
9. *Згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів, опублікованою КМСБО, до основоположних припущень відноситься:*
- а) зрозумілість;
б) повне висвітлення;
в) історична собівартість;
г) нарахування;
д) відповідність доходів і витрат;
е) безперервність;
ж) порівнянність.
10. *У якому нормативно-правовому акті визначено принципи, на яких базується ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності банками України?*
- а) Законі України «Про банки і банківську діяльність»;
б) «Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України»;
в) «Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України»;
г) «Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України».
11. *Який принцип бухгалтерського обліку вимагає постійного, із року в рік, застосування банком обраної облікової політики?*
- а) єдиного грошового вимірника;
б) повне висвітлення;
в) історична собівартість;
г) нарахування та відповідність доходів і витрат;

- д) послідовність;
- е) безперервність;
- ж) обачність.

12. *Як називається принцип бухгалтерського обліку, згідно з яким активи і пасиви обліковуються пріоритетно за вартістю їх придбання чи виникнення?*

- а) єдиного грошового вимірника;
- б) повне висвітлення;
- в) історична собівартість;
- г) нарахування та відповідність доходів і витрат;
- д) автономність;
- е) безперервність;
- ж) обачність.

13. *Як називається принцип бухгалтерського обліку, згідно з яким доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів?*

- а) єдиного грошового вимірника;
- б) повне висвітлення;
- в) історична собівартість;
- г) нарахування та відповідність доходів і витрат;
- д) автономність;
- е) безперервність;
- ж) обачність.

14. *Як називається принцип бухгалтерського обліку, згідно з яким припускається стабільність грошової одиниці?*

- а) єдиного грошового вимірника;
- б) повне висвітлення;
- в) історична собівартість;
- г) нарахування та відповідність доходів і витрат;
- д) автономність;
- е) безперервність;
- ж) обачність.

15. *Як називається принцип бухгалтерського обліку, згідно з яким в бухгалтерському обліку мають застосовуватися методи оцінки, відповідно до яких активи та дохід не завищуватимуться, а зобов'язання та витрати не занижуватимуться?*

- а) єдиного грошового вимірника;
- б) повне висвітлення;
- в) історична собівартість;
- г) нарахування та відповідність доходів і витрат;
- д) автономність;
- е) безперервність;
- ж) обачність.

16. *Період дня, протягом якого відбувається обслуговування клієнтів в банку називається:*
- а) операційним днем банку;
  - б) операційним часом;
  - в) часом технологічного оброблення інформації.
17. *Які з наведених нижче функцій виконують працівники бек-офісу банку?*
- а) реєстрацію операцій і введення потрібних даних до автоматизованої системи банку;
  - б) нарахування процентів за кредитами і депозитами, комісійних тощо;
  - в) перевіряння правильності відображення операцій;
  - г) укладання відповідних угод з клієнтами
  - д) усі названі вище види робіт
18. *Попередній внутрішній бухгалтерський контроль передбачає:*
- а) перевірку відповідності операції вимогам законодавства України;
  - б) візуальну перевірку правильності складання документів та наявності підписів на них;
  - в) перевірку стану організації операційної діяльності банку;
  - г) перевірку правильності реєстрації, належного оформлення виконаних операцій.
19. *В якій фінансовій звітності банк повинен розкривати інформацію про зміни положень облікової політики та причини цих змін?*
- а) звіті «Баланс»;
  - б) звіті про фінансові результати;
  - в) звіті про рух грошових коштів;
  - г) примітках.
20. *Які з наведених нижче параметрів аналітичного обліку відносяться до спеціальних обов'язкових параметрів договорів та аналітичних рахунків?*
- а) номер балансового (позабалансового) рахунку;
  - б) код контрагента;
  - в) код валюти або банківського металу;
  - г) процентна ставка.

Задачі

Задача 1.1.

Які з принципів бухгалтерського обліку та звітності застосував банк в кожному з наведених нижче випадків?

- 1. 5 березня банк залучив від фізичної особи депозит терміном на 6 міс. на умовах виплати відсотків в кінці терміну депозиту. Разом з тим, в кінці березня банк нарахував процентні витрати за даним депозитом.
- 2. Василенко П.Р. є одним із власників банку. У грудні він придбав для себе новий будинок вартістю 1000 000 грн. Вартість цього будинку не була відображена в активах банку.

3. Упродовж п'яти років банк застосовує один і той самий метод амортизації основних засобів.
4. Банк відобразив у своєму річному звіті «Баланс» будівлю, в якій він розташований, за вартістю її придбання, хоча ринкова вартість на дату складання фінансової звітності була більшою.
5. Банк надав підприємству в фінансовий лізинг (оренду) обладнання. Вартість цього обладнання банк відобразив у звіті «Баланс» у складі статті «Інші фінансові активи», а не у статті «Основні засоби та нематеріальні активи».
6. В кінці кожного місяця банк нараховує проценти за наданими клієнтам кредитами і відображає їх за рахунками процентних доходів, хоча в більшості випадків клієнти платять нараховані за кредитами проценти в наступному після нарахування місяці.

Задача 1.2.

З наведеного нижче переліку виберіть, що належить до активів, зобов'язань та капіталу банку:

- а) ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком;
- б) кошти на кореспондентських рахунках інших банків;
- в) результати переоцінки основних засобів;
- г) основні засоби;
- д) кредити, надані клієнтам;
- е) банкноти та монети національної валюти в касі банку;
- є) власні акції, що викуплені в акціонерів;
- ж) акції підприємства, що придбані банком до свого торгового портфеля;
- з) кошти на вимогу фізичних осіб;
- и) емісійні різниці;
- і) нематеріальні активи;
- ї) інвестиції в дочірні компанії.

Задача 1.3.

На які елементи бухгалтерського рівняння і як вплинуть (збільшать чи зменшать) наступні банківські операції:

- а) продаж банком власних основних засобів;
- б) купівля банком акцій підприємства;
- в) перерахування коштів з поточного рахунку клієнта на строковий;
- г) купівля касою банку доларів США за гривні;
- д) одержання короткострокового кредиту від іншого банку;
- е) перерахування за дорученням клієнта коштів з його поточного рахунку на користь особи, яка обслуговується в іншому банку.

Задача 1.4.

Вкажіть, чи дебет буде збільшувати (+) чи зменшувати (-) кожен із зазначених нижче рахунків Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України:

- 1) 1001 «Банкноти та монети в касі банку»;
- 2) 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку»;

- 3) 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- 4) 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб»;
- 5) 2902 «Кредиторська заборгованість за прийнятті платежі»;
- 6) 2202 «Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам»;
- 7) 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;
- 8) 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»;
- 9) 2608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання»;
- 10) 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання».

Задача 1.5.

Вкажіть, чи кредит буде збільшувати (+) чи зменшувати (-) кожен із зазначених нижче рахунків Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України:

- 1) 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»;
- 2) 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»;
- 3) 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;
- 4) 2615 «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання»;
- 5) 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам»;
- 6) 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»;
- 7) 4400 «Основні засоби»;
- 8) 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»;
- 9) 4102 «Інвестиції в асоційовані банки»;
- 10) 6046 «Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам».

Розділ 2

ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

Питання до розгляду

- 2.1. *Поняття та структура власного капіталу банку.*
- 2.2. *Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про власний капітал.*
- 2.3. *Облік операцій з формування статутного капіталу.*
- 2.4. *Облік операцій із збільшення статутного капіталу.*
- 2.5. *Облік викуплених власних акцій.*
- 2.6. *Облік розрахунків за дивідендами.*
- 2.7. *Розкриття інформації про власний капітал.*

2.1. Поняття та структура власного капіталу банку

Власний капітал банку — це залишкова частка в активах банку після вирахування всіх його зобов'язань. Власний капітал також ще називають чистими активами.

Структура власного капіталу банку залежить від організаційно-правової форми банківського бізнесу та законодавчих вимог. Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121-III, банки в Україні створюються у формі відкритого акціонерного товариства або кооперативного банку. Капітал банку складається з:

- основного капіталу;
- додаткового капіталу.

Основний капітал банку включає сплачений і зареєстрований статутний капітал і розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів. Розкриті резерви включають і інші фонди такої самої якості, які повинні відповідати таким критеріям:

- 1) відрахування до фондів мають здійснюватися з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;
- 2) фонди і рух коштів до них та з них повинні окремо розкриватись у опублікованих звітах банку;

3) фонди повинні бути у розпорядженні банку для покриття збитків з метою необмеженого і негайного використання у разі появи збитків;

4) збитки не можуть безпосередньо покриватися з фондів, а повинні проводитися через рахунок прибутків і збитків.

За умови затвердження НБУ **додатковий капітал** може включати:

1) нерозкриті резерви (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв);

2) резерви переоцінки (основні засоби та нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання);

3) гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти, які повинні відповідати таким критеріям:

- вони є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- вони не можуть бути погашені за ініціативою власника;
- вони можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги про припинення торгових операцій;
- вони дозволяють відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє здійснити такі виплати;

4) субординований борг (звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути заборані з банку раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів). При цьому сума таких коштів, включених у капітал, не може перевищувати 50 відсотків розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20 відсотків від його первинної вартості протягом 5 останніх років угоди.

Національний банк України має право визначати своєю постановою інші статті балансу банку для включення до додаткового капіталу, а також умови і порядок такого включення. Додатковий капітал не може бути більшим 100 відсотків основного капіталу.

2.2. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про власний капітал

Міжнародні стандарти фінансової звітності детально не регламентують методологію формування в бухгалтерському обліку інформації про власний капітал. Це зумовлено, насамперед, особливостями національних законодавств, які визначають вимоги щодо капіталу для різних форм організації бізнесу.

Окремі питання, пов'язані з визнанням, оцінкою, поданням та розкриттям інформації про власний капітал, розглядаються такими міжнародними стандартами:

- МСБО 1 «Подання фінансових звітів»;
- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 10 «Події після дати балансу»;
- МСБО 33 «Прибуток на акцію»;
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

У МСБО 1 «Подання фінансових звітів» містяться загальні вимоги щодо складання і подання фінансової звітності, у тому числі стосовно подання інформації про власний капітал та дивіденди.

МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» встановлює принципи подання фінансових інструментів як зобов'язань або власного капіталу і згортання фінансових активів і фінансових зобов'язань. Він застосовується до класифікації фінансових інструментів (з точки зору емітента) на фінансові активи, фінансові зобов'язання та інструменти власного капіталу; до класифікації пов'язаних з ними відсотків, дивідендів, збитків та прибутків, а також обставин, за яких слід згорнути фінансові активи та фінансові зобов'язання.

МСБО 32 визначає **інструмент власного капіталу** як будь-який контракт, який засвідчує залишкову частку в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань. Прикладами інструментів власного капіталу є звичайні акції без права дострокового погашення, певні типи привілейованих акцій, а також варанти або продані опціони «кол», які дозволяють утримувачеві передплатити або придбати фіксовану кількість звичайних акцій без права дострокового погашення в емітента за фіксовану суму грошових коштів чи інший фінансовий актив.

Фінансовий інструмент є інструментом власного капіталу, якщо і тільки якщо виконано обидві умови а) та б):

а) інструмент не містить контрактного зобов'язання:

- надати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому суб'єктові господарювання або
- обміняти фінансові активи чи фінансові зобов'язання з іншим суб'єктом господарювання на умовах, які є потенційно несприятливими для емітента;

б) якщо інструмент погашатиметься або може бути погашеним власними інструментами капіталу емітента, такий інструмент:

- є непохідним інструментом, який не містить контрактного зобов'язання емітента надавати змінну кількість власних інструментів капіталу, або
- є похідним інструментом, який погашатиметься емітентом шляхом обміну фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість його власних інструментів капіталу. З цією метою власні інструменти капіталу емітента не містять інструменти, які самі є контрактами на майбутнє отримання чи надання власних інструментів капіталу емітента.

На визначення величини власного капіталу суттєвий вплив має класифікація фінансових інструментів, які володіють як характеристиками власного капіталу, так і зобов'язання.

Як зазначається у МСБО 32, класифікація фінансових інструментів на фінансові зобов'язання та інструменти власного капіталу має здійснюватися відповідно до сутності фінансового інструменту, а не його юридичної форми. Хоча сутність та юридична форма фінансового інструмента, як правило збігаються, це відбувається не завжди. Деякі фінансові інструменти набувають юридичну форму капіталу, але за суттю є зобов'язаннями, інші можуть поєднувати характеристики, пов'язані з інструментами власного капіталу, та характеристики, пов'язані з фінансовими зобов'язаннями.

Наприклад, привілейована акція, яка передбачає обов'язковий викуп емітентом за фіксованою сумою чи сумою, що підлягає визначенню, на фіксовану дату чи майбутню

дату, що підлягає визначенню, або надає утримувачеві право вимагати від емітента викупу інструмента на певну дату або після неї за фіксовану суму чи суму, що підлягає визначенню, є фінансовим зобов'язанням. На противагу цьому, нормальні привілейовані акції не мають визначеної дати погашення і відповідно емітент не має контрактного зобов'язання здійснювати за ними платіж, тому вони класифікуються як інструмент власного капіталу.

Існують фінансові інструменти, які містять як компонент зобов'язання, так і компонент капіталу (їх ще називають складні фінансові інструменти). Прикладом таких фінансових інструментів є облигації, що конвертуються у фіксовану кількість звичайних акцій емітента. Вони мають два компоненти: 1) фінансове зобов'язання, тобто контрактне зобов'язання емітента сплатити кошти; 2) інструмент власного капіталу, тобто право утримувача конвертувати облигації у звичайні акції.

Стосовно складних фінансових інструментів, МСБО 32 вимагає, щоб суб'єкт господарювання подавав інформацію про компоненти зобов'язань та капіталу окремо у своєму балансі. Розщеплення складного фінансового інструмента здійснюється на дату емісії і в подальшому не переглядається.

При розподілі первісної балансової вартості складного фінансового інструменту між його компонентами, сума, за якою визнається компонент капіталу, визначається як залишкова сума після вирахування із справедливої вартості цілого фінансового інструмента суми, окремо визначеної для компоненту зобов'язання.

У МСБО 32 містяться також вказівки щодо власних викуплених акцій. Згідно з стандартом, якщо суб'єкт господарювання повторно купує свої власні інструменти капіталу, ці інструменти («власні викуплені акції») слід вираховувати з власного капіталу. Ніякий прибуток чи збиток не визнаватиметься у прибутку чи збитку після придбання, випуску чи анулювання власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання. Такі власні викуплені акції можуть придбаватися та утримуватися суб'єктом господарювання або іншими членами консолідованої групи. Компенсація, сплачена чи отримана, визнаватиметься прямо у власному капіталі.

Стосовно дивідендів, МСБО 32 вимагає, щоб суб'єкт господарювання дебетував виплати утримувачам інструмента власного капіталу прямо на власний капітал, за вирахуванням будь-якої пов'язаної з ним податкової пільги. Витрати на операції з власним капіталом, інші ніж витрати на випуск інструмента власного капіталу, які прямо розподіляються на придбання бізнесу (яке слід обліковувати згідно з МСБО 22), слід обліковувати як вирахування з власного капіталу, мінус будь-яка пов'язана з ним податкова пільга.

У МСБО 10 «Події після дати балансу» містяться вимоги щодо визнання оголошених дивідендів після дати балансу. Згідно з МСБО 10, якщо суб'єкт господарювання оголошує дивіденди утримувачам інструментів капіталу після дати балансу, суб'єкт господарювання не визнає такі дивіденди як зобов'язання на дату балансу. Інформацію про такі дивіденди розкривають у примітках до фінансової звітності відповідно до МСБО 1 «Подання фінансових звітів».

МСБО 33 «Прибуток на акцію» містить опис принципів для визначення та подання прибутку на акцію у фінансовій звітності. Цей стандарт слід застосовувати суб'єктам господарювання, звичайні або потенційні звичайні акції яких відкрито

продаються та купуються, а також суб'єктам господарювання, які перебувають у процесі випуску звичайних акцій або потенційних звичайних акцій на відкриті ринки цінних паперів.

Вимоги щодо розкриття інформації, пов'язаної з інструментами власного капіталу, містяться у МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Методика обліку операцій, пов'язаних з власним капіталом українських банків регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 3.10.2005 р. № 358.

2.3. Облік операцій з формування статутного капіталу

Статутний капітал банку — це сплачений та зареєстрований підписний капітал. Підписний капітал — це величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї).

Статутний капітал формується відповідно до вимог чинного законодавства України та установчих документів банку. Сума статутного капіталу визначається засновницькими документами, а його мінімальний обсяг регламентується Законом України «Про банки і банківську діяльність», згідно з яким мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути менше 10 мільйонів євро. Національний банк України має право встановити для окремих банків залежно від їх спеціалізації диференційований мінімальний статутний капітал на момент реєстрації банку, але не нижче 10 мільйонів євро.

Питання, пов'язані із створенням і державною реєстрацією банків в Україні регламентуються Положенням про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень, затвердженим постановою Правління НБУ № 375 від 31.08.2001 р. (зі змінами).

Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснюватися виключно шляхом грошових внесків. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти — в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях. Кошти можуть перераховуватися лише з власних поточних рахунків юридичними особами та фізичними особами у безготівковій формі та вноситися фізичними особами в готівковій формі.

Зауважимо, що статутний капітал банку не повинен формуватися за рахунок коштів, джерела походження яких не підтверджені. Банк має отримати від учасників банку документи й відомості, потрібні для з'ясування джерел походження коштів, що спрямовуються на формування його статутного капіталу.

Перерахування сум з іноземної вільно конвертованої валюти, унесених нерезидентами, у національну валюту України здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим НБУ на дату підписання установчого договору про створення банку, а в разі збільшення статутного капіталу банку — на дату прийняття рішення про збільшення статутного капіталу або на дату прийняття рішення про перетворення банку в банк з іноземним капіталом (якщо набуття банком статусу банку з іноземним капіталом проводиться без збільшення статутного капіталу банку).

Банки здійснюють емісію власних акцій та оголошують підписку на паї відповідно до законодавства України. Зауважимо, що банкам забороняється випуск акцій на пред'явника.

Державна реєстрація банків здійснюється Національним банком України на основі поданих уповноваженими засновниками банку особами пакета документів, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність» та Положенням про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень.

Кошти для формування статутного капіталу новостворюваного банку акумулюються учасниками банку (резидентами) на накопичувальному рахунку, що відкривається в територіальному управлінні НБУ за місцем створення банку. Не пізніше ніж за 15 робочих днів до закінчення тримісячного строку розгляду документів щодо державної реєстрації банку, учасники банку або уповноважена засновниками особа зобов'язані перерахувати кошти у розмірі, установленому Законом України «Про банки і банківську діяльність» на накопичувальний рахунок в установі НБУ. До часу внесення коштів для формування статутного капіталу на накопичувальний рахунок, відкритий в установі НБУ, ці кошти можуть акумулюватися на поточному рахунку в будь-якому банку-резиденті на території України на підставі відповідного рішення установчих зборів. Під час формування статутного капіталу банку з іноземним капіталом кошти в іноземній валюті акумулюються іноземним учасником банку на накопичувальному рахунку, який відкривається в НБУ.

Рішення про державну реєстрацію банку або про відмову в державній реєстрації банку приймається НБУ не пізніше тримісячного строку з моменту подання пакета документів. Реєстрація банків здійснюється шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків, після чого банк набуває статусу юридичної особи.

Після реєстрації банку в територіальному управлінні НБУ за його місцезнаходженням відкривається кореспондентський рахунок, на який не пізніше наступного дня після його відкриття із накопичувального рахунку перераховуються зібрані кошти, що утворюють статутний капітал банку. У разі відмови в реєстрації банку кошти з накопичувального рахунку повертаються учасникам банку за їх заявою протягом трьох робочих днів.

Статутний капітал банку обліковується за рахунками п'ятого класу «Капітал банку», а саме:

- **5000 (пасивний) «Зареєстрований статутний капітал банку».** Облік акцій за цим рахунком ведеться за номінальною вартістю. За кредитом рахунку проводяться суми збільшення статутного капіталу після реєстрації змін згідно з законодавством України. За дебетом рахунку проводяться суми зменшення зареєстрованого статутного капіталу та суми несплаченого у встановлений строк зареєстрованого капіталу. Сальдо рахунку 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку» має відповідати розміру статутного капіталу, зафіксованому в установчих документах банку, і дорівнювати сумарній номінальній вартості випущених акцій.
- **5001 (контрпасивний) «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку».** За дебетом рахунку проводяться суми зареєстрованого, але несплаченого статутного капіталу в кореспонденції з рахунком 5000. За кредитом рахунку проводяться суми сплаченого статутного капіталу; суми несплаченого у встановлений строк зареєстрованого капіталу.

Відображення операцій за рахунками групи 500 «Статутний капітал банку» Плану рахунків здійснюється на балансі банку- юридичної особи.

Емітовані банком акції оплачуються у гривнях, а у випадках, передбачених статутом банку, також в іноземній валюті. Незалежно від форми внесеного вкладу вартість акцій за рахунками капіталу виражається у гривнях. Прості і привілейовані акції, емітовані банком в бухгалтерському обліку відображаються за окремими аналітичними рахунками балансового рахунку 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку».

Акції банку можуть продаватися за номінальною вартістю, або ціною вищою від їх номінальної вартості. У разі продажу акцій за ціною, вищою, ніж їх номінальна вартість, виникають емісійні різниці.

Емісійні різниці (емісійний дохід) — це перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску або продажу власних акцій (інших корпоративних прав), над їх номіналом або перевищення номіналу акцій (інших корпоративних прав) над вартістю їх викупу.

Емісійна різниця між ціною розміщення акцій та їх номінальною вартістю обліковується за пасивним рахунком **5010 «Емісійні різниці»**. Під час подальшого викупу власних акцій різниця між номінальною вартістю та ціною викупу акцій списується з цього самого рахунку в межах залишку. За кредитом рахунку проводяться суми позитивної різниці в разі первинного та подальшого розміщення акцій. За дебетом рахунку проводяться суми списання різниці між ціною викупу та номінальною вартістю акцій у межах залишку під час викупу власних акцій.

Після державної реєстрації банку здійснюються такі бухгалтерські проводки:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ» — на суму коштів, що були отримані від засновників банку за акціями, частками, паями до реєстрації статутного капіталу
Дт 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку» — на суму зареєстрованого, але не сплаченого статутного капіталу
Кт 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку» — на суму зареєстрованого статутного капіталу
Кт 5010 «Емісійні різниці» — на суму емісійних різниць (у випадку розміщення акцій за ціною, вищою за їх номінальну вартість).

Банки — юридичні особи мають право надавати дозвіл своїм філіям на розміщення емітованих цінних паперів серед клієнтів банку. Кошти, що отримані філією банку за реалізовані акції, зараховуються на рахунок 3641 «Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку» і перераховуються банку- юридичній особі через рахунки групи 390 «Розрахунки між філіями та іншими підвідомчими установами банку» для формування статутного капіталу. Банк-юридична особа зараховує кошти за реалізовані філією акції на підставі отриманих від філії документів.

Випуск і розповсюдження банком акцій власної емісії супроводжується певними витратами, які відображаються в обліку за рахунком 7103 «Комісійні витрати за операціями з цінними паперами».

2.4. Облік операцій із збільшення статутного капіталу

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк має право збільшувати статутний капітал після того, як усі учасники повністю виконали свої зобов'язання щодо оплати паїв або акцій і попередньо оголошений підписний капітал повністю оплачено.

Кошти, що отримані від засновників (акціонерів, учасників) банку за акціями, частками, паями до реєстрації змін до статутного капіталу обліковуються банком за пасивним рахунком **3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»**. За кредитом рахунку проводяться суми, що отримані банком в оплату акцій (часток, паїв) до реєстрації статутного капіталу. За дебетом рахунку проводяться суми зареєстрованого статутного капіталу, що перераховані на рахунки 5 класу, або суми, повернені акціонерам (учасникам), якщо випуск акцій (часток, паїв) не зареєстровано.

При внесенні сум акціонерами за ще незареєстрованими змінами до статутного капіталу банку виконується проводка:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»

Після реєстрації збільшення статутного капіталу банку в бухгалтерському обліку здійснюється проводка:

Дт 3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом» — на суму попередніх внесків до статутного капіталу

Кт 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку»

Кт 5010 «Емісійні різниці» — на суму емісійних різниць.

Одночасно на суму, що залишається внести протягом року з часу реєстрації змін, виконується така проводка:

Дт 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку»

Кт 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку».

Отримання коштів до статутного капіталу згідно з зареєстрованими змінами супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку» — на номінальну вартість акцій (вартість паїв, часток), за які надійшла оплата

Кт 5010 «Емісійні різниці» — на суму емісійних різниць.

Приклад 2. 1.

У травні поточного року на загальних зборах акціонерів банку було прийнято рішення про збільшення статутного капіталу банку шляхом випуску 18 млн. штук простих іменних акцій. Номінальна вартість однієї акції становить 1 грн.

У червні (до реєстрації збільшення статутного капіталу) банком було продано 10 млн. штук простих іменних акцій на загальну суму 10 000 000 грн. Після реєстрації змін до статутного капіталу банком було продано решту 8 млн. штук емітованих акцій на загальну суму 8 800 000 грн.

Зазначені операції щодо збільшення статутного капіталу банку будуть відображені в обліку такими бухгалтерськими записами:

- *внесення коштів акціонерами до реєстрації змін до статутного капіталу:*
Дт 1001, 1200, 2600, 2620 10 000 000 грн. (загальна сума)
Кт 3630 10 000 000 грн (загальна сума);
- *після реєстрації змін до статутного капіталу:*
  - 1) *Дт 3630 10 000 000 грн*
Кт 5000 10 000 000 грн;
  - 2) *Дт 5001 8 000 000 грн.*
Кт 5000 8 000 000 грн.;
- *внесення коштів акціонерами після реєстрації змін до статутного капіталу:*
Дт 1001, 1200, 2600, 2620 8 800 000 грн. (загальна сума)
Кт 5001 8 000 000 грн. (загальна сума)
Кт 5010 800 000 грн. (загальна сума).

2.5. Облік викуплених власних акцій

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», банки мають право придбавати власні акції або паї. При цьому банки зобов'язані письмово повідомляти НБУ про укладені угоди протягом 5 робочих днів з дати їх укладення. Водночас банкам не дозволяється придбання власних акцій, якщо це може призвести до падіння регулятивного капіталу нижче за мінімальний рівень.

Якщо банк має намір придбати загальну кількість власних акцій або паїв у розмірі 10 і більше відсотків загальної емісії, то він має письмово повідомити НБУ за 15 календарних днів до укладення угод. Національний банк України має право заборонити банку купівлю власних акцій або паїв у разі, якщо це може призвести до погіршення фінансового стану банку.

Викуплені власні акції банк може перепродати, розповсюдити серед своїх працівників або анулювати. Ці акції повинні бути реалізовані або анульовані протягом одного року. Упродовж цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на Загальних зборах акціонерів проводяться без урахування викуплених банком власних акцій.

Облік власних акцій, викуплених в акціонерів для подальшого перепродажу або анулювання в установленому порядку, здійснюється за контрпасивним рахунком **5002 «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)»** за номінальною вартістю. За дебетом цього рахунку проводяться суми викуплених акцій (часток, паїв), а за кредитом — суми проданих та анульованих акцій (часток, паїв).

Різниця між номінальною вартістю та вартістю викупу власних акцій списується в межах кредитових залишків з рахунку 5010 «Емісійні різниці», а у разі недостатності залишку коштів за рахунком 5010, з рахунків 5022 «Інші фонди банку», або 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

Викуп власних акцій в акціонерів банку за ціною, яка вища, ніж номінальна вартість, відображається такими проводками:

Дт 5002 «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)» — за номінальною вартістю

Дт 5010 «Емісійні різниці» — на суму, що перевищує номінальну вартість або 5022 «Інші фонди банку» або 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років» — у разі недостатності залишку коштів за рахунком 5010.

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Викуп власних акцій в акціонерів банку за ціною, яка нижча ніж їх номінальна вартість, супроводжується такими бухгалтерськими записами:

Дт 5002 «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)» — за номінальною вартістю

Кт 5010 Емісійні різниці — на суму різниці між номінальною вартістю та ціною викупу

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

У випадку перепродажу викуплених акцій, здійснюються такі проводки:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 5002 «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)» — за номінальною вартістю

Кт 5010 «Емісійні різниці» — на суму різниці між ціною продажу та номінальною вартістю акцій.

Анулювання акцій, викуплених в акціонерів, у бухгалтерському обліку відображається такою проводкою:

Дт 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку»

Кт 5002 «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)».

Анулювання акцій призводить до зменшення розміру капіталу банку. Банк не має права без згоди НБУ зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня. Капітал банку не може бути меншим статутного капіталу.

Приклад 2.2.

У жовтні поточного року загальними зборами акціонерів банку було прийнято рішення про викуп 30 000 штук власних простих акцій (номіналом 1 грн.) з метою їх подальшого перепродажу. Акції викуплялися в акціонерів за такими договірними цінами:

- 3 000 акцій за ціною 0,95 грн. за акцію (кошти виплачувались через касу банку);
- 15 000 акцій за ціною 1 грн. за акцію (кошти були перераховані на поточний рахунок юридичної особи в іншому банку);
- 12 000 акцій за ціною 1,1 грн. за акцію (кошти були перераховані на поточний рахунок фізичної особи в цьому банку).

Усі викуплені акції були перепродані одній юридичній особі за ціною 1,2 грн. за одну акцію.

У бухгалтерському обліку банку зазначені операції з викупу і перепродажу власних акцій відображаються такими проводками:

- викуп 3 000 акцій за ціною 0,95 грн. за акцію:
Дт 5002 3000 грн.
Кт 5010 150 грн.
Кт 1001 2850 грн.;
- викуп 15 000 акцій за ціною 1 грн. за акцію:
Дт 5002 15 000 грн.
Кт 1200 15 000 грн.
- викуп 12 000 акцій за ціною 1,1 грн. за акцію:
Дт 5002 12 000 грн.
Дт 5010 1 200 грн.
Кт 2620 13 200 грн.;
- перепродаж акцій за ціною 1,2 грн. за акцію:
Дт 2600 36 000 грн.
Кт 5002 30 000 грн.
Кт 5010 6 000 грн.

2.6. Облік розрахунків за дивідендами

Дивіденди — це частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до частки їх участі у власному капіталі банку (підприємства).

Після прийняття рішення про виплату дивідендів у бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

Кт 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами».

На дату виплати дивідендів банком виконується проводка:

Дт 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Спрямування дивідендів (реінвестиція) на придбання акцій нової емісії супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

Кт 5003 «Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу».

У випадку реєстрації збільшення статутного капіталу за рахунок капіталізованих дивідендів здійснюється така проводка:

Дт 5003 «Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу»

Кт 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку».

2.7. Розкриття інформації про власний капітал банку

Величина і структура власного капіталу банку мають принципове значення для користувачів фінансової звітності. Інформація про власний капітал розкривається у:

- звіті «Баланс»;
- звіті про власний капітал;
- звіті про рух грошових коштів;
- примітках до річної фінансової звітності:
  - 1.18 «Власні акції банку, викуплені в акціонерів»;
  - 26 «Статутний капітал»;
  - 35 «Дивіденди»;
  - 38 «Управління капіталом».

Ступінь розкриття інформації про власний капітал у кварталному та річному звіті «Баланс» відрізняється. У річному звіті «Баланс» інформація про власний капітал є більш стислою і розкривається у таких статтях:

- «Статутний капітал»;
- «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)»;
- «Резервні та інші фонди»;
- «Чисті активи, що належать акціонерам (учасникам) банку»;
- «Частка меншості».

У кварталному звіті «Баланс» стосовно власного капіталу передбачено такі статті:

- «Статутний капітал»;
- «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)»;
- «Емісійні різниці»;
- «Резерви, капіталізовані дивіденди та інші фонди банку»;
- «Резерви переоцінки основних засобів»;
- «Резерви переоцінки цінних паперів»;
- «Резерви переоцінки за операціями хеджування»;
- «Прибуток/збиток минулих років»;
- «Прибуток/збиток поточного року».

Інформація про власний капітал у звіті про рух грошових коштів наводиться у розділі «Рух коштів від фінансової діяльності» у таких статтях:

- «Емісія звичайних акцій»;
- «Емісія привілейованих акцій»;
- «Інші внески акціонерів, окрім емісії акцій»;
- «Викуп власних акцій»;
- «Продаж власних акцій»;
- «Дивіденди виплачені»;
- «Інші виплати акціонерам, окрім дивідендів».

У примітці 1.18 «Власні акції банку, викуплені в акціонерів» банк зазначає політику щодо викуплених в акціонерів власних акцій банку.

Примітка 26 «Статутний капітал» містить інформацію про внески за акціями (паями, частками) нового випуску; власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників); продаж раніше викуплених власних акцій; анульовані раніше викуплені

власні акції; дивіденди, що капіталізовані. Дана інформація подається станом на 1 січня та 31 грудня попереднього року, а також на 31 грудня звітного року. Окрім цих даних, у примітці 26 зазначається:

- кількість акцій, об'явлених до випуску;
- кількість випущених і сплачених акцій та випущених, але не повністю сплачених;
- номінальна вартість однієї акції;
- права, привілеї та обмеження, властиві кожній групі акціонерного капіталу, включаючи обмеження з виплати дивідендів, повернення капіталу;
- сума та умови акцій, призначені для випуску за умовами опціонів і контрактів з продажу.

У примітці 35 «Дивіденди» розкривається інформація у розрізі простих і привілейованих акцій про:

- дивіденди, за якими прийнято рішення щодо виплати протягом попереднього і звітного року;
- дивіденди, виплачені протягом попереднього і звітного року;
- дивіденди на акцію, за якими прийнято рішення щодо виплати протягом попереднього і звітного року.

У примітці 38 «Управління капіталом» банк зазначає цілі, політику, процеси щодо управління капіталом, розкриває інформацію стосовно дотримання протягом звітного періоду нормативів адекватності капіталу та їх значення на звітну дату. Дана примітка включає також дві таблиці:

- 38.1. «Структура регулятивного капіталу»;
- 38.2. «Структура капіталу банку, що розраховується на основі Базельської угоди про капітал».

Розкриття інформації у звіті про власний капітал розглядається у 13 розділі «Фінансова звітність банку» даного підручника.

Запитання для перевірки знань

1. Дайте визначення власного капіталу.
2. Від яких двох факторів залежить структура власного капіталу банку?
3. Що входить до складу основного і додаткового капіталу банку?
4. Які міжнародні стандарти фінансової звітності регламентують питання, пов'язані з визнанням, оцінкою, поданням та розкриттям інформації про власний капітал?
5. Згідно з МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», які фінансові інструменти відносяться до інструментів власного капіталу?
6. Як здійснюється процес державної реєстрації банку?
7. Де зберігаються кошти, що вносяться учасниками банку до державної реєстрації і після державної реєстрації банку?
8. Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентується облік власного капіталу банку та розкриття інформації про нього у фінансовій звітності?
9. Охарактеризуйте рахунки за якими обліковується статутний капітал банку.
10. Які бухгалтерські проводки здійснюються при формуванні статутного капіталу після державної реєстрації банку?

11. В яких випадках виникають емісійні різниці і за яким рахунком вони обліковуються?
12. Розкрийте методику обліку викупу власних акцій банку, їх подальшого перепродажу та анулювання.
13. Які вимоги містяться у МСФЗ стосовно дивідендів?
14. Якими бухгалтерськими записами супроводжуються операції з нарахування дивідендів за власними акціями банку та їх сплати акціонерам?
15. Як відображається в обліку спрямування дивідендів на придбання акцій нової емісії?
16. У яких фінансових звітах розкривається інформація про власний капітал банку?

Тести

1. Основний капітал банку включає:
  - а) сплачений і зареєстрований статутний капітал банку;
  - б) розкриті резерви;
  - в) загальний фонд покриття ризиків;
  - г) резерви переоцінки;
  - д) усе перераховане вище.
2. Сума статутного капіталу банку визначається Законом України «Про банки і банківську діяльність».
  - а) твердження правдиве
  - б) твердження не правдиве
3. Мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути менше:
  - а) 10 мільйонів доларів;
  - б) 5 мільйонів євро;
  - в) 10 мільйонів євро;
  - г) 15 мільйонів євро.
4. В якій валюті резиденти України можуть вносити кошти для формування та збільшення статутного капіталу банку?
  - а) тільки у гривнях;
  - б) у гривнях та іноземній валюті;
  - в) тільки в іноземній валюті.
5. Яким міжнародним стандартом фінансової звітності встановлено критерії класифікації фінансових інструментів на фінансові зобов'язання та інструменти власного капіталу?
  - а) МСБО 10 «Події після дати балансу»;
  - б) МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
  - в) МСБО 33 «Прибуток на акцію»;
  - г) МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

6. *В яких випадках банк має право збільшувати свій статутний капітал?*
- а) коли акціонери прийняли рішення про збільшення статутного капіталу;
  - б) коли попередньо оголошений капітал сплачений більше ніж на 90 %;
  - в) коли попередньо оголошений капітал повністю сплачений.
7. *Власні акції банку, викуплені в акціонерів банку повинні бути реалізовані або анульовані протягом:*
- а) 1 місяця;
  - б) 6 місяців;
  - в) 12 місяців;
  - г) обмежень не встановлено.
8. *Бухгалтерське проведення Дт 5001 Кт 5000 означає:*
- а) анулювання банком викуплених в акціонерів власних акцій;
  - б) перепродаж банком викуплених власних акцій;
  - в) відображення суми, що залишається внести протягом року з часу реєстрації збільшення статутного капіталу банку;
  - г) продаж банком власних акцій до реєстрації збільшення статутного капіталу банку.
9. *Бухгалтерське проведення Дт 5002 Кт 2600 означає:*
- а) викуп власних акцій в акціонерів банку за ціною, яка вища, ніж номінальна вартість;
  - б) викуп власних акцій в акціонерів банку за ціною, яка нижча ніж номінальна вартість;
  - в) викуп власних акцій в акціонерів банку за номінальною вартістю;
  - г) анулювання банком викуплених в акціонерів власних акцій.
10. *Бухгалтерське проведення Дт 1001 Кт 5001 означає:*
- а) продаж банком власних акцій до реєстрації збільшення статутного капіталу банку;
  - б) перепродаж банком викуплених власних акцій;
  - в) здійснено реєстрацію збільшення статутного капіталу банку;
  - г) продаж банком власних акцій фізичним особам після реєстрації збільшення статутного капіталу банку.
11. *Якою бухгалтерською проводкою супроводжується операція з анулювання банком викуплених в акціонерів власних акцій?*
- а) Дт 5002 Кт 5000;
  - б) Дт 5002 Кт 5010;
  - в) Дт 5000 Кт 5002;
  - г) Дт 5002 Кт 2600.
12. *Які бухгалтерські проводки виконує банк у разі прийняття ним рішення про виплату дивідендів акціонерам?*
- а) Дт 3631 Кт 1001;
  - б) Дт 5040 Кт 5003;

- в) Дт 5040 Кт 3631;
- г) ніякі.

13. *Інформація про зміни у власному капіталі банку розкривається у:*

- а) звіті «Баланс»;
- б) звіті про фінансові результати;
- в) звіті про власний капітал;
- г) примітках до річної фінансової звітності.

14. *У якому розділі звіту про рух грошових коштів наводиться інформація про власний капітал банку?*

- а) «Грошові кошти від операційної діяльності»;
- б) «Грошові кошти від інвестиційної діяльності»;
- в) «Грошові кошти від фінансової діяльності»;
- г) «Вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти».

Задачі

Задача 2.1

1.02.2008 р. було зареєстровано новостворений банк в регіональному управлінні НБУ. На момент реєстрації розмір статутного капіталу становив 100 млн. грн. (100 млн. штук акцій), з яких внесено засновниками на тимчасовий рахунок в регіональному управлінні НБУ — 90 млн. грн.

Упродовж 2008 року банком було продано решту випущених акцій (номінальною вартістю 1 грн.) за такими цінами:

- 9 млн. акцій за ціною 1 грн. за акцію — іншому банку;
- 100 тис. акцій за ціною 1,03 грн. за акцію — фізичній особі, яка має рахунок в даному банку;
- 700 тис. акцій за ціною 1,02 грн. за акцію — юридичній особі, що обслуговується в іншому банку;
- 200 тис. акцій за ціною 1,025 грн. за акцію — промисловому підприємству, що має рахунок в цьому банку.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями із формування статутного капіталу банку.

Задача 2.2

Станом на 1.12.2008 р. статутний капітал банку становив 350 млн. грн. На чергових зборах акціонерів було прийнято рішення про збільшення статутного капіталу банку на 150 млн. грн. шляхом додаткової емісії 30 млн. простих іменних акцій.

У січні 2009 року банк продав 15 млн. емітованих акцій на загальну суму 75 млн. грн. У лютому банк зареєстрував збільшення статутного капіталу. Після державної реєстрації банк реалізував власні акції за такими цінами:

- 0,5 млн. акцій за ціною 5,1 грн. за акцію продано клієнту — підприємству;
- 1,5 млн. акцій за ціною 5,12 грн. за акцію продано фізичним особам;
- 13 млн. акцій за ціною 5,11 грн. за акцію реалізовано через філії банку.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями із збільшення статутного капіталу банку.

Задача 2.3.

У січні 2009 р. на загальних зборах акціонерів банку було прийнято рішення про викуп 1 млн. власних простих акцій номінальною вартістю 0,1 грн. До кінця березня 2009 р. банк викупив у своїх акціонерів 1 млн. власних простих акцій. До викупу власних акцій залишок коштів на рахунку 5010 «Емісійні різниці» становив 50 000 грн., а на рахунку 5022 «Інші фонди банку» 2 189 000 грн.

Необхідно: відобразити на рахунках бухгалтерського обліку викуп власних акцій за ціною:

- а) 0,05 грн. за акцію;
- б) 0,2 грн. за акцію.

Задача 2.4.

Згідно із рішенням, прийнятим загальними зборами акціонерів банку було викуплено 500000 власних простих акцій з метою їх подальшого перепродажу. Акції викуплялися в акціонерів за номінальною вартістю 5 грн. Усі викуплені акції були перепродані за ціною 6 грн. за акцію.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями із власними акціями банку.

Задача 2.5.

20 січня 2009 р. на загальних зборах акціонерів банку було прийнято рішення про виплату дивідендів за простими акціями на загальну суму 27,5 млн. грн. Дивіденди були виплачені 20 лютого 2009 р.

Необхідно: скласти бухгалтерські проводки за операціями із нарахування і виплати дивідендів за простими акціями банку.

Розділ 3

ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ БАНКУ

Питання до розгляду

- 3.1. *Поняття грошових коштів та еквівалентів грошових коштів.*
- 3.2. *Види банківських операцій з готівковими коштами та організація їх проведення.*
- 3.3. *Характеристика рахунків, що використовуються для обліку готівкових коштів.*
- 3.4. *Облік операцій з приймання банками готівкових коштів.*
- 3.5. *Облік операцій з видачі банками готівкових коштів.*
- 3.6. *Організація та облік інкасації коштів у клієнтів банку.*
- 3.7. *Механізм проведення та облік операцій з підкріплення банків готівкою.*
- 3.8. *Облік надлишків та недостач готівки в касі банку.*
- 3.9. *Облік операцій з пам'ятними і ювілейними монетами, що мають гривневий номінал і виконують функцію засобу платежу.*
- 3.10. *Організація та облік банківських операцій за кореспондентськими рахунками.*
  - 3.10.1. *Поняття, види та призначення кореспондентських рахунків.*
  - 3.10.2. *Організація та облік міжбанківських розрахунків через СЕП НБУ.*
  - 3.10.3. *Облік розрахунків через внутрішньобанківську міжфілійну платіжну систему.*
  - 3.10.4. *Облік міжбанківських розрахунків через прямі кореспондентські рахунками.*
- 3.11. *Розкриття інформації про грошові кошти та еквіваленти грошових коштів банку.*

3.1. Поняття грошових коштів та еквівалентів грошових коштів

Згідно з МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» до грошових коштів належить готівка в касі та депозити до запитання. Нормативно-правові акти НБУ визначають грошові кошти банку як готівкові кошти в касі та міжбанківські депозити до запитання. До грошових коштів банків відносяться:

- банкноти і монети в національній та іноземній валюті в касі банку, обмінних пунктах, банкоматах, а також дорожні чеки;
- кошти на кореспондентському рахунку в НБУ;
- кошти на кореспондентських рахунках в інших банках.

Окрім грошових коштів, існують еквіваленти грошових коштів, які трактуються МСБО 7 та нормативно-правовими актами НБУ як короткострокові високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

У МСБО 7 зазначається, що інвестиція розглядається здебільшого як еквівалент грошових коштів тільки у разі короткого строку погашення, наприклад, протягом трьох місяців з дати придбання. Інвестиції у власний капітал не входять до складу еквівалентів грошових коштів, якщо вони не є по суті еквівалентами грошових коштів, наприклад у випадку привілейованих акцій, придбаних протягом короткого періоду їх погашення і з визначеною датою погашення.

Виходячи із визначення еквівалентів грошових коштів, яке наводиться у МСБО 7, до складу еквівалентів грошових коштів банків України можна віднести:

- строкові депозити в НБУ зі строком погашення до трьох місяців;
- строкові депозити в інших банках зі строком погашення до трьох місяців;
- кредити, що надані іншим банкам зі строком погашення до трьох місяців;
- кошти, що надані іншим банкам за операціями «зворотного репо» зі строком погашення до трьох місяців;
- інші короткострокові високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

Методика бухгалтерського обліку грошових коштів та їх відображення у фінансовій звітності банками України регламентується такими нормативно-правовими актами:

- Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 20.10.2004 р. № 495;
- Правилами бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України, затвердженими постановою Правління НБУ від 8.04.2005 № 123;
- Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 480.

Відображення в бухгалтерському обліку банків еквівалентів грошових коштів регулюється Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р.

3.2. Види банківських операцій з готівковими коштами та організація їх проведення

Операції комерційних банків з готівковими коштами в національній та іноземній валюті відносяться до касових операцій, основними видами яких є:

- приймання готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;
- видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам безпосередньо з їх рахунків через касу банку або із застосуванням платіжних карток через касу або банкомат;
- приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі;
- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;
- обмін клієнтам непридатних до обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні.
- інкасація готівки;

- підкріплення кас, обмінних пунктів та банкоматів готівкою;
- готівкові валютно-обмінні операції.

Банки самостійно визначають перелік касових операцій та інших послуг, які пропонуються клієнтам. Банки здійснюють касове обслуговування клієнтів на договірних засадах. Під час здійснення касових операцій банки мають забезпечувати:

- визначення справжності та платіжності банкнот (монет);
- своєчасне повне оприбуткування готівки національної та іноземної валюти, що надійшла до кас банку, та зарахування її на зазначені клієнтами рахунки згідно з вимогами нормативно-правових актів;
- своєчасну видачу клієнтам придатних до обігу банкнот (монет) національної та іноземної валюти;
- обмін клієнтам не придатних до обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні до обігу банкноти (монети) та вилучення сумнівних банкнот (монет) на дослідження;
- документальне оформлення руху готівки національної та іноземної валюти в операційній касі;
- своєчасне відображення касових операцій у бухгалтерському обліку;
- належний внутрішній контроль за касовими операціями;
- здавання готівки національної валюти до територіальних управлінь НБУ згідно із встановленими відповідним договором умовами;
- створення безпечних умов роботи з готівкою та її зберігання;
- задоволення потреб клієнтів у готівці;
- систематичний аналіз стану надходжень і видачі готівки в національній валюті;
- ідентифікацію клієнтів, які здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті.

Організація проведення банками готівкових операцій регламентується нормативно-правовими актами Національного банку України, основними з яких є:

- Інструкція про касові операції банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 14.08.2003 р. № 377;
- Інструкція з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 03.12.2003 № 520;
- Інструкція про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, затверджена постановою Правління НБУ від 12.12.2002 № 502.

Згідно з Інструкцією про касові операції банків України, касові операції проводяться банками лише після одержання ліцензії Національного банку України. Касове обслуговування банками клієнтів та оброблення готівки здійснюється в операційній касі, яка може включати окремі види кас: прибуткову, видаткову, касу перерахування. Прибуткові каси, у свою чергу, можуть поділятися на денні та вечірні. Денні каси приймають готівкові кошти протягом операційного дня банку, а вечірні — після закінчення операційного дня. Структуру операційної каси та чисельність касових працівників, а також потребу встановлення банкоматів банк визначає самостійно.

Роботу операційної каси з обслуговування клієнтів банк організовує протягом операційного часу та відповідно до внутрішніх правил банку в післяопераційний час. З метою забезпечення максимального і своєчасного здавання виручки підприємствами до банків та дотримання ними лімітів залишку готівки в касі банки можуть створювати

каси для приймання готівкової виручки в робочі, вихідні, святкові дні та післяопераційний час.

У разі здійснення касових операцій протягом операційного часу відповідальний працівник банку на касових документах проставляє дату здійснення касової операції, а в післяопераційний час — поточну дату і час приймання документів або напис чи штамп «вечірня» або «післяопераційний час». Виконані протягом операційного часу касові операції відображаються в бухгалтерському обліку в цей самий день, а в післяопераційний час — не пізніше наступного операційного дня.

Робочі місця касових працівників, які здійснюють приймання та оброблення готівки, мають бути обладнані приладами для контролю захисних елементів банкнот. Крім того, робоче місце з приймання готівки має бути обладнане так, щоб клієнт міг спостерігати за перерахуванням готівки.

Банки допускають до роботи з готівкою та іншими цінностями працівників, які склали залік щодо знання вимог відповідних нормативно-правових актів НБУ та внутрішніх положень банку про організацію роботи із здійснення касових операцій у межах тих питань, що належать до їх функціональних обов'язків. До касової роботи не допускаються неповнолітні особи.

Згідно з вимогами чинного законодавства, проведення працівниками банків касових операцій із клієнтами, за межами касового вузла банку забороняється, крім доставки працівниками уповноважених банків пенсій та грошової допомоги за місцем проживання одержувача.

Готівка та інші цінності банку зберігаються у сховищах цінностей. Відповідальними особами у сховищі цінностей, на яких покладаються обов'язки щодо зберігання готівки операційної каси та інших цінностей у сховищі цінностей, призначаються посадові особи, стаж роботи яких у банківській системі становить не менше, ніж один рік.

3.3. Характеристика рахунків, що використовуються для обліку готівкових коштів

Готівкові кошти банку в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках 1 класу «Казначейські та міжбанківські операції», 10 розділу «Готівкові кошти» Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Облік готівки в національній та іноземній валюті в операційній касі банку (філії) здійснюється за рахунком **1001 «Банкноти та монети в касі банку»**, а готівки, що знаходиться в касі відділень банків — за рахунком **1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»**. За дебетом цих рахунків проводяться суми готівки, що вносяться до операційної каси для зарахування на рахунки банку (філії, відділення) та рахунки клієнтів; суми готівки, які отримані з установ Національного банку України, з філій (банків), відділень банку, з інших банків (філій, відділень); суми готівки, які надходять з обмінних пунктів, з підзвіту; залишок готівки з програмно-технічних комплексів самообслуговування тощо. За кредитом цих рахунків проводяться суми готівки, що видаються клієнтам банку (філій, відділень); суми готівки, що відправляються до установ Національного

банку України, до філій (банків), відділень банку, до інших банків (філій, відділень); суми готівки, які видаються до обмінних пунктів, до програмно-технічних комплексів самообслуговування, у підзвіт тощо.

Готівка в національній та іноземній валюті, яка перебуває в обмінних пунктах банку (філій) обліковуються за рахунком **1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»**. За дебетом рахунку проводяться суми готівки, яка надходить до обмінного пункту. За кредитом рахунку проводяться суми готівки, яка видається з обмінного пункту або повертається до операційної каси банку (філії, відділення).

Облік готівки в національній та іноземній валюті в програмно-технічних комплексах самообслуговування банку (філії, відділення) здійснюється за рахунком **1004 «Банкноти та монети в програмно-технічних комплексах самообслуговування»**. За дебетом цього рахунку проводяться суми готівки, що надійшла до програмно-технічного комплексу самообслуговування. За кредитом рахунку проводяться суми готівки, яка видається з програмно-технічного комплексу самообслуговування або повертається до операційної каси банку (філії, відділення).

Для відображення в обліку операцій з інкасації грошової виручки, яка підлягає зарахуванню на рахунки клієнтів банку, використовується транзитний рахунок **1005 «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування»**. За дебетом рахунку проводяться суми інкасованої грошової виручки, яка попередньо (до перерахування готівки) зараховується на рахунки клієнтів, та суми надлишків, що встановлені під час перерахування в кореспонденції з рахунком клієнта. За кредитом рахунку проводяться суми перерахованої грошової виручки, яка зараховується до операційної каси, та суми нестач, які встановлені під час перерахування в кореспонденції з рахунком клієнта. Залишків на рахунку 1005 на кінець операційного дня не повинно бути.

Облік готівкових коштів, що відправляються банком (філією, відділенням) до установ НБУ, інших банків, обмінних пунктів, банкоматів здійснюється за рахунком **1007 «Банкноти та монети в дорозі»**. За дебетом рахунку проводяться суми готівки, яка відправлена банком (філією, відділенням) до установ Національного банку України, до філії (банку), відділення банку, до іншого банку (філії, відділення), до обмінних пунктів, до програмно-технічних комплексів самообслуговування. За кредитом рахунку проводяться суми готівки, що надійшла за призначенням.

Оскільки План рахунків бухгалтерського обліку банків України є мультивалютним, то готівкові операції, які здійснюються в іноземних валютах обліковуються на тих самих рахунках, що й операції у національній валюті. Використання рахунків Плану забезпечує ведення синтетичного обліку готівкових операцій. Детальна інформація про здійснені готівкові операції відображається на рівні аналітичного обліку, з використанням встановлених НБУ параметрів аналітичних рахунків. Одним із таких обов'язкових параметрів є код валюти або банківського металу.

Готівкові операції в іноземній валюті обліковуються у подвійній оцінці — за номіналом і в гривневому еквіваленті за офіційним валютним курсом на дату здійснення операції.

Виявлені надлишки або недостачі під час проведення касових операцій, а саме: завершення операційного дня, в результаті проведення ревізії операційної каси банку (філії), перерахування клієнтом у приміщенні банку отриманої готівки, в інших подібних випадках, обліковують на рахунках **6399 «Інші операційні доходи»**

та **7399 «Інші операційні витрати»** відповідно. Суми недостач до встановлення винних осіб, які мають відшкодувати зазначені недостачі, відображаються за позабалансовим рахунком 9611 «Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями».

Зразки банкнот національної валюти, отриманих банками від територіальних управлінь НБУ, обліковуються за номінальною вартістю на позабалансовому рахунку **9819 «Інші цінності і документи»**. За дебетом цього рахунку проводяться суми прийнятих цінностей і документів. За кредитом рахунку проводяться суми списання виданих і відправлених за призначенням цінностей і документів.

Банки мають забезпечувати непошкодженість зразків банкнот національної валюти. У разі виявлення пошкодження або недостачі зразків банкнот банк відшкодовує територіальному управлінню НБУ їх суму за номіналом.

За позабалансовим рахунком 9819 «Інші цінності і документи» обліковуються також вилучені з обігу з метою передавання на дослідження сумнівні банкноти (монети). Відправлення в установленому порядку сумнівних банкнот (монет) на дослідження відображається в обліку з використанням рахунку **9899 «Інші цінності та документи в дорозі»**. За дебетом цього рахунку проводяться суми бланків і цінностей в дорозі або виданих під звіт. За кредитом рахунків проводяться суми списаних бланків і цінностей після отримання підтвердження про їх одержання або на основі звітів. Після одержання результатів дослідження, сумнівні банкноти списуються з позабалансового рахунку.

Обмін фізичними та юридичними особами платіжних банкнот та монет національної валюти, які непридатні до обігу, на придатні здійснюється безкоштовно та без відображення в бухгалтерському обліку банку.

3.4. Облік операцій з приймання банками готівкових коштів

Приймання готівки національної валюти від клієнтів здійснюється через каси банків за такими прибутковими касовими документами:

- 1) за заявою на переказ готівки — від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб — на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, та переказу без відкриття рахунку;
- 2) за рахунками на сплату платежів — від фізичних осіб на користь юридичних осіб;
- 3) за прибутковим касовим ордером — від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями;
- 4) за документами, установленими відповідною платіжною системою — від фізичних і юридичних осіб — для відправлення переказу та виплати його отримувачу готівкою в національній валюті.

Приймання готівки іноземної валюти від клієнтів здійснюється за такими прибутковими касовими документами:

- 1) за заявою на переказ готівки: від юридичних осіб-резидентів та представництв-нерезидентів — для зарахування на власні поточні рахунки; від уповноваженого представника нерезидента — суб'єкта підприємницької діяльності — для зарахування на розподільчий рахунок в іноземній валюті, відкритий цим банком резиденту — суб'єкту підприємницької діяльності; від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки та переказу без відкриття рахунку;
- 2) за прибутковим касовим ордером — від працівників уповноваженого банку за внутрішньобанківськими операціями;
- 3) за документами, установленими відповідною платіжною системою: від фізичних осіб — на відправлення переказу, який приймається в готівковій формі.

Працівник каси банку, який одержав прибутковий касовий документ повинен перевіряти повноту заповнення реквізитів та наявність і тотожність підписів відповідальних працівників банку із зразками підписів (у разі прийняття заяви на переказ готівки через операційних працівників).

Готівка у вигляді банкнот від клієнтів приймається в касу шляхом суцільного поаркушного перерахування; монети перераховуються за кружками.

Після завершення приймання готівки клієнту видається квитанція (другий примірник прибуткового касового документа) або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі. Квитанція або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі, має містити найменування банку, який здійснив касову операцію, дату здійснення касової операції (у разі здійснення касової операції в післяопераційний час — час виконання операції), а також підпис працівника банку, який прийняв готівку, відбиток печатки (штампа) або електронний підпис працівника банку, засвідчений електронним підписом системи автоматизації банку (САБ).

Плата за послуги банку готівкою приймається від клієнта за окремим касовим документом, оформленим банком.

Приклади бухгалтерських проводок за операціями з приймання готівки касою банку від клієнтів наведено у табл. 3.1.

Банки мають видавати клієнтам відсортовані придатні до обігу банкноти та монети. Видача банкнот із каси банку може проводитися повними пачками та корінцями банкнот у непошкодженій упаковці за зазначеними на накладках і бандеролях сумами без поаркушного перерахування або окремими банкнотами. Банкноти з розкритих або неповних корінців, а також пачки та корінці банкнот з пошкодженою упаковкою попередньо перед видачею перераховуються. Монети в непошкодженій упаковці, що розфасовані в мішечки, пакети та ролики, можуть видаватися за написами на ярликах, пакетах і роликах, а також окремими кружками.

Іноземна валюта у вигляді монет видається в разі її наявності в касі банку юридичним особам, що мають право використовувати іноземну валюту як засіб платежу або здійснювати розрахунки, пов'язані з відрядженнями за кордон. Банк має право під час здійснення касових операцій з фізичними особами видавати монети номіналом 1 та 2 євро, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території країн — членів Європейського валютного союзу, у разі їх наявності в касі банку.

Таблиця 3.1. Відображення в обліку операцій з приймання касою банку готівки від клієнтів в національній та іноземній валюті

№ п/п	Зміст операції	Бухгалтерські проведення
1	2	3
1.	Приймання готівки від суб'єктів господарювання для зарахування на їх власні поточні рахунки	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
2.	Приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на їх власні поточні рахунки	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
3.	Приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на їх власні депозитні рахунки	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або 2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб»
4.	Приймання податкових, комунальних, страхових та інших платежів готівкою від фізичних та юридичних осіб з дорученням подальшого перерахування за призначенням	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2902 «Кредиторська заборгованість за прийняті платежі»
5.	Приймання готівки від фізичних та юридичних осіб для здійснення переказу без відкриття рахунку	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»
6.	Отримання від клієнтів комісійної винагороди готівкою за одноразові послуги банку	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»

3.5. Облік операцій з видачі банками готівкових коштів

З каси банку готівкові кошти в національній валюті видаються за такими видатковими документами:

- 1) за грошовими чеками — юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям;
- 2) за заявою на видачу готівки — фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків та фізичним і юридичним особам переказ без відкриття рахунку (з представленням юридичною особою довіреності на уповноважену особу);

3) за документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, установленю відповідною платіжною системою, — фізичним і юридичним особам (з представленням юридичною особою довіреності на уповноважену особу);

4) за видатковим касовим ордером — працівникам банку за внутрішньо-банківськими операціями.

Видача готівки іноземної валюти здійснюється за такими видатковими документами:

1) за заявою на видачу готівки — юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їх поточних рахунків на цілі, передбачені нормативно-правовими актами; фізичним особам з їх поточних, вкладних (депозитних) рахунків та переказу без відкриття рахунку, а також за операціями з відшкодування банкнот іноземної валюти, прийнятих на інкасо;

2) за видатковим касовим ордером — працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями;

3) за документами на отримання переказу в готівковій формі, установлені відповідною платіжною системою, — фізичним особам.

Одержавши видатковий касовий документ, працівник каси банку зобов'язаний перевірити:

- повноту заповнення реквізитів на документі;
- наявність підписів посадових осіб банку, яким надано право підпису касових документів, і тотожність їх зразкам;
- належність пред'явленого паспорта або документа, що його замінює, отримувачу, відповідність даних паспорта тим даним, що зазначені в касовому документі;
- у разі отримання готівки за довіреністю — правильність оформлення довіреності на отримання готівки; наявність підпису отримувача.

Якщо клієнт отримує готівку за кількома видатковими документами з різних рахунків, то готівка видається за кожним документом окремо.

У разі звернення до банку отримувача переказу з вимогою про виплату суми переказу готівкою працівник банку перевіряє наявність інформації про надходження переказу. Виплата частини переказу не допускається.

Операції з виплати готівки іноземної валюти з поточних, вкладних (депозитних) рахунків або фізичним особам за переказами без відкриття поточних рахунків здійснюються через касу банку за наявності цієї валюти в повній сумі.

Залишок іноземної валюти, менший ніж номінальна вартість мінімальної купюри, що перебуває в обігу, купується у фізичної особи за гривні за курсом, установленим на час здійснення операції в касі банку.

Видану з каси банку готівку клієнт має, не відходячи від каси, перевірити за пачками та корінцями банкнот, монети — за мішечками, пакетами і роликами, а окремі банкноти перерахувати поаркушно. Якщо отримувач готівки виявив бажання перерахувати в приміщенні банку банкноти в повних пачках поаркушно, а монети в повних мішечках за кружками, то в такому разі перерахування готівки здійснюється у відведеному для цього приміщенні під контролем працівника банку.

У разі виявлення клієнтом під час перерахування готівки недостач або надлишків банкнот (монет) у пачках, окремих корінцях або мішечках з монетами в непошкодженій упаковці банк уживає заходів щодо перевірки готівки і в разі підтвердження розбіж-

ностей складається відповідний акт про розбіжності у двох примірниках, що засвідчується підписами осіб, які були присутні під час перерахування.

Виявлена клієнтом під час перерахування готівки сума недостачі відшкодовується отримувачу готівки (юридичній або фізичній особі) з операційної каси банку, а її надлишок зараховується до операційної каси відповідно до оформленого акта про розбіжності. Якщо готівка не була перерахована клієнтом у приміщенні банку під контролем працівника банку, то претензії щодо недостачі від клієнта не приймаються.

Приклади бухгалтерських проводок за видатковими касовими операціями наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2. Приклади відображення в бухгалтерському обліку видаткових касових операцій банку

№ п/п	Зміст операції	Бухгалтерські проведення
1.	Видача готівки суб'єкту господарювання з його поточного рахунку	Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
2.	Видача готівки фізичній особі з її поточного рахунку	Дт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
3.	Повернення фізичній особі депозиту	Дт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або 2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
4.	Видача з каси переказу клієнту без відкриття рахунку в банку	Дт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
5.	Отримання фізичною особою кредиту на поточні потреби готівкою	Дт 2202 «Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
6.	Видача працівникам банку під звіт коштів	Дт 3550 «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження», або 3551 «Аванси працівникам банку на господарські витрати» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Після закінчення обслуговування клієнтів касири підраховують суми за документами, за якими проведені касові операції, звіряють їх з даними бухгалтерського обліку та залишками готівки в касі.

Видача готівки під звіт банківським працівникам для здійснення розрахунків, пов'язаних із виробничими (господарськими) потребами, у тому числі на відрядження, проводиться безпосередньо з їх кас або через банкомати із застосуванням корпоративних карток. Готівкові кошти під звіт працівникам банків на виробничі (господарські) потреби видаються на строк не більше двох робочих днів, включаючи день отримання готівкових коштів під звіт. Якщо підзвітній особі одночасно видана готівка як на відрядження, так і для вирішення в цьому відрядженні виробничих (господарських) питань, то строк, на який видана готівка під звіт на ці цілі, може бути продовжено до завершення терміну відрядження.

3.6. Організація та облік інкасації коштів у клієнтів банку

Інкасація — це збирання та доставка коштів до каси установи банку.

Операції з інкасації готівки у клієнтів банку здійснюються згідно з Інструкцією з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 03.12.2003 № 520 (зі змінами).

Інкасація коштів в клієнтів банку може здійснюватися підрозділом перевезення валютних цінностей та інкасації коштів банку або службою інкасації Національного банку.

У разі інкасації коштів силами підрозділу перевезення валютних цінностей та інкасації коштів установи банку укладається договір про інкасацію коштів між клієнтом банку та установою банку.

Кожному клієнту банку залежно від обсягу готівкової виручки, видається потрібна кількість інкасаторських сумок із зазначенням на них назви цього банку. На кожній сумці проставляється порядковий номер сумки. Підприємство чи організація подає установі банку зразки пломби, на яких мають бути зазначені номер реєстрації та скорочена назва клієнта банку.

Начальник підрозділу перевезення валютних цінностей та інкасації коштів установи банку складає графік заїзду інкасаторів до клієнтів банку. Час прибуття інкасаторів погоджується з клієнтами банку під час укладення договору про інкасацію коштів з урахуванням потреби максимального надходження готівкової виручки до каси установи банку та місцезнаходження клієнта банку.

Графіки заїздів інкасаторів на підприємства та в організації затверджуються керівником установи банку, яка надає ці послуги, і погоджується з керівником або заступником керівника установи банку, до якої здається готівкова виручка.

На кожний маршрут інкасації згідно з нарядом керівника підрозділу перевезення валютних цінностей та інкасації коштів призначається бригада. Один з членів бригади призначається старшим бригади, інший — збирачем. Під час збирання виручки старший бригади і водій оперативного автомобіля охороняють сумки з готівковою виручкою та спостерігають за роботою збирача.

Матеріальна відповідальність за збереження готівкової виручки під час інкасації коштів покладається на всіх членів бригади інкасації (за винятком водія оперативного автомобіля служби інкасації Національного банку) шляхом укладення договорів про повну індивідуальну матеріальну відповідальність.

Керівник відділу інкасації перед виїздом інкасаторів на маршрут для збирання коштів проводить інструктаж під підпис у журналі проведення інструктажів. Після цього він видає інкасатору-збирачу: доручення на інкасацію коштів, явочні картки, печатку підрозділу із зазначенням номера маршруту; старшому бригади — службове посвідчення та порожні сумки; водію — службове посвідчення та посвідчення на оперативний автомобіль. Окрім цього усім інкасаторам видаються індивідуальні засоби захисту (бронежилети, шоломи). Усі зазначені документи та спорядження видаються під підпис у журналі реєстрації видачі та приймання документів та спорядження. Зброя і боєприпаси, а також дозвіл на право користування зброєю членам бригади інкасації видаються під підпис у журналі реєстрації видачі та приймання зброї та боєприпасів.

Після цього керівник підрозділу інкасації коштів складає довідку про видачу інкасаторам сумок (мішків), явочних карток, у якій зазначає кількість виданих явочних карток і порожніх сумок, та передає її контролеру каси, що працює в післяопераційний час.

Якщо в вихідні, святкові дні інкасаторами проводиться інкасація коштів, а каса перерахування установи банку не працює, то передавання інкасаторам порожніх сумок у ці дні здійснюють уповноважені особи установи банку під підпис у відповідній книзі із зазначенням дати і кількості сумок на підставі довідки. Відповідно до наказу по установі банку визначається перелік осіб, на яких покладаються вищезазначені операції.

Керівники підрозділів перевезення валютних цінностей та інкасації коштів періодично (не рідше одного разу на місяць) здійснюють перевірки дотримання бригадами інкасації правил інкасації коштів, про результати яких роблять відповідні записи в журналі реєстрації видачі та приймання документів та спорядження.

Інкасатор-збирач перед прийняттям сумки з валютними цінностями пред'являє здавачу клієнта банку службове посвідчення з фотокарткою, доручення на інкасацію коштів і явочну картку.

Здавач клієнта банку під час здавання інкасаторам сумок з валютними цінностями оформляє до кожної сумки в трьох примірниках супровідну відомість до сумки з готівковою виручкою або супровідну відомість до сумки з цінностями в іноземній валюті. Здавач клієнта банку під час здавання інкасатору сумки з валютними цінностями робить в явочній картці всі передбачені записи.

Приймаючи сумки, інкасатор-збирач перевіряє справність сумки (відсутність латок, зовнішніх швів, розриву тканини, невідбитих і пошкоджених пломб, розриву шпагату або вузлів на шпагаті тощо), цілісність швів, правильність її опломбування, цілісність шпагату, на якому відбита плomba, чіткість відбитка пломбіра, тотожність його зразку, відповідність номера сумки, яку приймає, номеру, зазначеному в явочній картці, накладній та копії супровідної відомості, наявність дати, підпису уповноважених осіб клієнта банку на накладній, відповідність суми виторгу, зазначеної в явочній картці, записам у накладній і копії супровідної відомості та відповідність між сумами, зазначеними цифрами та словами в накладній та копії супровідної відомості, наявність підпису

здавача в явочній картці. Після цього інкасатор-збирач передає здавачу клієнта банку порожню сумку, розписується на копії супровідної відомості, зазначає на ній дату, ставить відбиток печатки.

Старший бригади інкасації приймає від інкасатора-збирача сумку з готівковою виручкою, після чого видає йому порожню сумку для одержання виручки від наступного клієнта банку. Накладна на прийняту від клієнта банку сумку з готівковою виручкою і явочна картка залишаються в інкасатора-збирача. Сумки з готівковою виручкою на шляху за маршрутом слідування мають зберігатися в мішках або спеціальних металевих ящиках.

Здавання сумок (мішків) з готівковою виручкою бригадами інкасації в установах банків старшим бригади інкасації здійснюється в присутності всіх інкасаторів цієї бригади. Водій оперативного автомобіля, на якому проводилась інкасація коштів, повинен перебувати в приміщенні установи банку разом з бригадою або в оперативному автомобілі, якщо в ньому залишилися цінності до закінчення здавання інкасаторами сумок з валютними цінностями.

Під час здавання сумок з готівкою інкасатори пред'являють накладні до сумки з готівковою виручкою та супровідну відомість до сумки з валютними цінностями, а також явочні картки бухгалтеру-контролеру. Останній перевіряє відповідність записів у накладних до сумки з готівковою виручкою записам у супровідних відомостях до сумки з валютними цінностями і явочних картках, реєструє належні до приймання від інкасаторів сумки у журналі обліку прийнятих сумок і мішків з валютними цінностями та порожніх сумок у двох примірниках. Після реєстрації бухгалтер контролер передає накладні до сумки з готівкою та супровідні відомості до сумки з валютними цінностями касирові.

Касир під час приймання сумок з готівкою перевіряє:

- чи не мають сумки (мішки) з готівкою, що надійшли, яких-небудь зовнішніх пошкоджень та інших дефектів;
- чіткість відбитків пломбів і відповідність їх засвідченим зразкам;
- відповідність номерів сумок, які здають інкасатори, номерам, зазначеним у накладних;
- відповідність кількості мішків з монетою, а також загальної суми виручки, що приймається, записам у накладних.

Після приймання сумок за кожним маршрутом касир, бухгалтер-контролер і всі інкасатори бригади засвідчують підписами обидва примірники журналу обліку прийнятих сумок і мішків з валютними цінностями та порожніх сумок і другий його примірник, засвідчений відбитком печатки каси, видають старшому бригади інкасації.

Після здавання сумок старший бригади інкасації передає керівнику підрозділу інкасації журнал обліку прийнятих сумок з валютними цінностями та порожніх сумок і службове посвідчення; інкасатор-збирач — службове посвідчення, доручення на інкасацію коштів, явочні картки, печатку; водій — службове посвідчення, посвідчення на оперативний автомобіль та індивідуальні засоби захисту (бронежилети, шоломи) — кожен із них під підпис у відповідному журналі. Зброя, дозволи на право її зберігання і носіння та боєприпаси здаються повним складом бригади інкасації під підпис у журналі реєстрації видачі та приймання зброї та боєприпасів.

Керівник підрозділу перевезення валютних цінностей та інкасації коштів перевіряє чи інкасаторами здійснено обслуговування всіх клієнтів, відповідність кількості зданих інкасаторами сумок у касу банку, кількості прийнятих ними сумок від клієнтів банку. Після цього він робить про це запис у журналі обліку прийнятих сумок і мішків з валютними цінностями та порожніх сумок, а також у журналі реєстрації видачі та приймання документів та спорядження.

Касир під контролем бухгалтера-контролера проводить підрахунок сумок, які вкладаються у сховище цінностей (сейф), прийнятих за маршрутом, і разом з бухгалтером-контролером звіряють їх з кількістю, зазначеною в журналі обліку прийнятих сумок і мішків з валютними цінностями та порожніх сумок, і замикають сховище на два замки, з яких ключ від одного замка має зберігатися в касира, а ключ від другого — у бухгалтера-контролера.

Про загальну кількість прийнятих за всіма маршрутами сумок з готівкою і порожніх сумок складається довідка про прийняті касою сумки з валютними цінностями і порожні сумки, яка разом з першими примірниками журналів обліку прийнятих сумок і мішків з валютними цінностями та порожніх сумок зберігається в окремій папці.

У разі пред'явлення інкасаторами до здавання несправних сумок з готівкою або іншими цінностями, невідповідності записів у накладній про суму проінкасованої виручки між цифрами і словами, а також у разі розбіжності суми готівки, зазначеної в накладній, із сумою, зазначеною в явочній картці, касир у присутності бухгалтера-контролера та інкасаторів, які пред'явили такі сумки, розкриває їх і перераховує повністю готівку і цінності, що є в них. Розкриття сумок, які мають дефекти, і перерахунок готівки і цінностей, що є в них, на розсуд керівника установи банку, можуть проводитися в присутності представників підприємств (організацій), яким ця готівка і цінності належать.

Про всі випадки прийняття несправної сумки та результати перерахування готівки і цінностей, що є в ній, складається відповідний акт у трьох примірниках. Він має бути засвідчений підписами всіх осіб, які були присутні під час прийняття і перерахування готівки та цінностей.

Проінкасована грошова виручка підлягає зарахуванню на поточні рахунки суб'єктів господарювання.

Зарахування проінкасованої грошової виручки до її перерахування відображаються такою бухгалтерською проводкою:

Дт 1005 «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Після перерахування грошової виручки, коли її фактична сума співпадає із сумою, що зарахована на поточний рахунок, здійснюється така проводка:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Кт 1005 «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування».

У разі виявлення надлишку грошей в інкасаторських сумках, здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 1005 «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

У разі нестачі грошей, яка виявлена в інкасаторських сумках, виконується проводка:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 1005 «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування».

Приклад 3.1.

З інкасаторських сумок банком було зараховано проінкасовану грошову виручку на поточні рахунки таких клієнтів:

- фізичної особи-підприємця Антошкіна В.В. у сумі 25 000 грн.;
- магазину «Стильний одяг» у сумі 11000 грн.;
- магазину «Морські делікатеси» у сумі 12500 грн.

У процесі перерахунку, було встановлено, що фактична сума готівки фізичної особи-підприємця Антошкіна В.В. становила 24990 грн., магазину «Стильний одяг» — 11000 грн., магазину «Морські делікатеси» — 12550 грн.

Операції із зарахування проінкасованої грошової виручки на поточні рахунки клієнтів та її оприбуткування в касу банку відображаються такими проводками:

Клієнти	Дт	Кт	Сума, грн.
Фізична особа-підприємець Антошкін В.В.	1005	2600	25000
	2600	1005	10
	1001	1005	24990
Магазин «Стильний одяг»	1005	2600	11000
	1001	1005	11000
Магазин «Морські делікатеси»	1005	2600	12500
	1005	2600	50
	1001	1005	12550

3.7. Механізм проведення та облік операцій з підкріплення банків готівкою

Під підкріпленням розуміють поповнення запасів готівки у сховищах, оборотних касах, касах банків, банкоматах.

Доставка підкріплень від територіальних управлінь НБУ до кас банків може здійснюватися власними силами установи банку, через службу інкасації Національного банку або підрозділами перевезення валютних цінностей та інкасації коштів інших установ банків. Доставка підкріплень службою інкасації НБУ здійснюється на підставі укладених договорів між територіальними управліннями та установами банків.

У встановленому територіальним управлінням НБУ порядку банк подає йому заявку, на підставі якої уповноважений працівник відділу готівкового обігу і касових операцій складає графік заїзду інкасаторів до боксу інкасації, подає цю заявку

підрозділу банківської безпеки та надсилає банку повідомлення про дату і час приїзду їх інкасаторів.

Попередню підготовку та пакування готівки в мішки (касети) та оформлення описів цінностей, що перевозяться, здійснюють відповідальні особи на підставі розпорядження про підкріплення банків готівкою через інкасаторів банків.

Для видачі банкам готівки без перевірки в мішках або касетах відповідно до умов договору про касове обслуговування відповідальні особи територіального управління НБУ пакують пачки банкнот у мішки (касети). На кожний мішок навішують ярлик з такими реквізитами: найменування і код територіального управління, найменування банку-отримувача, номінал, сума готівки, дата пакування, прізвища та підписи відповідальних осіб та пломбують його.

За умови видачі банкам підкріплення з перевіркою готівки за кожним описом цінностей у національній валюті України, що перевозяться, відповідальні особи вкладають банкноти в мішок, на який навішують ярлик із зазначенням банку-отримувача, загальної суми вкладення, дати пакування, прізвищ і підписів відповідальних осіб та пломбують його.

Підготовлені до видачі мішки передаються у сховище з їх перевіркою або вкладеними у візок, який замикається на ключ однією із відповідальних осіб, споряджається ярликом на загальну суму вкладеної готівки та підписами відповідальних осіб. До ярлика прикріплюються супровідні документи.

У день видачі територіальним управлінням НБУ готівки на підставі розпорядження про підкріплення, опису цінностей у гривнях, що перевозяться, та заявки банку, працівником, який здійснює бухгалтерський облік касових операцій, складається видатковий касовий ордер.

Процедура видачі готівкових коштів проводиться через шлюзовий блок (лоток-бункер), який виключає можливість фізичного контакту між інкасаторами і відповідальними особами, але дає змогу візуально контролювати сам процес через броньоване скло, яке розділяє бокс інкасації від приміщення для приймання-передавання готівки.

Видачу інкасаторам банків готівкових коштів здійснюють матеріально відповідальні особи або касові працівники, визначені для виконання зазначених операцій у складі не менше двох осіб у приміщенні для приймання-передавання готівки.

Про приїзд кожного автомобіля з інкасаторами і про його в'їзд до боксу інкасації охорона інформує відповідальних осіб, які отримують від інкасаторів через шлюзовий блок (лоток-бункер) відповідні документи для прийняття чи видачі готівки і перевіряють їх. Під час перевірки документів здійснюється:

- ідентифікація осіб інкасаторів відповідно до їх службових посвідчень;
- звірка прізвища, ім'я та по батькові, що зазначені в службових посвідченнях, з даними, зазначеними на дорученнях на перевезення валютних цінностей;
- перевірка відповідності сум, зазначених у дорученнях на перевезення валютних цінностей, сумам, зазначеним в описах цінностей у національній валюті України, що перевозяться, і видавковому касовому ордері.

У разі встановлення невідповідностей вищезазначених даних касова операція не здійснюється.

Для здійснення видавкових операцій відповідальні особи територіального управління НБУ доставляють отриману в установленому порядку готівку в приміщення для

приймання-передавання готівки на початку операційного дня або протягом операційного дня та здають прийняту готівку в кінці або протягом операційного дня.

Після перевірки документів, отриманих від інкасаторів комерційного банку, відповідальні особи НБУ звіряють суму готівки, підготовленої до видачі, із сумою, зазначеною в описі цінностей у національній валюті України, що перевозяться, та видатковому касовому ордері.

Під візуальним контролем інкасаторів через броньоване скло відповідальні особи в приміщенні для приймання-передавання готівки виставляють підготовлену готівку на стіл, перераховують її за пачками і корінцями і вкладають у мішки, на які навішують ярлик із зазначенням суми, дати пакування, прізвищ і підписів відповідальних осіб та опломбовують їх.

Підготовлена згідно з умовами договору до видачі готівка видається інкасаторам через шлюзовий блок у мішках (касетах) без їх розкриття. Після одержання всіх мішків (касет) з готівкою інкасатори підписують документи про одержання готівки і передають їх через шлюзовий блок (лоток-бункер) відповідальним особам, які по телефону повідомляють охорону про завершення обслуговування інкасаторів.

При відображенні в обліку банку операцій з підкріплення використовуються такі рахунки:

- **1811 (активний) «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».** За дебетом рахунку проводяться суми перерахування коштів за готівку або суми готівки, що передається. За кредитом рахунку проводяться суми з погашення дебіторської заборгованості за операціями з готівкою;
- **1911 (пасивний) «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою».** За кредитом рахунку проводяться суми кредиторської заборгованості за операціями з готівкою. За дебетом рахунку проводиться суми погашення кредиторської заборгованості за операціями з готівкою.

Підкріплення банків готівкою національної валюти територіальними управліннями Національного банку здійснюється після надходження відповідних сум з кореспондентських рахунків банків. Під час перерахування коштів за готівку територіальному управлінню НБУ виконується проводка:

Дт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

Отримання готівки через інкасаторів територіальних управлінь НБУ і оприбуткування її в касу банку супроводжується такою проводкою:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Кт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Недостача готівки, що виявлена в упаковці територіального управління НБУ, Банкотно-монетного двору чи Центрального сховища, до часу її відшкодування обліковується за рахунком 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Після надходження суми відшкодування здійснюється така проводка:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

Кт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Суму виявленого надлишку банк перераховує на підставі акта про розбіжності та відображає в бухгалтерському обліку такими проводками:

- 1) Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
Кт 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;
- 2) Дт 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

Установи банків України, які мають надлишок готівки, а також непридатну до обігу готівку, доставляють і здають її до територіальних управлінь власними силами, через службу інкасації Національного банку або через підрозділи перевезення валютних цінностей та інкасації коштів інших установ банків.

Механізм приймання територіальним управлінням НБУ від банків готівки здійснюється наступним чином. Після перевірки документів доставлена інкасаторами банку готівка в мішках (касетах) передається через шлюзовий блок відповідальним особам територіального управління НБУ, які перевіряють цілісність мішків (касет), цілісність, чіткість і відповідність пломб даним, зазначеним в описі цінностей у національній валюті України, що перевозяться.

У разі пошкодження цілісності мішка (касети), пломб або їх нечіткості чи невідповідності даним, зазначеним в описі цінностей у національній валюті України, що перевозяться, відповідальні особи зазначають ці порушення в описі цінностей у національній валюті України, що перевозяться, показують їх інкасаторам і продовжують приймання готівки.

Мішки з готівкою, до яких є зауваження відповідальних осіб НБУ, у присутності інкасаторів відкриваються в першу чергу, готівка виймається та перевіряється в установленому порядку. У разі невідповідності вкладення мішка складається акт про розбіжності, який підписують відповідальні особи та інкасатори і затверджує завідувач відділу касових операцій НБУ. З мішків, до яких немає зауважень, відповідальні особи виймають готівку на стіл і здійснюють її перевірку в установленому порядку.

Після закінчення приймання готівки відповідальні особи територіального управління НБУ оформляють документи, повертають порожні мішки через шлюзовий блок і по телефону повідомляють охорону про завершення обслуговування і готовність автомобіля з інкасаторами до виїзду з боксу.

Операції із здавання готівки банком, у тому числі не придатної до обігу, до територіального управління НБУ супроводжуються такими бухгалтерськими записами:

- після видачі коштів з операційної каси банку:
Дт 1007 «Банкноти та монети в дорозі»
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»;
- після надходження коштів на кореспондентський рахунок банку:
  - 1) Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»
Кт 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;
  - 2) Дт 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»
Кт 1007 «Банкноти та монети в дорозі».

Якщо банк здає готівку, у тому числі не придатну до обігу, до територіального управління через підрозділ перевезення цінностей та інкасації коштів іншого банку, то в обліку здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- після видачі коштів з операційної каси банку:
Дт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»;
- після надходження на коррахунок банку коштів як оплати за готівку:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»
Кт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

У разі виявлення територіальним управлінням НБУ недостач банкнот (монет) банк повинен відшкодувати відповідну суму протягом трьох днів з дня отримання акта про розбіжності. Відшкодування недостачі супроводжується такою проводкою:

Дт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

Якщо недостача пов'язана з діями відповідальних працівників банку, то на суму недостачі здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку»
Кт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

У разі відшкодування винними особами недостачі здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку».

Якщо неможливо встановити винних осіб, то здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 7399 «Інші операційні витрати»

Кт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Установи банків, які мають надлишки готівки, можуть також передавати її іншим банкам, які мають потребу в підкріпленнях. Відображення в бухгалтерському обліку операцій з передавання готівки між банками здійснюється ними згідно з обліковою політикою та умовами укладених договорів.

У разі передавання готівки за наявності попередньої оплати за неї у банку-отримувачі готівки здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- під час перерахування коштів:
Дт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»
1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»;
  - під час отримання готівки:
Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
Кт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».
- У банку, що передає готівку виконуються такі бухгалтерські записи:
- під час отримання коштів на кореспондентський рахунок за готівку:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

- під час видачі готівки уповноваженій особі банку-отримувача:
Дт 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»;
  - відправлення готівки через підрозділ перевезення цінностей та інкасації коштів:
Дт 1007 «Банкноти та монети в дорозі»
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку»;
  - під час отримання повідомлення від банку-покупця про отримання готівки:
Дт 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»
Кт 1007 «Банкноти та монети в дорозі».
- У разі проведення розрахунку за готівку банком-отримувачем після отримання готівки, у банку, що передає готівку, здійснюються такі проводки:
- у разі відправлення готівки до інших банків:
Дт 1007 «Банкноти та монети в дорозі»
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»;
  - після отримання повідомлення від банку-покупця готівки про отримання готівки:
Дт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»
Кт 1007 «Банкноти та монети в дорозі»;
  - отримання коштів за відправлену готівку:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».
- У банку — отримувачі готівки на умовах післяоплати виконуються такі проводки:
- після отримання готівки від підрозділу перевезення цінностей та інкасації коштів:
Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
Кт 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;
  - під час перерахування коштів за отриману готівку:
Дт 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».

Доставка підкріплень установами банків своїм філіям здійснюється власними підрозділами перевезення валютних цінностей та інкасації коштів, службою інкасації Національного банку або підрозділами перевезення валютних цінностей та інкасації коштів інших установ банків.

Опломбована сумка з підкріпленням, споряджена ярликом, на якому проставляється найменування установи банку, номер, дата і сума вкладення, вручається інкасаторам під підпис у видатковому касовому ордері. На маршрут інкасаторам видається книга обліку готівки, відправленої філіям банку через бригаду інкасації банку, у якій завідувач каси (контролер) робить відповідні записи і засвідчує їх своїм підписом.

Доставлена інкасаторами сумка з підкріпленням приймається уповноваженою особою філії банку, яка перевіряє цілісність сумки, правильність її опломбування і відповідність

відбитка номера пломбіра номеру, зазначеному в книзі обліку готівки, відправленої філіям банку через бригаду інкасації банку.

Сумка розкривається в присутності керівника філії банку. Готівка перевіряється за пачками і корінцями, а окремі банкноти — поаркушно, монети — за мішечками (пакетами). Поаркушне перерахування банкнот, одержаних у пачках і корінцях, повинно проводитися працівниками в день одержання підкріплення і до початку здійснення операцій з ними.

У разі виявлення недостачі або надлишків готівки складається акт про розбіжності у двох примірниках, засвідчений підписами працівників філії банку, і про це повідомляється установі банку.

Працівник філії банку, який прийняв сумку з готівкою, розписується в книзі обліку готівки, відправленої філіям банку через бригаду інкасації банку, засвідчує свій підпис відбитком печатки каси, після чого повертає цю книгу і сумки, що звільнились, інкасатору.

Завідувач каси філії банку за даними, що зазначені в книзі обліку готівки, відправленої філіям банку через бригаду інкасації банку, перевіряє повноту доставлення інкасаторами за призначенням сумок з підкріпленням.

Бухгалтерський облік операцій з передавання готівки між банком та його філіями (відділеннями) та між філіями (відділеннями) одного банку визначається банком самостійно з урахуванням його облікової політики.

Під час здійснення розрахунків за готівку в бухгалтерському обліку використовуються рахунки 3906 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку» та 3907 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку».

Підкріплення підвідомчих філій готівкою з операційної каси банку супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- проведення розрахунків за готівку:
Дт 3901 «Рахунки, що відкриті для філій банку»
Кт 3907 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку»;
- передавання готівки з каси банку філії:
Дт 3907 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку»
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку».

У підвідомчій філії, яка одержує підкріплення з операційної каси банку виконуються такі бухгалтерські записи:

- проведення розрахунків за готівку:
Дт 3906 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку»
Кт 3900 «Рахунки філій, що відкриті в банку»;
- одержання готівки філією банку:
Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку»
Кт 3906 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку».

У разі передавання банком готівки національної валюти своїм філіям (відділенням), які розташовані за межами області, а також іншим банкам, незалежно від їх місцезнаходження, у день її передавання надсилається повідомлення про передавання готівки як банком, що передає готівку, так і банком, що її одержує, відповідному територіальному

управлінню НБУ. У повідомленні про передавання готівки мають зазначатися найменування банку, що видав готівку, дата її видачі, сума готівки та найменування банку-отримувача.

3.8. Облік надлишків та недостач готівки в касі банку

У разі виявлення надлишків або недостач під час проведення касових операцій, а саме: завершення операційного дня, в результаті проведення ревізії операційної каси банку (філії), перерахування клієнтом у приміщенні банку отриманої готівки, в інших подібних випадках здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- у разі виявлення надлишків готівки:
Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
Кт 6399 «Інші операційні доходи»;
- у разі виявлення недостач готівки:
Дт 7399 «Інші операційні витрати»
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

Одночасно суми недостач до встановлення осіб, які мають їх відшкодувати відображаються такою проводкою:

Дт 9611 «Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями»
Кт 9910 «Контрахунок».

У випадку віднесення суми недостач на винних осіб виконуються проводки:

- 1) Дт 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку»;
Кт 6399 «Інші операційні доходи»;
- 2) Дт 9910 «Контрахунок»
Кт 9611 «Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями».

Відшкодування винними особами недостачі готівки супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку».

3.9. Облік операцій з пам'ятними та ювілейними монетами, що мають гривневий номінал і виконують функцію засобу платежу

Пам'ятні монети виготовляють із дорогоцінних або недорогоцінних металів за спеціальними технологіями, що забезпечують їх підвищену якість і випускаються в обіг Національним банком України обмеженими тиражами з нагоди ювілейних дат, пам'ятних подій історії та сучасності, заходів з охорони навколишнього природного середовища, інших подій суспільного життя і призначені для колекціонування. Ювілейні монети —

різновид пам'ятних, які випускають з нагоди ювілеїв видатних осіб, визначних подій в історії держави, людства тощо. Пам'ятні та ювілейні монети в Україні є дійсним платіжним засобом та обов'язкові для приймання за їх номінальною вартістю без будь-яких обмежень по всіх видах платежів.

За матеріалом виготовлення пам'ятні монети поділяються на ті, що виготовлені зі звичайних металів, таких як сплави міді, нікелю, алюмінію, цинку, олова, марганцю, магнію, заліза та інших металів, що не належать до категорії дорогоцінних, і такі, які карбуються з дорогоцінних металів — золота, срібла, паладію, платини та їх сплавів. В опису кожного виду монети є інформація про метал та якість виготовлення, зазначено масу, пробу (монети з дорогоцінних металів), рік карбування, обов'язково зазначається тираж, гурт (ребро монети, на яке наноситься система знаків з метою захисту від псування та підробки). Крім пам'ятних монет, випускають і сувенірні — монети, які розміром і дизайном повторюють обігові або розмінні монети України в дорогоцінному металі та підвищеної якості карбування і вводяться в обіг обмеженими тиражами.

Методика відображення в бухгалтерському обліку операцій з придбання і реалізації пам'ятних та ювілейних монет, що мають гривневий номінал і виконують функцію засобу платежу, залежить від способу розрахунку банку за них. Якщо банк здійснює попередню оплату за пам'ятні монети, то вони обліковуються за рахунком 1001 «Банкноти та монети в касі банку» за номінальною вартістю. Облік ювілейних монет, що передані банкам територіальними управліннями НБУ на реалізацію без попередньої оплати в бухгалтерському обліку відображаються за позабалансовим рахунком 9819 «Інші цінності і документи». Різниця між відпускною ціною банку і відпускною ціною Національного банку обліковується на рахунку 6399 «Інші операційні доходи».

У випадку придбання банком пам'ятних і ювілейних монет *на умовах попередньої оплати* виконуються наступні бухгалтерські проводки:

- перерахування банком коштів НБУ за пам'ятні і ювілейні монети (за відпускною ціною Національного банку):

Дт 1819 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»;

- оприбуткування пам'ятних і ювілейних монет:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» — за номінальною вартістю монет

Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів» — на суму різниці між відпускною ціною Національного банку і номінальною вартістю монет

Кт 1819 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками» — за відпускною ціною Національного банку.

Реалізація придбаних на умовах попередньої оплати пам'ятних і ювілейних монет клієнтам (банкам) супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- отримання коштів від клієнтів (банків) за пам'ятні і ювілейні монети за відпускною ціною банку:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 — за відпускною ціною банку

Кт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або

2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;

- видача монет клієнтам (банкам):
  - Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку» — за відпускною ціною банку
  - Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» — за номінальною вартістю монет
  - Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів» — на суму різниці між відпускною ціною Національного банку і номінальною вартістю монет
  - Кт 6399 «Інші операційні доходи» — на суму різниці між відпускною ціною банку і відпускною ціною Національного банку.
- Використання банком пам'ятних і ювілейних монет, що мають гривневий номінал і виконують функцію засобу платежу на представницькі цілі, супроводжується в обліку такою бухгалтерською проводкою:
  - Дт 7454 «Представницькі витрати» — за відпускною ціною Національного банку;
  - Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» — за номінальною вартістю монет;
  - Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів» — на суму різниці між відпускною ціною Національного банку і номінальною вартістю монет.
- Пам'ятні і ювілейні монети, що мають гривневий номінал і виконують функцію засобу платежу, які *отримані банком на реалізацію без попередньої оплати* на підставі укладеного договору, акта здавання-приймання і доручення банку, в бухгалтерському обліку відображаються за рахунком 9819 «Інші цінності і документи». При цьому виконується така проводка:
  - Дт 9819 «Інші цінності і документи»
  - Кт 9910 «Контррахунок» — за номінальною вартістю.
- Реалізація отриманих без попередньої оплати пам'ятних і ювілейних монет клієнтам (банкам) супроводжується такими проводками:
  - отримання коштів від клієнтів (банків) за монети:
    - Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 — за відпускною ціною банку
    - Кт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;
  - видача монет клієнтам (банкам):
    - 1) Дт 9910 «Контррахунок»
    - Кт 9819 «Інші цінності і документи» — за номінальною вартістю монет;
    - 2) Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку» — за відпускною ціною банку;
    - Кт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками» — за відпускною ціною Національного банку;
    - Кт 6399 «Інші операційні доходи» — на суму різниці між відпускною ціною банку і відпускною ціною Національного банку.
- Перерахування коштів Національному банку за реалізовані ювілейні монети відображається такою проводкою:

Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ» — за відпускнуою ціною Національного банку.

Повернення банком нереалізованих ювілейних монет НБУ згідно з умовами договору здійснюється за номінальною вартістю монет і супроводжується таким проведенням:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9819 «Інші цінності і документи».

Приклад 3.2.

13.03. 2009 р. банк придбав в НБУ на умовах попередньої оплати 10 ювілейних золотих монет «Скорпіон» номіналом 2 гривні за ціною 400 грн. за монету.

16.03.2009 р. банк отримав придбані в НБУ ювілейні монети.

19.03. 2009 р. банк реалізував за готівку 1 монету за ціною 450 грн.

Зазначені операції відображаються в обліку банку такими проводками:

- перерахування НБУ попередньої оплати за 10 ювілейних монет 13.03.2009 р.:

Дт 1819 4000 грн.

Кт 1200 4000 грн.;

- отримання придбаних 10 монет 16.03.2009 р.:

Дт 1001 20 грн.

Дт 3500 3980 грн.

Кт 1819 4000 грн.;

- реалізація банком 1 монети за ціною 450 грн.:

1) Дт 1001 450 грн.

Кт 2909 450 грн.;

2) Дт 2909 450 грн.

Кт 1001 2 грн.

Кт 3500 398 грн.

Кт 6399 50 грн.

Приклад 3.3.

1.04. 2009 р. банк отримав від НБУ 15 срібних монет «Морський коник» номіналом 10 гривень на реалізацію без попередньої оплати за ціною 240 грн. за монету.

6.04.2009 р. банк реалізував за готівку 2 монети за ціною 280 грн. за монету та перерахував НБУ кошти за продані 2 монети у сумі 480 грн.

Зазначені операції відображаються в обліку банку такими проводками:

- отримання від НБУ 15 срібних монет на реалізацію 1.04.2009 р.:

Дт 9819 150 грн.

Кт 9910 150 грн.;

- реалізація банком 2 монет за ціною 280 грн. за монету 6.04.2009 р.:

1) Дт 1001 560 грн.

Кт 2909 560 грн.;

2) Дт 9910 20 грн.

Кт 9819 20 грн.;

3) Дт 2909	560 грн.
Кт 1919	480 грн.
Кт 6399	80 грн.;
- *перерахування коштів НБУ за реалізовані 2 монети:*

Дт 1919	480 грн.
Кт 1200	480 грн.

3.10. Організація та облік банківських операцій за кореспондентськими рахунками

3.10.1. Поняття, види та призначення кореспондентських рахунків

Кореспондентські відносини та кореспондентські рахунки є складовими елементами системи міжбанківських розрахунків.

Міжбанківські розрахунки — безготівкові розрахунки між банками, що обумовлені виконанням платежів клієнтів або власними зобов'язаннями одного банку перед іншим. Міжбанківські розрахунки можуть здійснюватися між банками однієї країни, а також між банками, що знаходяться в різних країнах.

У банківській практиці під **кореспондентськими відносинами** розуміють усі можливі форми співпраці між двома банками, що базуються на чесному і узгодженому виконанні взаємних доручень.

У більшості випадків, встановлення кореспондентських відносин між банками передбачає взаємне або одностороннє відкриття кореспондентських рахунків. **Кореспондентський рахунок** — рахунок, на якому відображаються операції списання і зарахування коштів, що виконує один банк за дорученням іншого банку на підставі кореспондентської угоди. Розрізняють два види таких рахунків: «лоро» та «ностро». Коли банк відкриває кореспондентський рахунок в іншому банку, то з позиції банку, що звернувся із заявою про відкриття, це буде рахунок «ностро», а з точки зору банку, що відкрив такий кореспондентський рахунок, він буде рахунком «лоро».

Українські банки можуть установлювати кореспондентські відносини і відкривати кореспондентські рахунки в Національному банку України, інших вітчизняних та закордонних банках.

Загальні засади функціонування платіжних систем в Україні та загальний порядок проведення переказу коштів в межах України визначені Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5.04.2001 р. № 2346-III.

Загальні вимоги щодо функціонування в Україні систем міжбанківських розрахунків, внутрішньобанківських платіжних систем та порядку виконання міжбанківського переказу коштів через кореспондентські рахунки банків-резидентів у національній валюті регламентуються Інструкцією про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті, затвердженою постановою Правління НБУ від 16.08. 2006 р. № 320.

Порядок відкриття та режим кореспондентських рахунків в іноземній валюті регламентується Положенням про відкриття та функціонування кореспондентських рахунків

банків — резидентів та нерезидентів в іноземній валюті та кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривнях, затвердженим постановою Правління НБУ від 26.03.98 р. № 118 (у редакції Постанови НБУ від 25.05.2000 р. № 209 із змінами).

Порядок реєстрації кореспондентських рахунків банків, банківських об'єднань та здійснення контролю за кореспондентськими відносинами регламентуються Правилами реєстрації кореспондентських рахунків банків Національним банком України, затвердженими постановою Правління НБУ від 15.08. 2001 р. № 343.

Міжбанківські розрахунки здійснюються через спеціально створені платіжні системи. Відповідно до Закону «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», обробка та передача в межах України електронних та паперових документів на переказ, документів за операціями із застосуванням спеціальних платіжних засобів та документів на відкликання можуть здійснюватися за допомогою як внутрішньодержавних (банківських та небанківських) платіжних систем, так і міжнародних платіжних систем, що діють в Україні.

Внутрішньодержавна платіжна система — платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України. До внутрішньодержавних банківських платіжних систем відносяться системи міжбанківських розрахунків, системи масових платежів та внутрішньо-банківські платіжні системи. Державною системою міжбанківських розрахунків в Україні є система електронних платежів Національного банку.

Міжнародна платіжна система — платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу.

Згідно з Інструкцією про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті, банки (філії) здійснюють міжбанківський переказ за міжбанківськими електронними розрахунковими документами, що формуються ними на підставі:

- паперових розрахункових документів клієнтів;
- паперових розрахункових документів банку (філії);
- електронних розрахункових документів, отриманих засобами автоматизованих систем від клієнта — ініціатора переказу;
- електронних розрахункових документів, отриманих засобами внутрішньобанківської міжфілійної платіжної системи від філії банку;
- електронних розрахункових документів, автоматично сформованих системою автоматизації банку за умовами договорів або згідно з потребою банку (філії);
- електронних розрахункових документів, отриманих засобами інших платіжних систем, телекомунікаційних систем, інших засобів зв'язку за умови забезпечення цілісності та конфіденційності інформації тощо.

Міжбанківський електронний розрахунковий документ має обов'язково містити реквізити документа, на підставі якого він сформований, а саме: назву та номер; дату складання (число, місяць, рік); дату надходження до банку платника; ознаку дебет/кредит; суму; код платника, назву платника, рахунок платника; код банку платника; код отримувача, назву отримувача, рахунок отримувача; код банку отримувача; призначення платежу.

Міжбанківський електронний розрахунковий документ має обов'язково містити електронний цифровий підпис та технологічні реквізити (ідентифікатор ключа електронного цифрового підпису, відмітку про час оброблення документа тощо).

Міжбанківський переказ виконується в строк до трьох операційних днів, а внутрішньобанківський переказ — в строк, встановлений внутрішніми нормативними актами банку, але не може перевищувати двох операційних днів.

3.10.2. Організація та облік міжбанківських розрахунків через систему електронних платежів НБУ

Система електронних платежів Національного банку (СЕП) — державна банківська платіжна система, що забезпечує проведення міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки банків (філій) у Національному банку із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації у файловому режимі або режимі реального часу.

Зазначимо, що СЕП НБУ була створена у 1993 році і з того часу зазнала багато змін. Зокрема, було розроблено вісім моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку, реалізовано принцип «поставка проти оплати» у взаємодії з Депозитарієм державних цінних паперів, вдосконалено засоби захисту інформації, побудовано кількарівневу систему резервування та відновлення роботи. Проте з часом апаратна база СЕП, MS-DOS та апаратні засоби захисту інформації випрацювали свій ресурс, фізично і морально застаріли. Тому стала нагальною потреба переходу на нову програмно-апаратну базу, що й спонукало до розробки нового покоління СЕП — СЕП-2, яку було впроваджено в експлуатацію 10 листопада 2006 року.

Відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», необхідною умовою для проведення переказу через СЕП НБУ є встановлення банком кореспондентських відносин з Національним банком України шляхом відкриття кореспондентського рахунку в НБУ.

Відкриття кореспондентського рахунку банку здійснюється територіальним управлінням НБУ на підставі укладеного договору про кореспондентський рахунок у Національному банку України та за умови подання правильно оформлених документів, передбачених «Інструкцією про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті».

Для здійснення міжбанківських розрахунків через СЕП НБУ, банкам відкриваються такі рахунки:

- **консолідований кореспондентський рахунок** — кореспондентський рахунок, що відкритий у територіальному управлінні і на якому об'єднані кошти банку та його філій (або певної кількості філій) у разі роботи банку (філії) у СЕП за відповідною моделлю обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку;
- **технічний рахунок** — інформація в електронній формі, що зберігається в Центрі оброблення СЕП, поновлюється під час оброблення міжбанківських електронних розрахункових документів і відображає стан кореспондентського рахунку безпосереднього учасника СЕП на певний час або обороти безпосереднього учасника СЕП, що не має кореспондентського рахунку, на певний час.

Функціонування СЕП забезпечується такими програмно-технічними комплексами:

- Центром оброблення СЕП (далі ЦОСЕП), який розміщений у Центральній розрахунковій палаті ЦОСЕП;
- АРМ-СЕП — автоматизоване робоче місце учасника СЕП;
- АРМ-РП — автоматизоване робоче місце територіального управління Національного банку;
- АРМ-Ю — автоматизоване робоче місце юридичної особи, що забезпечує приймання від банків до СЕП у файлового режимі тих початкових платежів, які отримали схвалення територіального управління Національного банку.

Центр оброблення СЕП здійснює оброблення міжбанківських електронних розрахункових документів, службових повідомлень СЕП та електронних розрахункових повідомлень у порядку їх надходження до СЕП. Міжбанківський електронний розрахунковий документ, прийнятий СЕП, не може бути відкликаний. Результати оброблення міжбанківських електронних розрахункових документів у СЕП відображаються на технічному рахунку банку (філії).

Початкові платежі від банку (філії) приймаються в межах поточного значення його технічного рахунку. Міжбанківський електронний розрахунковий документ вважається виконаним у СЕП з часу відображення його суми за технічним рахунком учасника СЕП-отримувача, за винятком випадків, передбачених процедурою відновлення функціонування СЕП у разі порушення її роботи або виникнення надзвичайних ситуацій.

У кінці банківського дня ЦОСЕП передає до територіального управління НБУ інформацію про розрахунки, що здійснені через СЕП, для їх відображення на кореспондентських рахунках учасників СЕП та інших рахунках у САБ територіального управління.

СЕП виконує міжбанківський переказ як у файлового режимі, так і в режимі реального часу. Здійснення банком початкових платежів у файлового режимі є обов'язковим, а у режимі реального часу — за його вибором. Структурна схема СЕП-2 зображена на рис. 3.1.

Функціонування СЕП у файлового режимі передбачає оброблення міжбанківського електронного розрахункового документа таким чином, що між списанням коштів з технічного рахунку учасника СЕП (платника) та зарахуванням коштів на технічний рахунок учасника СЕП (отримувача) є певний проміжок часу. У файлового режимі обмін платіжними документами організовано у пакетному режимі, технологічними циклами приймання-передавання, тривалість циклу складає 15—20 хвилин. Зарахування коштів отримувачу здійснюється тільки після того, як він підтвердить отримання файла платежів відповідною квитанцією.

Одиницею обміну інформацією в СЕП у файлового режимі є файл СЕП, що позначається однією літерою, зокрема:

- А — файл, сформований засобами САБ відправника і надісланий до ЦОСЕП (файл початкових документів);
- В — файл, сформований засобами Центру оброблення СЕП (далі ЦОСЕП) і надісланий до системи автоматизації банку (далі-САБ) отримувача (файл відповідних документів);
- L — інформація від САБ територіального управління про стан кореспондентських рахунків учасників СЕП та встановлення обмеження на їх роботу в СЕП.

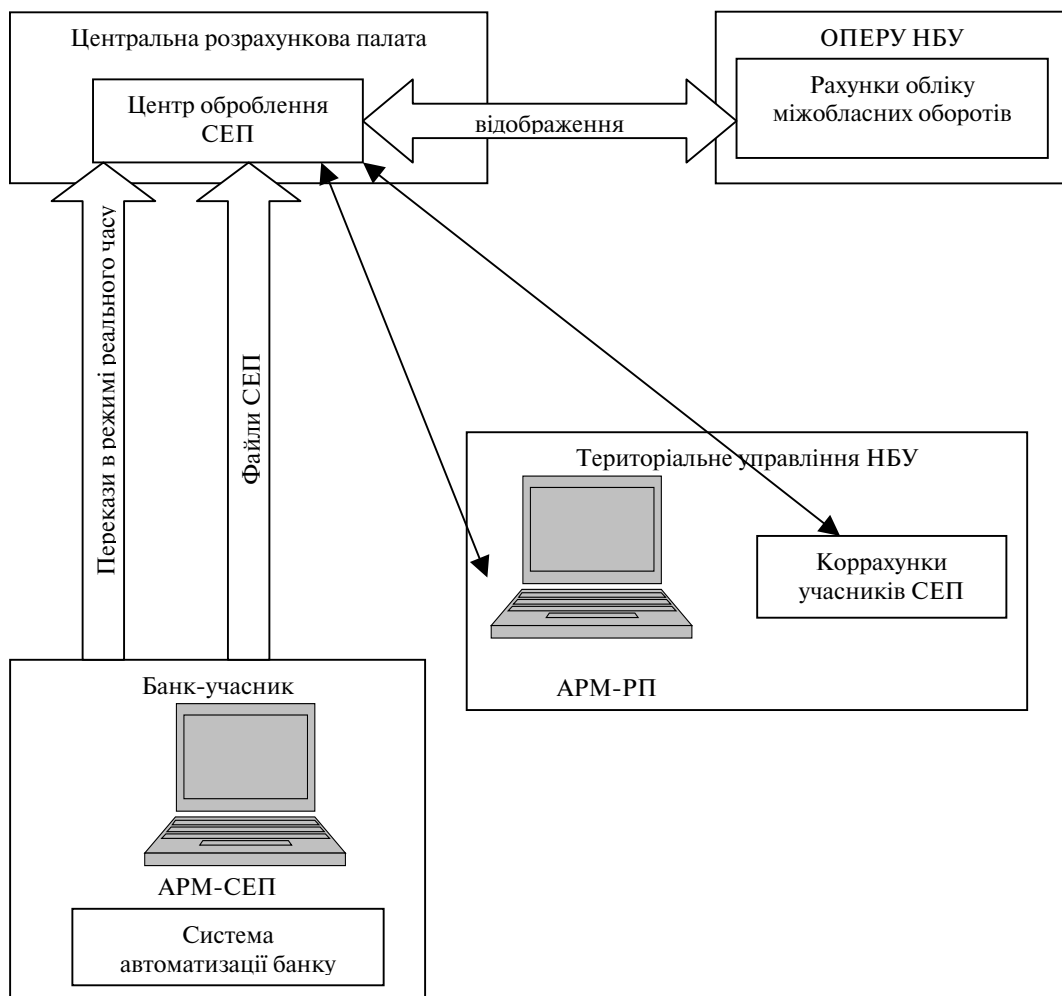

Рис.3.1. Структурна схема СЕП-2¹

Функціонування СЕП у файловому режимі відбувається в такій послідовності. На початку банківського дня ЦОСЕП отримує від САБ територіальних управлінь файл L.00 і на його підставі перевіряє відповідність значень технічних рахунків учасників СЕП стану їх кореспондентських рахунків та в разі потреби приводить значення технічних рахунків у ЦОСЕП у відповідність до значень кореспондентських рахунків у файлі L.00. Від ЦОСЕП інформація про стан технічних рахунків надсилається їх власникам.

¹ Савченко А., Івченко І., Михайлова В. Система електронних платежів нового покоління. // Вісник НБУ. — 2007 р. — № 2. — С. 2–4.

Оброблення файлів у СЕП здійснюється в циклічному режимі. Цикл оброблення файлів складається з двох частин: приймання інформації та передавання інформації. Під час приймання інформації ЦОСЕП отримує від учасника СЕП файл А і перевіряє його на відповідність вимогам СЕП. ЦОСЕП надсилає за результатами оброблення файла А на адресу відправника квитанцію про результати його приймання. ЦОСЕП приймає або не приймає файл А у цілому. Відправник файла А несе відповідальність за склад міжбанківських електронних розрахункових документів, уключених до цього файла. Під час передавання інформації міжбанківські електронні розрахункові документи, прийняті ЦОСЕП у файлового режимі, групуються за адресами і надсилаються отримувачам (зокрема файли В). Файл В вважається одержаним і його сума відображається за технічним рахунком отримувача в ЦОСЕП за умови надходження від отримувача квитанції, що підтверджує успішне прийняття файла В.

У кінці кожного сеансу оброблення інформації ЦОСЕП надсилає учасникам СЕП підсумкову інформацію за результатами цього циклу та поточне значення їх технічних рахунків. Після отримання файла з підсумковою інформацією, яка підтверджує відображення суми файла В за технічним рахунком у ЦОСЕП, учасник СЕП передає міжбанківські електронні розрахункові документи, що розміщені в успішно прийнятому ним файлі В, для подальшого їх оброблення засобами САБ та/або внутрішньої платіжної системи та відображення сум за рахунками отримувачів.

У кінці банківського дня ЦОСЕП надає учасникам СЕП інформацію про стан їх технічних рахунків на початок і кінець банківського дня, а також перелік усіх міжбанківських електронних розрахункових документів, що оброблялися ними протягом цього дня. Суми міжбанківських електронних розрахункових документів, здійснених у файлового режимі, що не були підтверджені отримувачем за станом на кінець банківського дня, обліковуються на транзитних рахунках відповідного територіального управління.

Функціонування СЕП у режимі **реального часу** передбачає оброблення міжбанківського електронного розрахункового документа таким чином, що списання коштів з технічного рахунку учасника СЕП (платника) та зарахування коштів на технічний рахунок учасника СЕП (отримувача) виконується одночасно.

Негайне відображення суми переказу на рахунку отримувача дає змогу набагато спростити технологію виконання тих платежів, для яких є принциповим гарантоване проведення суми за коррахунком отримувача до певного часу (наприклад, розрахунки за результатами клірингу НСМЕП, надання бланкових кредитів овернайт, виконання примусового списання та арешту коштів).

Обмін інформацією в режимі реального часу здійснюється пакетами за протоколом ТСП/ІР. Розрізняють пакет-запит, який формується засобами системи автоматизації банку-відправника і надсилається до ЦОСЕП; та пакет-відповідь, що формується засобами ЦОСЕП у відповідь на пакет-запит від системи автоматизації банку.

За умови функціонування СЕП у режимі реального часу, її учасник формує засобами системи автоматизації банку пакет-запит і надсилає його до ЦОСЕП. За підсумками оброблення пакета-запиту ЦОСЕП готує та відправляє учаснику СЕП пакет-відповідь, що містить інформацію про виконання чи невиконання пакета-запиту. У кінці банківського дня ЦОСЕП надає учасникам СЕП файли з переліком міжбанківських переказів, відображених за їх технічними рахунками.

Учасник СЕП у режимі реального часу має право: виконувати міжбанківські перекази; установлювати в ЦОСЕП ліміти технічних рахунків, початкових оборотів підпорядкованих йому філій; одержувати довідкову інформацію про стан власного технічного рахунку та технічних рахунків своїх філій, власні міжбанківські перекази, міжбанківські перекази своїх філій тощо. Територіальне управління НБУ має право в режимі реального часу встановлювати обмеження щодо виконання початкових платежів банку (філії) відповідно до нормативно-правових актів Національного банку.

У бухгалтерському обліку банку для відображення операцій, що здійснюються через СЕП НБУ використовуються рахунки 1 класу «Казначейські та міжбанківські операції», розділів 12 «Кошти в Національному банку України» та 13 «Кошти Національного банку України», а саме:

- **1200 (активний) «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України».** Рахунок призначений для обліку коштів на кореспондентському рахунку банку, який відкрито в НБУ. За дебетом рахунку проводяться суми коштів, які надходять на користь комерційного банку та його клієнтів. За кредитом рахунку проводяться суми коштів, які списуються НБУ за дорученням банку-власника рахунку за власними операціями, за операціями його клієнтів, а також суми коштів, що підлягають примусовому стягненню відповідно до законодавства України; у випадках, обумовлених договором між НБУ та банком;
- **1300 (пасивний) «Кореспондентський рахунок Національного банку України в банку».** Рахунок призначений для обліку коштів НБУ на кореспондентському рахунку в банку. За кредитом рахунку проводяться суми, що надходять на користь Національного банку України та його клієнтів. За дебетом рахунку проводяться суми, що списуються банком згідно з дорученням НБУ за його власними операціями та за операціями його клієнтів.

Перерахування банком коштів з поточного рахунку клієнта в інший банк через СЕП НБУ супроводжується проводкою:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

При зарахуванні банком коштів, що надійшли на користь клієнта з іншого банку через СЕП НБУ, виконується така проводка:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

За коштами, що знаходяться на кореспондентському рахунку банку в НБУ нараховуються відсотки, що супроводжується такою проводкою:

Дт 1208 «Нараховані доходи за коштами на вимогу в Національному банку України»

Кт 6000 «Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в Національному банку України».

При отриманні нарахованих процентів, виконується проводка:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

Кт 1208 «Нараховані доходи за коштами на вимогу в Національному банку України».

За інформаційно-розрахункове обслуговування у системі електронних платежів банки сплачують комісійну винагороду, яка відображаються в бухгалтерському обліку за принципом нарахування і визнається щомісяця протягом усього строку дії угоди про

надання (отримання) послуг. Під час нарахування комісійних витрат здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування»

Кт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування».

Сплата банком комісійних супроводжується такою проводкою:

Дт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

Операції за кореспондентським рахунком НБУ у банку супроводжуються такими бухгалтерськими записами:

- поступлення коштів на кореспондентський рахунок банку на користь НБУ чи його клієнтів:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»
Кт 1300 «Кореспондентський рахунок НБУ в банку»;
- списання банком коштів з кореспондентського рахунку НБУ згідно з його дорученням і перерахування коштів в інший банк через СЕП:
Дт 1300 «Кореспондентський рахунок НБУ в банку»;
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»;
- нарахування банком процентних витрат за коштами на кореспондентському рахунку Національного банку:
Дт 7000 «Процентні витрати за коштами на вимогу, що отримані від Національного банку України»
Кт 1308 «Нараховані витрати за кореспондентським рахунком Національного банку України в банку».
- сплата банком нарахованих процентів за коштами на кореспондентському рахунку Національного банку:
Дт 1308 «Нараховані витрати за кореспондентським рахунком Національного банку України в банку»
Кт 1300 «Кореспондентський рахунок НБУ в банку».

Порядок функціонування СЕП НБУ, прийняття і виключення з її членів, проведення переказу за допомогою цієї системи та інші питання, пов'язані з діяльністю СЕП НБУ, визначаються Національним банком України, який також регламентує та забезпечує функціонування СЕП НБУ, гарантує її надійність і безпеку, організовує та бере участь у проведенні через неї міжбанківського переказу.

3.10.3. Облік розрахунків через внутрішньобанківську міжфілійну платіжну систему

Внутрішньобанківська міжфілійна платіжна система (ВМПС) — це платіжна система банку, яка забезпечує проведення переказу коштів між його філіями та взаємодію із СЕП для виконання міжбанківського переказу коштів філіями банку, що працює за моделлю 3 обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

Модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку в СЕП — сукупність механізмів і правил роботи СЕП, банку та його філій, згідно з якими виконується міжбанківський переказ через консолідований кореспондентський рахунок.

У СЕП НБУ функціонують моделі, у яких банк не зобов'язаний створювати власну внутрішньобанківську міжфілійну систему, оскільки його філіям відкриваються технічні рахунки у центрі оброблення СЕП. До таких моделей, зокрема, відносяться четверта, сьома та восьма модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

У разі роботи за моделлю 3 банк зобов'язаний мати консолідований кореспондентський рахунок у територіальному управлінні НБУ за його місцезнаходженням і технічний рахунок у ЦОСЕП. Філії банку не можуть мати кореспондентських рахунків у територіальних управліннях НБУ і технічних рахунків у ЦОСЕП. Банк повинен мати власну внутрішню платіжну систему для виконання внутрішньобанківського переказу. Філії банку є опосередкованими учасниками СЕП і обмінюються міжбанківськими електронними розрахунковими документами з СЕП засобами ВПС через АРМ-СЕП банку з відображенням результатів розрахунків на технічному рахунку банку.

Банк, що створює ВМПС, зобов'язаний визначити умови та порядок її функціонування з урахуванням вимог законодавства України. Правила внутрішньобанківської платіжної системи мають бути узгоджені з НБУ.

Банк та його філії, що працюють з використанням ВПС, зобов'язані дотримуватися встановлених НБУ технологічних вимог, вимог щодо захисту інформації, засобів формування та оброблення електронних розрахункових документів, вимог щодо взаємодії ВПС із СЕП.

Варто зауважити, що 3 модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку користується найбільшим попитом серед банків- учасників СЕП.

Міжбанківські розрахунки, які здійснюються через ВМПС відображаються в обліку за рахунками 3 класу «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання», групи 39 «Розрахунки між філіями банку», зокрема:

- **3900 (активно-пасивний) «Рахунки філій, що відкриті в банку».** Рахунок відкривається на балансі філії і призначений для обліку сум за розрахунками в національній та іноземній валюті між філіями банку. За дебетом рахунку проводяться суми, що надходять на користь філії банку та клієнтів. За кредитом рахунку проводяться суми, що списуються згідно з дорученням філії банку за її власними операціями та операціями клієнтів;
- **3901 (активно-пасивний) «Рахунки, що відкриті для філій банку».** Рахунок відкривається на балансі банку і призначений для обліку сум за розрахунками в національній та іноземній валюті між філіями банку. За кредитом рахунку проводяться суми, що надходять на користь філії банку та клієнтів. За дебетом рахунку проводяться суми, що списуються згідно з дорученням філії банку за її власними операціями та операціями клієнтів.

Розрахункові операції, що здійснюються через ВМПС відображаються в обліку філії банку такими бухгалтерськими записами:

- списання філією банку коштів за дорученням клієнтів з їх рахунків і перерахування в інший банк чи філію:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 3900 «Рахунки філій, що відкриті в банку»;
- поступлення коштів на користь клієнтів філії:
Дт 3900 «Рахунки філій, що відкриті в банку»
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Міжбанківські розрахунки, що здійснюються через ВМПС в обліку центрального офісу банку супроводжуються такими проводками:

- отримання від філії коштів для зарахування на клієнтські рахунки, відкриті в центральному офісі банку:
Дт 3901 «Рахунки, що відкриті для філій банку»
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;
- отримання від філії коштів і їх перерахування в іншу філію банку:
Дт 3901 «Рахунки, що відкриті для філій банку» (рахунок філії платника)
Кт 3901 «Рахунки, що відкриті для філій банку» (рахунок філії одержувача);
- отримання від філії коштів і їх перерахування в інший банк через СЕП НБУ:
Дт 3901 «Рахунки, що відкриті для філій банку» (рахунок філії платника)
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»;
- поступлення коштів на кореспондентський рахунок банку на користь клієнтів, що обслуговуються у філії банку:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»
Кт 3901 «Рахунки, що відкриті для філій банку».
- списання за дорученням клієнтів коштів з їх рахунків і перерахування на користь клієнтів філії банку:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 3901 «Рахунки, що відкриті для філій банку».

Суми коштів за міжбанківськими розрахунками, які не були підтверджені упродовж дня філіями банку, обліковуються на рахунках групи 392 «Транзитні рахунки за розрахунками між філіями банку», а саме:

- **3928 (активний) «Транзитні рахунки для дебетових сум, що не були підтверджені філіями банків, розташованими в Україні».** Рахунок відкривається на балансі регіональних розрахункових палат банку для обліку дебетових сум, що не були підтверджені протягом робочого дня для кожної філії банку. За дебетом рахунку враховуються дебетові суми, за якими не надійшло електронне підтвердження від одержувача платежу. За кредитом рахунку здійснюється перерахування сум, за якими надійшло електронне підтвердження від одержувача платежу.
- **3929 (пасивний) «Транзитні рахунки для кредитових сум, що не були підтверджені філіями банків, розташованими в Україні».** Рахунок відкривається на балансі розрахункових палат банку для обліку кредитових сум, що не були підтверджені протягом робочого дня для кожної філії банку. За кредитом рахунку враховуються суми, за якими не надійшло електронне підтвердження від одержувача коштів. За дебетом рахунку здійснюється перерахування сум, за якими надійшло електронне підтвердження від одержувача платежу.

На звітну дату залишків за рахунками 3928 «Транзитні рахунки для дебетових сум, що не були підтверджені філіями банків, розташованими в Україні» та 3929 «Транзитні рахунки для кредитових сум, що не були підтверджені філіями банків, розташованими в Україні» не повинно бути.

3.10.4. Облік міжбанківських розрахунків, які здійснюються за прямими кореспондентськими рахунками

Міжбанківські розрахунки в Україні можуть здійснюватися не тільки через СЕП НБУ, але й через прямі кореспондентські рахунки, які банки відкривають один одному.

Після отримання від Національного банку України банківської ліцензії та письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями банки мають право:

- ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті та банків — нерезидентів у грошовій одиниці України;
- відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України та у банках — нерезидентах в іноземній валюті та здійснення операцій за ними.

Банк відкриває кореспондентський рахунок банку-кореспонденту на підставі договору, укладеного між ними відповідно до законодавства та інших документів, визначених за домовленістю сторін. Міжбанківський переказ за прямими кореспондентськими рахунками здійснюється банками на підставі міжбанківських розрахункових документів, що можуть бути передані в електронному вигляді чи на паперових носіях.

Операції за кореспондентським рахунком виконуються банком-кореспондентом у межах залишку коштів на рахунку, перевищення якого допускається у випадку надання кредиту овердрафт, якщо це передбачено угодою. Для підтвердження операцій, здійснених за кореспондентським рахунком, банк, у визначений договором термін, надсилає банку-кореспонденту виписку з кореспондентського рахунку.

Банки мають право обирати форму подання міжбанківських розрахункових документів, виписок з кореспондентського рахунку і засоби зв'язку для їх передавання, що обумовлені договором, за умови збереження цілісності та конфіденційності інформації.

Для обліку операцій, що здійснюються за прямими кореспондентськими рахунками як у національній, так і в іноземній валюті, використовуються такі рахунки:

- **1500 (активно-пасивний) «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».** Рахунок призначений для обліку коштів на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках; вкладів (депозитів) на вимогу в інших банках; отриманих кредитів овердрафт. За дебетом рахунку проводяться суми, що надходять на користь банку та його клієнтів. За кредитом рахунку проводяться суми, що списуються згідно з дорученням банку за власними операціями, операціями його клієнтів; суми коштів, що підлягають примусовому стягненню відповідно до законодавства України; суми, що обумовлені договором між банком-кореспондентом та банком — власником рахунку, у тому числі отримані кредити овердрафт
- **1600 (активно-пасивний) «Кореспондентські рахунки інших банків».** Рахунок призначений для обліку коштів на кореспондентських рахунках, що відкриті іншим банкам; вкладів (депозитів) на вимогу, залучених від інших банків; облік кредитів овердрафт, що надані іншим банкам. За дебетом рахунку проводяться суми коштів, що списуються банком на підставі розпоряджень банків — власників рахунків за власними операціями та за операціями його клієнтів; суми коштів, що підлягають примусовому стягненню відповідно до законодавства України; у випадках, обумовлених договором між банком та банком-кореспондентом; суми наданих кредитів овердрафт. За кредитом рахунку проводяться суми коштів, що надходять на користь банків-кореспондентів та їх клієнтів;

суми непогашених кредитів овердрафт, що перераховуються на рахунок простроченої заборгованості за кредитами.

В аналітичному обліку до рахунків 1500 і 1600 відкриваються особові рахунки, одними з параметрів яких є код банку, резидентність банку, код валюти.

Для обліку грошового забезпечення міжбанківських розрахунків використовуються рахунки:

- **1502 (активний) «Кошти банків у розрахунках».** Рахунок призначений для обліку коштів у розрахунках, грошового покриття, розміщеного в інших банках, які вимагає банк-контрагент за різними операціями. За дебетом рахунку проводяться суми грошового покриття за відповідними операціями, у тому числі за акредитивами тощо. За кредитом рахунку проводяться суми виконаних акредитивів тощо; суми, що перераховані на рахунки простроченої заборгованості та суми списаної безнадійної заборгованості.
- **1602 (пасивний) «Кошти в розрахунках інших банків».** Рахунок призначений для обліку коштів у розрахунках, грошового покриття інших банків за різними операціями. За кредитом рахунку проводяться суми отриманих коштів для забезпечення розрахунків. За дебетом рахунку проводяться суми виконаних акредитивів за дорученням банку-емітента; списання коштів за призначенням.

Міжбанківські операції за прямими кореспондентськими рахунками супроводжуються такими бухгалтерськими проводками:

- списання банком коштів з поточного рахунку клієнта і їх перерахування в банк-кореспондент:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;
- отримання від філії коштів і їх перерахування в банк-кореспондент:
Дт 3901 «Рахунки, що відкриті для філій банку»
Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;
- поступлення на кореспондентський рахунок банку коштів на користь свого клієнта:
Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».
- списання коштів за дорученням банку-кореспондента з його кореспондентського рахунку на користь клієнта:
Дт 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;
- списання коштів за дорученням банку-кореспондента з його кореспондентського рахунку і перерахування їх в інший банк:
Дт 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»
Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».

Якщо банк із будь-яких причин не може виконати розрахунковий документ банка-кореспондента, то він має повідомити про це банк-кореспондент не пізніше наступного робочого дня після отримання цього документа.

Відповідно до Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті, примусове списання коштів в національній валюті банку-кореспондента за платіжною вимогою банк виконує в кінці третього операційного дня (ураховуючи день її надходження) відповідно до підстав, установлених законодавством. При цьому банк визначає наявну для списання суму за платіжною вимогою і зберігає її на кореспондентському рахунку банку-кореспондента до виконання платіжної вимоги.

Прийняття і виконання документів про арешт коштів в національній валюті банку-кореспондента за його кореспондентським рахунком здійснюється з урахуванням таких особливостей:

- якщо на кореспондентському рахунку банку-кореспондента недостатньо коштів до визначеної документом про арешт суми, то банк зупиняє власні видаткові операції банку-кореспондента за цим рахунком у межах суми, на яку накладено арешт, тобто до забезпечення на кореспондентському рахунку банку-кореспондента визначеної документом про арешт суми коштів;
- якщо арешт на кошти банку-кореспондента накладено без встановлення суми, то банк зупиняє власні видаткові операції банку-кореспондента за його кореспондентським рахунком до отримання відповідних документів щодо списання суми або звільнення коштів з-під арешту.

Методика обліку операцій за кореспондентськими рахунками банків-нерезидентів у гривнях, відкритих в уповноважених банках України, має свої особливості, що зумовлені вимогами Положення про відкриття та функціонування кореспондентських рахунків банків-резидентів та нерезидентів в іноземній валюті та кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривнях.

Для здійснення контролю уповноваженим банком за операціями резидентів кошти в гривнях, які надійшли з кореспондентського рахунку банку-нерезидента, підлягають попередньому зарахуванню на розподільчий рахунок 2603 «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання» та обліковуються на цьому рахунку до того часу, поки клієнт не надасть банку документи, передбачені вимогами зазначеного вище Положення, але не більше п'яти робочих днів (враховуючи день зарахування коштів на розподільчий рахунок). Перерахування гривні на поточний рахунок клієнта здійснюється лише після одержання банком зазначених документів. Якщо клієнт протягом 5 днів не надав банку необхідні документи або надані документи на підтвердження здійснення операції щодо отримання коштів з кореспондентського рахунку банку-нерезидента в гривнях не відповідають вимогам Положення, уповноважений банк зобов'язаний повернути кошти на кореспондентський рахунок банку-нерезидента протягом двох банківських днів від дня виявлення порушення або закінчення 5-денного строку (вказавши мотиви повернення).

Зазначені вище операції супроводжуються такими бухгалтерськими записами:

- зарахування на розподільчий рахунок суб'єктів господарювання коштів у гривнях, які надійшли з кореспондентського рахунку банку-нерезидента:
Дт 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»
Кт 2603 «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання»;
- перерахування гривні на поточний рахунок клієнта після одержання банком необхідних документів:

Дт 2603 «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

- повернення уповноваженим банком коштів на кореспондентський рахунок банку-нерезидента у зв'язку з тим, що клієнт не подав необхідних документів упродовж п'яти днів (або подав невідповідні документи):

Дт 2603 «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання»

Кт 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків».

Будь-які перерахування гривень на кореспондентський рахунок банку-нерезидента за договорами з нерезидентами здійснюються виключно з поточного рахунку клієнта. У разі перерахування гривень за укладеними резидентами договорами з нерезидентами уповноважені банки з метою здійснення контролю за відповідністю операції чинному законодавству зобов'язані попередньо зарахувати кошти в гривнях на окремий аналітичний рахунок балансового рахунку 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками». З цього рахунку наступного робочого дня зазначені кошти можуть перераховуватися на користь нерезидента за умови отримання від клієнта всіх потрібних документів, передбачених цим Положенням, та довідки податкового органу, у якому резидент зареєстрований як платник податків, про те, що в клієнта немає заборгованості за платежами перед бюджетом на дату звернення (строк дії довідки 30 днів).

Якщо клієнт має заборгованість за платежами перед бюджетом, то уповноважений банк повертає кошти на його поточний рахунок наступного робочого дня після дня подання ним довідки податкового органу. У разі неотримання від клієнта довідки, банк повертає кошти на поточний рахунок клієнта на дванадцятий календарний день, починаючи з дня складання клієнтом платіжного доручення, а якщо цей день є неробочим, то першого за ним робочого дня.

В обліку банку зазначені вище операції відображаються такими бухгалтерськими проводками:

- списання коштів у гривнях з рахунку суб'єкта господарювання для їх переказу нерезиденту через кореспондентський рахунок банку-нерезидента:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками»;

- після отримання від суб'єкта господарювання довідки податкового органу:

Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками»

Кт 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»;

- у разі неотримання довідки податкового органу або наявності в клієнта заборгованості перед бюджетом:

Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Згідно з Положенням про відкриття та функціонування кореспондентських рахунків банків-резидентів та нерезидентів в іноземній валюті та кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривнях, за кореспондентськими рахунками банків-нерезидентів у гривнях здійснюються операції лише за дорученням власників коштів на цих рахунках та в межах залишку коштів на початок робочого дня (з урахуванням сум коштів у вигляді депозитів та відсотків за ними, які повертаються на кореспондентський

рахунок банку протягом цього робочого дня). Надання кредитів овердрафт у гривнях банкам-нерезидентам не дозволяється.

За проведення розрахункових операцій через кореспондентські рахунки банки отримують та сплачують комісійну винагороду. Відповідно до Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджених постановою Правління НБУ від 18.06.2003 № 255, усі види комісій, крім комісій за одноразові послуги, відображаються в обліку за принципом нарахування.

При нарахуванні комісійних доходів за надані банку-кореспонденту послуги виконуються такі проводки:

- в національній валюті:

Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або
3578 «Інші нараховані доходи»

Кт 6100 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків», або
6109 «Інші комісійні доходи за операціями з банками»;

- в іноземній валюті:

1) Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або
3578 «Інші нараховані доходи»

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 6100 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків»,
або 6109 «Інші комісійні доходи за операціями з банками».

Отримання від банку-кореспондента нарахованих доходів (як в національній, так й іноземній валюті) в обумовлений угодою термін супроводжується такою проводкою:

Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або
3578 «Інші нараховані доходи».

Якщо нараховані доходи своєчасно не отримані в обумовлений угодою термін, то наступного робочого дня ці доходи визнаються простроченими і здійснюються такі проводки:

Дт 3579 «Прострочені інші нараховані доходи»

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або
3578 «Інші нараховані доходи».

У разі сплати банком-кореспондентом нарахованих доходів, що були визнані простроченими, виконується така проводка:

Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 3579 «Прострочені інші нараховані доходи».

Нарахування банком комісійних витрат за міжбанківськими розрахунковими операціями супроводжується такими бухгалтерськими записами:

- в національній валюті:

Дт 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування»

Кт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування»;

- в іноземній валюті:

1) Дт 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування».

У випадку сплати банком нарахованих комісійних витрат (як в національній, так й іноземній валюті) виконується така проводка:

Дт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».

При сплаті банком комісійної винагороди банку-кореспонденту за отримані **одноразові послуги** виконуються такі бухгалтерські записи:

- в національній валюті:

Дт 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

- в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

2) Дт 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Списання комісійної винагороди з кореспондентського рахунку «лоро» за надані банку-кореспонденту одноразові послуги супроводжується такими проводками:

- в національній валюті:

Дт 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»

Кт 6100 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків»;

- в іноземній валюті:

1) Дт 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків»

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 6100 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків».

За коштами, що знаходяться на кореспондентських рахунках банки нараховують відсотки. У разі нарахування відсотків за коштами, що знаходяться на кореспондентських рахунках «лоро», виконуються такі бухгалтерські записи:

- у національній валюті:

Дт 7010 «Процентні витрати за коштами на вимогу інших банків»

Кт 1608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу інших банків»;

- в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 1608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу інших банків»;

2) Дт 7010 «Процентні витрати за коштами на вимогу інших банків»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

При сплаті банком нарахованих відсотків (як в національній, так й іноземній валюті) банку-кореспонденту:

Дт 1608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу інших банків»

Кт 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків».

Нарахування банком процентних доходів за залишком коштів на кореспондентських рахунках «ностро» супроводжується такими проводками:

- в національній валюті:
Дт 1508 «Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках»
Кт 6010 «Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в інших банках»;
  - в іноземній валюті:
    - 1) Дт 1508 «Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках»
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
    - 2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 6010 «Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в інших банках».
- Одержання банком нарахованих відсотків (як в національній, так й іноземній валюті) за залишком коштів на кореспондентському рахунку у строк, передбачений кореспондентською угодою:
- Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 1508 «Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках».
- У випадку неотримання банком нарахованих відсотків у строк, передбачений кореспондентською угодою, на наступний робочий день нараховані відсотки визнаються простроченими, що супроводжується такою проводкою:
- Дт 1509 «Прострочені нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках»
Кт 1508 «Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках».
- У разі отримання банком прострочених нарахованих відсотків виконується проводка:
- Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 1509 «Прострочені нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках».
- З відкриттям кореспондентських рахунків і розміщенням на них коштів пов'язані витрати на формування спеціальних резервів під кредитні ризики. Відповідно до Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженим постановою Правління НБУ від 6.07.2000 р. № 279 (зі змінами), при оцінці кредитних ризиків банку мають враховуватися кошти, що розміщені на кореспондентських рахунках, які відкриті в інших банках як у національній, так і в іноземній валюті.
- Банки зобов'язані формувати резерв на всю суму коштів, розміщених на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах.
- За коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках, відкритих у банках-нерезидентах, банки зобов'язані формувати резерв з урахуванням ризику країни. Для цього при розрахунку резерву за коштами, що містяться на кореспондентських рахунках, які відкриті в інших банках, депозитами до запитання в інших банках і сумнівною заборгованістю за цими коштами використовується встановлений міжнародними рейтинговими агентствами рейтинг, який підтверджено в бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Moody's, Standard & Poors тощо). Банки, у яких відкрито кореспондентський рахунок, поділяються за групами відповідно до рейтингу країни. Рейтинг країни, що визначається міжнародними рейтинговими агентствами, доводиться до відома банків Національним банком України. Розмір резерву визначається шляхом зваження суми коштів, що обліковується на кореспондентському рахунку окремого банку, на відповідний коефіцієнт резервування (табл. 3.3).

Таблиця 3.3. Коефіцієнти резервування коштів уповноважених банків на кореспондентських рахунках в банках-нерезидентах

Номер групи, до якої належить певний банк	Коефіцієнт резервування (%)
1	0
2	2
3	10
4	20
5	30
6	40
7	50
8	100

Банки та інші позичальники, що розташовані в країнах, рейтинг яких не підтверджений однією з провідних світових рейтингових компаній, належать до групи 7.

До групи 8 належать банки (резиденти і нерезиденти) та інші позичальники, що визнані банкрутами або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, а також банки, що зареєстровані в офшорних зонах.

Ризики за коштами, що розміщені на кореспондентських рахунках, відкритих в інших банках, які віднесені до груп 1–2, вважаються «стандартними», а віднесені до груп 3–8 — «нестандартними».

Резерв під кредитні ризики формується в тій валюті, у якій враховується заборгованість і використовується лише для покриття збитків за непогашеною позичальниками заборгованістю за кредитними операціями за основним боргом, стягнення якої є неможливим. Формування резервів банки зобов'язані здійснювати щомісяця в повному обсязі за станом на перше число місяця, наступного за звітним, до встановленого строку для подання оборотно-сальдового балансу (щомісяця).

Бухгалтерський облік формування та використання резервів здійснюється відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 27.12.2007 № 481.

Витрати на формування спеціальних резервів за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках, обліковуються за активно-пасивним рахунком **7701 «Відрахування в резерв під заборгованість інших банків»**.

Облік спеціальних резервів за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках здійснюється за контрактивним рахунком **1592 «Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках»**. За кредитом рахунку проводяться суми сформованих резервів; суми збільшення резервів. За дебетом рахунку проводяться суми зменшення резервів; суми використаних резервів у встановленому порядку.

Витрати на формування резервів під кошти, що розміщені в інших банках відображаються в обліку такими проводками:

- в національній валюті:
Дт 7701 «Відрахування в резерв під заборгованість інших банків»
Кт 1592 «Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках»;
- в іноземній валюті:
  - 1) Дт 7701 «Відрахування в резерв під заборгованість інших банків»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 1592 «Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках».

У випадку формування або збільшення резерву в іноземній валюті бухгалтерські проводки здійснюються з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на день проведення операції.

У разі сторнування (зменшення) розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих у національній валюті, здійснюється така проводка:

Дт 1592 «Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках»

Кт 7701 «Відрахування в резерв під заборгованість інших банків».

У випадку сторнування розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих в іноземній валюті за наявності інформації щодо офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату формування (коригування) резерву, здійснюються такі проводки:

- 1) Дт 1592 «Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках» — за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату коригування резерву
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- 2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 7701 «Відрахування в резерв під заборгованість інших банків» — за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату формування резерву
Дт або Кт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» — на суму різниці між сумою резерву за офіційним валютним курсом на дату формування резерву і сумою резерву за офіційним валютним курсом на дату коригування.

За відсутності інформації про офіційний курс гривні до іноземних валют на дату формування (коригування) резерву банк сторнує раніше сформований резерв і здійснює бухгалтерські проводки з формування резерву на відповідну суму.

Підставою для закриття кореспондентського рахунку банку-кореспондента є розірвання договору, що здійснюється за погодженням сторін та в інших випадках, передбачених законодавством. Під час закриття кореспондентського рахунку залишок коштів за ним має бути перерахований на рахунок, визначений його власником.

3.11. Розкриття інформації про грошові кошти та еквіваленти грошових коштів банку

Інформація про грошові кошти та еквіваленти грошових коштів банку розкривається у:

- звіті «Баланс»;
- звіті про рух грошових коштів;
- примітці до річної фінансової звітності 4 «Грошові кошти та їх еквіваленти».

У кварталному та річному звіті «Баланс» грошові кошти та еквіваленти грошових коштів подаються однією статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти». Зауважимо, що кошти, які знаходяться на кореспондентських рахунках «лоро» інших банків, (тобто кредитове сальдо рахунку 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків») відображаються в балансі банку у складі зобов'язань у статті «Кошти банків», а надані іншим банкам кредити овердрафт (тобто дебетове сальдо рахунку 1600 «Кореспондентські рахунки інших банків») включаються у розрахунок статті «Грошові кошти та їх еквіваленти».

Розкриття інформації у звіті про рух грошових коштів розглядається у 13 розділі «Фінансова звітність банку» даного підручника.

У примітці 4 «Грошові кошти та їх еквіваленти» розкривається інформація про готівкові кошти; кошти в НБУ (крім обов'язкових резервів); кошти обов'язкових резервів в НБУ; кошти, що знаходяться на кореспондентських рахунках в інших банках; кредити «овернайт», що надані іншим банкам та депозити «овернайт», що розміщені в інших банках.

Запитання для перевірки знань

1. *Що відноситься до складу грошових коштів банку?*
2. *Дайте визначення еквівалентів грошових коштів і наведіть їх види.*
3. *Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентується організація проведення та методика обліку банківських операцій з готівковими коштами?*
4. *Які види кас можуть входити у структуру операційної каси банку?*
5. *Коли мають відображатися в бухгалтерському обліку банку касові операції, що виконані в операційний час та післяопераційний час?*
6. *За рахунками яких класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України обліковуються:*
  - а) банкноти та монети в касі банку;
  - б) банкноти та монети в програмно-технічних комплексах самообслуговування;
  - в) пам'ятні та ювілейні монети, що мають гривневий номінал і виконують функцію засобу платежу;
  - г) зразки банкнот національної валюти, отримані від НБУ;
  - д) виявлені надлишки готівки під час проведення ревізії каси банку?
7. *За якими документами здійснюється приймання готівки національної валюти від клієнтів через каси банків?*
8. *За якими документами здійснюється видача клієнтам через каси банків готівки національної валюти?*
9. *Наведіть приклади бухгалтерських проведення за прибутковими та видатковими касовими операціями.*
10. *Висвітліть механізм проведення інкасації коштів у клієнтів банку.*

11. Якими бухгалтерськими проводками супроводжується зарахування проінкасованої грошової виручки на поточні рахунки суб'єктів господарювання та її оприбуткування до операційної каси банку?
12. Як здійснюється підкріплення операційної каси банку готівкою?
13. Якими бухгалтерськими проводками супроводжуються операції з підкріплення?
14. Які бухгалтерські проводки виконує банк у випадку виявлення недостачі готівки в операційній касі?
15. Дайте визначення кореспондентських відносин та кореспондентських рахунків.
16. Якими законодавчими та нормативно-правовими актами України регламентуються питання, пов'язані з проведенням міжбанківських розрахунків?
17. Які обов'язкові реквізити має містити міжбанківський електронний розрахунковий документ?
18. Висвітліть механізм функціонування СЕП НБУ у файловому режимі та режимі реального часу.
19. Які рахунки використовуються в бухгалтерському обліку банку для відображення операцій, що здійснюються через СЕП НБУ?
20. Наведіть приклади бухгалтерських проведення за типовими операціями, що здійснюються за кореспондентським рахунком банку в НБУ.
21. З якою метою і в якому випадку створюється внутрішньобанківська міжфілійна платіжна система (ВМПС)?
22. За якими бухгалтерськими рахунками відображаються міжбанківські операції, що здійснюються через ВМПС?
23. Які рахунки використовуються в бухгалтерському обліку банку для відображення операцій, що здійснюються через прямі кореспондентські рахунки?
24. Якими бухгалтерськими проводками супроводжуються операції, що здійснюються за кореспондентськими рахунками банків-нерезидентів у гривнях?
25. Як відображаються в обліку банку операції з нарахування процентних доходів і витрат за залишками коштів, що знаходяться на кореспондентських рахунках?
26. Якими бухгалтерськими записами супроводжуються операції з формування (збільшення) та сторнування (зменшення) спеціальних резервів за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках?
27. У якій примітці до річної фінансової звітності банку розкривається інформація про грошові кошти та їх еквіваленти?

Тести

1. До складу грошових коштів банків не відносяться:
  - а) кошти на кореспондентських рахунках в інших банках;
  - б) банкноти в іноземній валюті, що знаходяться в касі банку та обмінних пунктах;
  - в) строкові депозити в інших банках з початковим строком погашення до 90 днів;
  - г) дорожні чеки.
2. За яким документом банки приймають готівку від юридичних осіб для її зарахування на їхні власні поточні рахунки?

- а) рахунком на сплату платежів;
  - б) прибутковим касовим ордером;
  - в) грошовим чеком;
  - г) заявою на переказ готівки.
3. *За яким документом банки видають готівку фізичним особам з їх власних поточних рахунків?*
- а) рахунком на сплату платежів;
  - б) видатковим касовим ордером;
  - в) грошовим чеком;
  - г) заявою на переказ готівки.
4. *Коли мають відобразитися в бухгалтерському обліку банку виконані в післяопераційний час касові операції:*
- а) не пізніше наступного операційного дня;
  - б) в цей самий тиждень;
  - в) в цей самий день.
5. *За якими рахунками обліковуються зразки банкнот національної валюти, отриманих банками від територіальних управлінь НБУ?*
- а) 1001 «Банкноти та монети в касі банку»;
  - б) 1005 «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування»;
  - в) 9819 «Інші цінності і документи»;
  - г) зразки банкнот в обліку не відображаються.
6. *Які дії виконує інкасатор-збирач, приймаючи сумки з виторгом від клієнта?*
- а) перевіряє справність сумки;
  - б) перевіряє правильність опломбування сумки;
  - в) перераховує гроші, що знаходяться в сумці;
  - г) перевіряє відповідність суми виторгу, зазначеної в явочній картці, записам у накладній і копії супровідної відомості.
7. *Бухгалтерський запис Дт 1005 Кт 2600 означає:*
- а) зарахування інкасованої грошової виручки після її перерахування на рахунок клієнта;
  - б) зарахування інкасованої грошової виручки до її перерахування на рахунок клієнта;
  - в) зарахування виявленого надлишку грошової виручки на рахунок клієнта;
  - г) списання з рахунку клієнта вивленої недостачі грошової виручки.
8. *Бухгалтерський запис Дт 1001 Кт 1811 означає:*
- а) попереднє перерахування банком коштів за готівку територіальному управлінню НБУ;
  - б) отримання банком готівки від іншого банку на умовах післяоплати;
  - в) поступлення коштів на коррахунок банку за здану готівку в територіальне управління НБУ;
  - г) отримання банком готівки через інкасаторів територіальних управлінь НБУ і оприбуткування її в касу банку.

9. *Бухгалтерське проведення Дт 9819 Кт 9910 означає:*

- а) банк отримав пам'ятні монети від НБУ, за які він заплатив наперед;
- б) банк отримав пам'ятні монети від НБУ на реалізацію без попередньої оплати;
- в) банк перерахував НБУ кошти за придбані в нього пам'ятні монети;
- г) банк отримав від клієнта гроші за продані йому пам'ятні монети;

10. *Бухгалтерське проведення Дт 1819 Кт 1200 означає:*

- а) банк отримав пам'ятні монети від НБУ, за які він заплатив наперед;
- б) банк отримав від клієнта гроші за продані йому пам'ятні монети;
- в) банк перерахував НБУ кошти за придбані в нього пам'ятні монети;
- г) банк перерахував НБУ кошти за реалізовані пам'ятні монети, які були отримані банком на реалізацію без попередньої оплати.

10. *Бухгалтерський запис Дт 3901 Кт 2600 означає:*

- а) філія банку списала кошти з свого кореспондентського рахунку і перерахувала їх в головний офіс свого банку;
- б) банк списав кошти з кореспондентського рахунку філії і зарахував їх своєму клієнту;
- в) на кореспондентський рахунок філії поступили кошти з іншого банку;
- г) банк списав кошти з рахунку клієнта і зарахував їх на кореспондентський рахунок своєї філії.

11. *Якою бухгалтерською проводкою супроводжується операція з перерахування гривень на кореспондентський рахунок банку-нерезидента за дорученням клієнта?*

- а) Дт 2600 Кт 1600;
- б) Дт 1600 Кт 2603;
- в) Дт 2600 Кт 1919;
- г) Дт 1919 Кт 1600.

12. *Бухгалтерський запис Дт 1600 Кт 2620 означає:*

- а) на коррахунок банку поступили кошти для фізичної особи;
- б) банк списав кошти з рахунку клієнта і перерахував їх банку-кореспонденту;
- в) за дорученням фізичної особи банк перерахував кошти з її рахунку в інший банк;
- г) за дорученням банку-кореспондента банк списав кошти з його коррахунку і зарахував їх своєму клієнту.

13. *Бухгалтерське проведення Дт 1500 Кт 3901 означає:*

- а) на кореспондентський рахунок банку поступили кошти для клієнта, що обслуговується у філії;
- б) банк списав кошти з кореспондентського рахунку філії і перерахував їх банку-кореспонденту;
- в) на кореспондентський рахунок філії поступили кошти з іншого банку;
- г) філія банку списала кошти з свого кореспондентського рахунку і перерахувала їх в головний офіс свого банку.

14. Якими проводками супроводжується операція з формування банком резервів в іноземній валюті за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках?

- а) Дт 1592 Кт 7701;
- б) Дт 7701 Кт 1592;
- в) Дт 7701 Кт 3801;
- г) Дт 3800 Кт 1592.

15. Бухгалтерське проведення Дт 7010 Кт 1608 означає:

- а) банк нарахував відсотки за коштами, що знаходяться на кореспондентських рахунках «лоро»;
- б) банк нарахував відсотки за коштами, що знаходяться на кореспондентських рахунках «ностро»;
- в) банк сплатив нараховані проценти за коштами, що знаходяться на кореспондентських рахунках;
- г) банк отримав нараховані проценти за коштами, що знаходяться на кореспондентських рахунках.

Задачі

Задача 3.1.

Упродовж дня в касу банку поступали готівкові кошти від таких фізичних і юридичних осіб:

- 1) підприємства «Глобус» 1200 грн. для зарахування на поточний рахунок;
- 2) фізичної особи Романюк О.П. 5000 доларів США для зарахування на депозитний рахунок (термін депозиту — 6 місяців);
- 3) працівника банку Козлова М.Р. 45 грн. невикористаного отриманого раніше авансу на господарські потреби;
- 4) фірми «Пелікан» 50 грн. за відкриття поточного рахунку в даному банку;
- 5) фізичної особи Дунця Б.Д. комунальні платежі у сумі 158 грн. з дорученням подальшого перерахування за призначенням;
- 6) фізичної особи Абрамовича С.Б. 800 грн. для їх переказу (без відкриття рахунку) іншій фізичній особі, що має рахунок в іншому банку.

Необхідно:

- 1. Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище прибутковими касовими операціями.
- 2. Вказати за якими прибутковими касовими документами було прийнято готівку в касу банку за кожною операцією.

Задача 3.2.

За день касою банку були проведені такі видаткові касові операції:

- 1) видано 850 грн. з поточного рахунку підприємства «Пломба» на службове відрядження його працівника;
- 2) повернено 20000 грн. фізичній особі Мурашко О.Л. за короткостроковим депозитом;

- 3) видано аванс у сумі 1400 грн. працівнику банку на відрядження.
- 4) видано готівку у сумі 600 євро з поточного рахунку фізичної особи Білякової Л.Т.

Необхідно:

- 1) Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище видатковими касовими операціями.
- 2) Назвати за якими видатковими касовими документами було видано готівку з каси банку за кожною операцією.

Задача 3.3

Упродовж дня банком були проведені наступні касові операції:

- 1) отримано від фізичної особи 3000 грн. для зарахування на депозитний рахунок (термін депозиту — 14 місяців);
- 2) виплачено 160 грн. заборгованості за відрядженням банківському працівникові;
- 3) видано підприємству 900 грн. з його поточного рахунку;
- 4) прийнято від населення комунальних платежів з дорученням подальшого перерахування за призначенням на загальну суму 2320 грн.;
- 5) виплачено переказ фізичній особі у сумі 1000 грн. без відкриття банківського рахунку.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення за наведеними касовими операціями.
2. Відкрити Т-рахунок до рахунку 1001 «Банкноти та монети в касі банку», відобразити на ньому обороти та вивести кінцеве сальдо. Початкове сальдо на рахунку 1001 становило 200000 грн.

Задача 3.4.

З інкасаторських сумок на рахунки клієнтів зараховано проінкасовану грошову виручку:

- підприємства «Іновація» — 10 000 грн.;
- ресторану «Україна» — 7000 грн.;
- магазину «Зайченятко» — 15000 грн.

У процесі перерахунку, було встановлено, що фактична сума готівки підприємства «Іновація» становила 10 000 грн., ресторану «Україна» — 7050 грн., магазину «Зайченятко» — 14900 грн.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями з інкасації коштів у клієнтів банку.
2. Відкрити Т-рахунки до усіх задіяних в операціях рахунків, відобразити на них обороти та вивести кінцеве сальдо по кожному рахунку. Початкове сальдо на рахунку 1001 «Банкноти та монети в касі банку» становило 850000 грн., а на інших рахунках — 0 грн.

Задача 3.5.

«Приватбанк» перерахував 150000 грн. територіальному управлінню НБУ за готівку. Інкасатори територіального управління НБУ доставили готівку у сумі 150000 грн. в касу «Приватбанку».

Необхідно: скласти бухгалтерські проведення за операцією з підкріплення «Приватбанку» готівкою.

Задача 3.6.

На кореспондентський рахунок банку «Хрещатик» поступила попередня оплата у сумі 200 000 грн. за продану готівку «Сведбанку». Касою банку «Хрещатик» було видано 200 000 грн., які були успішно доставлені «Сведбанку».

Необхідно:

Відобразити операцію з підкріплення банку готівкою на рахунках бухгалтерського обліку в обох банках, за умови, що готівка була доставлена в «Сведбанк»:

- а) інкасаторами «Сведбанку»;
- б) інкасаторами банку «Хрещатик».

Задача 3.7.

9.04. 2009 р. банк придбав в НБУ на умовах попередньої оплати 25 ювілейних золотих монет «Ластівчине гніздо» номіналом 50 гривень за ціною 4400 грн. за монету.

10.04.2009 р. банк отримав придбані в НБУ ювілейні монети.

20.04. 2009 р. банк реалізував за готівку 1 монету за ціною 4490 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Задача 3.8.

10.03. 2009 р. банк отримав від НБУ 10 золотих монет «Острозька Біблія» номіналом 100 гривень на реалізацію без попередньої оплати за ціною 9000 грн. за монету.

Упродовж березня банк реалізував за готівку 3 монети «Острозька Біблія» за ціною 9100 грн. за монету та перерахував НБУ кошти за продані 3 монети у сумі 27000 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Задача 3.9.

Упродовж дня банком «Форум» були проведені такі операції:

- 1) перераховано 2000 грн. з поточного рахунку фізичної особи Прокопенко В.Ю. на користь підприємства «Сантехніка», що має рахунок у «Сведбанку».
- 2) перераховано 8500 грн. з поточного рахунку фірми «Прогрес» підприємству «Яструб», що обслуговується в «Укрсоцбанку»;
- 3) перераховано 1100 грн., що були внесені в касу банку фізичною особою Льодяник У. Д. на користь Шаповалова Р.З., що має рахунок у банку «Правекс».

Комісійні банку за переказ коштів становлять 0,1 % від суми переказу.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за операціями в усіх банках, за умови, що міжбанківські розрахунки здійснюються:

- а) через систему електронних платежів (СЕП) НБУ;
- б) через прямі кореспондентські рахунки.

Задача 3.10.

Тернопільська філія банку «Форум» на основі платіжного доручення підприємства «Захід» перерахувала кошти у сумі 5200 грн. підприємству «Снек», що обслуговується у Хмельницькій філії «Укрсоцбанку».

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за даною операцією у всіх задіяних банківських установах, за умови, що міжбанківські розрахунки здійснюються через систему електронних платежів (СЕП) НБУ, а банк «Форум» і «Укрсоцбанк» працюють за третьою моделлю обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

Задача 3.11.

Упродовж дня банком були проведені такі операції:

- 1) нараховано процентні доходи за коштами, що знаходяться на кореспондентських рахунках «ностро»:
  - а) в НБУ — на суму 830 грн.
  - б) у банках-резидентах на загальну суму 5820 грн.;
  - в) у банках-нерезидентах — на загальну суму 1910 доларів США;
- 2) нараховано процентні витрати за коштами, що знаходяться на кореспондентських рахунках «лоро»:
  - а) банків-резидентів — на суму 4220 грн.;
  - б) банків-нерезидентів — на суму 1040 доларів США;
- 3) сплачено комісійну винагороду у сумі 150 грн. банку-кореспонденту за отриману одноразову розрахункову послугу;
- 4) нараховано комісійні витрати за інформаційно-розрахункове обслуговування у СЕП НБУ у сумі 550 грн.;
- 5) списано з кореспондентського рахунку «лоро» банку-кореспондента комісійні за одноразову розрахункову послугу у сумі 75 грн.;
- 6) сформовано резерв у сумі 9750 грн. за коштами, розміщеними на кореспондентському рахунку в іншому банку;

Офіційний курс гривні до долара США в цей день становив 7,70 USD/UAH.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями.

Розділ 4

ОБЛІК ДЕПОЗИТІВ ТА ІНШИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Питання до розгляду

- 4.1. Економічний зміст депозитів та їх класифікація.
- 4.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку депозитних операцій.
- 4.3. Облік депозитів на вимогу клієнтів банку.
- 4.4. Облік строкових депозитів клієнтів банку.
- 4.5. Облік коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами.
- 4.6. Розкриття інформації про залучені банком депозити.

4.1. Економічний зміст депозитів та їх класифікація

Сутність поняття «депозит» визначено у Положенні про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, згідно з яким **вклад (депозит)** — це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Сьогодні вітчизняні банки пропонують своїм клієнтам різні умови залучення коштів на депозити, внаслідок чого кожний вкладник може вибрати депозит, який задовольнить його індивідуальні потреби стосовно термінів депозитів, виду валюти і банківського металу, можливості поповнення вкладу та дострокового отримання коштів.

Велика різноманітність депозитів дозволяє провести їх детальну класифікацію. У спеціальній економічній літературі, а також нормативно-правових актах НБУ, депозити класифікуються за такими ознаками, як:

- економічна сутність;
- строки використання коштів;
- категорія вкладників;
- види валютних цінностей, внесених на депозит;
- форма грошового обігу;
- спосіб юридичного оформлення вкладу;
- види виплачуваних відсотків;
- платність;

- умови вкладання і вилучення коштів;
- цільове призначення.

За економічною сутністю депозити поділяють на депозити залучені та депозити розміщені. Банки можуть залучати кошти від інших банків, небанківських фінансових установ, суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Розміщувати свої кошти банки можуть лише на рахунках в інших банках. Відповідно операції із залучення банком коштів на депозит називаються пасивними депозитними операціями, а із розміщення коштів на депозит — активними депозитними операціями.

За строками використання коштів вклади (депозити) поділяються на вклади (депозити) на вимогу та строкові вклади (депозити).

Вклади (депозити) на вимогу — це грошові кошти або банківські метали, що розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника або здійснення платежів за розпорядженням власника рахунку. До вкладів на вимогу у банківській практиці належать:

- кошти на кореспондентських рахунках інших банків;
- кошти місцевих бюджетів та клієнтів, які утримуються за рахунок місцевих бюджетів;
- кошти позабюджетних фондів;
- кошти на поточних рахунках суб'єктів господарювання, фізичних осіб, небанківських фінансових установ.

Варто зауважити, що вклади на вимогу відносяться до нестабільних банківських ресурсів, що обмежує сферу їх використання банками. Як наслідок, власникам цих вкладів виплачується низький відсоток або він взагалі не виплачується.

Строкові вклади (депозити) — це грошові кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк. Строкові вклади за термінами класифікуються на короткострокові (до року) та довгострокові (більше року). Строкові депозити становлять найстійкішу частину депозитних ресурсів.

За категоріями вкладників депозити поділяються на:

- депозити банків;
- депозити небанківських фінансових установ;
- депозити суб'єктів господарювання;
- депозити фізичних осіб.

За видами валютних цінностей, внесених на депозит, депозити поділяються на депозити в національній валюті; депозити в іноземній валюті; депозити в банківських металах.

За формою грошового обігу депозити поділяються на ті, що внесені готівкою та безготівкові депозити. Згідно з вимогами вітчизняного чинного законодавства, кошти готівкою на строкові депозити можуть вноситися лише фізичними особами, а юридичні особи вносять кошти на депозит лише шляхом безготівкового перерахування з поточного рахунку.

За способом юридичного оформлення зобов'язань депозити можна класифікувати на такі види:

- депозити, що оформляються договором банківського рахунку;
- депозити, що оформляються договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки;

- депозити, що оформляються договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадного (депозитного) сертифіката;
- депозити, що оформляються договором банківського рахунку або вкладу (депозиту) з видачею платіжної картки.

Класифікація депозитів **за видами виплачуваних відсотків** передбачає їх поділ на депозити з фіксованою ставкою та депозити з плаваючою ставкою.

В залежності від умов виплати відсотків, депозити поділяються на депозити, за якими відсотки виплачуються: авансом, періодично та в кінці терміну.

За критерієм платності банківські депозити можна класифікувати на дешеві, до яких відносяться депозити на вимогу та дорогі — строкові депозити.

За умовами вкладання та вилучення коштів банківські вклади можна поділити на депозити:

- без можливості поповнення та часткового зняття коштів;
- з можливістю поповнення;
- з можливістю поповнення та часткового зняття коштів.

В залежності від цільового призначення, депозити можна класифікувати на гарантійні та дохідні депозити. Гарантійний депозит — це грошові кошти, що вносяться клієнтами на визначений період під відсоток, відповідно до заключеного договору, які водночас є заставою виконання зобов'язань по кредиту або гарантії, наданим банком клієнту.

Проведення вітчизняними банками депозитних операцій регламентується такими законодавчими та нормативно-правовими актами:

1. Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121-III;
2. Законом України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 р. № 2740-III;
3. Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженою постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492;
4. Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженим постановою Правління НБУ від 3.12.2003 р. № 516;
5. Положенням про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів закладами фізичних осіб, затвердженим рішенням адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 12.02.2002 р. № 2.

4.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку депозитних операцій

На міжнародному рівні методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові зобов'язання, до яких також відносяться залучені банком депозити, регламентуються такими стандартами:

- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»;
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Згідно з класифікацією, що наводиться у Міжнародних стандартах фінансової звітності, залучені банком депозити відносяться до категорії фінансових зобов'язань, які є одним із видів фінансових інструментів.

Згідно з МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» **фінансовий інструмент** — це будь-який контракт, який приводить до фінансового активу одного суб'єкта господарювання і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу іншого суб'єкта господарювання.

Фінансове зобов'язання — це будь-яке зобов'язання, що є:

а) контрактним зобов'язанням:

- надавати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому суб'єктові господарювання, або
- обмінюватися фінансовими інструментами або фінансовими зобов'язаннями з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно несприятливими для суб'єкта господарювання, або

б) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання та який є:

- непохідним інструментом, за яким суб'єкт господарювання зобов'язаний або може бути зобов'язаний надавати змінну кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання, або
- похідним інструментом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися іншим чином, ніж обмін фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання. З цією метою до інструментів власного капіталу суб'єкта господарювання не включають інструменти, які самі є контрактами на майбутнє отримання або надання інструментів власного капіталу суб'єкта господарювання.

МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» вимагає, щоб суб'єкт господарювання визнавав фінансове зобов'язання у балансі, коли і тільки коли суб'єкт господарювання стає стороною контрактних положень щодо інструмента. Під час первісного визнання фінансового зобов'язання суб'єктові господарювання слід оцінювати його за справедливою вартістю плюс витрати на операцію, які прямо відносяться до придбання або випуску фінансового зобов'язання.

Справедлива вартість — це сума, за якою можна обміняти актив або погасити заборгованість в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Витрати на операції — це додаткові витрати, які прямо відносяться до придбання, випуску або вибуття фінансового активу чи фінансового зобов'язання. Додаткові витрати — це витрати, які не відбулися б, якщо суб'єкт господарювання не придбав, не випустив або не реалізував фінансовий інструмент.

Після первісного визнання суб'єктові господарювання слід оцінювати всі фінансові зобов'язання за амортизованою собівартістю, застосовуючи метод ефективної ставки відсотка.

Метод ефективної ставки відсотка — це метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання (або групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань) та розподілу доходів у вигляді процентів чи витрат на виплату процентів протягом відповідного періоду часу.

Амортизована собівартість фінансового зобов'язання — це сума, за якою фінансове зобов'язання оцінюється при первісному визнанні, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективної ставки відсотка.

Ефективна ставка відсотка — ставка, яка точно дисконтує очікуваний потік майбутніх грошових платежів або надходжень упродовж очікуваного терміну дії фінансового інструменту до чистої балансової вартості (амортизованої собівартості) цього інструменту.

Суб'єктові господарювання *слід виключати фінансове зобов'язання* (або частину фінансового зобов'язання) *з його балансу* тоді і тільки тоді, коли, його погашають, тобто, коли заборгованість, визначену в контракті, погашено, анульовано або строк її дії закінчується.

Обмін борговими інструментами між існуючим позичальником та позикодавцем на суттєво відмінних умовах слід обліковувати як погашення первісного фінансового зобов'язання та визнання нового фінансового зобов'язання. Подібно до цього, значну зміну умов існуючого фінансового зобов'язання або його частини (незалежно від того, чи відбувається вона внаслідок фінансових труднощів боржника) слід обліковувати як погашення первісного фінансового зобов'язання та визнання нового фінансового зобов'язання.

Різницю між балансовою вартістю фінансового зобов'язання (або частини фінансового зобов'язання), погашеного або переданого іншій стороні, та сплаченою компенсацією (включаючи будь-які передані негрошові активи та прийняті зобов'язання) слід визнавати у прибутку чи збитку.

Вимоги щодо розкриття інформації про фінансові зобов'язання містяться у МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

В Україні методологічні засади відображення в бухгалтерського обліку банків депозитних операцій та витрат і доходів, пов'язаних з їх проведенням регламентується такими нормативно-правовими актами НБУ:

- Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481;
- Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, банк оцінює залучені вклади (депозити) під час первісного визнання за справедливою вартістю, уключаючи витрати на операцію. Витрати на операцію, що безпосередньо пов'язані з визнанням фінансового інструменту, включаються у суму дисконту (премії) за цим фінансовим інструментом.

Справедлива вартість фінансового зобов'язання визначається шляхом дисконтування всіх очікуваних майбутніх грошових потоків із застосуванням ринкової процентної ставки щодо подібного фінансового інструменту.

Якщо під час первісного визнання банк визначає вартість фінансового зобов'язання за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова, то в бухгалтерському обліку

потрібно визнавати прибуток або збиток на суму різниці між справедливою вартістю фінансового зобов'язання та вартістю договору в кореспонденції з рахунками дисконту (премії).

Банк амортизує дисконт (премію) протягом строку дії фінансового інструменту із застосуванням **ефективної ставки відсотка**. Сума дисконту (премії) має бути повністю амортизована на дату повернення депозиту.

Після первісного визнання банк оцінює вклади (депозити) за амортизованою собі-вартістю з використанням ефективною ставки відсотка під час нарахування процентів та амортизації дисконту (премії).

Операції з продовження строку дії (продлонгації) вкладних (депозитних) договорів відображаються в бухгалтерському обліку банку за відповідними рахунками з обліку короткострокових або довгострокових вкладів (депозитів) залежно від строку, що визначається від дати продлонгації договору до дати їх повернення.

Банк припиняє визнання в балансі фінансового зобов'язання або його частини, якщо таке зобов'язання погашено або строк його виконання закінчився.

Обмін між позичальником та кредитором борговими фінансовими інструментами за суттєво відмінними умовами відображається в бухгалтерському обліку банку як погашення первісного фінансового інструменту та визнання нового фінансового інструменту. Аналогічно суттєві зміни умов за фінансовим інструментом або його частиною банк відображає в бухгалтерському обліку як погашення первісного фінансового інструменту та визнання нового фінансового інструменту.

Банк визнає суттєво відмінними такі умови, відповідно до яких чиста вартість грошових потоків за новими умовами, дисконтована із застосуванням первісної ефективної ставки відсотка, відрізняється щонайменше на 10 % від дисконтованої вартості грошових потоків, що залишилися до строку погашення первісного фінансового інструменту.

Будь-які витрати або винагороди визнаються банком як інші операційні доходи або витрати на погашення, якщо обмін борговими фінансовими інструментами або зміна умов за фінансовим інструментом відображається в бухгалтерському обліку як погашення первісного фінансового інструменту та визнання нового фінансового інструменту.

Банк має коригувати балансову вартість фінансового інструменту на будь-які витрати та винагороди за ним і здійснювати їх амортизацію за первісною ефективною ставкою протягом строку дії зміненого зобов'язання з урахуванням змінених грошових потоків, якщо обмін борговими фінансовими інструментами або зміна умов за ними не відображається в бухгалтерському обліку як погашення.

Згідно з Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, процентні витрати визнаються із застосуванням **методу ефективної ставки відсотка**. Визнані банком процентні витрати відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та обачності. Нагадаємо, що суть принципу нарахування полягає у відображенні в обліку та фінансовій звітності доходів і витрат під час їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів. Обачність — застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні

запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів банку.

Нарахування процентів за залученими банком депозитами здійснюється за номінальною процентною ставкою, яка передбачена умовами договору і відображається за рахунками з обліку нарахованих витрат.

Будь-які різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних витрат та нарахованих за номінальною процентною ставкою витрат за вкладками (депозитами) залученими за номінальною вартістю (без дисконту або премії), відображаються за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками з обліку процентних витрат.

Нарахування процентів та амортизація дисконту (премії) за депозитними операціями здійснюються одночасно та не рідше одного разу на місяць за кожною операцією (договором) окремо. Якщо витрати сплачені на дату балансу, то банк може не відображати їх за рахунками нарахованих витрат.

Облік операцій із залучення депозитів в іноземній валюті та банківських металах здійснюється аналогічно до порядку обліку депозитних операцій у національній валюті. Нараховані витрати за залученими банком депозитами в іноземній валюті та банківських металах відображаються за рахунками 7 класу у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх визнання. Під час відображення в бухгалтерському обліку цих витрат використовуються технічні рахунки групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Залучені банком депозити в іноземній валюті і банківських металах, нараховані за ними проценти відносяться до монетарних статей балансу і підлягають переоцінці під час кожної зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют та банківських металів. Курсові різниці від переоцінки відображаються за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

4.3. Облік вкладів (депозитів) на вимогу клієнтів банку

Відповідно до чинного законодавства України, залучення банком коштів клієнтів на вклади (депозити) на вимогу підтверджується договором банківського рахунку, на основі якого відкривається поточний рахунок.

Поточний рахунок — це рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

До поточних рахунків також належать карткові рахунки, що відкриваються для обліку операцій за платіжними картками.

Порядок відкриття поточних рахунків та види дозволених операцій за ними визначено Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженою постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492.

Облік коштів клієнтів, залучених банком на вклади (депозити) на вимогу здійснюється за рахунками 2 класу, 26 розділу, груп 260 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 262 «Кошти на вимогу фізичних осіб» та 265 «Кошти небанківських фінансових установ», а саме:

- 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з платіжними картками»;
- 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;
- 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;
- 2650 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ»;
- 2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Усі зазначені вище рахунки є активно-пасивними і призначені для обліку вкладів (депозитів) на вимогу клієнтів, а також кредитів овердрафт. За дебетом цих рахунків проводяться суми перерахувань, виплат за розпорядженням власників рахунків згідно з режимом роботи рахунків; суми коштів, що підлягають примусовому стягненню відповідно до законодавства України; надані кредити овердрафт. За кредитом рахунку проводяться суми, що надходять у встановленому порядку на рахунки клієнтів згідно з режимом роботи рахунків; суми залишків кредитів овердрафт, що перераховані на рахунки простроченої заборгованості.

Для відображення операцій за рахунками клієнтів в аналітичному обліку установи банків для кожного клієнта відкривають окремі аналітичні рахунки з використанням параметрів аналітичного обліку.

Відображення в обліку банку типових операцій за поточними рахунками фізичних та юридичних осіб наведено у табл. 4.1.

Таблиця 4.1. Приклади відображення в бухгалтерському обліку типових операцій банку за поточними рахунками фізичних та юридичних осіб

№ п/п	Зміст операції	Бухгалтерські проведення
1	2	3
1.	Зарахування готівки на поточні рахунки клієнтів	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
2.	Зарахування готівки на поточні та карткові рахунки клієнтів	Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку» Кт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з платіжними картками», або 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»

Закінчення табл. 4.1

1	2	3
3.	Перерахування банком-емітентом коштів з поточного рахунку клієнта на його картковий рахунок	Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб», Кт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з платіжними картками», або 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»
4.	Перерахування коштів з поточного рахунку клієнта на користь іншої особи, що має рахунок в іншому банку	Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб» Кт 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», або 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
5.	Зарахування банком коштів, що поступили на користь клієнта на його поточний рахунок	Дт 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», або 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
6.	Зарахування банком-емітентом платіжної картки коштів, що поступили на користь клієнта на його картковий рахунок	Дт 1200 «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», або 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» Кт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з платіжними картками», 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»
7.	Виплата касою банку готівки клієнту з його поточного рахунку	Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
8.	Виплата касою банку готівки клієнту з його карткового рахунку	1) Дт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з платіжними картками», або 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток» Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток» 2) Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток» Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

За користування коштами на вимогу, що знаходяться на рахунках клієнтів, банки нараховують і виплачують їх власникам проценти, які для банку є процентними витратами.

Процентні витрати банку за коштами на вимогу клієнтів відображаються за рахунками 7 класу «Витрати» розділу 70 «Процентні витрати» груп **702 «Процентні витрати за операціями із суб'єктами господарювання»** та **704 «Процентні витрати за операціями із фізичними особами»**.

Нарахування процентних витрат в національній валюті за коштами на вимогу клієнтів супроводжується такими бухгалтерськими записами:

- за коштами на вимогу суб'єктів господарювання:
Дт 7020 «Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 2608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання»;
- за коштами на вимогу фізичних осіб:
Дт 7040 «Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»
Кт 2628 «Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб».

Нарахування процентних витрат в іноземній валюті здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції і відображається в обліку такими проводками:

- за коштами на вимогу суб'єктів господарювання:
  - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 2608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання»;
  - 2) Дт 7020 «Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів;
- за коштами на вимогу фізичних осіб:
  - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 2628 «Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»;
  - 2) Дт 7040 «Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Сплата нарахованих раніше банком процентів в національній та іноземній валюті за коштами клієнтів супроводжується такими проводками:

Дт 2608 «Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання», або
2628 «Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2605, 2620, 2625).

У разі визнання і сплати відсотків за коштами на вимогу на дату балансу, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- в національній валюті:
Дт 7020 «Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання», або
7040 «Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2605, 2620, 2625);
- в іноземній валюті:
  - 1) Дт 7020 «Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання», або
7040 «Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2605, 2620, 2625).

За проведення операцій за розпорядженням власника поточного чи карткового рахунку, банки отримують комісійну винагороду. Відображення в бухгалтерському обліку комісійних доходів банку залежить від виду послуг, пов'язаних з їх одержанням. Так, доходи за безперервними послугами визнаються щомісяця протягом усього строку дії угоди про надання послуг і відображаються в обліку за принципом нарахування.

Нарахування банком комісійних доходів за розрахунково-касове обслуговування клієнтів відображається такими бухгалтерськими проводками:

- в національній валюті:
Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування»
Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»;
- в іноземній валюті:
  - 1) Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування»
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів
Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів».

Списання банком з рахунків клієнтів раніше нарахованих комісій за розрахунково-касове обслуговування супроводжується проводкою:

Дт Рахунки для обліку коштів на вимогу клієнтів (2600, 2605, 2620, 2625)

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування».

Комісійні доходи за одноразовими послугами можуть визнаватися без відображення за рахунками нарахованих доходів, якщо кошти отримані у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються.

Отримання банком комісійної винагороди за одноразову послугу, здійснену за дорученням власника поточного чи карткового рахунку супроводжується такими проводками:

- в національній валюті:
Дт Рахунки для обліку коштів на вимогу клієнтів (2600, 2605, 2620, 2625)
Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»;
- в іноземній валюті:
  - 1) Дт Рахунки для обліку коштів на вимогу клієнтів (2600, 2605, 2620, 2625)
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів
Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів».

4.4. Облік строкових депозитів клієнтів банку

Згідно з «Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами», грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки перераховуються юридичними особами з поточних рахунків і повертаються банками в безготівковій формі на поточні рахунки юридичних осіб. Проведення розрахункових операцій за вкладними (депозитними) рахунками юридичної особи забороняється, крім операцій, пов'язаних з реалізацією майнових прав на суму вкладу (депозиту) відповідно до укладених договорів застави та законодавства України.

Грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб можуть бути внесені готівкою, перераховані з іншого вкладного (депозитного) рахунку або поточного рахунку і повертаються банками готівкою або в безготівковій формі на зазначений у договорі рахунок вкладника для повернення коштів чи за заявою вкладника на інший його рахунок. Банки можуть відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту) перераховувати фізичним особам нараховані проценти закладами (депозитами) на їх поточний рахунок, для поповнення вкладу (депозиту) або видавати готівкою.

Для обліку коштів суб'єктів господарювання, залучених банком на строкові вклади у Плані рахунків передбачена **261 група «Строкові кошти суб'єктів господарювання»**, коштів фізичних осіб — **263 група «Строкові кошти фізичних осіб»**, а коштів небанківських фінансових установ — **265 група «Кошти небанківських фінансових установ»**.

Зауважимо, що вклад (депозит), залучений за договором банківського вкладу (депозиту), умовами якого встановлено строк зберігання вкладу (депозиту) та передбачено можливість неодноразового зняття вкладником частини вкладу (депозиту), обліковується банком як вклад (депозит) на вимогу.

На дату залучення коштів клієнтів на строкові вклади (депозити) банк здійснює таку проводку:

- на суму коштів, залучених від суб'єктів господарювання:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
Кт 2610 «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», або
2615 «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання»;
- на суму коштів, залучених від фізичних осіб:
Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або
2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб».

У разі залучення коштів на вклад (депозит) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова, банк одразу визнає прибуток і здійснює в бухгалтерському обліку такі проводки:

- на суму вкладу (депозиту):
Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2620)
Кт Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) (2610, 2615, 2630, 2635);
- на різницю між номінальною вартістю залученого вкладу (депозиту) та його справедливою вартістю:
Дт 2616 «Неамортизований дисконт за строковими коштами суб'єктів господарювання», або
2636 «Неамортизований дисконт за строковими коштами фізичних осіб»
Кт 6398 «Дохід від отриманих кредитів, залучених вкладів (депозитів) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова».

У разі залучення коштів на вклад (депозит) за ставкою, яка вища, ніж ринкова, банк одразу визнає збиток і здійснює в бухгалтерському обліку такі проводки:

- на суму вкладу (депозиту):
Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2620)
Кт Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) (2610, 2615, 2630, 2635);

- на різницю між справедливою вартістю залученого вкладу (депозиту) та його номінальною вартістю:

Дт 7398 «Витрати від отриманих кредитів, залучених вкладів (депозитів) за ставкою, яка вища, ніж ринкова»

Кт 2617 «Неамортизована премія за строковими коштами суб'єктів господарювання», або

2637 «Неамортизована премія за строковими коштами фізичних осіб».

Банк обліковує суму депозиту на депозитному рахунку до часу його повернення.

Проценти на строковий вклад, якщо інше не передбачено договором, нараховуються від дня, наступного за днем надходження до банку грошових коштів або банківських металів, до дня, який передує поверненню грошових коштів або банківських металів вкладнику або списанню з депозитного рахунку вкладника з інших підстав.

Для обрахування процентних витрат за залученими депозитами застосовуються такі методи визначення кількості днів:

- метод «факт/факт» — передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці та році;
- метод «факт/360» — передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;
- метод «30/360» — передбачає, що для розрахунку використовується умовна кількість днів у році — 360, у місяці — 30.

Умови нарахування процентів за депозитами визначаються договором банківського вкладу (депозиту).

Нарахування процентних витрат в національній валюті за строковими коштами клієнтів відображається такими бухгалтерськими проводками:

- за строковими коштами суб'єктів господарювання:
Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»
Кт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»;
- за строковими коштами фізичних осіб:
Дт 7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»
Кт 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб».

Нарахування процентних витрат в іноземній валюті за депозитами клієнтів здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції і відображається в обліку такими проводками:

- за строковими коштами суб'єктів господарювання:
  - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»;
  - 2) Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»
Кт 3801 Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів;
- за строковими коштами фізичних осіб:
  - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб»;
  - 2) Дт 7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Одночасно з нарахуванням процентів банк здійснює амортизацію суми неамортизованого дисконту та премії з відображенням за відповідними рахунками витрат протягом строку дії депозиту.

Амортизація дисконту за залученими вкладками (депозитами) відображається такими бухгалтерськими записами:

- в національній валюті:
    - Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або 7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»
    - Кт 2616 «Неамортизований дисконт за строковими коштами суб'єктів господарювання», або 2636 «Неамортизований дисконт за строковими коштами фізичних осіб»;
  - в іноземній валюті:
    - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 2616 «Неамортизований дисконт за строковими коштами суб'єктів господарювання», або 2636 «Неамортизований дисконт за строковими коштами фізичних осіб»;
    - 2) Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або 7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».
- Амортизація премії за залученими вкладками (депозитами) супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- в національній валюті:
  - Дт 2617 «Неамортизована премія за строковими коштами суб'єктів господарювання» 2637 «Неамортизована премія за строковими коштами фізичних осіб»
  - Кт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або 7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»;
- в іноземній валюті:
  - 1) Дт 2617 «Неамортизована премія за строковими коштами суб'єктів господарювання», або 2637 «Неамортизована премія за строковими коштами фізичних осіб»
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або 7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб».

Як видно з наведених вище бухгалтерських проводок, амортизація дисконту за залученими вкладками (депозитами) збільшує процентні витрати банку, а амортизація премії — зменшує процентні витрати.

Проценти за депозитом виплачуються вкладникові на його вимогу відповідно до строків, визначених у договорі банківського вкладу (депозиту).

Згідно з «Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами», нараховані проценти за вкладками (депозитами) юридичних осіб відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту) банки можуть перераховувати на поточний рахунок юридичної особи або зараховувати на поповнення вкладу (депозиту). Нарховані проценти за вкладом (депозитом) фізичної особи відповідно

до умов договору банківського вкладу можуть перераховуватися на її поточний рахунок або зараховуватися на поповнення вкладу (депозиту), або виплачуватися фізичній особі готівкою.

У разі сплати процентів в національній та іноземній валюті періодично після дати нарахування, банк здійснює такі проводки:

- за строковими коштами суб'єктів господарювання:
Дт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»
Кт Рахунки для обліку коштів клієнтів (2600, 2605, 2610, 2615);
- за строковими коштами фізичних осіб:
Дт 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб»
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2620, 2625, 2630, 2635).

Якщо проценти за депозитами клієнтів сплачуються банком на дату балансу, то вони можуть не відображатися за рахунками нарахованих витрат. При цьому виконуються такі бухгалтерські записи:

- у разі сплати процентів в національній валюті:
Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або
7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2605, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635);
- у разі сплати процентів в іноземній валюті:
  - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2605, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635);
  - 2) Дт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»
7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».Банк сплачує вкладнику суму вкладу (депозиту) і нараховані за ним проценти:
- у національній валюті, якщо грошові кошти надійшли на вкладний (депозитний) рахунок у національній валюті;
- у валюті вкладу (депозиту), якщо грошові кошти надійшли на вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника — в іншій іноземній чи в національній валюті;
- у банківських металах, якщо вкладний (депозитний) рахунок відкритий у банківських металах, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника — у національній валюті.

На дату погашення депозиту банк здійснює нарахування процентів за період з останньої дати нарахування до дати погашення.

Повернення депозитів клієнтам у визначений договором строк банк відображає в обліку такими бухгалтерськими проводками:

- у разі повернення депозиту суб'єкту господарювання:
Дт 2610 «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», або
2615 «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання» — на суму номіналу депозиту з урахуванням суми процентів у разі їх капіталізації
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

- у разі повернення депозиту фізичній особі:
Дт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або
2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб» — на суму номіналу депозиту з урахуванням суми процентів у разі їх капіталізації
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».
- Якщо проценти сплачуються на дату погашення депозиту, то банк здійснює такі проводки:
- у разі повернення депозиту і нарахованих процентів суб'єкту господарювання:
Дт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання» — на суму нарахованих процентів;
Дт 2610 «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», або
2615 «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання» — на суму номіналу депозиту;
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — на суму депозиту з процентами;
- у разі повернення депозиту і нарахованих процентів фізичній особі:
Дт 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб» — на суму нарахованих процентів;
Дт 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», або
2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб» — на суму депозиту;
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб» — на суму депозиту з відсотками.
- Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу після закінчення строку, установленого договором банківського вкладу, то такий вклад переноситься на рахунок з обліку вкладів на вимогу, якщо інше не встановлено договором.

Приклад 4.1.

10.03.2009 р. підприємство уклало з банком депозитний договір на суму 50000 грн. строком на 61 день. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 17 % річних. Проценти за депозитом виплачуються щомісячно. Метод обчислення кількості днів — факт/факт. Підприємство перераховує кошти на депозитний рахунок з поточного рахунку, відкритого в цьому ж банку.

Операції банку, пов'язані із залученням депозитом відображаються в обліку такими бухгалтерськими проводками:

- 10.03.2009 р. залучення банком коштів підприємства на депозит:
Дт 2600 50000 грн.
Кт 2610 50000 грн.;
- 31.03.2009 р. нарахування процентів за депозитом за період 11.03- 31.03.2009 р. у сумі 489,04 грн. (50000 грн. x 0,17/365 днів x 21 день):
Дт 7021 489,04 грн.
Кт 2618 489,04 грн.;
- 1.04.2009 р. зарахування на поточний рахунок нарахованих за березень процентів за депозитом у сумі 489,04 грн.:

<i>Дт 2618</i>	<i>489,04 грн.</i>
<i>Кт 2600</i>	<i>489,04 грн.;</i>
- *30.04.2009 р. нарахування процентів за депозитом за період 1.04- 30.04.2009 р. у сумі 698,63 грн (50000 грн. x 0,17/365 днів x 30 днів):*

<i>Дт 7021</i>	<i>698,63 грн.</i>
<i>Кт 2618</i>	<i>698,63 грн.</i>
  - *1.05.2009 р. зарахування на поточний рахунок нарахованих за квітень процентів за депозитом у сумі 698,63 грн.:*

<i>Дт 2618</i>	<i>698,63 грн.</i>
<i>Кт 2600</i>	<i>698,63 грн.;</i>
  - *11.05.2009 р. нарахування процентів за депозитом за період 1.05- 10.05.2009 р. у сумі 232,88 грн. (50000 грн. x 0,17/365 днів x 10 днів)*

<i>Дт 7021</i>	<i>232,88 грн.</i>
<i>Кт 2618</i>	<i>232,88 грн.</i>
  - *11.05.2009 р. повернення депозиту і нарахованих у травні процентів:*

<i>Дт 2610</i>	<i>50000 грн.</i>
<i>Дт 2618</i>	<i>232,88 грн.</i>
<i>Кт 2600</i>	<i>50232,88 грн.</i>

Приклад 4.2.

30.04.2009 р. фізична особа уклала з банком депозитний договір терміном 30 днів і внесла в касу банку 10000 доларів США. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 9 % річних. Прогнози за депозитом виплачуються в кінці терміну депозиту.

Метод обрахування кількості днів — 30/360.

Операції банку, пов'язані із залученням депозитом супроводжуються такими бухгалтерськими проводками:

- *30.04.2009 р. залучення банком коштів фізичної особи на депозит:*

<i>Дт 1001</i>	<i>10000 USD</i>
<i>Кт 2630</i>	<i>10000 USD;</i>
- *31.05.2009 р. нарахування процентів за депозитом за період 1.05- 31.05.2009 р. у сумі 73,97 доларів США (10000 USD x 0,09/365 днів x 30 днів). Офіційний курс гривні до долара в цей день становив 7,6188 USD/ UAH:*

<i>1) Дт 3800</i>	<i>73,97 USD</i>
<i>Кт 2638</i>	<i>73,97 USD</i>
<i>2) Дт 7041</i>	<i>563,56 грн. (73,97 USD x 7,6188 USD/ UAH)</i>
<i>Кт 3801</i>	<i>563,56 грн.;</i>
- *31.05.2009 р. повернення депозиту і нарахованих процентів:*

<i>Дт 2630</i>	<i>10000 USD</i>
<i>Кт 2638</i>	<i>73,97 USD</i>
<i>Кт 1001</i>	<i>10073,97 USD.</i>

У разі дострокового повернення депозиту за вимогою вкладника банк здійснює перерахування процентів за ставкою, що застосовується за вкладами на вимогу, якщо інше не передбачено договором.

Різницю між нарахованими раніше процентами та процентами, що підлягають сплаті за зниженою ставкою, банк відносить на зменшення своїх процентних витрат. При цьому, якщо протягом дії депозитного договору проценти вкладнику не сплачувалися, то виконуються такі бухгалтерські проводки:

Дт 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або
2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб» — на суму нарахованих процентів за депозитом

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 2600, 2605, 2620, 2625) — на суму процентів за депозитом за зниженою ставкою

Кт 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання», або
7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб» — на різницю між нарахованими та сплаченими процентами за зниженою ставкою.

Якщо проценти сплачувалися вкладнику періодично протягом дії депозитного договору, то різниця між раніше сплаченими та перерахованими за зниженою ставкою процентами повертається банку відповідно до умов договору, тобто сплачується вкладником або утримується банком із суми депозиту.

Згідно з Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, вкладні (депозитні) рахунки клієнтів у разі залучення строкових вкладів закриваються після закінчення строку дії договору банківського вкладу та повернення коштів вкладнику. У разі залучення вкладу на умовах його видачі на першу вимогу вкладний (депозитний) рахунок закривається після повернення коштів вкладнику.

У разі невиконання (неналежного виконання) банком вимоги фізичної особи про повернення вкладу (депозиту) або його частини банк зобов'язаний:

- 1) прийняти вимогу шляхом проставлення на ній: дати отримання, підпису уповноваженої особи, відбитка штампа банку та видачі фізичній особі письмового повідомлення про невиконання (неналежне виконання) цієї вимоги із зазначенням причини, дати взяття вимоги на облік, дати видачі повідомлення, прізвища, ім'я та по батькові уповноважених осіб і відбитка печатки банку;
- 2) взяти вимогу на облік за позабалансовим рахунком 9806 «Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку». При цьому виконується така бухгалтерська проводка:
Дт 9806 «Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку»
Кт 9910 «Контррахунок».

Банк зобов'язаний виконати вимогу відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту). Після виконання вимоги банк списує вимогу з позабалансового рахунку 9806 «Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку», що супроводжується проводкою:
Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9806 «Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку».

4.5. Облік коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами

Ощадний (депозитний) сертифікат — це письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право власника сертифіката або його правонаступника

на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу (депозиту) та процентів, установлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Згідно з «Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами», ощадні (депозитні) сертифікати можуть бути номіновані як у національній валюті, так і в іноземній валюті. Розміщуючи ощадні (депозитні) сертифікати, банки зобов'язані залучати лише ту валюту, у якій номіновані ощадні (депозитні) сертифікати. Випуск та розміщення банками ощадних (депозитних) сертифікатів, номінованих у банківських металах, не дозволяється.

Ощадні сертифікати можуть випускатися процентними, купонними та безкупонними.

Процентний ощадний (депозитний) сертифікат — це ощадний (депозитний) сертифікат, який випущений банком з визначеною процентною ставкою.

Безкупонний ощадний (депозитний) сертифікат — це сертифікат, який не має окремих відривних купонів, проценти сплачуються разом з поверненням суми вкладу (депозиту).

Купонний ощадний (депозитний) сертифікат — це ощадний (депозитний) сертифікат, що має окремі купони, на кожному з яких зазначено строк здійснення виплати процентної плати. У разі настання цього строку банк відриває купон і виплачує власнику сертифіката дохід згідно з визначеним процентом.

Ощадні (депозитні) сертифікати можуть випускатися за ініціативою банку:

- одноразово або серіями;
- іменними або на пред'явника;
- на вимогу або на строк.

Ощадними (депозитними) сертифікатами на пред'явника, номінованими як у національній, так і в іноземній валюті, оформляються лише вклади (депозити) на строк більше ніж 30 днів.

Розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів здійснюється лише банком-емітентом. Строк обігу ощадних (депозитних) сертифікатів встановлюється від дати видачі сертифіката безпосередньо вкладнику до дати, з якої власник сертифіката отримав право вимоги вкладу (депозиту).

Розрахунки за придбані ощадні (депозитні) сертифікати та сплата грошових коштів за ними для юридичних осіб здійснюються лише в безготівковій формі, а для фізичних осіб — як у готівковій, так і в безготівковій формі.

Кошти, залучені банком шляхом випуску ощадних (депозитних) сертифікатів обліковуються за рахунками класу 3 «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання», розділу 33 «Цінні папери власного боргу та похідні фінансові зобов'язання» таких груп Плану рахунків:

- 332 «Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком»;
- 333 «Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком»;
- 334 «Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком».

Бланки ощадних (депозитних) сертифікатів обліковуються за позабалансовим рахунком **9820 «Бланки цінних паперів»** в умовній одиниці 1 гривня. Видані під звіт бланки сертифікатів обліковуються за позабалансовим рахунком **9890 «Бланки цінних паперів у підзвіті»**, а відіслані — за позабалансовим рахунком **9891 «Бланки цінних паперів у дорозі»**.

При реалізації ощадного сертифікату, бланк сертифікату списується з позабалансу, що супроводжується проводкою:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9820 «Бланки цінних паперів».

Ощадні (депозитні) сертифікати можуть бути реалізовані банком за номіналом, з премією або дисконтом.

У разі розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів за номіналом у бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620)

Кт 3320 «Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком», або 3330 «Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком», або 3340 «Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком».

Розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів з дисконтом супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620) — на суму номіналу сертифіката за мінусом дисконту;

Дт 3326 «Неамортизований дисконт за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», або

3336 «Неамортизований дисконт за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», або

3346 «Неамортизований дисконт за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком» — на суму дисконту

Кт Рахунки для обліку ощадних (депозитних) сертифікатів, емітованих банком (3320, 3330, 3340) — на суму номіналу сертифіката.

У разі випуску ощадних (депозитних) сертифікатів з премією здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620) — на суму номіналу сертифіката плюс премія;

Кт Рахунки для обліку ощадних (депозитних) сертифікатів, емітованих банком (3320, 3330, 3340) — на суму номіналу сертифіката

Кт 3327 «Неамортизована премія за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», або

3337 «Неамортизована премія за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», або

3347 «Неамортизована премія за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком» — на суму премії.

Корінці сертифікатів після відображення вкладних (депозитних) операцій за балансовими рахунками вміщуються в окремі теки та зберігаються в грошових сховищах або вогнетривких шафах. Реєстраційні журнали (за умови ведення їх в документарній формі) та інформація на паперових носіях щодо розміщення іменних ощадних (депозитних) сертифікатів, яка виписана з реєстраційного журналу, який ведеться в електронній формі, зберігаються в грошових сховищах або вогнетривких шафах.

Нарахування процентів за ощадними (депозитними) сертифікатами здійснюється за номінальною процентною ставкою і відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- в національній валюті:
    - Дт 7052 «Процентні витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком», або
    - 7053 «Процентні витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком», або
    - 7054 «Процентні витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком»
    - Кт 3328 «Нараховані витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», або
    - 3338 «Нараховані витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», або
    - 3348 «Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком»;
  - в іноземній валюті:
    - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку нарахованих витрат за ощадними (депозитними) сертифікатами (3328, 3338, 3348);
    - 2) Дт Рахунки для обліку процентних витрат за ощадними (депозитними) сертифікатами (7052, 7053, 7054)
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».
- У випадку, коли банк реалізовував ощадні (депозитні) сертифікати з премією чи дисконтом, він повинен щомісячно амортизувати суму премії (дисконту) протягом періоду від дати видачі сертифіката до його погашення з віднесенням нарахованих сум на процентні витрати.
- Амортизація дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами відображається такими бухгалтерськими записами:
- в національній валюті:
    - Дт Рахунки для обліку процентних витрат за ощадними (депозитними) сертифікатами (7052, 7053, 7054)
    - Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами (3326, 3336, 3346);
  - в іноземній валюті:
    - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами (3326, 3336, 3346);
    - 2) Дт Рахунки для обліку процентних витрат за ощадними (депозитними) сертифікатами (7052, 7053, 7054)
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».
- Амортизація премії за ощадними (депозитними) сертифікатами супроводжується такими бухгалтерськими проводками:
- в національній валюті:
    - Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії за ощадними (депозитними) сертифікатами (3327, 3337, 3347)

Кт Рахунки для обліку процентних витрат за ощадними (депозитними) сертифікатами (7052, 7053, 7054);

- в іноземній валюті:

1) Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії за ощадними (депозитними) сертифікатами (3327, 3337, 3347)

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних витрат за ощадними (депозитними) сертифікатами (7052, 7053, 7054).

Виплата банком нарахованих процентів як в національній, так і в іноземній валюті за ощадними (депозитними) сертифікатами супроводжується такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку нарахованих витрат за ощадними (депозитними) сертифікатами (3328, 3338, 3348)

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620).

Погашення ощадних (депозитних) сертифікатів здійснюється лише банком-емітентом. За умови настання строку вимоги вкладу (депозиту) банк на основі заяви клієнта здійснює платіж проти пред'явлення оригіналу ощадного (депозитного) сертифіката. Грошові кошти за ощадним (депозитним) сертифікатом перераховуються на зазначений клієнтом у заяві рахунок або видаються готівкою фізичним особам. При погашенні сертифіката, у його правому верхньому куті виконується напис «Погашено».

Погашення та виплата процентів за ощадними (депозитними) сертифікатами, які номіновані в національній валюті здійснюються банками лише в національній валюті, а за ощадними (депозитними) сертифікатами, які номіновані в іноземній валюті — здійснюються в іноземній валюті, а за письмовою заявою вкладника — у національній валюті за курсом Національного банку України на дату закінчення строку, що зазначений в ощадному (депозитному) сертифікаті, або на дату дострокового викупу сертифіката.

Погашення ощадних сертифікатів відображається такими проводками:

Дт Рахунки для обліку ощадних (депозитних) сертифікатів, емітованих банком (3320, 3330, 3340) — на суму номіналу сертифіката

Дт Рахунки для обліку нарахованих витрат за ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком (3328, 3338, 3348) — на суму процентів

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620) — на суму номіналу сертифікату з процентами.

Погашені сертифікати та купони до них обліковуються за позабалансовим рахунком 9812 «Погашені цінності». При цьому виконується проводка:

Дт 9812 «Погашені цінності»

Кт 9910 «Контррахунок».

Бланки погашених ощадних (депозитних) сертифікатів зберігаються в банку п'ять років, якщо інше не передбачено законодавством України. Знищення бланків ощадних (депозитних) сертифікатів здійснюється банками відповідно до порядку, визначеного у внутрішніх положеннях банку з питань діловодства, з урахуванням вимог законодавства України, але не раніше ніж через п'ять років після їх погашення.

Приклад 4.3.

31.03.2009 р. банк продав за готівку фізичній особі 16-ти % депозитний сертифікат номінальною вартістю 100 000 грн. з терміном погашення 9 місяців за 98606 грн. Ефективна ставка відсотка — 18 % річних. Проценти за депозитним сертифікатом виплачуються кожного місяця та на дату погашення сертифіката. При розрахунку кількості днів використовується метод 30/360.

На дату продажу 31.03.2009 р. ощадного сертифіката здійснюються такі проводки:

Дт 1001 98606 грн.

Дт 3326 1394 грн.

Кт 3320 100000 грн.

Одночасно, списується бланк ощадного сертифіката:

Дт 9910 1 грн.

Кт 9820 1 грн.

30.04.2009 р. банк здійснює нарахування відсотків та амортизацію дисконту. При цьому використовується метод ефективної ставки відсотка. Для зручності, результати розрахунків суми процентів та амортизації дисконту відобразимо у таблиці (табл. 4.2.)

Таблиця 4.2. Розрахунок суми амортизації дисконту та процентів за ощадним (депозитним) сертифікатом, емітованим банком

Дата	Номінальна сума відсотка *	Сума відсотка за ефективною ставкою**	Сума амортизації дисконту	Амортизована собівартість сертифіката***
31.03.2009	-	-	-	98606
30.04.2009	1333,33	1479,09	145,76	98751,76
31.05.2009	1333,33	1481,28	147,95	98899,71
30.06.2009	1333,33	1483,50	150,17	99049,88
31.07.2009	1333,33	1485,75	152,42	99202,30
31.08.2009	1333,33	1488,03	154,70	99357
30.09.2009	1333,33	1490,36	157,03	99514,03
31.10.2009	1333,33	1492,71	159,38	99673,41
30.11.2009	1333,33	1495,10	161,77	99835,18
31.12.2009	1333,33	1497,53	164,20	100000 (заокруглено)
Всього (заокруглено)	12000	13394	1394	-

* Номінальна сума відсотка = номінальна вартість сертифіката x номінальну ставку відсотка.

** Сума відсотка за ефективною ставкою = амортизована собівартість сертифіката на попередню дату x ефективну ставку відсотка.

*** Амортизована собівартість сертифіката = амортизована собівартість сертифіката на попередню дату + амортизація суми дисконту за звітний період.

30.04.2009 р. банк виконує такі бухгалтерські проводки:

- *нарахування процентів за сертифікатом:*
Дт 7052 1333,33 грн.
Кт 3328 1333,33 грн.
- *амортизація дисконту:*
Дт 7052 145,76 грн.
Кт 3326 145,76 грн.

Як бачимо з наведених бухгалтерських записів, сума амортизації дисконту за емітованим банком ощадним сертифікатом збільшує нараховані за номінальною ставкою процентні витрати до суми процентних витрат, нарахованих за ефективною ставкою відсотка.

Виплата вкладнику нарахованих процентів за квітень місяць супроводжується проводкою:

- Дт 3328 1333,33 грн.*
- Кт 1001 1333,33 грн.*

На наступні дати нарахування процентів і амортизації дисконту будуть зроблені аналогічні проводки, на суми, що розраховані у табл. 4.2.

Погашення ощадного сертифіката супроводжується такими проводками:

- 1) *Дт 3320 100000 грн.*
Дт 3328 1333,33 грн.
Кт 1001 101333,33 грн.
- 2) *Дт 9812 100000 грн.*
Кт 9910 100000 грн.

За умови дострокового подання ощадного (депозитного) сертифіката до погашення банк сплачує власнику сертифіката суму вкладу (депозиту) та проценти, які виплачуються в розмірі як за вкладом (депозитом) на вимогу, якщо умовами сертифіката не встановлений інший розмір процентів.

У разі дострокового пред'явлення до погашення ощадного (депозитного) сертифіката на пред'явника, грошові кошти зараховуються банком на поточний рахунок вкладника, відкритий у цьому банку, і можуть бути видані або перераховані за розпорядженням вкладника на інший рахунок не раніше ніж через п'ять робочих днів після їх зарахування.

Якщо строк одержання вкладу (депозиту) за строковим ощадним (депозитним) сертифікатом прострочено, то такий сертифікат вважається документом на вимогу, за яким на банк покладається зобов'язання сплатити зазначену в ньому суму вкладу (депозиту) та процентів за ним у разі пред'явлення ощадного (депозитного) сертифіката.

4.6. Розкриття інформації про залучені банком депозити

Інформація про залучені банком вклади (депозити) клієнтів розкривається у:

- звіті «Баланс»;
- звіті про рух грошових коштів;
- примітках до річної фінансової звітності:
  - 19. «Кошти клієнтів»;
  - 20. «Боргові цінні папери, емітовані банком».

Рівень деталізації інформації про залучені банком депозити клієнтів у кварталному та річному звіті «Баланс» є різним.

Так, у річному звіті «Баланс» кошти клієнтів подаються однією статтею «Кошти клієнтів». Квартальний звіт «Баланс» містить такі статті стосовно залучених коштів клієнтів:

- Кошти юридичних осіб, у тому числі:
В іноземній валюті
- Кошти юридичних осіб на вимогу, у тому числі:
В іноземній валюті
- Кошти фізичних осіб, у тому числі:
В іноземній валюті
- Кошти фізичних осіб на вимогу, у тому числі:
В іноземній валюті.

Зауважимо, що у розрахунок зазначених статей входять як залучені кошти, так і нараховані за ними проценти.

Кошти, залучені за ощадними (депозитними) сертифікатами, відображаються у кварталному та річному звіті «Баланс» у статті «Боргові цінні папери, емітовані банком», яка також містить нараховані за ними процентні витрати. Окрім цього, у кварталному звіті «Баланс» передбачено подання окремої інформації про боргові цінні папери, емітовані банком в іноземній валюті.

У звіті про рух грошових коштів суми залучених коштів клієнтів наводяться у розділі «Грошові кошти від операційної діяльності» у статтях «Чистий (приріст)/зниження за коштами клієнтів», а суми коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами — у статті «Чистий (приріст)/зниження за борговими цінними паперами, що емітовані банком».

Примітка до річної фінансової звітності 19 «Кошти клієнтів» містить інформацію про суми залучених банком коштів на поточні та строкові рахунки у розрізі державних та громадських організацій, інших юридичних осіб та фізичних осіб, розподіл коштів клієнтів за видами економічної діяльності, а також суму гарантійних залучених депозитів і те, під які операції вони залучені (акредитиви, доміцільовані векселі тощо).

У примітці 20 «Боргові цінні папери, емітовані банком» зазначається інформація про суми коштів, залучені банком шляхом емісії різних видів боргових цінних паперів, у тому числі депозитних сертифікатів, їх справедлива вартість та терміни погашення.

Запитання для перевірки знань

1. Дайте визначення вкладу (депозиту), яке наводиться в банківському законодавстві України.
2. За якими ознаками і на які види класифікуються банківські вклади (депозити)?
3. Які міжнародні стандарти фінансової звітності регламентують питання, пов'язані з визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про фінансові зобов'язання?
4. Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентуються питання, пов'язані з проведенням депозитних операцій та їх відображенням у бухгалтерському обліку банків України?
5. За якою вартістю українські банки мають оцінювати вклади (депозити) під час первісного визнання та після первісного визнання?

6. У чому полягає суть методу ефективної ставки відсотка?
7. Що таке амортизована собівартість фінансового зобов'язання?
8. В яких випадках банк припиняє визнання в балансі фінансового зобов'язання?
9. У чому полягає особливість обліку вкладів (депозитів), залучених банком в іноземній валюті?
10. На яких банківських рахунках зберігаються кошти клієнтів на вимогу?
11. Дайте характеристику бухгалтерських рахунків на яких в банку обліковуються кошти на вимогу клієнтів.
12. Якими бухгалтерськими проводками відображається нарахування і сплата банком процентних витрат в національній та іноземній валюті за коштами на вимогу клієнтів?
13. За якими рахунками відображаються в бухгалтерському обліку банку строкові кошти клієнтів?
14. Що має визнавати банк в бухгалтерському обліку, якщо під час первісного визнання він залучає кошти на вклад за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова?
15. Якими бухгалтерськими проводками відображається нарахування і сплата банком процентних витрат в національній та іноземній валюті за строковими коштами клієнтів?
16. Якими бухгалтерськими записами супроводжується амортизація дисконту (премії) за строковими коштами клієнтів?
17. Якими бухгалтерськими записами відображаються операції з повернення вкладнику депозиту у визначений договором строк?
18. Які бухгалтерські проводки виконує банк у разі дострокового повернення депозиту вкладнику?
19. За якими рахунками відображаються в бухгалтерському обліку банку операції з продовження строку дії (продлонгації) вкладних (депозитних) договорів?
20. Які види ощадних (депозитних) сертифікатів дозволено випускати українським банкам?
21. За рахунками якого класу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України обліковуються кошти, залучені банком шляхом випуску ощадних (депозитних) сертифікатів?
22. Якими бухгалтерськими проводками супроводжуються операції з розміщення банком ощадних (депозитних) сертифікатів за:
  - а) номіналом;
  - б) з дисконтом;
  - в) з премією?
23. Якими бухгалтерськими проводками супроводжується нарахування і сплата банком процентних витрат в національній та іноземній валюті за ощадними (депозитними) сертифікатами?
24. Які бухгалтерські проводки виконує банк у разі погашення ощадних (депозитних) сертифікатів?
25. У яких статтях звіту «Баланс» та звіту про рух грошових коштів розкривається інформація про вклади (депозити) клієнтів та кошти, залучені за ощадними (депозитними) сертифікатами?
26. У яких примітках до фінансової звітності банку розкривається інформація про вклади (депозити) клієнтів та кошти, залучені за ощадними (депозитними) сертифікатами?

Тести

1. Згідно з класифікацією, що наводиться у МСФЗ, до якої категорії фінансових інструментів відносяться залучені вклади (депозити)?
  - а) фінансові активи;
  - б) фінансові зобов'язання;
  - в) похідні інструменти;
  - г) інструменти власного капіталу.
2. Згідно з «Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України», за якою вартістю банк має оцінювати залучені вклади (депозити) під час первісного визнання?
  - а) амортизованою собівартістю;
  - б) первісною вартістю;
  - в) справедливою вартістю;
  - г) чистою вартістю реалізації.
3. Згідно з «Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України», за яким методом банк повинен оцінювати вклади (депозити) після їх первісного визнання?
  - а) повної консолідації;
  - б) участі в капіталі;
  - в) ефективної ставки відсотка;
  - г) прямолінійним.
4. Згідно з «Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України», в яких випадках банк припиняє визнання в балансі залученого вкладу (депозиту)?
  - а) якщо депозит повернено вкладнику у термін, передбачений депозитним договором;
  - б) якщо депозит достроково повернено вкладнику на його вимогу;
  - в) якщо закінчився строк, установлений депозитним договором;
  - г) у всіх зазначених вище випадках.
5. Згідно з «Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України», як часто банки повинні нараховувати процентні витрати та здійснювати амортизацію дисконту (премії) за залученимикладами (депозитами)?
  - а) кожного дня;
  - б) на дату балансу;
  - в) не рідше одного разу на місяць;
  - г) не рідше одного разу в квартал.
6. Якою бухгалтерською проводкою відображається операція із залучення банком коштів суб'єкта господарювання на депозитний рахунок терміном 3 місяці?

- а) Дт 1001 Кт 2610;
  - б) Дт 1001 Кт 2615;
  - в) Дт 2600 Кт 2610;
  - г) Дт 2610 Кт 2600.
7. *Бухгалтерське проведення Дт 7040 Кт 2628 означає:*
- а) банк сплатив фізичній особі нараховані проценти за коштами на вимогу;
  - б) банк нарахував процентні витрати за коштами на вимогу фізичної особи;
  - в) банк нарахував процентні витрати за строковими коштами фізичної особи;
  - г) банк сплатив фізичній особі нараховані проценти за строковими коштами.
8. *За яким рахунком відображається в обліку банку різниця між номінальною вартістю залученого депозиту та його справедливою вартістю у разі залучення депозиту за ставкою, яка вища ніж ринкова?*
- а) 2616;
  - б) 2636;
  - в) 6398;
  - г) 7398.
9. *Якою бухгалтерською проводкою відображається сплата банком нарахованих процентів в національній валюті за довгостроковим депозитом суб'єкта господарювання?*
- а) Дт 2600 Кт 2615;
  - б) Дт 2618 Кт 1001;
  - в) Дт 2618 Кт 2600;
  - г) Дт 2618 Кт 7021.
10. *За яким рахунком в бухгалтерському обліку банку відображаються бланки ощадних (депозитних) сертифікатів?*
- а) 3320;
  - б) 3330;
  - в) 9820;
  - г) 9812.
11. *Бухгалтерське проведення Дт 9910 Кт 9820 означає:*
- а) банк придбав бланки ощадних (депозитних) сертифікатів;
  - б) банк видав під звіт бланки ощадних (депозитних) сертифікатів;
  - в) банк погасив емітований ним ощадний (депозитний) сертифікат;
  - г) банк реалізував емітований ним ощадний (депозитний) сертифікат.
12. *Бухгалтерське проведення Дт 1001 Кт 3320 означає:*
- а) банк продав фізичній особі короткостроковий ощадний (депозитний) сертифікат;
  - б) банк продав суб'єкту господарювання короткостроковий ощадний (депозитний) сертифікат;
  - в) банк погасив короткостроковий ощадний (депозитний) сертифікат, що був проданий фізичній особі;
  - г) банк погасив короткостроковий ощадний (депозитний) сертифікат, що був проданий суб'єкту господарювання.

13. *Якою бухгалтерською проводкою відображається амортизація премії за коштами в національній валюті, залученими за довгостроковим ощадним (депозитним) сертифікатом?*
- а) Дт 7053 Кт 3338;
  - б) Дт 7053 Кт 3336;
  - в) Дт 3337 Кт 7053;
  - г) Дт 7053 Кт 3337.
14. *Якою бухгалтерською проводкою відображається сплата банком суб'єкту господарювання нарахованих в іноземній валюті процентів за короткостроковим ощадним (депозитним) сертифікатом?*
- а) Дт 7052 Кт 3801;
  - б) Дт 3328 Кт 1001;
  - в) Дт 3328 Кт 2600;
  - г) Дт 3328 Кт 3800.
15. *Які з наведених нижче рахунків підлягають переоцінці у разі зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют?*
- а) рахунки з обліку залучених вкладів (депозитів) на вимогу в іноземній валюті;
  - б) рахунки з обліку нарахованих витрат закладами (депозитами) на вимогу в іноземній валюті;
  - в) рахунки з обліку залучених строкових вкладів (депозитів) в іноземній валюті;
  - г) усі зазначені вище рахунки.

Задачі

Задача 4.1.

12.01.2009 р. фізична особа внесла в касу банку 35000 грн. на депозитний рахунок строком на 13 місяців. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 20 % річних. Банк нараховує відсотки в кожний останній робочий день місяця. Метод обрахування кількості днів при розрахунку відсотків — 30/360. Проценти за депозитом виплачуються щомісячно.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за такими операціями з строковими коштами фізичної особи:

- 1) зарахування коштів на депозитний рахунок 12.01.2009 р.;
- 2) нарахування процентів за депозитом 31.01.2009 р.;
- 3) виплата процентів з каси банку 5.02.2009 р.
- 4) повернення депозиту у термін, передбачений депозитним договором разом з нарахованими за останній місяць процентами 13.02.2010 р.

Задача 4.2.

2.02.2009 р. підприємство уклало з банком «Аваль» депозитний договір на суму 140 000 грн. строком на 90 днів під 18 % річних із виплатою відсотків в кінці терміну

депозиту. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою. Вкладник перераховує кошти на депозитний рахунок з поточного рахунку, відкритого в цьому ж банку. Банк нараховує відсотки, використовуючи метод визначення кількості днів — факт/факт. Після закінчення дії депозитної угоди, сума депозиту та відсотки зараховуються підприємству на його поточний рахунок.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за такими операціями з строковими коштами підприємства:

- 1) зарахування коштів на депозитний рахунок 2.02.2009 р.;
- 2) нарахування відсотків за депозитом в останній день кожного місяця упродовж дії депозитного договору та на дату повернення депозиту;
- 3) повернення депозиту та виплата відсотків за депозитом згідно з умовами договору.

Задача 4.3.

1.04.2009 р. фізична особа уклала з банком депозитний договір на суму 5000 євро терміном 60 днів. Вкладник перераховує кошти на депозитний рахунок з поточного рахунку, відкритого в цьому ж банку. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 10 % річних. Проценти виплачується вкладнику щомісячно. Метод обрахування кількості днів при розрахунку процентів — факт/360. Після закінчення дії депозитної угоди, сума депозиту зараховуються на поточний рахунок фізичної особи.

Необхідно:

Відобразити на рахунках бухгалтерського обліку наступні операції:

- 1) зарахування коштів на депозитний рахунок;
- 2) нарахування відсотків за депозитом 30.04.2009 р., враховуючи, що офіційний курс гривні до євро в цей день становив 10,21482 EUR/UAH;
- 3) зарахування нарахованих процентів на поточний рахунок 1.05.2009 р.;
- 4) нарахування відсотків за депозитом 31.05.2009 р., враховуючи, що офіційний курс гривні до євро в цей день становив 10,566609 EUR/UAH;
- 5) повернення депозиту та нарахованих процентів за травень на поточний рахунок вкладника 1.06.2009 р.

Задача 4.4.

30.01.2009 р. фізична особа внесла в касу банку 60000 грн. на депозитний рахунок строком на 12 місяців. Номінальна процентна ставка за депозитом збігається із ринковою ставкою і становить 23 % річних. Банк нараховує відсотки в кожний останній робочий день місяця. Метод обрахування кількості днів при розрахунку відсотків — 30/360. Проценти за депозитом виплачуються в кінці терміну депозиту. У разі дострокового розірвання депозитного договору процентна ставка за депозитом становить 5 % річних.

1.05.2009 р. фізична особа подала в банк заяву про дострокове повернення депозиту.

15.05. 2009 р. банк повернув фізичній особі депозит і виплатив відсотки за зниженою ставкою.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки та зробити необхідні розрахунки за такими операціями з строковими коштами фізичної особи:

- 1) зарахування коштів на депозитний рахунок 30.01.2009 р.;
- 2) нарахування процентів за депозитом 28.02.2009 р., 31.03.2009 р., 30.04.2009р.;
- 3) перерахування банком процентів за депозитом за зниженою ставкою та повернення депозиту разом з відсотками 15.05. 2009 р.

Задача 4.5.

1.07.2008 р. банк продав за готівку фізичній особі ощадний (депозитний) сертифікат за номінальною вартістю 150000 грн. терміном погашення 12 місяців. Номінальна процентна ставка за депозитним сертифікатом становить 20 % річних та виплачується на дату погашення сертифіката. При розрахунку кількості днів використовується метод 30/360.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за такими операціями з депозитним сертифікатом:

- 1) продаж сертифіката за номінальною вартістю 1.07.2008 р.;
- 2) нарахування процентів за сертифікатом 31.07.2008 р.;
- 3) погашення сертифіката та виплата нарахованих за рік процентів 2.07.2009 р.

Задача 4.6.

28.02.2009 р. банк продав юридичній особі депозитний сертифікат номінальною вартістю 200000 грн. терміном погашення 6 місяців за 200933 грн. Номінальна процентна ставка за депозитним сертифікатом становить 25 % річних. Ефективна ставка відсотка — 24 % річних. Прокенти за депозитним сертифікатом виплачуються кожного місяця та на дату погашення сертифіката. При розрахунку кількості днів використовується метод 30/360.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки та зробити необхідні розрахунки за такими операціями з депозитним сертифікатом:

- 1) продаж сертифіката з премією 28.02.2009 р.;
- 2) нарахування відсотків та амортизація суми премії 31.03. 2009 р. Розрахунки процентів та амортизації премії за весь період відобразити у такій таблиці:

Дата	Номінальна сума відсотка,	Сума відсотка за ефективною ставкою	Сума амортизації премії	Амортизована собівартість сертифіката

- 3) виплата відсотків 5.04. 2009 р.;
- 4) погашення сертифіката 1.09.2009 р.

Розділ 5

ОБЛІК КРЕДИТНИХ АКТИВІВ ТА ПОЗАБАЛАНСОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ КРЕДИТНОГО ХАРАКТЕРУ

Питання до розгляду

- 5.1. Сутність банківського кредиту, його види та класифікація.
- 5.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку наданих банками кредитів.
- 5.3. Характеристика рахунків, що використовуються для обліку операцій з кредитування клієнтів банку.
- 5.4. Облік операцій із надання банком кредитів клієнтам та їх повернення.
- 5.5. Облік доходів за наданими кредитами клієнтам банку.
- 5.6. Облік забезпечення кредитних операцій.
- 5.7. Облік операцій з формування та використання спеціальних резервів за наданими кредитами.
- 5.8. Особливості обліку окремих кредитних операцій.
  - 5.8.1. Облік кредитних ліній.
  - 5.8.2. Облік кредитів овердрафт.
  - 5.8.3. Облік факторингових операцій.
  - 5.8.4. Облік операцій репо.
  - 5.8.5. Облік операцій з урахування векселів.
  - 5.8.6. Облік наданих гарантій.
- 5.9. Розкриття інформації про надані банком кредити та позабалансові зобов'язання кредитного характеру.

5.1. Сутність банківського кредиту, його види та класифікація

Чинним банківським законодавством України **кредит (кредитні операції)** визначаються як вид активних операцій, пов'язаних з наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантій, поручительств, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми (відстрочення платежу).

У спеціальній економічній літературі, а також нормативно-правових актах НБУ кредити класифікуються за певними ознаками, зокрема:

- терміном кредитування;
- суб'єктом і об'єктом кредитування;
- галузевою спрямованістю кредиту;
- видом валютних цінностей, в яких надано кредит;
- забезпеченням;
- ступенем ризику;
- методом надання;
- способом повернення;
- строком повернення;
- характером визначення та способом сплати процентів;
- кількістю кредиторів;
- призначенням.

За терміном кредитування розрізняють короткострокові, середньострокові та довгострокові кредити. Короткострокові кредити надаються на строк до одного року, середньострокові кредити — на період від одного до трьох років, а довгострокові — понад три роки. Зауважимо, що в обліковій системі банків України кредити класифікуються лише на короткострокові та довгострокові.

За суб'єктами кредитування розрізняють кредити, надані банкам, небанківським фінансово-кредитним установам; органам державної влади, суб'єктам господарювання, фізичним особам.

За об'єктом, що кредитується кредити можна поділити на споживчі, іпотечні, кредити, надані на фінансування поточної, інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності.

За галузевою спрямованістю кредиту виділяють такі його види:

- кредити в промисловість;
- кредити в сільське господарство;
- кредити в торгівлю;
- кредити в будівництво;
- кредити в інші галузі.

За видом валютних цінностей, в якому надано кредит, кредити поділяються на:

- кредити в національній валюті;
- кредити в іноземній валюті;
- кредити в банківських металах.

Згідно з критерієм забезпечення розрізняють кредити забезпечені та незабезпечені, або бланкові. Більшість банківських кредитів надається під певне забезпечення. Формами забезпечення банківських кредитів в основному є рухоме і нерухоме майно позичальника. Незабезпечені (бланкові) кредити банки надають рідко, переважно досить надійним постійним клієнтам або інсайдерам банку.

За ступенем ризику банківські кредити поділяються на стандартні та з підвищеним ризиком. До стандартних кредитів належать кредити, надані позичальникам, що раніше своєчасно розраховувалися з банком за позиками і процентами та мають належну фінансову стійкість. Кредити з підвищеним ризиком — це бланкові кредити та кредити, надані клієнтам з нестійким фінансовим станом, або клієнтам, які раніше вчасно не погашали банківські кредити та нараховані за ними проценти.

За методом надання розрізняють банківські кредити, які клієнти одержують: одноразово; постійно; гарантовано. Одноразові — це кредити, рішення про видачу яких приймається банком окремо за кожним кредитом на підставі заяви та інших документів клієнта. Постійні кредити надаються банками у міру виникнення у клієнтів потреби в межах розміру відкритої кредитної лінії. Кредити надаються, як правило, шляхом безпосередньої оплати з позичкового рахунку розрахункових документів клієнта (доручень, чеків та інших) без погодження з банком розміру окремих позичок і документального їх оформлення. Гарантовані позички бувають двох видів: з попередньо обумовленою датою видачі; з видачею у міру виникнення в ній потреби. Сутність гарантованої позичкової операції полягає у наданні банком зобов'язання надати клієнту кредит при виникненні у нього потреби у визначеному розмірі протягом обумовленого терміну.

За способом повернення розрізняють кредити:

- з одноразовим поверненням, коли заборгованість за позичкою, погашається у визначений у кредитній угоді день або достроково на вимогу банку чи за бажанням самого позичальника;
- з погашенням у розстрочку, тобто окремими платежами протягом установленого кредитним договором терміну (наприклад, кредити на капітальні вкладення) або у міру надходження виручки від реалізації продукції на позичковий рахунок після завершення кожного циклу кругообігу капіталу;
- з регресією платежів, коли кредити були видані під гарантію, поручительство чи інше боргове зобов'язання третьої особи.

За строком повернення банківські кредити поділяються на строкові; до запитання; пролонговані; прострочені. Строкові кредити надаються банком на строк, зафіксований у кредитній угоді. Кредити до запитання, або безстрокові, надаються банками на невизначений строк. Клієнт зобов'язаний повернути таку позику за першою вимогою банку. Якщо ж банк не вимагає повернення, то позика сплачується на розсуд клієнта. Пролонговані — це кредити, погашення яких на прохання клієнта банк переніс на пізніший термін. Простроченими вважаються кредити, які не погашені у термін, встановлений кредитним договором.

За характером визначення процента кредити поділяються на кредити з фіксованою процентною ставкою та з плаваючою процентною ставкою. Фіксована процентна ставка застосовується за згодою сторін (банку і позичальника) і притаманна стабільній економіці та короткостроковим кредитам. Плаваюча процентна ставка є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпів інфляції і при довгостроковому кредитуванні. У цих ситуаціях відповідно до кредитної угоди процентна ставка періодично переглядається і прив'язується, як правило, до облікової ставки центрального банку з урахуванням ситуації на кредитному ринку.

За способом сплати відсотків розрізняють банківські кредити з виплатою процентів у міру використання позичкових коштів (звичайний кредит); з виплатою процента авансом одночасно з одержанням позичкових коштів (дисконтний кредит).

За кількістю кредиторів виділяють такі види кредитів:

- кредити, що надаються одним банком;
- синдіковані (або консорціумні) кредити;
- паралельні кредити.

Найпоширенішими є кредити, які надаються одним банком. Синдиковані кредити надаються банківським консорціумом, в якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну для клієнта суму ресурсів, складає з позичальником кредитну угоду і надає позичку. Банк-менеджер розподіляє також процентний дохід від кредитної операції між банками — учасниками консорціуму. Паралельні кредити передбачають участь у їх наданні декількох банків, але кожний банк окремо оформляє кредит клієнту на однакових погоджених умовах.

5.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку наданих банками кредитів

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про кредитні операції регламентуються на міжнародному рівні такими стандартами:

- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»;
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Згідно з класифікацією, що наводиться у Міжнародних стандартах фінансової звітності, надані банками кредити відносяться до категорії фінансових активів, які є одним із видів фінансових інструментів.

Нагадаємо, що **фінансовий інструмент** — це будь-який контракт, який приводить до фінансового активу одного суб'єкта господарювання і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу іншого суб'єкта господарювання.

Згідно з МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», **фінансовий актив** — це будь-який актив, що є:

- а) грошовими коштами;
- б) інструментом власного капіталу іншого суб'єкта господарювання;
- в) контрактним правом:
  - отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого суб'єкта господарювання або
  - обмінювати фінансові інструменти з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно сприятливими, або
- г) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання та який є:
  - непохідним інструментом, за який суб'єкт господарювання зобов'язаний або може бути зобов'язаний отримати змінну кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання, або
  - похідним інструментом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися іншим чином, ніж обміном фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання. З цією метою власні інструменти капіталу суб'єкта господарювання не включають інструментів, які самі є контрактами на майбутнє отримання або надання власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання.

Відповідно до МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», під час первісного визнання фінансового активу суб'єктові господарювання слід оцінювати його за справедливою вартістю плюс витрати на операцію, які прямо відносяться до придбання або випуску фінансового активу.

Після первісного визнання фінансового активу суб'єктові господарювання слід оцінювати позики та дебіторську заборгованість за амортизованою собівартістю, застосовуючи метод ефективної ставки відсотка.

Амортизована собівартість фінансового активу — це сума, за якою фінансовий актив оцінюється при первісному визнанні, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективної ставки відсотка та мінус будь-яке зменшення (прямо чи через застосування рахунку резервів) унаслідок зменшення корисності або неможливості інкасації.

МСБО 39 вимагає, щоб суб'єкт господарювання оцінював на кожну дату балансу, чи є об'єктивне свідчення того, що корисність фінансового активу або групи фінансових активів зменшується.

Якщо є об'єктивне свідчення того, що відбувся збиток від зменшення корисності позик та дебіторської заборгованості, то суму збитку оцінюють як різницю між балансовою вартістю активу та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків (за винятком майбутніх кредитних збитків, які не були понесені), дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка фінансового активу (тобто ефективною ставкою відсотка, обчисленою при первісному визнанні). Балансову вартість активу слід зменшити прямо або застосовуючи рахунок резервів. Суму збитку слід визнавати у прибутку чи збитку.

Суб'єкт господарювання спочатку оцінює, чи існує об'єктивне свідчення зменшення корисності окремо для фінансових активів, які є окремо суттєвими, та (окремо або у сукупності) для фінансових активів, які не є окремо суттєвими.

Якщо суб'єкт господарювання визначає, що немає об'єктивного свідчення зменшення корисності для окремо оціненого фінансового активу (незалежно від того, чи є він суттєвим), він включає актив у групу фінансових активів з подібними характеристиками кредитного ризику та оцінює їх на зменшення корисності у сукупності. Активи, які окремо оцінюють на зменшення корисності і для яких збиток від зменшення корисності визнається або продовжує визнаватися, не включаються у сукупну оцінку зменшення корисності.

Якщо в наступному періоді сума збитку від зменшення корисності зменшується і це зменшення може бути об'єктивно пов'язаним з подією, яка відбувається після визнання зменшення корисності (наприклад, покращання кредитного рейтингу боржника), то попередньо визнаний збиток від зменшення корисності слід сторнувати (або прямо, або коригуючи рахунок резервів). Сторнування не повинне призводити до такої балансової вартості фінансового активу, яка перевищує суму, що її мала б амортизована собівартість у разі невизнання зменшення корисності на дату сторнування. Суму сторнування слід визнавати у прибутку чи збитку.

Згідно з параграфом 20 МСБО 39, якщо суб'єкт господарювання передає фінансовий актив йому слід оцінити межі, в яких він зберігає всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом. У цьому випадку:

- а) якщо суб'єкт господарювання передає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то суб'єкт господарювання має припинити визнання фінансового активу і визнати окремо як активи або зобов'язання будь-які права та зобов'язання, створені або збережені при передачі;
- б) якщо суб'єкт господарювання зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, суб'єктові господарювання слід продовжувати визнавати фінансовий актив;
- в) якщо суб'єкт господарювання ні передає, ні зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, суб'єктові господарювання слід визначити, чи зберігає він контроль за фінансовим активом. У цьому випадку:
  - якщо суб'єкт господарювання не зберіг контроль, йому слід припинити визнання фінансового активу і визнати окремо як активи або зобов'язання будь-які права та зобов'язання, створені або збережені при передачі;
  - якщо суб'єкт господарювання зберіг контроль, йому слід продовжувати визнавати фінансовий актив у межах його подальшої участі у фінансовому активі.

Суб'єктові господарювання слід припинити визнання фінансового активу тоді і тільки тоді, коли:

- а) строк дії контрактних прав на грошові потоки від фінансового активу закінчується або
- б) він передає фінансовий актив і ця передача кваліфікується для припинення визнання відповідно до параграфа 20 МСБО 39.

МСБО 39 містить також вимоги стосовно оцінки контрактів фінансової гарантії. Під час первісного визнання контракти фінансової гарантії мають оцінюватися емітентом за справедливою вартістю. Якщо контракт фінансової гарантії був наданий незв'язаній стороні в окремій операції між незалежними сторонами, ймовірно, що його справедлива вартість на початку дорівнюватиме отриманій премії, якщо немає свідчення зворотному. Після первісного визнання емітентові контракту фінансової гарантії слід оцінювати його за більшою з двох сум: суми, яка була би визнана згідно з МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи», або первісно визнаної суми за мінусом кумулятивної амортизації, визнаної відповідно до МСБО 18 «Дохід».

Вимоги щодо розкриття інформації про кредити, заставу, резерви, доходи і витрати, пов'язані з кредитами, кредитні ризики містяться у МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

В Україні методологічні засади відображення в обліковій системі банків кредитних операцій та доходів і витрат, пов'язаних з їх проведенням регламентується такими нормативно-правовими актами НБУ:

- Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р.;
- Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, під час первісного визнання банк оцінює надані кредити за справедливою вартістю, включаючи витрати на операцію.

Справедлива вартість кредиту визначається шляхом дисконтування всіх очікуваних майбутніх грошових потоків із застосуванням ринкової процентної ставки щодо подібного фінансового інструменту.

Витрати на операцію, що безпосередньо пов'язані з визнанням кредиту, включаються у суму дисконту (премії) за цим фінансовим інструментом.

Банк амортизує дисконт (премію) протягом строку дії фінансового інструменту із застосуванням ефективної ставки відсотка. Сума дисконту (премії) має бути повністю амортизована на дату погашення кредиту.

Якщо під час первісного визнання банк визначає вартість кредиту за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова, то в бухгалтерському обліку потрібно визнавати прибуток або збиток на суму різниці між справедливою вартістю кредиту та вартістю договору в кореспонденції з рахунками дисконту (премії).

Після первісного визнання банк оцінює кредити за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка під час нарахування процентів та амортизації дисконту (премії).

Банк має здійснювати аналіз об'єктивних доказів, що свідчать про зменшення корисності наданих кредитів на кожну дату балансу. Банк визнає зменшення корисності, якщо є об'єктивне свідчення зменшення корисності кредитів унаслідок однієї або кількох подій, що відбулися після первісного визнання і впливають на величину чи строки попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від використання наданих кредитів.

Банк має оцінити межі, у яких він зберігає всі ризики та винагороди від володіння активом під час передавання фінансового активу, з урахуванням такого:

- якщо банк передає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він має припинити визнання фінансового активу і визнати будь-які права і зобов'язання, створені або збережені під час передавання, окремо як актив або зобов'язання;
- якщо банк зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він продовжує визнавати фінансовий актив;
- якщо банк не передає, не зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він має визначити, чи зберігається контроль за фінансовим активом.

Банк не здійснює контроль за переданим активом, якщо сторона, якій цей актив передається, має реальну змогу його продати.

Якщо контроль за фінансовим активом не зберігається, то банк має припинити визнання такого активу і визнати будь-які права і зобов'язання, створені або збережені під час передавання, окремо як актив або зобов'язання. У разі збереження контролю за фінансовим активом банк продовжує визнавати переданий фінансовий актив у межах його подальшої участі в ньому.

Банк припиняє визнання наданого кредиту, якщо:

- а) строк дії прав на грошові потоки від наданого кредиту, що визначені умовами договору, закінчується;
- б) наданий кредит передається без збереження всіх ризиків та винагород від володіння ним.

Банк має визнавати різницю між балансовою вартістю фінансового активу та сумою отриманої компенсації як інші операційні доходи або витрати в разі припинення визнання такого активу.

У випадку зміни умов кредитних договорів в бухгалтерському обліку застосовуються два підходи, залежно від суттєвості змін.

Суттєві зміни умов за фінансовим інструментом або його частиною банк відображає в бухгалтерському обліку як погашення первісного фінансового інструменту та визнання нового фінансового інструменту. Банк визнає суттєво відмінними такі умови, відповідно до яких чиста вартість грошових потоків за новими умовами, дисконтована із застосуванням первісної ефективної ставки відсотка, відрізняється щонайменше на 10 % від дисконтованої вартості грошових потоків, що залишилися до строку погашення первісного фінансового інструменту. При цьому банк повинен визнавати будь-які витрати або винагороди як інші операційні доходи або витрати на погашення.

У випадку несуттєвої зміни умов кредитних договорів здійснюється коригування балансової вартості фінансового інструменту на будь-які витрати та винагороди за ним та амортизація за первісною ефективною ставкою протягом строку дії зміненого фінансового інструменту з урахуванням змінених грошових потоків.

Отримані комісії, що є невід'ємною частиною доходу за кредитом до часу його видачі відображаються за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів».

Сума наперед отриманих банком комісій відноситься на рахунок неамортизованого дисконту за кредитом та амортизується на процентні доходи протягом дії кредитного договору в разі прийняття позитивного рішення щодо надання кредиту.

Банк відносить суму отриманих комісій на рахунки комісійних доходів відповідно до умов договору, якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується без надання кредиту.

Облік заборгованості за кредитами, що придбана в іншому банку (фінансовій установі) здійснюється аналогічно до обліку наданих кредитів. Облік заборгованості за кредитами, що продана іншому банку (фінансовій установі) здійснюється аналогічно до проданих іпотечних кредитів.

Продаж банком активів з відстроченням платежу здійснюється відповідно до їх економічної суті за рахунками з обліку кредитів згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Операції з продовження строку дії (пролонгації) кредитних договорів відображаються в бухгалтерському обліку за відповідними рахунками з обліку короткострокової або довгострокової заборгованості залежно від строку, що визначається від дати пролонгації договору до дати їх погашення.

Облік кредитних операцій в іноземній валюті та банківських металах здійснюється аналогічно до порядку обліку кредитних операцій у національній валюті. Водночас нараховані доходи та сформовані резерви в іноземній валюті і банківських металах за наданими банком кредитами відображаються відповідно за рахунками 6 та 7 класу у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют чи банківських металів на дату їх визнання. При цьому в бухгалтерському обліку використовуються технічні рахунки групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Надані банком кредити в іноземній валюті і банківських металах, нараховані за ними доходи та сформовані спеціальні резерви відносяться до монетарних статей балансу і підлягають переоцінці під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют та банківських металів. Курсові різниці від переоцінки відображаються за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

5.3. Характеристика рахунків, що використовуються для обліку операцій з кредитування клієнтів банку

Надані банком клієнтам кредити в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках другого класу «Операції з клієнтами», таких розділів і груп Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України:

- **Розділ 20 «Кредити, надані суб'єктам господарювання»:**
  - 201 «Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання»;
  - 202 «Кредити, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання»;
  - 203 «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»;
  - 206 «Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
  - 207 «Кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
  - 208 «Іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання».
- **Розділ 21 «Кредити, що надані органам державної влади»:**
  - 210 «Кредити, що надані органам державної влади»;
  - 211 «Кредити, що надані органам місцевого самоврядування»;
  - 212 «Іпотечні кредити, що надані органам державної влади»;
  - 213 «Іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування».
- **Розділ 22 «Кредити, що надані фізичним особам»:**
  - 220 «Кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам»;
  - 221 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам»;
  - 222 «Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам»;
  - 223 «Іпотечні кредити, що надані фізичним особам».

Більшість із зазначених вище груп рахунків включає рахунки для обліку наданих кредитів, неамортизованої премії та неамортизованого дисконту за наданими кредитами, простроченої заборгованості за наданими кредитами, нарахованих доходів та прострочених нарахованих доходів.

Усі рахунки для обліку наданих банком кредитів (2010, 2020, 2030, 2062, 2063, 2072, 2073, 2074, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2220, 2232, 2233) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми наданих кредитів, а за кредитом — суми погашення заборгованості, а також суми заборгованості, що перераховані на рахунок простроченої заборгованості.

Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2075, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми премії за наданими кредитами, а за кредитом — суми амортизації премії під час нарахування доходів за звітний період.

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2016, 2026, 2036, 2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2226, 2236) є контрактивними. За кредитом цих рахунків проводяться суми дисконту за наданими кредитами. За дебетом проводяться суми амортизації дисконту під час нарахування доходів за звітний період.

Рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами (2027, 2037, 2067, 2077, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2227, 2237) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми простроченої заборгованості за наданими кредитами, а за кредитом — суми погашення простроченої заборгованості за наданими кредитами та суми списання безнадійної заборгованості.

Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2018, 2028, 2038, 2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми нарахованих доходів, а за кредитом — суми нарахованих доходів під час їх отримання; суми, що перераховані на рахунок прострочених нарахованих доходів.

Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами (2029, 2039, 2069, 2079, 2089, 2109, 2119, 2129, 2139, 2209, 2229) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми прострочених нарахованих доходів, а за кредитом — суми отриманих доходів.

Облік спеціальних резервів за наданими банком кредитами клієнтам здійснюється за контрактивними рахунками 24 розділу групи **240 «Резерви під заборгованість за кредитами, що надані клієнтам»**.

Процентні доходи за наданими клієнтам кредитами обліковуються за рахунками шостого класу «Доходи», розділу **60 «Процентні доходи»** таких груп рахунків:

- **602 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання»;**
- **603 «Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади»;**
- **604 «Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам».**

Зобов'язання з кредитування, тобто зобов'язання банку надати клієнту кредит на певних умовах, обліковується за рахунками 9 класу «Позабалансові рахунки», групи **912 «Зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам»**.

Для обліку забезпечення кредитних операцій використовуються рахунки 9 класу «Позабалансові рахунки», груп **950 «Отримана застава» та 952 «Іпотека»**.

5.4. Облік операцій із надання банком кредитів клієнтам та їх повернення

У день виникнення в банку зобов'язання з кредитування (зобов'язання банку надати клієнту кредит на певних умовах) банк відображає суму зобов'язання на позабалансових рахунках такою бухгалтерською проводкою:

Дт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам»

Кт 9900 «Контррахунок».

Зобов'язання з кредитування банк визнає за позабалансовими рахунками до часу його погашення або закінчення строку виконання.

У разі припинення дії договору, часткового або повного його виконання відповідна сума зобов'язання списується з позабалансових рахунків і здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам».

Якщо на дату операції (у день виникнення в банку зобов'язання з кредитування) кредит надається в повній сумі, то зобов'язання з кредитування за позабалансовими рахунками не відображається.

Надані банком клієнтам кредити в поточну та інвестиційну діяльність, а також іпотечні кредити відображаються в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2072, 2073, 2074, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233)

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші).

У разі надання кредиту з отриманням процентів авансом або сплатою клієнтом банку комісії, що є невід'ємною частиною кредиту, здійснюються такі бухгалтерські проводки:
Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2072, 2073, 2074, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233) — на суму кредиту
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші) — на суму кредиту за вирахуванням комісії та/або процентів, утриманих авансом

Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236) — на суму комісії та/або процентів, утриманих авансом.

Якщо кредит надається банком за процентною ставкою, яка нижча, ніж ринкова, то банк одразу визнає збиток і здійснює в бухгалтерському обліку такі проводки:

- на суму наданого кредиту:
Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2072, 2073, 2074, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233)
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші);
- на різницю між номінальною вартістю кредиту, зазначеною в договорі, та справедливою вартістю:
Дт 7390 «Витрати від наданих кредитів, розміщених вкладів (депозитів) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова»
Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236).

У разі надання банком кредиту за процентною ставкою, яка вища, ніж ринкова, банк відразу визнає прибуток і здійснює такі бухгалтерські проводки:

- на суму наданого кредиту:
Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2072, 2073, 2074, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233)
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші);
- на різницю між номінальною вартістю кредиту, зазначеною в договорі, та справедливою вартістю:
Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2075, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235)
Кт 6390 «Дохід від наданих кредитів, розміщених вкладів (депозитів) за ставкою, яка вища, ніж ринкова».

Сума неамортизованого дисконту та премії за наданими банком кредитами має амортизуватися не рідше одного разу на місяць.

На суму наданого кредиту зменшується зобов'язання з кредитування, що обліковується за позабалансовими рахунками.

Облік повернення кредитів

Вчасне погашення клієнтами заборгованості за наданими банком кредитами (основного боргу) відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2072, 2073, 2074, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233).

Сума заборгованості за кредитом, що не сплачена позичальником (боржником) у визначений договором строк, наступного робочого дня відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами (2067, 2077, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2227, 2237)

Кт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2072, 2073, 2074, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233).

Погашення простроченої заборгованості за наданим кредитом відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт Рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами (2067, 2077, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2227, 2237).

У разі визнання банком заборгованості за кредитними операціями безнадійною щодо отримання, така заборгованість списується за рахунок спеціальних резервів.

5.5. Облік доходів за наданими кредитами клієнтам банку

Від проведення операцій з кредитування банки отримують комісійну винагороду та процентний дохід, у тому числі дохід у вигляді амортизації дисконту. Окрім, цього у випадку отримання коштів за кредитною заборгованістю, що була визнана банком безнадійною, такі кошти відносяться до доходів від повернення раніше списаних активів.

Процентні доходи від наданих банком кредитів визнаються за відповідними рахунками 6 класу «Доходи» розділу 60 «Процентні доходи» із застосуванням **методу ефективної ставки відсотка**.

Нарахування процентів за наданими кредитами здійснюється за номінальною процентною ставкою, яка передбачена умовами договору, і відображається за рахунками з обліку нарахованих доходів.

Умови нарахування та сплати процентів за наданими банком кредитами (дата нарахування, термін сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку тощо), а також неустойки в разі порушення боржником зобов'язання визначаються договором між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України.

Амортизація дисконту (премії) за кредитами здійснюється одночасно з нарахуванням процентів.

Будь-які різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних доходів та нарахованих за номінальною процентною ставкою доходів за кредитами, наданими за номінальною вартістю (без дисконту або премії), відображаються за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками з обліку процентних доходів.

Визнані банком доходи від проведення кредитних операцій відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та обачності.

Бухгалтерський облік нарахованих доходів здійснюється не рідше одного разу на місяць за кожною кредитною операцією (договором) окремо.

Під час нарахування процентних доходів в національній валюті здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657)

Кт Рахунки для обліку процентних доходів (6026, 6027, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

Нарахування процентних доходів в іноземній валюті здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції і відображається в обліку такими проводками:

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657)

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Одночасно на суму вартості іноземної валюти в грошовій одиниці України (за офіційним курсом на дату визнання) здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних доходів (6026, 6027, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

Амортизація дисконту за наданими кредитами супроводжується такими проводками:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236)

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6027, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046);

- в іноземній валюті:

1) Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236)

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6027, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

У випадку амортизації премії за наданими кредитами виконуються наступні проводки:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6027, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2075, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235);

- в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2075, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235);

- 2) Дт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6027, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046)

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Як видно з наведених вище бухгалтерських проводок, амортизація дисконту за наданими банком кредитами збільшує процентні доходи, а амортизація премії — зменшує процентні доходи банку.

Зауважимо, що нарахування процентних доходів, амортизація дисконту (премії) в іноземній валюті здійснюються в тій валюті, у якій обліковується пов'язаний з ними кредит.

Під час отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами в національній чи іноземній валюті виконуються такі бухгалтерські записи:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657).

У разі надходження коштів за операціями, за якими визнання доходу та отримання коштів відбувається на дату балансу, здійснюються такі проводки:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6027, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046);

- в іноземній валюті:

1) Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6027, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

У випадку непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів. При цьому виконується проведення:

Дт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами (2069, 2079, 2089, 2109, 2119, 2129, 2139, 2209, 2229)

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657).

У разі часткового або повного погашення контрагентом (поручителем) заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються на рахунках прострочених нарахованих доходів, виконується така проводка:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами (2069, 2079, 2089, 2109, 2119, 2129, 2139, 2209, 2229).

Відповідно до Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, банк оцінює нараховані та не отримані процентні доходи на зменшення корисності в складі відповідного фінансового інструменту. Визнання процентного доходу за фінансовим активом, вартість якого зменшилася внаслідок зменшення його корисності, має здійснюватися із використанням ефективної ставки відсотка, що застосовувалася під час дисконтування майбутніх грошових потоків для оцінки збитку від зменшення корисності цього фінансового активу.

Окрім процентних доходів, банки також отримують комісійну винагороду, яка сплачується клієнтами, як додатковий елемент ціни банківського кредитування. Комісії за наданими кредитами клієнтам поділяються на:

- а) комісії, що є невід'ємною частиною доходу від наданого кредиту;
- б) комісії, що отримуються, коли кредит вже наданий.

До комісій, що є невід'ємною частиною доходу від наданого кредиту відносяться комісії за ініціювання кредиту (комісії за оцінку фінансового стану позичальника; оцінку гарантій, застав; обговорення умов кредиту; за підготовку, оброблення документів та завершення операції тощо) та комісії, що отримані банком за зобов'язання з кредитування (резервування кредитної лінії) під час ініціювання кредиту. Ці комісії визнаються в складі первісної вартості кредиту і впливають на визначення суми дисконту за ним.

До комісій, що отримуються, коли кредит вже наданий, належать: комісії за обслуговування кредитної заборгованості; комісії за резервування кредитної лінії, які розраховуються на пропорційній часу основі протягом строку дії зобов'язання.

Відображення в бухгалтерському обліку банку комісійних доходів, що є невід'ємною частиною кредиту, залежить від моменту їх отримання і факту надання банком кредиту.

Як вже зауважувалося, отримані комісії, що є невід'ємною частиною доходу за кредитом до часу його видачі відображаються за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів».

Сума наперед отриманих банком комісій відноситься на відповідний рахунок неамортизованого дисконту за кредитом та амортизується на процентні доходи протягом дії кредитного договору в разі прийняття позитивного рішення щодо надання кредиту.

Якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується без надання кредиту, то сума отриманої від клієнтів комісійної винагороди обліковується за такими рахунками (залежно від виду кредитної операції):

- 6111 «Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів»;
- 6118 «Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами»;
- 6119 «Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами».

Нарахування комісійних доходів за кредитними операціями в національній валюті супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3578 «Інші нараховані доходи»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів (6111, 6118, 6119).

Під час нарахування комісійних доходів за кредитними операціями в іноземній валюті здійснюються такі проводки:

- 1) Дт 3578 «Інші нараховані доходи»
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
- 2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку комісійних доходів (6111, 6118, 6119).

Отримання банком раніше нарахованих комісій за кредитними операціями супроводжується проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт 3578 «Інші нараховані доходи».

Приклад 5.1.

1.06.2009 р. банк видав готівкою споживчий кредит фізичній особі у сумі 12 000 грн. терміном 2 місяці. Процентна ставка за кредитом співпадає із ринковою ставкою і становить 28 % річних, а щомісячна комісія від первинної суми кредиту — 1,25 % в місяць. Метод визначення кількості днів — факт/факт. Проценти, комісійні та заборгованість за кредитом сплачуються щомісяця з 1 по 5 число місяця, наступного за звітним, згідно з графіком (табл. 5.1.) Кредит був наданий без застави.

Таблиця 5.1. Графік погашення кредиту, процентів та комісійних

Дата	Сума нарахованих процентів, грн.	Виплата заборгованості за кредитом, грн.	Сума нарахованих комісійних за обслуговування кредитної заборгованості, грн.	Платіж всього, грн.	Залишок заборгованості по кредиту, грн.
1.06.2009 р.	0	0	0	0	12000
30.06. 2009 р.	276,16	6000	150	6426,16	6000
31.07.2009 р.	142,68	6000	150	6292,68	0
Всього	418,84	12000	300	12718,84	-

Видача банком короткострокового споживчого кредиту фізичній особі 1.06.2009 р. супроводжується такою проводкою:

Дт 2202 12000 грн.

Кт 1001 12000 грн.

Нарахування процентних доходів за наданим кредитом за період 1.06 — 30.06.2009 р. у сумі 276, 16 грн. (12000 грн. x 0,28 / 365 днів x 30 днів):

Дт 2208 276, 16 грн.

Кт 6042 276, 16 грн.

Нарахування щомісячної комісії у сумі 150 грн. (12000 грн. x 0, 0125) за наданим кредитом:

Дт 3578 150 грн.

Кт 6111 150 грн.

Сплата клієнтом заборгованості за кредитом, нарахованих процентів та щомісячної комісії 2.07.2009 р.:

Дт 1001 6426, 16 грн.

Кт 2202 6000 грн.

<i>Кт 2208</i>	<i>276, 16 грн.</i>
<i>Кт 3578</i>	<i>150 грн.</i>
<i>Нарахування процентних доходів за наданим кредитом за період 1.07 -31.07.2009 р. у сумі 142,68 грн. (6000 грн. x 0,28 /365 днів x 31 днів):</i>	
<i>Дт 2208</i>	<i>142,68 грн.</i>
<i>Кт 6042</i>	<i>142,68 грн.</i>
<i>Нарахування щомісячної комісії у сумі 150 грн. (12000 грн.x 0, 0125) за наданим кредитом:</i>	
<i>Дт 3578</i>	<i>150 грн.</i>
<i>Кт 6111</i>	<i>150 грн.</i>
<i>Сплата клієнтом заборгованості за кредитом, нарахованих процентів і щомісячної комісії 1.08.2009 р.:</i>	
<i>Дт 1001</i>	<i>6292,68 грн.</i>
<i>Кт 2202</i>	<i>6 000 грн.</i>
<i>Кт 2208</i>	<i>142,68 грн.</i>
<i>Кт 3578</i>	<i>150 грн.</i>

5.6.Облік забезпечення кредитних операцій

Основна маса банківських кредитів надається під заставу. Предметом застави можуть бути нерухомість, товарно-матеріальні цінності, цінні папери, готова продукція, сировина, дорогоцінні метали, майнові права на грошові кошти, що розміщені на вклад тощо. Вартість предмета застави визначається банком за ринковою вартістю. Загальною вимогою до розміру забезпечення за кредитною операцією є перевищення його ринкової вартості порівняно із сумою основного боргу та відсотків за ним з урахуванням обсягу можливих витрат на реалізацію застави в разі невиконання позичальником своїх зобов'язань. Застава оформляється договором застави відповідно до Закону України «Про заставу». У разі порушення заставодавцем (позичальником) умов кредитного договору банк може реалізувати об'єкти застави для задоволення своїх вимог.

Бухгалтерський облік забезпечення кредитних операцій здійснюється протягом дії відповідного договору про забезпечення виконання зобов'язань за такими позабалансовими активними рахунками:

- 9500 «Отримана застава»;
- 9501 «Заставна за іпотечними кредитами»;
- 9503 «Застава за складськими свідоцтвами»;
- 9520 «Земельні ділянки»;
- 9521 «Нерухоме майно житлового призначення»;
- 9523 «Інші об'єкти нерухомого майна».

Застава, що отримана як забезпечення кредиту (майно, у тому числі майнові права на грошові кошти, які розміщені на вклад), відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523)

Кт 9900 «Контррахунок».

Зміна вартості отриманої банком застави відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) у разі збільшення вартості застави:

Дт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523)

Кт 9900 «Контррахунок»;

б) у разі зменшення вартості застави:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523).

У разі виконання зобов'язання боржником або іншою зобов'язаною особою, а також у разі припинення дії відповідного договору про забезпечення, вартість забезпечення списується з відповідних позабалансових рахунків такими бухгалтерськими проводками:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523).

При неповерненні клієнтом кредиту і в разі задоволення вимог банку-кредитора за рахунок предмета застави в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів, коштів клієнтів, залучених вкладів (депозитів), розмішених ощадних (депозитних) сертифікатів 1001, 1200, 2600, 2605, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635, 3320, 3330, 3340).

Кт Рахунки для обліку наданих кредитів, рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами,

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів, рахунки з обліку сплачених штрафів та пені.

Одночасно списується вартість заставленого майна, що обліковувалося за позабалансовими рахунками, що супроводжується проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523).

Приклад 5.2.

1.06.2009 р. банк надав підприємству кредит у поточну діяльність у сумі 100 000 грн. терміном 4 місяці. Процентна ставка за кредитом співпадає із ринковою ставкою і становить 27 % річних. Метод обчислення кількості днів при визначенні суми процентів: 30/360. Одноразова комісія за видачу кредиту — 2 % від суми кредиту. Проценти за кредитом сплачуються щомісяця з 1 по 7 число місяця, наступного за звітним. Заборгованість за кредитом погашається в кінці строку кредиту. Забезпеченням кредиту виступає нерухомість нежитлового призначення, що оцінюється у 280000 грн.

Видача банком короткострокового кредиту підприємству супроводжується такою проводкою:

Дт 2062 100 000 грн.

Кт 2066 2 000 грн.

Кт 2600 98 000 грн.

Отримання застави за кредитом відображається такою проводкою:

Дт 9523 280 000 грн.

Кт 9900 280 000 грн.

30.06.2009 р. банк здійснює нарахування процентів за кредитом та амортизацію дисконту. При цьому використовується метод ефективної ставки відсотка.

Для визначення ефективної ставки відсотка, побудуємо графік грошових потоків за даною кредитною операцією:

Таблиця 5.2. *Графік потоків грошових коштів за кредитом*

Період	0	1	2	3	4
Грошовий потік	-98000	2250	2250	2250	102250

Використовуючи функцію ВСД (Excel), знайдемо значення ефективної ставки відсотка, а саме 2,7852943 % в місяць, або 33,42 % річних.

Тепер визначаємо суму процентів та амортизації дисконту для кожного періоду нарахування процентів. Для зручності результати розрахунків відобразимо у таблиці (табл.5.3.)

Таблиця 5.3. *Розрахунок процентів та амортизації дисконту за кредитом*

Дата	Номінальна сума відсотка*	Сума відсотка за ефективною ставкою**	Сума амортизації дисконту	Амортизована собівартість кредиту на кінець періоду***
1.06.2009	-	-	-	98000
30.06.2009	2250	2729,59	479,59	98479,59
31.07.2009	2250	2742,95	492,95	98972,54
31.08.2009	2250	2756,68	506,68	99479,22
30.09.2009	2250	2770,79	520,79	100000
Всього (заокруглено)	9000	11000	2000	-

* Номінальна сума відсотка = сума заборгованості за кредитом х номінальну ставку відсотка

** Сума відсотка за ефективною ставкою = амортизована собівартість кредиту на попередню дату х ефективну ставку відсотка

*** Амортизована собівартість кредиту = амортизована собівартість кредиту на попередню дату + амортизація суми дисконту за звітний період

Отже, 30.06.2009 р. банк виконає такі бухгалтерські проводки:

- на суму нарахованих процентів (100000 грн. х 0,27/360 днів х 30 днів):
Дт 2068 2250 грн.
Кт 6026 2250 грн.;
- на суму амортизації дисконту:
Дт 2066 478,59 грн.
Кт 6026 478,59 грн.

4.07.2009 р. клієнт сплатив нараховані банком проценти за кредитом, що відображається такою проводкою:

Дт 2600	2250 грн.
Кт 2068	2250 грн.

31.07.2009 р. банк знову нараховує проценти і здійснює амортизацію дисконту (див. табл. 5.3) та виконує такі бухгалтерські проводки:

- на суму нарахованих процентів (100000 грн. $\times$ 0,27/360 днів $\times$ 30 днів):

Дт 2068	2250 грн.
Кт 6026	2250 грн.;

- на суму амортизації дисконту:

Дт 2066	492,95 грн.
Кт 6026	492,95 грн.

Клієнт не сплатив вчасно нараховані банком проценти за липень, які він мав сплатити з 1 по 7 серпня. У зв'язку з цим, 8.08.2009 р. банк визнає такі проценти простроченими, що відображається такою проводкою:

Дт 2069	2250 грн.
Кт 2068	2250 грн.

12.08.2009 р. клієнт сплатив нараховані за липень проценти. При цьому виконується проводка:

Дт 2600	2250 грн.
Кт 2069	2250 грн.

На наступні дати нарахування процентів і амортизації дисконту виконуються аналогічні проводки на суми, розраховані у табл. 5.3.

Повернення клієнтом кредиту у строк, передбачений кредитним договором і сплата нарахованих за останній місяць процентів супроводжується такими проводками:

Дт 2600	102250 грн.
Кт 2068	2250 грн.
Кт 2062	100000 грн.

Списання банком застави відображається проводкою:

Дт 9900	280 000 грн.
Кт 9523	280 000 грн.

5.7. Облік операцій з формування і використання спеціальних резервів за наданими кредитами

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, банк має визнавати зменшення корисності фінансового активу або групи фінансових активів, якщо є об'єктивне свідчення зменшення їх корисності внаслідок однієї або кількох подій, які відбулися після первісного визнання активу, і така подія (або події) впливає (впливають) на попередньо оцінені майбутні грошові потоки від фінансового активу або групи фінансових активів, які можна достовірно оцінити.

Основними подіями, що свідчать про зменшення корисності фінансового активу, можуть бути:

- фінансові труднощі позичальника;
- порушення умов договору (невиконання зобов'язань, прострочення сплати процентів або основної суми боргу);
- висока ймовірність банкрутства або фінансова реорганізація позичальника;
- надання банком пільгових умов з економічних або юридичних причин, пов'язаних з фінансовими труднощами позичальника, які банк не розглядав за інших умов;
- зникнення активного ринку для фінансового активу внаслідок фінансових труднощів.

Наявна інформація про зменшення попередньо оцінених майбутніх грошових потоків для групи фінансових активів з часу первісного їх визнання (хоча це зменшення не може бути ідентифіковано з окремим фінансовим активом у групі) уключає таке:

- негативні зміни платіжного статусу позичальника в групі;
- зміни економічних умов, що впливають на виконання зобов'язань за активами в цій групі.

Сума резерву за наданими банком кредитами визначається як різниця між балансовою вартістю наданого кредиту та теперішньою вартістю оцінених майбутніх грошових потоків (за винятком майбутніх кредитних збитків, які не були понесені), дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка.

Банк спочатку визначає наявність об'єктивних доказів зменшення корисності окремо для кожного фінансового активу, що оцінюється на індивідуальній основі.

Банк уключає фінансовий актив до групи фінансових активів з подібними характеристиками кредитного ризику й оцінює його на портфельній основі, якщо немає доказів зменшення корисності для окремо оціненого фінансового активу (незалежно від його суттєвості).

Не включаються до портфельної оцінки на зменшення корисності фінансові активи, які окремо оцінюють на зменшення корисності (індивідуальна основа) і за якими визнаються збитки від зменшення корисності.

Банк здійснює портфельну оцінку майбутніх грошових потоків у групі фінансових активів з метою визначення зменшення корисності на основі досвіду фактичних збитків за минулий період для активів з характеристикою кредитних ризиків, подібною до характеристики цієї групи.

Банки виключають з оцінки на портфельній основі окремі фінансові активи, за якими визнаються збитки від зменшення корисності, і в подальшому оцінюють їх на індивідуальній основі.

Облік спеціальних резервів за наданими банком кредитами клієнтам здійснюється за контрактивними рахунками 24 розділу групи 240 «Резерви під заборгованість за кредитами, що надані клієнтам» а саме:

- **2400 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі».** За кредитом рахунку проводяться суми сформованих резервів; суми збільшення резервів. За дебетом рахунку проводяться суми зменшення резервів; суми використаних резервів у встановленому порядку.
- **2401 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі».** За кредитом рахунку проводяться суми сформованих резервів; суми збільшення резервів.

За дебетом рахунку проводяться суми зменшення резервів.

Витрати банку на формування спеціальних резервів за наданими кредитами обліковуються за рахунком **7702 «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»**.

Операції з формування (збільшення) резерву за наданими кредитами в національній валюті супроводжуються такою бухгалтерською проводкою:

Дт 7702 «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»

Кт 2400 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі», або

2401 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі».

Формування (збільшення) резервів в іноземній валюті здійснюється за кожною валютою окремо з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на день проведення операції. При цьому виконуються такі бухгалтерські записи:

1) Дт 7702 «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 2400 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі», або

2401 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі».

Сформовані банком спеціальні резерви в іноземній валюті підлягають переоцінці в разі зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют з відображенням результату переоцінки за балансовим рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Банк сторнує попередньо визнаний збиток від зменшення корисності, якщо в наступному періоді сума збитку від зменшення корисності зменшується, що об'єктивно пов'язано з подією, яка відбувалася після визнання зменшення корисності (наприклад, покращення кредитного рейтингу боржника).

У разі сторнування (зменшення) розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих в національній валюті, здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 2400 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі», або

2401 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі»

Кт 7702 «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам».

Сторнування (зменшення) розрахункового розміру спеціальних резервів, сформованих в іноземній валюті, за наявності інформації щодо офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату формування (коригування) резерву супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

1) Дт 2400 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі», або

2401 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі» — за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату коригування

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 7702 «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам» — за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату формування резерву

Дт або Кт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» — на суму різниці між сумою резерву за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату формування резерву і сумою резерву за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату коригування.

У випадку відсутності інформації щодо офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату формування (коригування) резерву банк сторнує раніше сформований резерв і здійснює бухгалтерські проводки з формування резерву на відповідну суму.

Списання безнадійної заборгованості за кредитом за рахунок спеціального резерву відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 2400 «Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі»
Кт Рахунки з обліку простроченої заборгованості за кредитами 2067, 2077, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2237.

Банк обліковує списану за рахунок спеціальних резервів безнадійну заборгованість за наданим кредитом за позабалансовими рахунками до визначеного обліковою політикою банку часу з урахуванням вимог законодавства України щодо відшкодування збитків. У цьому разі здійснюється така проводка:

Дт 9611 «Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями»

Кт 9910 «Контррахунок».

Часткове або повне погашення позичальником раніше списаної за рахунок резерву суми безнадійної заборгованості за кредитом супроводжується такими бухгалтерськими записами:

а) якщо безнадійну заборгованість за кредитом було списано за рахунок резерву в поточному році:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт 7702 «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»;

б) якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в минулому році:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт 6712 «Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за кредитами, що надані клієнтам».

Одночасно на суму отриманого платежу здійснюється проводка:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9611 «Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями».

5.8. Особливості обліку окремих кредитних операцій

5.8.1. Облік кредитних ліній

Кредитна лінія — вид кредиту, що передбачає можливість поетапного використання кредитних коштів у межах встановленого ліміту (максимальної заборгованості).

Залежно від періоду, на який відкривається кредитна лінія, вона може бути короткостроковою (до 1 року) або довгостроковою (понад 1 рік). Короткострокові кредитні

лінії відкриваються для фінансування поточних потреб, які виникають у позичальника, а довгострокові — для формування основних фондів, оплати устаткування, фінансування капітальних вкладень, реконструкції і модернізації виробництва, капітального будівництва тощо.

Кредитна лінія може бути відкрита як в одній валюті, так і в декількох валютах. Мультивалютна кредитна лінія дозволяє підприємству, якому необхідні кредитні кошти в різних валютах, користуватися кількома видами валют у рамках однієї кредитної лінії. При цьому між банком і клієнтом укладається тільки один кредитний договір, що дозволяє оптимізувати документообіг і витрати на оформлення забезпечення по кредитах у різних валютах.

Залежно від режиму використання кредитних коштів, кредитні лінії поділяються на відновлювальні та невідновлювальні. Відновлювальна кредитна лінія, на відміну від невідновлювальної, дозволяє позичальнику при погашенні кредиту чи його частини повторно одержати кредит у рамках встановленого ліміту.

На дату укладення договору про кредитну лінію банк визнає суму, зазначену в договорі, як зобов'язання з кредитування за рахунком 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам», що супроводжується проводкою:

Дт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам»

Кт 9900 «Контррахунок».

Використання клієнтом кредитної лінії відображається в обліку за відповідними балансовими рахунками з обліку наданих кредитів.

Одночасно на суму наданого кредиту зменшується зобов'язання з кредитування, що відображається такою проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам».

Зобов'язання з кредитування банк визнає за позабалансовими рахунками до часу його погашення або закінчення строку виконання.

Бухгалтерський облік простроченої та безнадійної заборгованості за кредитними лініями здійснюється аналогічно до обліку кредитів, наданих в поточну чи інвестиційну діяльність.

5.8.2. Облік кредитів овердрафт

Овердрафт — це короткостроковий кредит, який надається клієнту понад залишок коштів на його поточному рахунку в банку в межах встановленого ліміту.

Ліміт овердрафту визначається на підставі даних про фінансовий стан клієнта і залежить від обсягу та динаміки надходжень на його поточний рахунок. Кредит овердрафт та нараховані за ним відсотки погашаються автоматично при поступленні коштів на рахунок клієнта.

На дату укладення договору, відповідно до якого передбачається надання кредиту овердрафт, банк відображає в обліку зобов'язання з кредитування такою бухгалтерською проводкою:

Дт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам»

Кт 9900 «Контррахунок».

Суми наданих кредитів овердрафт відображаються в бухгалтерському обліку за дебетом поточних рахунків клієнтів, а саме:

- 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;
- 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;
- 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;
- 2650 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ»;
- 2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

У результаті надання кредиту овердрафт виникає дебетовий залишок на поточному рахунку клієнта і здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт Поточні рахунки клієнтів (2600, 2605, 2620, 2625, 2650, 2655)

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші).

Сума зобов'язання з кредитування, що обліковується за рахунком 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам», зменшується на суму наданого кредиту овердрафт, що супроводжується проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам».

Нарахування і сплата відсотків за кредитами овердрафт відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- за кредитами овердрафт, наданими суб'єктам господарювання:
Дт 2607 «Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання»
Кт 6020 «Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання»;
- за кредитами овердрафт, наданими фізичним особам:
Дт 2627 «Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані фізичним особам»
Кт 6040 «Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані фізичним особам».

Несплачена позичальником у визначений договором строк заборгованість за нарахованими процентами за кредитом овердрафт наступного робочого дня відображається за відповідним рахунком з обліку прострочених нарахованих доходів. У цьому разі здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- за кредитами овердрафт, наданими суб'єктам господарювання:
Дт 2069 «Прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»
Кт 2607 «Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання»;
- за кредитами овердрафт, наданими фізичним особам:
Дт 2209 «Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам»

Кт 2627 «Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані фізичним особам». Якщо суму кредиту овердрафт не погашено у визначений договором строк, то дебетовий залишок за рахунком клієнта перераховується на рахунок з обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами, що супроводжується такими бухгалтерськими записами:

- за кредитами овердрафт, наданими суб'єктам господарювання:

Дт 2067 «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

- за кредитами овердрафт, наданими фізичним особам:

Дт 2207 «Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам»

Кт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб», або

2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

У випадку погашення простроченої заборгованості за кредитом виконується така бухгалтерська проводка:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт 2067 «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання», або

2207 «Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам».

Приклад 5.3.

5.03.2009 р. банк уклав з своїм клієнтом підприємством «Балта» договір про надання кредиту овердрафт на суму до 50000 грн. Максимальний термін користування коштами за овердрафтом становить 60 днів. Кредит надається без застави. Процентна ставка за користування овердрафтом становить 25 % річних. Метод обчислення кількості днів при визначенні суми процентів: факт/факт.

18.03.2009 р. підприємство «Балта» подало в банк платіжне доручення на перерахування 35000 грн. фірмі, яка обслуговується в іншому банку. При цьому на поточному рахунку підприємства «Балта» було лише 20000 грн.

31.03.2009 р. на користь підприємства «Балта» поступили кошти у сумі 28000 грн. від фірми «Акорд», яка має рахунок в Укрсоцбанку. За рахунок коштів, що поступили, банк погасив заборгованість підприємства «Балта» за кредитом овердрафт та нараховані відсотки.

Зазначені операції за кредитом овердрафт супроводжуються такими бухгалтерськими записами:

- укладення договору про надання кредиту овердрафт 5. 03. 2009 р:

Дт 9129 50 000 грн.

Кт 9900 50 000 грн.

- *перерахування банком на основі платіжного доручення 35 000 грн. з поточного рахунку клієнта в інший банк:*

Дт 2600 35 000 грн.

Кт 1200 35 000 грн.

Сума наданого кредиту овердрафт становить 15 000 грн. (35000 — 20 000), на які зменшується зобов'язання з кредитування, що супроводжується такою проводкою:

Дт 9900 15 000 грн.

Кт 9129 15 000 грн.

Нарахування банком процентних доходів за кредитом овердрафт 31.03.2009 р. у сумі 133, 56 грн. (15000 грн. х 0,25/365 дн. х 13 дн.) відображається проводкою:

Дт 2607 133,56 грн.

Кт 6020 133, 56 грн.

При поступленні коштів на рахунок клієнта 31.03.2009 р. та погашенні заборгованості за кредитом овердрафт і нарахованими відсотками виконуються такі проводки:

1) Дт 1200 28000 грн.

Кт 2600 28000 грн.

2) Дт 2600 133,56 грн.

Кт 2607 133,56 грн.

На кінець дня 31.03.2009 р. залишок коштів на рахунку підприємства «Балта» становитиме 12866, 44 грн. (28000 — 15000 — 133, 56).

5.8.3. Облік факторингових операцій

Факторинг — це придбання банком (чи фактор-фірмою) права вимоги щодо виплат за фінансовими зобов'язаннями, що виникли між контрагентами в процесі реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

У банківській факторинговій операції беруть участь 3 сторони:

- дебітор — покупець товарів чи послуг клієнта банку;
- клієнт, який продає банку свою дебіторську заборгованість;
- банк — фактор (банк, який купує дебіторську заборгованість клієнта).

Взаємовідносини між банком-фактором та клієнтом-постачальником регулюються угодою про факторингове обслуговування. Учасники, зміст та послідовність здійснення факторингових операцій зображено на рис. 5.1.

1. Постачальник здійснює відправлення товарів (виконання робіт чи надання послуг) на умовах відстрочення платежу.
2. Постачальник подає банку-фактору відповідні документи, що підтверджують продаж товарів (виконання робіт, послуг) та переуступає банку право грошової вимоги до покупця за поставлений товар (виконанні роботи, послуги).
3. Банк-фактор виплачує постачальнику кошти, як правило, 80—95 % від вартості проданих товарів (виконаних робіт, послуг).
4. Покупець при настанні терміну платежу здійснює оплату на користь банку-фактора.
5. Банк-фактор перераховує постачальнику різницю між сумою відступленої вимоги та наданим фінансуванням з врахуванням процентів та комісій.

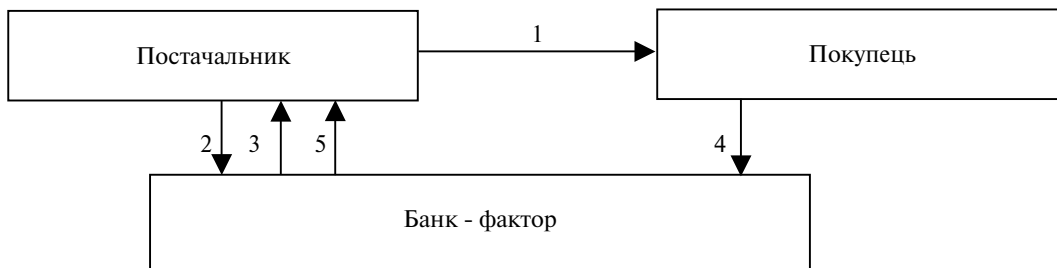

Рис. 5.1. Схема здійснення факторингової операції

На дату укладення факторингової угоди, сума, яку банк-фактор зобов'язується сплатити клієнту, відображається на позабалансовому рахунку 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам». При цьому виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам»

Кт 9900 «Контррахунок».

Отримані банком відповідно до умов договору факторингу розрахункові документи клієнта обліковуються за номінальною вартістю за рахунком **9800 «Розрахункові документи за факторинговими операціями»**. За дебетом цього рахунку проводяться суми номінальної вартості платіжних документів, які підлягають оплаті. За кредитом рахунку списуються суми, що сплачені боржником за платіжними документами або в разі списання заборгованості.

Отримання документів від клієнта за факторинговою угодою супроводжується проводкою:

Дт 9800 «Розрахункові документи за факторинговими операціями»

Кт 9910 «Контррахунок».

Сума коштів, сплачених клієнту, відображається фактором (банком) такими бухгалтерськими проводками:

Дт 2030 «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

У разі утримання банком авансом процентних або комісійних доходів за факторинговою операцією виконується проводка:

Дт 2030 «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кт 2036 «Неамортизований дисконт за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання» — на суму утриманих банком авансом процентів або комісійних.

Одночасно на суму сплачених клієнту коштів відображається зменшення зобов'язання банку за факторинговою операцією, що супроводжується проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам».

Доходи банку від проведення факторингових операцій складаються з комісійної винагороди (у відсотках до суми дебіторської заборгованості), процентів за кредит та пені при затримці оплати боргових вимог дебітором.

Нарахування процентних доходів відображається в обліку такими проводками:
Дт 2038 «Нараховані доходи за вимогами що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»

Кт 6023 «Процентні доходи за операціями факторингу із суб'єктами господарювання».

Отримані від боржника кошти банк-фактор спрямовує на погашення заборгованості за кредитом, процентами та комісіями. У разі перевищення надходжень над сумою заборгованості за кредитом та процентами банк (фактор) повертає клієнту різницю, якщо інше не встановлено договором факторингу. При цьому здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605) — на суму, що надійшла від боржника

Кт 2030 «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання» — на суму кредиту

Кт 2038 «Нараховані доходи за вимогами що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання» — на суму нарахованих доходів за операцією

Кт 6111 Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів — на суму комісійних доходів

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — на суму перевищення надходжень над сумою заборгованості банку за кредитом та процентами.

Одночасно банк — фактор здійснює списання з позабалансових рахунків оплачених боржником розрахункових документів за факторинговими операціями, що супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9800 «Розрахункові документи за факторинговими операціями».

У разі часткового погашення боржником заборгованості банк робить відмітку про дату та суму частково погашених зобов'язань на зворотному боці відповідного платіжного документа.

Якщо за умовами договору сплата коштів за боргом здійснюється безпосередньо боржником на рахунок клієнта, то після отримання платежу клієнт здійснює розрахунок з банком — фактором. У цьому разі в обліку фактора (банку) виконуються такі бухгалтерські проводки:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кт 2030 «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання» — на суму кредиту

Кт 2038 «Нараховані доходи за вимогами що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання» — на суму нарахованих доходів

Кт 6111 «Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів» — на суму комісійних доходів.

Виникнення простроченої заборгованості за факторинговою операцією відображається в бухгалтерському обліку банку такою проводкою:

Дт 2037 «Прострочена заборгованість за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»

Кт 2030 «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання».

Не сплачена позичальником у визначений договором строк заборгованість за нарахованими процентними доходами за факторинговою операцією наступного робочого дня відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 2039 «Прострочені нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»

Кт 2038 «Нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання».

У випадку погашення простроченої заборгованості виконуються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605) — на суму, що надійшла від боржника

Кт 2037 «Прострочена заборгованість за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання» — на суму кредиту

Кт 2039 «Прострочені нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання» — на суму нарахованих доходів.

У разі визнання банком заборгованості за факторинговою операцією безнадійною щодо отримання, така заборгованість списується за рахунок спеціальних резервів.

5.8.4. Облік кредитів, наданих суб'єктам господарювання за операціями репо

Операція репо — операція, яка складається з двох частин і при якій укладається єдина генеральна угода між учасниками ринку про продаж (купівлю) цінних паперів на певний строк із зобов'язанням зворотного продажу (купівлі) у визначений термін або, на вимогу однієї із сторін, за заздалегідь обумовленою ціною. За своєю економічною суттю операція репо — це кредитна операція, в якій цінні папери використовуються як забезпечення.

Розрізняють два типи операцій репо:

- **операція прямого репо** — продаж цінних паперів банку з умовою їх викупу в покупця;
- **операція зворотного репо** — купівля банком цінних паперів з умовою їх подальшого продажу продавцю.

Банк відображає в бухгалтерському обліку операцію зворотного репо як наданий кредит під заставу цінних паперів залежно від умов, згідно з якими здійснюється передавання (продаж) цінних паперів і виконання зобов'язань сторонами договору.

Зобов'язання з надання коштів за операцією репо відображається за позабалансовим рахунком 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам». При цьому виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам»

Кт 9900 «Контррахунок».

Надання кредиту суб'єкту господарювання за операцією репо відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 2010 «Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

На суму наданих коштів за операцією репо зменшується зобов'язання банку з кредитування, що супроводжується проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам».

Банк-покупець (кредитор) відображає в бухгалтерському обліку цінні папери, що придбані за операцією репо, як отриману заставу такою бухгалтерською проводкою:

Дт 9500 «Отримана застава»

Кт 9900 «Контррахунок».

Нарахування процентних доходів за наданими кредитами за операціями репо супроводжується такою проводкою:

Дт 2018 «Нараховані доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання»

Кт 6021 «Процентні доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання».

Зворотний продаж цінних паперів банком-покупцем (кредитором) відображається такими бухгалтерськими проводками:

- на суму погашення заборгованості за кредитом і нарахованими доходами за операцією репо:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605)

Кт 2010 «Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання»

Кт 2018 «Нараховані доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання»;

- на суму цінних паперів, що придбані за операцією репо:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9500 «Отримана застава».

У разі неповернення позичальником коштів за операцією репо, банк-покупець (кредитор) списує вартість цінних паперів, отриманих у заставу, з позабалансових рахунків і одночасно відображає їх за відповідними балансовими рахунками з обліку придбаних цінних паперів за справедливою вартістю, що супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

1) Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9500 «Отримана застава»;

2) Дт Рахунки для обліку цінних паперів

Кт 2010 «Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання»

Кт 2018 «Нараховані доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання».

5.8.5. Облік операцій з урахування векселів

Урахування векселя — це форма кредитування банком векселедержателя шляхом придбання векселя до настання строку платежу за ним з дисконтом за грошові кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі. Дисконт в даній операції є винагородою, яку отримує банк під час врахування векселів у векселедержателів до закінчення терміну їх сплати.

До різновидів операцій із урахування векселів належать безоборотне урахування і урахування з реверсом, які відрізняються від звичайного врахування порядком і обсягом відповідальності векселедержателя-пред'явника.

Урахування векселя безоборотне — різновид врахування, за якого пред'явник векселя вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється шляхом вчинення пред'явником у тексті індосаменту безоборотного застереження або шляхом передавання банку векселя пред'явником без вчинення індосаменту, якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника.

Урахування векселя з реверсом — різновид врахування, за якого пред'явник векселя дає банку позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їх оплати та/або в разі настання/ненастання певних обставин. Із технічного боку врахування векселів з реверсом подібне до кредиту, забезпеченого векселями, і є операцією репо з відкладальними та/або скасувальними умовами. Врахування з реверсом відрізняється від звичайного врахування тим, що платіж за векселем виконує не безпосередньо зобов'язана за векселем особа-платник, а пред'явник, який підписує реверс і викуповує вексель.

Проведення банками операцій з векселями, у тому числі з урахування векселів, регламентується Положенням про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України, затвердженим постановою Правління НБУ № 508 від 16.12.2002 р.

Механізм проведення операції з урахування векселів полягає в наступному. Для того, щоб пред'явити векселі до врахування, векселедержатель має подати в банк заяву, до якої на вимогу банку можуть додаватися інші документи, зокрема ті, що характеризують фінансовий стан векселедержателя, його кредитоспроможність, а також угоди, на підставі яких були придбані векселі, тощо. Векселі подаються пред'явником до врахування з реєстром пред'явлених до врахування векселів щонайменше у двох примірниках. Векселі в реєстрах, як правило, розміщуються в порядку настання строків платежу, починаючи з найближчого. Місцеві та іногородні векселі можуть групуватися в окремі реєстри. На самих векселях пред'явник зобов'язаний на вимогу банку виконати повний або бланковий індосамент, навіть якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника. Виняток становлять лише ті векселі, які подані для безоборотного врахування.

Індосамент — це особливий (спеціальний) передатний запис на звороті векселя або на додатковому аркуші (алонжі), що засвідчує перехід права за цим документом до іншої особи.

Під час приймання реєстрів банк перевіряє відповідність даних пред'явника реквізітам векселя. Реєстри з неправильними даними повертаються на переоформлення. Якщо векселі прийняті банком для розгляду, то пред'явнику видається розписка про одержання векселів та призначається орієнтовний термін кредитування або ж день, у який він має забрати невраховані векселі.

Векселі, що не відповідають встановленим вимогам викреслюються з реєстрів для повернення пред'явнику. Остаточне рішення щодо врахування конкретних векселів банк приймає на підставі проведеного аналізу векселів і доводить до відома пред'явника. Після прийняття банком позитивного рішення про врахування всіх або окремих

векселів устанавлюється сума дисконту та інших утримань з клієнта за кожним векселем, а з клієнтом укладається договір про врахування векселів. Невраховані векселі повертаються клієнту під розпис.

За врахованими іногородніми векселями банки, крім дисконту, мають право утримувати дамно і порто. Дамно — це комісія банку за інкасування іногородніх векселів, а порто — це сума для відшкодування поштово-телеграфних видатків банку за пересилання векселя, яка стягується з векселедавця за векселем з платежем не за місцем його врахування.

Кредит у формі врахування векселів надається шляхом:

- перерахування суми, що належить до сплати пред'явнику векселя на поточний рахунок пред'явника у строк, установлений у договорі про урахування векселів;
- перерахування суми, що належить до сплати пред'явнику векселя на поточний рахунок його кредитора за умови подання документів, що підтверджують наявність кредиторської заборгованості (акт звірки заборгованості, договори про поставку продукції, товарно-транспортні накладні тощо).

На дату укладення договору про врахування векселя банк обліковує суму зобов'язань з кредитування такою бухгалтерською проводкою:

Дт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам»

Кт 9900 «Контррахунок».

Операція з урахування векселів супроводжується такими проводками:

- за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання:
Дт 2020 «Кредити, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання» — на номінальну суму векселя
Кт 2026 «Неамортизований дисконт за врахованими векселями суб'єктів господарювання» — на суму дисконту
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1200, 1500, 2600) — на суму наданих коштів;
- за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам:
Дт 2220 «Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам» — на номінальну суму векселя
Кт 2226 «Неамортизований дисконт за врахованими векселями фізичних осіб» — на суму дисконту
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1200, 1500, 2620) — на суму наданих коштів.

Банк одночасно зменшує зобов'язання з кредитування на суму балансової вартості врахованих векселів, що відображається такою проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам».

Враховані векселі обліковуються банком за позабалансовим рахунком 9819 «Інші цінності і документи» за номінальною вартістю, що супроводжується такою проводкою:

Дт 9819 «Інші цінності і документи»

Кт 9910 «Контррахунок».

Банк здійснює амортизацію суми дисконту за векселем за період від дати придбання до дати погашення векселя не рідше одного разу на місяць, що відображається такими бухгалтерськими записами:

- за врахованими векселями суб'єктів господарювання:
Дт 2026 «Неамортизований дисконт за врахованими векселями суб'єктів господарювання»
Кт 6022 «Процентні доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання»;
- за врахованими векселями фізичних осіб:
Дт 2226 «Неамортизований дисконт за врахованими векселями фізичних осіб»
Кт 6045 «Процентні доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам».

Погашення врахованих векселів в установлений строк супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1200, 1500, 2600, 2620)

Кт 2020 «Кредити, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання», або 2220 «Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам».

У разі непогашення врахованих векселів в установлений строк, на номінальну суму векселів виконується проводка:

- за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання:
Дт 2027 «Прострочена заборгованість за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання»
Кт 2020 «Кредити, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання»;
- за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам:
Дт 2227 «Прострочена заборгованість за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам»
Кт 2220 «Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам».

Погашення простроченої заборгованості за кредитами, що надані за врахованими векселями супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1200, 1500, 2600, 2620)

Кт 2027 «Прострочена заборгованість за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання», або

2227 «Прострочена заборгованість за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам».

У випадку визнання банком заборгованості за кредитами, що надані за врахованими векселями, безнадійною щодо отримання, така заборгованість списується за рахунок спеціальних резервів.

Зауважимо, що банк здійснює облік операцій з урахування векселів, якщо передбачає їх утримання до строку погашення. Якщо банк здійснює купівлю векселя для подальшого продажу або дострокового пред'явлення до погашення, то він має обліковувати ці векселі за рахунками з обліку цінних паперів у портфелі банку на продаж.

5.8.6. Облік наданих гарантій

Гарантія — це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого банк-гарант приймає на себе грошове зобов'язання перед бенефіціаром (оформлене в

письмовій формі або у формі повідомлення) сплатити кошти за принципала в разі невиконання останнім своїх зобов'язань у повному обсязі або їх частину в разі пред'явлення бенефіціаром вимоги та дотримання всіх вимог, передбачених умовами гарантії.

У здійсненні операцій з банківськими гарантіями можуть приймати участь такі сторони:

- 1) принципал — особа, за заявою якої надається гарантія чи контргарантія;
- 2) банк-гарант — банк, який надає гарантію на користь бенефіціара;
- 3) бенефіціар — особа, на користь якої надається гарантія.
- 4) авізуючий банк — банк, який авізує та надає письмове повідомлення бенефіціару або банку бенефіціара про умови наданої гарантії на користь бенефіціара;
- 5) банк бенефіціара — банк, що обслуговує бенефіціара за гарантією;
- 6) банк-контргарант — банк, який надає контргарантію на користь банку-гаранта або на користь іншого банку-контргаранта.

За формами надання розрізняють прямі гарантії та контргарантії (непрямі).

Пряма банківська гарантія — це гарантія, за якої банк-гарант бере на себе зобов'язання безпосередньо перед бенефіціаром.

Контргарантія — це гарантія, яку надає банк-контргарант на користь банку-гаранта або іншого банку-контргаранта.

За умовами надання і виконання гарантій, розрізняють відкличні, безвідкличні, умовні та безумовні гарантії.

Безвідклична гарантія — це гарантія, умови якої не можуть бути змінені і вона не може бути припинена банком-гарантом згідно із заявою принципала без згоди та погодження з бенефіціаром. Якщо в гарантії немає прямого застереження про її відкличність вона є безвідкличною.

Відклична гарантія — гарантія, умови якої можуть бути в будь-який час змінені і вона може бути відкликана банком-гарантом за заявою принципала без попереднього повідомлення бенефіціара.

Безумовна гарантія — це гарантія, за якою банк-гарант у разі порушення принципалом свого зобов'язання, забезпеченого гарантією, сплачує кошти бенефіціару за першою його вимогою без подання будь-яких інших документів або виконання будь-яких інших умов.

Умовна гарантія — гарантія, за якою банк-гарант у разі порушення принципалом свого зобов'язання, забезпеченого гарантією, сплачує кошти бенефіціару на підставі вимоги бенефіціара та в разі виконання ним відповідних умов або подання документів, зазначених у гарантії.

В залежності від того, на чию користь надаються гарантії, вони поділяються на платіжні гарантії, гарантії повернення авансового платежу, тендерні гарантії (гарантії забезпечення пропозиції), гарантії виконання, гарантії повернення позики тощо.

Платіжна гарантія — гарантія, яка забезпечує виконання зобов'язань покупця (принципала) перед продавцем (бенефіціаром) відносно сплати вартості договору за доставку продукції, виконання роботи або надання послуги в рамках обговореного строку.

Гарантія повернення авансового платежу — це зобов'язання банку щодо повернення суми авансу (або його невикористаної частини) у випадку невиконання (або неповного виконання) продавцем своїх зобов'язань за контрактом.

Гарантія виконання — це гарантія, яка забезпечує будь-які платіжні вимоги покупця відносно продавця, які можуть виникнути у випадку непостачання товару або невиконання умов підписаного між ними контракту.

Тендерна гарантія — це зобов'язання банку відносно відшкодування бенефіціару (організаторові тендера) суми втраченої вигоди у випадку невиконання принципом своїх зобов'язань здійснити платіж на користь бенефіціара в межах суми, обговореної в гарантії. Тендерна гарантія діє до укладення контракту учасника тендера. Цей вид гарантії забезпечує клієнтам можливість участі в торгах і підтримує їхній діловий рейтинг.

Гарантія повернення кредиту — це зобов'язання банку погасити платіжні вимоги кредитора стосовно боржника, що виникають у випадку невиконання останнім фінансових зобов'язань за кредитним договором.

Проведення банками гарантійних операцій регулюється Положенням про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах, затвердженим постановою Правління НБУ від 15.12.2004 № 639.

Для отримання гарантії принципал подає до банку-гаранта заяву про надання гарантії разом з такими документами:

- копією договору, у якому може бути передбачено надання гарантії;
- копією реєстраційного свідоцтва Національного банку про реєстрацію договору про залучення кредиту, позики в іноземних валютах від кредитора-нерезидента;
- копією установчих документів;
- фінансовими звітами за останні звітні періоди (за потребою);
- іншими документами відповідно до внутрішніх положень банку-гаранта.

Банк-гарант розглядає подані документи, рівень забезпечення гарантії та приймає рішення про надання гарантії або про відмову в її наданні відповідно до своїх внутрішніх банківських положень.

У випадку прийняття банком-гарантом рішення про надання гарантії, банківський працівник готує проект договору про надання гарантії і подає його принципалу для підписання. Якщо заява про надання гарантії має силу договору про надання гарантії, то договір про надання гарантії може не складатися.

Після підписання гарантії банк-гарант надсилає повідомлення із зазначенням умов гарантії за реквізитами, що зазначені в заяві про надання гарантії. Якщо гарантія на користь бенефіціара надається на паперовому носії, то оригінал гарантії передається разом із супровідним листом (за потребою) принципалу для передавання її бенефіціару або надсилається безпосередньо бенефіціару разом із супровідним листом або через банк бенефіціара, або авізуючий банк, або через банки-кореспонденти, або надається безпосередньо представнику бенефіціара. Гарантія на паперовому носії складається в одному примірнику, оригінал якої надається бенефіціару. Одна копія гарантії залишається в банку-гаранті, інша — передається принципалу.

Гарантія вважається чинною з дати її видачі, якщо в ній не зазначено інше. Датою видачі гарантії вважається день надіслання бенефіціару або банку бенефіціара, або авізуючому банку, або банкам-кореспондентам повідомлення із зазначенням умов гарантії або дата, зазначена на поштовій квитанції, що свідчить про надіслання гарантії поштовим зв'язком, або день передавання її представнику бенефіціара або принципала.

для подальшого передавання її бенефіціару. Надані гарантії підлягають реєстрації в спеціальному журналі, який може вестися як у паперовій, так і в електронній формах.

Банк відображає в бухгалтерському обліку надані гарантії під час первісного визнання як зобов'язання за справедливою вартістю, яка дорівнює сумі отриманих банком-гарантом комісій (винагороди за надану гарантію). При цьому на отриману суму комісії за надану гарантію виконується така бухгалтерська проводка:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 1600, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші).

Кт 3648 «Кредиторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами».

Одночасно надані банком поручительства, прості гарантії, а також гарантії, для яких отримані контргарантії, обліковуються до дати їх виконання або закінчення строку дії за такими позабалансовими активними рахунками:

- **9000 «Гарантії, що надані банкам».** За дебетом рахунку проводяться суми гарантій і поручительств, що надані банкам. За кредитом рахунку проводяться суми невикористаних гарантій і поручительств після закінчення строку їх дії; суми виплачених гарантій і поручительств.
- **9020 «Гарантії, що надані клієнтам».** За дебетом рахунку проводяться суми гарантій, що надані клієнтам. За кредитом рахунку проводяться суми невикористаних гарантій після закінчення їх дії; суми використаних гарантій.

На суму наданої банком гарантії виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 9000 «Гарантії, що надані банкам», або

9020 «Гарантії, що надані клієнтам»

Кт 9900 «Контррахунок».

Банк здійснює амортизацію первісно визнаного зобов'язання за наданою гарантією прямолінійним методом і відображає такою проводкою:

Дт 3648 «Кредиторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами»

Кт 6108 «Комісійні доходи за позабалансовими операціями з банками», або

6118 «Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами».

Після первісного визнання банк відображає гарантії в бухгалтерському обліку за найбільшою з двох оцінок:

- а) як суму коштів, необхідних для погашення зобов'язання на звітну дату балансу;
- б) як первісно визнану суму зобов'язання за вирахуванням накопиченої амортизації.

Банк обліковує отримані гарантії з пов'язаною гарантією, наданою іншому контрагенту, за такими позабалансовими пасивними рахунками:

- **9015 «Контргарантії, що отримані від банків».** Рахунок призначений для обліку гарантій, що отримані від банків, для яких існує пов'язана гарантія, видана іншому контрагенту і яка обліковується за рахунками 9000 або 9020. За кредитом рахунку проводяться суми отриманих контргарантій. За дебетом рахунку проводяться суми використаних контргарантій, суми невикористаних контргарантій після закінчення строку їх дії.
- **9036 «Контргарантії, що отримані від клієнтів».** Рахунок призначений для обліку контргарантій і поручительств, що отримані від клієнтів. Для цих гарантій і поручительств існує пов'язана гарантія, що видана іншому контрагенту та яка обліковується за рахунком

9000 або 9020. За кредитом рахунку проводяться суми отриманих контргарантій і поручительств. За дебетом рахунку проводяться суми використаних контргарантій і поручительств; суми невикористаних гарантій після закінчення строку їх дії.

Отримання банком контргарантій супроводжується такою проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9015 «Контргарантії, що отримані від банків», або

9036 «Контргарантії, що отримані від клієнтів».

Застава, що отримана як забезпечення за наданою гарантією, відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523)

Кт 9900 «Контррахунок».

Облік отриманих від принципала коштів грошового забезпечення гарантії здійснюється банком-гарантом за відповідним рахунком з обліку коштів у розрахунках або залучених вкладів (депозитів) та відображаються такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1200, 1500, 2600, 2620)

Кт Рахунки для обліку коштів у розрахунках (1602, 2602, 2622), або

Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) (1612, 1613, 2610, 2615, 2630, 2635).

Банк має визначити потрібну суму для сплати за наданою гарантією за станом на звітну дату, якщо він упевнений у тому, що змушений буде платити за такою гарантією. На визначену суму за вирахуванням суми отриманої винагороди (з урахуванням накопиченої амортизації) у бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт 7706 «Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків і втрат»

Кт 3690 «Резерви за виданими зобов'язаннями».

Банк має здійснювати аналіз суми зобов'язання за наданою гарантією та коригувати її для визначення реальної оцінки на кожну дату балансу. Якщо вибуття ресурсів, що пов'язані з виконанням зобов'язання, стає маловірогідним, сума резерву сторнується, що супроводжується такою проводкою:

Дт 3690 «Резерви за виданими зобов'язаннями»

Кт 7706 «Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків і втрат»

Сплата банком-гарантом коштів за гарантією здійснюється в разі настання гарантійного випадку. Гарантійний випадок — це факт порушення принципалом перед бенефіціаром зобов'язання, забезпеченого гарантією, у зв'язку із настанням якого банк-гарант одержує вимогу бенефіціара на сплату коштів відповідно до виданої гарантії з урахуванням умов наданої гарантії та протягом строку дії гарантії.

Одержана вимога чи повідомлення бенефіціара або банку бенефіціара є достатньою умовою для банку-гаранта сплатити кошти бенефіціару за гарантією, якщо вимога чи повідомлення та документи, обумовлені в гарантії, відповідатимуть умовам, які містяться в наданій гарантії, а також отримані банком-гарантом протягом строку дії гарантії і способом, зазначеним у гарантії.

Банк-гарант здійснює перерахування коштів з рахунку, на якому обліковувалися кошти принципала для грошового забезпечення (покриття) гарантії, або з інших відповідних рахунків банку-гаранта. Якщо гарантія надавалася за рахунок іншого забезпечення, прийнятного для банку, то банк-гарант вирішує питання щодо погашення заборгованості

принципала шляхом звернення стягнення на предмет застави або договірною списання коштів з поточних чи депозитних рахунків принципала.

Виконання банком-гарантом зобов'язання за наданою гарантією відображається такими бухгалтерськими записами:

Дт 3648 «Кредиторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами»,

Дт 3690 «Резерви за виданими зобов'язаннями»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1200, 1500, 2600, 2620).

Одночасно сума гарантії списується з позабалансових рахунків, що супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9000 «Гарантії, що надані банкам», або

9020 «Гарантії, що надані клієнтам».

У разі отримання вимоги або повідомлення не на повну суму коштів, що забезпечені гарантією, і здійснення банком-гарантом часткової сплати коштів банк-гарант має списати з обліку суму, яка сплачена за гарантією.

Відшкодування боржником або третьою особою виплаченої банком суми за гарантією відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

1) Дт 3548 «Дебіторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами»

Кт 7706 «Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків і втрат»;

2) Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1200, 1500, 2600, 2620).

Кт 3548 «Дебіторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами».

Якщо гарантія забезпечена грошовими коштами, то банк виконує гарантію шляхом перерахування коштів з рахунку, на якому обліковувалися кошти принципала для грошового забезпечення (покриття) гарантії. При цьому виконується така бухгалтерська проводка:

Дт Рахунки для обліку коштів у розрахунках (1602, 2602, 2622), або

Рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів) (1612, 1613, 2610, 2615, 2630, 2635)

Кт 3548 «Дебіторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами».

Банк-гарант списує з позабалансового обліку гарантію також тоді, коли закінчився строк дії гарантії або бенефіціар відмовився від своїх прав за гарантією шляхом повернення до банку-гаранта оригіналу гарантії або шляхом подання банку-гаранту письмового підтвердження або повідомлення про звільнення банку-гаранта від зобов'язань за гарантією. Списання гарантії з позабалансових рахунків відображається такою проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9000 «Гарантії, що надані банкам», або

9020 «Гарантії, що надані клієнтам».

У випадку дострокового розірвання або закінчення строку дії гарантії банк має здійснити амортизацію комісійних доходів, що супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3648 «Кредиторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами»

Кт 6108 «Комісійні доходи за позабалансовими операціями з банками», або

6118 «Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами».

Банк здійснює списання вартості застави, що обліковувалася за позабалансовими рахунками, такою бухгалтерською проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523).

Якщо в забезпечення за гарантією принципал надавав грошові кошти, то ці кошти повертаються банком-гарантом на поточний рахунок принципала не пізніше наступного робочого дня після припинення гарантії.

5.9. Розкриття інформації про надані банком кредити та позабалансові зобов'язання кредитного характеру

Інформація про надані банком кредити розкривається у таких фінансових звітах:

- звіті «Баланс»;
- звіті про рух грошових коштів;
- примітці до квартальної фінансової звітності «Зобов'язання банку, які обліковуються на позабалансових рахунках»;
- примітках до річної фінансової звітності:
  - 1.6 «Кредити та заборгованість клієнтів»;
  - 8 «Кредити та заборгованість клієнтів»;
  - 37 «Управління фінансовими ризиками»;
  - 39 «Потенційні зобов'язання банку»;
  - 42 «Операції з пов'язаними особами».

Рівень деталізації інформації про кредити, що надані клієнтам у кварталі та річному звіті «Баланс» є різним. У кварталі та річному звіті «Баланс» кредити, що надані клієнтам, а також резерви за цими кредитами відображаються у таких статтях:

- Кредити та заборгованість клієнтів, у тому числі:
- Кредити та заборгованість юридичних осіб, у тому числі:
  - В іноземній валюті;
- Кредити та заборгованість фізичних осіб, у тому числі:
  - В іноземній валюті;
- Резерви під знецінення кредитів;
- Резерви у відсотках до активу.

У річному звіті «Баланс» кредити, що надані клієнтам показуються лише однією статтею — «Кредити та заборгованість клієнтів», а інформація про резерви під знецінення кредитів не подається.

Потрібно зазначити, що у розрахунок статті «Кредити та заборгованість клієнтів», як кварталі, так і річному звіті «Баланс» входять суми за наданими кредитами юридичним та фізичним особам, суми неамортизованої премії та неамортизованого дисконту за наданими кредитами, суми простроченої заборгованості за наданими кредитами, суми нарахованих та прострочених відсотків. Окрім цього, до розрахунку зазначеної статті включається також дебетове сальдо поточних (у тому числі карткових) рахунків клієнтів (кредити овердрафт) та нараховані доходи за кредитами овердрафт.

У звіті про рух грошових коштів інформація про кредити, надані клієнтам наводиться у розділі «Грошові кошти від операційної діяльності» у статті «Чистий приріст)/зниження за кредитами та заборгованістю клієнтам».

Примітка до квартальної фінансової звітності «Зобов'язання банку, які обліковуються на позабалансових рахунках» містить такі статті:

- Гарантії, що надані;
- Зобов'язання з кредитування, які надані банкам;
- Зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам;
- Надана застава.

У примітці до річної фінансової звітності 1.6. «Кредити та заборгованість клієнтів» банк зазначає:

- метод оцінки кредитів та заборгованості клієнтів;
- оцінку, що застосовує банк під час первісного визнання знецінених фінансових активів, умови яких були суттєво змінені;
- процедуру визнання знецінення фінансових активів, що обліковуються за амортизованою собівартістю;
- взяті на себе зобов'язання кредитного характеру, у частині акредитивів та фінансових гарантій.

Примітка 8. «Кредити та заборгованість клієнтів» містить детальну інформацію про надані банком кредити клієнтам, яка подається у десятих таблицях, а саме:

- 8.1 «Кредити та заборгованість клієнтів»;
- 8.2 «Аналіз зміни резервів під заборгованість за кредитами за звітний рік»;
- 8.3 «Аналіз зміни резервів під заборгованість за кредитами за попередній рік»;
- 8.4 «Структура кредитів за видами економічної діяльності»;
- 8.5 «Інформація стосовно забезпечення кредитів за звітний рік»;
- 8.6 «Інформація стосовно застави, що отримана як забезпечення кредиту, за попередній рік»;
- 8.7 «Аналіз кредитної якості кредитів за звітний рік»;
- 8.8 «Аналіз кредитної якості кредитів за попередній рік»;
- 8.9 «Справедлива вартість забезпечення за простроченими, але незнеціненими кредитами, та індивідуально знеціненими кредитами, які оцінені на індивідуальній основі, за звітний рік»;
- 8.10 «Справедлива вартість забезпечення за простроченими, але незнеціненими кредитами та знеціненими кредитами, які оцінені на індивідуальній основі, за попередній рік».

У примітці 37 «Управління фінансовими ризиками» стосовно кредитного ризику банк описує цілі, політику та процеси щодо управління кредитним ризиком та методи, використані для оцінки ризику, а також розкриває інформацію стосовно дотримання протягом звітного періоду нормативів кредитного ризику та їх значення на звітну дату. Примітка 37 містить ряд таблиць, в яких поряд з іншими даними наводяться дані, що стосуються кредитів та заборгованості клієнтів банку.

У примітці 39 «Потенційні зобов'язання банку» в таблиці 39.2. «Структура зобов'язань, що пов'язані з кредитуванням» розкривається інформація про надані банком зобов'язання з кредитування, невикористані кредитні лінії, експортні та імпорتنі акредитиви, видані гарантії, резерви за зобов'язаннями, що пов'язані з кредитуванням.

Примітка 42 «Операції з пов'язаними особами» містить дев'ять таблиць в яких розкривається інформація про операції банку з пов'язаними особами, в тому числі про надані кредити, гарантії, інші потенційні зобов'язання, що надані пов'язаним особам та погашені ними кредити.

Запитання для перевірки знань

1. *Які операції вважаються кредитними згідно з чинним банківським законодавством України?*
2. *За якими ознаками і на які види класифікуються банківські кредити?*
3. *Які міжнародні стандарти фінансової звітності регламентують питання, пов'язані з визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про кредитні операції?*
4. *Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентується методика бухгалтерського обліку кредитних операцій банків України?*
5. *Проведіть порівняльний аналіз вимог МСФЗ та нормативно-правових актів НБУ щодо методологічних засад відображення в обліку інформації про кредити.*
6. *За якою вартістю вітчизняні банки відображають в обліку надані кредити під час первісного визнання та після первісного визнання?*
7. *За яким методом здійснюється нарахування процентних доходів за наданими банком кредитами?*
8. *В яких випадках і як часто банк має визнавати зменшення корисності наданих кредитів?*
9. *Коли банк припиняє визнання наданого кредиту?*
10. *За рахунками яких класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України обліковуються:*
  - а) зобов'язання з кредитування;
  - б) надані кредити клієнтам;
  - в) отримане від клієнтів забезпечення наданих кредитів;
  - г) сформовані спеціальні резерви за наданими клієнтам кредитами;
  - д) процентні та комісійні доходи від кредитних операцій?
11. *Як в бухгалтерському обліку банку відображається операція з продовження строку дії (продлонгації) кредитних договорів?*
12. *Чим відрізняється методика обліку кредитів у національній валюті від методики обліку кредитів в іноземній валюті?*
13. *Якими бухгалтерськими проводками відображається виникнення в банку зобов'язання з кредитування та його виконання?*
14. *За якими рахунками відображаються в бухгалтерському обліку банку отримані авансом проценти або сплачені клієнтом комісії, що є невід'ємною частиною кредиту?*
15. *Що потрібно визнавати банку в бухгалтерському обліку, якщо під час первісного визнання він визначає вартість кредиту за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова?*
16. *Якими бухгалтерськими проводками відображається нарахування банком процентних доходів за наданими клієнтам кредитами?*

17. Як відображається в бухгалтерському обліку банку не сплачена позичальником (боржником) у визначений договором строк:
  - а) сума заборгованості за кредитом;
  - б) нараховані проценти за кредитом;
  - в) нараховані комісійні за кредитом?
18. Якими бухгалтерськими записами супроводжується визнання банком заборгованості за кредитними операціями безнадійною щодо отримання?
19. Якими бухгалтерськими записами відображається формування банком резервів за наданими клієнтам кредитами в національній та іноземній валюті?
20. Що таке кредитна лінія і як відображається в бухгалтерському обліку укладення договору з клієнтом про відкриття кредитної лінії та її використання?
21. Як відображається в бухгалтерському обліку банку надання клієнту кредиту овердрафт і його погашення?
22. Розкрийте механізм проведення факторингової операції та її відображення на рахунках бухгалтерського обліку банку-фактора.
23. Якими бухгалтерськими проводками відображається надання кредиту суб'єкту господарювання за операцією репо?
24. Висвітліть механізм проведення операції з урахування векселів і її відображення на рахунках бухгалтерського обліку банку.
25. Як відображаються в бухгалтерському обліку надані банком гарантії під час первісного визнання та після первісного визнання?
26. У яких фінансових звітах банку розкривається інформація про надані клієнтам кредити?

Тести

1. Згідно з МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» за якою вартістю слід оцінювати фінансові активи під час первісного визнання?
  - а) амортизованою собівартістю;
  - б) первісною вартістю;
  - в) справедливою вартістю;
  - г) чистою вартістю реалізації.
2. Згідно з «Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України», за якою вартістю банк має оцінювати кредити після первісного визнання?
  - а) чистою вартістю реалізації;
  - б) первісною вартістю;
  - в) справедливою вартістю;
  - г) амортизованою собівартістю.
3. За яким рахунком відображаються в обліку банку отримані від клієнта авансом комісії, що є невід'ємною частиною наданого кредиту?

- а) за відповідним рахунком з обліку наданого кредиту;
  - б) за відповідним рахунком з обліку комісійних доходів;
  - в) за відповідним рахунком з обліку неамортизованої премії за наданим кредитом;
  - г) за відповідним рахунком з обліку неамортизованого дисконту за наданим кредитом.
4. *Бухгалтерське проведення Дт 2067 Кт 2062 означає:*
- а) банк видав короткостроковий кредит суб'єкту господарювання у поточну діяльність;
  - б) суб'єкт господарювання повернув заборгованість за короткостроковим кредитом, що був наданий у поточну діяльність;
  - в) банк визнав заборгованість за короткостроковим кредитом, що був наданий у поточну діяльність суб'єкту господарювання простроченою;
  - г) банк визнав заборгованість за короткостроковим кредитом, що був наданий у поточну діяльність суб'єкту господарювання безнадійною.
5. *Бухгалтерське проведення Дт 2208 Кт 6042 означає:*
- а) фізична особа сплатила нараховані раніше банком процентні доходи за кредитом;
  - б) фізична особа сплатила авансом проценти за наданим їй кредитом на поточні потреби;
  - в) банк нарахував процентні доходи за кредитом, наданим фізичній особі на поточні потреби;
  - г) банк визнав простроченими нараховані доходи за кредитом, наданим фізичній особі на поточні потреби.
6. *Якою бухгалтерською проводкою відображається амортизація дисконту за наданим кредитом в національній валюті суб'єкту господарювання в інвестиційну діяльність?*
- а) Дт 2076 Кт 6027;
  - б) Дт 6027 Кт 2075;
  - в) Дт 2076 Кт 3800;
  - г) Дт 3801 Кт 6027.
7. *Операція з формування банком резервів в національній валюті за наданими клієнтам кредитами, що оцінюються на портфельній основі відображається в обліку такою проводкою:*
- а) Дт 2400 Кт 2067;
  - б) Дт 2401 Кт 7702;
  - в) Дт 7702 Кт 2400;
  - г) Дт 7702 Кт 2401.
8. *Які з наведених нижче рахунків підлягають переоцінці у разі зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют?*
- а) рахунки з обліку наданих кредитів в іноземній валюті;
  - б) рахунки з обліку нарахованих доходів за кредитами в іноземній валюті;
  - в) рахунки з обліку спеціальних резервів під кредити в іноземній валюті;
  - г) усі зазначені вище рахунки.

9. *Які з наведених нижче банківських операцій супроводжуються бухгалтерським проведенням Дт 9129 Кт 9900?*
- а) банк уклав з клієнтом договір про кредитну лінію;
  - б) банк уклав з клієнтом договір про надання кредиту овердрафт;
  - в) банк уклав з клієнтом факторингову угоду;
  - г) банк уклав з клієнтом договір про врахування векселів;
  - д) усі зазначені вище операції.
10. *За яким рахунком відображаються в обліку банку надані кредити овердрафт суб'єктам господарювання?*
- а) 9129;
  - б) 2062;
  - в) 2072;
  - г) 2600.
11. *Бухгалтерське проведення Дт 9800 Кт 9910 означає:*
- а) банк уклав з клієнтом факторингову угоду;
  - б) банк-фактор сплатив клієнту кошти за факторинговою угодою;
  - в) банк-фактор отримав від клієнта розрахункові документи;
  - г) банк-фактор списав оплачені боржником розрахункові документи за факторинговою операцією.
12. *Бухгалтерське проведення Дт 2400 Кт 2207 означає:*
- а) банк сформував резерв за наданим фізичній особі кредитом;
  - б) банк зменшив розмір сформованого резерву за кредитом, наданим фізичній особі;
  - в) у зв'язку з погашенням фізичною особою простроченої заборгованості за кредитом, банк розформував резерв;
  - г) банк списав за рахунок спеціального резерву безнадійну заборгованість за кредитом, наданим фізичній особі.
13. *За яким рахунком відображаються в обліку банку враховані векселі?*
- а) 2020;
  - б) 2220;
  - в) 9129;
  - г) 9819.
14. *Згідно з «Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України», за якою вартістю і в якій сумі банк-гарант відображає надані гарантії під час первісного визнання?*
- а) як актив за справедливою вартістю у сумі наданої гарантії;
  - б) як зобов'язання за справедливою вартістю у сумі наданої гарантії;
  - в) як зобов'язання за справедливою вартістю у сумі отриманих комісій;
  - г) як актив за справедливою вартістю у сумі отриманих комісій.

15. *Бухгалтерське проведення Дт 3648 Кт 6118 означає:*

- а) банк-гарант виконав зобов'язання за наданою гарантією;
- б) банк-гарант отримав від клієнта комісійну винагороду за надану гарантію;
- в) банк здійснив амортизацію первісно визнаного зобов'язання за наданою гарантією;
- г) банк-гарант отримав відшкодування коштів, сплачених ним за наданою гарантією.

Задачі

Задача 5.1.

24.03.2009 р. банк видав кредит підприємству у поточну діяльність на таких умовах:

- сума кредиту: 300000 грн.;
- термін користування кредитом: 6 місяців;
- процентна ставка за кредитом: 25 % річних;
- метод обчислення кількості днів при визначенні суми процентів: факт/факт;
- одноразова комісія за видачу кредиту — 1,5 % від суми кредиту;
- проценти за кредитом сплачуються щомісяця з 1 до 7 числа місяця, наступного за звітним;
- застава: нерухоме майно нежитлового призначення, що оцінюється у 555000 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за кредитною операцією, зокрема:

- 1) надання клієнтом застави, як забезпечення кредиту;
- 2) надання банком підприємству кредиту;
- 3) нарахування банком відсотків і амортизацію дисконту за кредитом 31.03.2009 р.;
- 4) формування банком резерву у розмірі 1 % від суми наданого кредиту;
- 5) сплату клієнтом 5.04.2009 р. нарахованих відсотків за березень;
- 6) повернення клієнтом кредиту у термін, передбачений кредитною угодою;
- 7) списання суми застави;
- 8) розформування резерву за кредитом.

Задача 5.2.

12.01.2009 р. банк видав споживчий кредит фізичній особі на таких умовах:

- сума кредиту: 150000 грн. (зараховується на поточний рахунок фізичної особи, відкритому в цьому банку);
- термін користування кредитом: 1,5 роки;
- щомісячна комісія за обслуговування кредитної заборгованості: 1 % від первинної суми кредиту;
- процентна ставка за кредитом: 26 % річних;
- метод обчислення кількості днів при визначенні суми процентів: 30/360
- дата сплати відсотків за кредитом: щомісяця з 1 до 7 числа місяця, наступного за звітним;
- застава: нерухоме майно житлового призначення, що оцінюється у 250000 грн.

Необхідно:

Відобразити на рахунках бухгалтерського обліку банку такі операції:

- 1) отримання банком застави, як забезпечення наданого кредиту;
- 2) зарахування банком суми кредиту на поточний рахунок фізичної особи, відкритому в цьому банку;

- 3) нарахування банком відсотків і комісійних за кредитом 31.01.2009 р.;
- 4) сплату клієнтом нарахованих відсотків і комісійних за січень 3.02.2009 р.;
- 5) нарахування банком відсотків і комісійних за кредитом 28.02.2009 р.;
- 6) 8.02.2009 р. визнання банком нарахованих відсотків і комісійних за лютий 2009 р. простроченими;
- 7) 13.02.2009 р. сплату клієнтом нарахованих відсотків і комісійних за лютий 2009 р.;
- 8) продовження терміну кредиту ще на 6 місяців.

Задача 5.3.

9.01.2009 р. банк видав кредит підприємству в інвестиційну діяльність на таких умовах:

- сума кредиту: 500000 доларів США;
- термін користування кредитом: 8 місяців;
- процентна ставка за кредитом: 19 % річних;
- одноразова комісія за видачу кредиту — 1 % від суми кредиту;
- метод обчислення кількості днів при визначенні суми процентів: 30/360;
- проценти за кредитом сплачуються щомісяця з 1 до 10 числа місяця, наступного за звітним;
- застава: нерухоме майно нежитлового призначення, що оцінюється у 900000 доларів США.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за такими операціями з кредитування:

- 1) отримання від клієнта застави за кредитом;
- 2) видача кредиту клієнту;
- 3) формування резерву під наданий кредит у розмірі 2 % від суми кредиту, враховуючи, що офіційний курс гривні до долара США в цей день становив 7,70 UAH/USD;
- 4) нарахування банком відсотків та амортизація дисконту за кредитом 31.01.2009 р., враховуючи, що офіційний курс гривні до долара США в цей день становив 7,7 UAH/USD;
- 5) сплата клієнтом нарахованих за січень відсотків 5.02.2009 р.;
- 6) повернення клієнтом кредиту у термін, передбачений кредитним договором;
- 7) списання банком застави;
- 8) розформування резерву за кредитом, враховуючи, що офіційний курс на цю дату становив 7,7673 UAH/USD.

Задача 5.4.

19. 01. 2009 р. банк уклав з своїм клієнтом — суб'єктом підприємницької діяльності Кучеренко О.В. договір про надання кредиту овердрафт на суму до 50000 грн. Максимальний термін користування коштами за овердрафтом становить 30 днів. Кредит надається без застави. Процентна ставка за користування овердрафтом становить 24 % річних. Метод обчислення кількості днів при визначенні суми процентів: факт/факт.

30.01.2009 р. Кучеренко О.В. подав в банк платіжне доручення на перерахування 45000 грн. підприємству, яке обслуговується в іншому банку. При цьому на поточному рахунку Кучеренко О.В. було лише 37000 грн.

25.02.2009 р. від банку-кореспондента поступило 12000 грн. на користь Кучеренко О.В. Банк погасив заборгованість Кучеренко О.В за кредитом овердрафт та нараховані відсотки.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проводки за операціями по кредиту овердрафт, зокрема:
  - 1) виникнення в банку зобов'язання за кредитом овердрафт;
  - 2) оплата банком платіжного доручення за рахунок кредиту овердрафт;
  - 3) нарахування відсотків за користування кредитом;
  - 4) погашення заборгованості за кредитом овердрафт та нарахованих відсотків.
2. Визначити залишок коштів на рахунку Кучеренко О.В на кінець дня 25.02. 2009 р.

Задача 5.5.

2.02.2009 р. банк уклав з підприємством договір про невідновлювальну кредитну лінію на суму 80 000 грн. терміном 1 рік. Процентна ставка за користування кредитною лінією становить 27 % річних. Метод обчислення кількості днів при визначенні суми процентів: 30/360. Проценти сплачуються щомісяця з 1 до 5 числа місяця, наступного за звітним. Разова комісія при використанні кредиту становить 0,7 % від суми отриманого кредиту.

10.02.2009 р. відповідно до угоди про кредитну лінію банк надав підприємству кредит у поточну діяльність у сумі 30 000 грн. шляхом зарахування коштів на поточний рахунок підприємства і стягнув разову комісію у розмірі 0,7 % від суми.

27.02.2009 р. банк нарахував відсотки за наданим підприємству кредитом.

3.03.2009 р. підприємство сплатило нараховані банком відсотки.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями.

Задача 5.6.

15.05. 2009 р. банк уклав з фірмою «Теплолюкс» факторингову угоду на суму 200000 грн.

20.05. 2009 р. фірма «Теплолюкс» подала в банк відповідні документи, що підтверджують продаж товарів підприємству «Єврокомфорт» з відстроченням платежу на загальну суму 120 000 грн. Банк перерахував клієнту на поточний рахунок 108 000 грн.

8.06.2009 р. на коррахунок банку поступили кошти від підприємства «Єврокомфорт» у сумі 120 000 грн. Банк погасив заборгованість за факторинговою операцією (з врахування процентів та комісійних), а решту суми зарахував на поточний рахунок фірми «Теплолюкс».

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями, врахувавши, що процентна ставка за факторингом становить 23 % річних від суми фактично наданих коштів, а комісійні за перевірку документів — 1 % від суми документів.

Розділ 6

ІНСТРУМЕНТИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ ЗА ЦИМИ РОЗРАХУНКАМИ

Питання до розгляду

- 6.1. *Поняття безготівкових розрахунків та вимоги щодо їх проведення.*
- 6.2. *Організація та облік розрахунків із застосуванням платіжних доручень, платіжних вимог-доручень та платіжних вимог.*
- 6.3. *Організація та облік розрахунків з допомогою розрахункових чеків.*
- 6.4. *Організація та облік розрахунків акредитивами.*
- 6.5. *Організація та облік розрахунків з допомогою платіжних карток.*

6.1. Поняття безготівкових розрахунків та вимоги щодо їх проведення

Безготівкові розрахунки — це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді. Розрахунковий документ — це документ на паперовому носії, що містить доручення та/або вимогу про перерахування коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Проведення безготівкових розрахунків регламентується Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою постановою Правління НБУ № 22 від 21.01.2004. Розглянемо загальні вимоги зазначеної Інструкції щодо здійснення безготівкових розрахунків.

Банк здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі відповідних договорів. Банк не має права визначати та контролювати напрями використання коштів клієнта та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися коштами на власний розсуд.

Кошти з рахунків клієнтів банки списують лише за дорученнями власників цих рахунків або на підставі платіжних вимог стягувачів у разі примусового списання коштів. Платник може давати доручення про списання коштів зі свого рахунку в формі електронного розрахункового документа, якщо це передбачено договором між ним і банком.

Доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків банки приймають до виконання виключно в межах залишку коштів на цих рахунках або якщо договором між

банком та платником передбачено їх приймання та виконання в разі відсутності чи недостатності коштів на цих рахунках.

Платіжні вимоги на примусове списання коштів з рахунків платників банки приймають незалежно від наявності на них достатнього залишку коштів та виконують їх у межах залишку коштів. Якщо немає чи недостатньо коштів на рахунку платника, то банк не здійснює облік заборгованості платника, не сплаченої в строк, та не веде реєстр розрахункових документів, не оплачених у строк у зв'язку з відсутністю коштів на рахунку платника, за винятком здійснення банком таких операцій в межах укладених ним цивільно-правових договорів і в порядку, визначеному цими договорами.

Банк (філія, відділення), який не може виконати розрахунковий документ на списання/примусове списання коштів з рахунку клієнта банку в установлений законодавством України термін, якщо немає чи недостатньо коштів на своєму кореспондентському рахунку, зобов'язаний:

- 1) узяти розрахунковий документ платника/стягувача на обліковування за відповідним позабалансовим рахунком;
- 2) надіслати письмове повідомлення платнику/стягувачу про невиконання його розрахункового документа із зазначенням причини: «Немає чи недостатньо коштів на кореспондентському рахунку банку»;
- 3) ужити заходів для відновлення своєї платоспроможності.

Платник чи стягувач, отримавши повідомлення банку, для забезпечення своїх прав щодо розрахунків може вжити заходів відповідно до законодавства України.

Банки мають право зупинити видаткові операції за рахунком клієнта лише в разі накладення на кошти арешту відповідно до законодавства України. Зупинення видаткових операцій здійснюється в межах суми, на яку накладено арешт, крім випадків, коли арешт накладено без установлення такої суми.

Під час здійснення розрахункових операцій можуть використовуватись платіжні інструменти у формі:

- меморіального ордера;
- платіжного доручення;
- платіжної вимоги-доручення;
- платіжної вимоги;
- розрахункового чека;
- акредитива;
- векселя;
- платіжної картки.

Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті встановлюються правила використання під час здійснення розрахункових операцій меморіального ордера, платіжного доручення, платіжної вимоги-доручення, платіжної вимоги, розрахункового чека та акредитива.

Використання векселів у безготівкових розрахунках регламентується Положенням про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України, затвердженим постановою Правління НБУ № 508 від 16.12.2002 р.

Проведення розрахунків з допомогою платіжних карток регулюється Положенням про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням, затвердженим постановою Правління НБУ № 137 від 19.04.2005 р.

Розрахункові документи складаються на бланках встановленої форми. Бланки розрахункових документів (крім розрахункових чеків, що належать до документів суворого обліку та/або виготовляються і розповсюджуються централізовано) виготовляються на папері формату А4 або А5 будь-яким способом (друкарським, з використанням комп'ютерної техніки тощо) за умови обов'язкового забезпечення наявності та схематичного розташування всіх елементів згідно із зразками, наведеними в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа несе особа, яка оформила цей документ і подала до обслуговуючого банку.

Розрахунковий документ (за винятком розрахункового чека) виписується в кількості примірників, потрібних для всіх учасників безготівкових розрахунків, але не менше ніж два.

Клієнт, виходячи з технічних можливостей своїх та обслуговуючого банку, може подавати до банку розрахункові документи як на паперових носіях, так і у вигляді електронних розрахункових документів, використовуючи системи дистанційного обслуговування. Спосіб подання клієнтом документів до банку передбачається в договорі банківського рахунку.

Якщо закінчення строку для пред'явлення розрахункового документа в банк припадає на неробочий день, то останнім днем строку вважається робочий день, наступний за неробочим.

Розрахункові документи приймаються банками без обмеження їх максимальної або мінімальної суми, крім випадків, передбачених чинним законодавством України.

Банк платника на всіх примірниках прийнятих розрахункових документів і на реєстрах обов'язково заповнює реквізити «Дата надходження» і «Дата виконання», а банк стягувача — «Дата надходження в банк стягувача» (якщо ці реквізити передбачені формою документа), засвідчуючи їх підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку. На документах, прийнятих банком після закінчення операційного часу, крім того, ставиться штамп «Вечірня». Якщо дата складання розрахункового документа (реєстру) збігається з датою його виконання (списання банком коштів за цим документом), то реквізит «Дата надходження» може не заповнюватися. Відміткою про дату реєстрації банком платіжного доручення платника про сплату платежів до бюджету є заповнення в ньому реквізиту «Дата надходження», який банк заповнює незалежно від дати складання платником цього платіжного доручення. Ініціювання переказу вважається завершеним з часу прийняття банком платника розрахункового документа на виконання.

Розрахункові документи, що надійшли до банку протягом операційного часу, банк виконує в день їх надходження. Розрахункові документи, що надійшли після операційного часу, банк виконує наступного робочого дня. Розрахункові документи на списання коштів з рахунків платника, що надійшли до банку після операційного часу, банк може виконувати в день їх надходження, якщо це визначено договором банківського рахунку.

Якщо платіжні вимоги на примусове списання коштів надійшли до банку протягом операційного часу, але на час надходження на рахунок платника немає коштів або їх недостатньо, то банк виконує ці платіжні вимоги з урахуванням сум, що надійдуть на рахунок платника протягом операційного часу (поточні надходження). Якщо для виконання цих платіжних вимог недостатньо коштів (з урахуванням поточних надходжень), то вони виконуються частково. Якщо на рахунок платника коштів немає і протягом операційного часу кошти на його рахунок не надходили, то після закінчення операційного часу ці платіжні вимоги повертаються без виконання.

Платіжні вимоги, які надійшли до банку після операційного часу, банк (незалежно від наявності коштів на рахунок платника на час їх надходження) виконує наступного операційного дня. Якщо на початок наступного операційного дня на рахунок платника буде недостатньо коштів для виконання платіжних вимог, то вони цього самого дня виконуються частково, а у випадку відсутності коштів — платіжні вимоги цього самого дня повертаються без виконання.

Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку коштів на рахунок клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом. Якщо до банку надійшло одночасно кілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, то вони виконуються в такій черговості:

- у першу чергу списуються кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;
- у другу — списуються кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;
- у третю — списуються кошти на підставі інших рішень суду;
- у четверту — списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;
- у п'яту — списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

Розрахункові документи (платіжні вимоги, розрахункові чеки тощо), надані клієнтом обслуговуючому банку для інкасування, надсилаються цим банком до банку платника в день їх надходження або, якщо документи надійшли після операційного часу, — наступного робочого дня. Строки відсилення документів, передбачених договором про відкриття акредитива, визначаються цим договором.

Банк отримувача зобов'язаний зарахувати кошти на рахунки своїх клієнтів за електронними розрахунковими документами в день їх отримання, якщо під час проведення контролю за реквізитами цих документів не виявлено розбіжностей.

Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті також визначено вимоги щодо проведення розрахунків за допомогою систем дистанційного обслуговування, під якими розуміють комплекс інформаційних послуг за рахунок клієнта та здійснення операцій за рахунок на підставі дистанційних розпоряджень клієнта.

Дистанційне розпорядження — це розпорядження банку виконати певну операцію, яке передається клієнтом за погодженим каналом доступу, без відвідання клієнтом банку.

Дистанційне обслуговування рахунку клієнт може здійснювати за допомогою систем «клієнт- банк», «клієнт — Інтернет — банк», «телефонний банкінг» тощо. Юридичною підставою для роботи клієнта за допомогою систем дистанційного обслуговування і оброблення банком дистанційних розпоряджень клієнта є договір банківського рахунку.

Під час здійснення розрахунків за допомогою систем «клієнт- банк», «клієнт — Інтернет — банк» тощо застосовуються електронні розрахункові документи. Якщо це передбачено договором між банком та клієнтом, то використання клієнтом системи не виключає можливе оброблення банком документів клієнта на паперових носіях.

Реквізити електронного розрахункового документа, що використовуються в системах «клієнт- банк», «клієнт — Інтернет — банк», визначаються договором між банком та клієнтом, але обов'язково цей документ має містити такі з них:

- дату і номер;
- назву, ідентифікаційний код (номер) платника та номер його рахунку;
- назву та код банку платника;
- назву, ідентифікаційний код (номер) одержувача та номер його рахунку;
- назву та код банку одержувача;
- суму цифрами;
- призначення платежу;
- електронний цифровий підпис;
- інші реквізити, які під час формування електронного розрахункового документа системою електронних платежів розміщуються в полі «Допоміжні реквізити».

Відповідальні особи платника, які вповноважені розпоряджатися рахунком і на законних підставах володіють особистим ключем, від свого імені або за дорученням особи, яку представляють, накладають підписи під час створення електронного розрахункового документа.

Не дозволяється формування клієнтами електронних розрахункових документів на підставі розрахункових документів, які мають додатки (реєстр розрахункових чеків, реєстр документів за акредитивом тощо), а також формування стягувачем електронних розрахункових документів на підставі платіжних вимог на примусове списання, стягнення коштів, отримувачем — у разі договірного списання коштів. Ці платіжні вимоги стягувач чи отримувач надсилає до банку на паперових носіях.

Під час використання систем «клієнт- банк», «клієнт — Інтернет — банк» банк щоденно архівує електронні розрахункові документи, які відправлені клієнтом, та зберігає їх протягом установленого строку.

Для здійснення операцій за рахунком клієнта за допомогою системи «телефонний банкінг» клієнт у договорі банківського рахунку або іншому договорі про надання банківських послуг зазначає інформацію, яка потрібна банку для списання ним коштів з рахунку клієнта. Якщо це передбачено договором між банком та клієнтом, то використання клієнтом системи не виключає можливе оброблення банком документів клієнта на паперових носіях. Ідентифікація клієнта для доступу до системи «телефонний банкінг» здійснюється за допомогою засобів ідентифікації, що передбачені в договорі між банком та клієнтом. Засоби ідентифікації (номер клієнта, особистий ПІН-код, сукупність цифрових та літерних компонентів тощо) банк надає клієнту після укладення договору. Передавання дистанційного розпорядження за допомогою системи «телефонний

банкінг» та реєстрація його банком здійснюються за погодженим каналом доступу в автоматичному режимі.

Дистанційне розпорядження вважається таким, що передане клієнтом та прийняте банком до виконання, якщо клієнт:

- для доступу до системи ввів правильне значення засобу ідентифікації;
- увів код операції та всі параметри, які запитуються системою;
- підтвердив це розпорядження.

Банк, що обслуговує платника, здійснюючи на підставі дистанційного розпорядження платника списання коштів з його рахунку, оформляє розрахунковий документ, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає інформацію про платіж і документи, на підставі яких здійснюється перерахування коштів.

Якщо клієнт не підтвердив розпорядження на здійснення операції, то банк операцію не виконує, про що інформує клієнта.

Якщо в банку виникає потреба з'ясувати особу клієнта, суть діяльності, фінансовий стан, а клієнт не надасть документів і відомостей, що підтверджують ці дані, або умисно подасть неправдиві відомості про себе, то банк залишає без виконання електронний розрахунковий документ чи дистанційне розпорядження, що передано по телефону. Банк повідомляє клієнта засобами системи про причину невиконання електронного розрахункового документа чи дистанційного розпорядження. Якщо операція містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, то банк може відмовити клієнту у виконанні електронного розрахункового документа чи дистанційного розпорядження, переданого по телефону. Банк повідомляє клієнта засобами системи про причину відмови у виконанні електронного розрахункового документа чи дистанційного розпорядження.

6.2. Організація та облік розрахунків із застосуванням платіжних доручень, платіжних вимог-доручень та платіжних вимог

Платіжне доручення — це розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок одержувача.

Банк не несе відповідальності за достовірність змісту платіжного доручення, оформленого клієнтом, а також за повноту і своєчасність сплати клієнтом податків, зборів/страхових внесків (обов'язкових платежів). Відповідальність за відповідність інформації, зазначеної в платіжному дорученні, суті операції, за якою здійснюється переказ, несе платник, який у разі її невідповідності має відшкодовувати банку завдану внаслідок цього шкоду.

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 10 календарних днів з дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, якщо його сума не перевищує суму, що є на рахунку платника. Якщо немає чи недостатньо коштів на рахунку платника, то банк приймає від нього платіжні доручення, якщо порядок їх приймання та виконання передбачено договором між банком та платником.

Платник має право в будь-який час до списання платежу з рахунку відкликати з банку, що його обслуговує, платіжні доручення в порядку, визначеному внутрішніми правилами цього банку. Платіжні доручення відкликаються лише в повній сумі.

Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

Дата валютування — це зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої гроші, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. До настання дати валютування сума переказу обліковується в банку, що обслуговує отримувача.

Банк отримувача до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зараховує переказані кошти на відповідний рахунок з обліку коштів клієнтів у розрахунках і не пізніше наступного робочого дня згідно з порядком, передбаченим у договорі, повідомляє отримувача про надходження на його адресу коштів та дату їх валютування. Банк, що обслуговує отримувача, зобов'язаний зарахувати кошти на рахунок отримувача на початок операційного дня, який визначений датою валютування. Якщо дата валютування припадає на неробочий день, то банк отримувача зараховує кошти на його рахунок на початок першого робочого дня, наступного за днем, який визначений датою валютування.

Банк отримувача операцію з перерахування коштів з відповідного рахунку з обліку коштів клієнтів у розрахунках на рахунок отримувача оформляє меморіальним ордером, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає номер і дату електронного розрахункового документа, а також повторює текст реквізиту «Призначення платежу» цього електронного розрахункового документа.

Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Лист про відкликання коштів платник подає до свого банку, який того самого дня надає банку отримувача вказівку про повернення коштів.

Банк отримувача, одержавши цю вказівку, цього самого дня перераховує кошти з відповідного рахунку на той самий рахунок у банку платника, з якого вони надійшли, якщо на час надходження вказівки кошти не зараховані на рахунок отримувача, та повідомляє отримувача про відкликання коштів платником.

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними і нетоварними платежами.

Фізичні особи використовують платіжні доручення в разі перерахування коштів зі своїх поточних та вкладних (депозитних) рахунків згідно з режимом використання цих рахунків без будь-яких підтвердних документів.

Якщо фізична особа не має рахунку в банку, то розрахунки з нею платник може здійснювати, перераховуючи кошти за платіжним дорученням на повідомлений цією особою відповідний рахунок у банку, який здійснюватиме виплату цих коштів готівкою. У реквізиті «Призначення платежу» такого платіжного доручення платник обов'язково має зазначати повністю прізвище, ім'я та по батькові цієї фізичної особи, інша інформація надається за бажанням платника. Якщо банк не здійснив виплату готівкою тих коштів, що переказані отримувачу (фізичній особі) на відповідний рахунок, унаслідок його неявки протягом 30 робочих днів з дня надходження цих коштів до банку або

зазначеної платником дати валютування, то банк отримувача зобов'язаний протягом трьох робочих днів повернути їх платнику (ініціатору).

Якщо фізична особа не має рахунку в банку або розрахунки безпосередньо з фізичною особою чи підприємством через банк неможливі, то платник також може здійснювати розрахунки з ними через підприємство поштового зв'язку шляхом перерахування відповідної суми на рахунок з переказних операцій підприємства зв'язку.

Розрахунки з допомогою платіжних доручень супроводжуються списанням коштів з поточного рахунку платника і їх зарахуванням на поточний рахунок одержувача. При цьому в бухгалтерському обліку **банку платника** виконуються такі проводки:

- якщо платник і одержувач коштів є клієнтами різних банків:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;
- якщо платник і одержувач коштів обслуговуються в одному банку:
Дт Поточний рахунок платника (2600, 2620)
Кт Поточний рахунок одержувача (2600, 2620).

Відображення в бухгалтерському обліку **банку отримувача** коштів, що надійшли на користь клієнта з іншого банку залежить від того, чи в платіжному дорученні вказано дату валютування.

Якщо в платіжному дорученні не вказано дати валютування, то зарахування коштів клієнту на поточний рахунок супроводжується проводкою:

- Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Якщо в платіжному дорученні вказана дата валютування, то виконуються такі бухгалтерські записи:

- до настання дати валютування:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», або
2622 «Кошти в розрахунках фізичних осіб»;
- на початок операційного дня, який визначений датою валютування:
Дт 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», або
2622 «Кошти в розрахунках фізичних осіб»
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Надходження в банк коштів на користь фізичної особи, яка не має рахунку в цьому банку, супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

- Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку».

Виплата з каси коштів, що поступили на користь фізичної особи, відображається проводкою:

Дт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

Платіжна вимога-доручення — це розрахунковий документ, який складається з двох частин:

- верхньої — вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів;
- нижньої — доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача.

Верхня частина вимоги-доручення оформляється отримувачем коштів і передається безпосередньо платнику не менше ніж у двох примірниках. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах. У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює її нижню частину і подає до банку, що його обслуговує. Сума, яку платник погоджується сплатити отримувачу та зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати отримувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку.

Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її отримувачем.

Причини неоплати платником вимоги-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та отримувачем коштів без втручання банку.

Платіжні вимоги-доручення можуть застосовуватися в розрахунках усіма учасниками безготівкових розрахунків.

Розрахунки з допомогою платіжних вимог-доручень відображаються в бухгалтерському обліку **банку платника** такими проводками:

- якщо платник і одержувач коштів є клієнтами різних банків:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
- якщо платник і одержувач коштів обслуговуються в одному банку:
Дт Поточний рахунок платника (2600, 2620)
Кт Поточний рахунок одержувача (2600, 2620).

Банк отримувача коштів за платіжною вимогою-дорученням під час зарахування коштів отримувачу на його поточний рахунок виконує таку проводку:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Платіжна вимога — розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без

погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Списання коштів з рахунку платника, що здійснюється на основі платіжної вимоги може бути примусове або договірне.

Примусове списання — це списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановлених законом виконавчих документів у випадках, передбачених законом. Стягувач — це особа, яка може бути ініціатором переказу коштів з рахунку платника на підставі виконавчих документів, визначених законом.

Відповідно до статті 1071 Цивільного кодексу України кошти можуть бути списані з рахунку клієнта без його доручення на підставі рішення суду.

Примусове списання коштів з рахунків платників ініціюють стягувачі на підставі виконавчих документів, виданих судами. За необґрунтованість примусового списання коштів, недостовірність даних, зазначених у платіжній вимозі, стягувач несе відповідальність згідно із законодавством України.

Для примусового списання коштів стягувач оформляє платіжну вимогу не менше ніж у трьох примірниках. У реквізиті «Призначення платежу» платіжної вимоги стягувач зазначає назву, дату видачі та номер (якщо він присвоєний) виконавчого документа. Виконавчий документ, на підставі якого оформлено платіжну вимогу, банку не подається.

Платіжна вимога подається стягувачем до банку, що його обслуговує, разом із двома примірниками реєстру платіжних вимог.

Банк, що обслуговує стягувача, приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних днів з дати їх складання, а банк платника — протягом 30 календарних днів з дати їх складання.

Якщо платник і стягувач обслуговуються в різних банках, то банк, що обслуговує стягувача, надсилає банку платника не менше ніж два примірники платіжної вимоги на примусове списання коштів. Крім того, стягувачу повертається не менше ніж один примірник платіжної вимоги та реєстру платіжних вимог. Перший примірник реєстру платіжних вимог залишається в банку, що обслуговує стягувача. У випадку надсилання самим стягувачем до банку платника платіжної вимоги на примусове списання коштів, банк, що обслуговує стягувача, повертає стягувачу всі примірники платіжної вимоги та не менше ніж один примірник реєстру. Перший примірник реєстру платіжних вимог із написом про одержання примірників платіжної вимоги, засвідчений підписом стягувача, залишається в банку, що обслуговує стягувача.

Банк платника приймає до виконання платіжну вимогу стягувача незалежно від наявності достатнього залишку коштів на рахунку платника і не має права повертати її в разі неподання стягувачем реєстру платіжних вимог. У разі недостатності коштів на рахунку платника банк виконує платіжну вимогу в межах залишку коштів. Часткову оплату платіжної вимоги банк оформляє меморіальним ордером, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає номер і дату платіжної вимоги, яку частково сплачено, суму, що залишилася до сплати, та повторює текст, що наведений у реквізиті «Призначення платежу» цієї платіжної вимоги. Для підтвердження часткової оплати відповідальний виконавець на першому примірнику платіжної вимоги окреслює реквізит «Сума» та зазначає на зворотному боці дату, суму часткового платежу, засвідчуючи це своїм підписом.

Перший примірник платіжної вимоги, на підставі якого здійснено часткову оплату, залишається на зберіганні в банку платника.

Банк не пізніше ніж наступного робочого дня повідомляє платника про надходження платіжної вимоги на примусове списання коштів з його рахунку, якщо умова про таке повідомлення передбачена договором банківського рахунку цього платника.

Стягувач може відкликати платіжну вимогу в будь-який час до списання коштів з рахунку платника шляхом подання листа про відкликання до банку, що обслуговує стягувача. Платіжна вимога відкликається лише в повній сумі.

Договірне списання — це списання банком з рахунку клієнта коштів без подання клієнтом платіжного доручення, що здійснюється банком у порядку, передбаченому в договорі, укладеному між ним і клієнтом.

Банк обумовлює своє право на здійснення договірного списання за дорученням платника з його рахунку в договорі банківського рахунку або іншому договорі про надання банківських послуг. Договір має містити інформацію, яка потрібна для належного виконання банком доручення платника, зокрема:

- умови, за якими банк повинен здійснювати договірне списання;
- номер рахунку платника, з якого має здійснюватися договірне списання;
- назву отримувача;
- номер і дату договору з отримувачем, яким передбачене право отримувача на договірне списання коштів з рахунку платника;
- перелік документів, які отримувач має надати банку, що обслуговує платника (якщо вони передбачені в договорі).

Отримувач для здійснення договірного списання оформляє платіжну вимогу, яку подає до банку, що обслуговує платника. У реквізиті «Призначення платежу» отримувач зазначає назву, номер і дату договору з платником, яким передбачене право отримувача на договірне списання, а також назву і статтю закону, що передбачає таке списання.

Якщо кредитором за договором є банк, що обслуговує платника, то право цього банку на здійснення договірного списання передбачається в договорі банківського рахунку або іншому договорі про надання банківських послуг. Договір може містити інформацію, яка потрібна банку для списання ним коштів з рахунку платника.

Платник у договорах банківського рахунку або інших договорах про надання банківських послуг може передбачати доручення банку на договірне списання коштів з його рахунків на користь третіх осіб або на свої рахунки, які відкриті в цьому чи іншому банку. Договір може містити інформацію, яка потрібна банку для списання ним коштів з рахунку платника.

Банк, що обслуговує платника, здійснюючи на підставі договору банківського рахунку або іншого договору про надання банківських послуг договірне списання коштів з рахунку платника, оформляє меморіальний ордер, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає інформацію про платіж і номер, дату та пункт договору, за яким передбачено можливість застосування договірного списання.

У випадку як примусового, так і договірного списання коштів в бухгалтерському обліку виконуються такі проводки:

- **у банку платника:**
  - а) якщо платник і одержувач коштів є клієнтами різних банків:
    - Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
    - 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
    - Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
    - 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;
  - б) якщо платник і стягувач коштів обслуговуються в одному банку:
    - Дт Поточний рахунок платника (2600, 2620)
    - Кт Поточний рахунок стягувача (2600, 2620);
- **у банку стягувача:**
  - Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
  - 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
  - Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
  - 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

6.3. Організація та облік розрахунків з допомогою розрахункових чеків

Розрахунковий чек — це розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Чеки використовуються лише для безготівкових перерахувань з рахунку чекодавця на рахунок отримувача коштів. Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін чека на готівку та отримувати готівкою здачу із суми чека. Фізичні особи можуть обмінювати чек на готівку або отримувати здачу із суми чека готівкою (але не більше ніж 20 відсотків від суми цього чека).

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором НБУ чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері, брошуруються в розрахункові чекові книжки по 10, 20, 25 аркушів. Чеки, що використовуються фізичними особами для здійснення одноразових операцій, виготовляються як окремі бланки, облік яких банки ведуть окремо від чекових книжок.

Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку і обліковуються на рахунку 9821 «Бланки суворого обліку».

Для отримання чекової книжки клієнт повинен подати банку-емітенту заяву про видачу чекової книжки та платіжне доручення для перерахування коштів на окремий аналітичний рахунок «Розрахунки чеками», що відкривається на відповідному балансовому рахунку 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або 2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб» у банку-емітенті (фізична особа може подавати заяву про перерахування коштів або вносити суму готівкою). Бронювання коштів чекодавця на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки чеками» необхідне для гарантованої оплати чеків.

Видача банком чекової книжки клієнту відображається такими бухгалтерськими проводками:

- на суму коштів, що бронюється на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками»:
  - а) суб'єктів господарювання:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання»;
  - б) фізичних осіб:
Дт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»;
- на суму комісійної винагороди за видачу чекової книжки:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 6119 «Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами»;
- на умовну оцінку виданої чекової книжки (1 чекова книжка прирівнюється до 1 грн.)
Дт 9910 «Контррахунок»
Кт 9821 «Бланки суворого обліку».

Чекову книжку на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент видає на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця. Один або кілька чеків на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент може видати на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця, або на суму, що внесена ним готівкою.

Строк дії чекової книжки — один рік, а чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, — три місяці з дати їх видачі. День оформлення чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються. Строк дії невикористаної чекової книжки може продовжуватися за погодженням з банком-емітентом, про що він робить відповідну відмітку на обкладинці чекової книжки (у правому верхньому куті), засвідчуючи її підписом головного бухгалтера і відбитком штампа банку.

Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10 календарних днів (день виписки чека не враховується).

Механізм проведення розрахунків з допомогою розрахункових чеків та їх відображення в бухгалтерському обліку банку залежить від того, чи чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку чи в різних і полягає в наступному (рис. 6.1., 6.2).

1. Чекодавець виписує чек із чекової книжки під час здійснення платежу і видає за отримані ним товари (роботи, послуги). Виписуючи чек, чекодавець переписує на його корінець залишок ліміту з корінця попереднього чека і зазначає новий залишок ліміту. Чек підписує службова особа чекодавця, яка має право підписувати розрахункові документи, та скріплює відбитком печатки чекодавця (за винятком чеків, що видаються фізичними особами).
2. Приймаючи чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель здійснює відповідну перевірку чека (відповідність його встановленому зразку; правильність заповнення; відсутність виправлень; відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на самому чеку; строк дії; достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека; наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця) та установлює особу пред'явника чека за документом, що її посвідчує. Після цього чекодержатель відрізає чек від корінця, ставить на його зворотному боці та корінці календарний штамп і підписує цей чек, а також робить відмітку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки.

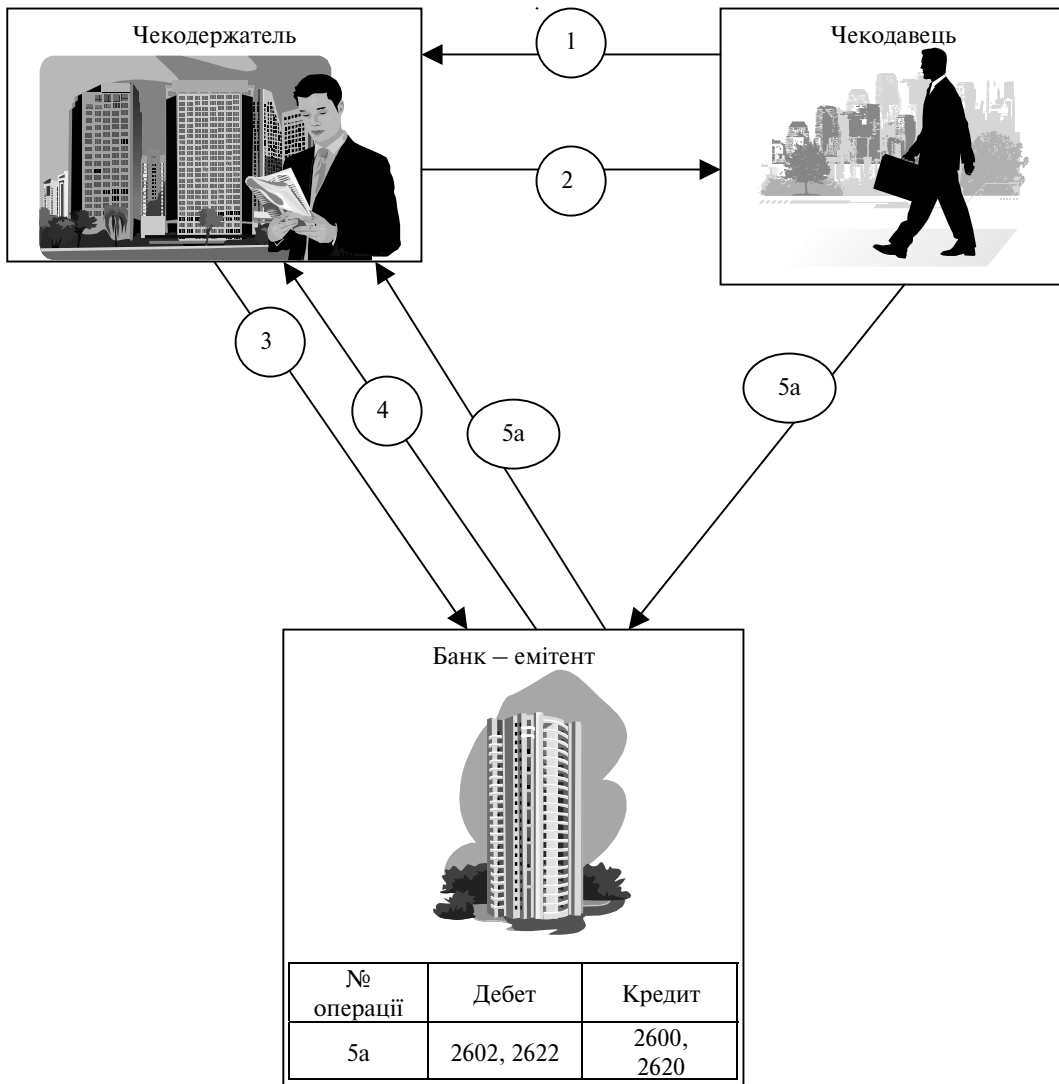

Рис.6.1. Схема розрахунків з допомогою розрахункових чеків за умови, що чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку

3. Чекодержатель здає в банк чеки разом з трьома примірниками реєстру розрахункових чеків якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в одному банку, і в чотирьох примірниках — якщо рахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в різних банках.
4. Банк чекодержателя перевіряє заповнення реквізитів реєстру розрахункових чеків. Останній примірник реєстру чеків повертається чекодержателю з відміткою про оплату, якщо клієнти обслуговуються в одному банку, або з відміткою про дату прийняття його на інкасо, якщо клієнти обслуговуються в різних банках.

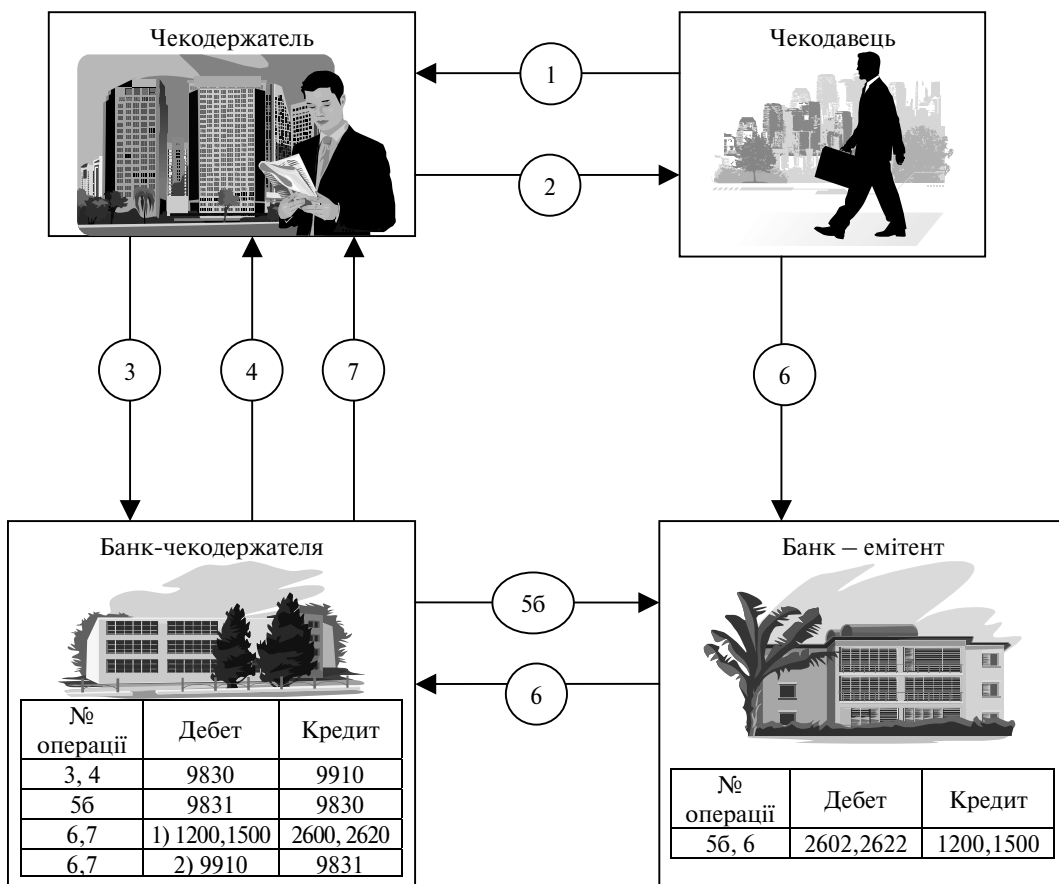

Рис.6.2. Схема розрахунків з допомогою розрахункових чеків за умови, що чекодавець і чекодержатель обслуговуються в різних банках

5а. Якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку, то після перевірки правильності заповнення реквізитів чеків і реєстру чеків банк на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з рахунку чекодавця та зараховує їх на рахунок чекодержателя. При цьому виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

5б. Якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в різних банках, то банк чекодержателя інкасує прийняті чеки разом з другим та третім примірниками реєстру чеків до банку-емітента. При цьому виконуються такі бухгалтерські проводки:

- прийняття банком розрахункових чеків на інкасо:
Дт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»
Кт 9910 «Контрархунок»;
  - відправлення прийнятих на інкасо розрахункових чеків:
Дт 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо»
Кт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо».
6. Банк-емітент, отримавши чек разом з двома примірниками реєстру чеків, перевіряє: належність чека до цього банку; відповідність підписів та відбитка печатки чекодавця заявленим банком в картці зі зразками підписів та відбитка печатки; чи не перевищує сума чека граничної суми ліміту розрахункової чекової книжки; належність номера чека до номерів чеків виданої чекової книжки та дотримання строків дії чекової книжки; відповідність оформлення чека встановленим вимогам. Зробивши відповідну перевірку, банк списує кошти з рахунку чекодавця та перераховує їх на рахунок чекодержателя. Дана операція оформляється меморіальним ордером і супроводжується такою проводкою:
Дт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або
2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».
- Сплачений чек разом з примірником реєстру чеків залишається в банку-емітенті. На чеку ставиться штамп банку «Проведено».
- Банк-емітент може відмовитися від оплати чека, якщо:
- чек або реєстр чеків заповнено з порушенням встановлених вимог або є виправлення, замість підпису стоїть факсиміле;
  - чек виписаний чекодавцем на суму, більшу, ніж заброньована на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками».
- У разі відмови за цих причин оплатити чек банк-емітент викреслює його з реєстру чеків, виправляє загальний підсумок і не пізніше наступного робочого дня надсилає цей чек до банку чекодержателя. Одночасно банк-емітент повідомляє електронною поштою банк чекодержателя про причини неоплати чека.
7. Банк чекодержателя, отримавши від банку-емітента кошти за оплаченим чеком зараховує їх чекодержателю, а суму оплаченого чека списує з позабалансового рахунку 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо». При цьому виконуються такі бухгалтерські записи:
- 1) Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;
  - 2) Дт 9910 «Контрархунок»
Кт 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо».
- Якщо банк чекодержателя, отримав неоплачений чек і повідомлення про причини його неоплати, то він списує суму чека з рахунку 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо» та повертає чек чекодержателю із зазначенням причин його неоплати.

У разі ненадходження коштів банк чекодержателя після закінчення 10 календарних днів від дати інкасування чека здійснює запит електронною поштою до банку-емітента щодо причин неоплати цього чека. Банк-емітент, отримавши запит, не пізніше наступного робочого дня має дати відповідь банку чекодержателя, який повідомляє про це чекодержателя. У разі неотримання відповіді банк чекодержателя повідомляє про це чекодержателя і після закінчення 20 календарних днів від дати інкасування чека списує його суму з рахунку 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо» як таку, що не-реально отримати.

Невикористані чеки після закінчення строку дії чекової книжки або використання ліміту підлягають поверненню до банку-емітента, який їх погашає. За бажанням клієнта банк може продовжити строк дії чекової книжки або клієнт може поповнити її ліміт у разі його використання. Для поповнення ліміту чекодавець подає до банку платіжне доручення (фізична особа може подавати заяву про перерахування коштів разом з відповідною чековою книжкою. У реквізиті платіжного доручення «Призначення платежу» робиться напис «Поповнення ліміту за чековою книжкою, номери невикористаних чеків з № ____ до № ____».

Поповнення клієнтом ліміту за чековою книжкою супроводжується такою проводкою:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб».

У разі припинення клієнтом подальших розрахунків чеками до закінчення строку дії чекової книжки та наявності за нею невикористаного ліміту чекодавець подає чекову книжку до банку разом з платіжним дорученням (фізична особа може подавати її з заявою про перерахування коштів) для зарахування невикористаного залишку ліміту на той рахунок, з якого бронювалися кошти.

Повернення банком чекодавцю невикористаного ліміту за чековою книжкою відображається проводкою:

Дт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Якщо після повного використання чеків із чекової книжки її ліміт буде невикористаним, то чекодавцю може надаватися нова чекова книжка на суму невикористаного ліміту. Для цього чекодавець подає до банку-емітента заяву про отримання нової чекової книжки разом з використаною чековою книжкою та корінцями використаних чеків. Строк дії нової чекової книжки встановлюється з дня її видачі.

6.4. Організація та облік розрахунків за акредитивами

Акредитив — це договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які

відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

У розрахунках акредитивами приймають участь такі сторони:

- **заявник акредитива** — платник, який подав обслуговуючому банку заяву про відкриття акредитива;
- **банк-емітент** — банк, який відкрив акредитив;
- **авізуючий банк** — банк, який за дорученням банку-емітента авізує (сповіщає) акредитив бенефіціару без будь-якої відповідальності за його оплату;
- **виконуючий банк** — банк, який за дорученням банку-емітента здійснює платіж проти документів, визначених в акредитиві. Виконуючий банк залежно від операції за акредитивом, виконання якої доручено йому банком-емітентом, також може бути авізуючим банком;
- **бенефіціар** — особа, на користь якої відкрито акредитив.

Умови та порядок проведення розрахунків за акредитивами передбачаються в договорі між бенефіціаром і заявником акредитива і не повинні суперечити законодавству України.

Зауважимо, що акредитив — це окремий договір від договору купівлі-продажу або іншого контракту, навіть якщо в акредитиві є посилання на них. За операціями за акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу лише з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи.

Згідно з Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, банк-емітент може відкривати такі види акредитивів:

- **покритий** — акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти заявника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку;
- **непокритий** — акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово немає коштів на рахунку платника) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Акредитив може бути відкличним або безвідкличним. Це зазначається на кожному акредитиві. Якщо немає такої позначки, то акредитив є безвідкличним.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара (наприклад, у разі недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом). Відкликання акредитива не створює зобов'язань банку-емітента перед бенефіціаром. Усі розпорядження про зміни умов відкличного акредитива або його анулювання заявник може надати бенефіціару лише через банк-емітент, який повідомляє виконуючий банк, а останній — бенефіціара.

Виконуючий банк не має права приймати розпорядження безпосередньо від заявника акредитива (за винятком, якщо банк-емітент є виконуючим банком). Якщо виконуючий банк не є банком-емітентом, то зміна умов відкличного акредитива або його анулювання відбуваються лише після отримання від виконуючого банку відповідного повідомлення, яким підтверджується те, що до часу зміни умов або анулювання акредитива документи за акредитивом не були подані.

Безвідкличний акредитив — це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий. Безвідкличний акредитив, що підтверджений виконуючим банком, не може бути змінений або анульований без згоди виконуючого банку. Безвідкличний акредитив — це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, що передбачені ним, подано до банку, зазначеному в акредитиві, або банку-емітента та дотримані строки та умови акредитива.

Умови акредитива є чинними для бенефіціара, поки він не повідомить про згоду на внесення змін до нього того банку, який авізував ці зміни. Бенефіціар має письмово повідомити про погодження або відмову щодо внесення змін. Прийняття часткових змін не дозволяється. Бенефіціар може достроково відмовитися від використання акредитива.

Організація проведення розрахунків з допомогою акредитива та їх відображення в бухгалтерському обліку задіяних банків залежить від виду акредитива (покритий, непокритий).

Для відкриття непокритого акредитива клієнт подає до банку-емітента заяву про відкриття акредитива. У випадку відкриття покритого акредитива, клієнт, окрім заяви, подає також відповідні платіжні доручення на перерахування коштів для бронювання їх у виконуючому банку або банку-емітенті (залежно від умов акредитиву). Кошти заявника покритого акредитива бронюються на аналітичному рахунку «Розрахунки за акредитивами», що відкривається на балансовому рахунку 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або 2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб».

Заява про відкриття акредитива, як правило, подається у чотирьох примірниках. Перший примірник заяви банк-емітент обліковує за відповідним позабалансовим рахунком, що призначений для обліку акредитивів, другий (з потрібною позначкою банку про дату надходження) — разом з випискою з рахунку він видає заявнику як розписку банку про відкриття акредитива, третій та четвертий — використовуються для інформування виконуючого банку та бенефіціара про умови акредитива.

Банк-емітент, прийнявши заяву, визначає спосіб виконання акредитива, авізуючий та виконуючий банки і здійснює відповідні бухгалтерські записи, а саме:

- при відкритті непокритого акредитива:
Дт 9122 «Непокриті акредитиви»
Кт 9900 «Контррахунок»;
- при відкритті покритого акредитива з депонуванням коштів у банку-емітенті:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або
2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»;
- при відкритті покритого акредитива з депонуванням коштів у виконуючому банку, який не є банком-емітентом:
1) Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

2) Дт 9802 «Акредитиви до виконання»

Кт 9910 «Контррахунок».

Акредитив є відкритим після того, як здійснено відповідні бухгалтерські записи за рахунками та надіслано повідомлення бенефіціару про відкриття та умови акредитива. Дата виконання платіжних доручень, наданих разом із заявою, і дата повідомлення бенефіціара мають збігатися.

Банк-емітент інформує виконуючий (авізуючий) банк про відкриття акредитива шляхом надсилання йому електронною поштою або іншими засобами зв'язку, що передбачені договорами між банками, заяви або повідомлення не пізніше наступного робочого дня після отримання заяви від клієнта. Повідомлення має містити номер акредитива, усі його умови, спосіб платежу, місце виконання та строк дії акредитива. У повідомленні мають чітко зазначатися повноваження авізуючого банку щодо виду операції за акредитивом.

Виконуючий банк обліковує примірник заяви або повідомлення, отриманий від банку-емітента, за позабалансовим рахунком 9802 «Акредитиви до сплати», що супроводжується проводкою:

Дт 9802 «Акредитиви до виконання»

Кт 9910 «Контррахунок».

Отримання виконуючим банком від банку-емітента коштів заявника акредитива для їх бронювання на аналітичному рахунку «Розрахунки акредитивами» відображається в обліку такою проводкою:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб».

Виконуючий (авізуючий) банк про відкриття та умови акредитива повідомляє бенефіціара (авізує акредитив) протягом 10 робочих днів з дня отримання повідомлення від банку-емітента (авізуючого банку).

Одержавши повідомлення про відкриття акредитиву, бенефіціар повинен насамперед перевірити, чи співпадають умови акредитиву з укладеним договором і чи він зможе дотриматись усіх вимог. У випадку, коли бенефіціар згідний з умовами акредитиву, він відвантажує товар (виконує роботи, надає послуги).

Після відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) бенефіціар подає виконуючому банку потрібні документи, що передбачені умовами акредитива, разом з реєстром документів за акредитивом у чотирьох примірниках.

Виконуючий банк ретельно перевіряє подані бенефіціаром документи щодо дотримання всіх умов акредитива і в разі порушення хоча б однієї з умов не проводить виплати за акредитивом, про що інформує бенефіціара, і надсилає повідомлення до банку-емітента для отримання згоди на оплату документів з розбіжностями.

У разі неотримання відповіді протягом семи робочих днів після відправлення повідомлення або надходження негативної відповіді виконуючий банк повертає бенефіціару всі

документи за акредитивом, зазначивши на зворотному боці першого примірника реєстру документів за акредитивом причини повернення документів і засвідчивши цей запис підписами відповідального виконавця та працівника, на якого покладено функції контролера, і відбитком штампа банку.

Не приймаються до оплати за акредитивом документи, які мають розбіжності з умовами акредитива або зміст яких суперечить один одному.

Якщо умовами акредитива передбачено акцепт заявника акредитива (згода на оплату або гарантування оплати документів), то для його здійснення уповноважена особа заявника має подати бенефіціару:

- документ, що засвідчує її особу;
- зразок її підпису, засвідчений заявником акредитива (якщо його немає у виконуючому банку);
- доручення, видані заявником акредитива, щодо її повноважень.

На документах, які за умовами акредитива мають бути акцептовані, уповноважена особа робить такий напис:

«Акцептований за рахунок акредитива від _____ № _____	
	(дата)
уповноваженим _____	
	(назва заявника акредитива)
_____	_____».
(підпис)	(дата)

У виконуючому банку відповідальний виконавець перевіряє наявність акцептного напису та відповідність його поданому зразку.

Якщо кошти за акредитивом заброньовані у виконуючому банку (який не є банком-емітентом), то зарахування ним коштів бенефіціару за акредитивом супроводжується такою проводкою:

Дт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

При цьому списання коштів з аналітичного рахунку «Розрахунки за аккредитивами» виконуючий банк здійснює на підставі першого примірника реєстру документів за акредитивом, який наданий разом з іншими документами, що відповідають умовам акредитива. Перший примірник реєстру документів за акредитивом залишається в документах дня виконуючого банку, другий (з потрібними відмітками банку про дату одержання та виконання) — видається бенефіціару, третій та четвертий — разом з документами, передбаченими умовами акредитива, надсилаються до банку-емітента.

Банк-емітент, отримавши документи за акредитивом та два примірники реєстру документів, видає заявнику акредитива один примірник реєстру документів разом з іншими документами за акредитивом та списує суму заяви з позабалансового рахунку 9802 «Акредитиви до сплати», що супроводжується проводкою:

Дт 9910 «Контррахунок

Кт 9802 «Акредитиви до виконання».

Якщо кошти за акредитивом заброньовано в банку-емітенті, то виконуючий банк після перевірки виконання бенефіціаром всіх умов акредитива, надсилає до банку-емітента перший та другий примірники реєстру документів за акредитивом разом з іншими документами, третій примірник реєстру використовує для списання суми заяви з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів (після надходження коштів від банку-емітента), а четвертий (з потрібними відмітками банку про дату одержання) — видає бенефіціару.

Банк-емітент, зробивши перевірку виконання всіх умов акредитива, на підставі першого примірника реєстру документів за акредитивом списує кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» і перераховує їх на рахунок бенефіціара, що відображається такою проводкою:

Дт 2602 «Кошти у розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти у розрахунках фізичних осіб»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».

Перший примірник реєстру документів за акредитивом банк-емітент зберігає в документах дня банку, а другий (з потрібними відмітками банку про дату одержання та виконання) — видає заявнику акредитива разом з іншими документами за акредитивом.

Виконуючий банк, отримавши від банку-емітента кошти за акредитивом зараховує їх бенефіціару і списує суму акредитиву з позабалансового рахунку. При цьому виконуються такі проводки:

1) Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;

2) Дт 9910 «Контррахунок

Кт 9802 «Акредитиви до виконання».

Якщо банк-емітент одержав прийняті виконуючим банком документи і вважає, що вони не відповідають за зовнішніми ознаками умовам акредитива, то він має право відмовитися від їх прийняття і вимагати від виконуючого банку суму, що сплачена бенефіціару з порушенням умов акредитива.

У випадку виконання непокритого акредитиву, перерахування бенефіціару коштів банком-емітентом відображається такими бухгалтерськими записами:

а) у випадку наявності усієї суми коштів, які підлягають перерахуванню за акредитивом на поточному рахунку заявника:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»;

б) у разі оплати акредитива за рахунок банківського кредиту:

Дт 2062 «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання», або

2202 «Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках».

Одночасно в обох випадках з позабалансового рахунку списується сума сплаченого акредитива і здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9122 «Непокріті акредитиви».

Отримання виконуючим банком коштів за непокрітим акредитивом та їх зарахування бенефіціару супроводжується такими проводками:

- 1) Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», або
2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;

- 2) Дт 9910 «Контррахунок»
Кт 9802 «Акредитиви до виконання».

Механізм проведення та відображення в бухгалтерському обліку розрахунків різними видами акредитивів узагальнемо з допомогою схем (рис. 6.3, 6.4, 6.5.)

1. Бенефіціар і заявник акредитива укладають договір, в якому обумовлюються умови і порядок проведення розрахунків з допомогою акредитива.
2. Заявник подає в банк-емітент заяву на відкриття акредитива.
3. Банк-емітент один примірник заяви на відкриття акредитива видає заявнику, а суму акредитива обліковує за рахунком 9122 «Непокріті акредитиви».
4. Банк-емітент надсилає виконуючому (авізуючому) банку повідомлення про відкриття акредитива.
5. Виконуючий (авізуючий) банк, одержавши повідомлення з умовами акредитива, повідомляє бенефіціара про відкриття акредитива та здійснює відповідні бухгалтерські проводки на суму акредитива.
6. Одержавши повідомлення про відкриття акредитива, бенефіціар відвантажує товар (виконує роботи, надає послуги).
7. Бенефіціар подає у свій банк усі необхідні документи, зазначені в акредитиві разом з реєстром поданих документів. Приймавши документи від бенефіціара, виконуючий банк здійснює їх перевірку.
8. Після перевірки документів і встановлення їх відповідності умовам акредитиву, виконуючий (авізуючий) банк надсилає подані документи разом з двома примірниками реєстру документів банку-емітенту для оплати.

9. Банк-емітент, одержавши документи за акредитивом, списує кошти з поточного рахунку заявника (або оплачує акредитив за рахунок банківського кредиту) і перераховує їх виконуючому банку (банку-бенефіціара) та відображає зазначені операції в бухгалтерському обліку.
10. Банк-емітент передає документи за акредитивом разом з одним примірником реєстру документів заявнику акредитива.
11. Виконуючий банк зараховує отримані від банку-емітента кошти бенефіціару і списує суму акредитиву з відповідного позабалансового рахунка.

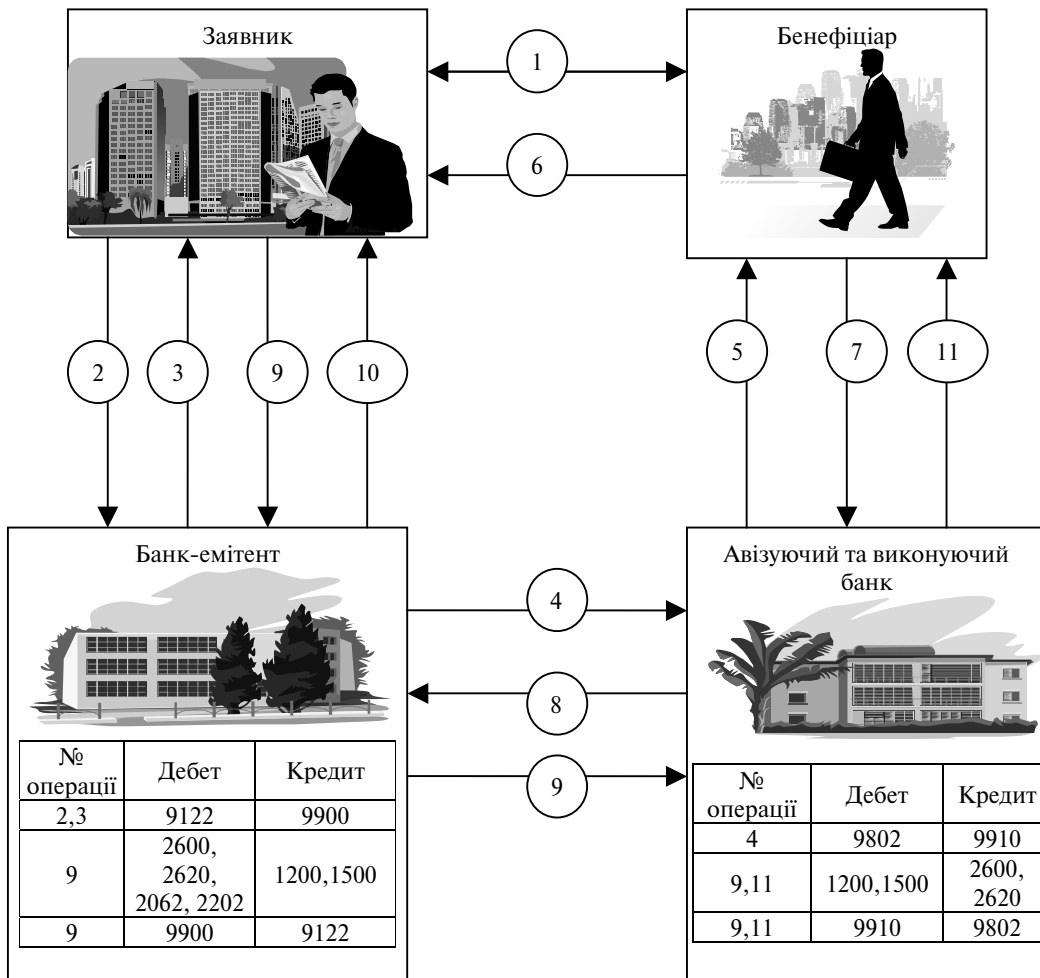

Рис. 6.3. Схема розрахунків за непокритим акредитивом

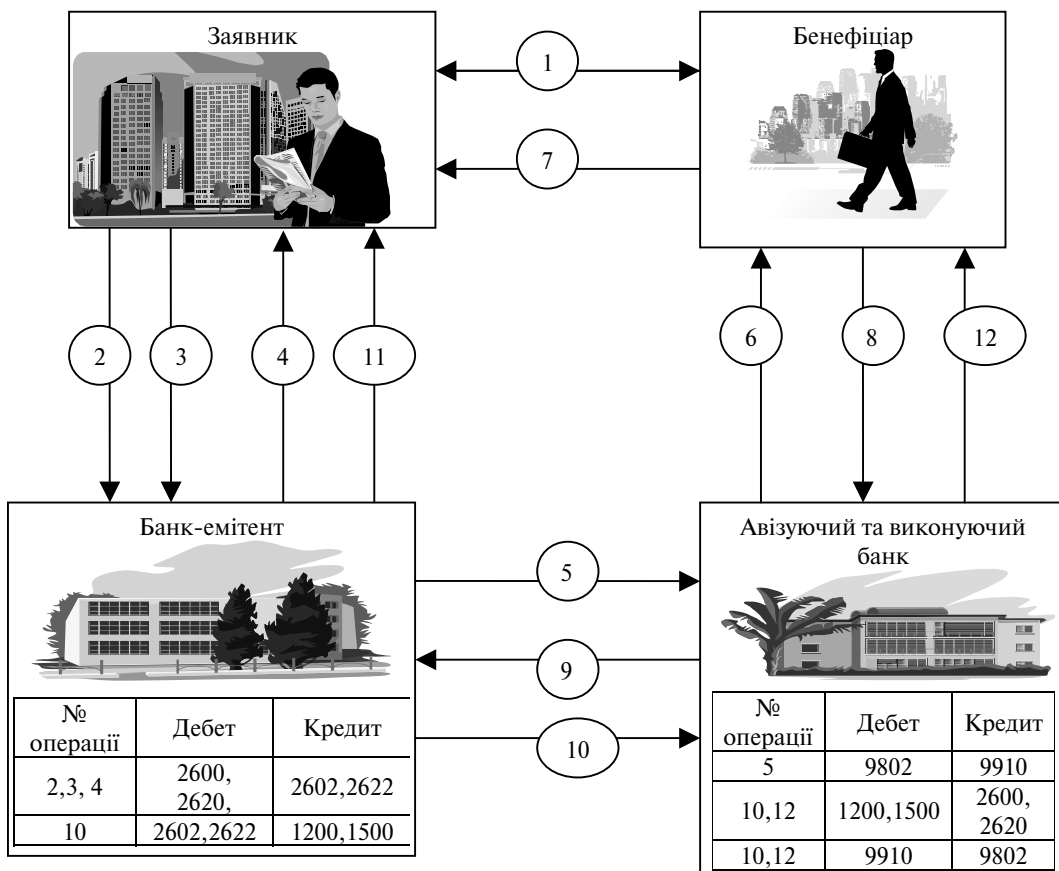

Рис. 6.4. Схема розрахунків за покритим акредитивом, кошти за яким заброньовані в банку-емітенті

1. Бенефіціар і заявник акредитива укладають договір, в якому обумовлюються умови і порядок проведення розрахунків з допомогою акредитива.
2. Заявник подає в банк-емітент заяву на відкриття акредитива разом з платіжним дорученням на перерахування коштів із свого рахунку на аналітичний рахунок «Розрахунки за акредитивами» у банку-емітенті.
3. Банк-емітент списує суму за акредитивом з поточного рахунку заявника і зараховує її на аналітичний рахунок «Розрахунки за акредитивами».
4. Банк-емітент один примірник заяви на відкриття акредитива разом з випискою з рахунку видає заявнику.
5. Банк-емітент надсилає виконуючому (авізуючому) банку повідомлення про відкриття акредитива.
6. Виконуючий (авізуючий) банк, одержавши повідомлення з умовами акредитива, повідомляє бенефіціара про відкриття акредитива та відображає в обліку суму акредитива за рахунком 9802 «Акредитиви до виконання».

7. Одержавши повідомлення про відкриття акредитива, бенефіціар відвантажує товар (виконує роботи, надає послуги).
8. Бенефіціар подає у свій банк усі необхідні документи, зазначені в акредитиві разом з реєстром поданих документів. Приймавши документи від бенефіціара, виконуючий банк здійснює їх перевірку.
9. Після перевірки документів і встановлення їх відповідності умовам акредитиву, виконуючий (авізуючий) банк надсилає подані документи разом з двома примірниками реєстру документів банку-емітенту для оплати.
10. Банк-емітент, одержавши документи за акредитивом, списує кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» і перераховує їх виконуючому банку для зарахування бенефіціару.
11. Банк-емітент передає документи за акредитивом разом з одним примірником реєстру документів заявнику акредитива.
12. Виконуючий банк зараховує отримані від банку-емітента кошти на поточний рахунок бенефіціара і списує суму акредитиву з позабалансового рахунку 9802 «Акредитиви до виконання».

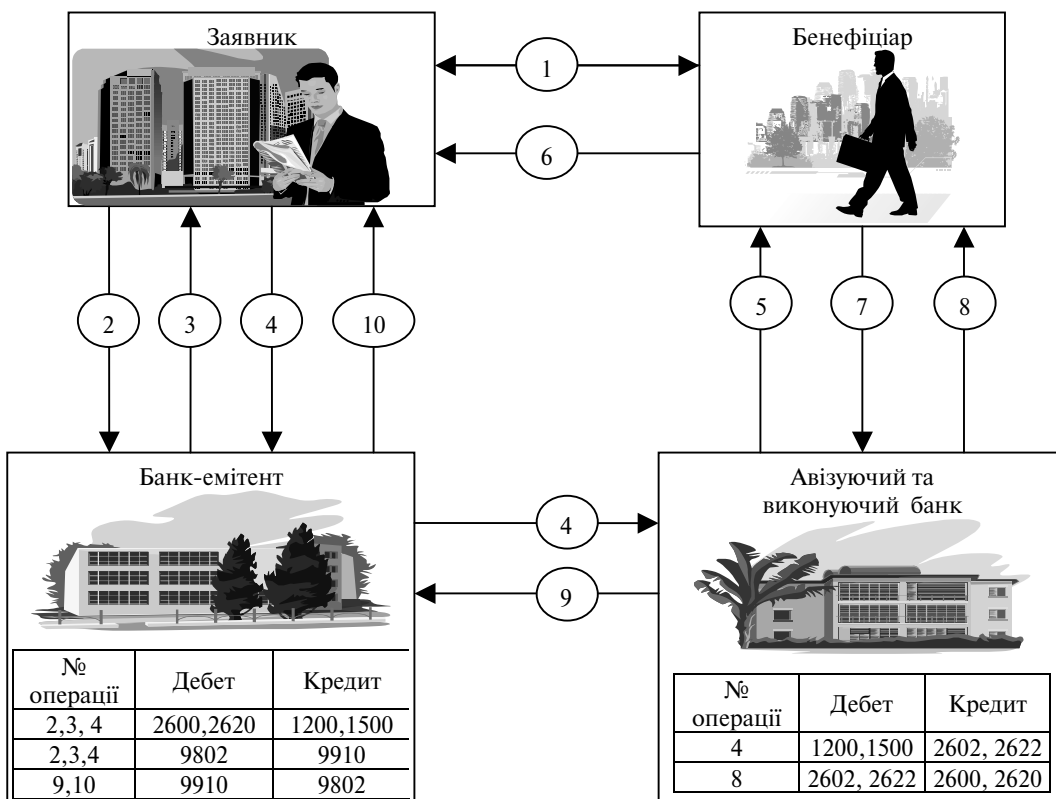

Рис.6.5. Схема розрахунків за покритим акредитивом, кошти за яким заброньовані у виконуючому банку, який не є банком-емітентом

1. Бенефіціар і заявник акредитива укладають договір, в якому обумовлюються умови і порядок проведення розрахунків з допомогою акредитива.
2. Заявник подає в банк-емітент заяву на відкриття акредитива разом з платіжним дорученням на перерахування коштів із свого рахунку у виконуючий банк.
3. Банк-емітент один примірник заяви на відкриття акредитива видає заявнику, а суму акредитива обліковує в себе на позабалансовому рахунку 9802 «Акредитиви до виконання».
4. Банк-емітент списує суму за акредитивом з поточного рахунку заявника і перераховує її у виконуючий банк та повідомляє його про умови акредитива.
5. Виконуючий (авізуючий) банк зараховує отримані від банку-емітента кошти на аналітичний рахунок «Розрахунки за акредитивами» та повідомляє бенефіціара про відкриття та умови акредитива.
6. Одержавши повідомлення про відкриття акредитива, бенефіціар відвантажує товар (виконує роботи, надає послуги).
7. Бенефіціар подає у свій банк усі необхідні документи, зазначені в акредитиві разом з реєстром поданих документів. Приймаючи документи від бенефіціара, виконуючий банк здійснює їх перевірку.
8. Після перевірки документів і встановлення їх відповідності умовам акредитиву, виконуючий (авізуючий) банк списує кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» і перераховує їх на поточний рахунок бенефіціара.
9. Виконуючий банк надсилає подані бенефіціаром документи за акредитивом разом з двома примірниками реєстру документів банку-емітенту.
10. Банк-емітент, одержавши документи за акредитивом передає їх разом з одним примірником реєстру документів заявнику та списує суму акредитиву з рахунку 9802 «Акредитиви до виконання».

У всіх акредитивах обов'язково має передбачатися дата закінчення строку і місце подання документів для платежу. Дата, яку зазначено в заяві, є останнім днем для подання бенефіціаром до оплати реєстру документів за акредитивом та документів, передбачених умовами акредитива. Банки мають здійснювати контроль за строком дії акредитива, який зазначений у заяві.

У день закінчення строку дії акредитива, кошти за яким заброньовані у виконуючому банку, останній в кінці операційного дня списує кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» та перераховує в банк-емітент на рахунок, з якого вони надійшли.

Банк-емітент зараховує одержані кошти на рахунок заявника акредитива та списує потрібну суму з відповідного позабалансового рахунку, що призначений для обліку акредитивів.

Акредитив, кошти за яким заброньовані в банку-емітенті, закривається ним після закінчення строку, зазначеного в акредитиві, з урахуванням нормативного строку проходження документів спецзв'язком від виконуючого банку до банку-емітента або після отримання від виконуючого банку підтвердження про невиконання акредитива. У кінці операційного дня банк-емітент перераховує кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» на рахунок заявника акредитива і надсилає повідомлення виконуючому банку для їх списання з відповідного позабалансового рахунку, що призначений

для обліку акредитивів. Анульований банком-емітентом відкличний акредитив закривається в день надходження повідомлення про його анулювання.

6.5. Організація та облік розрахунків з допомогою платіжних карток

Платіжна картка — це спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Платіжна картка виготовляється із спеціальної пластмаси і має стандартний розмір: 85,6 x 53,9 x 0,76. Платіжна картка, як правило, містить таку інформацію: на лицьовий бік картки наноситься ім'я власника, номер картки, термін дії картки, логотип банку-емітента картки та платіжної системи. Одним із засобів захисту від підробки може бути голограма. На зворотному боці картки міститься підпис власника картки, магнітна смуга, іноді фотографія власника і логотипи мереж банкоматів, у яких можна отримати готівку за допомогою картки. Номер картки складається з 16 цифр: перші шість — код банку-емітента, наступні дев'ять — банківський номер картки, остання цифра — контрольна.

Велика різноманітність платіжних карток дозволяє класифікувати їх за різними ознаками. У спеціальній літературі платіжні картки класифікуються за такими ознаками, як:

- тип носія електронної інформації;
- метод нанесення на картку ідентифікаційної інформації;
- тип держателів;
- типи фінансових операцій;
- функціональні характеристики (або платіжна схема).

За типом носія електронної інформації платіжні картки поділяються на: картки з магнітною смугою, які називаються магнітними картками та картки з чіпом (мікросхемою), які називаються смарт-картками.

За методом нанесення на картку ідентифікаційної інформації (ім'я власника картки, номер картки, термін її дії) картки поділяються на:

- ембосовані — картки, на яких інформація нанесена рельєфним шрифтом (видавлена) спеціальним апаратом ембосером;
- неембосовані — картки, на яких ідентифікаційна інформація випалюється, і як правило, ці картки призначені тільки для електронного використання (наприклад, Visa electron).

За типами держателів, платіжні картки класифікуються на особисті (індивідуальні), корпоративні та сімейні. Особиста картка — це платіжна картка, емітована на ім'я клієнта — фізичної особи, що не є суб'єктом господарювання. Корпоративна платіжна картка —

платіжна картка, яка дає змогу її держателю здійснювати операції за картрахунком юридичної особи або фізичної особи-підприємця. Сімейні картки видаються як особисті тільки фізичним особам, але окремі картки можна оформити як корпоративні на кожного члена родини власника картрахунку. При цьому для кредитної картки члена родини встановлюється ліміт використання коштів.

За функціональними характеристиками (або платіжною схемою) платіжні картки поділяються на дебетові, кредитні та змішані.

Відповідно, залежно від умов, за якими здійснюються розрахунки за операціями з використанням платіжних карток, можуть застосовуватися дебетова, дебетово-кредитна та кредитна платіжні схеми.

Дебетова схема передбачає здійснення клієнтом операцій з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його картрахунку, або за рахунок коштів клієнта за наперед оплаченою платіжною картою, які обліковуються на консолідованому картрахунку банку.

Під час застосування дебетово-кредитної схеми клієнт здійснює операції з використанням платіжної картки в межах залишку коштів, які обліковуються на його картрахунку, а в разі їх недостатності (відсутності) на картрахунку — за рахунок наданого банком кредиту.

Кредитна схема передбачає здійснення розрахунків за виконані клієнтом операції з використанням платіжної картки за рахунок коштів, наданих йому банком у кредит (у межах кредитної лінії). Кредитна лінія під операції з платіжними картками відкривається банком на визначений термін та в межах установленного договором ліміту (заборгованості або граничної суми) кредитування. Строк дії кредитної лінії, яка відкривається під платіжні картки, визначається договором між клієнтом та емітентом.

Застосування платіжних карток передбачає наявність платіжної системи у рамках якої буде здійснюватися операція з платіжною картою.

До платіжної системи в якій використовуються платіжні картки, входять такі суб'єкти:

- **емітент платіжних карток** — юридична особа, що є членом платіжної системи та здійснює емісію платіжних карток;
- **держатель платіжної картки** — фізична особа, яка на законних підставах використовує спеціальний платіжний засіб для ініціювання переказу коштів з відповідного рахунку в банку або здійснює інші операції із застосуванням зазначеного спеціального платіжного засобу;
- **розрахунковий банк** — уповноважений платіжною організацією відповідної платіжної системи банк, що відкриває рахунки членам платіжної системи та бере участь у проведенні взаєморозрахунків між ними;
- **еквайрингова установа (еквайр)** — юридична особа, яка здійснює еквайринг, тобто діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням платіжних карток;
- **торговець** — суб'єкт підприємницької діяльності, який, відповідно до договору з еквайром або платіжною організацією, приймає до обслуговування платіжні картки з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг (включаючи послуги з видачі коштів у готівковій формі);

- **процесинговий центр** — юридична особа — учасник платіжної системи, яка здійснює процесинг, тобто діяльність, яка включає в себе виконання авторизації, моніторинг, збір, оброблення, зберігання й надання членам системи та розрахунковому банку платіжних повідомлень за операціями з платіжними картками.

Обслуговування торговців і виконання розрахунків з ними за операціями, здійсненими із застосуванням платіжних карток, банк-еквайр проводить на підставі договору. Договір між еквайром і торговцем надає право останньому приймати до оплати платіжні картки відповідної платіжної системи з дотриманням її правил та виконувати інші операції, визначені договором.

Методика бухгалтерського обліку операцій банків з платіжними картками регламентується Правилами бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України, затвердженими постановою Правління НБУ від 8.04.2005 № 123.

У разі проведення розрахунків за придбані із застосуванням платіжної картки товари та отримані послуги в банку-еквайрі здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- на суму оплати за товари (послуги), що здійснена банком-еквайром до одержання коштів від банку-емітента:

Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

- на суму одержаного грошового покриття з банку-емітента:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток».

У разі переказу коштів торговцю за товари (послуги) після одержання коштів з банку-емітента здійснюються такі проводки:

- на суму одержаних коштів від банку-емітента:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»

Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- на суму коштів під час зарахування їх на рахунки торговців:

Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Якщо банк-еквайр одночасно є банком-емітентом, то в разі переказу чи зарахування коштів торговцям за товари (послуги) здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- під час переказу:

Дт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або

2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або

2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток»

Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- під час зарахування торговцю:

Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

У банку-емітенті під час переказу коштів за товари (послуги) та комісійних банку-еквайру здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- 1) Дт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або

2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або

2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток»

Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- 2) Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», або

1600 «Кореспондентські рахунки інших банків».

У разі повернення держателем платіжної картки придбаного товару торговцю після здійснення трансакції торговець повертає кошти готівкою шляхом видачі їх з каси або в безготівковій формі шляхом переказу коштів на картрахунок.

Під час переказу коштів на картрахунок за повернений товар у банку-еквайрі, який одночасно є банком-емітентом, здійснюється така проводка:

Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кт 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або

2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток», або

2655 «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Під час переказу коштів на картрахунки в інший банк-емітент у банку-еквайрі здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- 1) Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- 2) Дт 2924 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», або

1600 «Кореспондентські рахунки інших банків».

Запитання для перевірки знань

1. Дайте визначення безготівкових розрахунків.
2. Яким нормативно-правовим актом НБУ регламентується проведення безготівкових розрахунків в національній валюті в Україні?
3. На основі яких розрахункових документів банки мають право списувати кошти з рахунків клієнтів?
4. В якому випадку банки мають право зупинити видаткові операції за рахунком клієнта?
5. Протягом скількох днів з дати складання банк платника приймає до виконання платіжні доручення, вимоги-дручення, вимоги та розрахункові чеки?
6. За якими рахунками відображаються в бухгалтерському обліку банку кошти в розрахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб?
7. Що таке дата валютування?
8. Якими бухгалтерськими проводками відображаються операції із списання банком коштів з рахунків клієнтів — платників на основі платіжних доручень, вимог-доручень і вимог та перерахування коштів отримувачам?
9. Якими бухгалтерськими проводками супроводжуються операції із зарахування банком коштів, що надійшли з іншого банку на користь клієнта, якщо в електронному розрахунковому документі:
  - а) не вказано дати валютування;
  - б) вказано дату валютування?
10. Як здійснюється та оформляється примусове та договірне списання коштів з рахунку платника?
11. Що представляє собою розрахунковий чек і з якою метою він використовується?
12. Якими бухгалтерськими проводками відображаються операції із видачі банком клієнту чекової книжки?
13. Який строк дії чекової книжки та чека, що видається фізичній особі для одноразового розрахунку?
14. Розкрийте механізм проведення та відображення в обліку розрахунків з допомогою розрахункових чеків, за умови, що:
  - а) чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку;
  - б) чекодавець і чекодержатель обслуговуються в різних банках.
15. Якими бухгалтерськими проводками відображається повернення банком чекодавцю невикористаного ліміту за чековою книжкою?
16. Що таке акредитив і які сторони приймають участь у проведенні розрахунків за акредитивами?
17. Висвітліть механізм проведення розрахунків за такими видами акредитивів:
  - а) непокритим;
  - б) покритим з депонуванням коштів в банку-емітені;
  - в) покритим з депонуванням коштів у виконуючому банку.
18. Які документи необхідно подати в банк для відкриття:
  - а) непокритого акредитива;
  - б) покритого акредитива?

19. Які бухгалтерські записи виконує банк-емітент у випадку відкриття:
  - а) непокритого акредитива;
  - б) покритого акредитива з депонуванням коштів в банку-емітенті;
  - в) покритого акредитива з депонуванням коштів у виконуючому банку?
20. Які бухгалтерські проводки здійснює виконуючий банк, коли отримує повідомлення про відкриття:
  - а) непокритого акредитива;
  - б) покритого акредитива з депонуванням коштів в банку-емітенті?
21. Якими бухгалтерськими проводками супроводжується виконання виконуючим банком:
  - а) непокритого акредитива;
  - б) покритого акредитива з депонуванням коштів в банку-емітенті;
  - в) покритого акредитива з депонуванням коштів у виконуючому банку?
22. Які бухгалтерські проводки виконує банк-емітент, коли отримує документи та реєстр документів за акредитивом:
  - а) непокритим;
  - б) покритим з депонуванням коштів в банку-емітенті;
  - в) покритим з депонуванням коштів у виконуючому банку?
23. На які види класифікуються платіжні картки?
24. Назвіть усіх учасників платіжної системи, в якій використовуються платіжні картки.
25. Які бухгалтерські проводки виконуються у разі проведення розрахунків за придбані із застосуванням платіжної картки товари та отримані послуги:
  - а) у банку-еквайрі, який не є банком емітентом;
  - б) у банку-еквайрі, який одночасно є банком емітентом;
  - в) у банку-емітенті?

Тести

1. Які з наведених нижче бланків розрахункових документів є бланками суворого обліку?
  - а) платіжне доручення;
  - б) платіжна вимога;
  - в) заява на акредитив;
  - г) чекова книжка.
2. Який розрахунковий документ банк платника приймає до виконання протягом 10 календарних днів з дня його виписки?
  - а) платіжне доручення;
  - б) платіжну вимога-доручення;
  - в) платіжну вимога;
  - г) усі зазначені вище документи.
3. Бухгалтерське проведення Дт 2600 Кт 1200 означає:
  - а) на основі платіжного доручення банк платника списав кошти з рахунку суб'єкта господарювання і перерахував їх одержувачу коштів, що обслуговується в іншому банку;

- б) на основі платіжної вимоги-доручення банк платника списав кошти з рахунку суб'єкта господарювання і перерахував їх одержувачу коштів, що обслуговується в іншому банку;
  - в) на основі платіжної вимоги банк платника списав кошти з рахунку суб'єкта господарювання і перерахував їх стягувачу, що обслуговується в іншому банку;
  - г) усе зазначене вище.
4. Яку бухгалтерську проводку виконує банк отримувача коштів на початок операційного дня, який визначений датою валютування?
- а) Дт 1200 Кт 2600;
  - б) Дт 2600 Кт 2602;
  - в) Дт 2602 Кт 1200;
  - г) Дт 2602 Кт 2600.
5. Якими бухгалтерськими проводками відображається видача банком клієнту чекової книжки?
- а) Дт 9821 Кт 9910;
  - б) Дт 2600 Кт 2602;
  - в) Дт 9910 Кт 9821;
  - г) Дт 2602 Кт 2600.
6. Який строк дії чекової книжки?
- а) 3 місяці;
  - б) 6 місяців;
  - в) 1 рік;
  - г) необмежений.
7. Бухгалтерське проведення Дт 2600 Кт 2602 означає:
- а) банк-емітент списав кошти з рахунку чекодавця і зарахував їх чекодержателю;
  - б) банк-емітент прийняв на інкасо від чекодержателя розрахунковий чек;
  - в) банк чекодержателя зарахував отримані від банку-емітента кошти чекодержателю;
  - г) на основі платіжного доручення клієнта банк-емітент поповнив ліміт за чековою книжкою.
8. Якою бухгалтерською проводкою супроводжується відправлення банком чекодержателя прийнятих розрахункових чеків на інкасо банку-емітенту?
- а) Дт 9830 Кт 9910;
  - б) Дт 9910 Кт 9831;
  - в) Дт 9831 Кт 9830;
  - г) Дт 9910 Кт 9830.
9. Після скількох календарних днів від дати інкасування чека банк чекодержателя списує чек, якщо за ним не отримано відповіді на запит про його неоплату?
- а) 7 днів;
  - б) 20 днів;

- в) 14 днів;
- г) 30 днів.

10. *Як називається акредитив, оплата за яким, у разі тимчасової відсутності коштів на рахунку платника, гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту?*

- а) покритий;
- б) відкличний;
- в) безвідкличний;
- г) непокритий.

11. *Якою бухгалтерською проводкою відображається отримання виконуючим банком коштів для їх бронювання на аналітичному рахунку «Розрахунки за акредитивами» та повідомлення від банку-емітента про відкриття покритого акредитива?*

- а) Дт 9802 Кт 9910;
- б) Дт 2602 Кт 2600;
- в) Дт 1200 Кт 2600;
- г) Дт 1200 Кт 2602.

12. *За яким рахунком банк-емітент акредитива відображає суму заяви про відкриття непокритого акредитива?*

- а) 9802;
- б) 9001;
- в) 9122;
- г) 9129.

13. *У разі порушення умов акредитиву, виконуючий банк може здійснити оплату лише тоді, коли надіслано повідомлення до банку-емітента для отримання згоди на оплату документів з розбіжностями та отримано відповідь про згоду на оплату документів з розбіжностями протягом:*

- а) 3 днів з дати відправлення повідомлення;
- б) 5 днів з дати відправлення повідомлення;
- в) 7 днів з дати відправлення повідомлення;
- г) 10 днів з дати відправлення повідомлення

14. *Бухгалтерське проведення Дт 2602 Кт 2600 означає:*

- а) банк-емітент списав кошти за акредитивом з поточного рахунку заявника і зарахував їх на аналітичний рахунок «Розрахунки за акредитивами»;
- б) банк—емітент списав кошти за покритим акредитивом з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» і перерахував їх виконуючому банку;
- в) виконуючий банк списав кошти з аналітичного рахунку «Розрахунки за акредитивами» і зарахував їх бенефіціару;
- г) виконуючий банк отримав від банку-емітента кошти для їх бронювання на аналітичному рахунку «Розрахунки за акредитивами».

15. *Які з наведених нижче банківських операцій супроводжуються бухгалтерським проведенням Дт 9802 Кт 9910:*
- а) відкриття банком-емітентом покритого акредитива з депонуванням коштів у виконуючому банку;
  - б) отримання виконуючим банком повідомлення від банку-емітента про відкриття непокритого акредитива;
  - в) отримання виконуючим банком повідомлення від банку-емітента про відкриття покритого акредитива з депонуванням коштів у банку-емітенті;
  - г) усі зазначені вище операції.
16. *Яка схема розрахунків передбачає здійснення клієнтом операцій з використанням платіжної картки виключно в межах залишку коштів, які обліковуються на його картрахунку?*
- а) дебетова;
  - б) дебетово-кредитна;
  - в) кредитна;
  - г) жодна.
17. *Юридична особа, яка здійснює діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням платіжних карток називається:*
- а) торговець;
  - б) розрахунковий банк;
  - в) еквайрингова установа;
  - г) процесинговий центр.
18. *Якими бухгалтерськими записами супроводжується переказ банком-емітентом коштів за товари (послуги) банку-еквайру?*
- а) Дт 2600 Кт 1200;
  - б) Дт 2625 Кт 1200;
  - в) Дт 2625 Кт 2924;
  - г) Дт 2924 Кт 1200.
19. *Бухгалтерське проведення Дт 2924 Кт 2600 означає:*
- а) банк-еквайр переказав кошти торговцю за товари (послуги);
  - б) банк-емітент переказав кошти за товари (послуги) та комісійні банку-еквайру;
  - в) банк-еквайр переказав кошти банку емітенту за повернений товар;
  - г) банк-еквайр одержав грошове покриття з банку-емітента за переказані кошти торговцю.
20. *Які бухгалтерські проводки виконуються банком-еквайром у разі одержання коштів з банку-емітента та їх зарахування торговцю?*
- а) Дт 1200 Кт 2924;
  - б) Дт 2605 Кт 2924;
  - в) Дт 2924 Кт 2600;
  - г) Дт 2924 Кт 1200.

Задачі

Задача 6.1.

Упродовж дня 9.02.2009 р. банком були проведені такі операції:

- 1) на основі платіжного доручення підприємства «Анастасія» перераховано 3200 грн. на поточний рахунок фірми «Булочка», яка обслуговується у філії цього ж банку;
- 2) на користь підприємства «Вудильник» поступили кошти у сумі 5200 грн. від магазину «Морепродукти», що має рахунок у банку-кореспонденті. У електронному розрахунковому документі зазначена дата валютування — 13.02.2009 р.;
- 3) списано на основі вимоги-доручення 1300 грн. з рахунку підприємства «Незабудка» і перераховано підприємству «Флора», що має рахунок в іншому банку;
- 4) у зв'язку з настанням дати валютування, зараховано на поточний рахунок фізичної особи Зайцева О. Б. 935 грн., що були поступили раніше від фізичної особи Феника П.С., що обслуговується в іншому банку;
- 5) на основі платіжної вимоги підприємства «Сир», що є клієнтом банку, списано 2600 грн. з рахунку магазину «Вибір».

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Задача 6.2.

У лютому 2009 р. банком «Київ» було проведено наступні операції з розрахунковими чеками:

2.02. на основі заяви підприємства «Фішка» на видачу чекової книжки і платіжного доручення на суму 5000 грн. банк видав підприємству чекову книжку та списав з рахунку підприємства комісійні у розмірі 50 грн.;

9.02. фірма «Арахіс» подала в банк чек на суму 1300 грн., виписаний підприємством «Фішка» та три примірники реєстру чеків. Після перевірки правильності заповнення реквізитів чеку і реєстру банк списав кошти з рахунку підприємства «Фішка» та зарахував 1300 грн. фірмі «Арахіс»;

11.02. прийнято від підприємства «Українські ковбаси» два розрахункових чеки на інкасо разом з чотирма примірниками реєстру розрахункових чеків. Один чек був виписаний на суму 600 грн. фірмою «Сендвіч», яке обслуговується в «Кредит банку», а другий чек — на суму 1300 грн. рестораном «Поправляйся», який має рахунок в «Мегабанку»;

12.02. відіслано прийняті від підприємства «Українські ковбаси» два чеки на інкасо банкам — емітентам;

16.02. від «Мегабанку» поступило відшкодування коштів за чеком у сумі 1300 грн. Банк «Київ» зарахував кошти на поточний рахунок підприємства «Українські ковбаси»;

23.02. здійснено запит в «Кредит банк» щодо неоплати чека, що був відісланий на інкасо (чекодавець фірма «Сендвіч», сума за чеком — 600 грн.);

25.02. отримано від «Кредит банку» неоплачений чек на суму 600 грн. (чекодавець фірма «Сендвіч») та повідомлення про причини його неоплати;

27.02. на підставі платіжного доручення підприємства «Кактус» повернено на його поточний рахунок невикористаний ліміт чекової книжки у сумі 185 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями з розрахунковими чеками.

Задача 6.3.

30.01.2009 р. Укрсоцбанком на основі поданих клієнтами заяв та двох платіжних доручень було відкрито три безвідкличних акредитиви на таких умовах:

Наказодавець акредитива	Вид акредитива	Сума	Бенефіціар	Виконуючий банк	Банк бенефіціара
Підприємство «Малюк»	Покритий, з розміщенням коштів у банку-емітенті	18000 грн.	Фірма «Іграшковий світ»	Банк — емітент	Кредит банк
Підприємство «Лосось»	Покритий з розміщенням коштів у банку бенефіціара	35000 грн.	Підприємство «Анемона»	Банк бенефіціара	Укрінбанк
Підприємство «Журавлик»	Непокритий	20000 грн.	Підприємство «Схід»	Банк бенефіціара	Сітібанк

В цей же день Укрсоцбанк надіслав електронні повідомлення про відкриття акредитивів у відповідні банки бенефіціарів та перерахував 35 000 грн. за акредитивом підприємства «Лосось» в Укрінбанк.

Необхідно:

1. Відобразити операції з відкриття акредитивів на рахунках бухгалтерського обліку Укрсоцбанку.
2. Скласти бухгалтерські проводки, які зроблять банки бенефіціарів, після отримання ними повідомлення про відкриття акредитивів на користь їх клієнтів.

Задача 6.4.

(продовження задачі 6.3.)

13.02.2009 р. в Укрсоцбанк надійшли документи за покритим акредитивом та два примірники реєстру документів від Кредит банку. Наказодавець за акредитивом — підприємство «Малюк», а бенефіціар — фірма «Іграшковий світ». Кошти за акредитивом були розміщені в Укрсоцбанку.

В результаті перевірки документів за акредитивом не було виявлено розбіжностей і 16.02.2009 р. Укрсоцбанк перерахував кошти у сумі 18000 грн. бенефіціару на його рахунок в Кредит банку.

17.02.2009 р. Укрсоцбанк отримав від виконуючого банку Сіті банк повідомлення про надання бенефіціаром підприємством «Схід» документів відповідно до умов акредитива з вимогою щодо його оплати. Укрсоцбанк перерахував 20 000 грн. за непокритим

акредитивом у Сіті банк. При цьому 14000 грн. було списано з поточного рахунку підприємства «Журавлик», а 6000 грн. проплачено за рахунок наданого кредиту.

19.02.2009 р. Укрсоцбанк отримав від Укрінбанку документи і два примірники реєстру документів за акредитивом, наказодавцем за яким є підприємство «Лосось». Укрсоцбанк передав документи і один примірник реєстру підприємству «Лосось» і списав 35000 грн. з відповідного рахунку.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за розрахунками акредитивами у всіх задіяних банках.

Задача 6.5.

Упродовж дня банком-емітентом платіжних карток були проведені такі операції:

- 1) списано з картрахунку фізичної особи Сомик В.С. 645 грн. і зараховано на поточний рахунок магазину «Мишеня»;
- 2) списано з поточного рахунку магазину «Технікус» 920 грн. і зараховано на картковий рахунок фізичної особи Полуйко П.Г. за повернений ним товар;
- 3) списано з картрахунку фірми «Соня» 1570 грн. і перераховано у банк-еквайр.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями.

Розділ 7

ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Питання до розгляду

- 7.1. *Поняття фінансових інвестицій та їх класифікація.*
- 7.2. *Методологічні засади бухгалтерського обліку фінансових інвестицій.*
- 7.3. *Облік цінних паперів у торговому портфелі банку.*
- 7.4. *Облік цінних паперів, придбаних до портфеля на продаж.*
- 7.5. *Облік цінних паперів в портфелі банку до погашення.*
- 7.6. *Облік інвестицій в асоційовані компанії.*
- 7.7. *Облік інвестицій в дочірні компанії.*
- 7.8. *Розкриття інформації про фінансові інвестиції.*

7.1. Поняття фінансових інвестицій та їх класифікація

Фінансові інвестиції — це активи, які утримуються інвестором з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора. До таких активів зазвичай відносяться цінні папери, зокрема, акції, облігації, депозитні сертифікати, казначейські зобов'язання.

Згідно із Законом України «Про цінні папери і фондовий ринок» цінні папери — це документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам.

Мета фінансових інвестицій може бути різною, зокрема, отримання доходу у вигляді дивідендів чи відсотків за цінними паперами, або прибутку від збільшення ринкової вартості цінних паперів, або ж отримання сприятливих ділових зв'язків з іншим підприємством.

Велика різноманітність фінансових інвестицій дозволяє класифікувати їх за певними ознаками. З позиції бухгалтерського обліку фінансові інвестиції можна класифікувати за:

- термінами вкладень;
- економічною природою цінних паперів, в які інвестуються кошти;
- ступенем впливу і контролю;
- можливістю визначення справедливої вартості цінних паперів, в які інвестовані кошти (рис. 7.1).

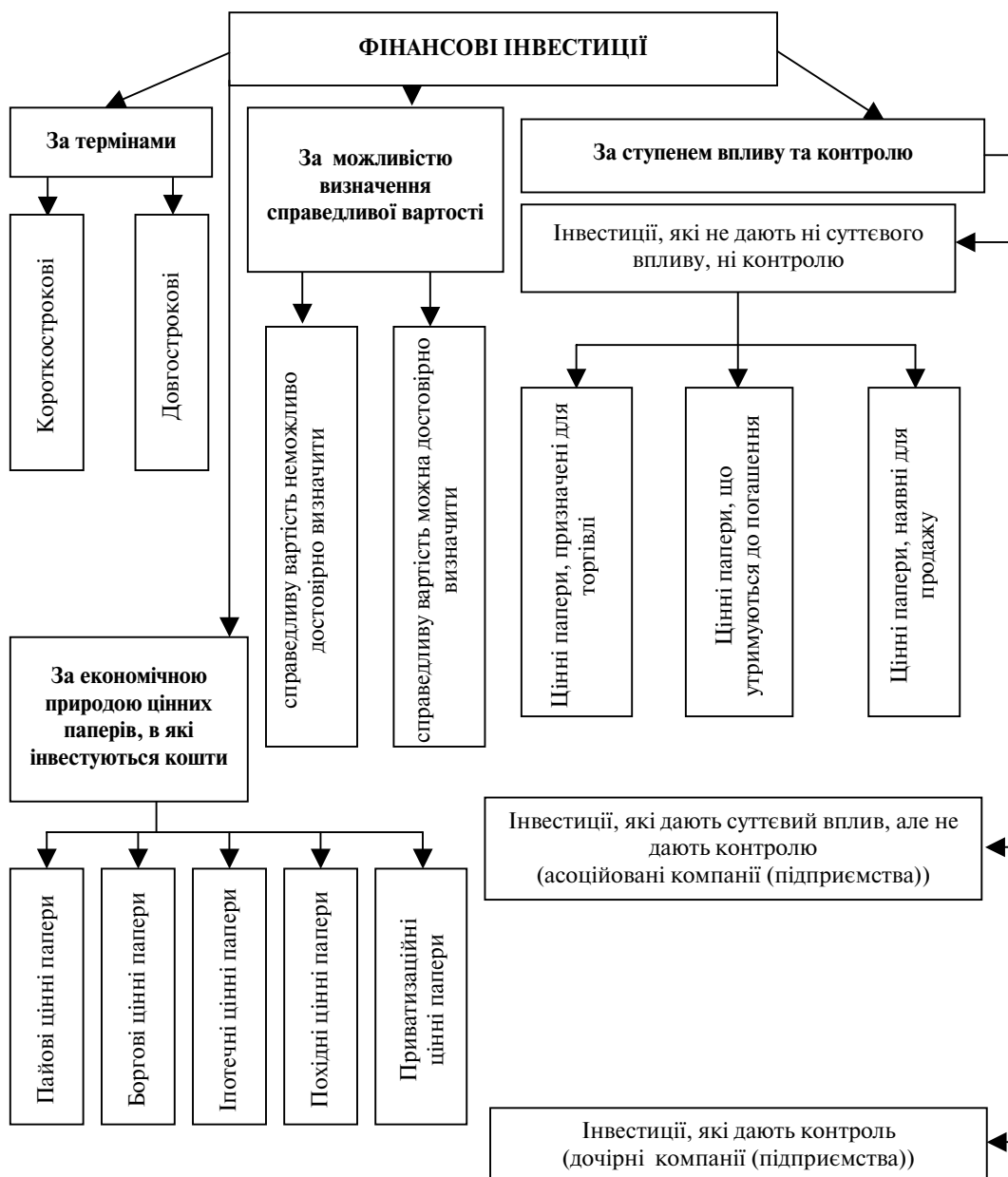

Рис. 7.1. Класифікація фінансових інвестицій з позиції бухгалтерського обліку

За термінами вкладень фінансові інвестиції поділяються на короткострокові (поточні) та довгострокові (непоточні).

Короткострокові (поточні) фінансові інвестиції — це інвестиції, які утримуються інвестором на строк, що не перевищує один рік, і які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент.

Поточні фінансові інвестиції включають в себе еквіваленти грошових коштів, тобто короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості та інші поточні інвестиції.

Довгострокові (непоточні) фінансові інвестиції — це інвестиції, які утримуються інвестором на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент.

За економічною природою цінних паперів, в які інвестуються кошти, фінансові інвестиції можна класифікувати на інвестиції в:

- пайові цінні папери;
- боргові цінні папери;
- іпотечні цінні папери;
- приватизаційні цінні папери;
- похідні цінні папери.

У Законі України «Про цінні папери і фондовий ринок» дається таке визначення зазначених вище видів цінних паперів:

Пайові цінні папери — цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів та сертифікатів фондів операцій з нерухомістю), надають власнику право на участь в управлінні емітентом (крім сертифікатів фондів операцій з нерухомістю) і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента (крім сертифікатів фондів операцій з нерухомістю). До пайових цінних паперів відносяться: акції; інвестиційні сертифікати; сертифікати фондів операцій з нерухомістю.

Боргові цінні папери — цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання. До боргових цінних паперів відносяться: облігації підприємств; державні облігації України; облігації місцевих позик; казначейські зобов'язання України; ощадні (депозитні) сертифікати; векселі.

Іпотечні цінні папери — цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів відносяться: іпотечні облігації; іпотечні сертифікати; заставні.

Приватизаційні цінні папери — цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду.

Похідні цінні папери — цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

Вагомий вплив на методологію бухгалтерського обліку фінансових інвестицій має їх класифікація за ступенем впливу та контролю інвестора на об'єкт інвестування.

Міжнародними стандартами фінансової звітності **суттєвий вплив** визначається як повноваження підприємства брати участь у прийнятті рішень з фінансової та операційної політики об'єкта інвестування без здійснення контролю цієї політики. **Контроль** — це повноваження керувати фінансовою та операційною політикою підприємства для отримання вигоди від його діяльності.

Як правило, основним принципом, що визначає наявність суттєвого впливу чи контролю, є відсоток володіння голосами об'єкта інвестування:

Відсоток володіння голосами об'єкта інвестування	Рівень впливу
Менше 20 %	Не має суттєвого впливу
20–50 %	Суттєвий вплив
Більше 50 %	Контроль

За ступенем впливу та контролю інвестора на об'єкт інвестування фінансові інвестиції поділяються на три групи:

- 1) **Інвестиції, які не дають ні суттєвого впливу, ні контролю.** Вони класифікуються на три категорії, а саме:
  - *інвестиції в торгові цінні папери* — це інвестиції в цінні папери, що були придбані інвестором для перепродажу та з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань їх ціни або дилерської маржі;
  - *інвестиції в цінні папери, що утримуються до погашення* — це інвестиції в боргові цінні папери з фіксованими платежами або платежами, що можна визначити, а також фіксованим строком погашення, щодо яких інвестор має реальний намір та змогу утримувати їх до строку погашення;
  - *інвестиції в цінні папери, наявні для продажу* — це інвестиції в цінні папери, які не належать до торгових цінних паперів та цінних паперів до погашення.
- 2) **Інвестиції, які дають суттєвий вплив, але не дають контролю.** До них відносяться інвестиції в асоційовані компанії (підприємства).
- 3) **Інвестиції, які дають контроль, тобто інвестиції в дочірні компанії (підприємства).**

За можливістю визначення справедливої вартості цінних паперів, в які інвестуються кошти, фінансові інвестиції класифікуються на:

- інвестиції в цінні папери, справедливую вартість яких неможливо достовірно визначити;
- інвестиції в цінні папери, справедливую вартість яких можна достовірно визначити.

Нагадаємо, що справедлива вартість — це сума, за якою можна обміняти актив, або погасити заборгованість в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

У бухгалтерського обліку банків України інвестиції в цінні папери класифікуються таким чином:

- цінні папери в торговому портфелі банку;
- цінні папери в портфелі банку на продаж;
- цінні папери в портфелі банку до погашення;
- інвестиції в асоційовані компанії;
- інвестиції в дочірні компанії.

Портфель цінних паперів — це згрупована інформація з обліку інвестицій у цінні папери за їх видами і призначенням з метою складання фінансової звітності.

У торговому портфелі обліковуються цінні папери, придбані банком для перепродажу та переважно з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань їх ціни або дилерської маржі. До торгових цінних паперів можуть бути віднесені будь-які інші цінні папери, що визначаються банком на етапі первісного визнання як такі, щодо яких банк має намір і змогу обліку за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки/збитки (крім акцій, які не мають котирувальної ціни на активному ринку і справедливу вартість яких неможливо достовірно визначити).

У портфелі цінних паперів на продаж обліковуються акції, інші цінні папери з нефіксованим прибутком та боргові цінні папери, а саме:

- боргові цінні папери з фіксованою датою погашення, які банк не має наміру і/або змоги тримати до дати їх погашення або за наявності певних обмежень щодо обліку цінних паперів у портфелі до погашення;
- цінні папери, які банк готовий продати у зв'язку із зміною ринкових відсоткових ставок, його потребами, пов'язаними з ліквідністю, а також наявністю альтернативних інвестицій;
- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, за якими неможливо достовірно визначити справедливу вартість;
- фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та/або утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців;
- інші цінні папери, придбані з метою утримання їх у портфелі на продаж.

У портфелі до погашення обліковуються придбані боргові цінні папери з фіксованими платежами або з платежами, що можна визначити, а також з фіксованим строком погашення. Боргові цінні папери відносяться до портфеля до погашення, якщо банк має намір та змогу утримувати їх до строку погашення з метою отримання процентного доходу.

Банк не повинен первісно визнавати цінні папери в портфелі до погашення, якщо:

- не має фінансових ресурсів для фінансування цінних паперів до погашення;
- є юридичне або інше обмеження, яке може перешкодити наміру банку утримувати цінні папери до погашення;
- протягом поточного фінансового року або протягом двох попередніх фінансових років банк продав до дати погашення значну суму інвестицій порівняно із загальною сумою інвестицій, утримуваних до погашення.

Банк не повинен визнавати цінні папери як утримувані до погашення, якщо:

- має намір утримувати цінні папери протягом невизначеного часу;
- готовий продати їх у разі змін ринкових ставок відсотка, ризиків, потреб ліквідності;
- умови випуску безстрокових боргових цінних паперів передбачають сплату відсотків протягом невизначеного часу (тобто немає фіксованого строку погашення);
- емітент має право погасити цінні папери сумою, значно меншою, ніж їх амортизована собівартість.

Цінні папери, за якими емітент передбачає дострокове погашення, можуть бути визнані в портфелі до погашення, якщо банк має намір і змогу утримувати їх до строку погашення.

Не є порушенням намірів утримувати портфель до погашення, якщо продаж цінних паперів з портфеля до погашення був здійснений у таких випадках:

- не більше ніж за 3 місяці до дати погашення;
- після того, як отримано в основному всю первісну вартість фінансової інвестиції у вигляді планових платежів або передоплати;
- значного погіршення кредитоспроможності емітента;
- реорганізації емітента;
- змін законодавчих або регулятивних вимог;
- значного підвищення регулятивних вимог до капіталу;
- у зв'язку з непередбаченою подією, яка відбулася з незалежних від банку причин, яка не повторюється і стосовно якої є докази, що банк не мав змоги її спрогнозувати.

До інвестицій в асоційовані та дочірні компанії належать акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком емітентів, які відповідають визначенням асоційованої або дочірньої компанії банку, за винятком таких цінних паперів, що придбані та/або утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання.

Асоційована компанія (підприємство) — це компанія, у якій інвестор має суттєвий вплив і яка не є ні дочірньою компанією, ні спільним підприємством інвестора. Суттєвий вплив передбачає, що інвестор прямо або через дочірні компанії володіє 20 % або більше голосів об'єкта інвестування. Суттєвий вплив є, якщо інвестор (банк) прямо або через дочірні компанії володіє менше ніж 20 % голосів об'єкта інвестування, але виконуються щонайменше дві з таких умов:

- інвестор (банк) має представників у раді директорів або аналогічному керівному органі компанії;
- інвестор (банк) бере участь у визначенні стратегії та операцій компанії;
- здійснюється обмін управлінським персоналом між інвестором (банком) та компанією;
- інвестор (банк) надає компанії суттєву технічну інформацію.

Дочірня компанія (підприємство) — це компанія, яку контролює інша компанія (відомо як материнська компанія). Контроль передбачає, що материнська компанія (банк) прямо або через дочірні компанії володіє більше ніж 50 % голосів об'єкта інвестування. Контроль є, якщо материнська компанія (банк) прямо або через дочірні компанії володіє менше ніж 50 % голосів об'єкта інвестування, але має:

- частку управлінських голосів у компанії, що перевищує 50 % завдяки договорам з іншими інвесторами;
- право визначати фінансову та операційну політику підприємства згідно з установчими документами;
- право призначати або звільняти більшість членів ради директорів або аналогічного керівного органу компанії;
- право визначального голосу в раді директорів або аналогічному керівному органі компанії.

7.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку фінансових інвестицій

Питання, пов'язані з визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про фінансові інвестиції на міжнародному рівні регламентуються такими МСФЗ:

- МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти»;
- МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства»;
- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 36 «Зменшення корисності активів»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»;
- МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»;
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Методологічні засади бухгалтерського обліку фінансових інвестицій вітчизняних банків визначено Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 3.10.2005 р. № 358. Ця Інструкція базується на вимогах зазначених вище міжнародних стандартах, але в ній поки що не враховані зміни, які були внесені Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку у МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти», МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» та МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» в січні 2008 р., а також зміни і доповнення у МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», що були внесені у 2005—2009 роках.

Розглянемо загальні принципи визнання та оцінки інвестицій у цінні папери, які визначені Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України.

Насамперед зауважимо, що у торговому портфелі банку та портфелі на продаж обліковуються акції й інші цінні папери з нефіксованим прибутком та боргові цінні папери, а у портфелі до погашення — лише боргові цінні папери.

Облік інвестицій в боргові цінні папери має свої особливості, що зумовлено тим, що вони, по-перше, можуть бути куплені за номіналом, з дисконтом або премією, а по-друге, на момент придбання купонних цінних паперів за ними можуть бути накопичені проценти.

Дисконт — це різниця між номінальною вартістю цінних паперів та їх вартістю під час первісного визнання без урахування нарахованих на час придбання процентів, якщо така вартість нижча номінальної вартості.

Премія — це перевищення вартості цінних паперів під час їх первісного визнання без урахування нарахованих (накопичених) на час придбання процентів над їх номінальною вартістю.

Придбані боргові цінні папери відображаються в бухгалтерському обліку в розрізі таких складових: номінальна вартість, дисконт або премія, сума накопичених процентів на дату придбання.

У портфелях банку на продаж та до погашення дисконт та премія за борговими цінними паперами амортизується протягом періоду з дати придбання до дати їх продажу або погашення за методом ефективної ставки відсотка. Амортизація дисконту (премії) не здійснюється для боргових цінних паперів, якщо величина дисконту (премії) на дату придбання є несуттєвою, тобто менша, ніж 1 % від суми номіналу. У такому разі вся сума дисконту (премії) збільшує (зменшує) процентні доходи під час первісного визнання цінного папера.

Нарахування процентів здійснюється залежно від умов випуску цінних паперів, але не рідше одного разу на місяць протягом періоду від дати придбання цінного папера до дати його продажу або погашення.

Сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням процентів.

Цінні папери в торговому портфелі первісно оцінюються за справедливою вартістю. Витрати на операції з придбання визнаються за рахунками витрат під час первісного визнання таких цінних паперів.

На кожну наступну після визнання дату балансу цінні папери в торговому портфелі оцінюються за їх справедливою вартістю. У разі зміни справедливої вартості здійснюється переоцінка цінних паперів з відображенням переоцінки як прибутку або збитку. Результат переоцінки обов'язково відображається в бухгалтерському обліку на дату балансу. Нарахування процентного доходу за купонними цінними паперами в торговому портфелі обов'язково здійснюється під час кожної переоцінки. Амортизація дисконту (премії) за борговими цінними паперами в торговому портфелі не здійснюється. Переведення цінних паперів з торгового портфеля в інші портфелі банку або навпаки з інших портфелів цінних паперів у торговий портфель не допускається.

Цінні папери в портфелі на продаж первісно оцінюються та відображаються в бухгалтерському обліку за справедливою вартістю, до якої додаються витрати на операції з придбання таких цінних паперів.

Витрати на операції, пов'язані з придбанням боргових цінних паперів у портфель на продаж, відображаються за рахунками з обліку дисконту (премії) під час первісного визнання цих цінних паперів. Дисконт або премія за борговими цінними паперами в портфелі на продаж амортизується протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка.

На дату балансу цінні папери в портфелі на продаж відображаються за:

- справедливою вартістю;
- собівартістю з урахуванням часткового списання внаслідок зменшення корисності — акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, справедливую вартість яких достовірно визначити неможливо;
- найменшою з двох величин: балансовою вартістю та справедливою вартістю за вирахуванням витрат на операції, пов'язаних з продажем, — інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що переведені в портфель на продаж та утримуються для продажу протягом 12 місяців;
- найменшою з двох величин: вартістю придбання (собівартістю) та справедливою вартістю за вирахуванням витрат на операції, пов'язаних з продажем, — інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців.

Цінні папери в портфелі банку на продаж, що обліковуються за справедливою вартістю, підлягають переоцінці. Обов'язково на дату балансу результати переоцінки відображаються в капіталі банку. Усі цінні папери в портфелі банку на продаж на дату балансу підлягають перегляду на зменшення корисності.

Дохід за борговими цінними паперами визнається під час кожної переоцінки, але не рідше одного разу на місяць. Амортизація дисконту (премії) здійснюється одночасно з нарахуванням процентів. Боргові цінні папери з портфеля банку на продаж можуть бути переведені в портфель до погашення в разі закінчення строку, протягом якого банк був позбавлений права формувати портфель до погашення.

Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, справедливую вартість яких надалі неможливо достовірно оцінити, обліковуються за собівартістю в портфелі банку на продаж. Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які обліковувалися за собівартістю, у разі наявності критеріїв достовірної оцінки їх справедливої вартості переводяться на оцінку за справедливою вартістю в портфелі банку на продаж.

Інвестиції в асоційовані (дочірні) компанії, що придбані або раніше переведені з метою продажу протягом 12 місяців, але не продані протягом 12 місяців, переводяться до інвестицій в асоційовані (дочірні) компанії та відображаються ретроспективно, тобто, починаючи з дати придбання (переведення).

Боргові цінні папери у портфелі до погашення первісно оцінюються та відображаються в бухгалтерському обліку за справедливою вартістю, до якої додаються витрати на операції з придбання таких цінних паперів. Витрати на операції, здійснені під час придбання боргових цінних паперів, уключаються у вартість придбання та відображаються за рахунками з обліку дисконту (премії).

Після первісного визнання боргові цінні папери в портфелі до погашення на дату балансу відображаються за їх амортизованою собівартістю. Банк визнає дохід та здійснює амортизацію дисконту (премії) за борговими цінними паперами не рідше одного разу на місяць із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. Боргові цінні папери в портфелі банку до погашення підлягають перегляду на зменшення їх корисності.

Банк постійно на дату балансу повинен оцінювати свій намір та змогу утримувати цінні папери до погашення.

У разі продажу значної суми інвестицій, утримуваних до погашення, цінні папери з портфеля банку до погашення мають бути переведені в портфель на продаж. У такому разі банк має анулювати портфель до погашення шляхом переведення залишку інвестицій в портфель на продаж.

Визнання (припинення визнання) цінних паперів за стандартними процедурами відображається в бухгалтерському обліку із застосуванням методу їх визнання (припинення визнання) на дату розрахунку. Купівля або продаж цінних паперів за стандартними процедурами передбачає передавання цих цінних паперів протягом часу, який установлений згідно із загальними правилами, що діють на відповідному ринку.

Зміна справедливої вартості цінних паперів, які мають бути передані банку (крім цінних паперів, які обліковуються за собівартістю або амортизованою собівартістю), у період між датою операції та датою розрахунку відображається в бухгалтерському обліку за рахунками доходів або витрат (для цінних паперів у торговому портфелі) та капіталу (для цінних паперів у портфелі на продаж).

На кожен наступний після визнання дату балансу всі цінні папери, що придбані банком, оцінюються за їх справедливою вартістю, крім:

- а) цінних паперів, що утримуються до погашення;
- б) акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, справедливую вартість яких неможливо достовірно визначити;
- в) інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.

Справедлива вартість цінних паперів, що перебувають в обігу на організаційно оформлених ринках, визначається за їх ринковою вартістю.

Якщо котирування ринкових цін на цінні папери є недоступним, то банки застосовують для визначення справедливої вартості такі методи:

- посилення на ринкову ціну іншого подібного інструменту;
- аналіз дисконтованих грошових потоків. Застосовуючи аналіз дисконтованих грошових потоків, банки використовують ставку дисконту, яка дорівнює діючій нормі прибутковості подібної фінансової інвестиції, що має в основному такі самі умови та характеристики (строк погашення, що залишився; структура потоків грошових коштів; валюта; кредитний рейтинг емітента, процентна ставка);
- інші методи, що забезпечують достовірне визначення справедливої вартості цінних паперів.

Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, справедливую вартість яких достовірно визначити неможливо, відображаються на дату балансу за їх собівартістю з урахуванням зменшення їх корисності.

Усі цінні папери, крім цінних паперів, які обліковуються в торговому портфелі, переглядаються на зменшення корисності.

Зменшення корисності цінних паперів — це втрата економічної вигоди, яка спричинена однією або кількома збитковими подіями, які відбулися після первісного визнання цінних паперів і мають вплив на очікувані майбутні грошові потоки за цінними паперами.

Зменшення корисності визнається на кожну дату балансу, якщо є об'єктивні докази однієї або кількох подій, які мають вплив на очікувані майбутні грошові потоки за цінними паперами. Об'єктивними доказами, що свідчать про зменшення корисності цінних паперів, можуть бути відомості про: фінансові труднощі емітента; фактичне розірвання контракту внаслідок невиконання умов договору або прострочення виплати процентів чи основної суми; високу ймовірність банкрутства; реорганізацію емітента; зникнення активного ринку для цих цінних паперів через фінансові труднощі емітента; значне або тривале зменшення справедливої вартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком порівняно з їх собівартістю.

Зменшення балансової вартості цінних паперів унаслідок визнання зменшення їх корисності відображається в бухгалтерському обліку лише на суму, що не призводить до від'ємного значення їх вартості. Якщо балансова вартість таких цінних паперів досягає нуля, то в бухгалтерському обліку вони відображаються за нульовою вартістю до прийняття банком рішення про їх списання.

Цінні папери, які надані в довірче управління, не вважаються такими, що вибули з портфеля банку, а обліковуються за окремими аналітичними рахунками тих самих балансових рахунків, на яких вони обліковувалися до надання в довірче управління, з подальшим здійсненням операцій з переоцінки, амортизації дисконту або премії, нарахування доходу тощо.

Методика обліку цінних паперів за кожним портфелем має свої особливості. Водночас, спільним для усіх портфелів цінних паперів є те, що на дату, з якої банк зобов'язується придбати цінні папери (дату операції) виконуються однакові позабалансові проводки, а саме:

- 1) на суму вартості цінних паперів, що купляються:

Дт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»

Кт 9900 «Контррахунок»;

2) на суму грошових коштів, що мають бути сплачені:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами».

Коли настає дата розрахунку (дата, з якої актив передається банку (визнається активом банку) або з якої актив передається банком (припинення визнання активу)), то здійснюються зворотні бухгалтерські проводки, а саме:

1) списання вартості цінних паперів до отримання:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»;

2) списання грошових коштів до відсилення:

Дт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами»

Кт 9900 «Контррахунок».

При реалізації цінних паперів з будь-якого портфеля, на дату операції та дату розрахунку здійснюються аналогічні позабалансові проводки, але активом до отримання в цьому випадку виступають грошові кошти, а активом до відсилення — цінні папери:

- на дату операції на суму договору про продаж цінних паперів:

1) Дт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»

Кт 9900 «Контррахунок»;

2) Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами»;

- на дату розрахунку:

1) Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»;

2) Дт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами»

Кт 9900 «Контррахунок».

Здійснені банком *інвестиції в асоційовані та дочірні компанії* первісно оцінюються та відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю. Витрати на операції, пов'язані з придбанням інвестиції, збільшують суму такої інвестиції на дату її придбання.

Інвестиції в асоційовані компанії відображаються на дату балансу за методом участі в капіталі.

Метод участі в капіталі — це метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму частки інвестора в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування за звітний період та на суму частки інвестора в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування за звітний період.

За інвестиціями в дочірні компанії, облік яких здійснюється за собівартістю з урахуванням зменшення корисності, інвестор складає консолідовану фінансову звітність. Порядок складання материнським банком консолідованої фінансової звітності регламентується Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 480.

Якщо вартість придбання інвестиції в асоційовані та дочірні компанії перевищує частку банку-інвестора в справедливій вартості чистих активів (придбаних

ідентифікованих активів і зобов'язань) на дату придбання, то виникає **гудвіл**. Гудвіл обліковується як складова вартості інвестиції та оцінюється за собівартістю з урахуванням зменшення корисності. Банк має щорічно здійснювати перевірку гудвілу на зменшення корисності.

Якщо частка банку в справедливій вартості придбаних чистих активів (придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань) перевищує вартість придбання інвестиції в асоційовані та дочірні компанії на дату придбання, то виникає **негативний гудвіл**. За наявності негативного гудвілу банк має перевірити ідентифікацію та оцінку ідентифікованих активів і зобов'язань та оцінку вартості придбання. Негативний гудвіл у повній сумі має бути визнаний доходом під час первісного визнання інвестиції.

Інвестиції банку в цінні папери в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку за тими самими рахунками, що й цінні папери в національній валюті. Доходи та витрати в іноземній валюті за операціями з цінними паперами відображаються відповідно за рахунками 6 та 7 класу у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх нарахування та/або отримання і сплати. При цьому в бухгалтерському обліку використовуються технічні рахунки групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Порядок проведення переоцінки рахунків з обліку цінних паперів в іноземній валюті у зв'язку зі зміною офіційного валютного курсу регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 555 від 17.11.2004 р.

Згідно з цією Інструкцією, залишки в іноземній валюті за рахунками з обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що обліковуються банком за справедливою вартістю, переоцінюються за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату визначення їх справедливої вартості. Курсові різниці від зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют відображаються одночасно з визнанням результату переоцінки таких цінних паперів до їх справедливої вартості за такими балансовими рахунками:

- у разі переоцінки цінних паперів у торговому портфелі банку — за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»;
- у разі переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж — за рахунком 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Боргові цінні папери в іноземній валюті відносяться до монетарних статей балансу і незалежно від того, у якому портфелі обліковуються, переоцінюються під час зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют. Результати переоцінки боргових цінних паперів відображаються за балансовим рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Залишки в іноземній валюті за рахунками цінних паперів, що обліковуються за собівартістю, інвестиції до асоційованих та дочірніх компаній в іноземній валюті не переоцінюються.

Цінні папери, які придбані та/або зберігаються за дорученням та за кошти клієнтів, а також цінні папери, які придбані згідно з договорами про довірче управління, обліковуються за позабалансовими рахунками.

7.3. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку

Придбання цінних паперів до торгового портфеля

Цінні папери, що придбані в торговий портфель відображаються за балансовими рахунками таких груп Плану рахунків:

- 140 «Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку»;
- 300 «Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»;
- 301 «Боргові цінні папери в торговому портфелі банку».

Аналітичний облік цінних паперів за балансовими рахунками груп 140, 300 та 301 ведеться в розрізі їх емітентів та випусків.

На дату операції вартість придбаних у торговий портфель цінних паперів обліковується за позабалансовими рахунками 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами» та 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами», що супроводжується проводками:

- 1) Дт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»
Кт 9900 «Контррахунок»;
- 2) Дт 9900 «Контррахунок»
Кт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами».

Зміна справедливої вартості цінних паперів між датою операції і датою розрахунку відображається за рахунком 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку» в кореспонденції з рахунком 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками». При цьому виконуються такі бухгалтерські записи:

- у разі дооцінки цінних паперів:
Дт 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками»
Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»;
- у разі уцінки цінних паперів:
Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»
Кт 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками».

На дату розрахунку за придбані цінні папери в торговий портфель, здійснюються зворотні проводки за позабалансовими рахунками:

- 1) Дт 9900 «Контррахунок»
Кт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»;
- 2) Дт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами»
Кт 9900 «Контррахунок».

Якщо за цінними паперами між датою операції і датою розрахунку мала місце зміна їх справедливої вартості, то здійснюються такі проводки:

- у випадку, якщо здійснювалась дооцінка:
Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»
Кт 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками»;
- у випадку, якщо здійснювалася уцінка:
Дт 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками»
Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку».

Придбані акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком на дату розрахунку відображаються за балансовими рахунками такими проводками:

Дт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком 3002, 3003, 3005

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму договору.

Боргові цінні папери можуть бути придбані за номіналом, з дисконтом або премією.

Дисконт за борговими цінними паперами у торговому портфелі банку обліковується за такими контрактивними рахунками:

- 1406 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку»;
- 3016 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку».

Для обліку премії за борговими цінними паперами у торговому портфелі банку призначені такі активні рахунки:

- 1407 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку»;
- 3017 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку».

Придбані боргові цінні папери на дату розрахунку відображаються за балансовими рахунками такими бухгалтерськими записами:

- при купівлі за номіналом:
Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014
Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600;
- при купівлі з премією:
Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 — на суму номіналу
Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії 1407, 3017 — на суму премії
Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600- на суму договору;
- при купівлі з дисконтом:
Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 — на суму номіналу

Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту 1406, 3016 — на суму дисконту
Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму договору.

У разі придбання банком купонного цінного папера з накопиченими процентами їх сума обліковується за такими рахунками:

- 1408 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку»;
- 3018 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку».

Придбання купонного цінного папера з накопиченими процентами супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 — на суму номіналу

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів 1408, 3018 — на суму накопичених процентів

Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії 1407, 3017 — на суму премії або Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту 1406, 3016 — на суму дисконту

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму придбання (з урахуванням накопичених процентів).

У випадку, якщо між датою операції та датою розрахунку здійснювалась переоцінка цінних паперів, то на дату розрахунку сума переоцінки відображається за рахунком 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку» в кореспонденції з рахунками переоцінки, а саме:

- 1405 «Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку»;
- 3007 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»;
- 3015 «Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку».

На суму переоцінки, яка була визнана між датою операції та датою розрахунку, на дату розрахунку здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- на суму дооцінки цінних паперів:

Дт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 3007, 1405, 3015

Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»;

- на суму уцінки цінних паперів:

Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»

Кт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 3007, 1405, 3015.

Витрати на операції за цінними паперами, придбаними в торговий портфель, відображаються за рахунком 7103 «Комісійні витрати за операціями з цінними паперами» такою проводкою:

Дт 7103 «Комісійні витрати за операціями з цінними паперами»

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

Переоцінка балансової вартості цінних паперів у торговому портфелі банку до їх справедливої вартості

Цінні папери в торговому портфелі підлягають переоцінці в разі зміни їх справедливої вартості. Обов'язково на дату балансу результат переоцінки відображається за аналітичним рахунком балансового рахунку **6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»** на суму різниці між справедливою вартістю цінного папера і його балансовою вартістю в кореспонденції з рахунками переоцінки.

У разі збільшення ринкової вартості цінних паперів здійснюються такі проводки:

- на суму дооцінки за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком:
Дт 3007 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»
Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»;
- на суму дооцінки за борговими цінними паперами:
Дт 1405 «Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку», або
3015 «Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку»
Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку».

У разі зменшення ринкової вартості цінних паперів здійснюються такі проводки:

- на суму уцінки за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком:
Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»
Кт 3007 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»;
- на суму уцінки за борговими цінними паперами:
Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»
Кт 1405 «Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку», або
3015 «Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку».

Під час визнання результатів від наступної переоцінки цінних паперів на суму попередньої переоцінки в обліку здійснюється зворотна проводка:

- на суму попередньої дооцінки за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком:
Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»
Кт 3007 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»;
- на суму попередньої дооцінки за борговими цінними паперами:
Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»

Кт 1405 «Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку», або

3015 «Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку»;

- на суму попередньої уцінки за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком:

Дт 3007 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»

Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»;

- на суму попередньої уцінки за борговими цінними паперами:

Дт 1405 «Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку», або

3015 «Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку»

Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку».

Визнання доходів за цінними паперами в торговому портфелі банку

За борговими цінними паперами в торговому портфелі банк визнає процентні доходи згідно із встановленою процентною ставкою купона за цими цінними паперами. Банк здійснює нарахування процентних доходів за цінними паперами в торговому портфелі на дату їх переоцінки, але не рідше одного разу на місяць.

Нарахування процентів за купонними цінними паперами здійснюється за процентною ставкою купона, починаючи з дати їх придбання до дати погашення або продажу.

Нарахування процентних доходів за борговими цінними паперами відображається в обліку такою проводкою:

Дт 1408 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку», або

3018 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку»

Кт 6056 «Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку», або

6057 «Процентні доходи за цінними паперами в торговому портфелі банку».

Якщо умовами випуску боргових цінних паперів передбачено поступове або часткове погашення їх номіналу, то нарахування процентів за цінними паперами проводиться з урахуванням такого зменшення номіналу цінного папера.

У разі надходження коштів за нарахованими процентами в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт 1408 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку», або

3018 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку».

Від володіння цінними паперами з невизначеним доходом банк отримує доходи у вигляді дивідендів. Нарахування дивідендів за акціями в торговому портфелі здійснюється

в разі визнання права на отримання платежу і відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3008 «Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»

Кт 6300 «Дохід у вигляді дивідендів».

На суму отриманих дивідендів виконується така проводка:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт 3008 «Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку».

Реалізація (продаж) цінних паперів з торгового портфеля банку

У разі реалізації цінних паперів з торгового портфеля прибуток чи збиток (різниця між вартістю реалізації та балансовою вартістю) відображається в банку-продавці за аналітичним рахунком 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами у торговому портфелі банку».

На дату операції на суму договору про продаж цінних паперів за позабалансовими рахунками здійснюються такі бухгалтерські проводки:

1) Дт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»

Кт 9900 «Контррахунок»;

2) Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами».

Переоцінка цінних паперів, за якими укладений договір про продаж за визначеною вартістю реалізації, між датою операції і датою розрахунку в бухгалтерському обліку не відображається.

На дату розрахунку за позабалансовими рахунками здійснюються зворотні бухгалтерські проводки:

1) Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»;

2) Дт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами»

Кт 9900 «Контррахунок».

У випадку реалізації акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком за ціною, більшою ніж балансова вартість (тобто з прибутком), банк-продавець здійснює такі проводки:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок покупця 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком 3002, 3003, 3005 — на номінальну вартість цінних паперів

Кт 3007 — на суму дооцінки, або Дт 3007 — на суму уцінки

Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку» — на суму прибутку.

У випадку реалізації акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком за ціною, меншою ніж балансова вартість (тобто зі збитком), банк-продавець здійснює такі бухгалтерські проводки:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок покупця 1200, 1500, 2600
Кт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком 3002, 3003, 3005 — на номінальну вартість цінних паперів
Кт 3007 — на суму дооцінки, або Дт 3007 — на суму уцінки.
Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку» — на суму збитку.

Продаж боргових цінних паперів за ціною, більшою ніж балансова вартість (тобто з прибутком) відображається в обліку такими записами:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок покупця 1200, 1500, 2600
Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів 1408, 3018 — на суму нарахованих доходів від дати останньої сплати купона до дати розрахунку за цінними паперами, що реалізуються
Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 — на суму номіналу
Дт Рахунки з обліку переоцінки 1405, 3015 — на суму уцінки або
Кт Рахунки з обліку переоцінки 1405, 3015 — на суму дооцінки
Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1406, 3016 — на суму дисконту або
Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1407, 3017 — на суму премії
Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку» — на суму прибутку.

У випадку реалізації боргових цінних паперів за ціною, меншою ніж балансова вартість (тобто зі збитком), банк-продавець здійснює такі бухгалтерські проводки:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок покупця 1200, 1500, 2600
Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів 1408, 3018 — на суму нарахованих доходів від дати останньої сплати купона до дати розрахунку за цінними паперами, що реалізуються
Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 — на суму номіналу
Дт Рахунки з обліку переоцінки 1405, 3015 — на суму уцінки або
Кт Рахунки з обліку переоцінки 1405, 3015 — на суму дооцінки
Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1406, 3016 — на суму дисконту або
Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1407, 3017 — на суму премії
Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку» — на суму збитку.

Комісійні витрати, здійснені під час продажу цінних паперів відображаються такою бухгалтерською проводкою:

Дт 7103 «Комісійні витрати за операціями з цінними паперами»

Кт Кореспондентський рахунок, або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

Погашення емітентом боргових цінних паперів у торговому портфелі

Під час погашення боргових цінних паперів у торговому портфелі в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

- сторнування за наявності суми уцінки:

Дт 1405 «Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку», або

3015 «Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку»

Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»;

- сторнування за наявності суми дооцінки:

Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»

Кт 1405 «Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку», або

3015 «Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку»;

- погашення цінних паперів:

Дт Кореспондентський або поточний рахунок емітента 1200, 1500, 2600 — на суму погашення

Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 — на суму номіналу

Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1406, 3016 — на суму дисконту або

Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1407, 3017 — на суму премії

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів 1408, 3018 — на суму нарахованих процентів

Дт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку» — на суму премії або

Кт 6203 «Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку» — на суму дисконту.

У разі поступового або часткового погашення номіналу боргових цінних паперів у торговому портфелі здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок емітента 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014 — на суму погашеної частини номіналу.

Приклад 7.1.

21.11.2008 р. банк уклав угоду про купівлю 10000 акцій підприємства «Терах» до свого торгового портфеля на загальну суму 460000 грн.

24.11.2008 р. банк сплатив кошти та отримав куплені акції підприємства «Терах».

31.12.2008 р. банк переоцінив акції підприємства «Терах», оскільки їх справедлива вартість підвищилась до 47 грн. за акцію.

15.01.2009 р. банк нарахував доходи за акціями підприємства «Терах» у зв'язку з отриманням від емітента інформації про виплату дивідендів у сумі 3 грн. за акцію.

2.02.2009 р. банк отримав дивіденди за акціями підприємства «Терах».

27.02.2009 р. банк уклав угоду про продаж 10000 акцій промислового підприємства «Терах» на загальну суму 471000 грн.

2.03.2009 р. на кореспондентський рахунок банку поступило 471000 грн. за продані акції підприємства «Терах».

Зазначені вище операції будуть відображені в обліку банку такими бухгалтерськими записами:

- укладення угоди про купівлю 10000 акцій підприємства «Терах» 21.11.2008 р.:

1) Дт 9350 460 000 грн.

Кт 9900 460 000 грн.;

2) Дт 9900	460 000 грн.
Кт 9360	460 000 грн.;
• проплата коштів і отримання придбаних акцій 24.11.2008 р.:	
1) Дт 9900	460 000 грн.
Кт 9350	460 000 грн.;
2) Дт 9360	460 000 грн.
Кт 9900	460 000 грн.;
3) Дт 3005	460 000 грн.
Кт 1200	460 000 грн.;
• переоцінка акцій підприємства «Терах» до їх справедливої вартості 31.12.2008 р.:	
Дт 3007	10 000 грн.
Кт 6203	10 000 грн.;
• нарахування доходів за акціями підприємства «Терах» 15.01.2009 р.:	
Дт 3008	30 000 грн.
Кт 6300	30 000 грн.;
• отримання дивідендів за акціями підприємства «Терах» 2.02.2009 р.:	
Дт 1200	30 000 грн.
Кт 3008	30 000 грн.;
• укладення угоди про продаж 10000 акцій підприємства «Терах» 27.02.2009 р.:	
1) Дт 9350	471 000 грн.
Кт 9900	471 000 грн.;
2) Дт 9900	471 000 грн.
Кт 9360	471 000 грн.;
• поступлення коштів на кореспондентський рахунок банку за продані акції підприємства «Терах» та визначення результату від продажу акцій 2.03.2009 р.:	
1) Дт 9900	471 000 грн.
Кт 9350	471 000 грн.;
2) Дт 9360	471 000 грн.
Кт 9900	471 000 грн.;
3) Дт 1200	471 000 грн.
Кт 3005	460 000 грн.
Кт 3007	10 000 грн.
Кт 6203	1 000 грн.

Як видно із останньої бухгалтерської проводки, на момент продажу акцій списуються залишки за усіма рахунками, пов'язаними з акціями, що продаються і визначається результат від продажу, який в даному випадку склав 1000 грн. прибутку. Проте загальний торговельний результат від операції з купівлі та продажу акцій підприємства склав 11000 грн. прибутку (471000 грн. — 460000 грн.), що відповідає кредитовому залишку за рахунком 6203 (результат переоцінки 10 000 грн. + результат від торгівлі 1000 грн.).

Приклад 7.2

1.12.2008 р. банк уклав угоду про купівлю 1000 облігацій промислового підприємства «Сапфір» з доходністю 17 % річних (номіналом 1000 грн.) до свого торгового портфеля на загальну суму 1030340 грн. Дата випуску облігацій — 1. 12. 2007 р., а дата погашення

облігацій — 1.12.2010 р. Проценти за облігаціями сплачуються 2 рази в рік — 30.06. та 31.12. На момент укладення угоди сума накопичених процентів за облігаціями становила 70833, 33 грн. (за період 1.07.2008 р. — 30.11.2008 р.).

4.12.2008 р. банк сплатив 1101173,33 грн. (1030340 грн. за облігації + 70833, 33 грн. — накопичені проценти) та отримав куплені облігації підприємства «Сапфір».

31.12.2008 р. банк нарахував і отримав проценти за облігаціями підприємства «Сапфір».

31.12.2008 р. справедлива вартість облігацій підприємства «Сапфір» склала 1020 грн. за облігацію.

30.01.2009 р. банк нарахував проценти за облігаціями підприємства «Сапфір».

30.01.2009р. банк уклав договір з іншим банком про продаж йому 1000 облігацій підприємства «Сапфір» за ціною 1015 грн. за облігацію.

2.02.2009 р. на кореспондентський рахунок банку поступили кошти за продані облігації підприємства «Сапфір» (включаючи нараховані відсотки за січень).

Зазначені вище операції відображаються в бухгалтерському обліку банку такими про-водками:

- укладення угоди про купівлю 1000 облігацій підприємства «Сапфір» 1.12.2008 р.:
  - 1) Дт 9350 1 101 173,33 грн.
Кт 9900 1 101 173,33 грн.;
  - 2) Дт 9900 1 101 173,33 грн.
Кт 9360 1 101 173,33 грн.;
- проплата коштів і отримання придбаних облігацій 4.12.2008 р.:
  - 1) Дт 9900 1 101 173,33грн.
Кт 9350 1 101 173,33 грн.;
  - 2) Дт 9360 1 101 173,33грн.
Кт 9900 1 101 173,33 грн.;
  - 3) Дт 3014 1 000 000 грн.
Дт 3017 30 340 грн.
Дт 3018 70833, 33 грн.
Кт 1200 1101173,33 грн.;
- нарахування процентів за облігаціями підприємства «Сапфір» за грудень у сумі 14166, 67 грн. (1000000 грн. x 0,17/360дн. x 30дн.) 31.12.2008 р.:
  - Дт 3018 14166, 67 грн.
Кт 6057 14166, 67 грн.;
- поступлення на кореспондентський рахунок нарахованих процентів за облігаціями підприємства «Сапфір» за період 1.07.2008 р. — 31.12.2008 р.) у сумі 85000 грн. (14166,67 грн. +70833, 33 грн.)
  - Дт 1200 85 000 грн.
Кт 3018 85 000 грн.;
- переоцінка облігацій підприємства «Сапфір» до їх справедливої вартості 31.12.2008 р.:
  - Дт 6203 10 340 грн.
Кт 3015 10 340 грн.;
- нарахування процентів за облігаціями підприємства «Сапфір» за січень у сумі 14166, 67 грн. (1000000 грн. x 0,17/360дн. x 30дн.) 31.01.2009 р.:

<i>Дт 3018</i>	<i>14166, 67 грн.</i>
<i>Кт 6057</i>	<i>14166, 67 грн.;</i>
- *укладення угоди про продаж 1000 облігацій підприємства «Сапфір» на загальну суму 1029166,67 грн. (1015000 грн. за облігації + 14166,67 грн. — накопичені проценти) 30.01.2009 р.:*

<i>1) Дт 9350</i>	<i>1029166,67 грн.</i>
<i>Кт 9900</i>	<i>1029166,67 грн.;</i>
<i>2) Дт 9900</i>	<i>1029166,67 грн.</i>
<i>Кт 9360</i>	<i>1029166,67 грн.;</i>
  - *поступлення коштів на кореспондентський рахунок банку за продані облігації підприємства «Сапфір» (включаючи нараховані проценти за січень) та визначення результату від продажу 2.02.2009 р.:*

<i>1) Дт 9900</i>	<i>1 029 166, 67 грн.</i>
<i>Кт 9350</i>	<i>1 029 166, 67 грн.;</i>
<i>2) Дт 9360</i>	<i>1029166, 67 грн.</i>
<i>Кт 9900</i>	<i>1029166, 67 грн.;</i>
<i>3) Дт 1200</i>	<i>1029 166, 67 грн.</i>
<i>Кт 3014</i>	<i>1000 000 грн.</i>
<i>Кт 3018</i>	<i>14166, 67 грн.</i>
<i>Кт 3017</i>	<i>30 340 грн.</i>
<i>Дт 3015</i>	<i>10 340 грн.</i>
<i>Дт 6203</i>	<i>5 000 грн.</i>

Як видно із останньої бухгалтерської проводки, на момент продажу облігацій списуються залишки за усіма рахунками, пов'язаними з облігаціями, що продаються і визначається результат від продажу, який в даному випадку склав 5000 грн. збитку. Проте загальний торговельний результат від операції з купівлі та продажу облігацій підприємства «Сапфір» склав 15340 грн. збитку (1015000 грн. — 1030340 грн.), що відповідає дебетовому залишку за рахунком 6203 (результат переоцінки 10 340 грн. + результат від торгівлі 5000 грн.).

7.4. Облік цінних паперів, придбаних до портфеля на продаж

Придбання цінних паперів у портфель на продаж

Придбані в портфель на продаж цінні папери відображаються за балансовими рахунками таких груп Плану рахунків:

- **141 «Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж»;**
- **143 «Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на продаж»;**
- **310 «Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж»;**
- **311 «Боргові цінні папери у портфелі банку на продаж».**

Аналітичний облік цінних паперів за балансовими рахунками груп 141, 143, 310 та 311 ведеться в розрізі їх емітентів та випусків.

На дату операції вартість придбаних цінних паперів у портфель на продаж обліковується за позабалансовими рахунками, що супроводжується проводками:

- 1) Дт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»
Кт 9900 «Контррахунок»;
- 2) Дт 9900 «Контррахунок»
Кт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами».

Зміна справедливої вартості цінних паперів між датою операції і датою розрахунку відображається за рахунком 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж» в кореспонденції з рахунком 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками». При цьому виконуються такі проводки:

- у разі дооцінки цінних паперів:
Дт 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками»
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»;
  - у разі уцінки цінних паперів:
Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками».
- На дату розрахунку здійснюються зворотні бухгалтерські проводки:
- списання вартості цінних паперів до отримання:
Дт 9900 «Контррахунок»
Кт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»;
  - списання грошових коштів до відсилання:
Дт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами»
Кт 9900 «Контррахунок»;
  - якщо за цінними паперами між датою операції і датою розрахунку здійснювалась дооцінка:
Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками»;
  - якщо за цінними паперами між датою операції і датою розрахунку мала місце уцінка:
Дт 3811 «Переоцінка інших фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками»
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

Придбані акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком на дату розрахунку відображаються на суму придбання (собівартості) такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж 3102, 3103, 3105

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

У випадку придбання боргових цінних паперів за номіналом на дату розрахунку здійснюються такі бухгалтерськими проводки:

Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів у портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

Якщо боргові цінні папери були придбані у портфель на продаж з дисконтом, то дисконт обліковується окремо за такими контрактивними рахунками:

- 1416 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж»;
- 1436 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж»;
- 3116 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж».

Придбання боргових цінних паперів з дисконтом на дату розрахунку супроводжується такими бухгалтерські записами:

Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів у портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 — на суму номіналу

Кт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1416, 1436, 3116 — на суму дисконту

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму придбання (собівартості).

У випадку придбання боргових цінних паперів з премією, для її обліку використовуються такі активні рахунки:

- 1417 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж»;
- 1437 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж»;
- 3117 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж».

Якщо боргові цінні папери придбані з премією, то на дату розрахунку в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів у портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 — на суму номіналу

Дт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1417, 1437, 3117 — на суму премії

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму придбання (собівартості).

У разі придбання банком купонного цінного папера з накопиченими процентами, їх сума обліковується окремо за такими рахунками:

- 1418 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж»;
- 1438 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж»;
- 3118 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж».

Придбання банком купонного цінного папера з накопиченими процентами на дату розрахунку супроводжується такими бухгалтерськими записами:

Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів у портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 — на суму номіналу

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів 1418, 1438, 3118 — на суму накопичених процентів

Дт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1417, 1437, 3117 — на суму премії, або Кт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1416, 1436, 3116 — на суму дисконту

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму придбання (з урахуванням накопичених процентів та витрат на операції з придбання).

Сума переоцінки, яка була визнана між датою операції та датою розрахунку, на дату розрахунку обліковується за рахунком 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж» в кореспонденції з такими рахунками переоцінки:

- 1415 «Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку на продаж»;
- 1435 «Переоцінка боргових цінних паперів, емітованих НБУ, у портфелі банку на продаж»;
- 3107 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж»;
- 3115 «Переоцінка боргових цінних паперів у портфелі банку на продаж».

На суму переоцінки, яка була визнана між датою операції та датою розрахунку, на дату розрахунку здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- на суму дооцінки цінних паперів:
Дт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 1415, 1435, 3107, 3115
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»;
- на суму уцінки цінних паперів:
Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 1415, 1435, 3107, 3115.

Переоцінка балансової вартості цінних паперів у портфелі банку на продаж до їх справедливої вартості

Цінні папери в портфелі банку на продаж, які обліковуються за справедливою вартістю, підлягають переоцінці. Обов'язково на дату балансу результат переоцінки відображається в капіталі за аналітичним рахунком балансового рахунку **5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»** на суму різниці між справедливою вартістю цінного папера і його балансовою вартістю, визначеною на дату переоцінки.

Дооцінка цінних паперів у разі збільшення їх справедливої вартості відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 1415, 1435, 3107, 3115
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

Уцінка цінних паперів у разі зменшення їх справедливої вартості супроводжується такою проводкою:

Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 1415, 1435, 3107, 3115.

Під час визнання результатів від наступної переоцінки цінних паперів на суму попередньої переоцінки в бухгалтерському обліку здійснюється зворотна проводка, а саме:

- на суму попередньої дооцінки:
Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 1415, 1435, 3107, 3115;
- на суму попередньої уцінки:
Дт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 1415, 1435, 3107, 3115
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

Визнання доходів за цінними паперами в портфелі банку на продаж

За борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж банк визнає процентні доходи, у тому числі процентні доходи у вигляді амортизації дисконту (премії), з використанням методу ефективної ставки відсотка. Процентні доходи за цінними паперами в портфелі на продаж мають визнаватися банком на дату їх переоцінки та обов'язково на дату балансу, але не рідше одного разу на місяць.

Якщо за цінними паперами визнавалося зменшення корисності, то процентні доходи визнаються із застосуванням до амортизованої собівартості ставки відсотка, що використовувалася для дисконтування майбутніх грошових потоків під час останньої оцінки збитків унаслідок зменшення корисності.

Нарахування процентів за борговими цінними паперами здійснюється за процентною ставкою купона.

Нарахування процентних доходів за борговими цінними паперами в портфелі на продаж супроводжується такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за борговими цінними паперами 1418, 1438, 3118
Кт Рахунки для обліку процентних доходів за борговими цінними паперами 6050, 6052, 6054.

Якщо умовами випуску боргових цінних паперів передбачено поступове або часткове погашення їх номіналу, то нарахування процентів та розрахунок ефективної ставки відсотка за цінними паперами здійснюється з урахуванням такого зменшення номіналу цінного папера.

У разі надходження коштів за нарахованими процентами здійснюється така проводка:
Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за борговими цінними паперами 1418, 1438, 3118.

Амортизація дисконту за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж відображається в обліку такою проводкою:

Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1416, 1436, 3116

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за борговими цінними паперами 6050, 6052, 6054.

Амортизація премії за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж відображається в обліку такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку процентних доходів за борговими цінними паперами 6050, 6052, 6054

Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1417, 1437, 3117.

Як видно з наведених вище бухгалтерських проводок, сума амортизації дисконту за інвестиціями банку в боргові цінні папери збільшує процентні доходи, а сума амортизації премії зменшує процентні доходи.

У разі несвоєчасного погашення процентів за купонними цінними паперами такі проценти обліковуються як прострочені за такими рахунками:

- 1419 «Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку на продаж»;
- 3119 «Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж».

На суму прострочених нарахованих доходів здійснюється така проводка:

Дт Рахунки з обліку прострочених нарахованих доходів за борговими цінними паперами 1419, 3119

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за борговими цінними паперами 1418, 3118.

У разі часткового або повного погашення заборгованості за простроченими нарахованими доходами за цінними паперами виконується така проводка:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки з обліку прострочених нарахованих доходів за борговими цінними паперами 1419, 3119.

Нарахування доходу за акціями в портфелі банку на продаж у вигляді дивідендів здійснюється, якщо визнане право на отримання платежу. При цьому виконуються такі проводки:

- нарахування дивідендів:

Дт 3108 «Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж»

Кт 6300 «Дохід у вигляді дивідендів»;

- отримання дивідендів:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт 3108 «Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж».

Зменшення корисності цінних паперів у портфелі банку на продаж та формування резервів

Сума втрат від зменшення корисності за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком, які обліковуються за собівартістю, визначається як різниця між їх балансовою вартістю та поточною вартістю оцінених майбутніх грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою доходу для подібного фінансового активу. Ця різниця визнається витратами звітного періоду і відображається в обліку такою проводкою:

Дт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»

Кт 3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Під час визнання зменшення корисності за цінними паперами, що обліковуються в портфелі банку на продаж за справедливою вартістю, сума уцінки, накопичена в капіталі на рахунку 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж», вилучається з капіталу і визнається в прибутках/збитках банку. У такому разі на суму уцінки, що обліковувалася за рахунком 5102, здійснюється зворотна проводка:

Дт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 1415, 3107, 3115

Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

Одночасно на таку саму суму формується резерв і відображається в обліку такою бухгалтерською проводкою:

Дт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»

Кт 1490 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України у портфелі банку на продаж», або

3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

За наявності прострочених процентів на час визнання зменшення корисності за борговими цінними паперами банк самостійно визначає порядок відображення визначеного збитку за рахунками резервів під знецінення цінних паперів та під заборгованість за нарахованими доходами. Сума резервів, відображених за відповідними рахунками, має відповідати різниці між балансовою вартістю цінних паперів та оціненою сумою очікуваного відшкодування на дату визнання зменшення корисності.

Формування резервів під прострочені нараховані доходи за цінними паперами відображається в обліку такою проводкою:

Дт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»

Кт 1492 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку на продаж», або

3191 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж».

У разі часткового або повного погашення заборгованості за простроченими нарахованими доходами на відповідну суму здійснюється коригування резерву, що відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 1492 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку на продаж», або

3191 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж»

Кт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

Якщо за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком визначений збиток від зменшення корисності, то в разі збільшення в наступних періодах суми очікуваного відшкодування сума сформованого резерву залишається незмінною.

Якщо в наступних періодах відбувається збільшення справедливої вартості боргових цінних паперів у портфелі на продаж, то на відповідну суму в межах раніше створеного резерву за відповідними цінними паперами зменшується сума сформованого резерву, що супроводжується проводкою:

Дт 1490 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України у портфелі банку на продаж», або

3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»

Кт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Після повного сторнування суми сформованого резерву надалі збільшення справедливої вартості боргових цінних паперів відображається в обліку шляхом дооцінки цих цінних паперів. При цьому виконується проводка:

Дт Рахунки для обліку переоцінки боргових цінних паперів 1415, 3115

Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

Якщо відбувається уцінка боргових цінних паперів, за якими раніше визнавалося зменшення корисності, та зменшення справедливої вартості не пов'язане з подальшим зменшенням корисності цінних паперів, така уцінка відображається проводкою:

Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»

Кт Рахунки для обліку переоцінки боргових цінних паперів 1415, 3115.

Якщо відбувається подальше зниження справедливої вартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, за якими раніше визнавалося зменшення корисності, таке зниження вважається подальшим зменшенням корисності й відображається в обліку шляхом формування резерву:

Дт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»

Кт 3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

У разі списання знецінених цінних паперів за рахунок резерву в обліку здійснюються такі проводки:

- за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком:

Дт 3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»

Кт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж 3102, 3103, 3105;

- за борговими цінними паперами:

Дт рахунки для обліку резервів 1490, 1492, 3190, 3191

Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів у портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 3112, 3113, 3114 — на суму номіналу

Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1416, 3116 — на суму неамортизованого дисконту, або

Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1417, 3117 — на суму неамортизованої премії

Кт Рахунки з обліку нарахованих (прострочених) доходів 1418, 1419, 3118, 3119 — на суму нарахованих (прострочених) доходів.

Якщо резерв під знецінення цінних паперів сформований не в повній сумі, то здійснюється його доформування.

Списані за рахунок резервів цінні папери обліковуються за позабалансовим рахунком 9613 «Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами». У цьому разі здійснюється така проводка:

Дт 9613 «Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами»

Кт 9910 «Контррахунок».

Одночасно на суму списаної заборгованості за нарахованими доходами за позабалансовими рахунками здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками», або

9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»

Кт 9910 «Контррахунок».

У разі надходження коштів за цінними паперами, що списані банком за рахунок резервів, у бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

- якщо цінні папери були списані протягом поточного року:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»,
7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»;

- якщо цінні папери були списані протягом попередніх років:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт 6713 «Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості від знецінення цінних паперів на продаж»,

6717 «Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років».

Одночасно на суму виконаних емітентом зобов'язань за позабалансовими рахунками здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9613 «Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами»,

Кт 9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками», або

9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Така проводка за позабалансовими рахунками також здійснюється за безнадійною заборгованістю за цінними паперами та нарахованими доходами за ними, яка списана за рахунок резерву, після закінчення строку позовної давності або в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

Облік інвестицій в асоційовані та дочірні компанії в портфелі банку на продаж

Придбані або переведені в портфель на продаж інвестиції банку в асоційовані та дочірні компанії відображаються за балансовими рахунками таких груп Плану рахунків:

- **312 «Інвестиції в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу»;**
- **313 «Інвестиції в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу».**

Аналітичний облік цінних паперів за балансовими рахунками груп 312 та 313 ведеться в розрізі їх емітентів та випусків.

У разі придбання інвестицій в асоційовані компанії виключно з метою їх продажу протягом 12 місяців на суму собівартості здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу 3122, 3123, 3125

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

Придбання інвестицій в дочірні компанії виключно з метою їх продажу протягом 12 місяців супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу 3132, 3133, 3135 — на суму собівартості

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

Нарахування доходу у вигляді дивідендів за інвестиціями в асоційовані та дочірні компанії в портфелі банку на продаж здійснюється, якщо визнане право на отримання платежу, і відображається такими проводками:

- за інвестиціями в асоційовані компанії:

Дт 3128 «Нараховані доходи за інвестиціями в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу»

Кт 6300 «Дохід у вигляді дивідендів»;

- за інвестиціями в дочірні компанії:
Дт 3138 «Нараховані доходи за інвестиціями в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу»
Кт 6300 «Дохід у вигляді дивідендів».
На суму отриманих дивідендів у бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:
- за інвестиціями в асоційовані компанії:
Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600
Кт 3128 «Нараховані доходи за інвестиціями в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу»;
- за інвестиціями в дочірні компанії:
Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600
Дт 3138 «Нараховані доходи за інвестиціями в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу».
Зменшення корисності інвестицій в асоційовані та дочірні компанії в портфелі банку на продаж відображається в бухгалтерському обліку шляхом формування резерву на суму різниці між їх балансовою вартістю та справедливою вартістю за вирахуванням витрат на операції, пов'язаних з продажем. Збитки від зменшення корисності відображаються в бухгалтерському обліку такою проводкою:
Дт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»
Кт 3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Переведення цінних паперів з портфеля на продаж в інші портфелі

У разі прийняття рішення про переведення боргових цінних паперів у портфель до погашення балансова вартість цінного папера під час переведення надалі стає його новою амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка, розрахованої на час їх переведення. Будь-яку різницю (дисконт або премію) між новою амортизованою собівартістю за вирахуванням нарахованих на час переведення процентів та номінальною вартістю слід амортизувати на решту терміну дії цінного папера з використанням ефективної ставки відсотка, розрахованої на час його переведення.

Переведення боргових цінних паперів з портфеля на продаж у портфель до погашення відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- 1) на суму номінальної вартості боргових цінних паперів у портфелі на продаж:
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів в портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114;
- 2) на суму неамортизованого дисконту боргових цінних паперів у портфелі на продаж:
Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1416, 1436, 3116
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
- 3) на суму неамортизованої премії боргових цінних паперів у портфелі на продаж:
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1417, 1437, 3117;

- 4) на суму дооцінки боргових цінних паперів у портфелі на продаж:
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 1415, 3107, 3115;
  - 5) на суму уцінки боргових цінних паперів у портфелі на продаж:
Дт Рахунки для обліку переоцінки цінних паперів 1415, 3107, 3115
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
  - 6) на суму нарахованих (прострочених) процентів за купонними борговими цінними паперами в портфелі на продаж:
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки з обліку нарахованих (прострочених) доходів 1418, 1419, 3118, 3119;
  - 7) на суму резерву за борговими цінними паперами в портфелі на продаж (якщо був сформований):
Дт 1490 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України у портфелі банку на продаж», або
3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
  - 8) на суму номінальної вартості боргових цінних паперів, що переводяться в портфель до погашення:
Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів в портфелі до погашення 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
  - 9) на суму нового неамортизованого дисконту за борговими цінними паперами, що переводяться в портфель до погашення:
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1426, 1446, 3216;
  - 10) на суму нової неамортизованої премії за борговими цінними паперами, що переводяться в портфель до погашення:
Дт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1427, 1447, 3217;
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
  - 11) на суму нарахованих (прострочених) процентів за купонними борговими цінними паперами, що переводяться в портфель до погашення:
Дт Рахунки з обліку нарахованих (прострочених) доходів 1428, 1448, 3218, 1429, 3219
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
  - 12) на суму резерву під заборгованість за нарахованими доходами за купонними борговими цінними паперами, що переводяться в портфель до погашення:
Дт 1492 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку на продаж», або
3191 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж»
Кт 1493 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку до погашення», або
3291 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення».
- Попередній прибуток або збиток від переоцінки боргових цінних паперів, визнаний у капіталі на рахунок 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на

продаж», амортизується до дати погашення із застосуванням ефективної ставки відсотка і визнається в прибутку/збитку з відображенням у бухгалтерському обліку такими проводками:

- амортизація попередньої дооцінки:
Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт 6399 «Інші операційні доходи»;
- амортизація попередньої уцінки:
Дт 7399 «Інші операційні витрати»
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

Переведення акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком з портфеля банку на продаж в інвестиції в асоційовану або дочірню компанію відображається в обліку як поетапне придбання інвестицій.

Зміна методу оцінки акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж

Переведення акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком з оцінки за собівартістю на оцінку за справедливою вартістю відображається в обліку такими бухгалтерськими проводками:

- 1) на суму собівартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, що обліковувалися за собівартістю:
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж 3102, 3103, 3105;
- 2) на суму резерву за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, що обліковувалися за собівартістю (за наявності):
Дт 3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
- 3) на суму справедливої вартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що переведені з оцінки за собівартістю на оцінку за справедливою вартістю:
Дт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж 3102, 3103, 3105
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
- 4) на суму резерву за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком в портфелі на продаж, що переведені з оцінки за собівартістю на оцінку за справедливою вартістю (за наявності):
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт 3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»;
- 5) на суму позитивної різниці між справедливою вартістю на дату зміни методу оцінки та собівартістю:

Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»

Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»;

- б) на суму негативної різниці між справедливою вартістю на дату зміни методу оцінки та собівартістю:

Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»

Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку».

У разі переведення акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком з оцінки за справедливою вартістю на оцінку за собівартістю справедлива вартість цінного папера на час переведення стає його новою собівартістю. Це переведення відображається в обліку такими проводками:

- 1) на суму собівартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, що обліковувалися за справедливою вартістю:

Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»

Кт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж 3102, 3103, 3105;

- 2) на суму дооцінки акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, що обліковувалися за справедливою вартістю:

Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»

Кт 3107 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж»;

- 3) на суму уцінки акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, що обліковувалися за справедливою вартістю:

Дт 3107 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж»

Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;

- 4) на суму нової собівартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що переведені з оцінки за справедливою вартістю на оцінку за собівартістю:

Дт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж 3102, 3103, 3105

Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;

- 5) на суму резерву за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком в портфелі на продаж, що переведені з оцінки за справедливою вартістю на оцінку за собівартістю (якщо був сформований):

Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»

Кт 3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Сума переоцінки цінного папера, яка була визнана в капіталі на рахунок 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж», залишається в капіталі до його

продажу. У разі визнання в майбутньому зменшення корисності за такими цінними паперами будь-який залишок за рахунком 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж» відображається такими бухгалтерськими проводками:

- у разі наявності дооцінки:
Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж»;
- у разі наявності уцінки:
Дт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж»
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

Реалізація (продаж) цінних паперів з портфеля на продаж

У разі реалізації цінних паперів з портфеля на продаж, прибуток чи збиток (різниця між вартістю реалізації та балансовою вартістю) відображається в банку за аналітичним рахунком 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж».

На дату операції на суму договору з продажу цінних паперів за позабалансовими рахунками здійснюються такі проводки:

- 1) Дт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»
Кт 9900 «Контррахунок»;
- 2) Дт 9900 «Контррахунок»
Кт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами».

Переоцінка цінних паперів, які обліковувались у портфелі на продаж, між датою операції і датою розрахунку в бухгалтерському обліку не відображається.

На дату розрахунку за позабалансовими рахунками здійснюються зворотні бухгалтерські проводки:

- 1) Дт 9900 «Контррахунок»
Кт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»;
- 2) Дт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами»
Кт 9900 «Контррахунок».

У разі реалізації (продажу) акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, які обліковувались в портфелі на продаж за справедливою вартістю, на дату розрахунку банк-продавець на суму переоцінки, яка була визнана в капіталі, здійснює такі зворотні бухгалтерські проводки:

- у разі наявності уцінки:
Дт 3107 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж»
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»;
- у разі наявності дооцінки:
Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт 3107 «Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж».

Якщо за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком, що продаються, були створені резерви, то на дату розрахунку на суму раніше сформованих резервів здійснюється зворотна проводка:

Дт 3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»

Кт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Реалізація акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком з портфеля банку на продаж на дату розрахунку відображається такими бухгалтерськими записами:

- у випадку отримання прибутку:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком 3102, 3103, 3105

Кт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж»;

- у разі отримання збитку:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком 3102, 3103, 3105

Дт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж».

Реалізація акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком з портфеля банку на продаж, які були переведені з методу оцінки за справедливою вартістю на метод оцінки за собівартістю або навпаки і за якими в капіталі обліковується сума переоцінки, на дату розрахунку відображається такими проводками:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком 3102, 3103, 3105

Дт або Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»

Кт або Дт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж» — на різницю між вартістю реалізації та балансовою вартістю цінних паперів, що реалізуються, та сумою переоцінки, визнаною в капіталі.

Якщо за інвестиціями в асоційовані та дочірні компанії, що продаються, були створені резерви, то на дату розрахунків на суму сформованих резервів здійснюється така зворотна бухгалтерська проводка:

Дт 3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»

Кт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Реалізація інвестицій в асоційовані компанії з портфеля банку на продаж на дату розрахунку відображається такими бухгалтерськими проводками:

- у випадку перевищення вартості реалізації над балансовою вартістю цінних паперів:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу 3122, 3123, 3125

Кт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж»;

- у випадку перевищення балансової вартості над вартістю реалізації:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу 3122, 3123, 3125

Дт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж».

Реалізація інвестицій в дочірні компанії з портфеля банку на продаж на дату розрахунку відображається такими бухгалтерськими проводками:

- у випадку перевищення вартості реалізації над балансовою вартістю цінних паперів:
Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600
Кт Рахунки для обліку інвестицій в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу 3132, 3133, 3135
Кт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж»;
- у випадку перевищення балансової вартості над вартістю реалізації:
Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600
Кт Рахунки для обліку інвестицій в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу 3132, 3133, 3135
Дт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж».

У разі продажу інвестиції в асоційовану компанію, яка до переведення в портфель на продаж обліковувалася за методом участі в капіталі, одночасно на суму наявного залишку за результатами переоцінки інвестиції, що вибуває, здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 5103 «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії»

Кт 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

Під час реалізації (продажу) боргових цінних паперів з портфеля на продаж банк-продавець на дату розрахунку здійснює такі зворотні проводки:

- у разі наявності уцінки:
Дт Рахунки з обліку переоцінки боргових цінних паперів 1415, 1435, 3115
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»;
- у разі наявності дооцінки:
Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт Рахунки з обліку переоцінки боргових цінних паперів 1415, 1435, 3115;
- при наявності резерву під цінні папери:
Дт 1490 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України у портфелі банку на продаж», або
3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»
Кт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж»;
- у разі наявності резерву під нараховані доходи:
Дт 1492 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку на продаж», або
3191 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж»
Кт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

Відображення в бухгалтерському обліку продажу боргових цінних паперів на дату розрахунку здійснюється такими проводками:

- за умови перевищення ціни реалізації цінних паперів над їх балансовою вартістю:
Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів в портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 — на номінальну суму

Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1416, 1436, 3116 — на суму неамортизованого дисконту, або

Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1417, 1437, 3117 — на суму неамортизованої премії

Кт Рахунки для обліку нарахованих (прострочених) доходів за борговими цінними паперами 1418, 1438, 3118, 1419, 3119 — на суму нарахованих (прострочених) доходів за цінними паперами, що реалізуються

Кт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж» — на суму різниці між вартістю реалізації та балансовою вартістю цінних паперів;

- у разі перевищення балансової вартості цінних паперів над ціною їх реалізації:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів в портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 — на номінальну суму

Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1416, 1436, 3116 — на суму неамортизованого дисконту, або

Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1417, 1437, 3117 — на суму неамортизованої премії

Кт Рахунки для обліку нарахованих (прострочених) доходів за борговими цінними паперами 1418, 1438, 3118, 1419, 3119 — на суму нарахованих (прострочених) доходів за цінними паперами, що реалізуються

Дт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж» — на суму різниці між вартістю реалізації та балансовою вартістю цінних паперів.

У разі реалізації боргових цінних паперів з портфеля на продаж, які були переведені з портфеля до погашення і за якими в капіталі обліковується сума переоцінки, на дату розрахунку одночасно з зазначеними вище проводками, списується залишок за рахунком 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж». При цьому виконуються такі проводки:

- у разі наявності позитивного залишку:

Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»

Кт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж»;

- у разі наявності негативного залишку:

Дт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж»

Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

Комісійні витрати, здійснені під час продажу акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком або боргових цінних паперів, відображаються такою бухгалтерською проводкою:

Дт 7103 «Комісійні витрати за операціями з цінними паперами»

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

Погашення емітентом боргових цінних паперів у портфелі банку на продаж

У разі настання терміну погашення боргових цінних паперів у портфелі банку на продаж в обліку здійснюються такі проводки:

- сторнування за наявності суми уцінки:
Дт Рахунки з обліку переоцінки боргових цінних паперів 1415, 1435, 3115
Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»;
- сторнування за наявності суми дооцінки:
Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»
Кт Рахунки з обліку переоцінки боргових цінних паперів 1415, 1435, 3115
- погашення цінних паперів:
Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок емітента 1200, 1500, 2600
Дт Рахунки з обліку резервів за цінними паперами 1490, 1492, 3190, 3191 — на суму різниці між сумою погашення та балансовою вартістю (у межах створеного резерву в разі його наявності);
Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів в портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 — на суму номіналу
Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1416, 1436, 3116 — на суму неамортизованого дисконту, або
Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1417, 1437, 3117- на суму неамортизованої премії
Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів 1418, 1438, 3118 — на суму нарахованих процентів.

Якщо за погашеними цінними паперами раніше був сформований резерв під зменшення їх корисності, то на суму залишку, що не був використаний під час погашення, здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 1490 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України у портфелі банку на продаж», або

3190 «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Кт 7703 «Відрахування в резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж».

Боргові цінні папери, що не погашені у визначений емітентом строк, обліковуються за окремими аналітичними рахунками балансових рахунків з обліку цінних паперів.

У разі поступового або часткового погашення номіналу боргових цінних паперів у портфелі банку на продаж здійснюються такі проводки:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок емітента 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів в портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114 — на суму погашеної частини номіналу;

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів 1418, 1438, 3118 — на суму нарахованих процентів.

Приклад 7.3.

1.09.2008 р. банк уклав угоду про купівлю 15000 акцій підприємства «Нафтовик» за ціною 96 грн. за акцію до свого портфеля на продаж.

3.09.2008 р. банк сплатив 1440000 грн. та отримав куплені акції підприємства «Нафтовик». Банк визнав акції в портфелі на продаж за справедливою вартістю.

31.12.2008 р. банк переоцінив акції підприємства «Нафтовик», оскільки їх справедлива вартість зросла до 99 грн. за акцію.

26.01.2009 р. банк нарахував доходи за акціями підприємства «Нафтовик» у зв'язку з отриманням від емітента інформації про виплату дивідендів у сумі 10 грн. за акцію.

12.02.2009 р. банк отримав дивіденди за акціями підприємства «Нафтовик» у сумі 150000 грн.

1.04.2009 р. банк уклав угоду про продаж 15000 акцій підприємства «Нафтовик» за ціною 101 грн. за акцію.

3.04.2009 р. на кореспондентський рахунок банку поступило 1515000 грн. за продані акції підприємства «Нафтовик».

Зазначені вище операції будуть відображені в обліку банку такими бухгалтерськими записами:

- укладення угоди про купівлю 15000 акцій підприємства «Нафтовик» 1.09.2008 р.:

1) Дт 9350	1440000 грн.
Кт 9900	1440000 грн.;
2) Дт 9900	1 440 000 грн.
Кт 9360	1 440 000 грн.;
- проплата коштів і отримання придбаних акцій 3.09.2008 р.:

1) Дт 9900	1 440 000 грн.
Кт 9350	1 440 000 грн.;
2) Дт 9360	1 440 000 грн.
Кт 9900	1 440 000 грн.;
3) Дт 3105	1 440 000 грн.
Кт 1200	1 440 000 грн.;
- переоцінка акцій підприємства «Нафтовик» до їх справедливої вартості 31.12.2008 р.:

Дт 3107	45 000 грн.
Кт 5102	45 000 грн.;
- нарахування доходів за акціями підприємства «Нафтовик» 26.01.2009 р.:

Дт 3108	150 000 грн.
Кт 6300	150 000 грн.;
- отримання дивідендів за акціями підприємства «Нафтовик» 12.02.2009 р.:

Дт 1200	150 000 грн.
Кт 3108	150 000 грн.;
- укладення угоди про продаж 15000 акцій підприємства «Нафтовик» 1.04.2009 р.:

1) Дт 9350	1515 000 грн.
Кт 9900	1515 000 грн.;
2) Дт 9900	1 515 000 грн.
Кт 9360	1 515 000 грн.;
- надходження коштів на кореспондентський рахунок банку за продані акції підприємства «Нафтовик» та визначення результату від продажу акцій 3.04.2009 р.:

1) Дт 9900	1 515 000 грн.
Кт 9350	1 515 000 грн.;
2) Дт 9360	1 515 000 грн.
Кт 9900	1 515 000 грн.;
3) Дт 5102	45 000 грн.
Кт 3107	45 000 грн.;

4) Дт 1200	1 515 000 грн.
Кт 3105	1 440 000 грн.
Кт 6393	75 000 грн.

Як видно із останніх бухгалтерських проводок, на дату розрахунку за продані акції, на-самперед здійснюється зворотня проводка на суму переоцінки, яка була визнана за рахунком 5102. У результаті продажу акцій підприємства банк отримав прибуток у сумі 75000 грн. (1515000 грн. – 1440000 грн.), що відповідає кредитовому залишку за рахунок 6393.

7.5. Облік цінних паперів, що утримуються в портфелі банку до погашення

Придбання цінних паперів у портфель банку до погашення

Придбані в портфель до погашення цінні папери відображаються за балансовими рахунками таких груп Плану рахунків:

- 142 «Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення»;
- 144 «Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку до погашення»;
- 321 «Боргові цінні папери в портфелі банку до погашення».

Аналітичний облік цінних паперів за балансовими рахунками груп 142, 144 і 321 ве-деться в розрізі їх емітентів та випусків.

У разі придбання цінних паперів у портфель до погашення на дату операції здійсню-ються такі бухгалтерські проводки:

- 1) Дт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»
Кт 9900 «Контррахунок»;
- 2) Дт 9900 «Контррахунок»
Кт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами».

На дату розрахунку за позабалансовими рахунками здійснюються зворотні бухгал-терські проводки:

- 1) Дт 9900 «Контррахунок»
Кт 9350 «Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами»;
- 2) Дт 9360 «Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами»
Кт 9900 «Контррахунок».

Придбання боргових цінних паперів за номіналом на дату розрахунку супроводжу-ється такими бухгалтерськими записами:

Дт Рахунки з обліку боргових цінних паперів у портфелі до погашення 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

Якщо боргові цінні папери в портфель до погашення були придбані з дисконтом, то він обліковується окремо за такими рахунками:

- 1426 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення»;

- 1446 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення»;
- 3216 «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення».

Придбання боргових цінних паперів з дисконтом на дату розрахунку супроводжується такими проводками:

Дт Рахунки з обліку боргових цінних паперів у портфелі до погашення 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214 — на суму номіналу

Кт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1426, 1446, 3216 — на суму дисконту

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму собівартості.

Премія за борговими цінними паперами, що придбані у портфель до погашення обліковується за такими рахунками:

- 1427 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення»;
- 1447 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення»;
- 3217 «Неамортизована премія за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення».

Придбання боргових цінних паперів з премією в портфель до погашення відображається в обліку на дату розрахунку такими проводками:

Дт Рахунки з обліку боргових цінних паперів у портфелі до погашення 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214 — на суму номіналу

Дт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1427, 1447, 3217 — на суму премії

Кт Кореспондентський або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму собівартості.

У разі придбання банком купонних цінних паперів з накопиченими процентами, їх сума обліковується окремо за такими рахунками:

- 1428 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення»;
- 1448 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення»;
- 3218 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення».

Придбання банком купонних цінних паперів з накопиченими процентами на дату розрахунку супроводжується такими проводками:

Дт Рахунки з обліку боргових цінних паперів у портфелі до погашення 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214 — на суму номіналу

Дт Рахунки з обліку нарахованих доходів за борговими цінними паперами 1428, 1448, 3218 — на суму накопичених процентів

Дт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1427, 1447, 3217 — на суму премії, або Кт

Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1426, 1446, 3216 — на суму дисконту

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму придбання (з урахуванням накопичених процентів та витрат на операції з придбання).

За цінними паперами в портфелі до погашення банк визнає процентні доходи, у тому числі у вигляді амортизації дисконту (премії) із застосуванням принципу нарахування та методу ефективної ставки відсотка. Процентні доходи за борговими цінними паперами

визначаються в сумі, що є добутком амортизованої собівартості та первісної ефективної ставки відсотка відповідного цінного папера, у тому числі і за цінними паперами, за якими визнавалося зменшення корисності.

Нарахування процентів, які мають бути сплачені емітентом, за борговими цінними паперами здійснюється за процентною ставкою купона і відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки з обліку нарахованих доходів за цінними паперами 1428, 1448, 3218

Кт Рахунки з обліку процентних доходів за цінними паперами 6051, 6053, 6055.

Якщо умовами випуску боргових цінних паперів передбачено поступове або часткове погашення їх номіналу, то нарахування процентів та розрахунок ефективної ставки відсотка за цінними паперами здійснюється з урахуванням такого зменшення номіналу цінного папера.

У разі надходження коштів за нарахованими процентами в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки з обліку нарахованих доходів за цінними паперами 1428, 1448, 3218.

Амортизація дисконту за цінними паперами в портфелі банку до погашення відображається в обліку такою проводкою:

Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1426, 1446, 3216

Кт Рахунки з обліку процентних доходів за цінними паперами 6051, 6053, 6055.

Амортизація премії за цінними паперами в портфелі банку до погашення супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки з обліку процентних доходів за цінними паперами 6051, 6053, 6055.

Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1427, 1447, 3217.

У разі несвоєчасного погашення процентів за купонними цінними паперами такі проценти обліковуються як прострочені за рахунками:

- 1429 «Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку до погашення»;
- 3219 «Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення».

На суму прострочених нарахованих процентних доходів за цінними паперами в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт Рахунки з обліку прострочених нарахованих доходів за борговими цінними паперами 1429, 3219

Кт Рахунки з обліку нарахованих доходів за борговими цінними паперами 1428, 3218.

Часткове або повне погашення емітентом заборгованості за простроченими нарахованими доходами за цінними паперами супроводжується проводкою:

Дт Кореспондентський або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки з обліку прострочених нарахованих доходів за борговими цінними паперами 1429, 3219.

Зменшення корисності цінних паперів у портфелі банку до погашення та формування резервів

На дату балансу цінні папери в портфелі банку до погашення переглядаються щодо можливого зменшення їх корисності на основі аналізу очікуваних грошових потоків.

Зменшення корисності цінних паперів у портфелі банку до погашення відображається в бухгалтерському обліку шляхом формування резерву на суму перевищення балансової вартості цінних паперів над поточною вартістю оцінених майбутніх грошових потоків, дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка.

Формування резервів, супроводжується такою проводкою:

Дт 7704 «Відрахування в резерви під знецінення боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення»

Кт 1491 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України у портфелі банку до погашення», або

3290 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення».

У разі визнання зменшення корисності цінних паперів, які були переведені з портфеля банку на продаж, залишок суми переоцінки, що обліковується в капіталі за рахунком 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж», має бути визнаний у прибутку або збитку. У цьому разі здійснюються такі проводки:

- списання залишку попередньої дооцінки:

Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»

Кт 6399 «Інші операційні доходи»;

- списання залишку попередньої уцінки:

Дт 7399 «Інші операційні витрати»

Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

Після первісного визнання збитку від зменшення корисності цінних паперів банк має переглядати такі цінні папери щодо подальшого зменшення їх корисності на кожну дату балансу.

За наявності прострочених процентів на час визнання зменшення корисності цінних паперів у портфелі до погашення банк самостійно визначає порядок відображення визначеного збитку за рахунками резервів під знецінення цінних паперів та під заборгованість за нарахованими доходами. Сума резервів, відображених за відповідними рахунками, має відповідати різниці між балансовою вартістю цінних паперів та оціненою сумою очікуваного відшкодування на дату визнання зменшення корисності.

Формування резервів під прострочені нараховані доходи за цінними паперами у портфелі банку до погашення відображається в обліку такою проводкою:

Дт 7720 Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»

Кт 1493 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку до погашення», або

3291 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення».

У разі часткового або повного погашення заборгованості за простроченими нарахованими доходами на відповідну суму здійснюється коригування резерву, що супроводжується проводкою:

Дт 1493 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку до погашення», або

3291 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення»

Кт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

Зменшення балансової вартості цінних паперів відображається в бухгалтерському обліку лише на суму, що не призводить до від'ємного значення їх вартості. Якщо внаслідок зменшення корисності цінних паперів їх балансова вартість досягає нуля, то в бухгалтерському обліку такі цінні папери відображаються за нульовою вартістю до прийняття банком рішення про їх списання за рахунок сформованих резервів.

Якщо в наступному періоді сума очікуваного відшкодування за цінними паперами збільшується, то на відповідну суму в межах раніше сформованого резерву за цими цінними паперами зменшується сума сформованого резерву. Зменшення резервів відображається зворотніми проводками:

- за цінними паперами:

Дт 1491 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України у портфелі банку до погашення», або

3290 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення»

Кт 7704 «Відрахування в резерви під знецінення боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення»;

- за простроченими нарахованими доходами:

Дт 1493 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку до погашення», або

3291 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення»

Кт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

У разі прийняття банком рішення про списання цінних паперів за рахунок резерву в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки з обліку резервів 1491, 1493, 3290, 3291

Кт Рахунки з обліку боргових цінних паперів у портфелі до погашення 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214 — на суму номіналу

Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1426, 3216 — на суму неамортизованого дисконту, або

Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1427, 3217 — на суму неамортизованої премії

Кт Рахунки з обліку нарахованих (прострочених нарахованих) доходів 1428, 1429, 3218, 3219 — на суму нарахованих (прострочених нарахованих) доходів.

Якщо резерв під знецінення цінних паперів сформований не в повному обсязі, то здійснюється його доформування.

Списані за рахунок резервів цінні папери обліковуються за позабалансовим рахунком 9613 «Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами», що супроводжується проводкою:

Дт 9613 «Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами»

Кт 9910 «Контррахунок».

Одночасно на суму списаної заборгованості за нарахованими доходами за позабалансовими рахунками здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками», або

9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»

Кт 9910 «Контррахунок».

У разі виконання емітентом зобов'язань за цінними паперами, що списані банком за рахунок резервів, в обліку здійснюються такі проводки:

- якщо цінні папери були списані протягом поточного року:
Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600
Кт 7704 «Відрахування в резерви під знецінення боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення», або
7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».
- якщо цінні папери були списані протягом попередніх років:
Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600
Кт 6714 «Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості від знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення»,
6717 «Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років».

Одночасно на суму отриманих коштів здійснюються такі проводки:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9613 «Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами»

Кт 9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками», або

9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Ця ж позабалансова проводка виконується на суму безнадійної заборгованості за цінними паперами та нарахованих доходів за ними, яка списана за рахунок резерву, після закінчення строку позовної давності або в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

Переведення цінних паперів з портфеля до погашення

Переведення цінних паперів з портфеля до погашення в портфель на продаж здійснюється за справедливою вартістю та відображається такими бухгалтерськими проводками:

- 1) на суму номінальної вартості боргових цінних паперів у портфелі до погашення:
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки для обліку боргових цінних паперів в портфелі до погашення 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214;
- 2) на суму неамортизованого дисконту боргових цінних паперів у портфелі до погашення:
Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1426, 1446, 3216
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
- 3) на суму неамортизованої премії боргових цінних паперів у портфелі до погашення:
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1427, 1447, 3217;
- 4) на суму нарахованих (прострочених нарахованих) процентів за купонними борговими цінними паперами в портфелі до погашення:

- Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки з обліку нарахованих (прострочених) доходів 1428, 1448, 3218, 1429, 3219;
- 5) на суму резерву під боргові цінні папери в портфелі до погашення (якщо був сформований):
Дт 1491 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України у портфелі банку до погашення», або
3290 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення»
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
- 6) на суму номінальної вартості боргових цінних паперів, що переводяться в портфель на продаж:
Дт Рахунки для обліку боргових цінних паперів в портфелі на продаж 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
- 7) на суму нового неамортизованого дисконту за борговими цінними паперами, що переводяться в портфель на продаж:
Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»
Кт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1416, 1436, 3116;
- 8) на суму нової неамортизованої премії за борговими цінними паперами, що переводяться в портфель на продаж:
Дт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1417, 1437, 3117;
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
- 9) на суму нарахованих (прострочених нарахованих) процентів за купонними борговими цінними паперами, що переводяться в портфель на продаж:
Дт Рахунки з обліку нарахованих (прострочених) доходів 1418, 1438, 3118, 1419, 3119
Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»;
- 10) на суму резерву під заборгованість за нарахованими доходами за купонними борговими цінними паперами, що переводяться в портфель на продаж:
Дт 1493 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку до погашення», або
3291 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення»
Кт 1492 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку на продаж», або
3191 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж»;

11) на суму позитивної різниці між справедливою вартістю на дату переведення та амортизованою собівартістю:

Дт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку»

Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»;

12) на суму негативної різниці між справедливою вартістю на дату переведення та амортизованою собівартістю:

Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»

Кт 3541 «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку».

Різниця між балансовою вартістю і справедливою вартістю обліковується за рахунком 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж» до вибуття цінних паперів з портфеля на продаж.

У разі визнання в майбутньому зменшення корисності за такими цінними паперами будь-який залишок за рахунком 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж» списується з відображенням в бухгалтерському обліку такими проводками:

- у разі наявності дооцінки:

Дт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»

Кт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж»;

- у разі наявності уцінки:

Дт 6393 «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж»

Кт 5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж».

У разі прийняття рішення про продаж цінних паперів з портфеля до погашення банк повинен перевести такі цінні папери в портфель на продаж та здійснювати реалізацію (продаж) цінних паперів з портфеля на продаж.

Облік погашення цінних паперів у портфелі до погашення

У разі погашення цінних паперів з настанням строку виконуються такі проводки:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок емітента 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки з обліку боргових цінних паперів у портфелі до погашення 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214 — на суму номіналу

Кт Рахунки з обліку нарахованих доходів за цінними паперами 1428, 1448, 3218 — на суму нарахованих процентів.

У разі погашення цінних паперів, за якими були створені резерви, з настанням строку здійснюються такі проводки:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок емітента 1200, 1500, 2600

Дт Рахунки з обліку резервів 1491, 1493, 3290, 3291

Кт Рахунки з обліку боргових цінних паперів у портфелі до погашення 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214 — на суму номіналу

Дт Рахунки з обліку неамортизованого дисконту 1426, 1446, 3216 — на суму неамортизованого дисконту, або

Кт Рахунки з обліку неамортизованої премії 1427, 1447, 3217 — на суму неамортизованої премії;

Кт Рахунки з обліку нарахованих (прострочених нарахованих) доходів 1428, 1448, 3218, 1429, 3219 — на суму нарахованих (прострочених нарахованих) процентів.

Якщо за погашеними цінними паперами раніше був сформований резерв під зменшення їх корисності, то на суму залишку, що не був використаний під час погашення, здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 1491 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України у портфелі банку до погашення», або

3290 «Резерви під знецінення боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення»

Кт 7704 «Відрахування в резерви під знецінення боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення».

Боргові цінні папери, що не погашені у визначений емітентом строк, обліковуються за окремими аналітичними рахунками балансових рахунків з обліку цінних паперів.

Приклад 7.4.

31.03.2009 р. банк уклав угоду про придбання 20000 облігацій небанківської фінансової компанії «Капітал» з доходністю 20 % річних (номіналом 1000 грн.) за 20363637 грн. Ефективна ставка відсотка — 18 % річних. Облігації були придбані банком з наміром утримання їх до строку погашення. Дата випуску облігацій 30.03.2009 р., а дата погашення — 30.03.2010 р. Проценти сплачуються на дату погашення облігацій.

1.04. 2009 р. банк перерахував кошти і отримав облігації компанії «Капітал».

В останній день кожного місяця банк нараховував проценти та здійснював амортизацію премії за облігаціями.

30.03.2010 р. емітент погасив облігації та сплатив нараховані відсотки.

Зазначені вище операції будуть відображені в бухгалтерському обліку банку такими проводками:

- укладення угоди про купівлю 20000 облігацій небанківської фінансової компанії «Капітал»

31.03.2009 р.:

1) Дт 9350 20363637 грн.

Кт 9900 20363637 грн.;

2) Дт 9900 20363637 грн.

Кт 9360 20363637 грн.;

- проплата коштів і отримання придбаних облігацій 1.04.2009 р.:

1) Дт 9900 20363637 грн.

Кт 9350 20363637 грн.;

2) Дт 9360 20363637 грн.

Кт 9900 20363637 грн.;

3) Дт 3213 20 000 000 грн.

Дт 3217 363637 грн.

Кт 1200 20363637 грн.;

30.04.2009 р. банк здійснює нарахування відсотків та амортизацію премії. При цьому використовується метод ефективної ставки відсотка. Метод обрахування кількості днів — 30/360. Для зручності результати розрахунків суми процентів та амортизації премії відобразимо у таблиці (табл. 7.1.).

Таблиця 7.1. Розрахунок амортизації премії та процентів за облігаціями у портфелі до погашення

<i>Дата</i>	<i>Номинальна сума відсотка*</i>	<i>Сума відсотка за ефективною ставкою**</i>	<i>Сума амортизації премії</i>	<i>Амортизована собівартість інвестиції на кінець періоду***</i>
1.04.2009	-	-	-	20363637
30.04.2009	333333,33	305454,55	27878,78	20335758,23
31.05.2009	333333,33	305036,37	28296,96	20307461,27
30.06.2009	333333,33	304611,92	28721,41	20278739,86
31.07.2009	333333,33	304181,10	29152,23	20249587,63
31.08.2009	333333,33	303743,81	29589,52	20219998,12
30.09.2009	333333,33	303299,97	30033,36	20189964,76
31.10.2009	333333,33	302849,47	30483,86	20159480,90
30.11.2009	333333,33	302392,21	30941,12	20128539,78
31.12.2009	333333,33	301928,10	31405,23	20097134,55
31.01.2010	333333,33	301457,02	31876,31	20065258,24
29.02.2010	333333,33	300978,87	32354,46	20032903,78
31.03.2010	333333,33	300493,56	32903,78	20 000 000
<i>Всього (заокруглено)</i>	<i>4 000 000</i>	<i>3 636 363</i>	<i>363637</i>	-

* Номинальна сума відсотка = номинальна вартість облігацій x номинальну ставку відсотка

** Сума відсотка за ефективною ставкою = амортизована собівартість інвестиції на попередню дату x ефективну ставку відсотка.

*** Амортизована собівартість інвестиції на кінець періоду = амортизована собівартість інвестиції на попередню дату — амортизація суми премії за звітний період

- 30.04.2009 р. нарахування процентів за облігаціями компанії «Капітал» за квітень 2009 р.:

Дт 3218 333 333,33 грн.

Кт 6053 333 333,33 грн.;

- 30.04.2009 р. амортизація премії за облігаціями компанії «Капітал»:

Дт 6053 27 878,78 грн.

Кт 3217 27 878,78 грн.

На наступні дати нарахування процентів і амортизації премії будуть зроблені аналогічні проводки на суми, що розраховані у табл. 7.1.

30.03.2010 р. отримання банком коштів від емітента за нарахованими за рік процентами та погашеними облігаціями:

Дт 1200	24 000 000 грн.
Кт 3213	20 000 000 грн.
Кт 3218	4 000 000 грн.

Як видно з наведених у табл. 7.1 розрахунків, на дату погашення облігацій уся сума не-амортизованої премії буде повністю амортизована і на рахунку 3217 буде нульове сальдо, а амортизована собівартість облігацій буде дорівнювати їх номінальній вартості.

7.6. Облік інвестицій в асоційовані компанії

Інвестиції в асоційовані компанії відображаються в бухгалтерському обліку банку за рахунками 4 класу, розділу 41 «Інвестиції в асоційовані компанії» Плану рахунків, а саме:

- **4102 «Інвестиції в асоційовані банки»;**
- **4103 «Інвестиції в асоційовані небанківські фінансові установи»;**
- **4105 «Інвестиції в інші асоційовані компанії».**

На дату отримання суттєвого впливу здійснені інвестиції в асоційовану компанію на суму вартості придбання відображаються в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

Якщо під час здійснення інвестицій виникає негативний гудвіл, то він обліковується за рахунком 6310 «Дохід від інвестицій в асоційовані компанії». При цьому в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму вартості придбання

Кт 6310 «Дохід від інвестицій в асоційовані компанії» — на суму різниці між вартістю придбання і часткою інвестора в справедливій вартості ідентифікованих активів і зобов'язань.

У разі поетапного здійснення інвестиції кожна операція з придбання частки інвестиції має бути відображена в обліку на дату здійснення кожної окремої частки інвестиції. В цьому випадку гудвіл визначається як сума різниць між вартістю придбання і часткою в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань, визначених на кожному етапі.

Якщо на наступному етапі поетапного здійснення інвестиції потрібно використати інший метод обліку, то банк має здійснити ретроспективне коригування балансової вартості часток інвестиції, придбаних на попередніх етапах, а також коригування своєї частки в результатах діяльності асоційованої компанії за відповідні попередні періоди.

За методом участі в капіталі інвестиції відображаються в річній фінансовій звітності банку за вартістю, що визначається з урахуванням зміни загальної величини власного капіталу емітента, крім тих, що є результатом операцій між банком і емітентом цінних паперів.

Інвестиції в асоційовані компанії обліковуються за методом участі в капіталі, починаючи з останнього дня місяця, у якому об'єкт інвестування відповідає критеріям

асоційованої компанії. Застосування методу участі в капіталі для обліку фінансових інвестицій припиняється з останнього дня місяця, у якому об'єкт інвестування не відповідає критеріям асоційованої компанії.

Балансова вартість фінансових інвестицій збільшується (зменшується) на суму, що є часткою банку в чистому прибутку (збитку) асоційованої компанії за звітний період, з уключенням цієї суми до складу доходу (втрат) банку від участі в капіталі.

Визнання частки банку в чистому прибутку асоційованої компанії відображається за рахунком 6310 «Дохід від інвестицій в асоційовані компанії», що супроводжується проводкою:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105

Кт 6310 «Дохід від інвестицій в асоційовані компанії».

Визнання частки банку в чистому збитку асоційованої компанії відображається за рахунком 7310 «Втрати від інвестицій в асоційовані компанії». При цьому здійснюється проводка:

Дт 7310 «Втрати від інвестицій в асоційовані компанії»

Кт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105.

Балансова вартість фінансових інвестицій збільшується (зменшується) на частку банку в сумі зміни загальної величини власного капіталу емітента за звітний період (крім змін за рахунок чистого прибутку (збитку) за звітний період) з уключенням (виключенням) цієї суми до іншого додаткового капіталу банку.

Визнання змін у власному капіталі об'єкта інвестування відображається за рахунком 5103 «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії» у кореспонденції з рахунками 410 групи такими бухгалтерськими проводками:

- у разі збільшення вартості фінансових інвестицій у зв'язку із збільшенням власного капіталу об'єкта інвестування:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105

Кт 5103 «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії»;

- у разі зменшення вартості фінансових інвестицій у зв'язку із зменшенням власного капіталу об'єкта інвестування:

Дт 5103 «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії»

Кт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105.

Якщо сума зменшення частки банку у власному капіталі об'єкта інвестування більше залишку за рахунком 5103 «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії», то така різниця списується з рахунку 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років» або 5031 «Непокриті збитки минулих років» і здійснюється така проводка:

Дт 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років», або

5031 «Непокриті збитки минулих років»

Кт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105.

Зменшення балансової вартості фінансових інвестицій в асоційовані компанії відображається в бухгалтерському обліку лише на суму, що не призводить до від'ємного значення вартості фінансових інвестицій. Фінансові інвестиції, що внаслідок зменшення їх балансової вартості досягають нульової вартості, відображаються в бухгалтерському обліку за нульовою вартістю.

Якщо надалі об'єкт інвестування звітує про чисті прибутки, то банк поновлює в бухгалтерському обліку фінансові інвестиції в сумі, що перевищує частку раніше не визнаних збитків, і здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105.

Кт 6310 «Дохід від інвестицій в асоційовані компанії».

Балансова вартість інвестицій в асоційовані компанії, які обліковуються за методом участі в капіталі, зменшується на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування.

Отримання дивідендів відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105 — на суму отриманих дивідендів.

Визнання зменшення корисності інвестицій в асоційовані компанії (у тому числі гудвілу) відображається в обліку такою проводкою:

Дт 7310 «Втрати від інвестицій в асоційовані компанії»

Кт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105.

Інвестиції в асоційовані компанії можуть бути переведені в інвестиції в дочірні компанії або у портфель на продаж.

Переведення інвестицій в асоційовану компанію в інвестиції в дочірню компанію відображається в обліку як поетапне придбання інвестицій.

У разі продажу інвестицій в асоційовані компанії вони переводяться в портфель цінних паперів на продаж і обліковуються за рахунками 312 групи «Інвестиції в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу». При цьому на суму балансової вартості інвестиції виконується проводка:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу 3122, 3123, 3125

Кт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105.

Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії, що були відображені в складі додаткового капіталу банку за рахунком 5103 «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії», обліковуються за цим рахунком до часу реалізації інвестицій. У разі реалізації цих інвестицій суми переоцінки, що обліковувалися за рахунком 5103 «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії» відносяться до нерозподіленого прибутку на рахунок 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

Інвестиції в асоційовані компанії, що переведені у портфель на продаж мають бути продані протягом 12 місяців.

Приклад 7.5.

20.04.2008 р. банк придбав 21325500 простих акцій заводу «Прогрес» на загальну суму 349 738 200 грн. На дату купівлі завод мав 71 085 000 випущених простих акцій номіналом 10 грн. за акцію.

31.12.2008 р. завод звітував чистий прибуток за 2008 рік у розмірі 81350000 грн. Банк визнав свою пропорційну частку прибутку.

25.01.2009 р. банк отримав дивіденди за акціями заводу «Прогрес» (1 грн. за акцію).

Для відображення в бухгалтерському обліку банку зазначених вище операцій, насамперед, потрібно розрахувати, який відсоток від усіх випущених акцій заводу купив банк. Оскільки на дату купівлі завод мав 71 085 000 випущених акцій, а банк придбав 21325500 акцій, то банк викупив 30 % усіх випущених акцій ($21325500 / 71\,085\,000 \times 100\%$). Отже, дана інвестиція відноситься до інвестицій в асоційовані компанії і відображається в обліку за методом участі в капіталі такими проводками:

- придбання 30 % акцій заводу «Прогрес» 20.04.2008 р.:
Дт 4105 349 738 200 грн.
Кт 1200 349 738 200 грн.
- визнання банком своєї частки у прибутку за 2008 рік заводу «Прогрес» у сумі 24 405 000 грн. ($81\,350\,000 \text{ грн.} \times 30\% / 100\%$):
Дт 4105 24 405 000 грн.
Кт 6310 24 405 000 грн.
- отримання банком дивідендів за акціями заводу «Прогрес» у сумі 21325500 грн. (1 грн. х 21325500 акцій) 25.01.2009 р.:
Дт 1200 21 325 500 грн.
Кт 4105 21 325 500 грн.

Як видно з наведених вище бухгалтерських записів, сутність методу участі в капіталі полягає в тому, що інвестицію первісно відображають за собівартістю, а потім коригують, щоб відобразити частку інвестора в чистих прибутках чи збитках об'єкта інвестування. Отримані від асоційованої компанії дивіденди зменшують балансову вартість інвестиції.

7.7. Облік інвестицій у дочірні компанії

Інвестиції в дочірні компанії відображаються в обліку за рахунками 4 класу, розділу 42 «Інвестиції в дочірні компанії» Плану рахунків, а саме:

- 4202 «Інвестиції в дочірні банки»;
- 4203 «Інвестиції в дочірні небанківські фінансові установи»;
- 4205 «Інвестиції в інші дочірні компанії».

На дату отримання контролю здійснені інвестиції в дочірню компанію відображаються в обліку на суму вартості придбання такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в дочірні компанії 4202, 4203, 4205

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600.

Якщо під час здійснення інвестицій виникає негативний гудвіл, то він обліковується за рахунком 6311 «Дохід від інвестицій у дочірні компанії». При цьому в обліку здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в дочірні компанії 4202, 4203, 4205

Кт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600 — на суму вартості придбання

Кт 6311 «Дохід від інвестицій у дочірні компанії» — на суму різниці між вартістю придбання і часткою інвестора в справедливій вартості ідентифікованих активів і зобов'язань.

У разі поетапного здійснення інвестиції кожна операція з придбання частки інвестиції має бути відображена в обліку на дату здійснення кожної окремої частки інвестиції. В цьому випадку гудвіл визначається як сума різниць між вартістю придбання і часткою в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань, визначених на кожному етапі.

Якщо на наступному етапі поетапного здійснення інвестиції потрібно використати інший метод обліку, то банк має здійснити ретроспективне коригування балансової вартості часток інвестиції, придбаних на попередніх етапах, а також коригування своєї частки в результатах діяльності дочірньої компанії за відповідні попередні періоди.

Нарахування доходу у вигляді дивідендів за інвестиціями банку в дочірні компанії, які обліковуються за собівартістю, здійснюється, якщо визнане право на отримання платежу і супроводжується такою проводкою:

Дт 4208 «Нараховані доходи за інвестиціями в дочірні компанії»

Кт 6300 «Дохід у вигляді дивідендів».

На суму отриманих дивідендів здійснюється така проводка:

Дт Кореспондентський рахунок або поточний рахунок 1200, 1500, 2600

Кт 4208 «Нараховані доходи за інвестиціями в дочірні компанії».

Визнання зменшення корисності інвестицій в дочірні компанії (у тому числі гудвілу) супроводжується такою проводкою:

Дт 7311 «Втрати від інвестицій у дочірні компанії»

Кт Рахунки для обліку інвестицій в дочірні компанії 4202, 4203, 4205.

Інвестиції в дочірні компанії можуть бути переведені в інвестиції в асоційовані компанії або у портфель на продаж.

Переведення інвестицій в дочірню компанію в інвестиції в асоційовану компанію в бухгалтерському обліку відображається такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку інвестицій в асоційовані компанії 4102, 4103, 4105

Кт Рахунки для обліку інвестицій в дочірні компанії 4202, 4203, 4205 — на суму собівартості з урахуванням зменшення корисності інвестицій в дочірню компанію.

Після переведення інвестиції в дочірню компанію в інвестиції в асоційовану компанію банк має здійснити ретроспективні коригування балансової вартості інвестиції з урахуванням результатів поточної діяльності та результатів діяльності об'єкта інвестування за попередні періоди, а також коригування нерозподіленого прибутку.

У разі продажу інвестицій в дочірні компанії вони переводяться в портфель цінних паперів на продаж і обліковуються за рахунками групи 313 «Інвестиції в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу». Інвестиції в дочірні компанії, що переведені у портфель на продаж мають бути продані протягом 12 місяців.

Приклад 7.6.

1.07.2008 р. банк придбав 3290000 простих акцій промислового підприємства «Гедеон» на загальну суму 197400000 грн. На дату купівлі підприємство мало 6330618 випущених простих акцій номіналом 15 грн. за акцію.

30.01.2009 р. банк нарахував дохід у вигляді дивідендів за акціями підприємства «Гедеон» (6,5 грн. за акцію).

20.02.2009 р. банк отримав дивіденди за акціями підприємства «Гедеон».

3.08.2009 р. банк вирішив продати усі акції підприємства «Гедеон» і перевів їх у портфель на продаж.

31.08.2009 р. банк продав акції підприємства «Гедеон» за 203980 000 грн.

Для відображення в бухгалтерському обліку банку зазначених вище операцій, насамперед визначимо відсоток куплених банком акцій підприємства «Гедеон». Якщо на дату купівлі підприємство мало 6330618 випущених акцій, а банк придбав 3290000 акцій, то банк викупив 52 % усіх випущених акцій ($3290000/6330618 \times 100 \%$). Отже, дана інвестиція відноситься до інвестицій в дочірні компанії і відображається в обліку такими проводками:

- придбання 52 % акцій підприємства «Гедеон» 1.07.2008 р.:

Дт 4205	197 400 000 грн.
Кт 1200	197 400 000 грн.;
- нарахування доходів за акціями підприємства «Гедеон» у сумі 21385000 грн. (6,5 грн.х 3290000 акцій) 30.01.2009 р.:

Дт 4208	21 385 000 грн.
Кт 6300	21 385 000 грн.;
- отримання дивідендів за акціями підприємства «Гедеон» 20.02.2009 р.:

Дт 1200	21 385 000 грн.
Кт 4208	21 385 000 грн.;
- переведення інвестиції в акції підприємства «Гедеон» у портфель на продаж 3.08.2009 р.:

Дт 3135	197 400 000 грн.
Кт 4205	197 400 000 грн.;
- отримання коштів за продані акції підприємства «Гедеон» та визначення результату від продажу 31.08.2009 р.:

Дт 1200	203 980 000 грн.
Кт 3135	197 4 00 000 грн.
Кт 6393	6 580 000 грн.

7.8. Розкриття інформації про фінансові інвестиції банку

Інформація про фінансові інвестиції банку розкривається у таких фінансових звітах:

- звіті «Баланс»;
- звіті про рух грошових коштів;
- примітках до річної фінансової звітності:
  - 1.5 «Торгові цінні папери»;
  - 1.7 «Цінні папери у портфелі банку на продаж»;
  - 1.8 «Цінні папери у портфелі банку до погашення»;
  5. «Торгові цінні папери»;
  6. «Інші цінні папери, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах»;
  9. «Цінні папери у портфелі банку на продаж»;
  10. «Цінні папери в портфелі банку до погашення»;
  11. «Інвестиції в асоційовані компанії»;
  37. «Управління фінансовими ризиками»;
  43. «Основні дочірні та асоційовані компанії».

Рівень деталізації інформації про фінансові інвестиції у кварталному та річному звіті «Баланс» є різним. Так, у кварталному звіті «Баланс» інформація про фінансові інвестиції є більш детальною і подається у таких статтях:

- Торгові цінні папери;
- Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах;
- Цінні папери в портфелі банку на продаж;
- Резерви під знецінення цінних паперів в портфелі банку на продаж;
- Цінні папери у портфелі банку до погашення;
- Резерви під знецінення цінних паперів в портфелі банку до погашення;
- Інвестиції в асоційовані і дочірні компанії;
- Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття;
- Резерви під зменшення корисності інвестицій в асоційовані й дочірні компанії, що утримуються з метою продажу;
- Резерви переоцінки цінних паперів.

Річний звіт «Баланс» містить лише такі статті стосовно фінансових інвестицій:

- Торгові цінні папери;
- Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах;
- Цінні папери в портфелі банку на продаж;
- Цінні папери у портфелі банку до погашення;
- Інвестиції в асоційовані і дочірні компанії;
- Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття.

Як бачимо, у річному звіті «Баланс» відсутні статті, в яких розкривається інформація про резерви під знецінення цінних паперів, резерви під зменшення корисності інвестицій в асоційовані і дочірні компанії, що утримуються з метою продажу та резерви переоцінки цінних паперів.

У звіті про рух грошових коштів суми фінансових інвестицій банку наводяться у таких розділах:

1) «Грошові кошти від операційної діяльності» у статтях:

- Доходи, що отримані за операціями з торговими цінними паперами;
- Чистий (приріст)/зниження за торговими цінними паперами;
- Чистий (приріст)/зниження за іншими фінансовими активами, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах;

2) «Грошові кошти від інвестиційної діяльності» у статтях:

- Придбання цінних паперів у портфелі банку на продаж;
- Дохід від реалізації цінних паперів у портфелі банку на продаж;
- Придбання цінних паперів у портфелі банку до погашення;
- Дохід від погашення цінних паперів у портфелі банку до погашення;
- Дивіденди отримані;
- Придбання дочірніх компаній за мінусом отриманих грошових коштів;
- Дохід від реалізації дочірньої компанії за мінусом виплачених грошових коштів;

- Придбання асоційованих компаній;
- Дохід від реалізації асоційованих компаній.

Найбільш повно інформація про фінансові інвестиції розкривається у примітках до річної фінансової звітності банку.

У примітці 1.5 «Торгові цінні папери» банк зазначає метод оцінки цінних паперів.

Примітка 1.7 «Цінні папери у портфелі банку на продаж» містить інформацію про:

- метод оцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж;
- порядок застосування переоцінки щодо них;
- визнання зменшення корисності цінних паперів;
- наявність цінних паперів, які продані та куплені за договорами репо.

У примітці 1.8 «Цінні папери у портфелі банку до погашення» банк зазначає метод оцінки цінних паперів у портфелі банку до погашення.

Примітка 5. «Торгові цінні папери» включає три таблиці:

- таблиця 5.1. «Торгові цінні папери», в якій розкривається інформація про цінні папери у торговому портфелі банку у розрізі державних облігацій, облігацій місцевих позик, облігацій підприємств, векселів, акцій підприємств;
- таблиця 5.2. «Аналіз кредитної якості боргових торгових цінних паперів за звітний рік»;
- таблиця 5.3 «Аналіз кредитної якості боргових цінних паперів за попередній рік».

У примітці 6. «Інші цінні папери, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах» банк подає інформацію у таких таблицях:

- таблиця 6.1. «Інші цінні папери, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах»;
- таблиця 6.2. «Аналіз кредитної якості боргових цінних паперів, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах, за звітний рік»;
- таблиця 6.3 «Аналіз кредитної якості боргових цінних паперів, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах, за попередній рік».

Примітка 9. «Цінні папери у портфелі банку на продаж» передбачає розкриття інформації про цінні папери у портфелі на продаж у таких таблицях:

- таблиця 9.1 «Цінні папери у портфелі банку на продаж»;
- таблиця 9.2. «Аналіз кредитної якості боргових цінних паперів у портфелі банку на продаж за звітний рік»;
- таблиця 9.3 «Аналіз кредитної якості боргових цінних паперів у портфелі банку на продаж за попередній рік»;
- таблиця 9.4. «Зміни в портфелі цінних паперів банку на продаж»;
- таблиця 9.5. «Основні пайові цінні папери в портфелі банку на продаж».

У примітці 10. «Цінні папери в портфелі банку до погашення» банк розкриває інформацію про боргові цінні папери в портфелі до погашення у таких таблицях:

- таблиця 10.1. «Цінні папери в портфелі банку до погашення»;
- таблиця 10.2. «Рух цінних паперів у портфелі банку до погашення»;
- таблиця 10.3. «Аналіз зміни резерву під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення за звітний рік»;

- таблиця 10.4 «Аналіз зміни резерву під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення за попередній рік»;
- таблиця 10.5. «Справедлива вартість цінних паперів у портфелі банку до погашення»;
- таблиця 10.6. «Аналіз кредитної якості боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення за звітний рік»;
- таблиця 10.7 «Аналіз кредитної якості боргових цінних паперів у портфелі банку до погашення за попередній рік».

До складу примітки 11 «Інвестиції в асоційовані компанії» входять такі таблиці:

- таблиця 11.1. «Інвестиції в асоційовані компанії»;
- таблиця 11.2. «Загальна інформація щодо частки участі консолідованої групи та фінансових показників асоційованих компаній за звітний рік»;
- таблиця 11.3 «Загальна інформація щодо частки участі консолідованої групи та фінансових показників асоційованих компаній за попередній рік».

Після таблиць банк (материнський банк) зазначає справедливую вартість інвестицій учасників консолідованої групи в асоційовані компанії, акції яких котируються на біржі та частку учасників консолідованої групи в умовних зобов'язаннях асоційованих компаній.

Зауважимо, що примітка 11 для індивідуальної фінансової річної звітності має назву «Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії». До складу цієї примітки входить таблиця «Інвестиції в асоційовані компанії» та таблиця «Інвестиції в дочірні компанії».

У примітці 17. «Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття» банк у двох таблицях розкриває інформацію про довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття, а також продані активи та зобов'язання групи вибуття і суми, отримані під час їх продажу. Ці дані подаються у розрізі різних видів активів, у тому числі торгових цінних паперів, інших фінансових активів, що обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах, цінних паперів в портфелі банку на продаж, цінних паперів у портфелі банку до погашення, інвестицій в асоційовані і дочірні компанії.

Примітка 37. «Управління фінансовими ризиками» містить детальну інформацію про управління різними видами ризиків, у тому числі ризиками, що пов'язані з фінансовими інвестиціями. У цій примітці банк також наводить аналіз відсоткового ризику, що виникає за фінансовими інструментами, за якими нараховуються відсотки. Інформація, що стосується інвестицій банку в цінні папери, розкривається у таких таблицях:

- таблиця 37.5. «Моніторинг процентних ставок за фінансовими інструментами»;
- таблиця 37.6. «Аналіз географічної концентрації фінансових активів та зобов'язань за звітний рік»;
- таблиця 37.10. «Аналіз фінансових активів та зобов'язань за строками погашення на основі очікуваних строків погашення за звітний рік»;
- таблиця 37.11 «Аналіз фінансових активів та зобов'язань за строками погашення на основі очікуваних строків погашення за попередній рік».

У примітці 43. «Основні дочірні та асоційовані компанії» банк розкриває інформацію про вид діяльності та країну реєстрації основних дочірніх та асоційованих компаній, частку контролю та частку участі в капіталі об'єкта інвестування.

Запитання для перевірки знань

1. *Що відноситься до фінансових інвестицій і на які види вони класифікуються з позиції бухгалтерського обліку?*
2. *Які міжнародні стандарти фінансової звітності регламентують питання, пов'язані з визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про фінансові інвестиції?*
3. *Яким нормативно-правовим актом НБУ регламентується методика бухгалтерського обліку фінансових інвестицій банків України?*
4. *Які види цінних паперів обліковуються у торговому портфелі банку?*
5. *За якою вартістю банки відображають в обліку придбані цінні папери у торговий портфель під час первісного визнання та після первісного визнання?*
6. *Які види цінних паперів обліковуються у портфелі банку на продаж?*
7. *За якою вартістю банки відображають в обліку придбані цінні папери у портфель на продаж під час первісного визнання та після первісного визнання?*
8. *Які види цінних паперів обліковуються у портфелі до погашення?*
9. *В яких випадках банк не повинен визнавати цінні папери як утримувані до погашення?*
10. *За якою вартістю відображаються в обліку придбані цінні папери у портфель до погашення під час первісного визнання та після первісного визнання?*
11. *За яким методом здійснюється нарахування процентних доходів за борговими цінними паперами, що обліковуються у портфелі на продаж та портфелі до погашення і в чому суть цього методу?*
12. *Дайте визначення асоційованої та дочірньої компанії.*
13. *За яким методом відображаються в обліку інвестиції в асоційовані компанії і в чому суть цього методу?*
14. *Що таке гудвіл і як він обліковується?*
15. *Що таке негативний гудвіл і як він визнається в обліку під час первісного визнання інвестиції?*
16. *Які цінні папери переглядаються на зменшення корисності?*
17. *За рахунками яких класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України обліковуються:*
  - а) *укладені угоди про купівлю або продаж цінних паперів;*
  - б) *цінні папери, придбані до торгового портфеля;*
  - в) *цінні папери у портфелі на продаж;*
  - г) *цінні папери у портфелі до погашення;*
  - д) *інвестиції в асоційовані і дочірні компанії;*
  - е) *інвестиції в асоційовані і дочірні компанії, що придбані з метою продажу протягом 12 місяців;*
  - є) *результат переоцінки торгових цінних паперів;*
  - ж) *результат переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж;*
  - з) *резерви під знецінення цінних паперів?*
18. *Які цінні папери в іноземній валюті і як часто переоцінюються у зв'язку із зміною офіційного курсу гривні до іноземних валют?*

Тести

1. *Інвестиції в цінні папери, придбані банком для перепродажу та переважно з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань їх ціни або дилерської маржі класифікуються, як:*
  - а) інвестиції в торговий портфель;
  - б) інвестиції в портфель на продаж;
  - в) інвестиції в портфель до погашення;
  - г) інвестиції в асоційовані компанії;
  - д) інвестиції в дочірні компанії.
2. *До фінансових інвестицій в акції, які дають суттєвий вплив, але не дають контролю відносяться:*
  - а) інвестиції в торговий портфель;
  - б) інвестиції в портфель на продаж;
  - в) інвестиції в портфель до погашення;
  - г) інвестиції в асоційовані компанії;
  - д) інвестиції в дочірні компанії.
3. *За якою вартістю первісно оцінюються інвестиції банку в портфель цінних паперів на продаж, справедливую вартість яких можна достовірно визначити?*
  - а) амортизованою собівартістю;
  - б) собівартістю;
  - в) справедливою вартістю;
  - г) чистою вартістю реалізації.
4. *В яких випадках банк не повинен визнавати цінні папери як утримувані до погашення:*
  - а) якщо банк має намір утримувати цінні папери протягом невизначеного часу;
  - б) якщо банк готовий продати їх у разі змін ринкових ставок відсотка, ризиків, потреб ліквідності;
  - в) якщо умови випуску безстрокових боргових цінних паперів передбачають сплату відсотків протягом невизначеного часу (тобто немає фіксованого строку погашення);
  - г) в усіх вищеперерахованих випадках.
5. *За якими рахунками відображаються в обліку банку витрати на операції з придбання боргових цінних паперів у торговий портфель під час їх первісного визнання?*
  - а) за відповідними рахунками з обліку дисконту або премії;
  - б) за відповідним рахунком з обліку комісійних витрат;
  - в) за відповідним рахунком з обліку цінних паперів;
  - г) за відповідним рахунком переоцінки цінних паперів.
6. *Які цінні папери, що придбані банком, оцінюються за їх справедливою вартістю на кожну наступну після визнання дату балансу?*

- а) цінні папери в торговому портфелі;
  - б) акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, справедливую вартість яких неможливо достовірно визначити;
  - в) цінні папери, що утримуються до погашення;
  - г) інвестиції в асоційовані компанії;
  - д) інвестиції в дочірні компанії.
7. *За якою вартістю відображаються на дату балансу інвестиції в дочірні компанії в індивідуальній фінансовій звітності материнського банку?*
- а) амортизованою собівартістю;
  - б) собівартістю;
  - в) справедливою вартістю;
  - г) чистою вартістю реалізації.
8. *Як називається метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання та розподілу доходу чи витрат від відсотків на відповідний період?*
- а) повної консолідації;
  - б) участі в капіталі;
  - в) ефективної ставки відсотка;
  - г) собівартості.
9. *За яким портфелем боргових цінних паперів не здійснюється амортизація дисконту та премії?*
- а) торговим портфелем;
  - б) портфелем на продаж;
  - в) портфелем до погашення;
  - г) жодним з перерахованих;
10. *Інвестиції в які цінні папери не переглядаються на зменшення корисності?*
- а) інвестиції в торговий портфель;
  - б) інвестиції в портфель на продаж;
  - в) інвестиції в портфель до погашення;
  - г) інвестиції в асоційовані компанії;
  - д) інвестиції в дочірні компанії.
12. *З якого і в який портфель банку заборонено переведення цінних паперів?*
- а) з торгового портфеля у портфель на продаж;
  - б) з портфеля на продаж у торговий портфель;
  - в) з торгового портфеля у портфель до погашення;
  - г) усе перераховане вище.
13. *Як впливає на інвестицію в асоційовану компанію виплата дивідендів асоційованою компанією інвестору?*
- а) збільшує інвестицію;
  - б) зменшує інвестицію;
  - в) ніяк не впливає.

14. *За якою вартістю первісно оцінюються та відображаються в обліку банку інвестиції в дочірні компанії?*
- а) амортизованою собівартістю;
  - б) собівартістю;
  - в) справедливою вартістю;
  - г) чистою вартістю реалізації.
15. *Куди банк може перевести свої інвестиції в асоційовані компанії?*
- а) торговий портфель;
  - б) портфель на продаж;
  - в) портфель до погашення;
  - г) інвестицію в дочірні компанії.
16. *Як називається метод обліку, згідно з яким інвестицію первісно відображають за собівартістю, а потім коригують, щоб відобразити частку інвестора в чистих прибутках чи збитках об'єкта інвестування?*
- а) повної консолідації;
  - б) участі в капіталі;
  - в) ефективної ставки відсотка;
  - г) собівартості.
17. *За яким рахунком відображається результат від продажу інвестиції банку в асоційовані компанії?*
- а) 5103;
  - б) 6203;
  - в) 6393;
  - г) 6310.
18. *Бухгалтерські проведення Дт 9900 Кт 9350; Дт 9360 Кт 9900 означають:*
- а) банк уклав угоду про купівлю цінних паперів;
  - б) наступила дата розрахунку за придбаними цінними паперами;
  - в) банк уклав угоду про продаж цінних паперів;
  - г) змінилась справедлива вартість цінних паперів між датою розрахунку і датою операції.
19. *Якою бухгалтерською проводкою відображається зменшення справедливої вартості акцій, що обліковуються банком у його торговому портфелі?*
- а) Дт 3811 Кт 6203;
  - б) Дт 6203 Кт 3811;
  - в) Дт 3007 Кт 6203;
  - г) Дт 6203 Кт 3007.
20. *Бухгалтерське проведення Дт 3008 Кт 6300 означає:*
- а) банк нарахував проценти за борговими цінними паперами, що знаходяться у торговому портфелі цінних паперів;

- б) банк отримав дивіденди за акціями, що знаходяться у торговому портфелі цінних паперів;
  - в) банк нарахував дивіденди за акціями, що знаходяться у торговому портфелі цінних паперів;
  - г) банк нарахував дивіденди за інвестицією в дочірній банк.
21. *Якою бухгалтерською проводкою відображається збільшення справедливої вартості придбаних банком акцій до портфеля на продаж між датою розрахунку і датою операції?*
- а) Дт 3811 Кт 6203;
  - б) Дт 6203 Кт 3811;
  - в) Дт 3811 Кт 5102;
  - г) Дт 5102 Кт 3811.
22. *У випадку реалізації цінних паперів, що знаходились у портфелі банку на продаж, сума перевищення балансової вартості над ціною реалізації відображається:*
- а) в дебеті рахунку 6393;
  - б) в кредиті рахунку 6393;
  - в) в дебеті рахунку 5102;
  - г) в кредиті рахунку 5102.
23. *Якою бухгалтерською проводкою відображається амортизація премії за борговими цінними паперами, що знаходяться у портфелі на продаж?*
- а) Дт 1200 Кт 3118;
  - б) Дт 3116 Кт 6054;
  - в) Дт 6054 Кт 3117;
  - г) Дт 3118 Кт 6054.
24. *Як впливає на доходи банку амортизація премії за борговими цінними паперами, що знаходяться у портфелі на продаж та до погашення?*
- а) ніяк не впливає;
  - б) збільшує процентні доходи;
  - в) зменшує процентні доходи;
  - г) зменшує інші операційні доходи.
25. *Бухгалтерське проведення Дт 7703 Кт 3190 означає:*
- а) банк сформував резерв під знецінення цінних паперів, що знаходяться у портфелі на продаж;
  - б) банк зменшив суму раніше сформованого резерву під знецінення цінних паперів, що знаходяться у портфелі на продаж;
  - в) банк сформував резерв під прострочені нараховані доходи за цінними паперами, що знаходяться у портфелі на продаж;
  - г) банк зменшив суму раніше сформованого резерву під прострочені нараховані доходи за цінними паперами, що знаходяться у портфелі на продаж.

26. *За яких умов банк (інвестор) здійснює контроль над іншим банком чи підприємством?*
- а) інвестор прямо або через дочірні компанії володіє менше ніж 20 % голосів;
  - б) якщо інвестор прямо або через дочірні компанії володіє 20 % або більше голосів об'єкта інвестування;
  - в) інвестор володіє менше ніж 20 % голосів об'єкта інвестування, але інвестор має представників у раді директорів або аналогічному керівному органі компанії та бере участь у визначенні стратегії та операцій компанії;
  - г) інвестор прямо або через дочірні компанії володіє більше ніж 50 % голосів об'єкта інвестування.
27. *Якою проводкою супроводжується амортизація дисконту за борговими цінними паперами, що знаходяться у портфелі до погашення?*
- а) Дт 3116 Кт 6054;
  - б) Дт 3216 Кт 6055;
  - в) Дт 6055 Кт 3217;
  - г) Дт 3218 Кт 6055.
28. *Бухгалтерське проведення Дт 1200 Кт 3214 означає:*
- а) банк придбав боргові цінні папери у портфель до погашення за номіналом;
  - б) банк отримав від емітента нараховані проценти за борговими цінними паперами, що знаходяться у портфелі до погашення;
  - в) емітент вчасно погасив боргові цінні папери, що знаходились у портфелі банку до погашення;
  - г) емітент вчасно погасив боргові цінні папери, що знаходились у портфелі банку на продаж.
29. *Якою бухгалтерською проводкою відображається здійснення банком інвестиції в акції іншого банку, коли банк-інвестор отримує суттєвий вплив на діяльність об'єкта інвестування?*
- а) Дт 3102 Кт 1200;
  - б) Дт 4102 Кт 1200;
  - в) Дт 4202 Кт 1200;
  - г) Дт 3002 Кт 1200.
30. *За яким рахунком і як відображається негативний гудвіл, що виникає під час здійснення банком інвестиції в асоційовану компанію?*
- а) Дт 6393;
  - б) Кт 6393;
  - в) Дт 6310;
  - г) Кт 6310.
31. *Бухгалтерське проведення Дт 1200 Кт 4105 означає:*
- а) банк продав свою інвестицію в асоційовану компанію;
  - б) банк нарахував дивіденди за акціями асоційованої компанії;

- в) банк здійснив інвестицію в асоційовану компанію;
- г) банк отримав дивіденди за акціями асоційованої компанії.

32. *Бухгалтерське проведення Дт 7310 Кт 4102 означає:*

- а) банк визнав свою частку в чистому прибутку асоційованої компанії;
- б) банк продав свою інвестицію в асоційовану компанію;
- в) банк отримав дивіденди за акціями асоційованої компанії;
- г) банк визнав свою частку в чистому збитку асоційованої компанії.

33. *Бухгалтерське проведення Дт 4102 Кт 6310 означає:*

- а) банк здійснив інвестицію в асоційовану компанію;
- б) банк продав свою інвестицію в асоційовану компанію;
- в) банк визнав свою частку в чистому прибутку асоційованої компанії;
- г) банк отримав дивіденди за акціями асоційованої компанії.

34. *Якою бухгалтерською проводкою відображається здійснення банком інвестиції в акції підприємства, коли банк-інвестор отримує контроль над діяльністю об'єкта інвестування?*

- а) Дт 3102 Кт 1200;
- б) Дт 4102 Кт 1200;
- в) Дт 4202 Кт 1200;
- г) Дт 3002 Кт 1200.

Задачі

Задача 7.1.

12.01.2009 р. банк уклав угоду про купівлю 365 000 акцій підприємства «Енергетик» до свого торгового портфеля на загальну суму 1587750 грн.

14.01.2009 р. сплатив кошти та визнав придбані акції підприємства «Енергетик» у своєму торговому портфелі.

30.01.2009 р. банк переоцінив акції підприємства «Енергетик» у зв'язку з тим, що їх справедлива вартість зросла до 4,40 грн. за акцію.

10.02.2009 р. банк отримав інформацію про виплату дивідендів за акціями підприємства «Енергетик» у сумі 0,40 грн. за акцію.

25.02.2009 р. банк отримав нараховані дивіденди за акціями підприємства «Енергетик» у сумі 146000 грн.

2.03. 2009 р. справедлива вартість акцій підприємства «Енергетик» знизилась до 4,28 грн. за акцію.

9.03. 2009 р. банку уклав угоду про продаж 365 000 акцій підприємства «Енергетик» за ціною 4,28 грн. за акцію.

11.03. 2009 р. на кореспондентський рахунок банку поступили кошти за продані акції у сумі 1562200 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки та відобразити на Т-рахунках зазначені вище операції з цінними паперами, припускаючи, що початкове сальдо на рахунку № 1200 становить 150000000 грн., а на інших задіяних рахунках початкове сальдо нульове. Вивести кінцеве сальдо по всіх задіяних рахунках.

Задача 7.2.

30.01.2009 р. банк уклав угоду про купівлю 27000 облігацій торгівельної компанії «Оригінал» (номіналом 1000 грн.) з дохідністю 18,5 % річних за ціною 907,52 грн за облігацію. Дата погашення облігацій — 31.07.2010 р. Проценти сплачуються в кінці кожного року та на дату погашення облігацій.

2.02.2009 р. банк сплатив кошти у сумі 24919290 грн. (24503040 грн. за облігації та 416250 грн. — нараховані за січень 2009 р. проценти) та визнав куплені облігації торгівельної компанії «Оригінал» у торговому портфелі.

27.02.2009 р. банк нарахував процентні доходи за облігаціями компанії «Оригінал» у сумі 416250 грн. та переоцінив облігації, оскільки їх справедлива вартість зросла до 908 грн. за облігацію.

2.03.2009 р. банк уклав угоду про продаж 27000 облігацій торгівельної компанії «Оригінал» за ціною 908, 30 грн. за облігацію.

3.04.2009 р. на кореспондентський рахунок банку поступили кошти за продані облігації (включаючи нараховані відсотки за січень та лютий 2009 р.).

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки та відобразити на Т-рахунках зазначені вище операції з облігаціями, припускаючи, що початкове сальдо на рахунку № 1200 становить 90 000 000 грн., а на інших задіяних рахунках початкове сальдо нульове. Вивести кінцеве сальдо по всіх задіяних рахунках.

Задача 7.3.

6.10.2008 р. банк уклав угоду про купівлю 7000000 акцій іншого банку (номіналом 0,10 грн.) до свого портфеля на продаж на загальну суму 700000 грн.

7.10. 2008 р. банк сплатив кошти та отримав куплені акції, які визнав у портфелі на продаж.

31.12. 2008 р. банк переоцінив куплені акції банку у зв'язку з тим, що їх справедлива вартість зросла до 0,11 грн. за акцію.

29.01.2009 р. банк нарахував доходи за купленими акціями банку у зв'язку з отриманням від емітента інформації про виплату дивідендів на загальну суму 21000 грн.

13.02.2009 р. банк отримав нараховані дивіденди за акціями.

4.05.2009 р. банк уклав угоду про продаж 7000000 акцій іншого банку за ціною 0,115 грн. за акцію.

6.05.2009 р. на коррахунок банку поступили кошти за продані акції у сумі 805000 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки та відобразити на Т-рахунках зазначені вище операції з акціями, припускаючи, що початкове сальдо на рахунку № 1200 становить 30000000 грн., а на інших задіяних рахунках початкове сальдо нульове. Вивести кінцеве сальдо по всіх задіяних рахунках.

Задача 7.4.

1.10.2008 р. банк уклав угоду про купівлю 25000 облігацій іншого банку з дохідністю 15 % річних (номіналом 1000 грн.) на загальну суму 24247691 грн. Ефективна ставка відсотка — 17 %. Дата погашення облігацій — 1.07.2010 р. Проценти сплачуються в кінці кожного кварталу та на дату погашення облігацій.

2.10.2008 р. банк сплатив кошти та отримав облігації.

31.10. 2008 р., 30. 11. 2008 р. 31.12. 2008 р. банк нараховував процентні доходи та здійснював амортизацію дисконту за придбаними облігаціями.

31.12. 2008 р. на кореспондентський рахунок банку поступили нараховані проценти за облігаціями за період 1.10 — 31.12.2008 р.

31.12.2008 р. справедлива вартість придбаних облігацій знизилась до 956 грн. за облігацію, у зв'язку з чим банк здійснив їх переоцінку.

30.01.2009 р. банк уклав угоду про продаж 25 000 банківських облігацій за ціною 952 грн. за облігацію.

2.02.2009 р. на кореспондентський рахунок банку поступили кошти за продані облігації (включаючи нараховані відсотки за січень).

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями з облігаціями, що були придбані до портфеля на продаж.
2. Здійснити розрахунок суми нарахованих відсотків та амортизації дисконту за весь період перебування цінних паперів у портфелі банку.

Задача 7.5.

25.12.2008 р. банк уклав угоду про купівлю 18000 облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) з дохідністю 15,6 % річних (номіналом 1000 грн.) на загальну суму 16695720 грн. Ефективна ставка відсотка — 18 %. Облігації були придбані банком з наміром утримання їх до строку погашення. Дата погашення облігацій — 24.06.2009 р. Проценти сплачуються на дату погашення облігацій.

26.12.2008 р. банк сплатив кошти та визнав ОВДП у портфелі до погашення.

В останній день кожного місяця та на дату погашення ОВДП банк нараховував процентні доходи та здійснював амортизацію дисконту.

24.06.2009 р. емітент погасив облігації та сплатив нараховані відсотки.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями з облігаціями, що були придбані до портфеля банку до погашення.
2. Здійснити розрахунок суми нарахованих відсотків та амортизації дисконту за весь період.

Задача 7.6.

6.02.2009 р. банк уклав угоду про купівлю 1000 облігацій органу місцевого самоврядування з дохідністю 19 % річних (номіналом 10 000 грн.) на загальну суму 10090922 грн. Ефективна ставка відсотка — 18 %. Облігації були придбані банком з наміром утримання їх до строку погашення. Дата погашення облігацій — 6.02.2010 р. Проценти сплачуються на дату погашення облігацій.

9.02.2009 р. банк сплатив кошти та отримав облігації.

В останній день кожного місяця та на дату погашення облігацій банк нараховував процентні доходи та здійснював амортизацію премії.

6.02.2010 р. емітент погасив облігації та сплатив нараховані відсотки.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями з облігаціями, що були придбані до портфеля банку до погашення.
2. Здійснити розрахунок суми нарахованих відсотків та амортизації премії за весь період.

Задача 7.7.

4.08.2008 р. банк придбав 6423540 простих акцій промислового підприємства «Лаодикія» на загальну суму 51388320 грн. На дату купівлі підприємство мало 24705920 випущених простих акцій номіналом 0,25 грн. за акцію.

31.12.2008 р. підприємство «Лаодикія» звітувало чистий прибуток у розмірі 9167480 грн. Банк визнав свою пропорційну частку прибутку.

25.01.2009 р. банк отримав дивіденди за акціями підприємства «Лаодикія» (0,08 грн. за акцію)

Необхідно:

Зробити необхідні розрахунки та скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями за інвестицією банку в акції підприємства.

Задача 7.8.

19.05.2008 р. банк придбав 4520000 акцій небанківської фінансової установи «Фламінго» на загальну суму 113 000 000 грн. На дату купівлі банк мав 9000000 випущених простих акцій номіналом 10 грн.

26.01.2009 р. банк нарахував дивіденди за акціями фінансової установи «Фламінго» (6 грн. за акцію).

9.02.2009 р. банк отримав дивіденди за акціями фінансової установи «Фламінго».

31.08.2009 р. банк вирішив продати усі акції фінансової установи «Фламінго» і перевів їх у портфель на продаж

7.09.2009 р. банк уклав угоду про продаж 4520000 акцій фінансової установи «Фламінго» за ціною 26 грн. за акцію.

9.09. 2009 р. на кореспондентський рахунок банку поступили кошти за продані акції.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями за інвестиціями банку в акції небанківської фінансової установи.

Розділ 8

ОБЛІК ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Питання до розгляду

- 8.1. Економічний зміст валютних операцій, їх види та класифікація.
- 8.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку валютних операцій.
- 8.3. Облік готівкових валютно-обмінних операцій.
  - 8.3.1. Облік операцій з купівлі та продажу іноземної валюти за гривні.
  - 8.3.2. Облік операцій з конвертації готівкової іноземної валюти.
  - 8.3.3. Облік операцій з прийняття на інкасо банкнот іноземних держав.
  - 8.3.4. Облік операцій з іменними чеками в іноземній валюті.
  - 8.3.5. Облік операцій з продажу та купівлі дорожніх чеків.
- 8.4. Облік операцій з купівлі та продажу банківських металів з фізичною поставкою.
- 8.5. Облік безготівкових операцій з купівлі та продажу іноземної валюти та банківських металів.
- 8.6. Розкриття інформації про валютні операції.

8.1. Економічний зміст валютних операцій, їх види та класифікація

Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993р. № 15—93, **валютні операції** — це операції, пов'язані з:

- переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- увезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

До **валютних цінностей**, згідно із зазначеним вище Декретом відносяться:

- валюта України — грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;

- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;
- іноземна валюта — іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України;
- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах;
- банківські метали — це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Потрібно зауважити, що наведене вище визначення поняття «валютні операції» має загальний характер, без виділення специфіки проведення цих операцій банками.

У спеціальній економічній літературі немає єдиної точки зору щодо сутності поняття «валютні операції». Проведений автором аналіз визначень терміна «валютні операції» виявив, що: 1) валютні операції часто ототожнюються з обмінними операціями; 2) до валютних операцій відносять лише окремі операції з іноземною валютою (обмінні, розрахункові, кредитні); 3) зміст валютних операцій обмежують операціями з іноземною валютою і не включають до нього операцій з іншими валютними цінностями, зокрема, банківськими металами; 4) наявні у вітчизняній літературі дефініції валютних операцій мають загальний характер, без виділення специфіки їх проведення окремими суб'єктами валютного ринку.

Валютні операції, які здійснюють банки, на думку автора, можна визначити як вид банківської діяльності у сфері міжнародних валютних відносин, що спрямований на одержання прибутку і охоплює різноманітні види операцій з валютними цінностями (за винятком операцій резидентів у національній валюті), що здійснюються на національному та міжнародних валютних ринках як за дорученням клієнтів, так і за власні кошти банків.

Для більш повного розкриття економічного змісту «банківських валютних операцій», розглянемо їх види, які можуть здійснювати вітчизняні банки.

Відповідно до чинного законодавства України банки мають право здійснювати валютні операції тільки після отримання генеральної ліцензії НБУ. Види операцій з валютними цінностями, які можуть здійснювати банки, порядок і умови видачі банківських ліцензій регулюються нормами Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, затвердженого постановою Правління НБУ від 17.07.2001 р. № 275. Згідно з

цим нормативним документом банки за наявності банківської ліцензії та за умови отримання письмового дозволу Національного банку України мають право здійснювати такі операції з валютними цінностями:

- а) неторговельні операції з валютними цінностями;
- б) ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України;
- в) ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті;
- г) ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України;
- г) відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;
- д) відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;
- е) залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України;
- є) залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках;
- ж) операції з банківськими металами на валютному ринку України;
- з) операції з банківськими металами на міжнародних ринках;
- и) інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках.

Згідно з Положенням про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами, затвердженим постановою Правління НБУ від 6.08.2003 р. № 325, уповноважені банки на підставі письмового дозволу Національного банку на здійснення операцій з валютними цінностями в частині проведення операцій з банківськими металами на валютному ринку України мають право здійснювати такі види операцій з банківськими металами:

- а) відкриття кореспондентських рахунків у банківських металах в інших уповноважених банках, у Національному банку та проведення операцій за ними;
- б) відкриття та ведення кореспондентських рахунків у банківських металах інших уповноважених банків;
- в) відкриття та ведення поточних та вкладних (депозитних) рахунків клієнтів у банківських металах;
- г) купівля-продаж банківських металів за гривні;
- г) залучення банківських металів на вклади (депозити) клієнтів (крім банків);
- д) залучення та розміщення міжбанківських депозитів у банківських металах;
- е) надання та отримання міжбанківських кредитів у банківських металах;
- є) надання кредитів у банківських металах резидентам (юридичним особам та фізичним особам — суб'єктам підприємницької діяльності);
- ж) надання та отримання банківських металів у заставу;
- з) відповідальне зберігання банківських металів у Національному банку (Державна скарбниця України), в інших уповноважених банках, у власному сховищі;
- и) перевезення банківських металів;
- і) обмін зливків (зливку) банківського металу на зливки (зливок) цього самого металу меншої (більшої) маси (загальна маса банківського металу залишається незмінною);
- ї) конвертація одного банківського металу в інший.

Уповноважені банки на підставі письмового дозволу Національного банку на здійснення операцій з валютними цінностями в частині проведення операцій з банківськими металами на міжнародних ринках мають право здійснювати такі види операцій з банківськими металами:

- а) відкриття кореспондентських рахунків у банківських металах у банках-нерезидентах та проведення операцій за ними;
- б) купівля-продаж банківських металів за іноземну валюту;
- в) розміщення міжбанківських депозитів у банківських металах;
- г) отримання міжбанківських кредитів у банківських металах;
- г) надання та отримання банківських металів у заставу;
- д) відповідальне зберігання банківських металів у банках-нерезидентах.

Як видно з наведених вище переліків, коло валютних операцій, які можуть здійснювати уповноважені банки України є досить широким. Потрібно зазначити, що різні види валютних операцій характеризуються неоднаковим ступенем складності та ризикованості. Наприклад, ведення рахунків клієнтів в іноземній валюті є порівняно простим видом валютних операцій, в той час як валютні операції на міжнародних ринках вважаються одними з найскладніших і потребують наявності підключення до міжнародних телекомунікаційних та інформаційних систем, спеціально обладнаного операційного залу (дилерської кімнати, бек-офісу), високої кваліфікації банківських спеціалістів.

Широкий спектр банківських валютних операцій дозволяє провести їх класифікацію як за ознаками, що є загальними для всіх банківських операцій, так і властивими лише валютним операціям, зокрема:

- економічною суттю;
- видами ринків, на яких здійснюються валютні операції;
- видами валютних цінностей;
- ступенем конвертованості іноземних валют;
- видами руху грошових потоків;
- характером посередницької діяльності;
- контрагентами, з якими проводяться валютні операції;
- наміром проведення;
- джерелами коштів;
- строками проведення;
- впливом на валютну позицію банку;
- відображенням на рахунках бухгалтерського обліку;
- типом події;
- видами доходів (витрат).

За економічною суттю валютні операції поділяються на касові, розрахункові, кредитні, депозитні, обмінні, гарантійні, довірчі та інші.

Більшість валютних операцій за своєю суттю аналогічні операціям, які здійснюються в національній валюті. Наприклад, операція із залучення банком іноземної валюти від фізичної особи на депозит, по суті, нічим не відрізняється від операції із залучення на депозит національної валюти. Разом з тим, валютні операції більш складні порівняно з іншими операціями. Це зумовлено тим, що у їх здійсненні використовуються різні

види валютних цінностей; беруть участь як резиденти так, і нерезиденти; виникають додаткові ризики, зокрема, валютний; застосовуються норми, як національного, так і міжнародного права.

Серед валютних операцій є й такі, які повністю відрізняються від операцій, що проводяться в національній валюті — обмінні операції. Розглянемо їх більш детально.

Обмінні операції — це операції з обміну одних валютних цінностей на інші.

В залежності від того, в якій формі одні валютні цінності обмінюються на інші, обмінні операції поділяються на готівкові, безготівкові та комбіновані (готівково-безготівкові). Готівкові обмінні операції — це фізична купівля чи продаж одних видів валютних цінностей за інші. Готівкові обмінні операції здійснюються банками через операційну касу або пункт обміну іноземної валюти. До комбінованих (готівково-безготівкових) обмінних операцій відносяться операції з купівлі-продажу готівкових валютних цінностей за безготівкові. Безготівкові обмінні операції — це операції з купівлі-продажу валютних цінностей, які здійснюються з використанням системи безготівкових розрахунків.

Залежно від строку поставки валютних цінностей, безготівкові обмінні операції поділяються на спотові операції та строкові.

Операція спот — це операція з купівлі-продажу одних валютних цінностей за інші за обумовленим курсом на умовах їх поставки контрагентами не пізніше ніж на другий робочий день після дати укладення угоди. Операції з негайною поставкою здійснюються за поточним ринковим курсом, який також прийнято називати спотовим валютним курсом, а ринок, на якому вони проводяться — спотовим. Двохденний термін поставки валюти за спотовими операціями раніше диктувався об'єктивними труднощами завершення розрахунків у коротший строк. Удосконалення електронних засобів зв'язку та передачі інформації посприяло скороченню термінів здійснення операцій. В результаті стало можливим здійснювати поставку валюти на наступний день або навіть у день укладення угоди. Якщо дата валютування за обмінною операцією припадає на день укладення угоди, то про таку операцію говорять, що вона здійснюється на умовах «тод» (від англ. today — сьогодні). Обмінні операції проводяться також на умовах «том» (від англ. tommorrow — завтра), тобто поставка валютних цінностей відбувається наступного робочого дня із дня укладення угоди. На міжбанківському валютному ринку України більшість обмінних операцій здійснюються на умовах «тод», «том» та «спот».

Обмінні операції вважаються строковими, якщо період від дати укладення угоди до дати валютування становить понад два робочі дні. До строкових обмінних операцій належать форвардні, свопові, ф'ючерсні та опціонні операції.

Форвардні операції — це вид строкових валютних угод, за яких під час укладення угоди фіксується сума, валютний курс і термін поставки валюти, який перевищує два робочих дні. При цьому до настання обумовленого терміну платежі не здійснюються. Сума і строк угоди форвард не обмежені. Водночас найбільш поширеними термінами виконання форвардних угод є 1, 2, 3, 6 і 12 місяців. Як правило, форвардні валютні операції здійснюють з метою страхування від несприятливих змін валютних курсів. Специфікою форвардних операцій є те, що форвардні валютні курси, на відміну від інших видів угод, безпосередньо не фіксуються, а розраховуються. Ці курси складаються з поточного курсу (спот-курсу) і форвардної маржі, яка може виступати у вигляді премії

або дисконту. Якщо форвардний курс валюти вищий від поточного, то для його визначення до спот курсу додається форвардна премія. Якщо ж форвардний курс нижчий від спотового, він визначається відніманням від значення спот-курсу форвардного дисконту.

Валютний своп — це купівля-продаж однієї валюти за іншу на умовах зворотного викупу на певну дату в майбутньому за визначеним курсом. Класичні «свопи» залежно від послідовності виконаних операцій «спот» і «форвард» поділяють на репорт і депорт. Репорт — це продаж валюти на умовах «спот» і одночасна купівля на умовах «форвард». Депорт — це купівля валюти на умовах «спот» і продаж на умовах «форвард».

Залежно від термінів укладення угоди «свопи» поділяють на:

- звичайні (операції репорту і депорту);
- тижневі — «своп», коли перша угода виконується на умовах спот, а друга — на умовах тижневого «форвард»;
- односторонні — «своп», коли перша операція виконується з датою валютування «завтра», а зворотна — на умовах спот;
- форвардні свопи, коли купівля (продаж) валюти здійснюється на основі двох угод за форвардним курсом.

Валютними ф'ючерсами називають контрактні угоди на купівлю або продаж стандартизованої суми іноземної валюти за стандартизованою специфікацією валют та узгодженою ціною. Відповідно до такої угоди її учасники одержують і право, й зобов'язання обміняти обумовлену стандартизовану суму певної валюти на іншу в установлені терміни в майбутньому за курсами, визначеними на момент укладення угоди. Здійснення валютних ф'ючерсних операцій відбувається тільки на біржовому ринку.

Особливостями валютного ф'ючерсного ринку є високий ступінь стандартизації контрактів; обмежене коло валют, що обмінюються одна на одну; висока ліквідність контрактів; надійність укладених угод; можливість за незначних початкових витрат оперувати значними сумами.

Валютний опціон — контракт, який надає його покупцеві право, але не зобов'язання, придбати або продати визначену суму однієї валюти в обмін на іншу за обумовленим валютним курсом впродовж визначеного періоду або за курсом на визначену наперед дату. Власник опціону має право вибору реалізувати опціон або ж відмовитися від нього залежно від того, наскільки сприятливими для нього будуть коливання валютного курсу. Продавець опціону зобов'язаний виконати валютну операцію за курсом обміну, встановленим за опціонною угодою та забезпечити власникові опціону виконання умов угоди до завершення встановленого терміну.

Залежно від місця продажу опціони поділяють на біржові та позабіржові. За характером валютно-обмінної операції розрізняють опціони «кол» і опціони «пут». Перші дають право його власникові купити певну суму однієї валюти в обмін на іншу. Опціони «пут» дають власникові право продати певну суму однієї валюти в обмін на іншу.

За видами ринків, на яких здійснюються валютні операції, останні поділяються на валютні операції, що здійснюються на внутрішніх валютних ринках та міжнародних ринках.

Внутрішні валютні ринки забезпечують рух грошових потоків всередині країни і обслуговують зв'язок із світовими валютними центрами. На внутрішніх валютних ринках

банки здійснюють операції з купівлі-продажу національної валюти за іноземні валюти або банківські метали. Більшу частину контрагентів банків на національному валютному ринку становить місцева клієнтура. Ступінь задіяності національних ринків в операціях міжнародних ринків залежить від інтеграції економіки країни в світове господарство, від стану її валютно-кредитної системи, рівня валютного регулювання і валютного контролю.

Міжнародні ринки поділяють на регіональні та світові. На регіональних валютних ринках проводяться операції з певними валютами конкретного регіону. Світові валютні ринки зосереджені у світових фінансових центрах, найбільшими з яких є Лондон, Нью-Йорк, Франкфурт-на-Майні, Париж, Цюрих, Токіо, Сінгапур, Бахрейн. На цих ринках банки в основному здійснюють операції тільки з валютами, які широко використовуються у світовому платіжному обороті.

За видами валютних цінностей валютні операції класифікуються на:

- операції, що здійснюються в національній валюті з нерезидентами;
- операції, що здійснюються в іноземній валюті;
- операції, що здійснюються в банківських металах.

За ступенем конвертованості іноземних валют розрізняють валютні операції, що здійснюються у вільноконвертованих валютах та операції, що здійснюються у валютах з обмеженою конвертацією.

За видами руху грошових потоків валютні операції поділяються на:

- поточні торговельні операції;
- поточні неторговельні операції;
- операції, пов'язані з рухом капіталу.

Згідно з Положенням про порядок та умови торгівлі іноземною валютою, затвердженим постановою Правління НБУ від 10.08.2005 р. № 281, до **поточних торговельних операцій** в іноземній валюті відносяться:

- розрахунки за експорт та імпорт товару без відстрочення платежу або з відстроченням, що відповідно до договору не перевищує строки, встановлені законодавством України для здійснення таких розрахунків;
- розрахунки на території України між резидентами-суб'єктами господарювання за товар на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку.

Поточними неторговельними операціями в іноземній валюті є такі:

- перекази заробітної плати, стипендій, пенсій, аліментів, державної допомоги, матеріальної допомоги, допомоги родичів, благодійної допомоги, виплат і компенсацій, включаючи виплати з відшкодування шкоди, заподіяної робітникам унаслідок каліцтва, професійного захворювання або іншого ушкодження здоров'я, що пов'язані з виконанням ними трудових обов'язків, відшкодувань за страховими випадками, премій, призив, спадкових коштів, коштів, заощаджених на рахунках, і прибутків за ними;
- виплати готівкової іноземної валюти за платіжними картками;
- купівля за рахунок коштів, розміщених на поточному рахунку, чеків, що виражені в іноземній валюті;
- виплати на підставі вироків, рішень, ухвал і постанов судових, слідчих та інших правоохоронних органів;
- платежі, що пов'язані зі смертю громадян;

- платежі, пов'язані із судовими витратами, із слідчими та нотаріальними діями, платежі з відшкодування витрат судовим, нотаріальним, слідчим та іншим правоохоронним органам, а також сплата державного мита, податків, зборів та інших обов'язкових платежів, пов'язаних з виконанням зазначених дій і розглядом судових справ;
  - оплата зборів, мита та дій, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності;
  - оплата за рахунок коштів фізичних осіб витрат на лікування громадян у медично-профілактичних закладах іншої держави;
  - оплата за рахунок коштів фізичних осіб навчання в навчальних закладах, стажування в закладах іншої держави;
  - оплата за рахунок коштів фізичних осіб участі в міжнародних конгресах, симпозіумах, семінарах, конференціях, спортивних і культурних заходах, виставках, ярмарках, а також в інших міжнародних зустрічах;
  - оплата витрат фізичних осіб на придбання літератури та передплатних видань, що видаються за кордоном;
  - оплата витрат, пов'язаних з відрядженням за кордон;
  - оплата праці нерезидентів, які згідно з укладеними трудовими договорами (контрактами) працюють в Україні, виплати матеріальної допомоги, премій та призів;
  - платежі у зв'язку з прийняттям спадщини;
  - перерахування на утримання дипломатичних, офіційних представництв та інших представництв юридичних осіб-нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю;
  - виплата авторських гонорарів фізичним особам;
  - виконання зобов'язань за укладеними договорами з юридичними особами-нерезидентами стосовно відшкодування їм витрат, здійснених ними на користь фізичних осіб-резидентів, які тимчасово перебувають за межами України, як оплата праці або інших витрат, пов'язаних з виконанням ними професійних обов'язків;
  - перерахування вступних і членських внесків до міжнародних організацій.
- Валютними **операціями, пов'язаними з рухом капіталу**, є такі:
- надання та отримання резидентами фінансових кредитів і позик;
  - операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за гарантіями, поруками та заставою;
  - операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за лізингом;
  - операції, пов'язані з виконанням зобов'язань за факторингом;
  - здійснення прямих інвестицій в Україну;
  - здійснення резидентами прямих інвестицій за межі України;
  - здійснення портфельних інвестицій в Україну;
  - здійснення резидентами портфельних інвестицій за межі України;
  - виплата прибутків, доходів та інших коштів, отриманих іноземними інвесторами від прямих інвестицій та розміщених серед нерезидентів цінних паперів українських емітентів;
  - операції з цінними паперами;
  - розміщення коштів на вкладних (депозитних) рахунках;
  - операції, пов'язані з експортом та імпортом товарів, розрахунки за якими відповідно до договору передбачають надання та отримання відстрочення платежу або кредитування

(аванс, попередня оплата) на строк, який перевищує встановлений законодавством України;

- міжнародні перекази за угодами, пов'язаними з накопиченням пенсійних активів;
- інші валютні операції, які не є поточними.

За характером посередницької діяльності валютні операції можна класифікувати на активні та пасивні. До активних валютних операцій відносяться операції із надання кредитів клієнтам в іноземній валюті та банківських металах, розміщення іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України та міжнародних ринках, розміщення міжбанківських депозитів та надання міжбанківських кредитів у банківських металах. До пасивних валютних операцій відносяться операції із залучення коштів клієнтів в іноземній валюті та банківських металів на вклади, залучення іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України та міжнародних ринках, отримання міжбанківських кредитів та залучення міжбанківських депозитів у банківських металах.

За контрагентами, з якими банк проводить валютні операції, останні класифікуються на: міжбанківські операції; клієнтські операції; операції з резидентами; операції з нерезидентами; операції з фізичними особами; операції з юридичними особами.

За наміром проведення валютні операції поділяються на такі, що проводяться за дорученням контрагента; власною ініціативою; з метою спекуляції, хеджування та арбітражу.

За джерелами коштів валютні операції поділяються на операції, що здійснюються за кошти клієнтів та операції, що здійснюються за власні кошти банку.

За строками проведення валютні операції класифікуються на негайні, короткострокові, середньострокові та довгострокові.

За впливом на валютну позицію банку валютні операції поділяються на операції, які не впливають на валютну позицію та операції, які впливають на валютну позицію.

За відображенням на рахунках бухгалтерського обліку валютні операції можна класифікувати на балансові та позабалансові валютні операції.

Поділ валютних операцій за **типом події** передбачає виділення операцій, які є одноразовими та багаторазовими подіями. Валютна операція вважається одноразовою подією, якщо моменти початку та завершення її виконання збігаються в часі. До операцій, які є багаторазовими подіями належать операції, що мають операційне життя, тобто кілька разів відображаються в облікових реєстрах.

За видами доходів (витрат), валютні операції поділяються на операції, пов'язані з одержанням (сплатою) комісійних доходів (витрат), процентних доходів (витрат) та торговельних прибутків (збитків).

8.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку валютних операцій

Методологічні засади бухгалтерського обліку валютних операцій на міжнародному рівні регламентуються МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів». Разом з тим, МСБО 21 не застосовується до обліку хеджування статей в іноземній валюті,

в тому числі хеджування чистих інвестицій у закордонну господарську одиницю. Ці питання регламентуються МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка».

Згідно з МСБО 21, операції в іноземних валютах слід відображати при первісному визнанні у функціональній валюті, застосовуючи до суми в іноземній валюті курс обміну «спот» між функціональною валютою та іноземною валютою на дату операції.

Функціональна валюта — це валюта основного економічного середовища, в якому суб'єкт господарювання здійснює свою діяльність. Основним економічним середовищем, в якому суб'єкт господарювання здійснює свою діяльність, як правило, є середовище, в якому він в основному генерує і витрачає грошові кошти.

Коливання валютних курсів викликає потребу проведення переоцінки активів і зобов'язань, виражених в іноземних валютах. При цьому підходи до відображення у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності монетарних і немонетарних статей відрізняються.

Згідно з МСБО 21, **монетарні статті** — це утримувані одиниці валюти, а також активи та зобов'язання, які мають бути отримані або сплачені у фіксованій або визначеній кількості одиниць валюти.

МСБО 21 вимагає, щоб на кожну дату балансу:

- а) монетарні статті в іноземній валюті відображалися за курсом «закриття» (курс «спот» на дату балансу);
- б) немонетарні статті в іноземній валюті, які оцінені за історичною собівартістю, відображалися за валютним курсом на дату здійснення операції;
- в) немонетарні статті в іноземній валюті, які оцінені за справедливою вартістю, відображалися за валютним курсом, який існував на момент визначення їх справедливої вартості.

У більшості випадків переоцінка валютних статей балансу призводить до утворення специфічного виду доходів та витрат — курсових різниць. Згідно з МСБО 21, **курсова різниця** — це різниця, яка є наслідком переведення визначеної кількості одиниць однієї валюти в іншу валюту за різними валютними курсами.

Відповідно до вимог МСБО 21, курсові різниці, що виникають при розрахунках за монетарними статтями або при переведенні монетарних статей за курсами, котрі відрізняються від курсів, за якими вони переводилися при первісному визнанні протягом періоду або у попередніх фінансових звітах, мають бути визнані у прибутку або збитку в тому періоді, в якому вони виникають. Виняток становлять курсові різниці, що виникають за монетарною статтею, яка становить частину чистих інвестицій суб'єкта господарювання, що звітує у закордонну господарську одиницю. Такі курсові різниці визнаватимуться у прибутках або збитках в окремих фінансових звітах суб'єкта господарювання, що звітує, або в окремих фінансових звітах закордонної господарської одиниці, якщо доречно. У консолідованій фінансовій звітності, яка включає зарубіжні господарські одиниці, такі курсові одиниці первісно визнаються як окремий компонент капіталу. При вибутті закордонної господарської одиниці кумулятивна сума курсових різниць, які були відстрочені в окремому компоненті власного капіталу, що відноситься до цієї закордонної господарської

одиниці, визнається у прибутку або збитку, коли визнається прибуток або збиток від вибуття.

Методологія відображення в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземній валюті та банківських металах, що здійснюють банки України регулюється Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 555 від 17.11.2004 р.

Облік готівкових валютних операцій регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 495 від 20.10.2004 р.

Облік валютних операцій з похідними фінансовими інструментами регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 31.08.2007 р. № 309.

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, операції в іноземній валюті та банківських металах відображаються в обліку відповідно до їх економічної суті за балансовими і позабалансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

План рахунків є мультивалютним і забезпечує ведення синтетичного обліку валютних операцій. Детальна інформація про здійснені валютні операції відображається на рівні аналітичного обліку, з використанням встановлених НБУ параметрів аналітичних рахунків. Одним із таких параметрів є код валюти або банківського металу.

Бухгалтерський облік операцій в іноземній валюті та банківських металах банки здійснюють у подвійній оцінці, а саме:

- іноземна валюта — в номінальній сумі іноземної валюти та гривневого еквіваленті за офіційним курсом;
- банківські метали — в одиницях ваги металу (тройських унціях) та гривневому еквіваленті за офіційним курсом.

Операції в іноземній валюті та банківських металах під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням офіційного курсу гривні до іноземних валют на дату здійснення операції.

На кожну наступну після визнання дату балансу:

- а) усі монетарні статті в іноземній валюті та банківських металах відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів на дату балансу;
- б) немонетарні статті в іноземній валюті та банківських металах, що обліковуються за собівартістю, відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів на дату визнання (дату здійснення операції);
- в) немонетарні статті в іноземній валюті та банківських металах, що обліковуються за справедливою вартістю, відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів на дату визначення їх справедливої вартості.

В банках України переоцінка здійснюється програмно на стадії стартових робіт з відкриття операційного дня. Як зазначалось, переоцінка валютних статей балансу

призводить до утворення курсових різниць, стосовно яких у вітчизняній банківській практиці вживається термін **«нереалізований результат»**, під яким розуміють результат переоцінки активів і зобов'язань банку в іноземній валюті та банківських металах у зв'язку зі зміною офіційного валютного курсу, унаслідок якої змінюється вартість цих активів і зобов'язань у національній валюті, а їх вартість в іноземній валюті (банківських металах) залишається без змін.

Курсова різниця від переоцінки балансових монетарних статей в іноземній валюті (за винятком акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що обліковуються в портфелі на продаж за справедливою вартістю) зараховується на рахунок **6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»**, за яким в аналітичному обліку відкривається окремий рахунок для запису результатів переоцінки.

Не підлягають переоцінці такі статті в іноземних валютах:

- залишки в іноземній валюті за рахунками цінних паперів, що обліковуються за собівартістю, інвестиції до асоційованих та дочірніх компаній в іноземній валюті;
- дебіторська заборгованість з придбання оборотних і необоротних активів за іноземну валюту;
- кредиторська заборгованість з продажу оборотних і необоротних активів за іноземну валюту;
- доходи і витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за немонетарними статтями.

Залишки в іноземній валюті за рахунками з обліку акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що обліковуються банком за справедливою вартістю, переоцінюються за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату визначення їх справедливої вартості.

Курсові різниці від зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют відображаються одночасно з визнанням результату переоцінки таких цінних паперів до їх справедливої вартості за такими балансовими рахунками:

- а) у разі переоцінки цінних паперів у торговому портфелі банку — за рахунком 6204 **«Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»**;
- б) у разі переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж — за рахунком 5102 **«Результати переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж»**.

Боргові цінні папери в іноземній валюті відносяться до монетарних статей балансу і незалежно від того, у якому портфелі обліковуються, переоцінюються під час зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют. Результати переоцінки боргових цінних паперів відображаються за балансовим рахунком 6204 **«Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»**.

Переоцінка позабалансових вимог і зобов'язань в іноземній валюті, крім вимог і зобов'язань за похідними фінансовими інструментами, здійснюється під час кожної зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют.

Результати переоцінки позабалансових вимог і зобов'язань в іноземній валюті та банківських металах за операціями, що здійснюються за умовами спот, відображаються за рахунком 6204 **«Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими**

металами» в кореспонденції з рахунком 3811 «Переоцінка фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками».

Одним із визначальних факторів побудови фінансового обліку банківських валютних операцій є їх вплив на валютну позицію банку.

Валютна позиція банку — це співвідношення вимог (балансових і позабалансових) та зобов'язань (балансових і позабалансових) банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі. При їх рівності позиція вважається закритою, при нерівності — відкритою.

Відкрита валютна позиція може бути довгою або короткою. Відкрита валютна позиція є короткою, якщо обсяг зобов'язань за проданою валютою та банківськими металами перевищує обсяг вимог, і довгою, якщо обсяг вимог за купленою валютою та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань.

Відкрита валютна позиція банку спричиняє виникнення нереалізованих прибутків або збитків. Вплив відкритої валютної позиції на нереалізовані прибутки (збитки) банку зображено на рис. 8.1.

До операцій банку, що впливають на розмір відкритої валютної позиції, належать:

- купівля, продаж готівкової та безготівкової іноземної валюти та банківських металів, у тому числі строкові операції, за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах (банківських металах), незалежно від способів та форм розрахунків за ними;
- нарахування, отримання, сплата іноземної валюти у вигляді доходів та витрат;
- надходження коштів в іноземній валюті до статутного капіталу;
- погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті;
- формування резервів в іноземній валюті за рахунок витрат;
- купівля-продаж основних засобів та товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;
- інші обмінні операції з іноземною валютою.

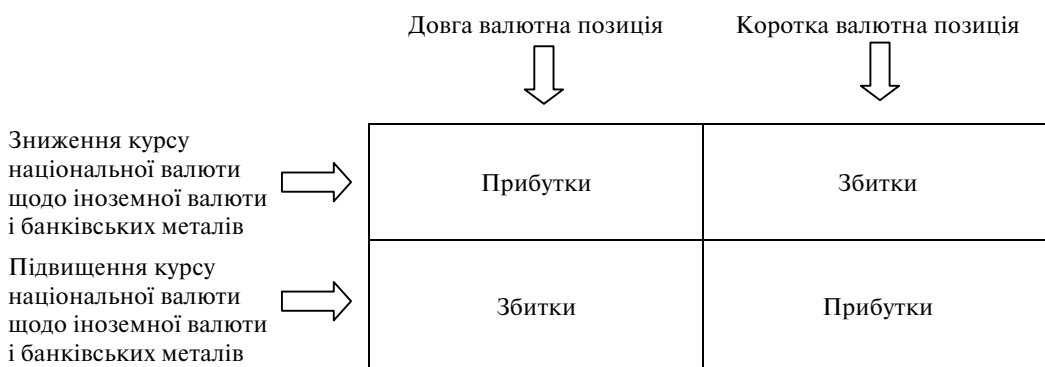

Рис. 8.1. Вплив змін валютних курсів і відкритих валютних позицій на нереалізовані прибутки (збитки) банку.

При відображенні перерахованих вище видів валютних операцій в бухгалтерському обліку використовуються такі активно-пасивні технічні рахунки (тобто рахунки, що не несуть економічного навантаження і використовуються для технічного здійснення операції):

- **3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».** Рахунок призначений для обліку валютної позиції при відображенні операцій, які здійснюються у двох різних валютах або операцій з банківськими металами. За дебетом цього рахунку проводиться вартість іноземної валюти чи банківських металів, яка збільшує коротку або зменшує довгу відкриту валютну позицію. За кредитом проводиться вартість іноземної валюти чи банківських металів, яка збільшує довгу або зменшує коротку відкриту валютну позицію;
- **3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».** Рахунок 3801 є контррахунком до рахунку 3800 і служить для обліку гривневого еквіваленту позиції щодо іноземної валюти та банківських металів. За дебетом рахунку проводяться еквіваленти сум іноземної валюти чи банківських металів, які збільшують довгу або зменшують коротку відкриту валютну позицію. За кредитом проводяться еквіваленти сум іноземної валюти чи банківських металів, які збільшують коротку або зменшують довгу відкриту валютну позицію.

Отже, рахунки валютної позиції відображають балансові позиції банку в іноземних валютах і банківських металах, а рахунки гривневого еквівалента валютної позиції — вартість валютних позицій у гривнях.

Наприкінці кожного операційного дня суми залишків у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» мають бути тотожними. Різниця між сумами залишків у гривневому еквіваленті відповідної іноземної валюти та банківських металів за аналітичними рахунками 3800 та 3801 у розрізі кодів іноземної валюти та банківських металів, що виникають у зв'язку із математичним округленням, відображаються за балансовим рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Для відображення в обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів за позабалансовими рахунками використовується технічний рахунок **9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».**

Доходи і витрати (нараховані, отримані, сплачені) в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку за рахунками 6 класу «Доходи» та 7 класу «Витрати» у національній валюті за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату їх визнання з використанням технічних рахунків групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Активи і зобов'язання в іноземній валюті та банківських металах відображаються у фінансовій звітності в гривневому еквіваленті за офіційним курсом на дату складання звітності або на дату їх визнання. Залишки за технічними рахунками 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» не включаються до фінансової звітності.

Іноземна валюта та банківські метали, що прийняті банком на зберігання, обліковуються за позабалансовим рахунком 9703 «Інші активи на зберіганні» у гривнях за офіційним курсом на дату прийняття їх на зберігання.

8.3. Облік готівкових валютно-обмінних операцій

Згідно з Інструкцією про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, затвердженою постановою Правління НБУ від 12.12.2002 № 502, до готівкових валютно-обмінних операцій належать:

- 1) купівля у фізичних осіб — резидентів і нерезидентів готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;
- 2) продаж фізичним особам-резидентам готівкової іноземної валюти за готівкову гривню;
- 3) зворотний обмін фізичним особам-нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту;
- 4) купівля-продаж дорожніх чеків за готівкову іноземну валюту, а також купівля-продаж дорожніх чеків за готівкові гривні;
- 5) конвертація (обмін) готівкової іноземної валюти однієї іноземної держави на готівкову іноземну валюту іншої іноземної держави;
- 6) прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.

Готівкові валютно-обмінні операції банки можуть здійснюватися через: операційну касу банку або каси його філій чи територіально відокремлених безбалансових відділень; власні пункти обміну іноземної валюти; обмінні пункти, що діють на підставі агентських угод з юридичними особами-резидентами. При цьому каси банків можуть здійснювати всі із зазначених валютно-обмінних операцій. Пункти обміну валюти банків можуть здійснювати всі із зазначених валютно-обмінних операцій, крім операцій із прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків. Пункти обміну валюти агентів можуть здійснювати лише купівлю у фізичних осіб — резидентів і нерезидентів готівкової іноземної валюти за готівкові гривні; продаж фізичним особам-резидентам готівкової іноземної валюти за готівкову гривню; зворотний обмін фізичним особам-нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту; купівлю-продаж дорожніх чеків за готівкову іноземну валюту та готівкові гривні.

Валютно-обмінні операції, на суму, що перевищує 15000 гривень, здійснюються лише через каси банку, після пред'явлення документа, що засвідчує особу, яка здійснює операцію з готівкою, із зазначенням у довідках та квитанціях прізвища, імені, по батькові (за наявності) особи, а на суму, що перевищує 50000 гривень, крім того, зазначаються серія та номер паспорта (іншого документа, що засвідчує особу), дата видачі та орган, що його видав, місце проживання (реєстрації), ідентифікаційний номер особи згідно з Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів (за наявності). Копія з відповідних сторінок паспорта, що містять зазначені дані (іншого документа, що засвідчує особу), залишається в документах дня банку під час здійснення лише операцій на суму, що перевищує 50000 гривень.

Банки, що отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення неторговельних операцій з валютними цінностями мають право відкривати пункти обміну іноземної валюти.

Режим роботи пункту обміну валюти встановлює банк. У прикордонних зонах, аеропортах, на залізничних, морських та річкових вокзалах пункти обміну валюти мають функціонувати не менше 21 години на добу, за винятком тих пунктів обміну валюти, що розташовані в аеропортах і на зазначених вокзалах, якщо згідно з їх розкладами не передбачено відправлення або прибуття в нічний час відповідних транспортних засобів. Тривалість режиму роботи пунктів обміну валюти, розташованих в інших місцях, установлює банк (фінансова установа) за погодженням з адміністрацією підприємства, установи або органу державної влади, на території яких вони відкриті.

З метою організації безперебійної роботи пунктів обміну валюти як власних, так і пунктів обміну валюти агентів, банк самостійно встановлює для них розмір авансу в готівковій іноземній валюті й готівкових гривнях і до початку робочого дня, включаючи вихідні і святкові дні, забезпечує їх коштами відповідно до встановлених обсягів та бланками суворого обліку, обліковими реєстрами.

Протягом робочого дня пункти обміну валюти здійснюють операції за рахунок коштів отриманого від банку авансу в іноземній валюті та в гривнях, а також за рахунок купленої іноземної валюти та отриманих гривень.

Банки зобов'язані забезпечувати підкріплення та інкасацію коштів власних пунктів обміну валюти та пунктів обміну валюти агентів. Банк має встановлювати максимальну суму залишків іноземної валюти та гривень у касах пунктів обміну валюти банку у неробочий час в обсязі, що має забезпечити роботу цих пунктів протягом робочого дня. Залишки валютних цінностей, що перевищують установлену максимальну суму, підлягають інкасації, яку проводять банки. Пункти обміну валюти банку під час роботи у вихідні й святкові дні можуть перевищувати встановлену максимальну суму залишків іноземної валюти та гривень у касі за умови обов'язкової інкасації валютних цінностей, що перевищують установлену максимальну суму, не пізніше наступного робочого дня банку. Якщо пункти обміну валюти працюють цілодобово, то закінченням робочого дня вважається початок операційного дня банку.

Під час здійснення валютно-обмінних операцій використовуються такі касові та розрахункові документи:

- довідка-certificate за формою № 377;
- квитанція за формою № 377-A;
- квитанція за формою № 377-i;
- квитанція за формою № 377-I;
- квитанція за формою N 377-K.

Довідка за формою № 377 видається пунктом обміну валюти або касою банку фізичній особі-нерезиденту як підтвердження проведення операції з купівлі в неї готівкової іноземної валюти і дорожніх чеків за готівкові гривні. Ця довідка дійсна протягом 6 місяців з дати її видачі і надає право здійснення зворотного обміну невикористаних гривень на іноземну валюту.

Квитанція за формою № 377-А видається пунктом обміну валюти фізичним особам-резидентам як підтвердження здійснення валютно-обмінних операцій та фізичним особам-нерезидентам як підтвердження здійснення зворотного обміну невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту.

Квитанція за формою № 377-І видається касою банку як підтвердження проведення операції з прийняття на інкасо банкнот іноземних держав.

Квитанція за формою № 377-І видається касою банку як підтвердження проведення операції з прийняття на інкасо іменних чеків.

Квитанція за формою № 377-К видається касою банку фізичним особам як підтвердження здійснення таких валютно-обмінних операцій:

- купівля у фізичних осіб — резидентів і нерезидентів готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;
- продаж фізичним особам-резидентам готівкової іноземної валюти за готівкову гривню;
- зворотний обмін фізичним особам-нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту;
- купівля-продаж дорожніх чеків за готівкову іноземну валюту та за готівкові гривні;
- конвертація (обмін) готівкової іноземної валюти однієї іноземної держави на готівкову іноземну валюту іншої іноземної держави.

Оформлення і видача довідок та квитанцій без здійснення валютно-обмінних операцій або їх невидача під час здійснення обмінних операцій забороняються. Плата за оформлення і видачу довідки або квитанції під час здійснення валютно-обмінної операції не стягується. Заповнений примірник квитанції або довідки банку зберігається в пункті обміну валюти в документах дня і передається до каси банку разом з іншими документами дня після закінчення робочого дня.

Довідка-certificate за формою № 377 та квитанція за формою № 377-А зшиті в книжку по 25 квитанцій і є бланками суворого обліку. Вони обліковуються на позабалансовому рахунку 9821 «Бланки суворого обліку» в умовній оцінці 1 гривня за одну книжку.

Під час видачі бланків у підзвіт здійснюється така проводка:

Дт 9892 «Бланки суворого обліку у підзвіті»

Кт 9821 «Бланки суворого обліку».

Комісійна винагорода за здійснення валютно-обмінних операцій, а саме: з купівлі-продажу дорожніх чеків, конвертації готівкової іноземної валюти, прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків справляється у гривнях. У разі встановлення тарифів в іноземній валюті сплата здійснюється в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземних валют, що встановлений Національним банком України на день здійснення операції.

8.3.1. Облік операцій з купівлі та продажу іноземної валюти за гривні

Операції з купівлі та продажу іноземної валюти за гривні здійснюються касами банків та обмінними пунктами за валютними курсами, які встановлюються головою правління банку до початку робочого дня згідно з наказом (розпорядженням) банку.

Зауважимо, що згідно з Інструкцією про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, інші керівники банку не мають права встановлювати курси купівлі та продажу іноземних валют за гривні. Банк також не має права змінювати значення курсу купівлі та продажу іноземних валют протягом операційного (робочого) дня.

Операції з купівлі готівкової іноземної валюти за готівкові гривні у фізичних осіб, що здійснюються касою банку оформляються квитанцією за формою № 377-К із зазначенням у ній часу здійснення операції та додатково для фізичних осіб-нерезидентів — довідок за формою № 377.

Купівля готівкової іноземної валюти за готівкові гривні касою банку відображаються в обліку такими бухгалтерськими записами:

- на суму купленої іноземної валюти:
Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- на суму проданої національної валюти:
Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

Операції з продажу готівкової іноземної валюти за готівкові гривні фізичним особам-резидентам, що здійснюються касою банку оформляються квитанцією за формою № 377-К із зазначенням у ній часу здійснення операції.

Продаж іноземної валюти касою банку супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- на суму отриманої національної валюти:
Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- на суму проданої іноземної валюти:
Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

Відображення реалізованого результату від купівлі та продажу іноземної валюти супроводжується такими проводками:

- при позитивному результаті:
Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо валюти та банківських металів»
Кт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»;
- при негативному результаті:
Дт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо валюти та банківських металів».

Здійснені операції з купівлі іноземної валюти за гривні відображаються касою банку в реєстрі купленої іноземної валюти, а операції з продажу готівкової іноземної валюти за гривні — у реєстрі проданої іноземної валюти.

Приклад 8.1.

Упродовж дня касою банку було проведено такі валютно-обмінні операції:

- куплено 2500 євро за курсом 9,1 EUR/UAH;
- продано 4100 доларів США за курсом 8,4 USD/UAH.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют в цей день становив:

1 EUR — 9,852920 EUR/UAH;

1 USD — 7,70 USD/UAH.

В бухгалтерському обліку купівля касою банку 2500 євро за гривні відображається такими записами:

- 1) отримання касою 2500 євро:

Дт 1001 2500 EUR

Кт 3800 2500 EUR;

- 2) видача з каси 22750 грн. (2500 EUR x 9,1 EUR/UAH) за куплені євро:

Дт 3801 22750 грн.

Кт 1001 22750 грн.;

- 3) обчислення реалізованого результату від купівлі євро (різниця між вартістю купленої іноземної валюти за офіційним та ринковим курсами):

$2500 \text{ EUR} \times (9,852920 \text{ EUR/UAH} - 9,1 \text{ EUR/UAH}) = 1882,30 \text{ грн.}$

Дт 3801 1882,30 грн.

Кт 6204 1882,30 грн.;

Продаж касою банку 4100 доларів за гривні супроводжується такими проводками:

- 1) отримання касою 34440 гривень (4100 USD x 8,4 USD/UAH):

Дт 1001 34440 грн.

Кт 3801 34440 грн.;

- 2) видача з каси 4100 доларів США:

Дт 3800 4100 USD

Кт 1001 4100 USD;

- 3) обчислення реалізованого результату від продажу доларів (різниця між вартістю проданої іноземної валюти за офіційним та ринковим курсами):

$4100 \text{ USD} \times (8,4 \text{ USD/UAH} - 7,7 \text{ USD/UAH}) = 2870 \text{ грн.}$

Дт 3801 2870 грн.

Кт 6204 2870 грн.

Як вже зазначалося, банк до початку робочого дня має забезпечити пункти обміну валюти коштами, бланками суворого обліку та обліковими реєстрами. Видача авансу в іноземній валюті та в гривнях працівникам обмінних пунктів відображається такою проводкою:

Дт 1007 «Банкноти та монети в дорозі»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

Оприбуткування авансу в іноземній валюті та в гривнях в касу обмінного пункту супроводжується проводкою:

Дт 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»

Кт 1007 «Банкноти та монети в дорозі».

Операції з купівлі готівкової іноземної валюти за готівкові гривні у фізичних осіб, що здійснюються обмінним пунктом, оформляються квитанцією за формою № 377-А для фізичних осіб-резидентів, а для фізичних осіб-нерезидентів — довідкою за формою № 377. Продаж обмінним пунктом готівкової іноземної валюти за гривні оформляється квитанцією за формою № 377-А

Після закінчення операційного дня касир обмінного пункту підраховує суму прийнятої і виданої іноземної і національної валюти, роздруковує реєстри купівлі та продажу валют, звітну довідку і денний звіт, та передає їх в касу банку під час щоденної інкасації. Також щоденно формуються фіскальні звіти, які підшиваються до журналу реєстратора розрахункових операцій (РРО) та зберігаються в обмінному пункті.

Операції з купівлі обмінним пунктом готівкової іноземної валюти відображаються в бухгалтерському обліку банку такими проводками:

- на загальну суму купленої іноземної валюти:
Дт 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- на загальну суму проданої національної валюти:
Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах».

Операції з продажу обмінним пунктом готівкової іноземної валюти відображаються в обліку банку такими бухгалтерськими записами:

- на загальну суму проданої іноземної валюти:
Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»;
- на загальну суму купленої національної валюти:
Дт 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Відображення реалізованого результату від операцій обмінного пункту з купівлі та продажу іноземної валюти супроводжується такими проводками:

- при позитивному результаті:
Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо валюти та банківських металів»
Кт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»;
- при негативному результаті:
Дт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо валюти та банківських металів».

Залишок іноземної і національної валюти, який перевищує ліміт, необхідний для роботи обмінного пункту, здається в касу банку. При цьому здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- 1) Дт 1007 «Банкноти та монети в дорозі»
Кт 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»;
- 2) Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку»
Кт 1007 «Банкноти та монети в дорозі».

Згідно з Інструкцією про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, банкам забороняється встановлювати обмеження щодо номіналу та року емісії банкнот іноземної валюти, які є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, з якою здійснюються валютно-обмінні операції, крім тих, що встановлюються Національним банком України. Також банкам забороняється здійснювати операції з продажу іноземної валюти через касу одній особі в один операційний (робочий) день у сумі, що перевищує в еквіваленті 80000 гривень, з метою запобігання використанню банківської системи для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Касири кас банків та касири пунктів обміну валюти зобов'язані з'ясовувати резидентність осіб, які мають намір здійснити валютно-обмінну операцію, і попереджати про те, що нерезиденти мають змогу провести зворотний обмін невикористаних коштів у гривнях на іноземну валюту лише за умови пред'явлення ними довідки за формою № 377.

8.3.2. Облік операцій з конвертації готівкової іноземної валюти

Операції з конвертації готівкової іноземної валюти здійснюються банками та їх пунктами обміну валюти лише з тими валютами, що належать до 1 групи Класифікатора іноземних валют. При цьому каси банків проводять зазначені операції для фізичних осіб, як резидентів, так і нерезидентів, а пункти обміну валюти — лише для фізичних осіб-резидентів. Операції з конвертації однієї готівкової іноземної валюти в іншу, що здійснюються касою банку оформляються квитанцією за формою № 377-К, а операції що проводяться пунктом обміну валют — квитанцією за формою № 377-А про конвертацію валют. Здійснені операції відображаються касою банку та пунктом обміну валюти в реєстрі конвертації іноземної валюти.

Операції з конвертування готівкової іноземної валюти здійснюються з використанням крос-курсу, визначеного згідно з офіційним курсом гривні до відповідних іноземних валют, що встановлений Національним банком України на день проведення операції та відображаються у бухгалтерському обліку банку такими проводками:

- на суму купленої іноземної валюти:
  - Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
  - 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
  - 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»
  - Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- на суму проданої іноземної валюти:
  - Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
  - Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
  - 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
  - 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»;

- на суму вартості купленої іноземної валюти за офіційним курсом:
Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо валюти та банківських металів» (аналітичний рахунок з обліку гривневого еквівалента купленої іноземної валюти)
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо валюти та банківських металів» (аналітичний рахунок з обліку гривневого еквівалента проданої іноземної валюти).

Якщо за операцією з конвертації для видачі клієнту залишається сума в іноземній валюті менша, ніж номінальна вартість мінімальної купюри, що перебуває в обігу, то цей залишок купується за гривні за курсом купівлі іноземної валюти, установленим банком.

За проведення конверсійних операцій банки отримують комісійну винагороду, яка в обліку відображається за рахунком 6114 «Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів».

Сплата комісійної винагороди у гривнях за здійснення операції з конвертації іноземної валюти відображається такою проводкою:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»

Кт 6114 «Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів».

Приклад 8.2.

Фізична особа звернулася в касу банку з проханням проконвертувати 2000 доларів США в англійські фунти стерлінгів. Комісійні банку за конверсійні операції становлять 2,5 % від суми валюти, наданої для конверсії і сплачуються у гривнях за офіційним курсом.

У цей день були встановлені такі офіційні курси гривні щодо іноземних валют:

1 USD – 7,70 USD/UAH

1 GBP – 11,317390 GBP/UAH.

Щоб провести конверсійну операцію, насамперед необхідно розрахувати крос-курс долара США до англійського фунта стерлінгів:

$7,70 \text{ USD/UAH} / 11,317390 \text{ GBP/UAH} = 0,680369 \text{ USD/GBP}$.

Далі розраховуємо суму фунтів стерлінгів, яку потрібно виплатити клієнту:

$2000 \text{ USD} \times 0,680369 \text{ USD/GBP} = 1360,74 \text{ GBP}$.

Отже, за 2000 доларів США банк має виплатити клієнту 1360,74 фунтів стерлінгів.

Складемо бухгалтерські записи за конверсійною операцією:

- на суму куплених доларів США:

Дт 1001 2000 USD

Кт 3800 2000 USD;

- на суму проданих фунтів стерлінгів:

Дт 3800 1360,74 GBP

Кт 1001 1360,74 GBP;

- на суму вартості куплених доларів США за офіційним курсом:

Дт 3801 15400 грн.

Кт 3801 15400 грн.

- на суму комісійної винагороди, отриманої за конверсію іноземної валюти ($2000 \times 2,5 \% \times 7,70 \text{ USD/UAH}$):

Дт 1001 385 грн.

Кт 6114 385 грн.

Оскільки за операцією з конвертації для видачі клієнту залишається сума в іноземній валюті менша, ніж номінальна вартість мінімальної купюри, що перебуває в обігу (в даному випадку $0,74 \text{ GBP}$), то цей залишок купується за гривні за курсом купівлі іноземної валюти, установленим банком.

Купівля банком $0,74 \text{ GBP}$ за банківським курсом $10,9 \text{ GBP/UAH}$ супроводжується такими проводками:

- на суму куплених фунтів стерлінгів:

Дт 1001 $0,74 \text{ GBP}$

Кт 3800 $0,74 \text{ GBP}$

- на суму виданих гривень ($0,74 \text{ GBP} \times 10,9 \text{ GBP/UAH}$):

Дт 3801 8,07 грн.

Кт 1001 8,07 грн.;

- на суму реалізованого результату від купівлі $0,74$ фунтів стерлінгів:
 $0,74 \text{ GBP} \times (11,317390 \text{ GBP/UAH} - 10,9 \text{ GBP/UAH}) = 0,31 \text{ грн.}$

Дт 3801 0,31 грн.

Кт 6204 0,31 грн.

8.3.3. Облік операцій з прийняття на інкасо банкнот іноземних держав

Прийом у юридичних та фізичних осіб старих і пошкоджених банкнот іноземної валюти може здійснюватися з негайною оплатою та з оплатою після інкасації через іноземні банки.

Інкасо з негайною оплатою можливе в разі пред'явлення банкнот, які мають незначні пошкодження такі як: брак виробника, штампи, плями, розрив навіпіл, забруднення внаслідок природного зносу і не мають ознак підробки.

Операція з прийняття на інкасо банкнот іноземних держав з негайною оплатою в обліку банку супроводжується такими проводками:

- на суму випланих клієнту нових іноземних банкнот:

Дт 2809 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

- на суму сплачених клієнтом комісійних:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»;

- на суму номіналу банкнот, одержаних від клієнта:
Дт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»
Кт 9910 «Контррахунок»;
- на суму номіналу банкнот, відісланих до іноземного банку-кореспондента:
Дт 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо»
Кт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»;
- на суму одержаного грошового покриття від банку-кореспондента за інкасованими банкнотами:
  - 1) Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»
Кт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;
  - 2) Дт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»
Кт 2809 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;
- на суму відправлених банкнот, за якими одержано грошове покриття:
Дт 9910 «Контррахунок»
Кт 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо».

На *інкасо з послідуною оплатою* приймаються банкноти іноземної валюти які значаться у довідниках Інтерполу такими, що знаходяться в стані вилучення чи мають значні пошкодження такі як: розірвані більш ніж на дві частини, сильно забруднені фарбою, чорнилом чи іншими хімічними елементами, обпалені внаслідок пожежі, які не зберегли первинного вигляду та розміру.

Операції з приймання від клієнтів банкнот іноземних держав з послідуною оплатою здійснюється з оформленням квитанції № 377-і та реєстру приймання на інкасо банкнот іноземних держав. Дані операції супроводжуються такими бухгалтерськими записами:

- на суму сплачених клієнтом комісійних у гривнях:
Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»;
- на суму номіналу банкнот, одержаних від клієнта:
Дт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»
Кт 9910 «Контррахунок»;
- на суму номіналу банкнот, відісланих до іноземного банку-кореспондента:
Дт 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо»
Кт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»;
- на суму одержаного грошового покриття від банку-кореспондента за інкасованими банкнотами:
Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»
Кт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;
- на суму відправлених банкнот, за якими одержано грошове покриття:
Дт 9910 «Контррахунок»
Кт 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо».

Після одержання грошового покриття від іноземного банку, за відправленими на інкасо банкнотами, банк повідомляє про це свого клієнта. Виплата відшкодування

здійснюється після пред'явлення клієнтом квитанції про здані на інкасо банкноти, що відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

8.3.4. Облік операцій з іменними чеками в іноземній валюті

Проведення банками України операцій з чеками в іноземній валюті та їх відображення в обліку регламентується такими нормативно-правовими актами:

- Положенням про порядок здійснення операцій з чеками на території України, затвердженим постановою Правління НБУ № 520 від 29.12.2000 р.;
- Правилами бухгалтерського обліку банками України операцій з чеками в іноземній валюті, затвердженими постановою Правління НБУ від 03.12.2001 № 493.

Іменний чек в іноземній валюті — це паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті, тобто є письмовим розпорядженням юридичної особи — нерезидента або фізичної особи — нерезидента, яка виписала чек (чекодавець), платнику про виплату певної суми коштів чекодержателю, зазначеному в чеку, або іншій особі за нотаріально посвідченою довіреністю за рахунок наданого платнику грошового покриття.

Іменні чеки виписуються на певну особу із застереженням «не наказу» чи рівнозначним застереженням (наприклад, «сплатіть (кому), не наказу» чи «сплатіть тільки (йому)»). Іменний чек не підлягає передаванню, за винятком випадків, що передбачені чинним законодавством України.

Платіж за іменними чеками на території України здійснюється за рахунок коштів чекодавця шляхом інкасо.

Іменні чеки, які подаються чекодержателем у банк до сплати, мають містити такі реквізити:

- назву документа — «чек», що зазначено в тексті документа тією мовою, якою його складено (або без назви, якщо чек виписаний в таких країнах, як Великобританія, США, Канада, Австралія, Німеччина);
- розпорядження сплатити певну суму чекодержателю;
- назву та реквізити емітента та платника;
- назву для юридичної особи або прізвище, ім'я для фізичної особи чекодержателя, на користь якого здійснюється платіж;
- зазначення валюти та суми чека;
- дату складання та номер чека;
- підпис особи, яка видає чек (чекодавець).

У разі відсутності цих реквізитів чек вважається недійсним, повертається чекодержателю та не приймається банком (установою) на інкасо.

Термін дії іменного чека, як правило, зазначається на чеку. Якщо такий запис відсутній, то термін дії чека становить 6 місяців з дня його видачі (якщо законодавство країни чекодавця не передбачає іншого).

Чеки в іноземній валюті від фізичних осіб приймаються банком до сплати на інкасо тільки від їх власників після пред'явлення документів, що посвідчують особу, або за їх нотаріально посвідченою довіреністю. Чеки, пред'явлені до банку іншою особою приймаються до сплати на інкасо тільки в таких випадках:

- за наявності оформленої власником чека належно посвідченої довіреності. На зворотному боці чека робиться такий напис: «За довіреністю кого кому (підпис останнього)»;
- у разі смерті чекодержателя чеки від спадкоємців приймаються до сплати на інкасо за наявності документів, визначених чинним законодавством України, за умови, що строк дії чека не закінчився;
- чек, що виписаний на користь неповнолітньої до 15 років або недієздатної особи, можуть пред'являти до банку до сплати на інкасо лише їх законні представники (батьки, опікуни);
- після досягнення неповнолітніми 15 років — самі неповнолітні, але за письмовою згодою одного із своїх батьків або інших законних представників, що посвідчена в установленому чинним законодавством України порядку, подавши відповідні документи (свідцтво про народження, документ про всиновлення, опіку чи піклування тощо). На зворотному боці чека вповноважена особа банку робить напис: «Законний представник кого хто (підпис останнього)».

Підставою для прийняття чеків від фізичних та юридичних осіб є заява про приймання до сплати на інкасо чеків в іноземній валюті. В одній заяві можуть зазначатися чеки тільки з одним найменуванням валюти, на чеки з різними найменуваннями валют оформляються різні заяви.

Юридична особа-резидент чи представництво юридичної особи-нерезидента разом із заявою оформляє на фірмовому бланку і подає банку супровідні листи не менше ніж у двох примірниках за підписами керівника і головного бухгалтера та з печаткою юридичної особи. Банк (установа) повертає один примірник супровідного листа чекодержателю з відміткою банку і відсилає чеки та супровідні документи (інкасові інструкції, які оформлюються відповідно до вимог платника, тощо) платнику. Другий примірник супровідного листа залишається на зберіганні в банку.

На зворотному боці чека фізична особа ставить свій підпис, а юридична особа — підписи уповноважених осіб, які скріплюються печаткою. Окрім цього на чеках, прийнятих від юридичних осіб, проставляється банківський індосамент з обов'язковим застереженням «без обороту на мене».

Уповноважений працівник банку оформляє квитанцію про приймання до сплати на інкасо чеків в іноземній валюті за формою № 377-I у двох примірниках, підписує їх, засвідчує штампом банку та видає один примірник квитанції чекодержателю. При цьому ведеться реєстр прийняття до сплати на інкасо чеків в іноземній валюті.

Прийняті на інкасо іменні чеки обліковуються за номінальною вартістю. При цьому виконуються таке бухгалтерське проведення:

Дт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»

Кт 9910 «Контррахунок».

Банк може приймати чеки на інкасо під заставу, якщо:

- є потреба гарантувати виконання чекодержателем зобов'язань щодо сплати комісійної винагороди платникам перед банком, який приймає чек, що викликає сумнів до сплати на інкасо;
- чеки мають пошкодження (розірвані і склеєні, змінили первісний колір, пропалені або обгорілі, залиті повністю або значна їх частина фарбою, чорнилом, олією, мають написи, але ці пошкодження не заважають визначенню ознак чека);
- це чеки із простроченим строком дії або строк дії яких закінчується через два тижні;
- банк, що приймає чек до сплати на інкасо, не має кореспондентських відносин з банком-емітентом.

Якщо банк приймає іменні чеки до сплати на інкасо під заставу, то додатково на суму застави здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 2600, 2620

Кт 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», або
2622 «Кошти в розрахунках фізичних осіб».

Прийняті до сплати на інкасо чеки зберігаються у сховищі банку. Для відправлення платнику чеків, що прийняті до сплати на інкасо, банк формує їх у пакети. Разом із чеками відправляються супровідні документи (листи, інкасові інструкції, які оформлюються відповідно до вимог платника, тощо). Банки перед відправленням оригіналів чеків платнику роблять їх копії. У разі втрати чеків при транспортуванні інкасо здійснюється на підставі таких копій чеків.

На суму відісланих іменних чеків на інкасо за номінальною вартістю у банку виконуються такі бухгалтерські проводки:

Дт 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо»

Кт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо».

Зарахування коштів та видача готівки за інкасованим чеком здійснюються банками після одержання відшкодування за чеком від платника. Їх зарахування на рахунок чекодержателя або на рахунок банку, з якого здійснюється виплата коштів за чеком чекодержателю, якщо останній не має рахунку в банку (установі), здійснюється не пізніше ніж на третій банківський день після надходження їх на кореспондентський рахунок банку (установи).

Одержання грошового покриття від платника за іменними чеками відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»

Кт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку».

Одночасно на суму іменних чеків, за якими одержано грошове покриття, здійснюється така бухгалтерська проводка за позабалансовими рахунками:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо».

Після одержання коштів за чеками від платника банк за попередньою домовленістю з власником чеків повідомляє його телефоном або письмово про надходження коштів.

Сума чека виплачується чекодержателю за вирахуванням усіх комісійних винагород. Сплата чекодержателю за чеком відбувається при пред'явленні ним: паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, та за наявності квитанції за формою № 377-I, що була видана банком клієнту при прийнятті чека до сплати на інкасо.

Фізичні особи (резиденти та нерезиденти), які мають поточний рахунок в іноземній валюті в банку, можуть одержати покриття за чеками на свій рахунок, номер якого зазначають у заяві про приймання до сплати на інкасо чеків. Зарахування банком коштів за інкасованими іменними чеками за вирахуванням комісійних винагород на поточні рахунки фізичних осіб в іноземній валюті, які відкриті в цьому або іншому банку, відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»

Кт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб», або

1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках».

Фізичні особи (резиденти та нерезиденти), які не мають поточного рахунку в іноземній валюті в банку, одержують кошти за чеком готівкою (за вирахуванням комісійних винагород). При цьому виконується таке проведення:

Дт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

На бажання фізичної особи виплата коштів за іменним чеком в іноземній валюті може здійснюватись у гривнях. В обліку ця операція розглядається як виплата іноземної валюти за чеком і одночасна купівля банком виплаченої іноземної валюти за встановленим на цей день курсом купівлі іноземної валюти.

Юридичним особам (резидентам) кошти за інкасованими іменними чеками в іноземній валюті попередньо зараховуються на розподільчий рахунок в іноземній валюті. При цьому виконується таке бухгалтерське проведення:

Дт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»

Кт 2603 «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання».

Зарахування іноземної валюти на поточний рахунок юридичної особи супроводжується такою проводкою:

Дт 2603 «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання»

Кт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Якщо банк здійснює операцію з виплати коштів за іменними чеками, що були прийняті на інкасо під заставу, то додатково на суму застави здійснюється проводка:

Дт 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», або

2622 «Кошти в розрахунках фізичних осіб».

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 2600, 2620.

У разі відмови платника відшкодувати прийняті до сплати на інкасо чеки та повернення їх без сплати банк робить копії чека та офіційної відповіді платника і залишає їх у документах дня. Оригінал чека разом з офіційною відповіддю платника про відмову в його сплаті банк передає клієнту. Якщо банк приймав чеки на інкасо під заставу, то сума застави, за винятком комісійної винагороди платника, та комісійної винагороди

банку, який прийняв чеки до сплати на інкасо повертається чекодержателю. Це супроводжується такими бухгалтерськими записами:

- 1) Дт 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», або
2622 «Кошти в розрахунках фізичних осіб».

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 2600, 2620;

- 2) Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо».

Банки не несуть відповідальності перед чекодержателями за несплату чеків у разі відмови платника в сплаті чека. Спори щодо несплати чека вирішуються між чекодавцем та чекодержателем у порядку, визначеному відповідним законодавством країни за місцезнаходженням платника.

Комісійна винагорода банку за здійснення операцій з іменними чеками утримується з чекодержателя в гривнях. У разі встановлення тарифів в іноземній валюті сплата комісійної винагороди здійснюється в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземних валют, що встановлений НБУ на день проведення операції. Отримана банком комісійна винагорода за здійснення операцій з іменними чеками обліковується за рахунком 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів».

Відшкодування з боку банку витрат, що належать іноземним банкам, які беруть участь у здійсненні операції з іменними чеками, утримується в іноземній валюті. При цьому здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- 1) Дт 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування банків»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

- 2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках».

8.3.5 Облік операцій з продажу та купівлі дорожніх чеків

Дорожній чек — паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті та використовується як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру і є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити зазначену в чеку суму чекодержателю (власнику), підпис якого проставляється в зазначеному місці під час продажу.

Дорожній чек повинен містити такі реквізити:

- назву документа - «дорожній чек» («travelers cheque»);
- назву компанії емітента, що випустила чек (American Express, Visa, Thomas Cook, CitiCorp, Bank of America, Swiss Bankers Travellers Cheques тощо);
- підписи уповноважених осіб компанії емітента;
- номінал та назву іноземної валюти;
- серію та номер;
- місце для підпису особи, що має намір купити чек;
- місце для підпису чекодержателя при сплаті чека.

Дорожні чеки можуть виписуватись на одного або двох власників. В останньому випадку обидва власники підписують чеки в момент купівлі, а при одержанні готівки за чеками чи використанні їх як засобу платежу достатньо одного підпису. Дорожні чеки, що не містять вказівки про термін їх дії, вважаються чеками з необмеженим терміном дії.

Отримання бланків дорожніх чеків здійснюється на основі договору між банком та компанією-емітентом дорожніх чеків. Договір на отримання дорожніх чеків може бути укладений на умовах попередньої оплати або на умовах консигнації. Бланки чеків замовляються заявкою за зразком, встановленим компанією-емітентом.

У разі отримання банком від емітента дорожніх чеків на консигнацію на суму чеків за номінальною вартістю здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 9819 «Інші цінності і документи»

Кт 9910 «Контрахунок».

Якщо банк здійснює купівлю дорожніх чеків на умовах попередньої оплати в емітентів або в інших банків, то це відображається таким бухгалтерським проведенням:

Дт 1819 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками», або

2809 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках».

За отриманими (увезеними) банком бланками дорожніх чеків здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 1011 «Дорожні чеки в касі банку»

Кт 1819 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками», або

2809 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку».

У разі передавання банком дорожніх чеків іншим структурним підрозділам банку для подальшого продажу на суму номінальної вартості чеків виконується бухгалтерське проведення:

Дт 1017 «Дорожні чеки в дорозі»

Кт 1011 «Дорожні чеки в касі банку».

Після отримання підтвердження про надходження дорожніх чеків за призначенням:

Дт 1012 «Дорожні чеки в касі відділень банку», або

1013 «Дорожні чеки в обмінних пунктах»

Кт 1017 «Дорожні чеки в дорозі».

Банки, які згідно з чинним законодавством мають письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій з валютними цінностями, мають право укладати угоди з іншими банками — резидентами для подальшої їх реалізації в Україні. У разі продажу банком дорожніх чеків іншим банкам-резидентам на суму отриманої попередньої оплати виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»

Кт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками».

Передавання дорожніх чеків іншим банкам відображається такими бухгалтерськими проводками:

Дт 1017 «Дорожні чеки в дорозі»

Кт 1011 «Дорожні чеки в касі банку».

Отримання підтвердження про надходження дорожніх чеків за призначенням:

Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками»

Кт 1017 «Дорожні чеки в дорозі».

Операції з продажу дорожніх чеків за іноземну валюту здійснюються:

- касою банку юридичним особам-резидентам та представництвам юридичних осіб-нерезидентів для їх працівників, які від'їжджають за кордон у службове відрядження, за заявою на видачу дорожніх чеків у довільній формі та з оформленням повідомлення про продаж дорожніх чеків;
- касою банку фізичним особам з оформленням квитанції за формою № 377-К та повідомлення про продаж дорожніх чеків;
- пунктом обміну валюти банку фізичним особам-резидентам з оформленням повідомлення про продаж дорожніх чеків.

Здійснені операції відображаються касою банку, пунктом обміну валюти банку в Реєстрі проданих дорожніх чеків в іноземній валюті.

Операції з продажу фізичним особам-резидентам дорожніх чеків за гривні здійснюються касою банку, пунктом обміну валюти банку шляхом:

- продажу іноземної валюти за гривні з відображенням операцій у Реєстрі проданої іноземної валюти та оформленням квитанції за формою № 377-К касою банку або квитанції за формою № 377-А пунктом обміну валюти банку;
- продажу дорожніх чеків за іноземну валюту з відображенням у Реєстрі проданих дорожніх чеків в іноземній валюті, з оформленням повідомлення про продаж дорожніх чеків та квитанції за формою № 377-К касою банку або повідомлення про продаж дорожніх чеків пунктом обміну валюти банку.

Після продажу дорожніх чеків фізична особа (резидент чи нерезидент) або уповноважений представник юридичної особи — резидента, або уповноважена особа представництва юридичної особи — нерезидента, що від'їжджають у службове відрядження, у присутності працівника банку ставлять свій підпис на повідомленні про їх продаж і на кожному чеку у визначеному іноземною компанією-емітентом місці.

Відображення в обліку банку операцій з продажу дорожніх чеків клієнтам залежить від умов отримання банком бланків чеків в емітента.

Продаж клієнтам дорожніх чеків, що отримані банком від емітента на консигнацію, відображається такими бухгалтерськими записами:

- на суму номінальної вартості дорожніх чеків, які продані клієнтам:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9819 «Інші цінності і документи»;

- на суму коштів, отриманих за продані дорожні чеки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1003, 2600, 2620

Кт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або

2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку».

У разі перерахування емітенту суми коштів за продані дорожні чеки, що були отримані на консигнацію, здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або
2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»
Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках».

Продаж фізичним та юридичним особам дорожніх чеків, що раніше куплені в емітента, відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1003, 2600, 2620

Кт 1011 «Дорожні чеки в касі банку», або
1012 «Дорожні чеки в касі відділень банку», або
1013 «Дорожні чеки в обмінних пунктах».

При продажу дорожніх чеків клієнти сплачують банку комісійну винагороду. Це відображається таким бухгалтерським проведенням:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1003, 2600, 2620

Кт 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів».

Продаж фізичним особам дорожніх чеків в іноземній валюті за гривні в обліку розглядається як дві окремі операції: 1) продаж клієнту іноземної валюти за гривні; 2) продаж дорожніх чеків за іноземну валюту.

Операції з купівлі (сплати) дорожніх чеків за іноземну валюту здійснюються:

- касою банку у фізичної особи (резидента або нерезидента) з оформленням квитанції за формою № 377-К чи уповноваженого представника юридичної особи — резидента чи вповноваженої особи представництва юридичної особи — нерезидента, підпис якого проставлено на чеку;
- пунктом обміну валюти банку з оформленням квитанції за формою № 377-А для фізичних осіб-резидентів.

Операції з купівлі (сплати) дорожніх чеків за іноземну валюту відображаються в Реєстрі куплених дорожніх чеків в іноземній валюті.

Операції з купівлі (сплати) дорожніх чеків за гривні у фізичних осіб здійснюються:

- касою банку з оформленням квитанцій за формою № 377-К, а для фізичних осіб-нерезидентів також довідок за формою № 377;
- пунктом обміну валюти банку з оформленням довідок за формою № 377 для фізичних осіб-нерезидентів та квитанції за формою № 377-А для фізичних осіб-резидентів.

Операції з купівлі (сплати) дорожніх чеків за гривні у фізичних осіб відображаються в Реєстрі куплених дорожніх чеків в іноземній валюті та в Реєстрі купленої іноземної валюти.

Дорожні чеки сплачуються лише власнику чека, зразок підпису якого є на чеку, після ідентифікації підпису в присутності уповноваженого працівника банку або обмінного пункту і тільки в повній сумі, що зазначена в чеку.

Під час купівлі (сплати) дорожніх чеків уповноважений працівник банку або пункту обміну іноземних валют банку повинен перевірити:

- паспорт або інший документ, що посвідчує особу, а також відсутність на дорожніх чеках виправлень або написів, які заважають прочитанню першого підпису власника;
- реквізити дорожніх чеків на наявність захисних елементів дорожніх чеків та першого підпису чекодавця у відповідному місці;
- відповідність першого підпису чекодержателя на дорожніх чеках його підпису в паспорті або іншому документі, що посвідчує особу.

Окрім цього, працівник банку має стежити за тим, як і де чекодержатель ставить другий підпис на дорожніх чеках згідно з правилами, установленними емітентом. У разі виникнення будь-яких сумнівів щодо дійсності підпису працівник банку може запропонувати чекодержателю підписати дорожні чеки втретє на зворотному боці та записати його паспортні дані. У разі виявлення невідповідності підписів чекодержателя дорожні чеки до сплати не приймаються.

Операції з купівлі (сплати) дорожніх чеків у фізичної особи відображаються такими бухгалтерськими проводками:

- на суму, сплачену фізичній особі:
  - Дт 1819 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками», або
  - 2809 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»
  - Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
  - 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
  - 1003 «Банкноти та монети в обмінних пунктах»
- на суму номінальної вартості дорожніх чеків:
  - Дт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо»
  - Кт 9910 «Контррахунок».

Сплачені дорожні чеки зберігаються у сховищі банку, формуються у пакети і відправляються платникам, з якими укладені угоди, для отримання відшкодування за цими чеками в іноземній валюті. Разом з пакетами чеків відправляються такі супровідні документи: листи, інкасові інструкції, які оформлюються відповідно до вимог платника, тощо.

Відправлення платникам сплачених дорожніх чеків для отримання відшкодування за ними супроводжується такими бухгалтерськими записами:

- Дт 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо»
- Кт 9830 «Документи і цінності, прийняті на інкасо».

Після отримання відшкодування від емітента виконуються такі бухгалтерські проводки:

- 1) Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках»
  - Кт 1819 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками», або
  - 2809 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;
- 2) Дт 9910 «Контррахунок»
  - Кт 9831 «Документи і цінності, відіслані на інкасо».

У разі списання платником з банку комісійної винагороди в іноземній валюті за оброблення дорожніх чеків здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- 1) Дт 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування»
  - Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- 2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
  - Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, які відкриті в інших банках».

8.4. Облік операцій з купівлі та продажу банківських металів з фізичною поставкою

Проведення банками операцій з банківськими металами регламентується Положенням про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами, затвердженим постановою Правління НБУ від 6.08.2003 р. № 325.

Приймання банківських металів від клієнтів здійснюється за такими первинними документами:

- заявою про приймання (видачу) банківських металів — для зарахування на власні поточні, вкладні (депозитні) рахунки, за операціями з конвертації одного банківського металу в інший від фізичних осіб, а також від уповноважених банків і промислових споживачів для погашення кредиту та процентів у банківських металах;
- квитанцією за формою № 377-О — за операціями з обміну зливка (зливків) банківського металу на зливки (зливки) меншої (більшої) маси;
- квитанцією за формою № 377-К — за операціями з купівлі банком банківських металів у фізичних осіб.

Видача банківських металів клієнтам здійснюється за такими первинними документами:

- заявою про приймання (видачу) банківських металів — з власних поточних, вкладних (депозитних) рахунків, уключаючи виплати процентів за депозитами в банківських металах, за операціями з конвертації одного банківського металу в інший фізичним особам, а також уповноваженим банкам і промисловим споживачам у разі надання їм кредиту в банківських металах;
- квитанцією за формою № 377-О — за операціями з обміну зливка (зливків) банківського металу на зливки (зливки) меншої (більшої) маси;
- квитанцією за формою № 377-К — за операціями з продажу банком банківських металів фізичним особам.

Облік банківських металів здійснюється за балансовими рахунками розділу 11 «Банківські метали» Плану рахунків, а саме:

- **1101 «Банківські метали в банку».** За дебетом рахунку відображається вартість банківських металів, що надходять до каси банку (філії). За кредитом рахунку відображається вартість банківських металів, що вибувають із каси банку (філії).
- **1102 «Банківські метали у відділенні банку».** За дебетом рахунку відображається вартість банківських металів, що надходять до каси відділення банку (філії). За кредитом рахунку відображається вартість банківських металів, що вибувають із каси відділення банку (філії).
- **1107 «Банківські метали у дорозі».** За дебетом рахунку відображається вартість банківських металів, що відправлені до філій, відділень банку, іншим банкам (їх філіям, відділенням). За кредитом рахунку відображається вартість банківських металів, що надійшли за призначенням.

Під час проведення операцій з купівлі банківських металів у фізичних та юридичних осіб здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- на кількість купленого банківського металу в тройських унціях:
Дт 1101 «Банківські метали в банку», або
1102 «Банківські метали у відділенні банку»
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- на суму купленого банківського металу в гривнях за курсом купівлі:
Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;

- на суму різниці між вартістю проданого банківського металу за офіційним курсом та його вартістю за курсом продажу:
  - а) у разі отримання прибутку:
    - Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
    - Кт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»;
  - б) у разі отримання збитку:
    - Дт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»
    - Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- під час виплати клієнту готівки з каси банку:
  - Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»
  - Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
  - 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»;
- під час зарахування коштів на кореспондентські рахунки банків, поточні, вкладні (депозитні) рахунки:
  - Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»
  - Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1200, 1500, 2600, 2620, 2630, 2635, 2650.

Під час проведення операцій з продажу банківських металів фізичним та юридичним особам здійснюються такі бухгалтерські проводки:
- під час сплати клієнтом готівки в касу банку:
  - Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
  - 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»
  - Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- під час перерахування клієнтами, іншими банками коштів з рахунків:
  - Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1200, 1500, 2600, 2620, 2630, 2635, 2650
  - Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- на суму проданого банківського металу:
  - Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
  - Кт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;
- на суму різниці між вартістю проданого банківського металу за офіційним курсом та його вартістю за курсом продажу:
  - Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
  - Кт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами», або
  - Дт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»
  - Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- під час видачі проданого банківського металу:
  - Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»
  - Кт 1101 «Банківські метали в банку», або
  - 1102 «Банківські метали у відділенні банку».

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, відображення в обліку операцій може здійснюватися банком відповідно до облікової політики без використання рахунку 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських і дорогоцінних металів для клієнтів банку».

Приклад 8.3.

Упродовж дня банком було проведено такі операції з банківськими металами:

- куплено у фізичної особи зливok золота номіналом 1 тройська унція за ціною 6292,23 грн.;
- продано фізичній особі зливok платини номіналом 1 тройська унція за ціною 9953,11 грн.

Офіційний курс гривні щодо банківських металів в цей день становив:

1 тройська унція золота — 6722, 1 грн.;

1 тройська унція платини — 7153,3 грн.

В бухгалтерському обліку банку ці операції будуть відображені такими проводками:

- купівля 1 тройської унції золота:
  - 1) отримання 1 тройської унції золота:

Дт 1101	1 тр. унція ХАУ
Кт 3800	1 тр. унція ХАУ;
  - 2) видача з каси 6292,23 грн. за куплене золото:

Дт 3801	6292,23 грн.
Кт 1001	6292,23 грн.;
  - 3) обчислення реалізованого результату від купівлі золота (різниця між вартістю купленого банківського металу за офіційним та ринковим курсами):
 $1 \text{ тр. унція} \times (6722, 1 \text{ ХАУ/UAH} - 6292,23 \text{ ХАУ/UAH}) = 429,87 \text{ грн.}$

Дт 3801	429,87 грн.
Кт 6204	429,87 грн.;
- продаж касою банку 1 тр. унції платини за гривні:
  - 1) отримання касою 9953,11 грн.:

Дт 1001	9953,11 грн.
Кт 3801	9953,11 грн.;
  - 2) видача клієнту зливка платини:

Дт 3800	1 тр. унція ХРТ
Кт 1101	1 тр. унція ХРТ;
  - 3) обчислення реалізованого результату від продажу банківського металу (різниця між вартістю проданого банківського металу за офіційним та ринковим курсами):
 $1 \text{ тр. унція} \times (9953,11 \text{ ХРТ/UAH} - 7153,3 \text{ ХРТ/UAH}) = 2799,81 \text{ грн.}$

Дт 3801	2799,81 грн.
Кт 6204	2799,81 грн.

Операції з конвертування банківських металів на валютному ринку України класифікуються як продаж одного металу з одночасною купівлею іншого. У бухгалтерському обліку ці операції відображаються за рахунками 1101 «Банківські метали в банку», або 1102 «Банківські метали у відділенні банку» аналогічно до методики обліку операцій з конвертування іноземної валюти.

Бухгалтерський облік банківських металів, отриманих банком на відповідальне зберігання або в заставу з фізичною поставкою, здійснюється за позабалансовими рахунками 9703 «Інші активи на зберіганні» та 9500 «Отримана застава» з обов'язковою фіксацією характерних ознак цих металів: вид, вигляд (зливки, порошки, монети), кількість, проба, виробник, серійний номер зливка, ампули, банки (за наявності), маса в тройських унціях (за наявності) та інших ознак.

Обмін банківських металів (надходження до банку зливок банківського металу однієї ваги та вибуття зливок того самого металу іншої ваги, які є еквівалентними за загальною вагою та вартістю за офіційним (обліковим) курсом, установленим для банківських металів Національним банком) у бухгалтерському обліку не відображається.

Банк самостійно визначає порядок обліку маси банківського металу та розробляє реєстри обліку для накопичення інформації про масу банківських металів у грамах та в тройських унціях з точністю до 0,001 тройської унції. У цьому разі банк має забезпечити формування статистичної звітності та надання інформації про масу банківських металів з точністю до 0,01 тройської унції.

8.5. Облік безготівкових операцій з купівлі та продажу іноземної валюти та банківських металів

Безготівкові операції з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів банки здійснюють як за дорученням клієнтів, так і з метою виконання власних зобов'язань. Ці операції регламентуються такими нормативно-правовими актами:

- Положенням про порядок та умови торгівлі іноземною валютою, затвердженим постановою Правління НБУ від 10.08.2005 р. № 281;
- Положенням про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами, затвердженим постановою Правління НБУ від 6.08.2003 р. № 325.

Згідно з Положенням про порядок та умови торгівлі іноземною валютою, суб'єкти ринку зобов'язані здійснювати торгівлю іноземною валютою на умовах «тод», «том» або «спот». Уповноважені банки мають право здійснювати валютні операції на умовах «форвард» для хеджування ризиків зміни курсу іноземної валюти щодо іншої іноземної валюти за умови, що обидві валюти є іноземними валютами 1-ї групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів України (далі Класифікатора). Резиденти-суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право здійснювати валютні операції на умовах «форвард» для хеджування ризику зміни курсу іноземної валюти щодо іншої іноземної валюти за зовнішньоекономічним договором за умови, що обидві валюти є іноземними валютами 1-ї групи. Ці операції здійснюються в межах лімітів відкритої валютної позиції уповноваженого банку.

Уповноважені банки мають право на міжбанківському валютному ринку України здійснювати валютні операції за гривні з іноземною валютою 1-ї групи Класифікатора на умовах «форвард» для хеджування ризиків зміни курсу іноземної валюти щодо гривні. Резиденти-суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право на міжбанківському валютному ринку України (МВРУ) здійснювати валютні операції за гривні з іноземною валютою 1-ї групи Класифікатора на умовах «форвард» для хеджування

ризикі змін курсу іноземної валюти щодо гривні за зовнішньоекономічним договором. Ці операції здійснюються в межах лімітів відкритої валютної позиції уповноваженого банку. Зазначені форвардні валютні операції виконуються в строк, що не перевищує один календарний рік.

Суб'єкти ринку не мають права проводити операції з валютними деривативами, а також операції в іноземній валюті з іншими похідними фінансовими інструментами, базовим активом яких є валютні цінності, курси валют, процентні ставки, індекси, крім випадків, передбачених нормативно-правовими актами Національного банку.

Суб'єкти ринку не мають права здійснювати обмін іноземної валюти 1-ї групи Класифікатора на іноземну валюту 3-ї групи Класифікатора. Суб'єкти ринку не мають права здійснювати обмін іноземної валюти 3-ї групи Класифікатора на іноземну валюту 1-ї групи Класифікатора на міжбанківському валютному ринку України.

Уповноважені банки мають право купити в межах лімітів відкритої валютної позиції іноземну валюту за безготівкові гривні в НБУ виключно для забезпечення виконання заяв і доручень власних клієнтів (крім уповноважених банків) та здійснення власних операцій. Банки мають право купувати, обмінювати іноземну валюту з метою виконання власних зобов'язань перед банками-кореспондентами, міжнародними системами зв'язку, інформаційними агенціями REUTERS, BLOOMBERG, міжнародними платіжними системами, членами яких вони є, відповідно до укладених договорів на підставі виписки з кореспондентського рахунку банку про списання іноземної валюти та/або інвойсу (рахунку-фактури). Купівля, обмін іноземної валюти з метою формування резервів під заборгованість в іноземній валюті для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями забороняється.

Уповноваженим банкам дозволено здійснювати власні операції в межах лімітів відкритої валютної позиції та операції за заявами й дорученнями клієнтів (крім суб'єктів ринку) щодо купівлі та/або продажу іноземної валюти з іншими суб'єктами ринку та/або з НБУ на прямому МВРУ під час функціонування Системи підтвердження угод з використанням її засобів. Уповноважений банк також має право виступати на прямому МВРУ одночасно як покупець і продавець іноземної валюти в разі виконання заяв та доручень його клієнтів (крім суб'єктів ринку):

- якщо курс купівлі іноземної валюти в одній заяві його клієнта відповідає курсу продажу цієї ж іноземної валюти в іншій заяві його клієнта;
- у разі купівлі за власні кошти в межах лімітів відкритої валютної позиції в його клієнтів протягом робочого дня іноземної валюти в загальному обсязі, що не перевищує 100 000 доларів США (або еквівалент в іншій іноземній валюті за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на день здійснення операції).

Згідно з Положенням про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами, операції з купівлі-продажу банківських металів уповноважені банки здійснюють на умовах «тод», «том» або «спот». На умовах «форвард» у межах лімітів відкритої валютної позиції банку уповноважені банки мають право проводити операції з купівлі-продажу банківських металів за іноземну валюту 1-ї групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів на міжнародних ринках за угодами, укладеними з банківськими установами. Уповноважені банки мають право здійснювати на біржах операції з ф'ючерсними контрактами на зміну курсу банківського

металу на строк, що не перевищує 6 місяців, за гривні. Проведення інших операцій з купівлі-продажу банківських металів та операцій з деривативами, базовим активом яких є банківські метали, не дозволяється.

Підставою для купівлі іноземної валюти є заява клієнта та пакет документів, передбачених Положенням про порядок та умови торгівлі іноземною валютою. Перелік документів, необхідних для купівлі іноземної валюти залежить від того, хто купляє валюту (юридична чи фізична особа, резидент або нерезидент) і на які цілі (проведення розрахунків за торговельними операціями, неторговельними, чи капітальними).

Клієнт-резидент зобов'язаний використати іноземну валюту, що куплена у встановленому порядку через банк, не пізніше ніж за десять робочих днів після дня її зарахування на його поточний рахунок на потреби, зазначені в заяві про купівлю іноземної валюти. У заяві про купівлю іноземної валюти резидент зобов'язаний доручити суб'єкту ринку продати куплену, обміняну іноземну валюту, що не буде перерахована за призначенням у вищезазначений строк. Ця вимога поширюється на суб'єктів ринку під час купівлі, обміну ними іноземної валюти з метою виконання власних зобов'язань в іноземній валюті.

Клієнти-резиденти, що купують (або обмінюють) іноземну валюту для виконання боргових зобов'язань перед нерезидентами за кредитами в іноземній валюті, отриманими за міждержавними, міжурядовими угодами та угодами під державні гарантії, мають право накопичувати придбану іноземну валюту до чергових дат платежів, що встановлені цими угодами, на поточних рахунках в уповноважених банках, які обслуговують кредити за такими угодами, без обмеження десятиденного строку її використання протягом дії зазначених угод.

Клієнт-резидент зобов'язаний перераховувати куплену, обміняну на МВРУ іноземну валюту для виконання власних зобов'язань перед нерезидентами лише з поточного рахунку резидента, відкритого в суб'єкта ринку, крім розрахунків за акредитивами. Іноземну валюту, обміняну на міжнародному валютному ринку з метою виконання резидентом зобов'язань перед нерезидентом за зовнішньоекономічним договором, дозволяється перераховувати за призначенням без проміжного зарахування цієї іноземної валюти на поточний рахунок резидента, відкритий у суб'єкта ринку.

Згідно з Законом України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» від 26.06.1997 р. № 400/97-ВР (із змінами), юридичні та фізичні особи, які здійснюють операції з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривні повинні сплачувати додатковий збір на обов'язкове державне пенсійне страхування у розмірі 0,5 % від суми операції з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривні. Банки та їх установи зобов'язані нараховувати, утримувати та одночасно із подачею заявки на купівлю іноземної валюти, здійснювану ними за власними операціями і від імені та за рахунок клієнтів таких банків, сплачувати до спеціального фонду державного бюджету додатковий збір на обов'язкове державне пенсійне страхування у розмірі 0,5 % від суми операції з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню, зазначеної у такій заявці, вести податковий облік та подавати звітність органам Пенсійного фонду України.

Облік безготівкових обмінних операцій банків регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 555 від 17.11.2004 р.

Для відображення операцій з купівлі-продажу безготівкової валюти за дорученням клієнтів банки використовують рахунки:

- **2800 «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку».** Цей рахунок призначений для обліку сум заборгованості клієнтів у разі авансування або нестачі попередньо депонованих ними коштів для купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів, за їх дорученням. За дебетом рахунку проводяться суми авансування або перевищення вартості іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів над сумою попередньо депонованих клієнтами коштів. За кредитом рахунку проводяться суми, що надходять у погашення авансів;
- **2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку».** Даний рахунок використовується для обліку сум, перерахованих з рахунків клієнтів, або сум, які підлягають перерахуванню на них, за операціями з купівлі — продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів. За кредитом рахунку проводяться суми, які отримані від клієнтів за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів. За дебетом рахунку проводяться використані суми, перераховані за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів.

В аналітичному обліку до рахунків 2800 «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів» та 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів» відкриваються окремі рахунки у розрізі валют.

За проведення операцій з безготівкової купівлі чи продажу іноземної валюти за дорученням клієнтів банки отримують комісійну винагороду у гривнях і обліковують її за рахунком 6114 «Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів».

Купівля банком за дорученням клієнтів іноземної валюти чи банківських металів за національну валюту на міжбанківському валютному ринку України відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- перерахування клієнтом коштів в національній валюті на купівлю іноземної валюти чи банківських металів з врахуванням комісійної винагороди:
Дт Рахунки для обліку коштів клієнтів 2600, 2620, 2650
Кт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;
- перерахування клієнтом суми збору на обов'язкове державне пенсійне страхування:
Дт Рахунки для обліку коштів клієнтів 2600, 2620, 2650
Кт 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;
- перерахування банком коштів у національній валюті продавцю іноземної валюти чи банківських металів:

Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»

Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600;

- зарахування іноземної валюти чи банківських металів, що куплені і отримані для клієнтів:

Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1500, 1600

Кт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;

- зарахування купленої іноземної валюти чи банківських металів на рахунок клієнта:

Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»

Кт Рахунки для обліку коштів клієнтів 2600, 2620, 2650;

- зарахування комісійної винагороди в доходи банку:

Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»

Кт 6114 «Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів»;

- повернення клієнту залишку його коштів в національній валюті, якщо іноземна валюта чи банківські метали куплені за курсом, що нижчий, ніж заявлено клієнтом:

Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»

Кт Рахунки для обліку коштів клієнтів 2600, 2620, 2650.

Операції з купівлі іноземної валюти за іншу іноземну валюту чи банківські метали за дорученням клієнта відображаються в обліку такими самими бухгалтерськими проведеннями як і при операціях з купівлі іноземної валюти чи банківських металів за національну валюту.

Приклад 8.4.

16.02. 2009 р. підприємство подало в банк заяву на купівлю 150000 доларів США за курсом 8,25 та перерахувало на відповідний банківський рахунок 1249875 грн. В цей самий день банк купив 150000 доларів США за курсом 8,2 USD/UAH та зарахував їх на валютний рахунок клієнта. Залишок гривні банк повернув на рахунок клієнта.

Комісійна винагорода за купівлю іноземної валюти становить 1 % і утримується банком із суми гривень, за які куплено іноземну валюту.

Сума збору на обов'язкове державне пенсійне страхування в розмірі 0,5 % утримується та перераховується банком від суми коштів у гривні, на яку була здійснена купівля іноземної валюти.

Зазначені операції з купівлі безготівкової іноземної валюти будуть відображені в обліку банку такими проводками:

- перерахування підприємством гривень на банківський рахунок для купівлі 150000 доларів США:

Дт 2600 1249875 грн.

Кт 2900 1249875 грн.;

- *перерахування 1230000 грн. (150000 USD x 8,2 USD/UAH) банку-продавцю іноземної валюти:*

Дт 2900	1230000 грн.
Кт 1200	1230000 грн.;
- *нарахування і утримання банком збору на обов'язкове державне пенсійне страхування у розмірі 0,5 % від суми гривень, за які купляється іноземна валюта:*

Дт 2600	6150 грн.
Кт 2909	6150 грн.;
- *поступлення куплених для підприємства 150 000 доларів США:*

Дт 1500	150000 USD
Кт 2900	150000 USD;
- *зарахування куплених 150 000 доларів США на поточний рахунок підприємства:*

Дт 2900	150000 USD
Кт 2600	150000 USD;
- *зарахування комісійної винагороди за купівлю іноземної валюти в доходи банку (1230000 x 1 %):*

Дт 2900	12300 грн.
Кт 6114	12300 грн.;
- *повернення клієнту залишку коштів в національній валюті на поточний рахунок у сумі 7575 грн. (1249875 грн. — 1230000 грн. — 12300 грн.):*

Дт 2900	7575 грн.
Кт 2600	7575 грн.

Облік операцій з продажу іноземної валюти та банківських металів за гривні чи іншу іноземну валюту за дорученням клієнтів банку супроводжується такими проводками:

- списання з рахунку клієнта-продавця іноземної валюти чи банківських металів:
Дт Рахунки для обліку коштів клієнтів 2600, 2620, 2650
Кт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;
- перерахування іноземної валюти чи банківських металів покупцю:
Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»
Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1500, 1600;
- зарахування на кореспондентський рахунок гривні, що отримана для клієнтів за продану іноземну валюту чи банківські метали:
Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600
Кт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;
- утримання банком комісійної винагороди за продаж іноземної валюти чи банківських металів:
Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»
Кт 6114 «Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів»;

- зарахування клієнту гривні за продану іноземну валюту чи банківські метали:
Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»
Кт Рахунки для обліку коштів клієнтів 2600, 2620, 2650.

Кошти в іноземній валюті, що надійшли на адресу клієнта-резидента (юридичної особи, фізичної особи, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи), згідно з нормативно-правовими актами Національного банку підлягають попередньому зарахуванню на розподільчий рахунок 2603 «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання».

Згідно з Положенням про порядок та умови торгівлі іноземною валютою банк зобов'язаний продати без доручення клієнтів ті надходження на їх користь в іноземній валюті, що згідно з нормативно-правовими актами Національного банку підлягають продажу в повній сумі. Такі надходження підлягають продажу протягом п'яти робочих днів, починаючи з дня зарахування на розподільчий рахунок.

Списання коштів в іноземній валюті з розподільчого рахунку супроводжується такою проводкою:

Дт 2603 «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання»

Кт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку».

Наступні бухгалтерські записи з продажу іноземної валюти без доручення клієнта є аналогічними як і у випадку продажу валюти за заявою клієнта.

Клієнт має право подати суб'єкту ринку письмове звернення в довільній формі з проханням про терміновий продаж іноземної валюти, яка надійшла на його користь і підлягає продажу в повній сумі. Банк зобов'язаний здійснити продаж не пізніше робочого дня, наступного за днем подання такого звернення.

Приклад 8.5.

18.02.2009 р. компанія подала в банк заяву на продаж 80 000 євро. В цей самий день банк продав 80 000 євро за курсом 11,85 EUR/UAH на МВРУ. Комісійна винагорода банку за продаж іноземної валюти становить 0,6 % та утримується із суми гривень, отриманих від продажу іноземної валюти. Кошти, отримані від продажу доларів, зменшені на суму комісійної винагороди, банк зарахував на поточний рахунок компанії.

Операції з продажу безготівкової іноземної валюти будуть відображені в обліку банку такими проводками:

- списання з рахунку клієнта-продавця 80000 євро:
Дт 2600 80000 EUR
Кт 2900 80000 EUR;
- перерахування 80000 євро банку-покупцю:
Дт 2900 80000 EUR
Кт 1500 80000 EUR;
- отримання гривень за продану іноземну валюту:
Дт 1200 948000 грн.
Кт 2900 948000 грн.;

- *зарахування комісійної винагороди за продаж іноземної валюти в доходи банку (948000 x 0,6 %):*
Дт 2900 5688 грн.
Кт 6114 5688 грн.;
- *зарахування гривень за продану іноземну валюту (за мінусом комісійних) на поточний рахунок клієнта:*
Дт 2900 942312 грн.
Кт 2600 942312 грн.

Операції з конвертації однієї іноземної валюти в іншу іноземну валюту та одного банківського металу в інший банківський метал за дорученням клієнта відображаються в бухгалтерському обліку на дату розрахунку за курсом такими проводками:

- 1) Дт Рахунки для обліку коштів клієнтів 2600, 2620, 2650.
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» — на суму іноземної валюти чи банківського металу, що купується банком;
- 2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку коштів клієнтів 2600, 2620, 2650 — на суму іноземної валюти чи банківського металу, що продається банком.

Одночасно здійснюється бухгалтерська проводка:

Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» — на суму гривневого еквівалента іноземної валюти чи банківського металу, що купується банком.
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» — на суму гривневого еквівалента іноземної валюти чи банківського металу, що продається банком.

Методика бухгалтерського обліку операцій з купівлі іноземної валюти на аукціоні з метою погашення заборгованості за кредитами, наданими фізичним особам-резидентам, визначена у Листі НБУ від 27.02.2009 р. № 12-111/314-3015. Купівля іноземної валюти на аукціоні супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- 1) перерахування банком грошового забезпечення в гривнях до Національного банку України на купівлю іноземної валюти:
Дт 2800 «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку» (окремий аналітичний рахунок);
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;
- 2) отримання банком купленої на аукціоні іноземної валюти:
Дт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»
Кт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку» (окремий аналітичний рахунок);
- 3) отримання гривні від позичальників на купівлю іноземної валюти:
Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 2600, 2605, 2620, 2625;
Кт 2800 «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку» (окремий аналітичний рахунок);

- 4) погашення позичальником кредитної заборгованості за рахунок купленої на аукціоні іноземної валюти:

Дт 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку» (окремий аналітичний рахунок)

Кт Відповідні рахунки з обліку кредитної заборгованості фізичних осіб.

Для здійснення контролю за використанням купленої на аукціоні іноземної валюти з метою погашення заборгованості за кредитами, наданими фізичним особам та фізичним особам — суб'єктам підприємницької діяльності, використовується позабалансовий активно-пасивний рахунок **9809 «Інші документи за розрахунковими операціями клієнтів»**, за яким відкриваються два аналітичних рахунки: активний 9809 та пасивний 9809. За цими рахунками банк здійснює облік сум купленої та проданої іноземної валюти у подвійній оцінці: номінальній сумі іноземної валюти та гривневому еквіваленті за курсом, зафіксованим на аукціоні. У разі зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют переоцінка за цими рахунками не здійснюється.

За дебетом активного окремого аналітичного рахунку 9809 здійснюється облік сум купленої на аукціоні іноземної валюти з метою погашення кредитів, наданих фізичним особам, в кореспонденції з контррахунком.

За кредитом пасивного окремого аналітичного рахунку 9809 здійснюється облік сум проданої іноземної валюти фізичним особам на підставі реєстрів для погашення кредитної заборгованості в кореспонденції з контррахунком.

Реєстри ведуться банком самостійно із забезпеченням ідентифікації клієнта-позичальника, який погашає кредит за рахунок купленої валюти на аукціоні окремо за фізичними особами, та фізичними особам — суб'єктами підприємницької діяльності.

У разі повернення НБУ невикористаної іноземної валюти, купленої на аукціоні, гривневий еквівалент відображається за кредитом окремого активного рахунку 9809 за тим курсом, за яким іноземна валюта відображалась під час її купівлі. Облік різниці між курсом купівлі іноземної валюти на аукціоні та курсом продажу НБУ невикористаної іноземної валюти здійснюється за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

У разі здійснення банком власних безготівкових операцій з купівлі та продажу іноземної валюти чи банківських металів в обліку використовуються такі рахунки:

- **3540 «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку».** За дебетом рахунку проводяться суми дебіторської заборгованості з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів. За кредитом рахунку проводяться суми погашення дебіторської заборгованості з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів;
- **3640 «Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку».** За кредитом рахунку проводяться суми кредиторської заборгованості з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів. За дебетом рахунку проводяться суми погашення кредиторської заборгованості з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів.

На дату розрахунку операції з купівлі іноземної валюти та банківських металів за національну валюту на МВРУ відображаються за балансовими рахунками наступними проводками:

- 1) перерахування гривні на купівлю іноземної валюти чи банківських металів:
Дт 3540 «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»
Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600;
- 2) зарахування придбаної іноземної валюти чи банківських металів:
Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1500, 1600
Кт 3640 «Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»;
- 3) закриття кредиторської та дебіторської заборгованості і визнання результату від купівлі іноземної валюти чи банківських металів:
  - а) Дт 3640 «Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - б) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» — на суму гривневого еквівалента валюти, що купується
Кт 3540 «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»
Кт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» — на позитивну різницю між гривневим еквівалентом придбаної іноземної валюти за офіційним курсом та вартістю її придбання за курсом купівлі, або Дт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» — на від'ємну різницю між гривневим еквівалентом придбаної валюти за офіційним курсом та вартістю її придбання за курсом купівлі.

Операції з продажу іноземної валюти чи банківських металів за гривні на МВРУ за рахунок коштів банку відображається наступними проведеннями:

- 1) перерахування суми проданої іноземної валюти чи банківських металів:
Дт 3540 «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»
Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1500, 1600;
- 2) отримання суми в гривнях від продажу іноземної валюти чи банківських металів:
Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600
Кт 3640 «Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»;
- 3) закриття кредиторської та дебіторської заборгованості і визнання результату від продажу іноземної валюти чи банківських металів:
  - а) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 3540 «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку» — на суму проданої іноземної валюти;
  - б) Дт 3640 «Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку» — на суму отриманої гривні
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» — на позитивну різницю між гривневим еквівалентом проданої іноземної валюти за офіційним курсом та її вартістю за курсом продажу, або

Дт 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» — на від’ємну різницю між гривневим еквівалентом проданої іноземної валюти за офіційним курсом та її вартістю за курсом продажу.

Облік валютно-обмінних операцій спот

Облік валютно-обмінних операцій, що здійснюються на умовах спот мають свої особливості, які полягають в тому, що на дату операції (дату з якої банк зобов’язується придбати або продати валюту чи банківські метали) вони відображаються на позабалансових рахунках, а саме:

- **9200 «Валюта та банківські метали до отримання за умовами спот».** Рахунок є активним і призначений для обліку сум купленої національної, іноземної валюти та банківських металів, розрахунки за якими відстрочуються з часу укладення договору на строк не більший, ніж звичайний для валютного ринку (як правило, не більше двох операційних днів). За дебетом рахунку проводяться суми купленої, але неотриманої валюти та вартість банківських металів. За кредитом рахунку проводяться суми отриманої валюти та банківських металів.
- **9210 «Валюта та банківські метали до відправлення за умовами спот».** Рахунок є пасивним і призначений для обліку проданої національної, іноземної валюти та банківських металів між датою укладення договору і датою здійснення поставки за операціями спот. За кредитом рахунку проводяться суми проданої, але невідісланої валюти та банківських металів. За дебетом рахунку проводяться суми поставленої валюти та банківських металів.

Купівля іноземної валюти за національну валюту на умовах спот відображається на дату операції такими бухгалтерськими проводками:

- на суму іноземної валюти чи банківського металу, що купується:
Дт 9200 «Валюта та банківські метали до отримання за умовами спот»
Кт 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»;
- на суму валюти, що продається (визначається шляхом множення суми іноземної валюти, що купується на курс угоди):
Дт 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»
Кт 9210 «Валюта та банківські метали до відправлення за умовами спот».

На дату розрахунку за спотовою угодою, банк сторнує попередні проводки, закриваючи позабалансову позицію:

- на суму купленої іноземної валюти чи банківського металу:
Дт 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»
Кт 9200 «Валюта та банківські метали до отримання за умовами спот»;
- на суму проданої валюти чи банківського металу:
Дт 9210 «Валюта та банківські метали до відправлення за умовами спот»

Кт 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».

Продаж іноземної валюти за національну валюту на умовах спот відображається в обліковій системі банку на дату операції наступними бухгалтерськими проведеннями:

- на суму іноземної валюти чи банківського металу, що продається:
Дт 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»
Кт 9210 «Валюта та банківські метали до відправлення за умовами спот»;
- на суму валюти чи банківського металу, що купується (визначається шляхом множення суми іноземної валюти, що продається на курс угоди):
Дт 9200 «Валюта та банківські метали до отримання за умовами спот»
Кт 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».

В момент виконання спотової угоди банк сторнує попередні проводки, закриваючи позабалансову позицію:

- на суму проданої іноземної валюти чи банківського металу:
Дт 9210 «Валюта та банківські метали до відправлення за умовами спот»
Кт 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»;
- на суму купленої валюти чи банківського металу:
Дт 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»
Кт 9200 «Валюта та банківські метали до отримання за умовами спот».

Відображення в обліку на дату розрахунку за операціями з купівлі та продажу іноземної валюти на умовах спот здійснюється аналогічно операціям, що виконуються в той самий день. При цьому реалізований результат від спотової операції визначається як різниця між офіційним курсом гривні щодо іноземної валюти на дату розрахунку та курсом спотової угоди і відображається за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

8.6. Розкриття інформації про валютні операції

Інформація про валютні операції розкривається у таких фінансових звітах:

- квартальному звіті «Баланс»;
- звіті про фінансові результати;
- звіті про рух грошових коштів;
- примітках до річної фінансової звітності:
1.20 «Іноземна валюта»;
37. «Управління фінансовими ризиками».

Активи та зобов'язання банку в іноземній валюті та банківських металах відображаються у звіті «Баланс» в гривневому еквіваленті за офіційним курсом на дату складання звітності або на дату їх визнання.

У кварталному звіті «Баланс» дані про валютні активи та зобов'язання подаються у розрізі таких статей:

- Кошти в інших банках в іноземній валюті;
- Кредити та заборгованість юридичних осіб в іноземній валюті;
- Кредити та заборгованість фізичних осіб в іноземній валюті;
- Кошти банків в іноземній валюті;
- Кошти юридичних осіб в іноземній валюті;
- Кошти юридичних осіб на вимогу в іноземній валюті;
- Кошти фізичних осіб в іноземній валюті;
- Кошти фізичних осіб на вимогу в іноземній валюті;
- Боргові цінні папери, емітовані банком в іноземній валюті.

У річному звіті «Баланс», на відміну від квартального звіту, не передбачено окремих статей за валютними операціями банку, — активи та зобов'язання в іноземній валюті та банківських металах відображаються у складі відповідних статей, що й активи і зобов'язання в національній валюті. Наприклад, кредити надані клієнтам в іноземній валюті чи банківських металах відображаються у гривнях у складі статті «Кредити і заборгованість клієнтів»; залучені банком кошти клієнтів в іноземній валюті чи банківських металах відображаються у гривнях у складі статті «Кошти клієнтів» і т.д.

У кварталному та річному звіті про фінансові результати доходи та витрати за валютними операціями показуються у гривнях у складі відповідних статей, що й доходи і витрати від операцій в національній валюті, за винятком таких статей: «Результат від торгівлі іноземною валютою» та «Результат від переоцінки іноземної валюти».

У звіті про рух грошових коштів, інформація, що стосується валютних операцій окремо не розкривається, за винятком двох статей:

- у звіті про рух грошових коштів, складеного за прямим методом — «Доходи, що отримані за операціями з іноземною валютою» та «Вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти»;
- у звіті про рух грошових коштів, складеного за непрямим методом — «Торговельний результат» та «Вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти».

У примітці до річної фінансової звітності 1.20 «Іноземна валюта» банк розкриває:

- визнання активів, зобов'язань, доходів і витрат в іноземній валюті;
- принципи застосування банком курсів іноземних валют, за якими відображені монетарні та немонетарні активи і зобов'язання в іноземній валюті в звіті «Баланс»;
- статті, за якими відображаються результати переоцінки активів та зобов'язань в іноземній валюті;
- політику керівництва банку щодо ризику збитків унаслідок зміни курсу іноземної валюти.

Примітка 37 «Управління фінансовими ризиками» містить інформацію про цілі, політику та процеси щодо управління фінансовими ризиками, у тому числі валютним ризиком.

Інформація про валютний ризик подається банком у трьох таблицях:

- таблиця 37.1. «Аналіз валютного ризику» містить дані про монетарні активи, монетарні зобов'язання, похідні фінансові інструменти у розрізі доларів США, євро, фунтів стерлінгів та інших валют станом на звітну дату попереднього та звітного року.
- таблиця 37.2. «Зміна фінансового результату та власного капіталу в результаті можливих змін обмінних курсів, що встановлені на звітну дату, за умови, що всі інші

змінні характеристики залишаються фіксованими» містить розрахунок впливу на прибуток (збиток) та власний капітал зміцнення та послаблення доларів США, євро, фунтів стерлінгів та інших валют. Дані наводяться станом на звітну дату попереднього та звітного року.

- таблиця 37.3. «Зміна фінансового результату та власного капіталу в результаті можливих змін обмінного курсу, що встановлений як середньозважений валютний курс, за умови, що всі інші змінні характеристики залишаються фіксованими».

Запитання для перевірки знань

1. Які операції відносяться до валютних?
2. Які види валютних операцій можуть здійснювати банки України?
3. За якими ознаками можна класифікувати валютні операції банків?
4. Які міжнародні стандарти фінансової звітності регламентують питання, пов'язані з визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про валютні операції?
5. Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентується методика бухгалтерського обліку валютних операцій банків України?
6. В якій подвійній оцінці здійснюється бухгалтерський облік операцій в іноземній валюті та банківських металах в банках України?
7. За якими валютними курсами відображаються банківські операції в іноземній валюті та банківських металах під час першого визнання та на кожну наступну після визнання дату балансу?
8. За якими рахунками обліковується нереалізований результат від переоцінки балансових та позабалансових статей в іноземній валюті та банківських металах?
9. Що таке валютна позиція банку і на які види вона поділяється?
10. Які операції в іноземній валюті та банківських металах впливають на розмір відкритої валютної позиції банку?
11. Які бухгалтерські рахунки використовуються для обліку балансової та позабалансової валютної позиції банку?
12. Які касові та розрахункові документи використовуються у процесі здійснення готівкових валютно-обмінних операцій?
13. У якій валюті банки можуть отримувати комісійну винагороду за проведення готівкових валютно-обмінних операцій?
14. Якими бухгалтерськими проводками супроводжуються операції з купівлі-продажу іноземної валюти за гривні касою банку (відділення) та обмінним пунктом?
15. За яким курсом здійснюються готівкові операції з конвертації іноземної валюти і як вони відображаються в обліку?
16. В яких випадках можливе інкасо старих і пошкоджених банкнот іноземних держав з негайною оплатою?
17. Які банкноти іноземних держав приймаються банком на інкасо з послідуною оплатою?
18. Які бухгалтерські проводки виконуються за операціями з приймання на інкасо банкнот іноземних держав?

19. Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентуються банківські операції з іменними і дорожніми чеками в іноземній валюті та методика їх бухгалтерського обліку?
20. Які реквізити повинен містити іменний чек в іноземній валюті?
21. Які бухгалтерські проводки здійснюються за операціями з приймання іменних чеків на інкасо та виплати коштів за ними?
22. Що являє собою дорожній чек і які реквізити він повинен містити?
23. Якими бухгалтерськими записами супроводжуються операції з продажу дорожніх чеків клієнтам та операції з сплати (купівлі) дорожніх чеків у клієнтів?
24. Яким документом оформляються операції з купівлі-продажу банківських металів?
25. Якими бухгалтерськими проводками супроводжуються операції з купівлі-продажу банківських металів за гривні касою банку (відділення)?
26. Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентуються операції з купівлі та продажу безготівкової іноземної валюти і банківських металів та методика їх обліку?
27. Які обмеження встановлені нормативно-правовими актами НБУ щодо операцій з купівлі та продажу безготівкової іноземної валюти і банківських металів?
28. Який збір і у якому розмірі повинні сплачувати юридичні і фізичні особи, які купляють безготівкову іноземну валюту за гривні?
29. Як в бухгалтерському обліку відображаються операції з купівлі та продажу безготівкової іноземної валюти і банківських металів за дорученням клієнтів банку та за власними операціями банку?
30. У яких фінансових звітах розкривається інформація про валютні операції банку?

Тести

1. Які з наведених нижче банківських операцій відносяться до валютних, згідно з чинним законодавством України?
  - а) неторговельні операції з валютними цінностями;
  - б) ведення рахунків клієнтів (нерезидентів) у гривнях;
  - в) ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті;
  - г) операції з банківськими металами;
  - д) усе перераховане вище.
2. Згідно з МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів», за яким валютним курсом мають відображатися операції в іноземних валютах при первісному визнанні у валюті звітності?
  - а) за валютним курсом на дату проведення валютної операції;
  - б) за валютним курсом на дату балансу;
  - в) за валютним курсом на дату переоцінки статті в іноземній валюті до справедливої вартості;
  - г) за будь-яким з наведених вище валютних курсів.

3. Згідно з МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів», за яким валютним курсом на дату балансу мають визнаватися монетарні статті в іноземній валюті?
  - а) за валютним курсом на дату здійснення операції;
  - б) за валютним курсом на дату балансу;
  - в) за валютним курсом на дату переоцінки статті в іноземній валюті до справедливої вартості;
  - г) за будь-яким з наведених вище валютних курсів.
4. Відповідно до вимог МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів», як повинні бути визнані в обліку курсові різниці, що виникають при розрахунках за монетарними статтями за курсами, котрі відрізняються від курсів, за якими вони були первісно відображені?
  - а) визнаються як доходи або витрати протягом того періоду, коли вони виникають;
  - б) визнаються як окремий компонент капіталу;
  - в) визнаються тільки нереалізовані збитки;
  - г) визнаються тільки нереалізовані прибутки;
5. В якій подвійній оцінці здійснюється бухгалтерський облік операцій в банківських металах в банках України?
  - а) в номінальній сумі іноземної валюти;
  - б) в гривневому еквіваленті за офіційним курсом;
  - в) в золотому еквіваленті;
  - г) тройських унціях.
6. Які балансові статті в іноземній валюті і банківських металах повинні переоцінювати українські банки і як часто?
  - а) усі балансові статті кожен день;
  - б) монетарні статті 1 раз в тиждень;
  - в) немонетарні статті при кожній зміні офіційного валютного курсу;
  - г) монетарні статті при кожній зміні офіційного валютного курсу.
7. Які позабалансові статті в іноземній валюті і банківських металах повинні переоцінювати українські банки і як часто?
  - а) усі позабалансові статті при кожній зміні офіційного валютного курсу;
  - б) усі позабалансові статті при кожній зміні офіційного валютного курсу, крім вимог і зобов'язань за похідними фінансовими інструментами;
  - в) тільки позабалансові вимоги при кожній зміні офіційного валютного курсу;
  - г) тільки позабалансові зобов'язання при кожній зміні офіційного валютного курсу.
8. Які з наведених нижче статей в іноземній валюті не підлягають переоцінці в разі зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют?
  - а) залишки в іноземній валюті за рахунками цінних паперів, що обліковуються за собівартістю;
  - б) інвестиції до асоційованих компаній в іноземній валюті;
  - в) інвестиції до дочірніх компаній в іноземній валюті;
  - г) усе перераховане вище.

9. *На якому рахунку обліковується результат від переоцінки балансових монетарних статей в іноземній валюті та банківських металах?*
- а) 9920;
  - б) 6203;
  - в) 3811;
  - г) 6204.
10. *Як називається валютна позиція, за якої сума активів та позабалансових вимог перевищує суму балансових і позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті та банківських металах:*
- а) закрита;
  - б) відкрита довга;
  - в) відкрита коротка;
  - г) позабалансова.
11. *Які операції з нижченаведених не впливають на розмір відкритої валютної позиції банку?*
- а) формування резервів в іноземній валюті за рахунок витрат;
  - б) нарахування доходів та витрат в іноземній валюті;
  - в) купівля за дорученням і кошти клієнтів безготівкової іноземної валюти;
  - г) залучення від клієнтів депозитів в іноземній валюті;
  - д) купівля та продаж готівкової іноземної валюти та банківських металів.
12. *Як вплине на валютну позицію банку операція із продажу касою банку фізичній особі 500 євро за гривні?*
- а) збільшиться довга валютна позиція;
  - б) збільшиться коротка валютна позиція;
  - в) зменшиться коротка валютна позиція;
  - г) ніяк не вплине.
13. *Які з наведених касових документів є бланками суворого обліку?*
- а) квитанція за формою № 377-К;
  - б) квитанція за формою № 377-А;
  - в) довідка —certificate за формою № 377;
  - г) квитанція за формою № 377-і;
  - д) квитанція за формою № 377-І.
14. *Який касовий документ видається пунктом обміну валюти фізичним особам-резидентам як підтвердження здійснення валютно-обмінних операцій:*
- а) квитанція за формою № 377-К;
  - б) квитанція за формою № 377-А;
  - в) довідка —certificate за формою № 377;
  - г) квитанція за формою № 377-і;
  - д) квитанція за формою № 377-І.

15. *Бухгалтерське проведення Дт 1001 Кт 3800 означає:*

- а) банк купив готівкову іноземну валюту;
- б) банк продав готівкову іноземну валюту;
- в) банк купив банківські метали;
- г) банк продав банківські метали.

16. *Який касовий документ видається касою банку фізичній особі-нерезиденту як підтвердження проведення операції з купівлі в неї готівкової іноземної валюти і дорожніх чеків за готівкові гривні:*

- а) квитанція за формою № 377-К;
- б) квитанція за формою № 377-А;
- в) довідка —certificate за формою № 377;
- г) квитанція за формою № 377-і;
- д) квитанція за формою № 377-І.

17. *Яке бухгалтерське проведення виконує банк у разі обміну банківських металів (надходження до банку зливків банківського металу однієї ваги та вибуття зливків того самого металу іншої ваги, які є еквівалентними за загальною вагою та вартістю за офіційним курсом НБУ)?*

- а) Дт 1101 Кт 3800;
- б) Дт 3801 Кт 1001;
- в) Дт 3800 Кт 1101;
- г) в бухгалтерському обліку дана операція не відображається.

18. *Який касовий документ видається касою банку як підтвердження проведення операції з прийняття на інкасо банкнот іноземних держав:*

- а) квитанція за формою № 377-К;
- б) квитанція за формою № 377-А;
- в) довідка —certificate за формою № 377;
- г) квитанція за формою № 377-і;
- д) квитанція за формою № 377-І.

19. *Бухгалтерське проведення Дт 3801 Кт 6204 означає:*

- а) банк купив готівкову іноземну валюту;
- б) банк продав готівкову іноземну валюту;
- в) банк отримав позитивний результат від обмінної операції;
- г) банк отримав негативний результат від обмінної операції.

20. *Яку бухгалтерську проводку виконує банк у разі відмови платника відшкодувати прийняті до сплати на інкасо чеки в іноземній валюті та повернення їх без сплати?*

- а) Дт 9831 Кт 9910;
- б) Дт 9830 Кт 9910;
- в) Дт 9910 Кт 9830;
- г) Дт 9910 Кт 9831.

21. *Бухгалтерські проведення Дт 1001 Кт 1919; Дт 9910 Кт 9819 означають:*
- а) банк отримав від емітента дорожні чеки на консигнацію;
  - б) банк придбав в емітента дорожні чеки;
  - в) банк продав дорожні чеки, що раніше були отримані від емітента на умовах консигнації;
  - г) банк продав дорожні чеки, що раніше були куплені в емітента.
22. *Якою бухгалтерською проводкою відображається в обліку банку операція з прийняття від клієнтів на інкасо з послідуною оплатою банкнот іноземних держав:*
- а) Дт 9910 Кт 9831;
  - б) Дт 1500 Кт 2909;
  - в) Дт 9830 Кт 9910;
  - г) Дт 9831 Кт 9830.
23. *Якою бухгалтерською проводкою відображається операція з продажу касою банку клієнтам дорожніх чеків, що були раніше куплені в емітента:*
- а) Дт 1001 Кт 2909;
  - б) Дт 2909 Кт 1500;
  - в) Дт 9910 Кт 9819;
  - г) Дт 1001 Кт 1011.
24. *Якими бухгалтерськими проводками відображається операція з отримання грошового покриття від банку-платника за іменними чеками в іноземній валюті, що були відіслані на інкасо:*
- а) Дт 9910 Кт 9831;
  - б) Дт 1500 Кт 2909;
  - в) Дт 9830 Кт 9910;
  - г) Дт 9831 Кт 9830.
25. *Бухгалтерське проведення Дт 1500 Кт 1819 означає:*
- а) на коррахунок банку поступило відшкодування від емітента дорожніх чеків за купівлю їх банком у клієнтів;
  - б) на коррахунок банку поступило грошове покриття від банку-платника за іменними чеками в іноземній валюті, що були відіслані на інкасо;
  - в) банк перерахував емітенту кошти за проданими дорожніми чеками, що були отримані на умовах консигнації;
  - г) на коррахунок банку поступило грошове покриття від банку-платника за банкнотами іноземної валюти, що були відіслані на інкасо.
26. *Бухгалтерське проведення Дт 2900 Кт 2600 означає:*
- а) банк зарахував куплену іноземну валюту на поточний рахунок клієнта;
  - б) банк купив у клієнта іноземну валюту за рахунок відкритої валютної позиції;
  - в) банк перерахував продану іноземну валюту банку-покупцю;
  - г) клієнт перерахував кошти на купівлю іноземної валюти.

27. Відповідно до чинного законодавства України, в якій валюті банки можуть отримувати комісійну винагороду за проведення операцій з безготівкової купівлі-продажу іноземної валюти за дорученням клієнтів?
- а) тільки в гривнях;
  - б) в гривнях та іноземній валюті;
  - в) в тій іноземній валюті, яка купляється чи продається;
  - г) в будь-якій іноземній валюті.
28. Яке бухгалтерське проведення виконує банк у разі повернення клієнту залишку його коштів в гривнях, якщо безготівкова іноземна валюта куплена за курсом, що нижчий, ніж заявлено клієнтом?
- а) Дт 2600 Кт 2900;
  - б) Дт 1200 Кт 2600;
  - в) Дт 1500 Кт 2600;
  - г) Дт 2900 Кт 2600.
29. Бухгалтерське проведення Дт 3540 Кт 1500 означає:
- а) банк перерахував іншому банку гривні на купівлю іноземної валюти для власних потреб;
  - б) банк зарахував собі придбану на МВРУ іноземну валюту для власних потреб;
  - в) на коррахунок банку поступили гривні за продану власну іноземну валюту на МВРУ;
  - г) банк закрити дебіторську заборгованість з придбання іноземної валюти для власних потреб на МВРУ.
30. Бухгалтерське проведення Дт 3640 Кт 3800 означає:
- а) банк перерахував іншому банку гривні на купівлю іноземної валюти для власних потреб;
  - б) банк закрити кредиторську заборгованість з купівлі іноземної валюти для власних потреб на МВРУ;
  - в) на коррахунок банку поступили гривні за продану власну іноземну валюту на МВРУ;
  - г) банк зарахував собі придбану на МВРУ іноземну валюту для власних потреб.

Задачі

Задача 8.1.

Упродовж дня касою банку було проведено такі обмінні операції:

- куплено 1800 доларів США;
- куплено 500 євро;
- продано 3000 доларів США;
- продано 2400 євро;
- продано 1000 швейцарських франків.

Курси банку в цей день були такі:

Назва валюти	Курс купівлі	Курс продажу
Долар США	7,5 USD/UAH	8,4 USD/UAH
Євро	9,7 EUR/UAH	10,8 EUR/UAH
Швейцарський франк	6,5 CHF/UAH	7,5 CHF/UAH

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют в цей день становив:

1 USD — 7,7 USD/UAH;

1 EUR — 9,852920 EUR/UAH;

1 CHF — 6,612893 CHF/UAH.

Необхідно:

Відобразити зазначені вище операції з купівлі та продажу іноземної валюти на рахунках бухгалтерського обліку банку.

Задача 8.2.

Фізична особа звернулася в касу банку з проханням проконвертувати 3000 доларів США в євро. Комісійні банку за конверсійні операції становлять 3 % від суми валюти, наданої для конверсії. У цей день були встановлені такі офіційні курси гривні до іноземних валют:

1 USD = 7,70 USD/UAH;

1 EUR = 10,536680 EUR/UAH.

Необхідно:

Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за даною операцією.

Задача 8.3.

Упродовж дня касою банку було проведено такі операції з банківськими металами:

1) продано фізичним особам:

- зливов банківського золота номіналом 1 тройська унція за ціною 8208 грн.;
- зливов банківського срібла номіналом 1 тройська унція за ціною 205 грн.

2) куплено у фізичних осіб:

- зливов банківського золота номіналом 20 грам за ціною 2400 грн.;
- зливов банківського срібла номіналом 100 грам за ціною 220 грн

Офіційні курси банківських металів в цей день становили:

1 тройська унція золота — 7043, 575 грн.

1 тройська унція срібла — 98,56 грн.

1 тройська унція = 31,1034807 грами.

Необхідно:

Відобразити операції з купівлі та продажу банківських металів на рахунках бухгалтерського обліку банку.

Задача 8.4.

2.03.2009 р. фізична особа здала в касу банку три пошкоджені банкноти (пропалені) номіналом по 100 доларів США на інкасо з послідуною оплатою. Комісійні банку за приймання банкнот іноземних держав на інкасо становлять 10 % від номіналу прийнятих банкнот і сплачуються клієнтом у гривнях за офіційним курсом. 2.03.2009 р. офіційний курс гривні до долара США становив 7,70 USD/UAH.

3.03.2009 р. банк відправив прийняті три пошкоджені банкноти номіналом по 100 доларів США на інкасо.

20.03.2009 р. від іноземного банку надійшло грошове покриття у сумі 300 доларів США за відправленими на інкасо банкнотами, про що було повідомлено клієнта. В цей же день касою банку було виплачено клієнту 300 доларів США.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за операцією з інкасо банкнот іноземної валюти.

Задача 8.5.

Банком було проведено такі операції з іменним чеком:

4.03.2009 р. банк прийняв від фізичної особи іменний чек на суму 10000 доларів США на інкасо. Комісійна винагорода банку за дану операцію становить 2 % від номіналу чека і сплачується клієнтом у гривнях за офіційним курсом. 4.03.2009 р. офіційний курс гривні до долара США становив 7,70 USD/UAH.

5.03.2009 р. банк відіслав прийнятий чек на інкасо американському банку Citibank N.A.

6.04.2009 р. на коррахунок банку надійшло грошове покриття від Citibank N.A. за іменним чеком у сумі 10000 доларів США та дебетове повідомлення на суму 85 доларів США за витрати, пов'язані з іменним чеком.

7.04.2009 р. банк виплатив фізичній особі кошти за чеком готівкою у сумі 10000 доларів США.

Необхідно:

Зробити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями з іменним чеком.

Задача 8.6.

Упродовж дня касою банку було продано дорожні чеки (бланки яких були куплені банком раніше на умовах попередньої оплати):

- фізичній особі на суму 3000 євро (оплата в євро готівкою);
- юридичній особі на суму 10000 євро (оплата в євро з поточного рахунку).

Комісійні банку за продаж чеків становлять 1 % від суми чеків і сплачуються клієнтом у гривнях за офіційним курсом. В цей день офіційний курс гривні до євро становив 10,536680 EUR/UAH.

Необхідно:

Зробити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.

Задача 8.7.

9.02. 2009 р. касою банку було викуплено у фізичної особи-нерезидента дорожні чеки загальним номіналом 1000 австралійських доларів. Комісійні банку за операцію з купівлі дорожніх чеків у клієнтів становлять 1 % від суми чеків і сплачуються у гривнях за офіційним курсом. Офіційний курс гривні до австралійського долара в цей день становив 5,076993 AUD/UAH.

10.02.2009 р. банк відправив сплачені дорожні чеки номіналом 1000 австралійських доларів банку-емітенту для отримання відшкодування.

16.02.2009 р. банк отримав відшкодування за дорожніми чеками у сумі 1000 австралійських доларів та дебетове повідомлення на списання комісійної винагороди за оброблення дорожніх чеків у сумі 4 австралійських доларів.

Необхідно:

Зробити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями з дорожніми чеками.

Задача 8.8.

12.02. 2009 р. фірма подала в банк заяву на купівлю 50 000 англійських фунтів стерлінгів та перерахувала на відповідний банківський рахунок 587 000 грн. В цей самий день банк купив 50 000 фунтів за курсом 11,56 GBP/UAH та зарахував їх на валютний рахунок клієнта. Залишок гривні банк повернув на рахунок клієнта.

Комісійна винагорода за купівлю іноземної валюти становить 1,5 % і утримується банком із суми гривень, за які куплено іноземну валюту.

Сума збору на обов'язкове державне пенсійне страхування становить 0,5 % від суми коштів у гривні, на яку була здійснена купівля іноземної валюти.

Необхідно:

Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за даною операцією.

Задача 8.9.

19.02.2009 р. підприємство подало в банк заяву на продаж 120 000 швейцарських франків. В цей самий день банк продав 120 000 швейцарських франків за курсом 6,75 CHF/UAH на МВРУ. Комісійна винагорода банку за продаж іноземної валюти становить 1,5 % та утримується із суми гривень, отриманих від продажу іноземної валюти. Кошти, отримані від продажу швейцарських франків, зменшені на суму комісійної винагороди, банк зарахував на поточний рахунок підприємства.

Необхідно:

Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за даною операцією.

Задача 8.10.

17.02.2009 р. банк на основі заяви клієнта уклав угоду на МВРУ про купівлю 450 000 канадських доларів за гривні на умовах спот за курсом 6,18 CAD/UAH. Офіційний курс НБУ гривні до канадського долара становив:

- на 17.02.2009 р. — 6,177130 CAD/UAH;
- на момент виконання угоди — 6,106863 CAD/UAH.

Необхідно:

1. Визначити на яку дату припадає виконання угоди.
2. Здійснити необхідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за операцією.

Задача 8.11.

1.04 2009 р. банк від свого імені уклав угоду на МВРУ про продаж 300 000 євро за гривні на умовах спот за курсом 10,25 EUR/UAH. Офіційний курс НБУ гривні до євро становив:

- на 1.04.2009 р. — 10, 247160 EUR/UAH;
- на момент виконання угоди — 10,311840 EUR/UAH.

Необхідно:

1. Визначити на яку дату припадає виконання угоди.
2. Здійснити необхідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за операцією.

Розділ 9

ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ І НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Питання до розгляду

- 9.1. *Поняття необоротних активів банку та їх класифікація.*
- 9.2. *Методологічні засади бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів.*
- 9.3. *Облік операцій з придбання та створення основних засобів і нематеріальних активів.*
- 9.4. *Облік витрат на підтримання об'єктів необоротних активів у робочому стані та поліпшення основних засобів і удосконалення нематеріальних активів.*
- 9.5. *Переоцінка основних засобів та нематеріальних активів.*
- 9.6. *Амортизація основних засобів та нематеріальних активів. Методи нарахування амортизації.*
- 9.7. *Визнання зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів.*
- 9.8. *Облік вибуття основних засобів та нематеріальних активів.*
- 9.9. *Облік необоротних активів, утримуваних для продажу.*
- 9.10. *Облік інвестиційної нерухомості.*
- 9.11. *Облік гудвілу.*
- 9.12. *Розкриття інформації про основні засоби та нематеріальні активи банку.*

9.1. Поняття необоротних активів банку та їх класифікація

Необоротні активи — це основні засоби (необоротні матеріальні активи) та нематеріальні активи.

Основні засоби — це матеріальні активи, які банк утримує з метою використання їх у процесі своєї діяльності, надання послуг, здавання в лізинг (оренду) іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікуються за такими групами:

а) основні засоби:

- земельні ділянки;
- будинки, споруди і передавальні пристрої;
- машини та обладнання;
- транспортні засоби;

- інструменти, прилади, інвентар (меблі);
- інші основні засоби;

б) інші необоротні матеріальні активи:

- бібліотечні фонди;
- малоцінні необоротні матеріальні активи;
- тимчасові (нетитульні) споруди;
- інші необоротні матеріальні активи;

в) незавершені капітальні інвестиції.

На підставі зазначених груп банки самостійно здійснюють класифікацію основних засобів і встановлюють вартісні ознаки предметів, що входять до складу необоротних матеріальних активів.

Земля чи будівля або частина будівлі, або їх поєднання, що утримувані власником або лізингоодержувачем за договором про фінансовий лізинг (оренду) з метою отримання лізингових (орендних) платежів або збільшення вартості капіталу чи для досягнення обох цілей відноситься до категорії «**інвестиційна нерухомість**».

До інвестиційної нерухомості належать:

- земля, що утримується з метою отримання вигод від зростання капіталу в довгостроковій перспективі, а не для реалізації в короткостроковій перспективі в процесі діяльності;
- земля, подальше використання якої на цей час не визначено;
- будівля, що перебуває у власності банку або в розпорядженні за договором про фінансовий лізинг (оренду) та надається в лізинг (оренду) за одним або кількома договорами про оперативний лізинг (оренду);
- будівля, що не зайнята на цей час та призначена для надання в лізинг (оренду) за одним або кількома договорами про оперативний лізинг (оренду).

Нематеріальний актив — це актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується банком з метою використання у своїй діяльності понад один рік (або один операційний цикл, якщо він перевищує один рік) в адміністративних цілях або надання в лізинг (оренду) іншим особам.

Бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за такими їх групами:

- права на користування майном (земельною ділянкою, будівлею, право на оренду приміщень тощо);
- права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо);
- авторське право та суміжні з ним права (право на комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних) тощо);
- незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;
- інші нематеріальні активи (право на проведення діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Банки самостійно визначають групи залежно від виду та способу використання нематеріальних активів у своїй діяльності.

Банк має класифікувати **необоротні активи як утримувані для продажу**, якщо балансова вартість таких активів відшкодовуватиметься шляхом операції з продажу, а не поточного використання.

Необоротні активи класифікуються як утримувані для продажу, якщо на дату прийняття рішення щодо визнання їх активами, що утримуються для продажу, виконуються такі умови: стан активів, у якому вони перебувають, дає змогу здійснити негайний продаж і є високий ступінь імовірності їх продажу протягом року з дати класифікації.

9.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів

На міжнародному рівні питання, пов'язані з визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про необоротні активи регламентуються такими МСФЗ:

- МСБО 16 «Основні засоби»;
- МСБО 38 «Нематеріальні активи»;
- МСБО 36 «Зменшення корисності активів»;
- МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість»;
- МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»;
- МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність».

Згідно з МСБО 16 «Основні засоби», собівартість об'єкта основних засобів слід визнавати активом, якщо і тільки якщо:

- а) існує ймовірність, що майбутні економічні вигоди, пов'язані з об'єктом, надійдуть до суб'єкта господарювання;
- б) собівартість об'єкта можна достовірно оцінити.

Відповідно до МСБО 16, первісна оцінка основних засобів здійснюється за їхньою собівартістю. При цьому собівартість об'єкта основних засобів складається з:

- а) ціни його придбання, включаючи імпортні мита та невідшкодовувані податки на придбання після вирахування торговельних та цінових знижок;
- б) будь-яких витрат, які безпосередньо пов'язані з доставкою активу до місця розташування та приведення в стан, необхідний для його експлуатації у спосіб визначений управлінським персоналом;
- в) первісної попередньої оцінки витрат на демонтаж, переміщення об'єкта та відновлення території, на якій він розташований, зобов'язання за якими суб'єкт господарювання бере або коли його купують, або внаслідок використання об'єкта протягом певного періоду з метою, яка відрізняється від виробництва запасів протягом цього періоду.

У випадку, коли оплата придбаних основних засобів відстрочується, то ринкова процентна ставка повинна бути визнана в обліку або капіталізована.

Якщо об'єкт основних засобів придбаний в обмін на інший актив (подібний або не-подібний), то його собівартість оцінюється за справедливою вартістю, якщо а) операція обміну має комерційну сутність та б) справедливую вартість отриманого активу або відданого активу можна достовірно оцінити. Придбаний об'єкт оцінюють таким чином, навіть якщо суб'єкт господарювання не може негайно припинити визнання відданого активу. Якщо придбаний об'єкт не оцінюється за справедливою вартістю, його собівартість оцінюють за балансовою вартістю відданого активу.

Відповідно до МСБО 16, подальші видатки, пов'язані з об'єктом основних засобів, повинні додаватися до балансової вартості цього активу, якщо є ймовірність того, що

майбутні економічні вигоди, які перевищують первісно оцінений рівень продуктивності існуючого активу, надходитимуть до підприємства. Подальші видатки на основні засоби визнаються як актив тільки тоді, коли вони покращують їх стан, підвищуючи оцінений спочатку рівень його продуктивності. Прикладами таких поліпшень є модернізація, модифікація, дообладнання, добудова, реконструкція.

Витрати на ремонт чи обслуговування основних засобів здійснюються для відновлення або підтримання майбутніх економічних вигід, що їх підприємство може очікувати від оціненого спочатку рівня продуктивності активу. В такому разі вони визнаються витратами періоду, коли вони були понесені.

Після первісного визнання основних засобів їх подальший облік може здійснюватися, згідно з МСБО 16, за однією із двох моделей:

- 1) за моделлю собівартості, згідно з якою, основні засоби відображаються в обліку за собівартістю за вирахуванням накопиченої амортизації та збитків від зменшення корисності;
- 2) за моделлю переоцінки, яка передбачає відображення в обліку основних засобів за переоціненою вартістю, яка відповідає їх справедливій вартості за вирахуванням накопиченої амортизації та збитків від зменшення корисності.

У випадку застосування моделі переоцінки, переоцінку потрібно здійснювати настільки регулярно, щоб їх залишкова вартість не відрізнялась суттєво від їх справедливої вартості на дату балансу.

Якщо в результаті переоцінки балансова вартість основного засобу збільшилася, то збільшення відображається безпосередньо за кредитом рахунку власного капіталу під назвою «Дооцінка». Проте це збільшення має визнаватися у звіті про фінансові результати, якщо воно сторнує зменшення від переоцінки того самого активу, яке раніше було визнане у звіті про фінансові результати.

Якщо балансова вартість активу зменшилася в результаті переоцінки, зменшення має визнаватися у звіті про фінансові результати. Проте зменшення слід безпосередньо відображати за дебетом рахунку власного капіталу під назвою «Дооцінка», якщо існує кредитове сальдо дооцінки щодо цього активу.

Коли припиняється визнання переоціненого активу, дооцінку, що входить до власного капіталу стосовно цього активу, можна прямо перенести до нерозподіленого прибутку, або можна залишити на рахунку власного капіталу під назвою «Дооцінка». Перенесення дооцінки до нерозподіленого прибутку не повинно здійснюватися через звіт про фінансові результати.

МСБО 16 вимагає, щоб при проведенні переоцінки об'єкту основного засобу також здійснювалась переоцінка усього класу, до якого належить даний об'єкт. При цьому клас основних засобів трактується як група активів, однакових за характером і способом використання в діяльності підприємства. Прикладами окремих класів активів є земля; кораблі; літаки; автомобілі, меблі та приладдя; офісне обладнання.

Стосовно амортизації основних засобів у МСБО 16 «Основні засоби» містяться наступні вимоги. Суму активу, що амортизується, слід розподіляти на систематичній основі протягом строку його корисної експлуатації. Ліквідаційну вартість та строк корисної експлуатації активу слід переглядати принаймні на кінець кожного фінансового року та, якщо очікування відрізняються від попередніх оцінок, зміну (зміни) слід

відображати як зміну в обліковій оцінці відповідно до МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки». Метод амортизації, що використовується, має відображати очікувану форму споживання майбутніх економічних вигід від цього активу суб'єктом господарювання. Кожну частину об'єкта основних засобів, собівартість якої є суттєвою стосовно загальної собівартості об'єкта, слід амортизувати окремо. Амортизаційні відрахування за кожен період слід визнавати у звіті про фінансові результати, якщо вони не включені до балансової вартості іншого активу.

Компенсацію від третіх сторін за об'єкти основних засобів, корисність яких зменшилась, втрачені або віддані об'єкти, слід включати до прибутку чи збитку, коли компенсація стає такою, що підлягає отриманню.

Зменшення корисності або втрата об'єктів основних засобів, відповідні позови щодо компенсації або виплати компенсації від третіх сторін та будь-яке подальше придбання або будівництво активів для заміни — це окремі економічні події та обліковуються окремо таким чином:

- а) зменшення корисності об'єктів основних засобів визнається відповідно до МСБО 36 «Зменшення корисності активів»;
- б) припинення визнання об'єктів основних засобів, які вибули з експлуатації або ліквідовані, визначається згідно з МСБО 16;
- в) компенсація від третіх сторін за об'єкти основних засобів, корисність яких зменшилась, втрачені або віддані об'єкти, включається до визначення прибутку чи збитку, коли вона стає такою, що підлягає отриманню;
- г) собівартість об'єктів основних засобів, які були відновлені, придбані або збудовані з метою заміни, визначається згідно з МСБО 16.

Слід припиняти визнання балансової вартості об'єкта основних засобів: а) після вибуття або б) коли не очікують майбутніх економічних вигід від його використання або вибуття. Прибуток чи збиток, що виникає від припинення визнання об'єкта основних засобів слід включати до прибутку чи збитку, коли припиняється визнання об'єкту (якщо МСБО 17 не вимагає іншого після продажу з подальшою орендою). Прибутки не слід класифікувати як дохід.

Прибуток або збиток, що виникає від припинення визнання об'єкта основних засобів, слід визнавати як різницю між чистими надходження від вибуття, у разі їх наявності, та балансовою вартістю об'єкта.

Питання, пов'язані з обліком нематеріальних активів регламентуються МСБО 38 «Нематеріальні активи». Даний стандарт вимагає, щоб підприємство визнавало в обліку придбаний або створений нематеріальний актив тільки тоді, коли існує імовірність отримання в майбутньому економічних вигод, пов'язаних з цим активом, та його вартість може бути достовірно визначена.

Нематеріальні активи первісно оцінюються за собівартістю. Якщо нематеріальний актив не відповідає своєму визначенню та критеріям визнання, то видатки на цей об'єкт, повинні визнаватися витратами на момент їхнього понесення.

Згідно з МСБО 38, усі видатки на дослідження мають визнаватися як витрати на час їхнього понесення. При цьому під **дослідженням** розуміють сплановані дослідження, здійснювані вперше певним підприємством для отримання і розуміння нових наукових або технічних знань.

Нематеріальний актив, який виникає в результаті розробок (чи на етапі розробок внутрішнього проекту), слід визнавати, якщо і тільки якщо суб'єкт господарювання може продемонструвати все, що зазначено нижче:

- а) технічну можливість завершити створення нематеріального активу так, щоб він був придатний для використання або продажу;
- б) свій намір завершити створення нематеріального активу та використовувати або продати його;
- в) свою здатність використовувати або продати нематеріальний актив;
- г) як нематеріальний актив генеруватиме ймовірні майбутні економічні вигоди. Серед іншого, суб'єктові господарювання слід продемонструвати існування ринку для результатів експлуатації нематеріального активу чи для самого нематеріального активу або (якщо його використовуватимуть внутрішньо) корисність нематеріального активу;
- г) наявність відповідних технічних, фінансових та інших ресурсів для завершення розробок та використання чи продажу нематеріального активу;
- д) свою здатність достовірно оцінити видатки, які відносяться до нематеріального активу протягом його розробки.

Розробки — це застосування даних наукових досліджень чи інших знань для планування і проектування виробництва нових або вдосконалених матеріалів, механізмів, товарів, технологій, систем (послуг) до початку їх серійного виробництва (надання) або використання (отримання).

Видатки на розробку капіталізуються (капіталізація — це визнання витрат як частини собівартості активу) лише після того, коли встановлена технічна та комерційна придатність активу для його продажу або використання. Це означає, що підприємство повинно мати намір і можливість завершити створення нематеріального активу, щоб він був придатний для використання або продажу та мати здатність продемонструвати як актив генеруватиме майбутні економічні вигоди.

Якщо підприємство не може відокремити етап дослідження від етапу розробок внутрішнього проекту для створення нематеріального активу, то підприємство розглядає видатки на такий проект так, ніби вони були понесені лише на етапі дослідження.

Наступні об'єкти визнаються як витрати на момент їхнього понесення:

- внутрішньогенерований гудвіл;
- витрати на створення підприємства;
- витрати на навчання, підготовку чи перепідготовку персоналу;
- витрати на рекламу;
- витрати на переміщення підприємства.

Внутрішньогенеровані торгові марки, заголовки, назви видань, переліки клієнтів та інші подібні своєю сутністю об'єкти не слід визнавати як нематеріальні активи.

Згідно з МСБО 38, після первісного визнання, подальший облік нематеріальних активів може здійснюватися за однією із з двох моделей:

- за моделлю собівартості, згідно з якою, нематеріальні активи відображаються в обліку за собівартістю за вирахуванням накопиченої амортизації та збитків від зменшення корисності;

- за моделлю переоцінки, яка передбачає відображення в обліку нематеріальних активів за переоціненою вартістю (яка базується на їхній справедливій вартості) за вирахуванням накопиченої амортизації і збитків від зменшення корисності, якщо тільки справедлива вартість може бути визначена з посиланням на активний ринок.

При використанні моделі переоцінки, якщо балансова вартість нематеріального активу збільшилася в результаті переоцінки, то збільшення має відображатися в кредиті рахунку капіталу під назвою «Дооцінка». Проте збільшення від переоцінки має визнаватися як дохід, якщо воно сторнує зниження від переоцінки того самого активу, яке раніше було визнане як витрати. Якщо в результаті переоцінки балансова вартість нематеріального активу зменшилася, то зменшення має визнаватися як витрати. Проте зменшення від переоцінки слід безпосередньо вираховувати з будь-якої дооцінки, що з ним пов'язана, якщо це зменшення не перевищує суми дооцінки цього самого активу.

Подальші видатки на нематеріальний актив після його придбання чи завершення створення слід визнавати як витрати на час їхнього понесення, якщо: а) не є ймовірним, що ці видатки спричинять генерування активом майбутніх економічних вигід, які перевищують його первісно оцінений рівень ефективності; б) ці видатки не можна достовірно оцінити та віднести до активу.

У МСБО 38 нематеріальні активи класифікуються на дві категорії:

- нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання, тобто за якими неможливо передбачити період впродовж якого ці активи, як очікується, будуть приносити економічні вигоди;
- нематеріальні активи з визначеним строком корисного використання, тобто з обмеженим періодом принесення економічних вигід підприємству.

Згідно з МСБО 38, нарахування амортизації здійснюється лише для нематеріальних активів, які мають визначений термін корисного використання. Амортизаційні відрахування за кожний період мають визнаватися як витрати у звіті про фінансові результати, якщо тільки інший МСФЗ не вимагає включення їх до собівартості іншого активу. Метод амортизації має відображати форму, за якою економічні вигоди від активу споживаються підприємством. Якщо цю форму не можна достовірно визначити, то використовується прямолінійний метод.

Ліквідаційна вартість нематеріального активу прирівнюється до нуля, крім випадків, коли існує невідомне зобов'язання іншої особи придбати актив наприкінці строку його корисного використання або коли ліквідаційна вартість може бути визначена на підставі інформації існуючого активного ринку і очікується, що такий ринок існуватиме наприкінці строку корисного використання нематеріального активу.

Нематеріальні активи з невизначеним терміном корисного використання не підлягають амортизації. Водночас період корисного використання нематеріального активу, який не амортизують повинен переглядатися у кожному звітному періоді з метою визначення, чи зберігаються події та обставини, що зумовили висновок щодо невизначеного періоду корисного використання такого активу. Якщо ні, тоді зміни в оцінці строку корисного використання з невизначеного на визначений повинні обліковуватися як зміни в облікових оцінках згідно з МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки».

Визнання нематеріального активу слід припиняти: а) в разі його вибуття або б) якщо від його використання та наступного вибуття не очікується майбутньої економічної вигоди. Прибутки або збитки, що виникають від припинення визнання нематеріального активу в результаті його ліквідації чи вибуття, слід визначати як різницю між чистими надходженнями від вибуття та балансовою вартістю активу. Їх належить визнавати в звіті про фінансовий результат, коли припиняється визнання активу. Надходження не повинні класифікуватися як дохід.

Питання, пов'язані з визнанням в обліку зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів регламентуються МСБО 36 «Зменшення корисності активів».

Відповідно до МСБО 36, зменшення корисності активу визнається, якщо його балансова вартість перевищує більшу з двох оцінок: чисту ціну продажу та вартість використання. **Чиста ціна продажу** — це сума, яку можна отримати від продажу активу в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами, мінус витрати на ліквідацію. **Вартість використання** — це дисконтована теперішня вартість оцінених майбутніх грошових потоків, які за очікуванням виникнуть від безперервного використання активу та ліквідації наприкінці строку його корисної експлуатації.

Згідно з МСБО 36, на кожну дату балансу підприємство має переглядати усі активи з метою виявлення ознак зменшення їх корисності. У стандарті міститься перелік зовнішніх та внутрішніх ознак зменшення корисності активів. Якщо підприємство ідентифікує одну з наведених чи інших ознак того, що корисність активу може зменшитися, то підприємство має визначити суму очікуваного відшкодування активу.

МСБО 36 також вимагає, щоб підприємство кожного року здійснювало оцінку суми очікуваного відшкодування, незалежно від наявності ознак щодо можливого зменшення корисності, таких типів нематеріальних активів:

- нематеріального активу, термін корисної експлуатації якого не визначений;
- нематеріального активу, який ще не готовий для використання;
- гудвілу, придбаного у результаті об'єднання бізнесу.

Збитки від зменшення корисності необоротних активів мають одразу визнаватися як тільки сума очікуваного відшкодування активу менша його балансової вартості. Збитки від зменшення корисності активів, які не переоцінювалися, визнаються витратами у звіті про фінансові результати, а за активами які переоцінювалися — зменшенням додаткового капіталу за результатами переоцінки.

Після визнання збитку від зменшення корисності нарахування амортизації необоротних активів коригується у майбутніх періодах для розподілу переглянутої балансової вартості активу мінус його ліквідаційна вартість на систематичній основі протягом строку корисної експлуатації, що залишається.

В Україні методологічні засади формування в бухгалтерському обліку банків інформації про операції з основними засобами та нематеріальними активами регламентуються Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р.

Згідно із зазначеною Інструкцією, об'єкт основних засобів або нематеріальний актив (придбаний або створений) визнається активом, якщо є імовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, і його вартість може бути достовірно визначена.

Одиницею обліку основних засобів є окремий інвентарний об'єкт основних засобів. Бібліотечні фонди, внутрішні телефонна і комп'ютерна мережі, системи безпеки (відеоспостереження) та комплекс охоронно-пожежної сигналізації можуть обліковуватись як окремий інвентарний об'єкт основних засобів. Формування бібліотечного фонду здійснюється відповідно до законодавства України.

Придбані (створені) основні засоби та нематеріальні активи визнаються за первісною вартістю.

Первісна вартість придбаного об'єкта основних засобів складається з таких витрат:

- суми, що сплачується постачальникам активів (з вирахуванням торговельних знижок) та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);
- реєстраційних зборів, державного мита та аналогічних платежів, що здійснюються у зв'язку з придбанням (отриманням) прав на об'єкт основних засобів;
- суми ввізного мита;
- суми непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних засобів (якщо вони не відшкодовуються банку);
- витрат зі страхування ризиків, пов'язаних з доставкою основних засобів;
- витрат на транспортування, установку, монтаж, налагодження основних засобів;
- інших витрат, що безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, у якому вони придатні для використання за призначенням.

Адміністративні та інші витрати, які не належать безпосередньо до витрат на придбання або доведення об'єкта до робочого стану, не включаються до його первісної вартості.

Первісна вартість придбаного нематеріального активу складається з вартості придбання (з вирахуванням торговельних знижок), мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням та доведенням до стану, придатного для використання за призначенням.

Нематеріальний актив, отриманий у результаті його розроблення, слід відображати в балансі, якщо банк має:

- намір, технічні засоби та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, придатного для реалізації або використання;
- змогу отримати майбутні економічні вигоди від реалізації або використання нематеріального активу;
- інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних із розробленням нематеріального активу.

Якщо нематеріальний актив не відповідає зазначеним критеріям визнання, то витрати, що пов'язані з його придбанням або створенням, визнаються витратами звітного періоду, протягом якого вони були здійснені.

Не визнаються нематеріальним активом і підлягають відображенню в складі витрат звітного періоду, у якому вони були здійснені, такі витрати:

- на дослідження;
- на підготовку і перепідготовку кадрів;
- на рекламу;
- на створення, реорганізацію та переміщення банку або його частини;
- на створення внутрішньої ділової репутації банку, вартість видань.

Первісна вартість окремого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, за які сплачена загальна сума, визначається розподілом цієї суми пропорційно справедливій вартості кожного з придбаних об'єктів.

Первісна вартість об'єктів, переведених з оборотних активів, товарів, готової продукції тощо до основних засобів, дорівнює їх собівартості.

Нематеріальні активи, отримані внаслідок об'єднання банків, визнаються в бухгалтерському обліку та оцінюються за їх справедливою вартістю. Якщо їх справедливу вартість визначити неможливо, то вони відображаються в складі гудвілу.

Справедливою вартістю придбаних ідентифікованих активів (земля, будівлі, машини та устаткування) є їх ринкова вартість. Якщо немає даних про ринкову вартість машин та устаткування, то використовується відновлювальна вартість з вирахуванням суми зносу на дату оцінки. Для інших основних засобів справедливою вартістю є відновлювальна вартість з вирахуванням суми зносу на дату оцінки.

Первісна вартість об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, отриманого в обмін на подібний об'єкт, дорівнює залишковій вартості переданого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів. Якщо залишкова вартість переданого об'єкта перевищує його справедливу вартість, то різниця відображається за рахунками витрат. Первісною вартістю об'єкта основних засобів чи нематеріальних активів, отриманого в обмін на подібний об'єкт, є справедлива вартість переданого об'єкта.

Первісна вартість об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, отриманого в обмін (або частковий обмін) на неподібний об'єкт, дорівнює справедливій вартості переданого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, збільшеній (зменшеній) на суму грошових коштів або їх еквівалентів, що були передані (отримані) під час обміну.

Створені основні засоби та нематеріальні активи визнаються активами за тими самими критеріями, що визначені для придбаних необоротних активів. Первісна вартість об'єкта основних засобів і нематеріальних активів, створених банком, включає прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, що безпосередньо пов'язані зі створенням цього активу та доведенням його до стану, придатного для використання за призначенням.

Первісна вартість основних засобів збільшується на суму витрат, пов'язаних із поліпшенням об'єкта (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), у результаті чого збільшуються майбутні економічні вигоди, первісно очікувані від використання цього об'єкта.

Первісна вартість нематеріальних активів збільшується на суму витрат, пов'язаних з удосконаленням цих нематеріальних активів і підвищенням їх можливостей та строку використання, що сприятиме збільшенню первісно очікуваних майбутніх економічних вигод.

Витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта основних засобів і нематеріальних активів у придатному для використання стані та одержання первісно визначеної суми майбутніх економічних вигод від його використання, включаються до складу витрат звітного періоду і не впливають на його залишкову вартість.

Після первісного визнання об'єкта основних засобів як активу його подальший облік має здійснюватися із застосуванням одного з таких двох методів:

- а) за первісною вартістю (собівартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності;
- б) за переоціненою вартістю (справедливою вартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності.

Обраний метод банки зобов'язані застосовувати для всіх об'єктів певної групи основних засобів і не поєднувати об'єкти з різними методами оцінки в одну групу.

У разі застосування методу первісної вартості (собівартості) переоцінка необоротних активів не здійснюється.

Переоцінку потрібно здійснювати, якщо залишкова вартість об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату складання балансу. Під час переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату має здійснюватися переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить цей об'єкт. Переоцінка групи основних засобів, об'єкти якої вже зазнали переоцінки, надалі має проводитися з такою регулярністю, щоб їх залишкова вартість на дату балансу суттєво не відрізнялася від справедливої вартості.

Не підлягають переоцінці малоцінні необоротні матеріальні активи і бібліотечні фонди, якщо амортизація їх вартості нараховується у першому місяці використання в розмірі 50 % вартості, що амортизується, а решта 50 % процентів вартості, що амортизується, — у місяці їх вилучення з активів (списання з балансу) внаслідок невідповідності критеріям визнання їх активом або в першому місяці їх використання в розмірі 100 % вартості.

Порядок проведення переоцінки банк визначає самостійно з урахуванням вимог законодавства України.

Після первісного визнання нематеріального активу його облік надалі має здійснюватися із застосуванням одного з таких двох методів:

- а) за первісною вартістю (собівартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності;
- б) за переоціненою вартістю (справедливою вартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності.

Банки здійснюють оцінку нематеріальних активів за справедливою вартістю, якщо для таких активів є активний ринок. У разі переоцінки окремого об'єкта нематеріальних активів слід переоцінювати всі інші активи тієї групи, до якої належить цей об'єкт (крім тих, щодо яких немає активного ринку). Якщо банк здійснив переоцінку об'єктів відповідної групи нематеріальних активів, то надалі вони підлягають щорічній переоцінці.

На кожную дату балансу визнається зменшення корисності необоротних активів, якщо є свідчення можливої втрати економічної вигоди, а саме:

- протягом періоду експлуатації ринкова вартість активу зменшилася значно більше, ніж це очікувалося, внаслідок плину часу або використання;
- відбулися (або відбудуться найближчим часом) значні зміни у використанні об'єкта, пов'язані з негативним впливом як зовнішніх (технологічні, ринкові, економічні, правові), так і внутрішніх (припинення експлуатації, реструктуризація, ліквідація активу до раніше очікуваної дати тощо) факторів;
- ринкові ставки відсотка або інші ринкові показники прибутковості інвестицій збільшилися і це збільшення, можливо, вплине на ставку дисконту, яка застосовуватиметься під час обчислення вартості використання активу;

- моральне старіння або фізичне пошкодження об'єктів;
- економічна ефективність є (або буде) нижчою, ніж очікувана.

Корисність необоротних активів зменшується, якщо їх балансова вартість перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування.

Банки зобов'язані переглядати на зменшення корисності нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання та нематеріальні активи, які не можуть використовуватися за призначенням незалежно від наявності ознак зменшення корисності. Тест на зменшення корисності має проводитися в будь-який час протягом звітного періоду за умови, що він проводитиметься щорічно в один і той самий час. Вперше придбані нематеріальні активи підлягають перегляду на зменшення корисності до закінчення поточного звітного року. Гудвіл, що виник під час об'єднання, переглядається на зменшення корисності щорічно.

Втрати від зменшення корисності за необоротними активами, які не переоцінювалися, визнаються у звіті про фінансові результати, а за необоротними активами, які переоцінювалися, — зменшенням додаткового капіталу за результатами переоцінки.

Об'єкти основних засобів і нематеріальних активів припиняють визнаватися в балансі в разі їх вибуття внаслідок продажу, безоплатного передавання, втрати або невідповідності критеріям їх визнання як активів.

9.3. Облік операцій з придбання та створення основних засобів та нематеріальних активів

Придбання основних засобів і нематеріальних активів за національну валюту відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) передоплата:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт Рахунки з обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1200, 2600;

б) капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію основними засобами та нематеріальними активами:

Дт 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами», або

4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами», або

4431 «Обладнання, що потребує монтажу»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»;

в) визнання основних засобів і нематеріальних активів у балансі банку:

Дт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів», або

4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами», або

4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами», або

4431 «Обладнання, що потребує монтажу».

Придбання основних засобів і нематеріальних активів за іноземну валюту відображається такими проводками:

а) передоплата:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках — на суму в іноземній валюті»;

б) визнання необоротних активів у балансі банку:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів» — на суму в іноземній валюті;

2) Дт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» — на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату перерахування коштів в іноземній валюті.

Дебіторська заборгованість з придбання необоротних активів є немонетарною статтею і не підлягає переоцінці у зв'язку із зміною офіційного курсу гривні до іноземних валют.

Придбання об'єкта основних засобів або нематеріальних активів в обмін на подібний об'єкт у бухгалтерському обліку відображається такими проводками:

а) якщо залишкова вартість переданого активу дорівнює його справедливій вартості:

1) Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на суму зносу переданого активу;

2) Дт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на залишкову вартість переданого і первісну отриманого активу;

б) якщо залишкова вартість переданого активу перевищує його справедливую вартість:

1) Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

- 4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на суму зносу переданого активу;
- 2) Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або
4409 «Знос основних засобів», або
4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»
Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на справедливую вартість переданого і первісну вартість отриманого активу;
- 3) Дт 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів»
Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на різницю між залишковою і справедливою вартістю переданого активу.

Придбання об'єкта необоротного активу в обмін на неподібний об'єкт відображається такою проводкою:

- а) якщо залишкова вартість переданого активу дорівнює його справедливій вартості:
- 1) Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або
4409 «Знос основних засобів», або
4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»
Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на суму зносу переданого активу;
- 2) Дт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи»
Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на залишкову вартість переданого і первісну вартість отриманого активу;
- б) якщо залишкова вартість переданого активу перевищує його справедливую вартість:
- 1) Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або
4409 «Знос основних засобів», або
4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»
Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на суму зносу переданого активу;
- 2) Дт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи»
Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на справедливую вартість переданого і первісну вартість отриманого активу;

- 3) Дт 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів»
Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на різницю між залишковою і справедливою вартістю переданого активу.
- в) збільшення первісної вартості об'єкта необоротного активу, отриманого під час обміну, на суму сплачених грошових коштів:
Дт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- г) зменшення первісної вартості об'єкта необоротного активу, отриманого під час обміну, на суму отриманих грошових коштів:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи».
- Створення основних засобів і нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:
- а) передоплата:
Дт 4310 «Капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію нематеріальними активами», або
4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введені в експлуатацію основними засобами»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- б) нарахування заробітної плати працівникам:
Дт 4310 «Капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію нематеріальними активами», або
4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введені в експлуатацію основними засобами»
Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою», або
3653 «Утримання з працівників банку на користь третіх осіб»;
- в) нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів), пов'язаних з оплатою праці, до фондів соціального страхування:
Дт 4310 «Капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію нематеріальними активами», або
4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введені в експлуатацію основними засобами»
Кт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»;

- г) віднесення суми завершених капітальних інвестицій на вартість основних засобів і нематеріальних активів:
Дт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби»
Кт 4310 «Капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію нематеріальними активами», або
4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введені в експлуатацію основними засобами».

9.4. Облік витрат на підтримання об'єктів необоротних активів у робочому стані та поліпшення основних засобів і удосконалення нематеріальних активів

Під час проведення робіт для підтримання об'єкта основних засобів і нематеріальних активів у робочому стані здійснюються такі проводки:

- а) передоплата:
Дт 3519 «Дебіторська заборгованість за послуги»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- б) виконані роботи:
Дт 7420 «Витрати на утримання власних основних засобів і нематеріальних активів»
Кт 3519 «Дебіторська заборгованість за послуги».

Облік витрат, пов'язаних із поліпшенням основних засобів та вдосконаленням нематеріальних активів, здійснюється за рахунками з обліку капітальних інвестицій.

Поліпшення основних засобів і вдосконалення нематеріальних активів відображаються такими проводками:

- а) передоплата:
Дт 4310 «Капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію нематеріальними активами», або
4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введені в експлуатацію основними засобами»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- б) віднесення суми витрат на поліпшення та вдосконалення на збільшення вартості об'єкта:
Дт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби»
Кт 4310 «Капітальні інвестиції за не введені в експлуатацію нематеріальними активами», або
4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введені в експлуатацію основними засобами».

Заміна елементів або конструктивних частин об'єкта основних засобів відображається в обліку під час її здійснення такими бухгалтерськими проводками:

- а) якщо балансову вартість частини активу, що підлягає заміні, можна визначити, то списується вартість заміненого активу і визнається вартість нового активу:
- 1) Дт 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів» — на суму збитку від вибуття заміненого активу
Дт 4409 «Знос основних засобів» — на суму зносу заміненого активу
Кт 4400 «Основні засоби» — на первісну вартість заміненого активу;
  - 2) Дт 4400 «Основні засоби»;
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — на первісну вартість придбаного активу;
- б) якщо балансову вартість частини активу, що підлягає заміні, неможливо визначити:
- замінюється частина активу, що приводить до збільшення строку корисного використання об'єкта основних засобів. У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:
Дт 4409 «Знос основних засобів»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — на первісну вартість придбаного для заміни активу;
  - замінюється частина активу, що приводить до збільшення кількості або якості продуктивності активу. У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:
Дт 4400 «Основні засоби»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — на первісну вартість придбаного для заміни активу.
- Придбання обладнання, що потребує монтажу, відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:
- а) передоплата:
- Дт 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ, або
2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
- б) передавання для монтажу обладнання, що його потребує:
- Дт 4431 «Обладнання, що потребує монтажу»
Кт 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»;
- в) введення в експлуатацію обладнання після монтажу:
- Дт 4400 «Основні засоби»
Кт 4431 «Обладнання, що потребує монтажу».

9.5. Переоцінка основних засобів та нематеріальних активів

Як вже зазначалося, після первісного визнання основних засобів та нематеріальних активів, їх облік надалі має здійснюватися із застосуванням одного з таких двох методів:

- а) за первісною вартістю (собівартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності;
- б) за переоціненою вартістю (справедливою вартістю) з вирахуванням накопиченої амортизації та накопичених збитків від зменшення корисності.

Під час проведення переоцінки основних засобів та нематеріальних активів накопичена амортизація відображається в бухгалтерському обліку на дату переоцінки за одним з таких методів.

Перший метод. Накопичена амортизація перераховується пропорційно зміні балансової вартості об'єкта необоротного активу таким чином, щоб після переоцінки балансова вартість дорівнювала переоціненій вартості. Переоцінена первісна вартість і сума зносу об'єкта необоротного активу визначається множенням первісної вартості та суми зносу об'єкта необоротних активів на індекс переоцінки. Індекс переоцінки визначається діленням справедливої вартості об'єкта, який переоцінюється, на його залишкову вартість. Такий метод не потребує перегляду норми амортизації.

Другий метод. Накопичена амортизація вираховується з первісної (переоціненої) вартості об'єкта необоротного активу, а отримана на нетто-основі балансова вартість переоцінюється до його справедливої вартості. За цим методом переоцінена вартість об'єкта дорівнює його справедливій вартості, а накопичена амортизація дорівнює нулю. Норми амортизації потребують перегляду. Цей метод, як правило, використовується для будівель та споруд.

Якщо залишкова вартість об'єкта основних засобів дорівнює нулю, то його переоцінена залишкова вартість визначається додаванням справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми зносу об'єкта.

Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів включається до складу додаткового капіталу, а сума уцінки — до складу витрат, крім випадку, коли уцінка здійснюється за рахунок дооцінки за цим об'єктом.

Якщо балансова вартість об'єкта основних засобів збільшується в результаті переоцінки (дооцінки), то збільшення має відображатися як зростання додаткового капіталу.

Дооцінка основних засобів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- а) якщо використовується перший метод відображення накопиченої амортизації:

- 1) Дт 4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи»
Кт 5100 «Результати переоцінки основних засобів»;
- 2) Дт 5100 «Результати переоцінки основних засобів»
Кт 4409 «Знос основних засобів», або
4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»;

- б) якщо використовується другий метод відображення накопиченої амортизації:

- 1) Дт 4409 «Знос основних засобів», або
4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»
Кт 4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи»;
- 2) Дт 4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи»
Кт 5100 «Результати переоцінки основних засобів».

Уцінка основних засобів здійснюється за рахунок дооцінки за цими об'єктами, а в разі недостатності суми дооцінки — за рахунок витрат банку. У бухгалтерському обліку уцінка відображається такими проводками:

- а) якщо використовується перший метод відображення накопиченої амортизації:
- 1) Дт 5100 «Результати переоцінки основних засобів», або
7499 «Інші витрати» (у разі відсутності кредитового залишку за рахунком 5100)
Кт 4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи»
  - 2) Дт 4409 «Знос основних засобів», або
4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»
Кт 5100 «Результати переоцінки основних засобів».
- б) якщо використовується другий метод відображення накопиченої амортизації:
- 1) Дт 4409 «Знос основних засобів», або
4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»
Кт 4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи»;
  - 2) Дт 5100 «Результати переоцінки основних засобів», або
7499 «Інші витрати» (у разі відсутності кредитового залишку за рахунком 5100)
Кт 4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи».

Сума попередніх уцінок і втрат від зменшення корисності об'єкта основних засобів, що перевищує суму попередніх дооцінок залишкової вартості об'єкта основних засобів і відновлення його корисності під час проведення чергової (останньої) дооцінки вартості цього об'єкта основних засобів, включається до складу доходів звітного періоду (відображається за рахунком 6499 «Інші доходи») у розмірі, не більшому, ніж сума перевищення. Різниця між сумою чергової (останньої) дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів і сумою перевищення відображається в складі додаткового капіталу за рахунком 5100 «Результати переоцінки основних засобів»).

Сума попередніх дооцінок об'єкта основних засобів і відновлення його корисності, що перевищує суму попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта і втрат від зменшення його корисності, під час чергової (останньої) уцінки залишкової вартості цього об'єкта, але не більша, ніж сума перевищення, спрямовується на зменшення додаткового капіталу (рахунок 5100 «Результати переоцінки основних засобів»). Різниця між сумою чергової (останньої) уцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів і сумою перевищення включається до витрат звітного періоду (відображається за рахунком 7499 «Інші витрати»).

Під час вибуття об'єктів основних засобів, які раніше були переоцінені, різниця між сумою (перевищення) попередніх дооцінок і сумою попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта основних засобів включається до складу нерозподіленого прибутку з одночасним зменшенням додаткового капіталу. У бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт 5100 «Результати переоцінки основних засобів»
Кт 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

Дооцінку об'єкта основних засобів, що враховується у власному капіталі, банк може включати до нерозподіленого прибутку частинами протягом періоду експлуатації цього об'єкта. У цьому разі сума включеної дооцінки буде різницею між сумою амортизації, що базується на переоціненій балансовій вартості активу, та сумою амортизації, що базується на первісній вартості активу. У бухгалтерському обліку здійснюється аналогічна проводка.

Приклад 9.1.

Банк здійснює переоцінку комп'ютерів. Первісна вартість комп'ютерів — 404036 грн. Накопичена сума зносу — 162593 грн. На дату переоцінки справедлива вартість комп'ютерів становить 195500 грн. Банк використовує перший метод відображення в бухгалтерському обліку накопиченої амортизації на дату переоцінки.

Щоб здійснити переоцінку основних засобів, насамперед необхідно визначити індекс переоцінки, який розраховується діленням справедливої вартості об'єкта, який переоцінюється, на його залишкову вартість:

$$\text{Індекс переоцінки} = 195500 \text{ грн.} / (404036 \text{ грн.} - 162593 \text{ грн.}) = 0,809715.$$

Далі визначаємо переоцінену первісну вартість (ППВ) комп'ютерів та переоцінену накопичену суму зносу (ПНСЗ):

$$\text{ППВ} = 404036 \text{ грн.} \times 0,809715 = 327154 \text{ грн.}$$

$$\text{ПНСЗ} = 162593 \text{ грн.} \times 0,809715 = 131654 \text{ грн.}$$

Як бачимо, переоцінена балансова вартість основних засобів дорівнює їх справедливій вартості (327154 грн. — 131654 грн. = 195500 грн.)

Тепер обчислюємо суму, на яку потрібно зробити бухгалтерські проведення з переоцінки. Для цього визначаємо:

- 1) різницю між переоціненою первісною вартістю та первісною вартістю основних засобів: 327154 грн. — 404036 грн. = (76882) грн.
- 2) різницю між переоціненою сумою накопиченого зносу та первісною сумою накопиченого зносу: 131654 грн. — 162593 грн. = (30939) грн.

Операція з уцінки основних засобів буде відображена в обліку банку такими бухгалтерськими записами (за умови, що на дату переоцінки на рахунку 5100 немає кредитового залишку):

1) Дт 7499	76882 грн.
Кт 4400	76882 грн.;
2) Дт 4409	30939 грн.
Кт 5100	30939 грн.

Приклад 9.2.

Банк здійснює перший раз переоцінку власної будівлі. Первісна вартість будівлі — 4525000 грн. Накопичена сума зносу — 267580 грн. На дату переоцінки справедлива вартість будівлі становить 5000000 грн. Банк використовує другий метод відображення в бухгалтерському обліку накопиченої амортизації на дату переоцінки.

Для проведення переоцінки і відображення її в обліку за другим методом, потрібно від первісної вартості будівлі вирахувати накопичену амортизацію, а отриману на нетто-основі балансову вартість будівлі переоцінити до її справедливої вартості. При цьому виконуються такі бухгалтерські записи:

- на суму накопиченого зносу:
Дт 4409 267580 грн.
Кт 4400 267580 грн.;
- на різницю між справедливою вартістю та отриманою на нетто-основі балансовою вартістю (5000000 грн. — (4525000 грн. — 267580 грн.):
Дт 4400 742580 грн.
Кт 5100 742580 грн.

При проведенні переоцінки об'єкта нематеріальних активів, якщо його залишкова вартість дорівнює нулю, то його переоцінена залишкова вартість визначається додаванням справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми накопиченої амортизації об'єкта.

Дооцінка нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- а) якщо використовується перший метод відображення накопиченої амортизації:
  - 1) Дт 4300 «Нематеріальні активи»
Кт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»;
  - 2) Дт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»
Кт 4309 «Знос основних засобів»;
- б) якщо використовується другий метод відображення накопиченої амортизації:
  - 1) Дт 4309 «Знос основних засобів»
Кт 4300 «Нематеріальні активи»;
  - 2) Дт 4300 «Нематеріальні активи»
Кт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів».

Уцінка нематеріальних активів здійснюється за рахунок дооцінки за цим об'єктом, а в разі недостатності суми дооцінки — за рахунок витрат банку (рахунок 7499 «Інші витрати»). В обліку уцінка відображається такими проводками:

- а) якщо використовується перший метод відображення накопиченої амортизації:
  - 1) Дт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів», або
7499 «Інші витрати» (в разі недостатності суми дооцінки)
Кт 4300 «Нематеріальні активи»;
  - 2) Дт 4309 «Знос основних засобів»
Кт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»;
- б) якщо використовується другий метод відображення накопиченої амортизації:
  - 1) Дт 4309 «Знос основних засобів»
Кт 4300 «Нематеріальні активи»;
  - 2) Дт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів», або
7499 «Інші витрати» (в разі недостатності суми дооцінки)
Кт 4300 «Нематеріальні активи».

Сума попередніх уцінок об'єкта нематеріальних активів і витрат від зменшення його корисності, що перевищує суму попередніх дооцінок залишкової вартості об'єкта нематеріальних активів і відновлення його корисності, під час проведення чергової дооцінки вартості цього об'єкта нематеріальних активів включається до складу доходів звітного періоду (відображається за рахунком 6499 «Інші доходи») у сумі, не більшій,

ніж сума зазначеного перевищення. Різниця між сумою чергової (останньої) дооцінки залишкової вартості об'єкта нематеріальних активів і сумою перевищення відображається в складі додаткового капіталу (рахунок 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»).

Сума попередніх дооцінок об'єкта нематеріальних активів і відновлення його корисності, що перевищує суму попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта і втрат від зменшення його корисності, під час чергової уцінки залишкової вартості цього активу спрямовується на зменшення додаткового капіталу (рахунок 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»). Різниця між сумою чергової (останньої) уцінки залишкової вартості об'єкта нематеріальних активів і сумою перевищення включається до витрат звітного періоду (рахунок 7499 «Інші витрати»).

Під час вибуття об'єктів нематеріальних активів, які раніше були переоцінені, різниця (перевищення) між сумою попередніх дооцінок і сумою попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта нематеріальних активів включається до складу нерозподіленого прибутку з одночасним зменшенням додаткового капіталу та здійсненням такої проводки:

Дт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»

Кт 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

9.6. Амортизація основних засобів та нематеріальних активів

Амортизація — це систематичний розподіл вартості необоротних активів, яка амортизується, протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

Нарахування амортизації необоротних активів передбачає визначення:

- 1) строку корисного використання (експлуатації);
- 2) вартості, що амортизується;
- 3) методу амортизації.

Строк корисного використання — це очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися підприємством або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

Вартість, яка амортизується — це первісна або переоцінена вартість необоротних активів за вирахуванням їх ліквідаційної вартості. Під останньою розуміють суму коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією).

Метод амортизації — це модель, за якою корисність необоротного активу, як очікується, буде спожита.

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, вартість усіх необоротних (матеріальних та нематеріальних) активів підлягає амортизації (крім вартості землі і незавершених капітальних інвестицій).

Амортизація не нараховується, якщо балансова вартість необоротних активів дорівнює їх ліквідаційній вартості. Амортизація не нараховується за об'єктами основних засобів, що є предметами антикваріату.

Амортизація необоротних активів може здійснюватися окремо за складовою частиною об'єкта. Для розрахунку амортизації частини об'єктів, що мають однакові строки корисного використання, можуть бути згруповані.

Нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта, який встановлюється банком під час їх первісного визнання. Амортизація необоротних активів не припиняється на період їх реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації. Нарахування амортизації необоротних активів припиняється на одну з двох дат, що настає раніше: на дату переведення активів до категорії необоротних активів, утримуваних для продажу, або на дату припинення визнання активів.

Строк корисного використання (експлуатації) основних засобів і нематеріальних активів визначається банком самостійно з урахуванням таких факторів:

- очікуваного використання об'єкта з урахуванням його розрахункової потужності або фізичної продуктивності;
- строків корисного використання подібних активів;
- фізичного та морального зносу, що передбачається;
- правових або інших подібних обмежень щодо строків використання об'єкта та інших факторів.

Однією із особливостей нематеріальних активів є те, що вони не мають фізичного строку їх використання, який би визначав верхню межу терміну їх корисної експлуатації. Разом з тим, більшість нематеріальних активів мають правове або контрактне обмеження щодо строку їх використання. Наприклад, в США строк корисного використання патентів має правове обмеження — 17 років, а строк корисного використання франшизи визначається у договорі про франшизу. Згідно з українським П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», а також Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, строк корисного використання нематеріальних активів має бути не більше 20 років.

Строк корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів і нематеріальних активів переглядається в разі зміни очікуваних економічних вигод від його використання та наприкінці кожного фінансового року.

Нарахування амортизації починається з першого числа місяця, наступного за звітним, у якому об'єкт основних засобів і нематеріальних активів став придатним для корисного використання, і припиняється, починаючи з першого числа місяця, наступного за місяцем вибуття об'єкта основних засобів і нематеріальних активів.

Амортизація об'єкта основних засобів і нематеріальних активів нараховується виходячи з нового строку корисного використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання.

Нарахована сума амортизації необоротних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- амортизація основних засобів:
Дт 7423 «Амортизація»
Кт 4409 «Знос основних засобів»;
- амортизація нематеріальних активів:
Дт 7423 «Амортизація»
Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»;

- амортизація інших необоротних матеріальних активів:

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів».

Необоротні активи, що повністю амортизовані і використовуються банком у його діяльності, у бухгалтерському обліку відображаються за відповідними рахунками з обліку первісної (переоціненої) вартості активів та нарахованого зносу (накопиченої амортизації) до часу списання їх з балансу.

Нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів здійснюється відповідно до внутрішніх положень банку з обліку основних засобів і нематеріальних активів.

Амортизацію основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів) банки нараховують із застосуванням таких методів:

- прямолінійного;
- зменшення залишкової вартості;
- прискореного зменшення залишкової вартості;
- кумулятивного;
- виробничого.

Амортизація інших необоротних матеріальних активів нараховується за прямолінійним або виробничим методом.

Прямолінійний метод — це метод, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів. В основі прямолінійного методу лежить припущення, що вигоди, отримані від необоротного активу впродовж терміну його експлуатації є однаковими в кожному році.

Метод зменшення залишкової вартості — це метод, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації, та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у процентах) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта в результаті ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість.

Метод прискореного зменшення залишкової вартості — це метод, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної його вартості на дату, з якої починається нарахування амортизації, та річної норми амортизації, яка обчислюється залежно від строку корисного використання об'єкта, і подвоюється.

Кумулятивний метод — це метод, за яким річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця строку корисного використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання.

Зауважимо, що метод прискореного зменшення залишкової вартості та кумулятивний метод відносяться до прискорених методів амортизації, які доцільно застосовувати у випадках, коли економічні вигоди від необоротних активів в перші роки їх експлуатації є більшими, ніж в останні роки. Це дозволяє краще співставити амортизаційні витрати з отриманими доходами (принцип відповідності доходів та витрат). Окрім цього,

прискорені методи амортизації оправдують себе тоді, коли економічні вигоди від необоротних активів є приблизно однаковими упродовж терміну експлуатації, але витрати, що здійснюються для підтримання їх у робочому стані зростають в останні роки. У такому разі в перші роки експлуатації необоротних активів будуть мати місце більші амортизаційні витрати та невеликі витрати на ремонт, а в останні роки — менші амортизаційні витрати та більші витрати на підтримання об'єктів основних засобів у робочому стані.

Виробничий метод передбачає визначення місячної суми амортизації як добутку фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який банк очікує виробити (виконати) із використанням об'єкта основних засобів.

Банк має регулярно, наприкінці кожного фінансового року, переглядати методи нарахування амортизації основних засобів на відповідність економічним вигодам, що очікує отримати від їх застосування, та вносити відповідні зміни в облікову політику як зміни облікової оцінки. Норми амортизації відповідно до нового методу амортизації визначаються виходячи із залишкової вартості відповідного об'єкта.

Амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів і бібліотечних фондів може нараховуватись у першому місяці використання об'єкта в розмірі 50 процентів його вартості, що амортизується, а решта 50 процентів вартості, що амортизується, — у місяці їх вилучення з активів (списання з балансу) внаслідок невідповідності критеріям визнання їх активом або в першому місяці використання об'єкта в розмірі 100 процентів його вартості.

Метод амортизації основних засобів і нематеріальних активів обирається банком самостійно, залежно від умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо для нематеріальних активів ці умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу.

У разі зміни методу нарахування амортизації новий метод застосовується, починаючи з місяця, наступного за тим, у якому відбулися зміни.

Під час розрахунку вартості, яка амортизується, ліквідаційна вартість нематеріальних активів прирівнюється до нуля, крім таких випадків:

- якщо є безвідмовне зобов'язання іншої особи щодо придбання цього об'єкта наприкінці строку його корисного використання;
- якщо ліквідаційна вартість може бути визначена на підставі інформації наявного активного ринку та очікується, що цей ринок функціонуватиме наприкінці строку корисного використання цього об'єкта.

Нарахування амортизації здійснюється щомісяця. Місячна сума амортизації визначається діленням суми амортизації за повний рік корисного використання на 12.

Застосування різних методів нарахування амортизації розглянемо на прикладі 9.3.

Приклад 9.3.

Банк придбав легковий автомобіль, первісна вартість якого 150000 грн. Строк корисного використання автомобіля — 5 років, впродовж яких, очікується, що автомобіль пройде 240000 км. Ліквідаційна вартість автомобіля — 50000 грн. Фактично у першому році експлуатації автомобіль проїхав: 1 місяць — 3500 км., 2 місяць — 4000 км., 3 місяць — 3000 км.,

4 місяць — 3800 км., 5 місяць — 4200 км., 6 місяць — 3600 км., 7 місяць — 3300 км., 8 місяць — 4100 км., 9 місяць — 3900 км., 10 місяць — 3500, 11 місяць — 3100 км., 12 місяць — 3200 км. У 2-у році — 47000 км., 3-у році — 45000 км., 4-у році — 42000, 5-у році — 48000 км.

1. Нарахування амортизації прямолінійним методом:

Річна сума амортизації (РСА) розраховується за формулою:

$$РСА = \frac{ВА}{n} \quad (9.1)$$

де ВА — вартість, що амортизується;

n — кількість років експлуатації об'єкта амортизації.

$$РСА = \frac{150000 - 50000}{5} = 20000 \text{ грн.}$$

Місячна сума амортизації = 20 000 грн.: 12 міс. = 1666,67 грн.

2. Нарахування амортизації методом зменшення залишкової вартості:

Річна норма амортизації (РНА) обчислюється за формулою:

$$РНА = \left(1 - \sqrt[n]{ЛВ \div ПВ}\right) \times 100 \% \quad (9.2)$$

де ЛВ — ліквідаційна вартість;

ПВ — первісна вартість;

n — кількість років експлуатації об'єкта амортизації.

$$РНА = \left(1 - \sqrt[5]{50000 \div 150000}\right) \times 100 \% = 19,73 \%$$

Розрахунок річної та місячної суми амортизації методом зменшення залишкової вартості наведено у табл. 9.1.

Таблиця 9.1. Розрахунок річної суми амортизації методом зменшення залишкової вартості

Рік	Балансова вартість основних засобів на початок року	Річна норма амортизації	Річна сума амортизації	Місячна сума амортизації	Балансова вартість основних засобів на кінець року
1	150000	19,73 %	29595	2466,25	120405
2	120405	19,73 %	23756	1979,67	96649
3	96649	19,73 %	19069	1589,08	77580
4	77580	19,73 %	15307	1275,58	62273
5	62273	19,73 %	12273*	1022,75	50000
Усього нараховано амортизації за 5 років			100000		

*Сума, необхідна, щоб зменшити балансову вартість до ліквідаційної вартості.

3. **Нарахування амортизації методом прискореного зменшення залишкової вартості:**
Річна норма амортизації (РНА) обчислюється за формулою:

$$РНА = 2 \times (100 \% \div n) \quad (9.3)$$

де n — кількість років експлуатації об'єкта амортизації.

$$РНА = 2 \times (100 \% / 5 \text{ років}) = 40 \%$$

Розрахунок річної суми амортизації методом прискореного зменшення залишкової вартості наведено у табл. 9.2.

Таблиця 9.2. Розрахунок річної суми амортизації методом прискореного зменшення залишкової вартості

Рік	Балансова вартість основних засобів на початок року	Річна норма амортизації	Річна сума амортизації	Місячна сума амортизації	Балансова вартість основних засобів на кінець року
1	150000	40 %	60000	5000	90000
2	90000	40 %	36000	3000	54000
3	54000	40 %	4000*	333,33	50000
4	50000	-	0	0	50000
5	50000	-	0	0	50000
Усього нараховано амортизації за 5 років			100000		

*Сума, необхідна, щоб зменшити балансову вартість до ліквідаційної вартості.

Як видно з наведених у табл. 9.2. розрахунків, упродовж 4-го та 5-го років експлуатації автомобіля амортизація не нараховується.

4. **Нарахування амортизації кумулятивним методом:**
Кумулятивний коефіцієнт (КК) розраховується за формулою:

$$КК = \frac{N}{n(n+1) \div 2} \quad (9.4)$$

де N — кількість років, які залишаються до кінця терміну корисного використання об'єкта амортизації;

n — кількість років експлуатації об'єкта амортизації.

Розрахунок річної суми амортизації кумулятивним методом наведено у табл. 9.3.

Таблиця 9.3. Розрахунок річної суми амортизації кумулятивним методом

Рік	Вартість, що амортизується	Кумулятивний коефіцієнт	Річна сума амортизації	Місячна сума амортизації	Балансова вартість основних засобів на кінець року
1	100000	5/15	33333,33	2777,78	116666,67*
2	100000	4/15	26666,67	2222,22	90000
3	100000	3/15	20000	1666,66	70000
4	100000	2/15	13333,33	1111,11	56666,67
5	100000	1/15	6666,67	555,56	50000
Усього	-	15/15	100000	-	-

*116666,67= 150 000 — 33333,33

5. Нарахування амортизації **виробничим методом** (табл. 9.4.):

Виробнича ставка амортизації (ВСА) розраховується за формулою:

$$VCA = \frac{BA}{ZO} \quad (9.5)$$

де *BA* — вартість, що амортизується;

ZO — загальний обсяг робіт чи послуг, який очікується виконати з використанням необоротного активу.

$$VCA = \frac{150000 - 50000}{240000 \text{ км}} = 0,417$$

Таблиця 9.4. Розрахунок щомісячної амортизації в перший рік використання автомобіля за виробничим методом

Місяць	Фактичний місячний обсяг км.	Виробнича ставка амортизації	Місячна сума амортизації	Балансова вартість основних засобів на кінець місяця
1	2	3	4	5
1	3500	0,417	1459,5	148540,5
2	4000	0,417	1668	146872,5
3	3000	0,417	1251	145621,5
4	3800	0,417	1584,6	144036,9
5	4200	0,417	1751,4	142285,5

Закінчення табл. 9.4

1	2	3	4	5
6	3600	0,417	1501,2	140784,3
7	3300	0,417	1376,1	139408,2
8	4100	0,417	1709,7	137698,5
9	3900	0,417	1626,3	136072,2
10	3500	0,417	1459,5	134612,7
11	3100	0,417	1292,7	133320
12	3200	0,417	1334,4	131985,6
Усього	43200	-	18014,4	-

У табл. 9.5. наведено результати розрахунку річної суми амортизації різними методами, що дає можливість провести їх порівняльний аналіз.

Таблиця 9.5. Результати розрахунку річної суми амортизації різними методами

Рік	Прямолінійний метод	Метод зменшення залишкової вартості	Метод прискореного зменшення залишкової вартості	Кумулятивний метод	Виробничий метод
1	20000	29595	60000	33333,33	18014,4
2	20000	23756	36000	26666,67	19599
3	20000	19069	4000	20000	18765
4	20000	15307	0	13333,33	17514
5	20000	12273	0	6666,67	26107,6
Усього	100000	100000	100000	100000	100000

Серед розглянутих методів нарахування амортизації виробничий метод найкраще забезпечує дотримання принципу відповідності доходів і витрат. Водночас, досить часто застосування виробничого методу є надто дорогим, або неможливим (наприклад, у випадку нарахування амортизації будівлі чи комп'ютерів).

У практиці вітчизняних банків найбільш розповсюдженим є прямолінійний метод. Це пояснюється простотою застосування даного методу, а також його позитивним впливом на чистий прибуток банку: у перші роки використання основних засобів амортизація, розрахована прямолінійним методом, є менша, ніж при застосуванні прискорених методів.

9.7. Визнання зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів

Втрати від зменшення корисності об'єктів основних засобів і нематеріальних активів включаються до складу витрат звітного періоду із збільшенням у балансі суми зносу основних засобів і накопиченої амортизації об'єктів нематеріальних активів. При цьому здійснюється така проводка:

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів».

Втрати від зменшення корисності об'єктів основних засобів і нематеріальних активів, що обліковуються за переоціненою вартістю, спрямовуються на зменшення додаткового капіталу із включенням різниці між сумою чергової (останньої) уцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів і нематеріальних активів і сумою перевищення до витрат звітного періоду. При цьому виконуються такі бухгалтерські проводки:

- у разі зменшення корисності основних засобів:
  - 1) Дт 5100 «Результати переоцінки основних засобів»
Дт 7499 «Інші витрати»
Кт 4400 «Основні засоби»;
  - 2) Дт 4409 «Знос основних засобів»
Кт 5100 «Результати переоцінки основних засобів»;
- у разі зменшення корисності нематеріальних активів:
  - 1) Дт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»
Дт 7499 «Інші витрати»
Кт 4300 «Нематеріальні активи»;
  - 2) Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»
Кт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів».

За наявності ознак, що свідчать про відновлення корисності об'єкта основних засобів і нематеріальних активів, сума такого відновлення, але не більша, ніж сума попереднього її зменшення, відображається як визнання доходу з одночасним зменшенням суми зносу об'єкта основних засобів і накопиченої амортизації об'єктів нематеріальних активів. У такому разі здійснюється проводка:

Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів»

Кт 6499 «Інші доходи».

Відновлення корисності об'єктів основних засобів і нематеріальних активів, що обліковуються за переоціненою вартістю, включається до складу доходів звітного періоду з відображенням різниці між сумою чергової (останньої) дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів і нематеріальних активів і сумою перевищення в складі додаткового капіталу. При цьому виконуються такі бухгалтерські записи:

- у випадку відновлення корисності основних засобів:
  - 1) Дт 4400 «Основні засоби»
Кт 5100 «Результати переоцінки основних засобів»
Кт 6499 «Інші доходи»;

- 2) Дт 5100 «Результати переоцінки основних засобів»
Кт 4409 «Знос основних засобів»;
- у випадку відновлення корисності нематеріальних активів:
  - 1) Д 4300 «Нематеріальні активи»
Кт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»
Кт 6499 «Інші доходи»;
  - 2) Дт 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»
Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів».

9.8. Облік вибуття основних засобів та нематеріальних активів

Фінансовий результат від вибуття об'єктів основних засобів і нематеріальних активів визначається як різниця між надходженням коштів за основні засоби і нематеріальні активи (з вирахуванням непрямих податків і витрат, пов'язаних із вибуттям основних засобів і нематеріальних активів) та їх залишковою вартістю.

Сума залишкової вартості об'єкта, що перевищує суму виручки від його реалізації, відображається за дебетом рахунку 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів», а сума виручки від реалізації, що перевищує залишкову вартість, — за кредитом рахунку 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів».

Реалізація основних засобів і нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- а) у разі перевищення суми залишкової вартості об'єкта порівняно із сумою виручки від його реалізації:
  - Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентському рахунку та коштів клієнтів 1200, 2600, 2620, 2650 — на суму виручки від реалізації
  - Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або
4409 «Знос основних засобів», або
4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів» — на суму зносу (амортизації)
  - Дт 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів» — на різницю між залишковою вартістю об'єкта та виручкою від його реалізації
  - Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи»;
- б) у разі перевищення суми виручки від реалізації порівняно із сумою залишкової вартості об'єкта:
  - Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентському рахунку та коштів клієнтів 1200, 2600, 2620, 2650 — на суму виручки від реалізації
  - Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або
4409 «Знос основних засобів», або
4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів» — на суму зносу (амортизації)
  - Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
4400 «Основні засоби», або
4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на первісну вартість об'єкта

Кт 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів» — на різницю між виручкою від реалізації об'єкта та його залишковою вартістю;

- в) за переоціненими основними засобами і нематеріальними активами, додатково на суму, що обліковується за рахунком 5100 або 5101 виконується така проводка:

Дт 5100 «Результати переоцінки основних засобів», або
5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»

Кт 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

Приклад 9.4.

Банк реалізував службовий автомобіль за ціною 45000 грн. Первісна вартість реалізованого автомобіля — 85000 грн., а нарахований знос упродовж строку експлуатації — 50000 грн.

Спочатку визначаємо залишкову вартість автомобіля та фінансовий результат від його реалізації:

Залишкова вартість автомобіля = 85000 грн. — 50 000 грн. = 35 000 грн.

Фінансовий результат від реалізації автомобіля = 45000 грн. — 35000 грн. = 10000 грн.

Відображаємо в обліку операцію із реалізації автомобіля:

Дт 1200	45000 грн.
Дт 4409	50000 грн.
Кт 4400	85000 грн.
Кт 6490	10000 грн.

Безоплатне передавання основних засобів і нематеріальних активів здійснюється аналогічно до їх реалізації (крім передавання між підвідомчими установами). Порядок безоплатного передавання активів між підвідомчими установами визначається банком самостійно.

У разі часткової ліквідації об'єкта основних засобів його первісна (переоцінена) вартість і знос зменшуються відповідно на суму первісної (переоціненої) вартості та зносу ліквідованої частини об'єкта. Часткова ліквідація в бухгалтерському обліку відображається такими проводками:

Дт 4409 «Знос основних засобів»

Дт 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів»

Кт 4400 «Основні засоби» — на суму часткової ліквідації об'єкта.

Під час списання з балансу основних засобів здійснюються такі проводки:

- 1) Дт 4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»

Кт 4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на суму зносу;

- 2) Дт 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів»

Кт 4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на залишкову вартість.

9.9. Облік необоротних активів, утримуваних для продажу

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, перед первісною класифікацією активів як утримуваних для продажу банк має здійснити оцінку балансової вартості активів відповідно до наступних вимог:

- а) якщо облік необоротних активів здійснюється за первісною вартістю (собівартістю), то банк має переглянути їх на зменшення корисності і у разі визнання зменшення корисності здійснити відповідні бухгалтерські проводки.
- б) якщо необоротні активи обліковуються за переоціненою вартістю (справедливою вартістю), то банк має здійснити їх переоцінку.

Переведення необоротних активів до категорії утримуваних для продажу в бухгалтерському обліку відображається такими проводками:

- а) за необоротними активами, що обліковуються за собівартістю:
  - на суму накопиченого зносу:
    - Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або
    - 4409 «Знос основних засобів», або
    - 4419 «Знос інвестиційної нерухомості», або
    - 4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»
    - Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
    - 4400 «Основні засоби», або
    - 4410 «Інвестиційна нерухомість», або
    - 4500 «Інші необоротні матеріальні активи»;
  - на суму балансової вартості активу:
    - Дт 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу»
    - Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
    - 4400 «Основні засоби», або
    - 4410 «Інвестиційна нерухомість», або
    - 4500 «Інші необоротні матеріальні активи»;
- б) за необоротними активами, що обліковуються за переоціненою вартістю:
  - на суму накопиченого зносу:
    - Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або
    - 4409 «Знос основних засобів», або
    - 4419 «Знос інвестиційної нерухомості», або
    - 4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»
    - Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
    - 4400 «Основні засоби», або
    - 4410 «Інвестиційна нерухомість», або
    - 4500 «Інші необоротні матеріальні активи»;
  - на суму балансової вартості активу:
    - Дт 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу»
    - Кт 4300 «Нематеріальні активи», або
    - 4400 «Основні засоби», або
    - 4410 «Інвестиційна нерухомість», або
    - 4500 «Інші необоротні матеріальні активи».

Сума дооцінки, що обліковується за рахунками 5100 «Результати переоцінки основних засобів» та 5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів» залишається до часу вибуття або рекласифікації необоротних активів.

Необоротні активи, що утримуються банком для продажу, оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку за найменшою з двох оцінок: балансовою вартістю або справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж. Амортизація на необоротні активи, утримувані для продажу, не нараховується.

Банк має визнавати втрати від зменшення корисності в разі зниження справедливої вартості необоротних активів за вирахуванням витрат на продаж і відображати в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу».

У разі збільшення справедливої вартості необоротних активів за вирахуванням витрат на продаж банк визнає дохід, але в сумі, що не перевищує раніше накопичені втрати від зменшення корисності. У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу».

Кт 6499 «Інші доходи».

Якщо під час оцінки активів, призначених для продажу, банк не визнавав зменшення їх корисності та відновлення їх корисності, то банк має визнати доходи або витрати на дату припинення їх визнання. У цьому разі здійснюються такі проводки:

а) визнання витрат:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1200, 2600, 2620, 2650

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу»;

б) визнання доходу:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1200, 2600, 2620, 2650

Кт 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу»

Кт 6499 «Інші доходи».

Якщо балансова вартість необоротних активів, утримуваних для продажу не відшкодуватиметься шляхом операції з продажу то банк переводить їх до категорії необоротних активів, призначених для використання в процесі діяльності.

Необоротні активи, що більше не класифікуються як активи, утримувані для продажу, з дати прийняття рішення про відмову від продажу банк обліковує за найменшою з двох оцінок:

а) за балансовою вартістю, що визначалася до дати визнання їх як активів, утримуваних для продажу. Балансова вартість коригується з урахуванням амортизації, переоцінки, збитків від зменшення корисності, що були б визнані, якщо активи не були класифіковані як утримувані для продажу;

б) за сумою очікуваного відшкодування на дату прийняття рішення про відмову від продажу.

Якщо необоротні активи до переведення їх до категорії активів, утримуваних для продажу, оцінювалися за первісною вартістю (собівартістю), банк має здійснити коригування

балансової вартості з урахуванням сум накопиченої амортизації, втрат від зменшення корисності з одночасним визнанням такого коригування у звіті про фінансовий результат. Переведення необоротних активів до категорії активів, що утримуються для використання в процесі діяльності, банк відображає в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) переведення необоротних активів до категорії активів, призначених для використання в процесі діяльності, що оцінювалися за первісною вартістю (собівартістю):

Дт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на суму первісної вартості

Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів» — на суму зносу

Кт 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу» — на суму балансової вартості необоротних активів, утримуваних для продажу;

б) донарахування амортизації:

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів» — на суму зносу

в) визнання втрат від зменшення корисності:

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів» — на суму зносу

г) визнання відновлення корисності:

Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів» — на суму зносу

Кт 6499 «Інші доходи».

Переведення необоротних активів до категорії активів, призначених для використання в процесі діяльності, що оцінювалися за переоціненою вартістю (справедливою вартістю), банк відображає такою проводкою:

Дт 4300 «Нематеріальні активи», або

4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи» — на суму переоціненої вартості

Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів», або

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів» — на суму зносу

Кт 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу» — на суму балансової вартості необоротних активів, утримуваних для продажу.

Балансова вартість необоротних активів, які до часу переведення до категорії активів, утримуваних для продажу, обліковувалися за переоціненою вартістю, коригується як уцінка або дооцінка.

9.10. Облік інвестиційної нерухомості

Одиницею обліку інвестиційної нерухомості є земля чи будівля або частина будівлі, або земля і будівля, що перебувають у розпорядженні власника або лізингоодержувача за договором про фінансовий лізинг (оренду) з метою отримання орендних платежів, доходів від зростання капіталу або того чи іншого, а не для надання послуг або адміністративних цілей.

Один і той самий об'єкт нерухомості може бути розділений на конструктивно відокремлені частини, що використовуються з різною метою: одна частина — для отримання доходу від орендної плати або збільшення капіталу, інша — для використання в процесі діяльності банку або для адміністративних цілей. У бухгалтерському обліку такі частини об'єкта нерухомості відображаються окремо, якщо вони можуть бути продані окремо. Якщо ці частини не можуть бути продані окремо, то такий об'єкт визнається інвестиційною нерухомістю за умови, що лише незначна частина об'єкта утримується для використання в процесі діяльності банку або для адміністративних цілей.

Лізингоодержувач за договором про оперативний лізинг (оренду) може класифікувати і обліковувати нерухомість як інвестиційну нерухомість за умови, що вона відповідає визначенню інвестиційної нерухомості і оцінюється за методом справедливої вартості.

Якщо лізингоодержувач за договором про оперативний лізинг (оренду) передає право на нерухомість у суборенду та здійснює облік за справедливою вартістю, то він може класифікувати таку нерухомість як інвестиційну нерухомість. У цьому разі в бухгалтерському обліку оперативний лізинг (оренда) відображається як фінансовий лізинг (оренда), а всі об'єкти нерухомості, прийняті в оперативний лізинг, обліковуються як інвестиційна нерухомість за справедливою вартістю.

Під час первісного визнання інвестиційної нерухомості банк оцінює та відображає її в бухгалтерському обліку за первісною вартістю, яка включає ціну придбання цієї нерухомості та всі витрати, що безпосередньо пов'язані з її придбанням.

Придбання інвестиційної нерухомості відображається в обліку такими проводками:

а) передплата:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1200, 2600, 2620, 2650;

б) визнання інвестиційної нерухомості в балансі банку:

Дт 4410 «Інвестиційна нерухомість»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів».

Витрати банку на створення ним нового об'єкта нерухомості, призначеного надалі для використання як інвестиційної нерухомості, відображаються в бухгалтерському обліку аналогічно витратам на створення основних засобів. Після завершення цей об'єкт визнається як інвестиційна нерухомість.

Витрати на поточне обслуговування, ремонт та утримання об'єкта інвестиційної нерухомості визнаються витратами під час їх здійснення.

Капітальні інвестиції на реконструкцію об'єкта інвестиційної нерухомості, який в довгостроковій перспективі використовуватиметься як інвестиційна нерухомість,

збільшують його вартість. Такі капітальні інвестиції банк відображає в обліку за окремим аналітичним рахунком 4410 «Інвестиційна нерухомість».

Банк визначає первісну вартість об'єкта нерухомості, який утримується на умовах оперативного лізингу (оренди) і класифікований як інвестиційна нерухомість, згідно з вимогами для фінансового лізингу (оренди) за меншою з двох оцінок: за справедливою вартістю нерухомості або дисконтованою вартістю мінімальних лізингових (орендних) платежів і відображає в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт 4410 «Інвестиційна нерухомість»

Кт 3615 «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)».

Банк визнає інвестиційну нерухомість, що придбана на умовах відстрочення платежу, за первісною вартістю ціни об'єкта. Різниця між цією сумою та загальною сумою платежів визнається процентними витратами за період надання кредиту.

Після первісного визнання об'єкта інвестиційної нерухомості подальшу його оцінку банк здійснює за одним з таких методів:

- а) за справедливою вартістю з визнанням змін справедливої вартості в прибутку або збитку; амортизація та зменшення корисності не визнаються;
- б) за первісною вартістю (собівартістю) з урахуванням накопиченої амортизації та втрат від зменшення корисності.

Банк здійснює оцінку інвестиційної нерухомості на кожну наступну після первісного визнання дату балансу. Зміни справедливої вартості об'єкта інвестиційної нерухомості, що оцінюється за справедливою вартістю, відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками:

- а) у разі збільшення вартості:

Дт 4410 «Інвестиційна нерухомість»

Кт 6394 «Доходи від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості»;

- б) у разі зменшення вартості:

Дт 7394 «Витрати від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості»

Кт 4410 «Інвестиційна нерухомість».

Якщо об'єкт інвестиційної нерухомості оцінюється за первісною вартістю (собівартістю), то в обліку здійснюються такі проводки:

- а) нарахування амортизації:

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4419 «Знос інвестиційної нерухомості»;

- б) зменшення корисності:

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 4419 «Знос інвестиційної нерухомості».

Якщо банк не може достовірно визначити справедливую вартість об'єкта інвестиційної нерухомості (операції з аналогічними об'єктами нерухомості на ринку здійснюються рідко, альтернативної оцінки справедливої вартості немає), то він здійснює його оцінку за первісною вартістю. Ліквідаційна вартість такого об'єкта нерухомості має дорівнювати нулю, первісна вартість амортизується протягом строку його корисного використання.

Якщо банк обрав метод оцінки об'єкта інвестиційної нерухомості за справедливою вартістю, то він має послідовно застосовувати цей метод до часу його вибуття

або рекласифікації. У разі здійснення банком оцінки об'єкта нерухомості за методом справедливої вартості інженерне обладнання (ліфти, кондиціонери тощо), що є невід'ємною частиною будівлі, не визнається в обліку окремо як основний засіб, а включається до справедливої вартості єдиного об'єкта інвестиційної нерухомості.

Якщо бухгалтерський облік будівлі як об'єкта інвестиційної нерухомості банк здійснює за методом первісної вартості, то обладнання, що є невід'ємною частиною цієї будівлі, обліковується окремо.

Переведення об'єкта нерухомості до категорії інвестиційної нерухомості та з категорії інвестиційної нерухомості до інших банк проводить лише в разі зміни способу його функціонального використання, що підтверджується такими подіями:

- а) початком зайняття власником нерухомості — у разі переведення з інвестиційної нерухомості до нерухомості, зайнятої власником;
- б) закінченням зайняття власником нерухомості — у разі переведення з нерухомості, зайнятої власником, до інвестиційної нерухомості;
- в) завершенням будівництва або забудови — у разі переведення з нерухомості в процесі будівництва або забудови до інвестиційної нерухомості.

Якщо банк застосовує метод оцінки за первісною вартістю, то переведення об'єкта інвестиційної нерухомості до категорії нерухомості, зайнятої власником, та навпаки, не впливає на його балансову вартість. Переведення здійснюється за балансовою вартістю переданої нерухомості, і вартість цих об'єктів не змінюється.

Якщо банк застосовує метод оцінки нерухомості за справедливою вартістю, то під час переведення об'єкта інвестиційної нерухомості до категорії нерухомості, зайнятої власником, банк здійснює такі проводки:

Дт 4400 «Основні засоби»

Кт 4410 «Інвестиційна нерухомість» — за справедливою вартістю на дату переведення.

Під час здійснення такого переведення прибуток або збиток не виникає.

Різниця між балансовою та справедливою вартістю нерухомості, що виникає на дату переведення об'єктів з категорії нерухомості, зайнятої власником, до інвестиційної нерухомості, визнається банком як переоцінка основних засобів:

- а) у разі перевищення справедливої вартості об'єкта інвестиційної нерухомості над його балансовою вартістю:

Дт 4410 «Інвестиційна нерухомість»

Дт 4409 «Знос основних засобів»

Кт 4400 «Основні засоби»

Кт 5100 «Результати переоцінки основних засобів»;

- б) у разі перевищення балансової вартості над справедливою вартістю об'єкта інвестиційної нерухомості:

Дт 4410 «Інвестиційна нерухомість»

Дт 4409 «Знос основних засобів»

Дт 5100 «Результати переоцінки основних засобів»

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 4400 «Основні засоби»

Якщо після завершення будівництва або реконструкції об'єкт нерухомості передається іншій стороні в оперативний лізинг (оренду), то такий об'єкт банк переводить

з категорії капітальних інвестицій за незавершеним будівництвом до категорії інвестиційної нерухомості. Будь-яка різниця між справедливою вартістю нерухомості та її попередньою балансовою вартістю на дату переведення визнається як інші витрати або інший дохід звітного періоду. У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

а) у разі отримання доходу:

Дт 4410 «Інвестиційна нерухомість»

Кт 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»

Кт 6499 «Інші доходи»;

б) у разі визнання витрат:

Дт 4410 «Інвестиційна нерухомість»

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами».

Банк припиняє визнавати в балансі об'єкт інвестиційної нерухомості під час його вибуття внаслідок продажу або передавання у фінансовий лізинг (оренду), або якщо більше не очікується отримання будь-яких економічних вигід від його використання. Фінансовий результат від вибуття об'єкта інвестиційної нерухомості банк визначає як різницю між надходженнями коштів від вибуття об'єкта та його балансовою вартістю і визнає їх у звітному періоді, у якому відбулося вибуття чи ліквідація. У цьому разі в обліку здійснюються такі проводки:

а) у разі перевищення суми балансової вартості об'єкта порівняно із сумою виручки від його реалізації:

Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентському рахунку та коштів клієнтів
1200, 2600, 2620, 2650

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 4410 «Інвестиційна нерухомість»;

б) у разі перевищення суми виручки від реалізації об'єкта порівняно із сумою балансової вартості об'єкта:

Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентському рахунку та коштів клієнтів
1200, 2600, 2620, 2650

Кт 4410 «Інвестиційна нерухомість»

Кт 6499 «Інші доходи».

Зменшення та відновлення корисності об'єкта інвестиційної нерухомості, що оцінюється за первісною вартістю (собівартістю), банк визнає аналогічно до порядку визнання зменшення корисності основних засобів і відображає в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) зменшення корисності об'єкта інвестиційної нерухомості:

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 4419 «Знос інвестиційної нерухомості»;

б) відновлення корисності об'єкта інвестиційної нерухомості:

Дт 4419 «Знос інвестиційної нерухомості»

Кт 6499 «Інші доходи».

Відшкодування, отримане від третіх сторін як компенсація за інвестиційну нерухомість, корисність якої зменшилася, банк визнає доходом і відображає в бухгалтерському обліку на дату надходження грошових коштів такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку коштів на кореспондентському рахунку та коштів клієнтів 1200, 2600, 2620, 2650

Кт 6499 «Інші доходи».

9.11. Облік гудвілу

Згідно з Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств», гудвіл — це нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та його звичайною вартістю як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), нових технологій тощо.

Зауважимо, що гудвіл — це унікальний нематеріальний актив, оскільки його вартість не може бути прямо пов'язана з будь-якими конкретними ідентифікованими правами та є невіддільним від компанії вцілому. Гудвіл представляє унікальну вартість банку (підприємства) вцілому, яка перевищує всі його матеріальні і нематеріальні активи. Гудвіл може виникати від репутації банку (підприємства), його клієнтури, кваліфікованих працівників та керівництва, вигідного ділового розташування та будь-яких інших унікальних характеристик банку (підприємства), які не можуть бути віднесені до якогось конкретного активу.

Гудвіл виникає в результаті придбання іншого банку (підприємства). Оскільки гудвіл не може бути відділений від банку (підприємства), то неможливо, щоб покупець придбав без гудвілу цілий банк (підприємство) чи його значну частину.

Розрізняють позитивний та негативний гудвіл.

Позитивний гудвіл виникає у разі перевищення вартості придбання над часткою покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату придбання.

Негативний гудвіл виникає, якщо частка банку в справедливій вартості придбаних чистих активів (придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань) перевищує вартість придбання інвестиції на дату придбання.

Ідентифікованими активами та зобов'язаннями є придбані активи та зобов'язання, що на дату придбання відповідають критеріям визнання статей балансу. Чистими активами є активи банку за вирахуванням його зобов'язань.

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України гудвіл, придбаний у результаті об'єднання, відображається в обліку банку-покупця. У разі поетапного придбання гудвіл визначається як сума різниць між вартістю придбання і часткою в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань, що визнаються на кожному етапі на дату придбання. Придбані покупцем ідентифіковані активи та зобов'язання визнаються окремо на дату придбання та відображаються за їх справедливою вартістю.

Якщо придбання здійснюється шляхом передавання інших активів або прийняття на себе зобов'язання, то вартість дорівнює справедливій вартості на дату придбання

активів або зобов'язань, наданих покупцем в обмін на контроль за чистими активами іншого банку (підприємства), збільшеній на суму витрат, які безпосередньо пов'язані з їх придбанням. Після визнання ідентифікованих активів і зобов'язань у балансі покупця всі подальші зміни, що пов'язані з їх оцінкою, не призводять до додаткового визнання нового позитивного чи негативного гудвілу.

Позитивний гудвіл обліковується за собівартістю з урахуванням зменшення корисності.

Під час виникнення негативного гудвілу банк має перевірити правильність ідентифікації та оцінки ідентифікованих активів і зобов'язань, а також оцінку вартості придбання. На дату придбання банк має визнати негативний гудвіл у повній сумі доходом звітного періоду і відобразити за рахунком 6499 «Інші доходи».

Позитивний гудвіл, що виникає в банку-покупця в результаті придбання іншої компанії чи шляхом об'єднання компаній відображається в бухгалтерському обліку за активним рахунком **4321 «Гудвіл»**. За дебетом цього рахунку проводяться суми вартості гудвілу, що виникає в покупця в результаті придбання іншої компанії, шляхом об'єднання компаній. За кредитом рахунку проводяться суми втрат від зменшення корисності гудвілу.

Позитивний гудвіл, що виникає в банку-покупця в результаті придбання іншої компанії чи шляхом об'єднання компаній, відображається в бухгалтерському обліку на дату придбання такими проводками:

- 1) Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ» — на суму платежу з придбання активів;
- 2) Дт Рахунки активів — на суму придбаних активів
Дт 4321 «Гудвіл» — на суму позитивного гудвілу
Кт Рахунки зобов'язань — на суму придбаних зобов'язань
Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів».

Визнання зменшення корисності гудвілу відображається в обліку такою проводкою:

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 4321 «Гудвіл».

9.12. Розкриття інформації про основні засоби та нематеріальні активи банку

Інформація про основні засоби і нематеріальні активи банку розкривається у таких фінансових звітах:

- звіті «Баланс»;
- звіті про рух грошових коштів;
- звіті про власний капітал;
- примітках до річної фінансової звітності, зокрема:
  - 1.9 «Інвестиційна нерухомість»;
  - 1.10 «Основні засоби»;
  - 1.11 «Нематеріальні активи»;
  - 1.14. «Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття»;

12. «Інвестиційна нерухомість»;
13. «Гудвіл»;
14. «Основні засоби та нематеріальні активи»;
17. «Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття».

Інформація про необоротні активи у кварталному та річному звіті «Баланс» подається у таких статтях:

- Інвестиційна нерухомість;
- Гудвіл (ця стаття подається лише у річному звіті);
- Основні засоби та нематеріальні активи;
- Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття.

У звіті про рух грошових коштів (складеним за прямим методом) інформація, що стосується необоротних активів, наводиться у розділі «Грошові кошти від інвестиційної діяльності» у таких статтях:

- Придбання основних засобів;
- Дохід від реалізації основних засобів;
- Придбання інвестиційної нерухомості;
- Дохід від реалізації інвестиційної нерухомості;
- Придбання нематеріальних активів;
- Дохід від вибуття нематеріальних активів.

У звіті про власний капітал розкривається інформація про результат переоцінки основних засобів і нематеріальних активів.

Детальніша інформація про необоротні активи розкривається у примітках до річної фінансової звітності банку.

У примітці 1.9 «Інвестиційна нерухомість» банк подає інформацію про критерії визнання та метод оцінки інвестиційної нерухомості.

У примітці 1.10 «Основні засоби» розкривається інформація про:

- методи оцінки придбаних (виготовлених) основних засобів;
- метод амортизації та строки корисного використання (експлуатації). У разі зміни методу амортизації протягом звітного року банк має обґрунтувати, що новий метод найкраще відображає очікувану форму споживання майбутніх економічних вигод, утілених в активі. Банк зазначає в таблиці суми розрахованих амортизаційних відрахувань за рік за новим та попереднім методами;
- норми амортизації та їх перегляд;
- перегляд строку корисного використання;
- дату набрання чинності переоцінки;
- залучення незалежного оцінювача;
- методи та значні припущення, застосовані під час попередньої оцінки справедливої вартості об'єктів;
- дооцінку із зазначенням зміни за період;
- визнання знецінення основних засобів.

Примітка 1.11 «Нематеріальні активи» містить інформацію про:

- методи оцінки придбаних (виготовлених) нематеріальних активів;
- метод амортизації. У разі зміни методу амортизації протягом звітного року банк має обґрунтувати, що новий метод найкраще відображає очікувану форму споживання

майбутніх економічних вигод, утілених в активі. Банк зазначає в таблиці суми розрахованих амортизаційних відрахувань за рік за новим та попереднім методами;

- норми амортизації та їх перегляд;
- переоцінку первісної вартості;
- залучення незалежного оцінювача;
- перегляд строку корисного використання.

У примітці 1.14 «Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття» банк розкриває інформацію про: оцінку довгострокових активів, призначених для продажу, та активів групи вибуття; зміни в плані продажу.

Примітка 12 «Інвестиційна нерухомість» містить інформацію про інвестиційну нерухомість, оцінену за методом справедливої вартості та інвестиційну нерухомість, оцінену за методом собівартості. Ці дані подаються у двох таблицях, після яких зазначається:

- стосовно інвестиційної нерухомості, оціненої за методом справедливої вартості: чи класифікуються й обліковуються частки нерухомості, утримувані за угодою про операційну оренду як інвестиційна нерухомість; міру, якою справедлива вартість інвестиційної нерухомості базується на оцінці незалежного оцінювача, що має відповідну професійну кваліфікацію і недавній досвід оцінки аналогічних об'єктів на території України; методи і суттєві припущення, що застосовуються для визначення справедливої вартості інвестиційної нерухомості;
- щодо інвестиційної нерухомості, оціненої за методом собівартості: застосовані методи амортизації; строк корисного використання і ставки амортизації інвестиційної нерухомості; пояснення того, чому неможливо визначити справедливую вартість цієї інвестиційної нерухомості, та, якщо це можливо, діапазон оцінок, у якому найбільш ймовірно перебуває справедлива вартість.

У Примітці 13. «Гудвіл» інформація про гудвіл подається у двох таблицях:

- таблиця 13.1. «Зміна гудвілу, що пов'язана з придбанням асоційованих та дочірніх компаній»;
- таблиця 13.2. «Перевірка, що застосовується банком для визнання зменшення корисності гудвілу».

У примітці 14. «Основні засоби та нематеріальні активи» банк у таблиці розкриває детальну інформацію про земельні ділянки; будівлі, споруди і передавальні пристрої; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти, прилади, інвентар (меблі); інші основні засоби; інші необоротні матеріальні активи; незавершені капітальні вкладення в основні засоби та нематеріальні активи, нематеріальні активи, гудвіл. Ця інформація подається у розрізі таких основних статей: балансова вартість необоротних активів; придбання, пов'язане з об'єднанням компаній; надходження; поліпшення основних засобів та нематеріальних активів; передавання; передавання до активів групи вибуття; вибуття; амортизаційні відрахування; відображення величини втрат від зменшення корисності, визначених у фінансових результатах; відновлення корисності через фінансові результати; переоцінка; вплив перерахунку у валюту подання звітності. Після таблиці банк зазначає таку інформацію:

- вартість основних засобів, стосовно яких є передбачені законодавством обмеження щодо володіння, користування та розпорядження;

- вартість оформлених у заставу основних засобів та нематеріальних активів;
- залишкова вартість основних засобів, що тимчасово не використовуються (консервація, реконструкція тощо);
- залишкова вартість основних засобів, вилучених з експлуатації на продаж;
- первісна (переоцінена) вартість повністю амортизованих основних засобів;
- вартість нематеріальних активів, щодо яких є обмеження права власності;
- вартість створених нематеріальних активів;
- збільшення або зменшення протягом звітного періоду, які виникають у результаті переоцінок, а також у результаті збитків від зменшення корисності, визнаних або сторнованих безпосередньо у власному капіталі.

У примітці 17. «Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття» банк у двох таблицях розкриває інформацію про довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття, а також продані активи та зобов'язання групи вибуття і суми, отримані під час їх продажу. Ці дані подаються у розрізі різних видів активів, у тому числі інвестиційної нерухомості, гудвілу, основних засобів та нематеріальних активів.

Запитання для перевірки знань

1. Дайте визначення основних засобів та нематеріальних активів.
2. На які групи з позиції бухгалтерського обліку класифікуються основні засоби та нематеріальні активи в банках України?
3. Які види основних засобів відносяться до інвестиційної нерухомості?
4. За яких умов необоротні активи класифікуються як утримувані для продажу?
5. Які міжнародні стандарти фінансової звітності регламентують питання, пов'язані з визнанням та оцінкою необоротних активів?
6. Яким нормативно-правовим актом НБУ регламентуються методологічні засади формування в бухгалтерському обліку банків інформації про операції з основними засобами та нематеріальними активами?
7. За яких умов об'єкт основних засобів та нематеріальних активів визнається активом?
8. З чого складається первісна вартість придбаного об'єкта основних засобів та нематеріальних активів?
9. Які витрати, що пов'язані із придбанням чи створенням нематеріального активу визнаються витратами звітного періоду?
10. Як визначається первісна вартість об'єкта необоротного активу, отриманого в обмін на подібний та неподібний актив?
11. Які витрати включає первісна вартість створених необоротних активів?
12. Як відображаються в бухгалтерському обліку витрати на поліпшення (вдосконалення) необоротних активів та витрати на підтримання необоротних активів у придатному для використання стані?
13. За якими методами банки можуть здійснювати подальший облік основних засобів і нематеріальних активів після їх первісного визнання?
14. В яких випадках банк повинен визнавати зменшення корисності необоротних активів?

15. Які методи нарахування амортизації необоротних активів можуть використовувати банки?
16. Який метод нарахування амортизації є найбільш розповсюдженим і чому?
17. У чому полягають особливості нарахування амортизації нематеріальних активів?
18. В яких випадках об'єкти необоротних активів припиняють визнаватися в балансі?
19. Як визначається фінансовий результат від продажу основних засобів і нематеріальних активів?
20. Як здійснюється облік необоротних активів, утримуваних для продажу?
21. За якою вартістю відображається в обліку банку інвестиційна нерухомість під час первісного визнання та після первісного визнання?
22. Що таке гудвіл і в яких випадках він виникає?
23. За якими рахунками бухгалтерського обліку банку обліковується позитивний та негативний гудвіл?
24. У яких фінансових звітах банку і в яких статтях розкривається інформація про необоротні активи?

Тести

1. Які з наведених нижче активів відносяться до нематеріальних активів?
  - а) право на комп'ютерну програму;
  - б) права на користування земельною ділянкою;
  - в) ліцензії;
  - г) усе зазначене вище.
2. Як банк має класифікувати необоротні активи, балансова вартість яких відшкодовуватиметься шляхом операції з продажу, а не поточного використання:
  - а) як інвестиційну нерухомість;
  - б) як незавершені капітальні інвестиції;
  - в) як інші необоротні матеріальні активи;
  - г) як необоротні активи утримувані для продажу.
3. Які з наведених нижче активів відносяться до інвестиційної нерухомості?
  - а) транспортні засоби;
  - б) земельна ділянка, що утримується з метою реалізації в короткостроковій перспективі;
  - в) земля, подальше використання якої на даний момент не визначено;
  - г) будівля, зайнята банком.
4. Бухгалтерське проведення Дт 4400 Кт 3510 означає:
  - а) банк здійснив попередню оплату за основні засоби;
  - б) банк визнав в балансі основні засоби, придбані на умовах попередньої оплати;
  - в) банк визнав в балансі основні засоби, оплата за які ще не здійснена;
  - г) банк придбав основні засоби в обмін на подібний об'єкт.

5. *За яким рахунком відображаються в обліку банку витрати на підтримання необоротних активів у придатному для використання стані?*
- а) 3519;
  - б) 4310;
  - в) 4430;
  - г) 7420.
6. *Які необоротні активи не підлягають переоцінці?*
- а) необоротні активи, які обліковуються за методом первісної вартості (собівартості);
  - б) бібліотечні фонди;
  - в) малоцінні необоротні матеріальні активи;
  - г) усе зазначене вище.
7. *Якими бухгалтерськими проводками відображається дооцінка основних засобів у випадку використання першого методу відображення накопиченого зносу?*
- а) Дт 4409 Кт 4400;
  - б) Дт 4400 Кт 5100;
  - в) Дт 5100 Кт 4409;
  - г) Дт 5100 Кт 4400.
8. *Якими бухгалтерськими проводками відображається уцінка нематеріальних активів у випадку використання другого методу відображення накопиченої амортизації?*
- а) Дт 7499 Кт 4300;
  - б) Дт 4309 Кт 5101;
  - в) Дт 4309 Кт 4300;
  - г) Дт 7499 Кт 4300.
9. *Який термін, не може перевищувати строк корисного використання нематеріальних активів в банках України?*
- а) 20 років;
  - б) 15 років;
  - в) 10 років;
  - г) 5 років.
10. *За яким рахунком банк має відображати втрати від зменшення корисності необоротних активів, які не переоцінювалися?*
- а) 7490;
  - б) 7499;
  - в) 4400;
  - г) 6499.
11. *За якими необоротними активами не нараховується амортизація?*
- а) предметами антикваріату;
  - б) землею;

- в) необоротними активами, утримуваними для продажу;
- г) необоротними активами, балансова вартість яких дорівнює їх ліквідаційній вартості;
- д) усіма зазначеними вище.

12. *Ліквідаційна вартість яких видів необоротних активів прирівнюється до нуля при розрахунку їх вартості, що амортизується?*

- а) основних засобів;
- б) інших необоротних матеріальних активів;
- в) незавершених капітальних інвестицій;
- г) нематеріальних активів.

13. *Як може здійснюватися амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів?*

- а) 50 % їх вартості в першому місяці їх використання і 50 % у другому місяці їх використання;
- б) 100 % їх вартості в першому місяці використання;
- в) 100 % їх вартості в останньому місяці використання;
- г) 50 % їх вартості в першому місяці їх використання та 50 % у місяці їх списання з балансу внаслідок невідповідності критеріям визнання їх активом.

14. *Бухгалтерське проведення Дт 4400 Кт 4410 означає:*

- а) банк придбав інвестиційну нерухомість;
- б) банк продав інвестиційну нерухомість;
- в) банк перевів об'єкт інвестиційної нерухомості до категорії нерухомості, зайнятої власником;
- г) банк перевів об'єкт нерухомості, зайнятої власником до категорії інвестиційної нерухомості.

15. *За яким рахунком банк відображає в обліку негативний гудвіл?*

- а) 4300;
- б) 7499;
- в) 4321;
- г) 6499.

Задачі

Задача 9.1

20.03.2009 р. банк здійснив передоплату за програмне забезпечення у сумі 2122000 грн.

23.03.2009 р. програмне забезпечення було отримано і встановлено в банку і відповідно визнано в балансі.

2.04.2009 р. банк нарахував прямолінійним методом амортизацію за придбаним програмним забезпеченням. Строк корисного використання — 6 років, ліквідаційна вартість — 0 грн.

Необхідно:

Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведені операціями.

Задача 9.2

17.02.2009 р. банк здійснив попередню оплату на користь німецької фірми Wincor Nixdorf International за 10 банкоматів у сумі 105070 євро. Офіційний курс гривні до євро на дату проведення передоплати становив 9, 829050 EUR/UAH.

2.03.2009 р. банк отримав придбані банкомати, але ще не ввів їх в експлуатацію.

5.03.2009 р. банк встановив 2 банкомати і ввів їх в експлуатацію.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Задача 9.3

25.02.2009 р. банк здійснив передоплату за легковий автомобіль у сумі 165000 грн.

26.02.2009 р. банк визнав придбаний автомобіль в балансі і зразу ввів його в експлуатацію.

2.03.2009 р. банк нарахував кумулятивним методом амортизацію за придбаним автомобілем. Строк корисного використання — 6 років, ліквідаційна вартість — 45000 грн.

20.03.2009 р. автомобіль потрапив у ДТП і був зданий на ремонт сторонній організації, яка обслуговується в іншому банку. Оплата за ремонт автомобіля здійснюється після виконання ремонтних робіт.

2.04.2009 р. банк перерахував кошти у сумі 4250 грн. за виконаний ремонт автомобіля.

Необхідно:

Здійснити відповідні розрахунки та скласти бухгалтерські проведення за наведеними операціями.

Задача 9.4.

Визначте пропущені суми для кожного з основних засобів, що підлягають амортизації.

Основні засоби	Первісна вартість	Залишкова вартість	Строк експлуатації (роки)	Метод нарахування амортизації	Сума амортизації за другий рік використання
А	?	20 000	5	прискореного зменшення	24 000
Б	40 000	?	8	Кумулятивний	7 000
В	65 000	5 000	?	Прямолінійний	6 000
Г	230 000	10 000	10	?	22 000

Задача 9.5.

Банк здійснює перший раз переоцінку власної будівлі. Первісна вартість будівлі — 8706450 грн. Упродовж строку експлуатації будівлі нараховано знос — 960750 грн. На дату переоцінки справедлива вартість будівлі становить 9500000 грн.

Необхідно:

- 1) Здійснити переоцінку будівлі, використовуючи перший метод відображення в бухгалтерському обліку накопиченої амортизації на дату переоцінки та відобразити її в обліку.
- 2) Здійснити переоцінку будівлі, використовуючи другий метод відображення в бухгалтерському обліку накопиченої амортизації на дату переоцінки та відобразити її в обліку.

Задача 9.6.

Банк реалізував службовий автомобіль, первісна вартість якого 115000 грн. Упродовж строку експлуатації автомобіля було нараховано знос у сумі 65000 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки з реалізації банком автомобіля за умови, що автомобіль було продано за:

- а) 48000 грн.;
- б) 60000 грн.;
- в) 50000 грн.

Задача 9.7.

Банк списав з балансу 10 однакових комп'ютерів. Первісна вартість кожного з комп'ютерів становила 3500 грн. За строк експлуатації комп'ютерів було нараховано знос у сумі 3000 грн. Ліквідаційна вартість одного комп'ютера становить 500 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за операцією із списання комп'ютерів з балансу банку.

Розділ 10

ОБЛІК ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Питання до розгляду

- 10.1. Економічний зміст та види лізингових операцій.
- 10.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку лізингових операцій.
- 10.3. Облік операцій з фінансового лізингу лізингодавцем.
- 10.4. Відображення в обліку фінансового лізингу лізингоодержувачем.
- 10.5. Облік оперативного лізингу лізингодавцем.
- 10.6. Облік операцій з оперативного лізингу лізингоодержувачем.
- 10.7. Відображення в обліку продавця операції з продажу необоротного активу із зворотною орендою.
- 10.8. Відображення в обліку покупця операції з продажу необоротного активу із зворотною орендою.
- 10.9. Розкриття інформації про лізингові операції.

10.1. Економічний зміст та види лізингових операцій

Термін лізинг походить від англійського слова «to lease», що означає «орендувати», «наймати». **Лізинг** можна визначити як підприємницьку діяльність, що спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Велика різноманітність лізингових операцій дозволяє класифікувати їх за багатьма ознаками, зокрема, такими як: склад учасників угоди, об'єкт лізингу, умови амортизації, обсяг обслуговування, рівень окупності, кількість учасників угоди, сектор ринку, де здійснюються операції, характер лізингових платежів. З позиції відображення лізингових операцій у бухгалтерському обліку має значення класифікація лізингу за умовами передавання ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на актив, що надається у лізинг. За цією ознакою лізинг поділяється на фінансовий і оперативний.

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р.,

фінансовий лізинг (оренда) — це оренда, умовами якої передбачається передавання всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на актив. Право власності може з часом передаватися або не передаватися. Лізинг (оренда), що не передбачає передавання всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на актив, класифікується **оперативним**.

Класифікація лізингу (оренди) як фінансового або оперативного залежить від суті операції, а не від форми договору.

Для визначення операції як фінансовий лізинг (оренда) використовуються критерії, які окремо або в поєднанні обумовлюють класифікацію лізингу (оренди) як фінансового, а саме:

- наприкінці строку дії лізингу (оренди) право власності або інші речові права на актив переходять до лізингоодержувача;
- лізингоодержувач має право на купівлю цього активу за ціною, яка значно нижча від справедливої вартості на дату реалізації цього права, а на початку строку лізингу є обґрунтована впевненість у тому, що це право буде реалізовано;
- строк дії лізингу (оренди) становить більшу частину строку корисного використання активу навіть за умови, що право власності не передаватиметься;
- на початку строку дії лізингу (оренди) теперішня вартість мінімальних лізингових (орендних) платежів має бути не меншою, ніж справедлива вартість активу, переданого в лізинг (оренду);
- активи, передані в лізинг (оренду), мають спеціалізований характер, тобто лише лізингоодержувач може користуватися ними без суттєвих модифікацій.

Підтвердженням належності операції до фінансового лізингу (оренди) можуть бути такі умови:

- у разі припинення лізингу (оренди) лізингоодержувачем пов'язані з цим збитки лізингодавця покладаються на лізингоодержувача;
- прибутки або збитки від коливань справедливої вартості ліквідаційної суми належать лізингоодержувачу (наприклад, у формі знижки на лізингову (орендну) плату, яка дорівнює більшій частині виручки від продажу в кінці строку лізингу (оренди));
- лізингоодержувач має змогу продовжити строк дії договору про лізинг (оренду) за плату, яка нижча від ринкової.

В Україні загальні правові та економічні засади фінансового лізингу регулюються Законом України «Про фінансовий лізинг» від 11.12.2003 р. № 1381-IV. Згідно з цим Законом, **фінансовий лізинг** — це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Відповідно до Закону «Про фінансовий лізинг» предметом договору фінансового лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів. Не можуть бути предметом лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці).

Суб'єктами фінансового лізингу можуть бути:

- лізингодавець — юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;
- лізингоодержувач — фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;
- продавець (постачальник) — фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу;
- інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

Законом України «Про фінансовий лізинг» встановлено вимоги щодо договору лізингу, права та обов'язки лізингодавця і лізингоодержувача, склад лізингових платежів. Відносини, що виникають у зв'язку з договором фінансового лізингу, регулюються положеннями Цивільного кодексу України про лізинг, найм (оренду), купівлю-продаж, поставку, з урахуванням особливостей, що встановлюються Законом України «Про фінансовий лізинг».

Однією із істотних умов лізингового договору є лізингові платежі, під якими розуміють виплати лізингодавцеві, які здійснює лізингоодержувач за надане йому право користуватися лізинговим майном. Існує декілька класифікацій видів лізингових платежів. Зокрема, за способом плати розрізняють лінійні платежі (однаковими частинами), прогресивні платежі (розміри збільшуються), дегресивні (розміри зменшуються). За періодичністю сплати лізингові платежі поділяються на щорічні, щоквартальні, щомісячні, а за строками їх внесення — на ті, що вносяться на початку та кінці періоду сплати. Залежно від форми платежів, вони класифікуються на грошові платежі, компенсаційні (розрахунки здійснюються товарами або зустрічними послугами лізингодавцю) та змішані (поєднують грошові та компенсаційні платежі).

Складові лізингових платежів та їх розрахунок буде різним для операційного та фінансового лізингу.

Відповідно до Закону України «Про фінансовий лізинг», лізингові платежі можуть включати:

- а) суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу;
- б) платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно;
- в) компенсацію відсотків за кредитом;
- г) інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу.

Платежі, що підлягають сплаті лізингоодержувачем протягом строку лізингу (оренди) (з вирахуванням вартості послуг та податків, що підлягають сплаті лізингодавцю, і непередбаченої лізингової (орендної) плати), які збільшені: для лізингоодержувача — на суму його гарантованої ліквідаційної вартості; для лізингодавця — на суму його гарантованої ліквідаційної вартості, називаються мінімальними лізинговими (орендними) платежами.

У разі можливості та наміру лізингоодержувача придбати об'єкт лізингу (оренди) за ціною, нижчою за його справедливую вартість на дату придбання, мінімальні лізингові (орендні) платежі складаються з мінімальної лізингової (орендної) плати за весь строк лізингу (оренди) та суми, яку слід сплатити згідно з договором про придбання об'єкта лізингу (оренди).

Мінімальні лізингові (орендні) платежі складаються з двох складових. З позиції лізингодавця мінімальні лізингові платежі включають фінансовий дохід (який по суті, є платою за наданий лізингоодержувачу кредит) та компенсацію вартості об'єкта лізингу. Для лізингоодержувача мінімальні лізингові платежі складаються з фінансових витрат та компенсації лізингодавцю вартості об'єкта лізингу.

У договорі з фінансового лізингу, як правило, передбачається розрахунок мінімальних лізингових платежів з їх розподілом на фінансові витрати (доходи) та компенсацію вартості об'єкта лізингу.

Порядок розрахунку теперішньої вартості майбутніх лізингових платежів на 1 грошову одиницю залежить від того, чи платежі здійснюються на початок кожного розрахункового періоду, чи на кінець.

Теперішня вартість майбутніх лізингових платежів на 1 грошову одиницю, що сплачуються на початку кожного періоду (PVAD), розраховується за формулою:

$$PVAD = 1 + \left[\left(1 - \frac{1}{(1+i)^n} \right) \div i \right], \quad (10.1)$$

де n — кількість періодів, за які нараховуються і сплачуються лізингові платежі;

i — ставка відсотка для розрахункового періоду.

Теперішня вартість майбутніх лізингових платежів на 1 грошову одиницю, що сплачуються в кінці кожного періоду (PVA), розраховується за формулою:

$$PVA = \left(1 - \frac{1}{(1+i)^n} \right) \div i, \quad (10.2)$$

де n — кількість періодів, за які нараховуються і сплачуються лізингові платежі;

i — ставка відсотка для розрахункового періоду.

Сума теперішньої вартості мінімального лізингового платежу, що сплачується регулярно лізингоодержувачем, розраховується шляхом ділення справедливої вартості об'єкта лізингу на початок строку лізингу на теперішню вартість майбутніх лізингових платежів на 1 грошову одиницю (PVA або PVAD). Загальна сума теперішньої вартості мінімальних лізингових платежів дорівнює добутку мінімального лізингового платежу, що сплачується регулярно та кількості періодів сплати.

Загальна сума фінансового доходу лізингодавця (відповідно фінансових витрат лізингоодержувача) розраховується як різниця між загальною сумою теперішньої вартості мінімальних лізингових платежів та справедливою вартістю об'єкта лізингу на початок строку лізингу. Розподіл фінансового доходу лізингодавця (відповідно фінансових витрат лізингоодержувача) здійснюється із застосуванням лізингової ставки відсотка на залишок зобов'язань на початок розрахункового періоду.

Лізингова угода може передбачати зміну величини мінімального лізингового платежу на величину непередбаченої лізингової плати. Непередбачена лізингова плата — це частина лізингової плати, яка не зафіксована конкретною сумою та розраховується із

застосуванням показників інших, ніж строк оренди (обсяг продажу, рівень використання, індекс інфляції та цін, ринкові ставки відсотка тощо).

Лізингові платежі за угодою про операційний лізинг (за винятком витрат на послуги, наприклад, страхування та технічне обслуговування), як правило, визнаються на прямолінійній основі протягом строку оренди.

10.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку лізингових операцій

На міжнародному рівні облік лізингових (орендних) операцій регламентується МСБО 17 «Оренда», метою якого є визначення для орендарів і орендодавців відповідної облікової політики та розкриття інформації, яку слід застосовувати до фінансової та операційної оренди. Облік лізингових операцій з інвестиційною нерухомістю та біологічними активами регулюється МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість» та МСБО 41 «Сільське господарство» відповідно.

Згідно з МСБО 17 «Оренда» **лізинг (оренда)** — це угода, згідно з якою лізингодавець (орендодавець) передає лізингоодержувачу (орендоодержувачу) в обмін на платіж або ряд платежів право користування активом протягом погодженого періоду часу.

У МСБО 17 наводиться визначення фінансової та операційної оренди, а також класифікаційні ознаки, згідно з якими оренда вважається фінансовою.

МСБО 17 вимагає, щоб орендоодержувач застосовував наступні принципи обліку та відображення оренди у фінансовій звітності:

1. На початку строку оренди, орендоодержувачам слід визнавати фінансову оренду як активи та зобов'язання у своїх балансах за сумами, що дорівнюють справедливій вартості орендованого майна на початку оренди, або, якщо вони нижчі за справедливу вартість, за теперішньою вартістю мінімальних орендних платежів, яка визначається на початку оренди. Ставкою дисконту, яку слід застосовувати при обчисленні теперішньої вартості мінімальних орендних платежів, є припустима ставка відсотка при оренді, якщо її можливо визначити; якщо ні, слід застосувати відсоткову ставку додаткових запозичень орендаря. Будь-які первісні прямі витрати орендаря додаються до суми, визнаної як актив.
2. Мінімальні орендні платежі слід розподіляти між фінансовими витратами та зменшенням непогашених зобов'язань. Фінансові витрати розподіляються на періоди протягом строку оренди так, щоб забезпечити сталу періодичну ставку відсотка на залишок зобов'язань у кожному періоді.
3. Політика нарахування амортизації на орендовані активи має узгоджуватися з політикою нарахування амортизації, що прийнята для власних активів. Якщо немає обґрунтованої впевненості в тому, що орендар отримає право власності наприкінці строку оренди, актив повністю амортизується протягом коротшого з двох строків: строку оренди або строку корисної експлуатації.
4. Орендні платежі за угодою про операційну оренду мають визнаватися як витрати у звіті про фінансові результати на прямолінійній основі протягом строку оренди, якщо тільки інша систематична основа не дозволяє краще відображати вигоди користувача.

Стосовно обліку і відображення у фінансовій звітності оренди орендодавцем, МСБО 17 вимагає наступне.

На початку строку оренди, орендодавець має відображати в балансі наданий об'єкт фінансової оренди як дебіторську заборгованість у сумі, що дорівнює чистим інвестиціям в об'єкт оренди.

Визнання фінансового доходу має базуватися на моделі, що відображає сталу періодичну норму прибутковості на чисті інвестиції орендодавця в фінансову оренду.

Активи, які є об'єктами угоди про операційну оренду мають відображатися у балансі орендодавця відповідно до суті активу.

Дохід від операційної оренди має визнаватися в складі доходу на прямолінійній основі протягом строку оренди, якщо тільки інша систематична основа не дозволяє краще відображати в часі вигоди користувача, при застосуванні якої, вигода, отримана від зданого в оренду активу, зменшується.

Щодо операцій з продажу активу із зворотною орендою, у МСБО 17 містяться наступні правила.

Для операцій з продажу із зворотною орендою, що веде до фінансової оренди, будь-яке перевищення надходжень від продажу над балансовою вартістю слід відстрочувати та амортизувати протягом строку оренди.

Для операцій з продажу із зворотною орендою, що веде до операційної оренди:

- якщо операція здійснюється за справедливою вартістю, то прибуток або збиток мають визнаватися негайно;
- якщо ціна продажу нижча за справедливу вартість, будь-який прибуток або збиток має визнаватися негайно, за винятком того, коли збиток компенсується майбутніми орендними платежами за ціною, нижчою за ринкову, він відстрочується та амортизується пропорційно орендним платежам за період, протягом якого очікується використання активу;
- якщо ціна продажу вища за справедливу вартість, перевищення над справедливою вартістю слід відстрочувати та амортизувати протягом періоду використання активу;
- якщо справедлива вартість на момент операції продажу майна з подальшою його орендою є меншою, ніж балансова вартість активу — збиток, що дорівнює різниці між балансовою і справедливою вартістю, має бути визнаний негайно.

В Україні методика бухгалтерському обліку лізингових (орендних) операцій банків регламентується:

- Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р.;
- Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р.

10.3. Облік операцій з фінансового лізингу лізингодавцем

Активи надані банком у фінансовий лізинг відображаються у балансі лізингоодержувача. Банк — лізингодавець наданий у фінансовий лізинг об'єкт необоротних активів обліковує за такими рахунками:

- **1520 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам».** Рахунок призначений для обліку заборгованості інших банків за фінансовим лізингом. За дебетом рахунку проводяться суми заборгованості за фінансовим лізингом. За кредитом рахунку проводяться суми погашення заборгованості за фінансовим лізингом.
- **2071 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання».** Рахунок призначений для обліку переданих у користування суб'єктам господарювання основних засобів за договорами фінансового лізингу (оренди). За дебетом рахунку відображається вартість основних засобів, наданих у фінансовий лізинг (оренду). За кредитом рахунку проводяться суми погашення заборгованості за фінансовим лізингом (орендою).
- **2211 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам».** Рахунок призначений для обліку переданих у користування фізичним особам основних засобів за договорами фінансового лізингу (оренди). За дебетом рахунку відображається вартість основних засобів, наданих у фінансовий лізинг (оренду). За кредитом рахунку проводяться суми погашення заборгованості за фінансовим лізингом (орендою).

Надання нового об'єкта основних засобів у фінансовий лізинг відображається в обліку лізингодавця такою проводкою:

Дт 1520 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам», або
2071 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання», або
2211 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам»

Кт 4400 «Основні засоби».

Різниця між сумою мінімальних лізингових (орендних) платежів і негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди) та теперішньою його вартістю, що визначена за лізинговою (орендною) ставкою процента, є доходом лізингодавця.

Розподіл доходу між звітними періодами протягом строку лізингу (оренди) здійснюється із застосуванням лізингової (орендної) ставки процента до залишку заборгованості лізингоодержувача за кредитом на початок звітного періоду.

Витрати, що пов'язані з оформленням договору про фінансовий лізинг (оренду), включаються до вартості кредиту під час первісного визнання і відображаються за такими активними рахунками:

- 1525 «Неамортизована премія за кредитами, що надані іншим банкам»;
- 2075 «Неамортизована премія за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
- 2215 «Неамортизована премія за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам».

При цьому в обліку здійснюється така проводка:

Дт 1525 «Неамортизована премія за кредитами, що надані іншим банкам», або
2075 «Неамортизована премія за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання», або

2215 «Неамортизована премія за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам».

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

Зазначені витрати амортизуються протягом строку лізингу (оренди), що відображається такими проводками:

- за договором фінансового лізингу з іншим банком:
Дт 6018 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий іншим банкам»
Кт 1525 «Неамортизована премія за кредитами, що надані іншим банкам»;

- за договором фінансового лізингу з суб'єктом господарювання:
Дт 6028 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб'єктам господарювання»
Кт 2075 «Неамортизована премія за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
- за договором фінансового лізингу з фізичною особою:
Дт 6044 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий фізичним особам»
Кт 2215 «Неамортизована премія за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам».
Нарахування доходу за фінансовим лізингом супроводжується такими проводками:
- за фінансовим лізингом, що наданий іншим банкам:
Дт 1528 «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам»
Кт 6018 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий іншим банкам»;
- за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання:
Дт 2078 «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»
Кт 6028 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб'єктам господарювання»;
- за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам:
Дт 2218 «Нараховані доходи за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам»
Кт 6044 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий фізичним особам».
Отримана лізингодавцем сума лізингового (орендного) платежу відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:
- за фінансовим лізингом, що наданий іншим банкам:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»
Кт 1528 «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам» — на суму отриманого доходу
Кт 1520 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам» — на суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди);
- за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 2078 «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання» — на суму отриманого доходу
Кт 2071 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання» — на суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди);
- за фінансовим лізингом (орендою), що наданий фізичним особам:
Дт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 2218 «Нараховані доходи за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам» — на суму отриманого доходу
Кт 2211 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам» — на суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

У випадку несплати лізингоодержувачем у встановлений в лізинговому договорі термін нарахованих процентів та заборгованості за фінансовим лізингом їх сума переноситься на рахунки з обліку прострочених нарахованих доходів та простроченої заборгованості за фінансовим лізингом відповідно. При цьому виконуються такі бухгалтерські проводки:

а) за фінансовим лізингом, що наданий іншим банкам:

- на суму прострочених нарахованих доходів:
Дт 1529 «Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам»
Кт 1528 «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам»;
- на суму простроченої заборгованості за фінансовим лізингом:
Дт 1527 «Прострочена заборгованість за кредитами, що надані іншим банкам»
Кт 1520 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам»;

б) за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання:

- на суму прострочених нарахованих доходів:
Дт 2079 «Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»
Кт 2078 «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
- на суму простроченої заборгованості за фінансовим лізингом:
Дт 2077 «Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»
Кт 2071 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання»;

в) за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам:

- на суму прострочених нарахованих доходів:
Дт 2219 «Прострочені нараховані доходи за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам»
Кт 2218 «Нараховані доходи за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам»;
- на суму простроченої заборгованості за фінансовим лізингом:
Дт 2217 «Прострочена заборгованість за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам»
Кт 2211 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам».

Погашення простроченої заборгованості за фінансовим лізингом та нарахованими за ним доходами відображається в обліку такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1200, 1500, 2600, 2605, 2620, 2625 та інші)

Кт Рахунки для обліку простроченої заборгованості за фінансовим лізингом (1527, 2077, 2217)

Кт Рахунки для обліку простроченої заборгованості за нарахованими доходами (1528, 2079, 2219).

Якщо за умовами договору об'єкт фінансового лізингу (оренди) повертається лізингодавцю, то в обліку лізингодавця на суму негарантованої ліквідаційної вартості здійснюється така проводка:

Дт 4400 «Основні засоби»

Кт 1520 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам», або

2071 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання», або

2211 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам».

Приклад 10.1

1.04.2009 р. банк уклав угоду з фінансового лізингу з підприємством, згідно з якою було придбано промислове обладнання вартістю 150000 грн. Строк оренди 5 років. Термін корисного використання обладнання — 10 років. Процентна ставка за лізингом становить 20 % річних і сплачується в кінці кожного кварталу. Угодою передбачено перехід обладнання у власність підприємства-лізингоодержувача після закінчення строку лізингу.

Операція з придбання банком обладнання і надання його підприємству у фінансовий лізинг відображається такими бухгалтерськими записами:

- здійснення попередньої оплати за обладнання:
Дт 3510 150000 грн.
Кт 1200 150000 грн.;
- визнання обладнання у балансі банку:
Дт 4400 150000 грн.
Кт 3510 150000 грн.;
- надання обладнання підприємству у фінансовий лізинг:
Дт 2071 150000 грн.
Кт 4400 150000 грн.

Здійснимо розрахунок лізингових платежів на весь період дії лізингової угоди. Насамперед, потрібно визначити теперішню вартість звичайного анuitету 1 грошової одиниці (PVA). Для цього можна скористатися спеціальними таблицями, або провести розрахунки, скориставшись формулою (10.2)

Згідно з даними нашого прикладу, теперішня вартість звичайного анuitету 1 грошової одиниці, при періоді $n = 20$ (5 років $\times$ 4 рази в рік), та процентній ставці $i = 5\%$ (четвертина річної лізингової ставки) становить 12,46221.

Тепер розрахуємо суму мінімальних лізингових платежів, яку повинен сплачувати лізингоодержувач в кінці кожного кварталу:

$$150000 \text{ грн.} : 12,46221 = 12036 \text{ грн.}$$

Загальна сума мінімальних лізингових платежів становитиме:

$$12036 \text{ грн.} \times 20 \text{ (кількість періодів сплати лізингових платежів)} = 240720 \text{ грн.}$$

Процентний дохід лізингодавця за весь строк дії лізингової угоди складе:

$$240720 \text{ грн.} - 150000 \text{ грн.} = 90720 \text{ грн.}$$

Тепер складемо таблицю лізингових платежів, в якій відобразимо суму процентного доходу лізингодавця у складі періодичних мінімальних лізингових платежів у перший рік оренди (табл. 10.1).

Таблиця 10.1. Розрахунок лізингових платежів у перший рік дії лізингової угоди

Дата платежу	Сума мінімальних лізингових платежів, грн.	Процентний дохід лізингодавця, грн.	Компенсація вартості об'єкта лізингу, грн.	Залишок зобов'язання з лізингу на кінець періоду, грн.
1.04.2009				150000
30.06.2009	12036	$150000 \times 0,05 = 7500$	$12036 - 7500 = 4536$	$150000 - 4536 = 145464$
30.09.2009	12036	$145464 \times 0,05 = 7273$	$12036 - 7273 = 4763$	$145464 - 4763 = 140701$
31.12.2009	12036	$140701 \times 0,05 = 7035$	$12036 - 7035 = 5001$	$140701 - 5001 = 135700$
31.03.2010	12036	$135700 \times 0,05 = 6785$	$12036 - 6785 = 5251$	$135700 - 5251 = 130449$

30.06.2009 р. банк нараховує процентний дохід за фінансовим лізингом у сумі 7500 грн. і виконує таке бухгалтерське проведення¹:

Дт 2078 7500 грн.

Кт 6028 7500 грн.

Отримання банком лізингових платежів від підприємства у термін, передбачений лізинговою угодою, супроводжується такою проводкою:

Дт 2600 12036 грн.

Кт 2078 7500 грн.

Кт 2071 4536 грн.

На наступні дати нарахування процентного доходу і отримання лізингових платежів банк зробить аналогічні бухгалтерські проводки, але на інші суми (згідно з розрахунком у табл. 10.1).

10.4. Відображення в обліку фінансового лізингу лізингоодержувачем

Якщо банк виступає у ролі лізингоодержувача в операції з фінансового лізингу, то на початок строку лізингу (оренди) необоротні активи, що отримані банком-лізингоодержувачем у фінансовий лізинг, обліковуються за найменшою з оцінок: справедливою вартістю необоротного активу або теперішньою вартістю суми мінімальних лізингових (орендних) платежів. Витрати лізингоодержувача, що пов'язані з оформленням договору про фінансовий лізинг (оренду), включаються до вартості активу під час його первісного визнання.

Одержаний у фінансовий лізинг об'єкт основних засобів у бухгалтерському обліку банку-лізингоодержувача відображається такою проводкою:

Дт 4400 «Основні засоби»

Кт 3615 «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)».

Витрати лізингоодержувача на поліпшення об'єкта фінансового лізингу (оренди) (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), що приводять

¹ Для спрощення розрахунків, припускається, що процентний дохід нараховується 1 раз в квартал, хоч на практиці банки щомісяця нараховують процентні доходи та витрати.

до збільшення майбутніх економічних вигод, які первісно очікувалися від його використання, відображаються як капітальні інвестиції, що включаються до вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

На суму завершених капітальних інвестицій збільшується залишкова вартість активу і в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт 4400 «Основні засоби»

Кт 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами».

Розподіл фінансових витрат між звітними періодами протягом строку лізингу (оренди) здійснюється із застосуванням лізингової (орендної) ставки процента до залишку зобов'язань на початок звітного періоду. Якщо в договорі про фінансовий лізинг (оренду) не зазначена лізингова (орендна) ставка процента, то застосовується ставка процента до можливих позик лізингоодержувача.

Нараховані витрати за отриманими лізингоодержувачем активами у фінансовий лізинг (оренду) відображаються в обліку такою проводкою:

Дт 7028 «Процентні витрати за фінансовим лізингом (орендою)»

Кт 3678 «Інші нараховані витрати».

Сплата лізингоодержувачем орендних платежів у бухгалтерському обліку відображається такими проводками:

- на суму нарахованих витрат за отриманими активами у фінансовий лізинг:

Дт 3678 «Інші нараховані витрати»

Кт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 1500, 2600;

- на суму зобов'язання за фінансовим лізингом (орендою):

Дт 3615 «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)»;

Кт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 1500, 2600.

Лізингоодержувач протягом періоду очікуваного використання об'єкта фінансового лізингу нараховує амортизацію. Періодом очікуваного використання об'єкта фінансового лізингу (оренди) є строк корисного використання — якщо договором передбачено перехід права власності на актив до лізингоодержувача (орендаря), або коротший з двох періодів — строк лізингу (оренди) або строк корисного використання об'єкта фінансового лізингу (оренди) — якщо переходу права власності на об'єкт фінансового лізингу (оренди) не передбачено. Метод нарахування амортизації об'єкта фінансового лізингу (оренди) визначається лізингоодержувачем відповідно до порядку нарахування амортизації власних основних засобів і нематеріальних активів.

Нарахування амортизації об'єкта фінансового лізингу (оренди) в бухгалтерському обліку відображається такою проводкою:

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4409 «Знос основних засобів».

Під час переходу за умовою лізингу основних засобів, отриманих у фінансовий лізинг, у власність лізингоодержувача в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт 4400 «Основні засоби» (аналітичний рахунок «Власні необоротні активи»)

Кт 4400 «Основні засоби» (аналітичний рахунок «Фінансовий лізинг»).

Одночасно на суму зносу:

Дт 4409 «Знос основних засобів» (аналітичний рахунок «Фінансовий лізинг»)

Кт 4409 «Знос основних засобів» (аналітичний рахунок «Власні необоротні активи»).

Якщо за умовами договору об'єкт фінансового лізингу повертається лізингодавцю, то на суму негарантованої ліквідаційної вартості лізингоодержувачем здійснюється проводка:

Дт 3615 «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)»

Дт 4409 «Знос основних засобів»

Кт 4400 «Основні засоби».

Витрати на утримання об'єкта необоротних активів, одержаного у фінансовий лізинг, у бухгалтерському обліку відображаються за рахунком 7421 «Витрати на утримання основних засобів, що отримані у лізинг (оренду)».

Приклад 10.2.

Згідно з угодою від 1.10.2008 р. про фінансовий лізинг банк отримав 20 комп'ютерів загальною справедливою вартістю яких становить 104000 грн. Строк оренди становить 2 роки. Процентна ставка за лізингом становить 16 % і сплачується в кінці кожного кварталу. Згідно з укладеною угодою, право власності на орендовані комп'ютери передається лізингоодержувачу після закінчення строку лізингу. Строк корисного використання комп'ютерів становить 6 років, а ліквідаційна вартість одного комп'ютера — 700 грн. Банк використовує прямолінійний метод нарахування амортизації.

Операція з отримання банком комп'ютерів у фінансовий лізинг відображається такими бухгалтерськими записами:

Дт 4400 104000 грн.

Кт 3615 104000 грн.

Визначимо річну суму амортизації (РСА) отриманих у фінансовий лізинг комп'ютерів:

$$РСА = \frac{104000 - 14000}{6} = 15000 \text{ грн.}$$

Місячна сума амортизації = 15000 грн. / 12 міс. = 1250 грн.

Нарахування банком щомісячної амортизації за отриманими у фінансовий лізинг основними засобами супроводжується проводкою:

Дт 7423 1250 грн.

Кт 4409 1250 грн.

Визначимо суму мінімальних лізингових платежів. Теперішня вартість звичайного анuitету 1 грошової одиниці, при періоді $n = 8$ (2 роки $\times$ 4 рази в рік), та процентній ставці $i = 4\%$ (четвертина річної лізингової ставки) становить 6,73274.

Сума мінімальних лізингових платежів, яку повинен сплачувати лізингоодержувач в кінці кожного кварталу становить:

$$104000 \text{ грн.} : 6,73274 = 15447 \text{ грн.}$$

Загальна сума мінімальних лізингових платежів становитиме:

$$15447 \text{ грн.} \times 8 \text{ (кількість періодів сплати лізингових платежів)} = 123576 \text{ грн.}$$

Процентні витрати лізингоодержувача за весь строк дії лізингової угоди складуть: 123576 грн. — 104000 грн. = 19576 грн.

Тепер складемо таблицю лізингових платежів, в якій відобразимо суму процентних витрат лізингоодержувача у складі періодичних мінімальних лізингових платежів (табл. 10.2)

Таблиця 10.2. Розрахунок лізингових платежів

Дата платежу	Сума мінімальних лізингових платежів, грн.	Процентні витрати лізингоодержувача, грн.	Компенсація вартості об'єкта лізингу, грн.	Залишок зобов'язання з лізингу на кінець періоду, грн.
1.10.2008				104000
31.12.2008	15447	4160	11287	92713
31.03.2009	15447	3708,52	11738,48	80974,52
30.06.2009	15447	3238,98	12208,02	68766,50
30.09.2009	15447	2750,66	12696,34	56070,16
31.12.2009	15447	2242,81	13204,19	42865,97
31.03.2010	15447	1714,64	13732,36	29133,61
30.06.2010	15447	1165,34	14281,66	14851,95
30.09.2010	15447	594,08	14852,92	0
Підсумок (заокруглено)	123576	19576	104000	

Нарахування банком процентних витрат за отриманими у фінансовий лізинг основними засобами за період з 1.10.2008 р. по 31.12.2008 р.:

Дт 7028 4160 грн.

Кт 3678 4160 грн.

Сплата банком лізингових платежів:

Дт 3678 4160 грн.

Дт 3615 11287 грн

Кт 1200 15447 грн.

На наступні дати нарахування процентних витрат і сплати лізингових платежів банк зробить аналогічні бухгалтерські проводки, але на інші суми (згідно з розрахунком у табл. 10.2).

10.5. Облік оперативного лізингу лізингодавцем

Активи надані в оперативний лізинг (оренду) відображаються у балансі банку-лізингодавця. Облік основних засобів і нематеріальних активів, переданих в оперативний лізинг (оренду), ведеться лізингодавцем на окремому аналітичному рахунку балансових рахунків 4300 «Нематеріальні активи», або 4400 «Основні засоби» і відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

- на суму переданого в лізинг об'єкта необоротних активів:
Дт 4400 «Основні засоби», або 4300 «Нематеріальні активи» (аналітичні рахунки «Оперативний лізинг»)
Кт 4400 «Основні засоби», або 4300 «Нематеріальні активи» (аналітичні рахунки «Власні необоротні активи»);
- на суму нарахованого зносу:
Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або 4409 «Знос основних засобів» (аналітичні рахунки «Власні необоротні активи»)
Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або 4409 «Знос основних засобів» (аналітичні рахунки «Оперативний лізинг»).

Лізингодавець протягом строку лізингу (оренди) нараховує амортизацію за активами, переданими в оперативний лізинг (оренду). У цьому разі здійснюється така проводка:

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або 4409 «Знос основних засобів».

Лізингодавець здійснює нарахування лізингових (орендних) платежів, яке відображається в обліку такою проводкою:

Дт 3578 «Інші нараховані доходи»

Кт 6395 «Доходи від оперативного лізингу (оренди)».

Отримання лізингодавцем нарахованих лізингових (орендних) платежів супроводжується такою проводкою:

Дт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650

Кт 3578 «Інші нараховані доходи».

Основні засоби та нематеріальні активи, що повернені лізингоодержувачем, лізингодавець відображає в обліку такими проводками:

- 1) Дт 4400 «Основні засоби», або 4300 «Нематеріальні активи» (аналітичні рахунки «Власні необоротні активи»)
Кт 4400 «Основні засоби», або 4300 «Нематеріальні активи» (аналітичні рахунки «Оперативний лізинг»);
- 2) Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або 4409 «Знос основних засобів» (аналітичні рахунки «Оперативний лізинг»)
Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або 4409 «Знос основних засобів» (аналітичні рахунки «Власні необоротні активи»)

Приклад 10. 3.

1.02.2009 р. банк надав в оперативний лізинг новозбудовану будівлю іншому банку. Строк лізингу — 10 років. Балансова вартість будівлі становить 2500000 грн. Строк корисного використання будівлі 40 років. Визначена ліквідаційна вартість — 500 000 грн. Лізингодавець застосовує прямолінійний метод нарахування амортизації. Щорічна лізингова плата становить 62400 грн.

На дату передачі банком будівлі в оперативний лізинг виконується проводка:

Дт 4400 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг») 2500000 грн.

Кт 4400 (аналітичний рахунок «Власні основні засоби») 2500000 грн.

28.02.2009 р. банк-лізингодавець нарахував лізингові орендні платежі у сумі 5200 грн. (62400 грн. / 12 місяців), що супроводжується проводкою:

Дт 3578 5200 грн.

Кт 6395 5200 грн.

2.03.2009 р. на кореспондентський рахунок надійшли нараховані лізингові платежі. При цьому банк лізингодавець виконує проводку:

Дт 1200 5200 грн.

Кт 3578 5200 грн.

Лізингодавець протягом строку лізингу щомісячно нараховує амортизацію за переданою в оперативний лізинг будівлею. Річна сума амортизаційних відрахувань становить: (2500000 грн. – 500000 грн.) / 40 років = 50 000 грн. Відповідно щомісячна сума амортизаційних відрахувань становить 4166,66 грн. (50000 грн./12 міс.). На суму нарахованої за місяць амортизації здійснюється проводка:

Дт 7423 4166,66 грн.

Кт 4409 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг») 4166,66 грн.

Зазначені вище бухгалтерські записи з відображення в обліку нарахування орендних платежів та амортизації будівлі банк лізингодавець буде здійснювати кожного місяця.

Після закінчення строку лізингу лізингодавець виконає такі бухгалтерські проводки:

- на суму поверненої з лізингу будівлі:

Дт 4400 (аналітичний рахунок «Власні необоротні активи») 2500000 грн.

Кт 4400 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг») 2500000 грн.;

- на суму нарахованого за 10 років зносу:

Дт 4409 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг») 500000 грн.

Кт 4409 (аналітичний рахунок «Власні необоротні активи») 500000 грн.

10.6. Облік операцій з оперативного лізингу лізингоодержувачем

Прийняті в оперативний лізинг (оренду) активи обліковуються лізингоодержувачем за рахунком 9840 «Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)» за вартістю, що зазначається в договорі про оперативний лізинг (оренду). У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт 9840 «Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)»

Кт 9910 «Контррахунок».

Лізингоодержувач нараховує лізингові платежі, що відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт 7395 «Витрати на оперативний лізинг (оренду)»

Кт 3678 «Інші нараховані витрати».

Сплата лізингових (орендних) платежів супроводжується проводкою:

Дт 3678 «Інші нараховані витрати»

Кт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650.

Витрати лізингоодержувача на поліпшення об'єкта оперативного лізингу (оренди) (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), що приводять до збільшення майбутніх економічних вигод, які первісно очікувалися від його використання, відображаються лізингоодержувачем як капітальні інвестиції у створення (будівництво) інших необоротних матеріальних активів за рахунком 4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)».

Поліпшення об'єкта основних засобів за оперативним лізингом (орендою) відображається в бухгалтерському обліку лізингоодержувача такими проводками:

а) здійснення попередньої оплати:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650;

б) капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду):

Дт 4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»;

в) завершене поліпшення основних засобів, що отримані в оперативний лізинг (оренду):

Дт 4500 «Інші необоротні матеріальні активи»

Кт 4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)»;

г) амортизація суми завершеного поліпшення основних засобів, що отримані в оперативний лізинг (оренду):

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів».

У разі повернення основних засобів лізингодавцю лізингоодержувач списує вартість основних засобів з позабалансового рахунку, що супроводжується проводкою:

Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9840 «Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)».

Якщо об'єкт оперативного лізингу (оренди) повертається лізингодавцю у зв'язку з достроковим припиненням лізингу (оренди), а також з неможливістю відокремити створений об'єкт від об'єкта лізингу, то в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дт 4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів»

Дт 7421 «Витрати на утримання основних засобів, що отримані у лізинг (оренду)» — недоамортизована частина витрат на поліпшення об'єкта лізингу (оренди)

Кт 4500 «Інші необоротні матеріальні активи».

Витрати на утримання об'єкта необоротних активів, отриманого в оперативний лізинг (оренду), в обліку відображаються за рахунком 7421 «Витрати на утримання основних засобів, що отримані у лізинг (оренду)».

Розглянемо відображення в обліку банку-лізингоодержувача операції з оперативного лізингу основних засобів, використовуючи дані *прикладу 10.3*.

Приклад 10.4.

Банк-лізингоодержувач вартість прийнятої в оперативний лізинг будівлі відображає в обліку такою проводкою:

Дт 9840	2500000 грн.
Кт 9910	2500000 грн.

Нарахування і сплата щомісячних орендних платежів супроводжується такими бухгалтерськими записами:

- нарахування:

Дт 7395	5200 грн.
Кт 3678	5200 грн.;
- сплата:

Дт 3678	5200 грн.
Кт 1200	5200 грн.

Повернення будівлі лізингодавцю після закінчення строку лізингу відображається проводкою:

Дт 9910	2500000 грн.
Дт 9840	2500000 грн.

10.7. Відображення в обліку продавця операції з продажу необоротного активу із зворотною орендою

Фінансовий лізинг (оренда)

Продаж необоротного активу з укладенням договору про його одержання продавцем у фінансовий лізинг (оренду) відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650 — на вартість продажу необоротного активу

Дт 4409 «Знос основних засобів» — на суму зносу

Кт 4400 «Основні засоби» — на первісну (переоцінену) вартість необоротного активу

Кт 3600 «Доходи майбутніх періодів» — дохід від продажу необоротного активу.

Зобов'язання з фінансового лізингу (оренди) відображається в обліку за Рахунком 3615 «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)» за найменшою на початок строку лізингу (оренди) оцінкою, а саме справедливою вартістю (вартістю продажу) або теперішньою вартістю суми мінімальних лізингових (орендних) платежів.

При цьому виконується проводка:

Дт 4400 «Основні засоби»

Кт 3615 «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)».

Нараховані витрати за отриманим фінансовим лізингом (орендою) відображаються в обліку такою проводкою:

Дт 7028 «Процентні витрати за фінансовим лізингом (орендою)»

Кт 3678 «Інші нараховані витрати».

Сплата лізингових (орендних) платежів у бухгалтерському обліку продавця-лізингоодержувача відображається проводками:

- на суму зобов'язання за фінансовим лізингом (орендою):
Дт 3615 «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)»
Кт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650;
  - на суму нарахованих витрат:
Дт 3678 «Інші нараховані витрати»
Кт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650.
Продавець-лізингоодержувач нараховує амортизацію за об'єктом фінансового лізингу (оренди), що супроводжується проводкою:
Дт 7423 «Амортизація»
Кт 4409 «Знос основних засобів».
- Визнання доходу від продажу необоротного активу здійснюється протягом строку лізингу (оренди) і відображається в обліку такою проводкою:
Дт 3600 «Доходи майбутніх періодів»
Кт 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів».

Оперативний лізинг (оренда)

Продаж необоротного активу за справедливою вартістю з укладенням договору про його одержання продавцем в оперативний лізинг (оренду) відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650 — на вартість продажу необоротного активу

Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів» — на суму зносу

Дт 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів» — на суму витрат від продажу

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або 4400 «Основні засоби» — на первісну (переоцінену) вартість необоротного активу

Кт 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів» — на суму доходу від продажу необоротного активу.

Якщо вартість продажу необоротного активу нижча, ніж його справедлива вартість, то витрати визнаються під час здійснення операції, крім випадків, коли збиток відшкодуватиметься за рахунок майбутніх лізингових (орендних) платежів, що встановлені нижче, ніж рівень ринкових цін. У цьому разі в обліку здійснюються такі проводки:

а) якщо вартість продажу необоротного активу нижча, ніж його справедлива вартість:

Дт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650 — на вартість продажу необоротного активу

Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або

4409 «Знос основних засобів» — на суму зносу

Дт 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів» — на суму витрат від продажу необоротного активу

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або 4400 «Основні засоби» — на первісну (переоцінену) вартість необоротного активу;

б) якщо збиток від продажу відшкодуватиметься за рахунок майбутніх лізингових (орендних) платежів, що встановлені нижче, ніж рівень ринкових цін:

Дт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650 — на вартість продажу необоротного активу

Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або 4409 «Знос основних засобів» — на суму зносу

Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів» — на суму компенсації витрат за рахунок зниження лізингових (орендних) платежів

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або 4400 «Основні засоби».

Нарахування лізингових платежів за оперативним лізингом відображається в обліку такою проводкою:

Дт 7395 «Витрати на оперативний лізинг (оренду)»

Кт 3678 «Інші нараховані витрати».

Сплата лізингових платежів за оперативним лізингом супроводжується такою проводкою:

Дт 3678 «Інші нараховані витрати»

Кт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650.

Витрати майбутніх періодів, що обліковуються за рахунком 3500 «Витрати майбутніх періодів» відносяться на витрати звітного періоду пропорційно до сплати лізингових (орендних) платежів протягом строку лізингу (оренди) і відображаються за рахунком 7395 «Витрати на оперативний лізинг (оренду)». При цьому виконується така проводка:

Дт 7395 «Витрати на оперативний лізинг (оренду)»

Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів».

Якщо вартість продажу необоротного активу вища, ніж його справедлива вартість, то дохід визнається за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів» у кореспонденції з рахунком 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів» протягом строку використання активу. У цьому разі в обліку здійснюються такі проводки:

а) продаж необоротного активу за вартістю, що перевищує його справедливую вартість:

Дт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650 — на вартість продажу необоротного активу

Дт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або 4409 «Знос основних засобів» — на суму зносу

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або 4400 «Основні засоби» — на первісну (переоцінену) вартість необоротного активу

Кт 3600 «Доходи майбутніх періодів» — на суму доходу від продажу необоротного активу.

б) визнання доходу протягом строку використання активу:

Дт 3600 «Доходи майбутніх періодів»

Кт 6490 «Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів».

Якщо справедлива вартість необоротного активу на дату здійснення операції продажу з зовотною орендою менша, ніж балансова вартість активу, то в бухгалтерському обліку визнається збиток на суму різниці між балансовою і справедливою вартістю та здійснюється така проводка:

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 4300 «Нематеріальні активи», або 4400 «Основні засоби».

Вартість необоротного активу, отриманого в оперативний лізинг, відображається в обліку такою проводкою:

Дт 9840 «Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)»

Кт 9910 «Контррахунок».

10.8. Відображення в обліку покупця операції з продажу необоротного активу із зворотною орендою

Фінансовий лізинг (оренда)

Лізингодавець за операціями з продажу необоротного активу продавцем-лізинго-одержувачем з укладенням договору про його одержання продавцем у фінансовий лізинг (оренду) здійснює такі проводки:

- а) купівля необоротного активу:

Дт 4400 «Основні засоби»

Кт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650;

- б) надання необоротного активу у фінансовий лізинг (оренду):

Дт 1520 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам», або

2071 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання», або

2211 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам»

Кт 4400 «Основні засоби».

Лізингодавець протягом строку фінансового (лізингу) оренди визнає зменшення основної суми боргу та процентні доходи, що супроводжується такими проводками:

- нарахування доходу за фінансовим лізингом, що наданий іншим банкам:
Дт 1528 «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам»
Кт 6018 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий іншим банкам»;
- нарахування доходу за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання:
Дт 2078 «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»
Кт 6028 «Процентні доходи за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання»;
- нарахування доходу за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам:
Дт 2218 «Нараховані доходи за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам»
Кт 6044 «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий фізичним особам».

Отримана лізингодавцем сума лізингового (орендного) платежу відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- за фінансовим лізингом, що наданий іншим банкам:
Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»
Кт 1528 «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам» — на суму отриманого доходу
Кт 1520 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам» — на суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди);
- за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання:
Дт 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»
Кт 2078 «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання» — на суму отриманого доходу
Кт 2071 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання» — на суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди);

- за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам:
Дт 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»
Кт 2218 «Нараховані доходи за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам» — на суму отриманого доходу
Кт 2211 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам» — на суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

Оперативний лізинг (оренда)

Лізингодавець за операціями з продажу необоротного активу продавцем-лізинго-одержувачем з укладенням договору про його одержання продавцем в оперативний лізинг (оренду) здійснює такі проводки:

- а) купівля необоротного активу:
Дт 4300 «Нематеріальні активи», або 4400 «Основні засоби»
Кт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650.
- б) надання необоротного активу в оперативний лізинг (оренду):
Дт 4400 «Основні засоби», або 4300 «Нематеріальні активи» (аналітичні рахунки «Оперативний лізинг»)
Кт 4400 «Основні засоби», або 4300 «Нематеріальні активи» (аналітичні рахунки «Власні необоротні активи»).

Покупець — лізингодавець протягом строку лізингу (оренди) нараховує амортизацію за активами, переданими в оперативний лізинг (оренду), що супроводжується такою проводкою:

Дт 7423 «Амортизація»

Кт 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», або
4409 «Знос основних засобів».

Лізингодавець здійснює нарахування лізингових (орендних) платежів, яке відображається в обліку такою проводкою:

Дт 3578 «Інші нараховані доходи»

Кт 6395 «Доходи від оперативного лізингу (оренди)».

Отримання нарахованих лізингових (орендних) платежів лізингодавець відображає такою проводкою:

Дт Кореспондентські та клієнтські рахунки 1200, 2600, 2620, 2650

Кт 3578 «Інші нараховані доходи».

10.9. Розкриття інформації про лізингові операції

У кварталному та річному звіті «Баланс» не передбачено окремих статей за лізинговими операціями банку. Суми заборгованості за фінансовим лізингом, що наданий банком іншим банкам, суб'єктам господарювання та фізичним особам (у тому числі нараховані (прострочені нараховані) доходи за фінансовим лізингом) включаються до розрахунку статті «Інші фінансові активи». Отримані банком у фінансовий лізинг необоротні активи відображаються у складі статей «Основні засоби та нематеріальні активи» та «Інші залучені кошти». Необоротні активи, надані банком в оперативний лізинг

відображаються у складі статті «Основні засоби та нематеріальні активи», а вартість прийнятих в оперативний лізинг необоротних активів до розрахунку статей звіту «Баланс» не включається.

Детальна інформація про лізингові операції банку розкривається у таких примітках до річної фінансової звітності банку:

1.12 «Оперативний лізинг (оренда)»;

1.13 «Фінансовий лізинг (оренда)»;

12 «Інвестиційна нерухомість»;

15 «Інші фінансові активи»;

21 «Інші залучені кошти»;

39 «Потенційні зобов'язання банку».

У примітці 1.12 «Оперативний лізинг (оренда)» банк зазначає надання основних засобів в оперативний лізинг.

У примітці 1.13 «Фінансовий лізинг (оренда)» банк розкриває:

- метод оцінки наданих активів у фінансовий лізинг (оренду);
- визнання їх знецінення;
- метод оцінки отриманих активів у фінансовий лізинг (оренду).

У примітці 12 «Інвестиційна нерухомість» дані стосовно операційної оренди наводяться у таблиці 12.2. «Інформація про майбутні мінімальні суми орендних платежів за невідомою операційною орендою у випадку, коли банк є орендодавцем». Ця інформація подається у розрізі періоду дії операційної оренди (до 1 року, від 1 до 5 років, понад 5 років).

У примітці 15 «Інші фінансові активи» у таблиці 15.1. «Інші фінансові активи» банк розкриває інформацію щодо дебіторської заборгованості за фінансовими активами, у тому числі заборгованості за фінансовим лізингом. У таблицях 15.2. «Аналіз зміни резерву під знецінення інших фінансових активів за звітний рік» та 15.3. «Аналіз зміни резерву під знецінення інших фінансових активів за попередній рік» наводяться дані щодо руху резервів, у тому числі резервів, сформованих банком за операціями з фінансового лізингу. У таблицях 15.4. «Аналіз кредитної якості іншої фінансової дебіторської заборгованості за звітний рік» та 15.5 «Аналіз кредитної якості іншої фінансової дебіторської заборгованості за попередній рік» наводиться детальна інформація про дебіторську заборгованість, у тому числі за фінансовим лізингом, у розрізі клієнтів та термінів прострочення заборгованості. У таблицях 15.6. «Інформація щодо платежів до отримання за фінансовим лізингом (орендою) та їх теперішньої вартості за звітний рік» та 15.7 «Інформація щодо платежів до отримання за фінансовим лізингом (орендою) та їх теперішньої вартості за попередній рік» подається інформація про залишок зобов'язань з фінансового лізингу на кінець року, майбутній фінансовий дохід, резерв під заборгованість за фінансовим лізингом, теперішню вартість мінімальних лізингових платежів. Ці дані наводяться у розрізі періоду дії угод з фінансового лізингу (до 1 року, від 1 до 5 років, понад 5 років).

У примітці 21 «Інші залучені кошти» банк у таблиці 21.1. «Інші залучені кошти» наводить суму зобов'язання з фінансового лізингу (оренди), а у таблицях 21.2. «Інформація щодо мінімальних орендних платежів за фінансовим лізингом (орендою) та їх теперішньої вартості за звітний рік» та 21.3. «Інформація щодо мінімальних орендних платежів за фінансовим лізингом (орендою) та їх теперішньої вартості за попередній

рік» подає дані про мінімальні орендні платежі на кінець року, майбутні фінансові виплати, теперішню вартість мінімальних орендних платежів на кінець року. Ці дані наводяться у розрізі періоду дії угод з фінансового лізингу (до 1 року, від 1 до 5 років, понад 5 років). У примітці 21 банк також надає загальний опис угод щодо фінансового лізингу (оренди), включаючи підстави визначення непередбачених орендних платежів, умови поновлення або придбання орендованих активів, умови про зміну ціни, обмеження, що накладаються угодою про оренду.

У примітці 39 «Потенційні зобов'язання банку» зазначається інформація про події, які відбулися за станом на кінець дня 31 грудня звітного року, але не відображені в жодній примітці, якщо вони містять додаткову інформацію про діяльність та фінансовий стан банку, у тому числі про зобов'язання оперативного лізингу (оренди). В цій примітці банк у таблиці 39.1. «Майбутні мінімальні орендні платежі за невідомною орендою» подає дані у розрізі строку оперативного лізингу (до 1 року, від 1 до 5 років, понад 5 років). Після таблиці банк розкриває інформацію щодо загальної суми майбутніх мінімальних суборендних платежів, що, як очікується, будуть отримані за невідомними угодами про суборенду на звітну дату.

Запитання для перевірки знань

1. Дайте визначення лізингової операції.
2. За якими ознаками класифікуються лізингові операції?
3. Чим операції з фінансового лізингу відрізняються від операційного лізингу?
4. З чого складаються лізингові платежі за операціями з фінансового лізингу?
5. Які міжнародні стандарти фінансової звітності регламентують питання, пов'язані з визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про лізингові операції?
6. Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентується методика бухгалтерського обліку лізингових операцій банків України?
7. За якими рахунками бухгалтерського обліку банк-лізингодавець відображає:
  - а) наданий у фінансовий лізинг об'єкт необоротних активів;
  - б) наданий в оперативний лізинг об'єкт необоротних активів?
8. Якими бухгалтерськими записами супроводжуються операції з нарахування та отримання банком-лізингодавцем доходу за фінансовим та оперативним лізингом?
9. За якими рахунками бухгалтерського обліку банк-лізингоодержувач відображає:
  - а) отриманий у фінансовий лізинг об'єкт необоротних активів;
  - б) отриманий в оперативний лізинг об'єкт необоротних активів?
10. Які бухгалтерські проводки виконує банк-лізингоодержувач за операціями з нарахування та сплати витрат за фінансовим та оперативним лізингом?
11. Якими бухгалтерськими проводками супроводжується перехід у власність банку-лізингоодержувача отриманих у фінансовий лізинг необоротних активів?
12. Як відображаються в обліку банку-лізингоодержувача витрати на поліпшення об'єкта фінансового та операційного лізингу?
13. Якими бухгалтерськими проводками відображається в обліку банку-продавця операція з продажу необоротного активу із зворотною:

- а) фінансовою орендою;
  - б) оперативною орендою?
14. Якими бухгалтерськими проводками супроводжується в обліку банку-покупця операція з продажу необоротного активу із зворотною:
- а) фінансовою орендою;
  - б) оперативною орендою?
15. У яких примітках до фінансової звітності банку розкривається інформація про лізингові операції?

Тести

1. Від чого залежить класифікація лізингу як фінансового або оперативного?
  - а) форми лізингового договору;
  - б) суті операції;
  - в) виду активу, що передається в лізинг;
  - г) терміну лізингу.
2. Відповідно до МСБО 17 «Оренда», як в обліку орендоодержувача має відображатися об'єкт фінансового лізингу на початок строку лізингу?
  - а) як актив;
  - б) як зобов'язання;
  - в) одночасно як актив та зобов'язання;
  - г) як витрати.
3. Відповідно до МСБО 17 «Оренда», як в обліку орендодавця має відображатися об'єкт фінансового лізингу на початок строку лізингу?
  - а) як дебіторська заборгованість;
  - б) як зобов'язання;
  - в) одночасно як актив та зобов'язання;
  - г) як доходи.
4. Бухгалтерське проведення Дт 4400 Кт 3615 означає:
  - а) банк отримав основні засоби у фінансовий лізинг;
  - б) банк надав клієнту основні засоби в фінансовий лізинг;
  - в) банк визнав в балансі придбані на умовах попередньої оплати основні засоби, які він надасть в фінансовий лізинг;
  - г) банк отримав основні засоби в оперативний лізинг.
5. Бухгалтерське проведення Дт 2071 Кт 4400 означає:
  - а) банк надав клієнту основні засоби в фінансовий лізинг;
  - б) банк визнав в балансі придбані на умовах попередньої оплати основні засоби, які він надасть в фінансовий лізинг;

- в) банк визнав в балансі придбані на умовах післяоплати основні засоби, які він надасть в фінансовий лізинг;
  - г) банк отримав основні засоби у фінансовий лізинг.
6. *Якою бухгалтерською проводкою відображається нарахування доходу за фінансовим лізингом, наданим підприємству?*
- а) Дт 2078 Кт 6028;
  - б) Дт 1528 Кт 6018;
  - в) Дт 6018 Кт 1525;
  - г) Дт 6028 Кт 2075.
7. *Бухгалтерське проведення Дт 2600 Кт 2071 означає:*
- а) клієнт сплатив банку суму нарахованих процентів за фінансовим лізингом;
  - б) клієнт сплатив банку суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу;
  - в) банк надав клієнту основні засоби в фінансовий лізинг;
  - г) банк надав клієнту основні засоби в оперативний лізинг.
8. *Бухгалтерське проведення Дт 4400 Кт 2071 означає:*
- а) клієнт повернув банку основні засоби, що перебували в нього згідно з договором фінансового лізингу;
  - б) клієнт сплатив банку суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу;
  - в) банк надав клієнту основні засоби в фінансовий лізинг;
  - г) банк надав клієнту основні засоби в оперативний лізинг.
9. *Якою бухгалтерською проводкою відображається амортизація витрат, що пов'язані з оформленням договору про фінансовий лізинг, що наданий іншому банку?*
- а) Дт 2078 Кт 6028;
  - б) Дт 1528 Кт 6018;
  - в) Дт 6018 Кт 1525;
  - г) Дт 6028 Кт 2075.
10. *Бухгалтерське проведення Дт 3615 Дт 4409 Кт 4400 означає:*
- а) банк-лізингоодержувач повернув лізингодавцю основні засоби, що перебували в нього згідно з договором фінансового лізингу;
  - б) клієнт сплатив банку суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу;
  - в) банк надав клієнту основні засоби в фінансовий лізинг;
  - г) банк надав клієнту основні засоби в оперативний лізинг.
11. *Якою бухгалтерською проводкою банк-лізингоодержувач відображає нарахування процентних витрат за фінансовим лізингом?*
- а) Дт 7028 Кт 3678;
  - б) Дт 1528 Кт 6018;
  - в) Дт 2078 Кт 6028;
  - г) Дт 6028 Кт 2075.

12. *Якою бухгалтерською проводкою банк-лізингоодержувач відображає сплату лізингодавцю нарахованих процентних витрат за фінансовим лізингом?*
- а) Дт 3678 Кт 1200;
  - б) Дт 1528 Кт 6018;
  - в) Дт 3615 Кт 1200;
  - г) Дт 7028 Кт 3678.
13. *Бухгалтерське проведення Дт 4400 Кт 1520 означає:*
- а) банку повернуто іншим банком основні засоби, що перебували в нього згідно з договором фінансового лізингу;
  - б) клієнт сплатив банку суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу;
  - в) банк надав клієнту основні засоби в фінансовий лізинг;
  - г) банк надав клієнту основні засоби в оперативний лізинг.
14. *Якою бухгалтерською проводкою банк-лізингоодержувач відображає сплату лізингодавцю суму зобов'язання за фінансовим лізингом?*
- а) Дт 1528 Кт 6018;
  - б) Дт 3615 Кт 1200;
  - в) Дт 3678 Кт 1200;
  - г) Дт 7028 Кт 3678.
15. *Якими бухгалтерськими проводками відображається в обліку банку-лізингодавця передавання ним в оперативний лізинг основних засобів, за якими нарахований знос?*
- а) Дт 4400 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг») Кт 4400 (аналітичний рахунок «Власні основні засоби»);
  - б) Дт 4400 (аналітичний рахунок «Власні основні засоби») Кт 4400 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг»);
  - в) Дт 4409 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг») Кт 4409 (аналітичний рахунок «Власні основні засоби»);
  - г) Дт 4409 (аналітичний рахунок «Власні основні засоби») Кт 4409 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг»);
16. *Якою бухгалтерською проводкою банк-лізингоодержувач відображає в обліку отриманим в оперативний лізинг основні засоби?*
- а) Дт 4400 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг») Кт 4400 (аналітичний рахунок «Власні основні засоби»);
  - б) Дт 9840 Кт 9910;
  - в) Дт 9910 Кт 9840;
  - г) Дт 4409 (аналітичний рахунок «Власні основні засоби») Кт 4409 (аналітичний рахунок «Оперативний лізинг»).
17. *Якою бухгалтерською проводкою супроводжується нарахування лізингових платежів банком-лізингоодержувачем згідно з договором оперативного лізингу?*

- а) Дт 3578 Кт 6395;
- б) Дт 1200 Кт 3578;
- в) Дт 7395 Кт 3678;
- г) Дт 3678 Кт 1200.

18. *Бухгалтерське проведення Дт 2600 Кт 3578 означає:*

- а) банку повернуто іншим банком основні засоби, що перебували в нього згідно з договором фінансового лізингу;
- б) клієнт сплатив банку нараховані лізингові платежі згідно з угодою з оперативного лізингу;
- в) банк-лізингоодержувач сплатив лізингодавцю лізингові платежі;
- г) банк надав клієнту основні засоби в оперативний лізинг.

19. *Якою бухгалтерською проводкою супроводжується нарахування лізингових платежів банком-лізингодавцем згідно з договором оперативного лізингу?*

- а) Дт 3578 Кт 6395;
- б) Дт 1200 Кт 3578;
- в) Дт 7395 Кт 3678;
- г) Дт 3678 Кт 1200.

20. *Якою бухгалтерською проводкою супроводжується сплата нарахованих лізингових платежів банком-лізингоодержувачем згідно з договором оперативного лізингу?*

- а) Дт 3578 Кт 6395;
- б) Дт 1200 Кт 3578;
- в) Дт 7395 Кт 3678;
- г) Дт 3678 Кт 1200.

21. *Бухгалтерське проведення Дт 7423 Кт 4409 означає:*

- а) банк-лізингоодержувач нарахував амортизацію за основними засобами, що перебувають в нього згідно з договором фінансового лізингу;
- б) банк-лізингодавець нарахував амортизацію за основними засобами, наданими у фінансовий лізинг;
- в) банк-лізингоодержувач нарахував амортизацію за основними засобами, що перебувають в нього згідно з договором оперативного лізингу;
- г) банк-лізингодавець нарахував амортизацію за нематеріальними активами, наданими у фінансовий лізинг.

22. *Як відображаються в обліку банку-лізингоодержувача витрати на поліпшення об'єкта оперативного лізингу?*

- а) як капітальні інвестиції у створення інших необоротних матеріальних активів;
- б) як витрати звітного періоду;
- в) як доходи звітного періоду;
- г) як лізингові платежі.

23. Якою бухгалтерською проводкою супроводжується здійснення капітальних інвестицій за основними засобами, що отримані банком в оперативний лізинг?

- а) Дт 3510 Кт 1200;
- б) Дт 4530 Кт 3510;
- в) Дт 4500 Кт 4530;
- г) Дт 7421 Кт 1200.

24. Якою бухгалтерською проводкою відображається вартість необоротного активу, отриманого банком за операцією з продажу необоротного активу з укладенням договору про його одержання банком-продавцем в оперативний лізинг?

- а) Дт 9910 Кт 9840;
- б) Дт 4400 Кт 1200;
- в) Дт 4400 Кт 3615;
- г) Дт 9840 Кт 9910.

Задачі

Задача 10.1

1.12.2009 р банк уклав угоду з фінансового лізингу з підприємством, згідно з якою було придбано автомобіль вартістю 134000 грн. Витрати, пов'язані з оформленням договору про фінансовий лізинг склали 3700 грн. і оплачуються лізингоодержувачем. Строк оренди 2,5 роки. Процентна ставка за лізингом становить 18 % річних і сплачується в кінці кожного місяця. Угодою передбачено перехід автомобіля у власність підприємства — лізингоодержувача після закінчення строку лізингу.

Теперішня вартість звичайного анuitету 1 грошової одиниці (при періоді $n = 30$, $i = 1,5\%$) становить 24,01584.

Необхідно:

1. Визначити суму мінімальних лізингових платежів та суму фінансового доходу у перший рік фінансового лізингу. Результати розрахунків оформити у такій таблиці:

Дата платежу	Сума мінімальних лізингових платежів, грн.	Процентний дохід лізингодавця, грн.	Компенсація вартості об'єкта лізингу, грн.	Залишок зобов'язання з лізингу на кінець періоду, грн.

2. Відобразити в обліку банку лізингодавця операції з придбання автомобіля, надання його у фінансовий лізинг підприємству, нарахування процентного доходу та отримання лізингового платежу за перший місяць лізингу.

Задача 10.2.

Згідно з угодою про фінансовий лізинг від 2.03.2009 р. банк отримав 30 банкоматів, загальна справедлива вартість яких становить 3467000 грн. Строк лізингу становить 1,5 роки.

Процентна ставка за лізингом становить 18 % і сплачується в кінці кожного місяця. Згідно з укладеною угодою, право власності на банкомати передається банку-лізингоодержувачу після закінчення строку лізингу. Строк корисного використання банкоматів становить 10 років, а загальна ліквідаційна вартість — 467000 грн. Банк використовує прямолінійний метод нарахування амортизації. Теперішня вартість звичайного анuitету 1 грошової одиниці (при періоді $n = 18$, $i = 1,5\%$) становить 15,67256.

Необхідно:

1. Визначити суму мінімальних лізингових платежів та суму фінансових витрат у перший рік фінансового лізингу. Результати розрахунків оформити у такій таблиці:

Дата платежу	Сума мінімальних лізингових платежів, грн.	Процентні витрати лізингоодержувача, грн.	Компенсація вартості об'єкта лізингу, грн.	Залишок зобов'язання з лізингу на кінець періоду, грн.

2. Відобразити в обліку банку-лізингоодержувача всі операції, пов'язані з фінансовим лізингом банкоматів.

Задача 10.3.

1.02.2009 р. банк отримав в оперативний лізинг приміщення, вартість якого 1200000 грн. Орендодавець — фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності, що є клієнтом даного банку. Строк лізингу — 5 років. Щорічна лізингова плата становить 132000 грн. Лізингові платежі нараховуються і сплачуються банком в останній день кожного місяця. Упродовж лютого 2009 р. банк здійснив ремонт отриманого у лізинг приміщення, залучивши сторонню організацію. Витрати на ремонт склали 25600 грн., у тому числі на будівельні матеріали — 14350 грн.

Необхідно:

Відобразити в обліку банку-лізингоодержувача операції з отримання приміщення в оренду, нарахування і сплати лізингових платежів, ремонту приміщення.

Задача 10.4.

1.04.2009 р. банк надав фізичній особі в оперативний лізинг індивідуальний сейф терміном на 1 рік. Оренда плата за рік становить 1260 грн. і сплачується клієнтом наперед за весь термін користування сейфом.

Балансова вартість сейфа становить 8500 грн., строк корисного використання — 20 років, ліквідаційна вартість — 500 грн. Лізингодавець застосовує прямолінійний метод нарахування амортизації.

Необхідно:

Відобразити в обліку банку-лізингодавця операції з надання сейфа в оренду, отримання лізингового платежу, щомісячного нарахування і визнання доходу за лізингом, щомісячного нарахування амортизації сейфа, повернення сейфа.

Задача 10.5.

31.01.2009 р. банк продав новозбудовану будівлю (балансовою вартістю 2100000 грн.) за 2520000 грн. іншому банку з укладенням договору про її одержання у фінансовий лізинг терміном на 25 місяців. Лізингова ставка — 24 % річних і сплачується 1 раз в кінці кожного місяця. Угодою передбачено придбання будівлі в кінці терміну лізингу. Строк експлуатації будівлі 50 років. Ліквідаційна вартість 450 000 грн. Теперішня вартість звичайного анuitету 1 грошової одиниці (при періоді $n = 25$, $i = 2\%$) становить 19,52346.

Необхідно:

1. Визначити суму мінімальних лізингових платежів та суму фінансового доходу (витрат) у перший рік фінансового лізингу. Результати розрахунків оформити у таблиці.
2. Відобразити в обліку банку-продавця і банку-покупця операції з продажу будівлі із зворотною орендою та нарахування процентного доходу (витрат) та отримання (сплату) лізингового платежу за перший місяць лізингу.

Розділ 11

ОБЛІК ЗАПАСІВ МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ БАНКУ

Питання до розгляду

- 11.1. *Поняття запасів, системи їх обліку та методи визначення собівартості.*
- 11.2. *Методологічні засади бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей.*
- 11.3. *Облік операцій із придбання банком запасів матеріальних цінностей.*
- 11.4. *Відображення в обліку списання запасів матеріальних цінностей.*
- 11.5. *Облік операцій із запасами матеріальних цінностей, що передані або надані в заставу.*
- 11.6. *Облік ювілейних монет, що мають карбованцевий номінал і не є засобом платежу.*
- 11.7. *Облік резервів для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості, пов'язаної із запасами матеріальних цінностей.*
- 11.8. *Розкриття інформації про запаси матеріальних цінностей банку.*

11.1. Поняття запасів, системи їх обліку та методи визначення собівартості

Запаси — це активи, які утримуються для забезпечення безперервної роботи банку, надання послуг. Запаси матеріальних цінностей банку складаються з господарських матеріалів, малоцінних і швидкозношуваних предметів, що використовуються не більше ніж один рік.

Існують дві системи обліку запасів матеріальних цінностей — періодична та постійна.

Періодична система не призначена для обліку інформації про кількість та собівартість запасів. При цій системі придбання та продаж (реалізація, відпуск в експлуатацію) запасів відображається в обліку не в момент їх здійснення, а в кінці звітного періоду. Періодична система вимагає фізичного перерахунку кінцевих запасів та визначення їх вартості. Собівартість реалізованих запасів за звітний період розраховується в кінці звітного періоду за формулою:

Собівартість реалізованих запасів = початковий залишок запасів + чиста вартість придбаних запасів — кінцевий залишок запасів

Наведене вище рівняння припускає, що уся кількість запасів, якої немає у наявності на кінець періоду, є використаною чи проданою. Водночас таке припущення не справджується

у випадках, коли мали місце крадіжки або псування запасів. За таких обставин виявленні вкрадені чи зіпсовані запаси виключаються з величини запасів на початок періоду та придбаних запасів перед розрахунком собівартості реалізованої продукції та відображаються у складі окремих витрат.

При **постійній системі** усі операції, пов'язані із запасами матеріальних цінностей (придбання, реалізація, відпуск в експлуатацію тощо) негайно відображаються на рахунках бухгалтерського обліку. Важливою характеристикою постійної системи є можливість простеження кількості запасів від моменту їх придбання до реалізації. Ця система дозволяє володіти інформацією про залишок запасів на будь-яку дату, без їх фізичного перерахунку, та кількість реалізованих чи використаних запасів упродовж періоду.

У банках України використовується **постійна система обліку** запасів матеріальних цінностей.

При будь-якій системі обліку запасів (постійній чи періодичній) виникає необхідність у визначенні вартості реалізованих (витрачених) запасів та їх залишку на кінець звітного періоду. Це зумовлено одержанням запасів протягом звітного періоду багатомісячними цінами.

Існує декілька загальноприйнятих методів оцінки кінцевих запасів і відповідно величини, яка списується на собівартість реалізованої продукції, зокрема:

- метод ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;
- метод середньозваженої собівартості;
- метод вартості перших за часом надходження запасів — «перше надходження — перший видаток» (ФІФО);
- метод вартості останніх за часом надходження запасів — «останнє надходження — перший видаток» (ЛІФО);
- метод нормативних затрат;
- метод ціни продажу.

Метод ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів — це метод оцінки запасів, при якому кожна одиниця запасів ототожнюється з її фактичними витратами. Цей метод передбачає ведення записів за кожною окремою одиницею запасів, що придбані, передані в експлуатацію або реалізовані. За ідентифікованою вартістю оцінюються запаси, що не можуть замінювати один одного.

Метод середньозваженої собівартості припускає, що собівартість одиниці реалізованої продукції чи кінцевих запасів має однакову вартість — середньозважену вартість.

Зауважимо, що при постійній системі обліку метод середньозваженої вартості передбачає, що під час кожного надходження матеріальних цінностей на склад середньозважена вартість кожної одиниці товару на складі має бути перерахована. Надалі передавання запасів зі складу в експлуатацію проводиться за цією вартістю, доки на склад не надійдуть нові матеріальні цінності і не відбудеться новий перерахунок середньої вартості цінностей. Вартість кожної одиниці запасів визначається як середня величина вартості цінностей на початок облікового періоду та вартості подібних цінностей, придбаних протягом цього облікового періоду. Середньозважена вартість одиниці запасів матеріальних цінностей дорівнює сумі вартості наявних та отриманих запасів, розділених на кількість одиниць запасу цінностей.

Метод ФІФО базується на припущенні, що запаси використовуються у тій послідовності, у якій вони надходили на склад, тобто запаси, які першими відпускаються в експлуатацію, оцінюються за собівартістю перших за часом надходження запасів. Кінцевий залишок запасів складається із одиниць запасів, що були придбані або вироблені останніми.

Метод ЛІФО базується на припущенні, що запаси використовуються у послідовності, що є протилежною їх надходженню на склад, тобто запаси, які першими відпускаються в експлуатацію, оцінюються за собівартістю останніх за часом надходження запасів. Кінцевий залишок запасів складається із одиниць запасів, які були придбані або вироблені першими.

Потрібно зауважити, що використання методу ФІФО при періодичній системі обліку запасів дасть ті самі результати стосовно вартості кінцевого залишку запасів та вартості реалізованої продукції, що й при постійній системі обліку. На відміну від методу ФІФО, застосування методів ЛІФО та середньозваженої вартості дасть різні результати при веденні постійного та періодичного обліку запасів.

Суть **методу нормативних затрат** полягає у тому, що собівартість запасів оцінюється на основі стандартних витрат на одиницю запасів. Ці стандартні витрати враховують нормативні рівні використання основних та допоміжних матеріалів, праці, економічної і виробничої потужності.

Метод ціни продажу, як правило, застосовується підприємствами роздрібною торгівлі для оцінки великої кількості одиниць запасів, що швидко змінюються і дають однаковий прибуток. Собівартість запасів визначається шляхом зменшення вартості продажу запасів на відповідний відсоток валового прибутку.

11.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей

Питання, пов'язані з обліком запасів матеріальних цінностей на міжнародному рівні регламентуються МСБО 2 «Запаси». Цей стандарт містить керівництво стосовно визначення собівартості запасів і її подальшого визнання як витрат, включаючи будь-яке списання до чистої вартості реалізації, а також керівництво щодо застосування формул собівартості, які використовуються для визначення собівартості запасів.

Згідно з МСБО 2 «Запаси», **запаси** — це активи, які:

- а) утримуються для продажу за умов звичайної господарської діяльності;
- б) перебувають у процесі виробництва для такого продажу або
- в) існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг.

МСБО 2 «Запаси» вимагає, щоб запаси відображалися в обліку та фінансовій звітності за найменшим з двох показників: собівартістю або чистою вартістю реалізації.

Собівартість запасів повинна включати всі витрати на придбання, переробку та інші витрати, що виникли під час доставки запасів до їх теперішнього місцеперебування та приведення їх у теперішній стан.

Витрати на придбання запасів складаються з ціни придбання, мита на ввезення та інших податків (окрім тих, що згодом повертаються підприємству податковими органами), витрат на транспортування, навантаження і розвантаження. Торговельні знижки вираховуються при визначенні витрат на придбання.

Витрати на переробку запасів включають витрати, безпосередньо пов'язані з одиницею виробництва, наприклад, оплата праці виробничого персоналу. Вони включають також систематичний розподіл постійних і змінних виробничих накладних витрат, що виникають при переробці матеріалів у готову продукцію.

Не включаються до собівартості, а визнаються витратами звітного періоду:

- наднормативні втрати і нестачі запасів;
- витрати на зберігання запасів;
- адміністративні накладні витрати, не пов'язані з доставкою запасів до їх теперішнього місця розташування та приведенням у теперішній стан;
- витрати на продаж;
- валютні курсові різниці, що виникають при придбанні нових запасів, на які виставлено рахунок в іноземній валюті;
- процентні витрати, що мають місце при придбанні запасів на умовах відстрочки платежу.

У МСБО 2 «Запаси» містяться наступні вимоги щодо методів оцінки собівартості запасів. Для одиниць запасів, які не є взаємозамінними, собівартість слід визначати шляхом використання конкретної ідентифікації їхньої індивідуальної собівартості. Конкретна ідентифікація означає, що конкретні витрати ототожнюються з одиницями запасів. Собівартість одиниць запасів, які є взаємозамінними може визначатися з використанням методу ФІФО або середньозваженої вартості. Застосування методу ЛІФО діючим на сьогодні МСБО 2 забороняється. Метод стандартних витрат та метод роздрібних цін можуть використовуватися у тому випадку, коли результати приблизно дорівнюють фактичній собівартості.

МСБО 2 також вимагає, щоб для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовувався тільки один із наведених методів.

Списання запасів до чистої вартості реалізації має місце, коли собівартість запасів не може бути відшкодована, наприклад, якщо ці запаси пошкоджені, повністю або частково застаріли, або ціна їх реалізації знизилася.

Чиста вартість реалізації — це розрахункова ціна продажу за умов звичайної господарської діяльності мінус розрахункові витрати завершення виробництва та розрахункові витрати, потрібні для здійснення продажу.

Будь-яке списання до чистої вартості реалізації повинно визнаватися як витрати звітного періоду, в якому списання мало місце. Будь-яке сторнування списання запасів в результаті збільшення чистої вартості реалізації, повинно визнаватися у звіті про фінансові результати у періоді, в якому сторнування мало місце. Після реалізації запасів, їхня балансова вартість повинна визнаватися як витрати періоду, в якому визнається відповідний дохід.

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку банків України інформації про запаси матеріальних цінностей регламентуються Інструкцією з бухгалтерського

обліку запасів матеріальних цінностей банків України, затвердженою постановою правління НБУ № 625 від 10.12.2004 р.

Згідно з цією Інструкцією, запаси матеріальних цінностей визнаються активом, якщо є імовірність того, що банк отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, а їх вартість може бути достовірно визначена.

Запаси матеріальних цінностей відображаються в бухгалтерському обліку банку за їх первісною вартістю і не переоцінюються.

Первісна вартість — це фактична сума коштів, сплачена за певну одиницю запасів матеріальних цінностей під час її придбання, включаючи витрати на доставку, податки, збори та інші обов'язкові платежі, окрім тих, що згодом повертаються банку.

Передавання матеріальних цінностей зі складу в експлуатацію або їх реалізацію вітчизняні банки можуть здійснювати за вартістю, що визначається за одним із таких методів:

- вартості перших за часом надходження запасів — «перше надходження — перший видаток» (ФІФО);
- середньозваженої вартості;
- ідентифікованої вартості відповідної одиниці запасів.

Для всіх одиниць запасів матеріальних цінностей, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовується лише один із наведених методів. Вибраний метод визначення вартості запасів матеріальних цінностей обумовлюється обліковою політикою банку.

Облік запасів матеріальних цінностей банків здійснюється за рахунками 3 класу, 34 розділу «Запаси матеріальних цінностей», а саме:

- 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»;
- 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;
- 3403 «Дорогоцінні метали в банку»;
- 3407 «Дорогоцінні метали в дорозі»;
- 3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу»;
- 3409 «Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя».

Усі зазначені вище рахунки є активними.

Вартість матеріальних цінностей, переданих в експлуатацію та використаних для підтримання об'єкта основних засобів у робочому стані, відображається за рахунками витрат, а використаних для поліпшення об'єкта основних засобів, — за рахунками капітальних інвестицій з 443 групи «Капітальні інвестиції за основними засобами».

Ювілейні і пам'ятні монети карбованцевого номіналу, що не є засобом платежу, обліковуються за рахунком 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі» за відпускною ціною Національного банку. Облік футлярів та іншої упаковки ювілейних монет здійснюється за окремим аналітичним рахунком, що відкривається до рахунку 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя та утримується з метою подальшого продажу, обліковується на дату балансу за рахунком 3409 «Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя» за чистою вартістю реалізації, тобто очікуваною ціною реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на реалізацію.

Порядок ведення складського обліку визначається банком самостійно з урахуванням вимог чинного законодавства України.

11.3. Облік операцій із придбання банком запасів матеріальних цінностей

Придбані матеріальні цінності, що надходять на склад у запас, у бухгалтерському обліку відображаються за первісною вартістю за рахунком 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі» у кореспонденції з рахунками 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів» або 3610 «Кредиторська заборгованість з придбання активів» залежно від того на яких умовах були придбані матеріальні цінності.

Зауважимо, що рахунок **3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»** призначений для обліку запасів матеріальних цінностей на складі, ювілейних і пам'ятних монет карбованцевого номіналу. За дебетом рахунку проводяться суми вартості матеріальних цінностей, що надійшли на склад; суми вартості придбаних ювілейних і пам'ятних монет карбованцевого номіналу за відпускною ціною НБУ. За кредитом рахунку проводяться суми вартості запасів матеріальних цінностей, що передані зі складу в експлуатацію, під звіт або реалізовані чи списані в разі вибуття; суми вартості реалізованих ювілейних і пам'ятних монет карбованцевого номіналу за відпускною ціною НБУ.

Придбання матеріальних цінностей за національну валюту відображається такими бухгалтерськими проводками:

а) попередня оплата:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або

2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

б) отримання матеріальних цінностей:

Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів».

Придбання матеріальних цінностей за іноземну валюту відображається такими проводками:

а) попередня оплата:

Дт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» — на суму в іноземній валюті;

б) отримання матеріальних цінностей та закриття дебіторської заборгованості з придбання активів:

1) Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі» — на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату перерахування коштів у іноземній валюті

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів» — на суму в іноземній валюті.

Якщо оплата за матеріальні цінності, придбані за національну валюту, здійснюється відповідно до умов договору після їх отримання, то в бухгалтерському обліку виконуються такі проводки:

- а) отримання матеріальних цінностей:
  - Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»
  - Кт 3610 «Кредиторська заборгованість з придбання активів»;
- б) перерахування коштів за отримані матеріальні цінності:
  - Дт 3610 «Кредиторська заборгованість з придбання активів»
  - Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», або
  - 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

Якщо оплата за матеріальні цінності, придбані за іноземну валюту, здійснюється після їх отримання, то в бухгалтерському обліку виконуються такі проводки:

- а) отримання матеріальних цінностей:
  - 1) Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі» — на суму в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату отримання запасів;
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 3610 «Кредиторська заборгованість з придбання активів» — на суму в іноземній валюті;
- б) перерахування коштів за отриманими матеріальними цінностями:
  - Дт 3610 «Кредиторська заборгованість з придбання активів»
  - Кт 1500 «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» — на суму в іноземній валюті.

Якщо банк не має складу, то придбані матеріальні цінності відображаються за рахунком **3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»**. За дебетом рахунку проводяться суми вартості отриманих підзвітними особами матеріальних цінностей. За кредитом рахунку проводяться суми вартості списаних матеріальних цінностей з підзвітної особи.

11.4. Списання запасів матеріальних цінностей

Запаси матеріальних цінностей можуть списуватися з балансу внаслідок передавання їх в експлуатацію, списання за непридатністю для подальшого їх використання, недостачі, безоплатного передавання філіям (відділенням) банку та іншим банкам і організаціям, реалізації тощо.

У разі видачі зі складу в експлуатацію матеріальних цінностей їх вартість списується на витрати. Видача матеріальних цінностей зі складу в експлуатацію відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки з обліку адміністративних витрат 7405, 7409, 7420, 7421, 7431, 7432, 7433, 7442, 7454, 7455, 7499

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

Якщо банк не має складу, то в разі передавання матеріальних цінностей в експлуатацію виконується така проводка:

Дт Рахунки з обліку адміністративних витрат 7405, 7409, 7420, 7421, 7431, 7432, 7433, 7442, 7454, 7455, 7499

Кт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб».

Використання матеріальних цінностей на створення та поліпшення основних засобів відображається такими бухгалтерськими записами:

а) на суму вартості матеріальних цінностей, виданих зі складу:

Дт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»;

б) на суму вартості матеріальних цінностей, що використані на створення та поліпшення основних засобів:

Дт 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом, і за не введеними в експлуатацію основними засобами», або

4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)»

Кт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;

в) на суму поліпшення та створення об'єкта основних засобів:

Дт 4400 «Основні засоби», або

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»

Кт 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом, і за не введеними в експлуатацію основними засобами», або

4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)».

Видача господарських матеріалів зі складу підзвітній особі в бухгалтерському обліку відображається такою проводкою:

Дт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

Господарські матеріали, видані в підзвіт і використані на господарські потреби, списуються з підзвіту і відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) повернення підзвітною особою отриманих господарських матеріалів на склад:

Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»

Кт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;

б) використання підзвітною особою отриманих господарських матеріалів за призначенням:

Дт Рахунки витрат залежно від використання матеріальних цінностей за призначенням

Кт 3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб».

Пошкоджені, застарілі та зіпсовані матеріальні цінності підлягають списанню з балансу і визнаються як витрати за рахунком 7499 «Інші витрати». У цьому разі здійснюється така проводка:

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

Вартість повністю втрачених (зіпсовані або ті, яких не вистачає) матеріальних цінностей списується на витрати звітного періоду. Суми витрат від псування цінностей до часу встановлення осіб, які мають відшкодувати нестачі або втрати, відображаються

за позабалансовим рахунком 9617 «Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами». При цьому здійснюються такі проводки:

1) Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі», або
3402 «Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб»;

2) Дт 9617 «Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами»

Кт 9910 «Контррахунок».

Після встановлення осіб, які мають відшкодувати збитки, належна до відшкодування сума відображається в обліку такими проводками:

1) Дт 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку»

Кт 6499 «Інші доходи»;

2) Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9617 «Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами».

У випадку відшкодування вартості матеріальних цінностей виконується проводка:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

Кт 3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку».

У разі реалізації запасів матеріальних цінностей дохід або витрати від реалізації визначаються як різниця між вартістю продажу та вартістю, що обчислена одним із дозволених методів, тобто **ФІФО**, середньозваженої вартості або ідентифікованої вартості відповідної одиниці запасів. У цьому разі здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- у разі перевищення визначеної вартості матеріальних цінностей над виручкою від реалізації:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та поточні рахунки 1001, 1200, 2600, 2620, 2650

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»;

- у разі перевищення виручки від реалізації понад визначену вартість матеріальних цінностей:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та поточні рахунки 1001, 1200, 2600, 2620, 2650

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»

Кт 6499 «Інші доходи».

Приклад 11.1.

Станом на 2.01. 2009 р на складі банку знаходилось 5 пачок офісного паперу загальною вартістю 150 грн. (за ціною 30 грн. за пачку)

12.01.2009 р. банк придбав на умовах попередньої оплати 40 пачок офісного паперу за ціною 39 грн. за пачку.

14. 01. 2009 р. банк видав в експлуатацію 15 пачок офісного паперу.

Зазначені вище операції банку відображаються в обліку такими бухгалтерськими проводками:

- попередня оплата за офісний папір:

Дт 3510

1560 грн.

Кт 1200

1560 грн.;

- *оприбуткування паперу на склад банку:*

Дт 3400 1560 грн.

Кт 3510 1560 грн.

Оскільки на складі знаходяться пачки паперу, що були придбані за різними цінами, при видачі їх в експлуатацію необхідно розрахувати вартість, за якою вони будуть списані. При цьому використовується один із методів: ФІФО або середньозваженої вартості.

Якщо банк використовує метод ФІФО, то вартість 15 пачок паперу, переданих в експлуатацію становитиме:

$$5 \text{ шт.} \times 30 \text{ грн.} + 10 \text{ шт.} \times 39 \text{ грн.} = 540 \text{ грн.}$$

У випадку застосування банком методу середньозваженої вартості, спочатку необхідно розрахувати середньозважену вартість однієї пачки паперу після придбання 12.01.2009 р. нової партії:

$$\frac{5 \text{ шт.} \times 30 \text{ грн.} + 40 \text{ шт.} \times 39 \text{ грн.}}{45 \text{ шт.}} = 38 \text{ грн.}$$

При застосуванні методу середньозваженої вартості, вартість 15 пачок паперу, переданих в експлуатацію становитиме:

$$15 \text{ шт.} \times 38 \text{ грн.} = 570 \text{ грн.}$$

За обох методів визначення вартості запасів при їх передачі в експлуатацію виконується проводка:

<i>Метод</i>	<i>Дт</i>	<i>Кт</i>	<i>Сума, грн.</i>
<i>ФІФО</i>	<i>7431</i>	<i>3400</i>	<i>540</i>
<i>середньозваженої вартості</i>	<i>7431</i>	<i>3400</i>	<i>570</i>

На початок дня 15.02. 2009 р. вартість залишку запасів паперу становитиме:

- *за методом ФІФО: 30 шт. x 39 грн. = 1170 грн.;*
- *за методом середньозваженої вартості: 30 шт. x 38 грн. = 1140 грн.*

11.5. Облік операцій із запасами матеріальних цінностей, що передані або надані в заставу

Облік запасів матеріальних цінностей, переданих банком у заставу, ведеться за окремим аналітичним рахунком балансового рахунку 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі». Одночасно балансова вартість запасів відображається в обліку за позабалансовим пасивним рахунком 9510 «Надана застава» такою проводкою:

Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9510 «Надана застава».

Після виконання зобов'язання вартість матеріальних цінностей, наданих банком у заставу, списується з обліку такою проводкою:

Дт 9510 «Надана застава»

Кт 9900 «Контррахунок».

Облік матеріальних цінностей, прийнятих у заставу, здійснюється за справедливою вартістю і відображається такою проводкою:

Дт 9500 «Отримана застава»

Кт 9900 «Контррахунок».

Якщо заставлене майно переходить у власність заставодержателя і визнається його активом, то в обліку здійснюються проводки:

1) Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі» — за справедливою вартістю запасів

Кт Рахунки з обліку заборгованості за наданими кредитами (у тому числі проценти).

2) Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9500 «Отримана застава».

У разі реалізації заставленого майна на аукціоні, банк-заставодержатель здійснює таку бухгалтерську проводку:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

Кт Рахунки з обліку заборгованості за наданими кредитами та нарахованими за ними процентами.

Одночасно списується вартість заставленого майна, що обліковується за рахунком 9500 «Отримана застава».

Якщо банк набуває права власності на заставлене майно з метою подальшого продажу, то в обліку здійснюються такі проводки:

1) Дт 3409 «Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя»

Кт Рахунки з обліку заборгованості за наданими кредитами та нарахованими за ними процентами

Кт Поточний рахунок заставодавця 2600, 2620 — на суму перевищення розміру забезпечених цією заставою вимог банку.

2) Дт 9900 «Контррахунок»

Кт 9500 «Отримана застава».

Якщо вартість запасів матеріальних цінностей, набутих банком у власність з метою подальшого продажу, зменшилася, то в обліку вони відображаються за чистою вартістю реалізації за рахунком 7491 «Втрати від уцінки запасів на продаж». При цьому виконується проводка:

Дт 7491 «Втрати від уцінки запасів на продаж»

Кт 3409 «Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя» — на суму уцінки запасів матеріальних цінностей.

У разі збільшення чистої вартості реалізації запасів матеріальних цінностей в бухгалтерському обліку здійснюється проводка в межах суми раніше здійсненої уцінки:

Дт 3409 «Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя» — на суму збільшення чистої вартості реалізації, що не перевищує суму попередньої уцінки

Кт 7491 «Втрати від уцінки запасів на продаж».

У разі реалізації банком-заставодержателем заставленого майна, на яке було звернено стягнення згідно з умовами договору застави, у бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

Дт 7499 «Інші витрати»

Кт 3409 «Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя».

11.6. Облік операцій з ювілейними монетами, що мають карбованцевий номінал і не є засобом платежу

Методика відображення в бухгалтерському обліку банку операцій з реалізації ювілейних монет, що не є засобом платежу, залежить від умов їх отримання від Національного банку України.

У випадку придбання банком ювілейних монет *на умовах попередньої оплати* виконуються наступні проводки:

- перерахування банком коштів НБУ за ювілейні монети (за відпускною ціною Національного банку):

Дт 1819 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»;

- отримання ювілейних монет:

Дт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі»

Кт 1819 «Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками»;

- реалізація ювілейних монет клієнтам (банкам):

а) у разі отримання коштів від клієнтів (банків) за ювілейні монети:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 — за відпускною ціною банку

Кт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або

2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;

б) видача клієнтам (банкам) ювілейних монет:

Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку» — за відпускною ціною банку

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі» — за відпускною ціною НБУ

Кт 6399 «Інші операційні доходи» — на суму різниці між відпускною ціною банку і відпускною ціною НБУ.

У разі використання монет на представницькі цілі, їх вартість за відпускною ціною відображається в обліку такою проводкою:

Дт 7454 «Представницькі витрати»

Кт 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

Ювілейні монети, що *отримані банком на реалізацію без попередньої оплати* на підставі укладеного договору, в обліку відображаються за рахунком 9819 «Інші цінності і документи». При цьому виконується така проводка:

Дт 9819 «Інші цінності і документи»

Кт 9910 «Контррахунок» — за вартістю згідно з договором.

При реалізації ювілейних монет виконуються такі проводки:

- 1) Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 — за відпускною ціною банку

- Кт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або
2099 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;
- 2) Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками», або 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку» — за відпускнуою ціною банку
Кт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками» — за відпускнуою ціною НБУ
Кт 6399 «Інші операційні доходи» — на суму різниці між відпускнуою ціною банку і відпускнуою ціною НБУ.
- Перерахування коштів Національному банку за реалізовані ювілейні монети відображається такими проводками:
- 1) Дт 1919 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками»
Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»;
- 2) Дт 9910 «Контррахунок»
Кт 9819 «Інші цінності і документи».
- Повернення банком нереалізованих монет НБУ згідно з умовами договору супроводжується таким проведенням:
- Дт 9910 «Контррахунок»
Кт 9819 «Інші цінності і документи».

11.7. Облік резервів для відшкодування можливих втрат за дебіторською заборгованістю, пов'язаною із запасами матеріальних цінностей

В разі втрати ймовірності щодо отримання компенсації за дебіторською заборгованістю банк формує резерви, які відображаються в обліку за контрактивним рахунком **3590 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку»**. За кредитом рахунку проводяться суми сформованих резервів; суми збільшення резервів. За дебетом рахунку проводяться суми зменшення резервів; суми використаних резервів у встановленому порядку.

Формування резервів за дебіторською заборгованістю банку супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 7705 «Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку»
Кт 3590 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку».

У випадку часткового або повного погашення дебіторської заборгованості банк зменшує або сторнує суму резерву. При цьому виконується така проводка:

Дт 3590 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку»
Кт 7705 «Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку».

Банк здійснює списання дебіторської заборгованості як безнадійної щодо отримання за рахунок сформованих резервів такими бухгалтерськими проводками:

Дт 3590 «Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку»

Кт 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів», або
3552 «Нестачі та інші нарахування на працівників банку».

Одночасно списана безнадійна заборгованість ураховується за рахунком 9615 «Списана у збиток дебіторська заборгованість», що супроводжується проводкою:

Дт 9615 «Списана у збиток дебіторська заборгованість»

Кт 9910 «Контррахунок».

У разі отримання коштів за дебіторською заборгованістю, що була списана за рахунків резервів, виконуються такі проводки:

- 1) Дт Рахунки для обліку грошових коштів та поточні рахунки 1001, 1200, 2600, 2620, 2650
Кт 7705 «Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку» — якщо кошти отримуються в поточному році, або

6715 «Повернення раніше списаної безнадійної іншої дебіторської заборгованості та інших активів банку» — якщо кошти отримуються в наступному році.

- 2) Дт 9910 «Контррахунок»

Кт 9615 «Списана у збиток дебіторська заборгованість».

Аналогічна проводка за рахунком 9615 «Списана у збиток дебіторська заборгованість» здійснюється після закінчення строку, визначеного законодавством України, за безнадійною заборгованістю, що була списана за рахунок резервів.

11.8. Розкриття інформації про запаси матеріальних цінностей банку

Інформація про запаси матеріальних цінностей банку у фінансовій звітності окремо не відображається.

У кварталному та річному звіті «Баланс» вартість запасів матеріальних цінностей на складі банку та у підзвітних осіб, вартість дорогоцінних металів, а також вартість майна, що перейшло у власність банку як заставодержателя входить до розрахунку статті «Інші активи».

Сума резерву під дебіторську заборгованість за операціями банку, у тому числі за операціями із запасами матеріальних цінностей у кварталному звіті «Баланс» включається до розрахунку статті «Резерви під інші активи», а у річному звіті «Баланс» — входить до складу статті «Інші активи».

Детальніша інформація про запаси матеріальних цінностей розкривається у примітці до фінансової звітності 16. «Інші активи», а саме у таблиці 16 «Інші активи», яка містить такі статті:

- Дебіторська заборгованість з придбання активів;
- Передоплата за послуги;
- Дорогоцінні метали;
- Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя;
- Інше;
- Резерв.

Після таблиці банк зазначає характер забезпечення, що перейшло у власність банку, політику щодо реалізації або використання в операціях тих активів, які легко не конвертуються в грошові кошти.

Запитання для перевірки знань

1. Дайте визначення запасів, яке наведене у МСБО 2 «Запаси».
2. Які активи відносяться до запасів матеріальних цінностей банку?

3. *Охарактеризуйте періодичну та постійну систему обліку запасів.*
4. *Яка система обліку запасів використовується в банках України?*
5. *З яких витрат, згідно з МСБО 2 «Запаси», складається собівартість запасів?*
6. *Як здійснюється розрахунок собівартості запасів за:*
  - а) *методом середньозваженої вартості;*
  - б) *методом ФІФО;*
  - в) *методом ЛІФО?*
8. *Який з методів оцінки запасів призводить до однакових результатів при періодичній та постійній системах обліку?*
9. *Згідно з МСБО 2 «Запаси», який метод оцінки собівартості запасів заборонено використовувати?*
10. *Які методи визначення собівартості запасів можуть використовувати банки України?*
11. *За якою вартістю відображаються в бухгалтерському обліку банків запаси матеріальних цінностей?*
12. *За рахунками якого розділу Плану рахунків обліковуються запаси матеріальних цінностей банків України?*
13. *Якими бухгалтерськими записами супроводжуються операції банку з придбання матеріальних цінностей за національну та іноземну валюту?*
14. *В яких випадках запаси матеріальних цінностей можуть списуватися з балансу банку і які бухгалтерські проводки при цьому виконуються?*
15. *Як здійснюється облік матеріальних цінностей, прийнятих у заставу, якщо заставлене майно переходить у власність банку-заставодержателя?*
16. *Які бухгалтерські записи виконуються за операціями з придбання та реалізації ювілейних монет, що мають карбованцевий номінал і не є засобом платежу?*
17. *Як здійснюється облік операцій, пов'язаних з формуванням і використанням резервів для відшкодування можливих втрат за дебіторською заборгованістю банку?*
18. *У яких фінансових звітах банку розкривається інформація про запаси матеріальних цінностей банку?*

Тести

1. *Що включається до складу запасів матеріальних цінностей банку?*
  - а) *будівля, в якій знаходиться банк;*
  - б) *комп'ютери;*
  - в) *господарські матеріали;*
  - г) *малоцінні і швидкозношувані предмети, що використовуються не більше ніж один рік.*
2. *Як називається метод оцінки запасів, який базується на припущенні, що запаси використовуються у тій послідовності, у якій вони надходили на склад, тобто запаси, які першими реалізуються (відпускаються в експлуатацію), оцінюються за собівартістю перших за часом надходження запасів?*
  - а) *ФІФО;*
  - б) *ЛІФО;*

- в) середньозваженої вартості;
  - г) ідентифікованої вартості.
3. Згідно з МСБО 2 «Запаси» та нормативно-правовими актами НБУ, який з методів оцінки запасів заборонено використовувати?
- а) ФІФО;
  - б) ЛІФО;
  - в) середньозваженої вартості;
  - г) ідентифікованої вартості.
4. При якому методі оцінки запасів кінцевий залишок запасів складається із одиниць запасів, що були придбані останніми?
- а) ФІФО;
  - б) ЛІФО;
  - в) середньозваженої вартості;
  - г) ідентифікованої вартості.
5. Який з методів оцінки запасів призводить до однакових результатів при періодичній та постійній системах обліку?
- а) ФІФО;
  - б) ЛІФО;
  - в) середньозваженої вартості;
  - г) ідентифікованої вартості.
6. Які витрати, згідно з МСБО 2 «Запаси», включаються у собівартість запасів матеріальних цінностей?
- а) ціна придбання матеріальних цінностей;
  - б) витрати на зберігання запасів;
  - в) витрати на транспортування, навантаження і розвантаження;
  - г) мито на ввезення та інші податки (окрім тих, що згодом повертаються підприємству податковими органами).
7. За якою вартістю запаси матеріальних цінностей відображаються в бухгалтерському обліку банків України?
- а) справедливою вартістю;
  - б) первісною вартістю;
  - в) чистою вартістю реалізації;
  - г) за найменшим з двох показників: собівартістю або чистою вартістю реалізації.
8. Запаси матеріальних цінностей банків України:
- а) не переоцінюються взагалі;
  - б) переоцінюються раз в квартал;
  - в) переоцінюються раз в півріччя;
  - г) переоцінюються на дату балансу.

9. *Бухгалтерське проведення Дт 3400 Кт 3610 означає:*

- а) банк здійснив попередню оплату в національній валюті за матеріальні цінності;
- б) банк отримав матеріальні цінності, за які було заплачено наперед;
- в) банк отримав матеріальні цінності, за які він ще не заплатив;
- г) банк перерахував кошти з кореспондентського рахунку за придбані матеріальні цінності на умовах післяоплати.

10. *Бухгалтерське проведення Дт 7499 Кт 3400 означає:*

- а) підзвітною особою банку використано отримані матеріальні цінності на господарські потреби;
- б) зі складу банку видано матеріальні цінності для поліпшення основних засобів;
- в) банк списав з балансу пошкоджені, застарілі та зіпсовані матеріальні цінності;
- г) зі складу банку видано в експлуатацію спецодяг для працівників банку.

11. *Бухгалтерське проведення Дт 7405 Кт 3400 означає:*

- а) підзвітною особою банку використано отримані матеріальні цінності на господарські потреби;
- б) зі складу банку видано матеріальні цінності для поліпшення основних засобів;
- в) банк списав з балансу пошкоджені, застарілі та зіпсовані матеріальні цінності;
- г) зі складу банку видано в експлуатацію спецодяг для працівників банку.

12. *Бухгалтерське проведення Дт 3552 Кт 6499 означає:*

- а) банківський працівник відшкодував вартість матеріальних цінностей, що були зіпсовані;
- б) в банку встановлено винну особу, яка має відшкодувати вартість матеріальних цінностей, яких не вистарчає;
- в) в банку знайдено матеріальні цінності, що вважалися пропавшими;
- г) банк списав з балансу пошкоджені, застарілі та зіпсовані матеріальні цінності.

13. *За якою вартістю банк обліковує матеріальні цінності, прийняті у заставу?*

- а) собівартістю;
- б) справедливою вартістю;
- в) чистою вартістю реалізації;
- г) будь-якою вартістю, згідно з обліковою політикою банку.

14. *Якою бухгалтерською проводкою відображаються суми витрат від псування цінностей до часу встановлення осіб, які мають відшкодувати нестачі або втрати?*

- а) Дт 9617 Кт 9910;
- б) Дт 3552 Кт 6499;
- в) Дт 7499 Кт 3400;
- г) Дт 9910 Кт 9617.

15. *Бухгалтерське проведення Дт 9900 Кт 9500 означає:*

- а) банк прийняв у заставу матеріальні цінності;
- б) банк списав вартість заставлених матеріальних цінностей у зв'язку з їх реалізацією;

- в) банк здійснив уцінку матеріальних цінностей, прийнятих ним у заставу;
- г) банк списав з балансу пошкоджені, застарілі та зіпсовані матеріальні цінності.

Задачі

Задача 11.1

4.03. 2009 р. банк здійснив попередню оплату на користь іноземної фірми за матеріальні цінності у сумі 6350 євро. Офіційний курс гривні до євро на дату проведення передоплати становив 9, 829050 EUR/UAH.

10.03.2009 р. банк отримав придбані матеріальні цінності і оприбуткував їх на склад.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Задача 11.2

27.02.2009 р. банк отримав від фірми 50 інкасаторських сумок на загальну суму 2000 грн., за які оплата ще не здійснена. Після оприбуткування інкасаторських сумок банк перерахував фірмі кошти.

2.03.2009 р. списано 3 непридатні для використання інкасаторські сумки на загальну вартість 105 грн. та видано начальнику служби інкасації 5 нових інкасаторських сумок на загальну суму 200 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Задача 11.3

Станом на 1.04.2009 р на складі банку знаходилось 10 наборів канцелярського приладдя загальною вартістю 350 грн. (за ціною 35 грн. за 1 набір).

8.04.2009 р. видано аванс на господарські потреби працівнику банку у сумі 800 грн. за які придбано 20 наборів канцелярського приладдя за ціною 40 грн. за набір

9. 04. 2009 р. банк видав в експлуатацію 25 наборів канцелярського приладдя.

Необхідно:

1. Визначити вартість 20 наборів канцелярського приладдя, переданих в експлуатацію та вартість залишку наборів канцелярського приладдя на початок дня 10.04.2009 р. за методом:
  - а) ФІФО;
  - б) середньозваженої вартості.
2. Виконати бухгалтерські записи за наведеними операціями із запасами матеріальних цінностей.

Задача 11.4

Під час проведення інвентаризації матеріальних цінностей на складі банку виявлено нестачу господарських матеріалів на суму 250 грн. На момент виявлення нестачі винної особи не встановлено.

Після проведення розслідування встановлено винну особу, яка на наступний день відшкодувала вартість господарських матеріалів, сплативши в касу банку 250 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проведення за даними операціями.

Розділ 12

ОБЛІК ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Питання до розгляду

- 12.1. Економічний зміст доходів і витрат банків та їх класифікація.
- 12.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку доходів і витрат.
- 12.3. Облік процентних доходів та витрат банку.
- 12.4. Облік комісійних доходів і витрат банку.
- 12.5. Облік результатів від торговельних операцій банку.
- 12.6. Облік загальних адміністративних витрат.
- 12.7. Облік фінансового результату діяльності банку і розподілу прибутку.
- 12.8. Розкриття інформації про доходи, витрати і фінансовий результат діяльності банку.

12.1. Економічний зміст доходів і витрат банків та їх класифікація

У нормативно-правових актах НБУ **доходи** трактуються як збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що призводить до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів), а **витрати** — як зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками).

Подібне, але більш ширше визначення понять «доходи» і «витрати» наводиться у Концептуальній основі складання та подання фінансових звітів, опублікованій Комітетом з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Відповідно до Концептуальної основи **дохід** — це збільшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді надходження чи збільшення корисності активів або у вигляді зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу, за винятком збільшення, пов'язаного з внесками учасників. Визначення доходу включає дохід від звичайної діяльності і прибуток від інших операцій. Прибуток від інших операцій відображає інші статті, які відповідають визначенню доходу і може виникати або не виникати в ході звичайної діяльності підприємства. Прибуток від інших операцій означає збільшення економічних вигід, і таким чином, своєю суттю не відрізняється від доходу.

Витрати тлумачаться Концептуальною основою як зменшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами акціонерам. При цьому визначення витрат включає збитки та витрати, які виникають під час звичайної діяльності суб'єкта господарювання, а також нереалізовані збитки, як наприклад такі, що виникають у результаті несприятливої зміни валютних курсів. Збитки відображають інші статті, які відповідають визначенню витрат і можуть виникати або не виникати в ході звичайної діяльності суб'єкта господарювання. Збитки включають, наприклад, збитки в результаті стихійних лих, а також ті, що виникають після вибуття непоточних активів.

Важливе значення для правильного відображення в бухгалтерському обліку доходів та витрат банків має їх класифікація. У банківському фінансовому обліку всі доходи та витрати класифікуються на доходи та витрати, отримані в результаті:

- операційної діяльності;
- інвестиційної діяльності;
- фінансової діяльності.

У результаті **операційної діяльності** в банку виникають такі доходи і витрати:

- процентні доходи і витрати;
- комісійні доходи і витрати;
- прибутки (збитки) від торговельних операцій;
- дохід у вигляді дивідендів;
- витрати на формування спеціальних резервів банку;
- доходи від повернення раніше списаних активів;
- інші операційні доходи і витрати;
- загальні адміністративні витрати;
- податок на прибуток.

Розглянемо більш детально зазначені вище доходи та витрати банку.

Процентні доходи і витрати — це операційні доходи і витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), суми яких обчислюються пропорційно часу із застосуванням ефективної ставки відсотка. До них належать: доходи за операціями з коштами, розміщеними в інших банках; витрати, за операціями з коштами, залученими від інших банків; доходи за кредитами та депозитами, наданими юридичним та фізичним особам, витрати за отриманими депозитами та кредитами; доходи та витрати за іншими фінансовими інструментами, у тому числі за цінними паперами; доходи (витрати) у вигляді амортизації дисконту (премії).

Комісійні доходи і витрати — це операційні доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких обчислюється пропорційно сумі активу або зобов'язання чи є фіксованою. Комісії за наданими (отриманими) послугами залежно від мети їх оцінки та основи обліку пов'язаного з ними фінансового інструменту поділяються на три групи.

1) Комісії, що є невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту. Ці комісії визнаються в складі первісної вартості фінансового інструменту і впливають на визначення сум дисконту та премії за цим фінансовим інструментом. До них належать такі комісії:

- комісії за ініціювання кредиту, що отримані (сплачені) банком і пов'язані зі створенням або придбанням фінансового інструменту, що не обліковується в торговому портфелі з визнанням переоцінки через прибутки/збитки;
- комісії, що отримані (сплачені) банком за зобов'язання з кредитування (резервування кредитної лінії) під час ініціювання або придбання кредиту;
- комісії, що отримані (сплачені) банком від випуску боргових зобов'язань, що обліковуються за амортизованою собівартістю.

Комісії за ініціювання кредиту, що отримані (сплачені) банком і пов'язані зі створенням або придбанням фінансового інструменту, що не обліковується в торговому портфелі з визнанням переоцінки через прибутки/збитки, включають: комісії за оцінку фінансового стану позичальника; комісії за оцінку гарантій, застав; комісії за обговорення умов інструменту; комісії за підготовку, оброблення документів та завершення операції тощо.

Комісії, що отримані (сплачені) банком за зобов'язання з кредитування (резервування кредитної лінії) під час ініціювання або придбання кредиту, визнаються невід'ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту, якщо є ймовірність того, що кредитний договір буде укладено. Якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується без надання кредиту, то на кінець строку зобов'язання комісії визнаються комісійними доходами (витратами).

Якщо фінансовий інструмент обліковується за справедливою вартістю із визнанням змін справедливої вартості через прибутки/збитки, то комісії, отримані (сплачені) банком, визнаються комісійними доходами (витратами) під час первісного визнання такого фінансового інструменту.

2) Комісії, що отримуються (сплачуються) під час надання послуг. До них належать:

- комісії за розрахунково-касове обслуговування клієнтів;
- комісії за обслуговування кредитної заборгованості;
- комісії за резервування кредитної лінії, які розраховуються на пропорційній часу основі протягом строку дії зобов'язання;
- комісії за управління інвестицією тощо.

3) Комісії, що отримуються (сплачуються) після завершення певної операції. До них належать комісії за розподіл акцій (часток) клієнтів, розміщення цінних паперів за операціями з андеррайтингу, за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів, синдикування кредиту, за довірче обслуговування клієнтів тощо.

Прибутки (збитки) від торговельних операцій — це результат (прибуток чи збиток) від операцій з купівлі-продажу різних фінансових інструментів. У тому числі за операціями з цінними паперами, за операціями з іноземною валютою та банківськими металами банк визнає прибутки та збитки:

- від реалізації фінансових інвестицій;
- від змін в оцінці (переоцінці) інвестицій до справедливої вартості;
- від результату переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті та банківських металах у разі зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют (банківських металів).

Дохід у вигляді дивідендів — це дохід, який виникає в результаті використання банком цінних паперів з нефіксованим прибутком.

Витрати на формування спеціальних резервів банку — це витрати на покриття можливих збитків від зменшення корисності активів банку та списання безнадійних активів.

Доходи від повернення раніше списаних активів — це кошти, що надійшли для погашення заборгованості, яка була визнана банком безнадійною щодо отримання.

Інші операційні доходи і витрати — це доходи і витрати від операцій, що не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також ті, що не включені у вищезазначені групи операційних доходів і витрат, зокрема: доходи (витрати) від оперативного лізингу (оренди); витрати за послуги аудиту; витрати на інкасацію; неустойки (штрафи, пені), що отримані (сплачені) за банківськими операціями, інше.

Загальні адміністративні витрати — це операційні витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності банків. До них належать витрати на утримання персоналу (заробітна плата, витрати на соціальне забезпечення, обов'язкові нарахування, страхування, додаткові виплати, премії, навчання тощо); амортизація необоротних активів; витрати на утримання та експлуатацію основних засобів і нематеріальних активів (ремонт, страхування), інші експлуатаційні витрати (комунальні послуги, охорона тощо); гонорари за професійні послуги (юридичні, медичні тощо); витрати на зв'язок (поштові, телефонні, факс тощо); сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток та інші витрати, спрямовані на обслуговування та управління банком.

Податок на прибуток — операційні витрати банку, пов'язані із сплатою податку відповідно до чинного законодавства України.

За результатами *інвестиційної діяльності* банк визнає такі доходи (витрати):

- за операціями із збільшення (зменшення) інвестицій в асоційовані компанії;
- за операціями із збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні установи;
- від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів.

Результатами операцій, пов'язаних із *фінансовою діяльністю* банку є:

- доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу;
- доходи (витрати) за субординованим боргом;
- дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду;
- доходи, які виникають у результаті випуску інструментів власного капіталу.

12.2. Методологічні засади бухгалтерського обліку доходів і витрат

Питання, пов'язані із визнанням, оцінкою та розкриттям інформації про доходи та витрати на міжнародному рівні регламентуються Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів, а також значною кількістю МСФЗ, зокрема:

- МСБО 1 «Подання фінансових звітів»;
- МСБО 2 «Запаси»;
- МСБО 12 «Податки на прибуток»;
- МСБО 16 «Основні засоби»;
- МСБО 17 «Оренда»;
- МСБО 18 «Дохід»;
- МСБО 19 «Виплати працівникам»;

- МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»;
- МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані компанії»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»;
- МСБО 38 «Нематеріальні активи»;
- МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість»;
- МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність»;
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Така значна кількість МСФЗ пояснюється тим, що вимоги щодо визнання, оцінки та розкриття інформації про різні види доходів та витрат розглядаються в різних стандартах. Наприклад, вимоги щодо обліку доходів, які виникають в результаті продажу товарів, надання послуг та використання активів суб'єкта господарювання іншими сторонами, результатом чого є відсотки, роялті та дивіденди містяться у МСБО 18 «Дохід»; вимоги щодо обліку доходів та витрат, пов'язаних із лізинговими операціями визначені МСБО 17 «Оренда»; вимоги щодо обліку прибутків та збитків від переоцінки фінансових активів та фінансових зобов'язань до справедливої вартості містяться у МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»; облік доходів та витрат, пов'язаних з необоротними активами регламентується МСБО 16 «Основні засоби» та МСБО 38 «Нематеріальні активи» і т.д.

Методологічні засади відображення в бухгалтерському обліку банків України інформації про доходи і витрати визначені у Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджених постановою Правління НБУ від 18.06.2003 № 255.

Методика бухгалтерського обліку доходів та витрат за операціями з цінними паперами регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 3.10.2005 р. № 358.

Методика бухгалтерського обліку доходів і витрат, пов'язаних з необоротними активами банку, у тому числі за операціями з лізингу (оренди) необоротних активів, регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р.

Відображення в бухгалтерському обліку витрат, пов'язаних зі зменшенням корисності активів, здійснюється в порядку, визначеному нормативно-правовими актами Національного банку з бухгалтерського обліку відповідних активів банків.

Згідно з Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, доходи і витрати визнаються за таких умов:

- а) визнання реальної заборгованості за активами та зобов'язаннями банку;
- б) фінансовий результат операції, пов'язаної з наданням (отриманням) послуг, може бути точно визначений.

Доходи і витрати визнаються за кожним видом діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової) банку. Критерії визнання доходу і витрат застосовуються окремо до кожної операції банку. Кожний вид доходу і витрат відображається в бухгалтерському обліку окремо.

У результаті використання активів банку іншими сторонами доходи визнаються у вигляді процентів, роялті та дивідендів. Проценти визнаються у тому звітному періоді,

до якого вони належать, та розраховуються, виходячи з бази їх нарахування та строку користування відповідними активами. Роялті визнаються за принципом нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди. Дивіденди визнаються у разі встановлення прав на отримання платежу. Умовою визнання процентів і роялті є імовірність отримання банком економічної вигоди, а дивідендів — достовірно оцінений дохід.

За операціями з торгівлі фінансовими інструментами прибутки та збитки визнаються за наявності таких умов:

- покупцеві передані ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на активи;
- банк не здійснює подальше управління та контроль за реалізованими активами;
- сума доходу може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід банку;
- витрати, пов'язані із цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Якщо дохід від надання послуг не може бути достовірно оцінений, то він визнається та відображається в бухгалтерському обліку в розмірі здійснених витрат, що підлягають відшкодуванню. Якщо на дату нарахування неможливо визначити дохід (витрати) за останні 2—3 дні місяця (наприклад, комісії за інкасаторські послуги, за послуги розрахунково-касового обслуговування тощо), то такий дохід (витрати) визнається наступного місяця. Крім того, банк, ураховуючи принцип суттєвості, здійснює коригуючі проводки.

Доходи визнаються в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів, які отримані або підлягають отриманню. У разі відстрочення платежу, унаслідок чого виникає різниця між справедливою вартістю та номінальною сумою грошових коштів або їх еквівалентів, які підлягають отриманню за надані послуги та інші активи, така різниця визнається доходом у вигляді процентів.

Дохід не визнається, якщо здійснюється обмін активами, які є подібними за призначенням та мають однакову справедливу вартість. Сума доходів (витрат) за операціями обміну неподібними активами визначається за справедливою вартістю активів, послуг, що отримані (надані) або підлягають отриманню (наданню) банком, зменшеною або збільшеною відповідно на суму переданих або отриманих грошових коштів та їх еквівалентів. Якщо справедливу вартість активів, робіт, послуг, які отримані (надані) або підлягають отриманню (наданню) за операціями обміну, достовірно визначити неможливо, то дохід (витрати) визначається за справедливою вартістю активів, робіт послуг (крім грошових коштів та їх еквівалентів), що передані (отримані) за цими контрактами.

Якщо актив забезпечує одержання економічних вигід протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, амортизація) між відповідними звітними періодами.

Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, у якому вони були здійснені.

Доходи (витрати) за одноразовими послугами (наприклад, комісії за здійснений обмін валют, надання (отримання) консультацій тощо) можуть визнаватися без відображення за рахунками нарахування доходів (витрат), якщо кошти отримані (сплачені) у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються (отримуються).

Доходи (витрати) за безперервними послугами (наприклад, комісії за інформаційно-розрахункове обслуговування в системі електронних платежів, за послуги користування

системою електронної пошти тощо) визнаються щомісяця протягом усього строку дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в бухгалтерському обліку за принципом нарахування.

Доходи (витрати) за послугами, що надаються поетапно визнаються після завершення кожного етапу операції протягом дії угоди про надання (отримання) послуг і відображаються в обліку за принципом нарахування. Нарахування доходів (витрат) здійснюється з дати оформлення документа, що підтверджує надання (отримання) послуги.

Доходи (витрати) за послугами з обов'язковим результатом визнаються за фактом надання (отримання) послуг або за фактом досягнення передбаченого договором результату.

Витрати на придбання та створення активу, які не можуть бути визнані активом, визнаються витратами.

Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб:

- сума завдатку під заставу або в погашення кредиту, якщо це передбачено відповідним договором;
- сума надходжень за договором комісії, агентським та аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо;
- сума авансу в рахунок попередньої оплати послуг, товарів тощо;
- надходження, що належать іншим особам;
- надходження від первинного розміщення цінних паперів;
- сума податку на додану вартість, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів.

Не визнаються витратами й не включаються до звіту про фінансові результати:

- платежі за договорами комісії, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, принципала тощо;
- попередня (авансова) оплата товарів, робіт, послуг;
- погашення одержаних кредитів, повернення депозитів тощо;
- витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу відповідно до чинного законодавства України.

Визнані банком доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та відповідності згідно з прийнятою банком обліковою політикою. Разом з тим бухгалтерський облік нарахованих доходів і витрат здійснюється не рідше одного разу на місяць за кожною операцією (договором) окремо. Амортизація дисконту (премії) здійснюється не рідше одного разу на місяць з відображенням за відповідними рахунками процентних доходів (витрат).

Якщо доходи (витрати) отримані (сплачені) на дату балансу, то банк може не відображати їх за рахунками нарахованих доходів і витрат. За умови визнання доходів і витрат у межах звітного періоду без відображення їх за рахунками нарахованих доходів (витрат) банк повинен застосовувати відповідний внутрішній контроль за нарахованими та отриманими доходами.

Статті доходів і витрат не згортаються, а відображаються в обліку окремо, за винятком статей, пов'язаних із хеджуванням або активами та зобов'язаннями, якщо є юридичне право на таке згортання та якщо це передбачено відповідними положеннями (стандартами) з бухгалтерського обліку. На нетто-основі, як правило, відображаються доходи і витрати, що виникають у результаті:

- а) реалізації та переоцінки балансової вартості цінних паперів, придбаних для здійснення торгових операцій;
- б) реалізації цінних паперів у портфелі на продаж;
- в) операцій в іноземній валюті.

Доходи банку відображаються в бухгалтерському обліку за рахунками шостого класу, а витрати — за рахунками сьомого класу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Банки самостійно визначають порядок формування аналітичних рахунків за балансовими рахунками шостого і сьомого класів. Облік нарахованих доходів і витрат здійснюється за відповідними рахунками першого, другого та третього класів у кореспонденції з рахунками шостого і сьомого класів.

Облік нарахованих доходів і витрат та фактично отриманих доходів або сплачених витрат, а також доходів і витрат, що підлягають чи не підлягають оподаткуванню, здійснюється на розсуд банку на окремих аналітичних рахунках.

Рахунки з обліку нарахованих доходів і витрат протягом місяця можуть мати характеристику активно-пасивних, але на перше число місяця — лише активні або пасивні відповідно.

Отримані доходи та здійснені витрати, що належать до майбутніх періодів, обліковуються відповідно за рахунками 3600 «Доходи майбутніх періодів» та 3500 «Витрати майбутніх періодів». Банк щомісяця визнає суму доходів і витрат, що належать до звітного періоду, з відображенням за відповідними рахунками шостого і сьомого класів.

Порядок нарахування та визнання доходів і витрат за операціями, що здійснюються між структурними підрозділами банку (філіями), визначається банком самостійно. Залишки за рахунками доходів і витрат за операціями між структурними підрозділами банку (філіями) мають бути тотожними та не враховуються під час формування фінансового результату банку.

Доходи і витрати в іноземній валюті відображаються за рахунками шостого і сьомого класів у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх визнання. Під час відображення в бухгалтерському обліку цих доходів і витрат використовуються як технічні рахунки 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Нарахування процентних доходів (витрат), амортизація дисконту (премії) за фінансовими інструментами в іноземній валюті здійснюються в тій валюті, у якій обліковується пов'язаний з ними фінансовий інструмент.

Переоцінка залишків в іноземній валюті за рахунками з обліку заборгованості нарахованих доходів і витрат у зв'язку із зміною офіційних курсів гривні до іноземних валют здійснюється згідно з вимогами Інструкції з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 555 від 17.11.2004 р.

Доходи і витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за монетарними активами та зобов'язаннями переоцінюються у валюту звітності під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют до часу їх визнання (відображення за рахунками доходів і витрат у відповідному звітному періоді).

Доходи і витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за немонетарними статтями відображаються у фінансовій звітності за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх виникнення і не переоцінюються під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют до часу їх визнання за відповідними рахунками доходів і витрат шостого і сьомого класів.

Кошти, які надійшли на користь комітентів, принципалів, інших контрагентів, та витрати, здійснені банком за договорами комісій тощо, які відшкодовуються клієнтами, обліковуються на рахунках першого, другого та третього класів як кредиторська і дебіторська заборгованості відповідно.

У разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів першого, другого та третього класів.

Умови нарахування та сплати доходів і витрат (дата нарахування, термін сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку), а також неустойки в разі порушення боржником зобов'язання визначаються договором між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України.

12.3. Облік процентних доходів та витрат банку

Процентні доходи та витрати, як правило, становлять найбільшу питому вагу у загальній сумі банківських доходів та витрат. У зв'язку з цим їх правильне відображення на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності має важливе значення для банку.

Згідно з Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, процентні доходи і витрати визнаються та оцінюються за методом ефективної ставки відсотка. Нагадаємо, що **метод ефективної ставки відсотка** — це метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання (або групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань) та розподілу доходів у вигляді процентів чи витрат на виплату процентів протягом відповідного періоду часу.

Нарахування процентів за фінансовими інструментами здійснюється за номінальною процентною ставкою, яка передбачена умовами договору (випуску), і відображається за рахунками з обліку нарахованих доходів і нарахованих витрат за відповідними рахунками першого, другого та третього класів Плану рахунків. Амортизація дисконту (премії) за фінансовими інструментами здійснюється одночасно з нарахуванням процентів.

Будь-які різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних доходів (витрат) та нарахованих за номінальною процентною ставкою доходів (витрат) за фінансовими інструментами, придбаними (наданими, отриманими) за номінальною вартістю (без дисконту або премії), відображаються за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками з обліку процентних доходів (витрат).

Для розрахунку ефективної ставки відсотка визначаються потоки грошових коштів з урахуванням усіх умов договору за фінансовим інструментом, у тому числі включаються

всі комісії та інші сплачені або отримані сторонами суми, що є невід’ємною частиною доходу (витрат) фінансового інструменту. Якщо неможливо достовірно оцінити потоки грошових коштів або очікуваний строк дії фінансового інструменту, то використовуються потоки грошових коштів, що передбачені відповідним договором, протягом строку дії договору.

Якщо в майбутньому реальні значення та строки потоків грошових коштів будуть відрізнятися від запланованих і таке відхилення не пов’язане зі зменшенням або відновленням корисності, то на дату балансу необхідно скоригувати балансову вартість фінансового інструменту. У цьому разі визначається різниця між балансовою вартістю фінансового інструменту та вартістю оцінених майбутніх грошових потоків, дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка (тобто ефективною ставкою відсотка, розрахованою під час первісного визнання). Ця різниця відображається за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками з обліку процентних доходів (витрат).

Для обчислення процентних доходів і витрат застосовуються такі методи визначення кількості днів:

- 1) метод «факт/факт» — передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці та році;
- 2) метод «факт/360» — передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;
- 3) метод «30/360» — передбачає, що для розрахунку використовується умовна кількість днів у році — 360, у місяці — 30.

Розрахунковий період для нарахування процентних доходів (витрат) визначається договором відповідно до вимог законодавства України.

Процентні доходи банків обліковуються за рахунками 60 розділу «Процентні доходи» таких груп Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України:

- **600 «Процентні доходи за коштами, що розміщені в Національному банку України»;**
- **601 «Процентні доходи за коштами, що розміщені в інших банках»;**
- **602 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб’єктам господарювання»;**
- **603 «Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади»;**
- **604 «Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам»;**
- **605 «Процентні доходи за цінними паперами»;**
- **608 «Процентні доходи за операціями з філіями банку»;**
- **609 «Інші процентні доходи».**

В загальному, нарахування процентних доходів за операціями в національній валюті супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60.

Нарахування процентних доходів в іноземній валюті здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції і відображається в обліку такими проводками:

Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Одночасно на суму вартості іноземної валюти у гривнях здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60.

Амортизація дисконту за фінансовими активами відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- за фінансовими активами в національній валюті:
Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими активами
Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60;
- за фінансовими активами в іноземній валюті:
  - 1) Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими активами
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60.

У випадку амортизації премії за фінансовими активами в бухгалтерському обліку виконуються такі проводки:

- за фінансовими активами в національній валюті:
Дт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60
Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими активами;
- за фінансовими активами в іноземній валюті:
  - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими активами;
  - 2) Дт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Отримання нарахованих процентних доходів в національній та іноземній валюті супроводжується такою проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів або поточні рахунки 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт Рахунки для обліку процентних нарахованих доходів за класами 1, 2, 3.

У випадку надходження коштів за операціями, за якими визнання процентного доходу та отримання коштів відбувається на дату балансу, здійснюються такі проводки:

- в національній валюті:
Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші
Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60;
- в іноземній валюті:
  - 1) Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку процентних доходів за розділом 60.

У разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів першого, другого та третього класів. При цьому виконується проводка:

Дт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за класами 1, 2, 3

Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3.

У разі часткового або повного погашення контрагентом (поручителем) заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються на рахунках прострочених нарахованих доходів, виконується така проводка:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за класами 1, 2, 3.

Нараховані та не отримані процентні доходи банк оцінює на зменшення корисності в складі відповідного фінансового інструменту. Визнання процентного доходу за фінансовим активом, вартість якого зменшилася внаслідок зменшення його корисності, має здійснюватися із використанням ефективної ставки відсотка, що застосовувалася під час дисконтування майбутніх грошових потоків для оцінки збитку від зменшення корисності цього фінансового активу.

Процентні витрати обліковуються банками у 70 розділі «Процентні витрати» наступних груп Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України:

700 «Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України»;

701 «Процентні витрати за коштами, що отримані від інших банків»;

702 «Процентні витрати за операціями із суб'єктами господарювання»;

703 «Процентні витрати за коштами бюджету і позабюджетних фондів України»;

704 «Процентні витрати за операціями з фізичними особами»;

705 «Процентні витрати за цінними паперами власного боргу»;

706 «Процентні витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій»;

707 «Процентні витрати за операціями з небанківськими фінансовими установами»;

708 «Процентні витрати за операціями з філіями банку».

Нарахування процентних витрат за фінансовими інструментами в національній валюті супроводжується такими проводками:

Дт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70

Кт Рахунки для обліку процентних нарахованих витрат за класами 1, 2, 3.

Нарахування процентних витрат в іноземній валюті відображається в обліку з використанням технічних рахунків валютної позиції такими проводками:

Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних нарахованих витрат за класами 1, 2, 3.

Одночасно на суму гривневого еквівалента здійснюється така бухгалтерська проводка:

Дт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Амортизація дисконту за фінансовими зобов'язаннями відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- за фінансовими зобов'язаннями в національній валюті

Дт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70

Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими зобов'язаннями;

- за фінансовими зобов'язаннями в іноземній валюті:

1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими зобов'язаннями;

2) Дт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Амортизація премії за фінансовими зобов'язаннями супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- за фінансовими зобов'язаннями в національній валюті:
Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими зобов'язаннями
Кт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70;
- за фінансовими зобов'язаннями в іноземній валюті:
  - 1) Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими зобов'язаннями
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70.

Під час сплати коштів відповідно до умов договору на дату платежу здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку нарахованих витрат за класами 1, 2, 3;

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

У разі сплати коштів за операціями, за якими визнання витрат та сплата коштів відбуваються на дату балансу, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- за операціями в національній валюті:
Дт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші
- за операціями в іноземній валюті:
  - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші;
  - 2) Дт Рахунки для обліку процентних витрат за розділом 70
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

12.4. Облік комісійних доходів і витрат банку

Для відображення в обліку **комісійних доходів** використовуються рахунки 61 розділу «Комісійні доходи». Даний розділ містить три групи рахунків:

- **610 «Комісійні доходи за операціями з банками»;**
- **611 «Комісійні доходи за операціями з клієнтами»;**
- **618 «Комісійні доходи за операціями з філіями».**

Як вже зауважувалось, методика обліку комісійних доходів та витрат залежить від виду послуг, пов'язаних з їх одержанням чи сплатою.

Отримання банком комісійних доходів за одноразовими послугами (якщо кошти отримані у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються) супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- отримання доходів в національній валюті:
Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші
Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу;
- отримання доходів в іноземній валюті:
  - 1) Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші
Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
  - 2) Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу.

Нарахування комісійних та інших доходів за операціями в національній валюті супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або
3578 «Інші нараховані доходи»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу.

Під час нарахування комісійних доходів за операціями в іноземній валюті здійснюються такі проводки:

Дт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування»
3578 «Інші нараховані доходи»

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Одночасно на суму гривневого еквівалента здійснюється така проводка:

Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу.

Отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами супроводжується проводкою:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або
3578 «Інші нараховані доходи».

У разі отримання коштів у сумі, більшій, ніж визнано за рахунками нарахованих доходів на певну дату, здійснюються такі проводки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або
3578 «Інші нараховані доходи»

Кт 3600 «Доходи майбутніх періодів» (на суму доходів, що отримані авансом та належать до майбутніх звітних періодів).

Банк щомісяця визначає суму доходу, що належить до звітного періоду, здійснюючи такі бухгалтерські проводки:

Дт 3600 «Доходи майбутніх періодів»

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу, або

3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування» чи

3578 «Інші нараховані доходи» (якщо банк визнає доходи згідно з принципом нарахування).

У разі надходження коштів за операціями, за якими визнання доходу та отримання коштів відбувається на дату балансу, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт Рахунки для обліку комісійних доходів 61 розділу.

Якщо нараховані доходи своєчасно не отримані в обумовлений угодою термін, то наступного робочого дня здійснюються такі проводки:

Дт 3579 «Прострочені інші нараховані доходи»

Кт 3570 «Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування», або
3578 «Інші нараховані доходи».

У випадку часткового або повного погашення контрагентом заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються на рахунках прострочених нарахованих доходів, виконується така бухгалтерська проводка:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 3579 «Прострочені інші нараховані доходи».

У разі втрати ймовірності щодо отримання компенсації за дебіторською заборгованістю за нарахованими та не отриманими доходами (крім процентних доходів за фінансовими інструментами) банк формує резерви, що супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»

Кт 3599 «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами».

Банк зменшує або сторнує суму резерву в разі часткового або повного погашення контрагентом (поручителем) дебіторської заборгованості за нарахованими та не отриманими доходами (крім процентних доходів за фінансовими інструментами), і виконує таку проводку:

Дт 3599 «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами»

Кт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

Банк здійснює списання дебіторської заборгованості за нарахованими доходами як безнадійної щодо отримання за рахунок сформованих резервів такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3599 «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами»

Кт 3579 «Прострочені інші нараховані доходи».

Одночасно на суму списаної за рахунок резервів безнадійної дебіторської заборгованості за нарахованими доходами виконується така проводка за позабалансовими рахунками:

Дт 9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками», або

9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»

Кт 9910 «Контррахунок».

Отримання коштів за дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами, що списана за рахунок резервів та обліковується за позабалансовими рахунками, супроводжується такими бухгалтерськими записами:

- якщо безнадійна заборгованість за нарахованими доходами списана за рахунок резерву в поточному році:
Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші
Кт 7720 «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»;
- якщо безнадійна заборгованість за нарахованими доходами списана за рахунок резерву в минулому році:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів 1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620, 2650 та інші

Кт 6717 «Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років».

Одночасно на суму отриманих коштів за дебіторською заборгованістю, що списана за рахунок резервів виконується така позабалансова проводка:

Дт 9910 «Контррахунок».

Кт 9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками», або

9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Таку ж позабалансову проводку банк виконує після закінчення строку позовної давності за безнадійною дебіторською заборгованістю, що була списана за рахунок резерву та обліковувалася за позабалансовими рахунками.

Облік **комісійних витрат** банків здійснюється за рахунками 71 розділу «Комісійні витрати» таких груп Плану рахунків:

- **710 «Комісійні витрати»;**
- **718 «Комісійні витрати за операціями з філіями банку».**

Сплата банком комісійних витрат за одноразовими послугами (якщо кошти сплачені у звітному періоді, у якому послуги фактично отримані) супроводжується такими бухгалтерськими проводками:

- сплата комісійних витрат в національній валюті:
Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71
Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600;
- сплата комісійних витрат в іноземній валюті:
  - 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600;
  - 2) Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Під час нарахування комісійних та інших витрат за операціями в національній валюті здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71

Кт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування»

3678 «Інші нараховані витрати».

Нарахування комісійних та інших витрат за операціями в іноземній валюті відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- 1) Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»
Кт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування», або
3678 «Інші нараховані витрати»;
- 2) Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71
Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».
Під час сплати коштів відповідно до умов договору на дату платежу здійснюються такі бухгалтерські проводки:
Дт 3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування», або
3678 «Інші нараховані витрати»
Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600.
У разі сплати коштів за операціями, за якими визнання витрат та сплата коштів відбуваються на дату балансу, здійснюються такі бухгалтерські проводки:
Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71
Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600.
Попередня оплата (аванс) комісійних відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:
Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів»
Кт Рахунки для обліку коштів на кореспондентських рахунках 1200, 1500, 1600.
Банк кожного місяця визначає суму витрат, що належить до звітного періоду, та здійснює такі бухгалтерські проводки:
Дт Рахунки для обліку комісійних витрат за розділом 71, або
3670 «Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування», чи
3678 «Інші нараховані витрати» (якщо банк визнає витрати згідно з принципом нарахування)
Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів».

12.5. Облік результатів від торговельних операцій банку

Результати від торговельних операцій банку обліковуються за рахунками 6 класу, 62 розділу «Результат від торговельних операцій» 620 групи, а саме:

- **6203 «Результат від торговельних операцій з цінними паперами в торговельному портфелі банку»;**
- **6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»;**
- **6209 «Результат від торговельних операцій з іншими фінансовими інструментами».**

Усі зазначені вище рахунки є активно-пасивними. За кредитом цих рахунків відображаються прибутки та позитивні курсові різниці від переоцінки, а за дебетом — збитки від торгівлі фінансовими інструментами та негативні курсові різниці від переоцінки.

Облік результатів від торговельних операцій з цінними паперами в торговельному портфелі банку регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 3.10.2005 р. № 358 та розглянутий у цьому розділі «Облік фінансових інвестицій» даного підручника.

Методика обліку результатів від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами, а також результатів переоцінки регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затвердженою

постановою Правління НБУ № 555 від 17.11.2004 р. та Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 20.10.2004 р. № 495. Це питання висвітлено у восьмому розділі «Облік валютних операцій» даного підручника.

Облік результатів від торговельних операцій з іншими фінансовими інструментами регламентуються Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ від 31.08.2007 р. № 309.

12.6. Облік загальних адміністративних витрат

Облік загальних адміністративних витрат банку здійснюється за рахунками 74 розділу «Загальні адміністративні витрати» Плану рахунків. Даний розділ охоплює 7 груп рахунків, а саме:

- **740 «Витрати на утримання персоналу»;**
- **741 «Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток»;**
- **742 «Витрати на утримання основних засобів і нематеріальних активів»;**
- **743 «Інші експлуатаційні та господарські витрати»;**
- **744 «Витрати на телекомунікації»;**
- **745 «Інші адміністративні витрати»;**
- **749 «Інші витрати».**

Відображення в бухгалтерському обліку витрат на утримання персоналу (нарахування та сплата заробітної плати та прирівняних до неї платежів, нарахування та утримання обов'язкових зборів) банки здійснюють відповідно до вимог чинного законодавства України та облікової політики банку.

У бухгалтерському обліку банку витрати на утримання персоналу відображаються такими бухгалтерськими проводками:

- нарахування заробітної плати працівникам банку протягом місяця:
Дт 7400 «Основна і додаткова заробітна плата»
Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»;
- нарахування матеріальної допомоги та інших соціальних виплат:
Дт 7403 «Матеріальна допомога та інші соціальні виплати»
Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»;
- нарахування інших витрат на утримання персоналу:
Дт 7409 «Інші витрати на утримання персоналу»
Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»;
- на суму раніше виплаченої заробітної плати та інших виплат штатним та позаштатним працівникам банку:
Дт 3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами»
Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою».

Виплата нарахованої заробітної плати (премії, матеріальної допомоги, інших виплат) відображається в бухгалтерському обліку такою проводкою:

Дт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб», або

2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Нарахування відпускних відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- якщо період відпустки повністю збігається із звітним місяцем:

Дт 7400 «Основна і додаткова заробітна плата»

Кт 3654 «Нараховані відпускні до сплати»;

- якщо період відпустки припадає на різні місяці:

Дт 7400 «Основна і додаткова заробітна плата» — на суму, що належить до поточного місяця,

Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів» — на суму, що належить до наступного місяця

Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»,

3654 «Нараховані відпускні до сплати».

На суму відпускних, що були раніше визнані як витрати майбутніх періодів, у поточному місяці здійснюється така проводка:

Дт 7400 «Основна і додаткова заробітна плата»

Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів».

Банки можуть створювати забезпечення під відпускні, щомісячно здійснюючи відрахування. При цьому на суму нарахованого забезпечення майбутніх виплат виконується така проводка:

Дт 7400 «Основна і додаткова заробітна плата»

Кт 3658 «Забезпечення оплати відпусток».

У випадку створення банком забезпечення під відпускні на суму визнаних у звітному місяці відпускних здійснюється така проводка:

Дт 3658 «Забезпечення оплати відпусток»

Кт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»,

3654 «Нараховані відпускні до сплати».

Виплата відпускних відображається в обліку такими проводками:

Дт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»,

3654 «Нараховані відпускні до сплати»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб», або

2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Нарахування податків і обов'язкових зборів, пов'язаних з оплатою праці, до фондів соціального страхування відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 7401 «Внески, збори на обов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування»,

Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів» — на суму сплачених у поточному місяці відпускних, що належать до майбутніх періодів

Дт 3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами»

Дт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»

Кт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток».

На суму виплат, що були раніше визнані як дебіторська заборгованість та витрати майбутніх періодів у поточному місяці у бухгалтерському обліку, здійснюються такі проводки:

Дт 7400 «Основна і додаткова заробітна плата»

7401 «Внески, збори на обов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування»

7403 «Матеріальна допомога та інші соціальні виплати»,

7409 «Інші витрати на утримання персоналу»,

Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів»

3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами».

Утримання з працівників банку на користь третіх осіб відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»

Кт 3653 «Утримання з працівників банку на користь третіх осіб».

Сплата нарахованих податків, обов'язкових зборів і платежів, пов'язаних з оплатою праці, та утримання з працівників банку на користь третіх осіб в бухгалтерському обліку відображається такими проводками:

Дт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток», або

3522 «Дебіторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток» — за умови авансових платежів

3653 «Утримання з працівників банку на користь третіх осіб»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки 1001, 1002, 1200, 2620, 2625 та інші

Інші виплати та розрахунки за авансами, виданими працівникам банку під звіт (на відрядження та інші господарські витрати), відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 3550 «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження», або

3551 «Аванси працівникам банку на господарські витрати», або

3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або

1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або

2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Згідно з авансовим звітом використані кошти відображаються в бухгалтерському обліку за відповідними рахунками для обліку витрат такими проводками:

Дт 7431 «Господарські витрати», або

7433 «Інші експлуатаційні витрати», або

7452 «Витрати на відрядження», або

7454 «Представницькі витрати»

Кт 3550 «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження», або
3551 «Аванси працівникам банку на господарські витрати», або
3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами».

Повернення підзвітною особою невикористаних коштів згідно з авансовим звітом супроводжується такою проводкою:

Дт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Кт 3550 «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження», або
3551 «Аванси працівникам банку на господарські витрати», або
3559 «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами».

У разі виплати коштів працівнику банку за результатами авансового звіту здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 7431 «Господарські витрати», або
7433 «Інші експлуатаційні витрати», або
7452 «Витрати на відрядження», або
7454 «Представницькі витрати»

Кт 3650 «Заборгованість працівникам банку на відрядження», або
3651 «Заборгованість працівникам банку на господарські витрати»
3659 «Інша кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами».

Одночасно на суму коштів, що сплачені працівнику банку за результатами авансового звіту, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

Дт 3650 «Заборгованість працівникам банку на відрядження», або
3651 «Заборгованість працівникам банку на господарські витрати»
3659 «Інша кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами»

Кт 1001 «Банкноти та монети в касі банку», або
1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку», або
2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Відображення в бухгалтерському обліку виплат працівникам банку за результатами авансового звіту може здійснюватися із застосуванням рахунків дебіторської заборгованості групи 355 «Дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку».

Витрати на маркетинг та рекламу відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками:

- у разі сплати авансових платежів (попередньої оплати) згідно з умовами договору за послуги з маркетингу та реклами:
Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів»,
3519 «Дебіторська заборгованість за послуги»
Кт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки 1200, 1500, 2600;
- на суму отриманих послуг з маркетингу та реклами:
Дт 7455 «Витрати на маркетинг та рекламу»

Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів»,
3519 «Дебіторська заборгованість за послуги».

Експлуатаційні та інші витрати, пов'язані з діяльністю банку, відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками:

- авансові платежі згідно з умовами договору:

Дт 3500 «Витрати майбутніх періодів»,
3519 «Дебіторська заборгованість за послуги»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки 1200, 1500, 2600;

- визнання в бухгалтерському обліку експлуатаційних та інших витрат, пов'язаних з діяльністю банку у відповідному звітному періоді:

Дт Відповідні рахунки груп 738, 739, 742, 743, 744, 745, 749

Кт 3500 «Витрати майбутніх періодів»,
3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»,
3519 «Дебіторська заборгованість за послуги»,
3678 «Інші нараховані витрати» — за умови визнання витрат за рахунками нарахованих витрат;

- перерахування коштів відповідно до умов угод з надання експлуатаційних та інших послуг відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

Дт 3678 «Інші нараховані витрати»

Кт 3519 «Дебіторська заборгованість за послуги»,

Кт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки.

Нарахування та сплата загальнодержавних та місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів), що справляються згідно із Законом України «Про систему оподаткування» відображаються в бухгалтерському обліку такими проводками:

- нарахування податку на землю:

Дт 7411 «Податок на землю»

Кт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»;

- нарахування збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб:

Дт 7418 «Відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»;

Кт 3623 «Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»;

- нарахування інших податків та зборів (обов'язкових платежів), крім податку на прибуток:

Дт 7419 «Сплата інших податків та обов'язкових платежів, крім податку на прибуток»

Кт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»;

- сплата податків і зборів (обов'язкових платежів):

Дт 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток»,

3623 «Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»

Кт Рахунки для обліку грошових коштів, поточні рахунки.

12.7. Облік витрат з податку на прибуток

Методика бухгалтерського обліку операцій з нарахування та сплати податку на прибуток регламентується Інструкцією про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань, затвердженою постановою Правління НБУ від 17.03.2009 р. № 140.

Податок на прибуток поділяється на поточний і відстрочений.

Поточний податок на прибуток — це сума податку на прибуток, визначена у звітному періоді відповідно до податкового законодавства України.

Відстрочений податок на прибуток — це сума податку на прибуток, що визнана відстроченим податковим зобов'язанням і відстроченим податковим активом.

Відстрочений податковий актив — це сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних періодах унаслідок:

- тимчасової різниці, що підлягає вирахуванню,
- перенесення на майбутні періоди податкового збитку, не включеного до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді,
- перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими неможливо скористатися у звітному періоді.

Відстрочене податкове зобов'язання — це сума податку на прибуток, яка сплачуватиметься в наступних періодах з тимчасової різниці, що підлягає оподаткуванню.

Відмінності між фінансовим та податковим обліком призводять до виникнення різниці між обліковим і податковим прибутком (збитком).

Обліковий прибуток (збиток) — це сума прибутку (збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку і відображена у звіті про фінансові результати за звітний період.

Податковий прибуток (збиток) — сума прибутку (збитку), визначена згідно з податковим законодавством України об'єктом оподаткування за звітний період.

Різниці між обліковим прибутком (збитком) та податковим прибутком (збитком) можуть бути постійними та тимчасовими.

Постійні різниці між податковим та обліковим прибутками (збитками) зумовлені тим, що окремі витрати і доходи включаються до розрахунку облікового прибутку (збитку), але не враховуються у разі визначення податкового прибутку (збитку), або визнаються з метою оподаткування, але не визнаються у фінансових звітах.

Тимчасові різниці між податковим та обліковим прибутками — це різниці в часі, які виникають унаслідок того, що період, у якому окремі доходи або витрати включаються до складу податкового прибутку, не збігається з періодом, у якому ці статті включені для обчислення облікового прибутку.

Згідно з Інструкцією про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань, поточний податок на прибуток визнається зобов'язанням у сумі, що розрахована за звітний період відповідно до податкового законодавства України. Перевищення сплаченої банком суми податку на прибуток над сумою, яка підлягає сплаті визнається дебіторською заборгованістю за податком на прибуток. Дебіторська заборгованість та зобов'язання з поточного податку на прибуток згортається, якщо погашення зобов'язання здійснюється як залік цієї дебіторської заборгованості.

Банк для розрахунку впливу тимчасової різниці на зобов'язання з податку на прибуток на звітну дату:

- аналізує всі операції, які призвели до виникнення тимчасової різниці між балансовою і податковою базами активу та зобов'язання;
- обраховує всі відстрочені податкові зобов'язання, визначивши податковий ефект сукупної тимчасової різниці, що підлягає оподаткуванню, застосовуючи ставку податку на прибуток;
- обраховує всі відстрочені податкові активи, визначивши податковий ефект сукупної тимчасової різниці, що підлягає вирахуванню, застосовуючи ставку податку на прибуток.

Відстрочене податкове зобов'язання (відстрочений податковий актив) визнається банком, якщо відшкодування (погашення) балансової вартості активу (зобов'язання) спричинить збільшення або зменшення майбутніх податкових платежів порівняно з тими, якими вони були б, якби їх відшкодування (погашення) не мало податкових наслідків.

Банк повинен визначати тимчасову різницю, що підлягає оподаткуванню, для розрахунку розміру відстроченого податкового зобов'язання. Відстрочене податкове зобов'язання збільшує суму податкового зобов'язання, що підлягає сплаті в наступні періоди.

Банк визнає відстрочене податкове зобов'язання щодо тимчасової різниці, що підлягає оподаткуванню, крім тих випадків, за яких різниця виникає внаслідок операцій первісного визнання:

- гудвілу;
- активу або зобов'язання в результаті господарських операцій, які не впливають на обліковий і податковий прибутки.

Банк повинен визначати тимчасову різницю, що підлягає вирахуванню, для розрахунку розміру відстроченого податкового активу.

Банк визнає відстрочений податковий актив в разі виникнення тимчасової різниці, яка підлягає вирахуванню, якщо в майбутньому очікується отримання податкового прибутку, за рахунок якого можна реалізувати оподатковувану тимчасову різницю та застосувати невикористані податкові збитки і пільги, з якими пов'язана ця тимчасова різниця, за винятком тих випадків, за яких відстрочений податковий актив виник унаслідок операції, яка не впливає ні на обліковий, ні на податковий прибуток.

Сума відстроченого податкового активу на дату балансу зменшується за умови недостатності податкового прибутку для відшкодування відстроченого податкового активу. У разі очікування податкового прибутку, достатнього для відшкодування відстроченого податкового активу, сума його попереднього зменшення, але не більша, ніж сума очікуваного податкового прибутку, відображається шляхом зворотного запису.

Відстрочений податковий актив зменшує суму податкового зобов'язання в майбутніх періодах.

Банк зобов'язаний на кожну звітну дату визнавати раніше не визнані відстрочені податкові активи, якщо є імовірність того, що майбутній оподатковуваний прибуток дасть змогу відшкодувати відстрочений податковий актив.

Відстрочений податковий актив та відстрочене податкове зобов'язання розраховуються за ставками оподаткування, що діятимуть протягом періоду, у якому здійснюватимуться

реалізація або використання активу та погашення зобов'язання. Відстрочений податковий актив і відстрочене податкове зобов'язання не дисконтуються.

Відстрочений податок на прибуток визнається витратами, крім відстроченого податку на прибуток, що нарахований у результаті операцій, що відображаються у власному капіталі. Відстрочений податок на прибуток відображається безпосередньо за рахунками власного капіталу, якщо податок відноситься до статей, які відображені безпосередньо за рахунками власного капіталу (переоцінка основних засобів, переоцінка цінних паперів у портфелі банку на продаж тощо).

Перерахування банком суми податку на прибуток відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дт 3520 «Дебіторська заборгованість за податком на прибуток»,

3620 «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток»

Кт 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

Визнання витрат з податку на прибуток супроводжується такою проводкою:

Дт 7900 «Податок на прибуток»

Кт 3620 «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток».

Згортання дебіторської та кредиторської заборгованості з податку на прибуток за звітний період відображається проводкою:

Дт 3620 «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток»

Кт 3520 «Дебіторська заборгованість за податком на прибуток».

Банк відображає в обліку визнання відстроченого податкового зобов'язання такою бухгалтерською проводкою:

Дт 7900 «Податок на прибуток»,

5100 «Результати переоцінки основних засобів»,

5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»,

5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж»

Кт 3621 «Відстрочені податкові зобов'язання».

Визнання банком відстроченого податкового активу супроводжується такою проводкою:

Дт 3521 «Відстрочений податковий актив»

Кт 7900 «Податок на прибуток».

12.8. Облік фінансового результату діяльності банку і розподілу прибутку

Фінансовий результат діяльності банку визначається як різниця між загальною сумою усіх доходів та витрат та обліковується за рахунками 5 класу «Капітал банку» груп 503 «Результати минулих років» та 504 «Результати звітного року, що очікують затвердження», а саме:

- **5030 (пасивний) «Нерозподілені прибутки минулих років».** Рахунок призначений для обліку прибутків минулих років до їх розподілу. За кредитом рахунку відображаються суми підтверджених прибутків минулих років; перевищення сум попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок вартості активів, що раніше були переоцінені, у разі їх вибуття.

За дебетом рахунку відображаються суми розподіленого прибутку згідно з рішенням загальних зборів акціонерів (учасників) відповідно до законодавства України.

- **5031 (активний) «Непокриті збитки минулих років».** Рахунок призначений для обліку сум підтверджених збитків минулих років до їх покриття. За дебетом рахунку відображається облік підтверджених сум непокритих збитків минулих років. За кредитом рахунку відображаються суми покриття збитків минулих років.
- **5040 (пасивний) «Прибуток звітного року, що очікує затвердження».** Рахунок призначений для обліку прибутку звітного року до його затвердження загальними зборами акціонерів (учасників). За кредитом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків обліку доходів звітного року. За дебетом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків витрат звітного року; суми розподілу прибутку за рішенням загальних зборів акціонерів (учасників) згідно із законодавством України; суми підтвердженого нерозподіленого прибутку на рахунок 5030 до його розподілу загальними зборами акціонерів (учасників).
- **5041 (активний) «Збиток звітного року, що очікує затвердження».** Рахунок призначений для обліку збитку звітного року до його затвердження загальними зборами акціонерів (учасників). За дебетом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків витрат звітного року. За кредитом рахунку проводяться суми в порядку закриття рахунків обліку доходів звітного року; суми покриття збитку; суми збитків, підтверджених загальними зборами акціонерів (учасників), на рахунок 5031 до їх покриття.

Залишки за рахунками доходів і витрат відображаються наростаючим підсумком з початку року та в кінці звітного фінансового року закриваються:

- за умови перевищення доходів над витратами — на пасивний рахунок 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»;
- за умови перевищення витрат над доходами — на активний рахунок 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

У випадку коли банк має прибуток, 31 грудня поточного року виконуються такі бухгалтерські проводки:

- закриття рахунків з обліку доходів:
Дт Рахунки з обліку доходів (6 клас)
Кт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»;
- закриття рахунків з обліку витрат:
Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»
Кт Рахунки з обліку витрат (7 клас).

Якщо банк має збиток, 31 грудня поточного року банк здійснює такі бухгалтерські записи:

- закриття рахунків з обліку доходів:
Дт Рахунки з обліку доходів (6 клас)
Кт 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження»;
- закриття рахунків з обліку витрат:
Дт 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження»
Кт Рахунки з обліку витрат (7 клас)

Сума прибутку обліковується за рахунками 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження», а сума збитку — за рахунком 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження» до їх затвердження та розподілу загальними зборами акціонерів банку.

Розподіл прибутку банку відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- формування загальних резервів:
Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»
Кт 5020 «Загальні резерви»;
- формування резервних фондів:
Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»
Кт 5021 «Резервні фонди»;
- формування інших фондів:
Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»
Кт 5022 «Інші фонди банку»;
- нарахування дивідендів акціонерам банку:
Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»
Кт 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами»;
- спрямування дивідендів (реінвестиція) на придбання акцій нової емісії:
Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»
Кт 5003 «Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу».

Залишок нерозподіленого прибутку обліковується за рахунком 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років». При цьому виконується така бухгалтерська проводка:

Дт 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

Кт 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років».

Якщо банк закінчив фінансовий рік із збитком, то сума збитку за рішенням зборів акціонерів покривається за рахунком загальних резервів, резервних та інших фондів, створених у минулих роках в процесі розподілу прибутку. При цьому виконуються такі проводки:

Дт 5020 «Загальні резерви», або

5021 «Резервні фонди», або

5022 «Інші фонди банку», або

5030 «Нерозподілені прибутки минулих років»

Кт 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

Якщо в банку не вистачає коштів для покриття збитку, то непокрита сума збитку обліковується за рахунком 5031 «Непокриті збитки минулих років».

12.9. Розкриття інформації про доходи, витрати і фінансовий результат діяльності банку

Інформація про доходи, витрати і фінансовий результат діяльності банку розкривається у таких фінансових звітах:

- звіті «Баланс»;
- звіті про фінансові результати;
- звіті про рух грошових коштів;
- звіті про власний капітал;

- примітках до річної фінансової звітності:
  - 1.17. «Податок на прибуток»;
  - 1.19. «Доходи та витрати»;
  - 28. «Процентні доходи та витрати»;
  - 29. «Комісійні доходи та витрати»;
  - 30. «Інші операційні доходи»;
  - 31. «Адміністративні та інші операційні витрати»;
  - 32. «Витрати на податок на прибуток»;
  - 33. «Чистий прибуток/(збиток) від продажу довгострокових активів, призначених для продажу»;
  - 34. «Прибуток/(збиток) на одну просту та привілейовану акцію».

У кварталному звіті «Баланс» подається інформація про фінансові результати діяльності банку у статтях «Прибуток/Збиток минулих років» та «Прибуток/Збиток поточного року», а у річному звіті «Баланс» — у статті «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)».

Ступінь розкриття інформації про доходи, витрати і фінансовий результат діяльності банку у звіті про фінансовий результат розглядається у 13 розділі «Фінансова звітність банку» даного підручника.

У звіті про рух грошових коштів (складеним за прямим методом) суми доходів та витрат банку наводяться у таких розділах:

- 1) «Грошові кошти від операційної діяльності» у статтях:
  - Процентні доходи, що отримані;
  - Процентні витрати, що сплачені;
  - Комісійні доходи, що отримані;
  - Комісійні витрати, що сплачені;
  - Доходи, що отримані за операціями з торговими цінними паперами;
  - Доходи, що отримані за операціями з фінансовими інструментами;
  - Доходи, що отримані за операціями з іноземною валютою;
  - Інші отримані операційні доходи;
  - Виплати на утримання персоналу;
  - Сплачені адміністративні та інші операційні витрати;
  - Сплачений податок на прибуток;
- 2) «Грошові кошти від інвестиційної діяльності» у статтях:
  - Дохід від реалізації цінних паперів у портфелі банку на продаж;
  - Дохід від погашення цінних паперів у портфелі банку до погашення;
  - Дохід від реалізації основних засобів;
  - Дивіденди отримані;
  - Дохід від реалізації дочірньої компанії за мінусом виплачених грошових коштів;
  - Дохід від реалізації асоційованих компаній;
  - Дохід від реалізації інвестиційної нерухомості;
  - Дохід від вибуття нематеріальних активів.

У звіті про власний капітал інформація про окремі види доходів та витрат банку подається у таких статтях:

- Результат переоцінки цінних паперів в портфелі банку на продаж до їх справедливої вартості;
- Продаж або втрати від зменшення корисності цінних паперів в портфелі банку на продаж;
- Результат переоцінки основних засобів та нематеріальних активів;
- Результат переоцінки за операціями хеджування;
- Накопичені курсові різниці;
- Відстрочені податки;
- Чистий дохід/ (збиток), що визнаний безпосередньо у складі власного капіталу;
- Прибуток/ (збиток) за рік;
- Усього доходів/ (збитків), що визнані за рік.

Більш детально інформація про доходи і витрати банку розкривається у примітках до річної фінансової звітності банку.

У примітці 1.17 «Податок на прибуток» банк подає таку інформацію:

- ставку податку на прибуток, якщо вона змінюється порівняно із звітним періодом;
- пояснення різниці між витратами (доходами) з податку на прибуток та добуток облікового прибутку (збитку) на застосовану ставку податку на прибуток;
- суму тимчасових різниць, що підлягають вирахуванню, суму податкових збитків і невикористаних податкових пільг, пов'язаних з невизнанням відстроченого податкового активу;
- суму тимчасових різниць, пов'язаних з фінансовими інвестиціями в дочірні та асоційовані компанії, щодо яких відстрочені податкові зобов'язання не були визнані;
- суму витрат (доходу) з податку на прибуток, пов'язаних з прибутком (збитком) від діяльності, що припинена.

У примітці 1.19. «Доходи та витрати» банк зазначає критерії визнання доходів і витрат та облікову політику щодо визнання доходів та витрат.

Примітка 28. «Процентні доходи та витрати» містить дані про процентні доходи та процентні витрати банку за різними видами фінансових інструментів.

У примітці 29. «Комісійні доходи та витрати» розкривається інформація про комісійні доходи і витрати банку, що отримані та сплачені за різними банківськими операціями, зокрема за розрахунковими операціями, касовим обслуговуванням, інкасацією, операціями з цінними паперами, операціями з довірчого управління, наданими гарантіями, а також комісійні доходи і витрати за фінансовими інструментами, які не обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах та за фінансовими інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах.

Примітка 30. «Інші операційні доходи» містить дані про: отримані банком дивіденди за фінансовими інвестиціями; дохід від надання в оренду інвестиційної нерухомості; дохід від суборенди; негативний гудвіл, визнаний як дохід; дохід від вибуття основних засобів та нематеріальних активів; дохід від вибуття інвестиційної нерухомості; роялті; інші операційні доходи.

У примітці 31. «Адміністративні та інші операційні витрати» розкривається інформація про такі види витрат, як: витрати на утримання персоналу; амортизація основних засобів; зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів; відновлення

корисності основних засобів і нематеріальних активів; збиток від зменшення корисності гудвілу; амортизація програмного забезпечення та інших нематеріальних активів; витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів, телекомунікаційні та інші експлуатаційні послуги; витрати на фінансовий лізинг (оренду); інші витрати, пов'язані з основними засобами; професійні послуги; витрати на маркетинг та рекламу; витрати на охорону; інші податки та обов'язкові платежі, крім податку на прибуток; зменшення корисності довгострокових активів, утримуваних для продажу, (чи груп вибуття); інші витрати. Також у цій примітці банк розкриває інформацію щодо доходу від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості; прямих операційних витрат, що виникли від інвестиційної нерухомості, яка генерує дохід від оренди протягом періоду, і тієї, яка не генерує такий дохід.

Примітка 32. «Витрати на податок на прибуток» містить детальну інформацію, що стосується витрат на податок на прибуток, яка подається у таких таблицях:

- таблиця 32.1. «Витрати на сплату податку на прибуток»;
- таблиця 32.2. «Узгодження суми облікового прибутку (збитку) та суми податкового прибутку (збитку)»;
- таблиця 32.3. «Податкові наслідки, пов'язані з визнанням відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань за звітний рік»;
- таблиця 32.4 «Податкові наслідки, пов'язані з визнанням відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань за попередній рік».

У примітці 33. «Чистий прибуток/(збиток) від продажу довгострокових активів, призначених для продажу» зазначається така інформація: різниця між вартістю реалізації та балансовою вартістю цінних паперів, що реалізуються; дохід від продажу необоротних активів за мінусом витрат на продаж; податок на прибуток від продажу довгострокових активів, призначених для продажу; чистий прибуток/збиток від продажу довгострокових активів, призначених для продажу.

У примітці 34. «Прибуток/(збиток) на одну просту та привілейовану акцію» розкривається інформація про: прибуток/(збиток), що належить акціонерам-власникам простих акцій; прибуток/(збиток), що належить акціонерам-власникам привілейованих акцій; середньорічну кількість простих та привілейованих акцій в обігу; чистий та скоригований прибуток/(збиток) на одну просту та привілейовану акцію.

Запитання для перевірки знань

1. Дайте визначення понять «доходи» та «витрати».
2. Назвіть МСФЗ, в яких містяться вимоги щодо визнання, оцінки та розкриття інформації про доходи і витрати.
3. Як класифікуються банківські доходи і витрати з позиції бухгалтерського обліку?
4. Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентується методологія та методика бухгалтерського обліку доходів та витрат банків?
5. За яких умов визнаються банківські доходи і витрати?
6. Які надходження в банк від інших осіб не визнаються доходами?
7. Які платежі банку не визнаються витратами?

8. *В яких випадках доходи і витрати можуть не відображатися в бухгалтерському обліку за рахунками нарахованих доходів і витрат?*
9. *Рахунки яких класів Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України використовуються для обліку доходів і витрат?*
10. *Як відображаються в бухгалтерському обліку банку доходи і витрати в іноземній валюті?*
11. *За яким методом визнаються та оцінюються процентні доходи і витрати банку і в чому його суть?*
12. *Якими бухгалтерськими проводками супроводжуються операції з нарахування і отримання процентних доходів в національній та іноземній валюті?*
13. *Які бухгалтерські проводки виконує банк у разі амортизації дисконту і премії за фінансовими активами?*
14. *Які бухгалтерські проводки виконує банк у разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою?*
15. *Якими бухгалтерськими проводками відображаються операції з нарахування і сплати процентних витрат в національній та іноземній валюті?*
16. *Які бухгалтерські проводки виконує банк у разі амортизації дисконту і премії за фінансовими зобов'язаннями?*
17. *Якими бухгалтерськими проводками відображаються операції з нарахування і отримання комісійних доходів в національній та іноземній валюті?*
18. *Які бухгалтерські проводки виконуються у разі втрати ймовірності щодо отримання компенсації за дебіторською заборгованістю за нарахованими та неотриманими доходами (крім процентних доходів за фінансовими інструментами)?*
19. *Якими бухгалтерськими проводками супроводжуються операції з нарахування і сплати комісійних витрат в національній та іноземній валюті?*
20. *За якими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України обліковуються прибутки і збитки від торговельних операцій?*
21. *Якими бухгалтерськими проводками відображаються витрати на утримання банківського персоналу?*
22. *Якими бухгалтерськими записами супроводжуються виплати та розрахунки за авансами, виданими працівникам банку під звіт на відрядження та інші господарські витрати?*
23. *Які бухгалтерські проводки виконуються у разі нарахування та сплати загальнодержавних та місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів)?*
24. *Як здійснюється облік витрат банку на податок на прибуток?*
25. *Якими бухгалтерськими проводками супроводжуються операції із закриття рахунків доходів і витрат в останній день звітного року?*
26. *У яких фінансових звітах розкривається інформація про доходи, витрати і фінансовий результат діяльності банку?*

Тести

1. *Які доходи банку класифікуються, як доходи, отримані в результаті операційної діяльності?*
  - а) процентні доходи;
  - б) комісійні доходи;

- в) прибутки від торговельних операцій;
  - г) дохід у вигляді дивідендів;
  - д) усе перераховане вище.
2. *Які з перерахованих нижче витрат банку не відносяться до витрат, що виникли внаслідок операційної діяльності?*
- а) податок на прибуток;
  - б) витрати на формування спеціальних резервів;
  - в) збитки від торговельних операцій;
  - г) дивіденди, що сплачені банком за власними акціями;
  - д) витрати від оперативного лізингу.
3. *В яких випадках дохід не визнається?*
- а) якщо дохід не може бути достовірно оцінений;
  - б) якщо здійснюється обмін активами, які є подібними за призначенням та мають однакову справедливую вартість;
  - в) якщо здійснюється обмін неподібними активами, справедливую вартість яких неможливо достовірно визначити;
  - г) в усіх перерахованих вище випадках.
4. *Які доходи і витрати можуть визнаватися без відображення за рахунками нарахованих доходів і витрат?*
- а) процентні доходи (витрати);
  - б) дивіденди;
  - в) комісійні доходи (витрати) за безперервними послугами;
  - г) комісійні доходи (витрати) за одноразовими послугами.
5. *Які грошові надходження в банк не визнаються доходами?*
- а) проценти за користування кредитами, що були надані банком;
  - б) сума авансу в рахунок попередньої оплати послуг;
  - в) надходження від первинного розміщення цінних паперів;
  - г) надходження, що належать іншим особам.
6. *Які платежі банку не визнаються витратами?*
- а) попередня (авансова) оплата товарів, робіт, послуг;
  - б) погашення одержаних банком кредитів;
  - в) повернення залучених банком депозитів;
  - г) усе перераховане вище.
7. *Як часто повинен здійснюватися бухгалтерський облік нарахованих доходів і витрат та амортизація дисконту (премії)?*
- а) кожного дня;
  - б) не рідше одного разу на тиждень;

- в) не рідше одного разу на місяць;
  - г) не рідше одного разу на квартал.
8. *Які доходи і витрати банку відображаються на нетто-основі?*
- а) прибутки і збитки від реалізації торгових цінних паперів;
  - б) прибутки і збитки від реалізації цінних паперів з портфеля на продаж;
  - в) результат від торгівлі іноземною валютою і банківськими металами;
  - г) усі перераховані вище.
9. *Як амортизація дисконту за фінансовими активами впливає на фінансовий результат банку?*
- а) збільшує процентні доходи;
  - б) зменшує процентні доходи;
  - в) збільшує процентні витрати;
  - г) зменшує процентні витрати.
10. *Як амортизація премії за фінансовими зобов'язаннями впливає на фінансовий результат банку?*
- а) збільшує процентні доходи;
  - б) зменшує процентні доходи;
  - в) збільшує процентні витрати;
  - г) зменшує процентні витрати.
11. *Які дії виконує банк у разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими процентними доходами, у строк, передбачений угодою?*
- а) формує спеціальні резерви на суму неотриманих нарахованих доходів;
  - б) визнає суму неотриманих нарахованих доходів за відповідними рахунками з обліку прострочених нарахованих доходів;
  - в) визнає суму неотриманих нарахованих доходів за відповідними рахунками з обліку процентних витрат;
  - г) списує суму неотриманих нарахованих доходів за рахунок сформованих раніше спеціальних резервів.
12. *Яку бухгалтерську проводку виконує банк у разі втрати ймовірності щодо отримання компенсації за дебіторською заборгованістю за нарахованими та не отриманими доходами (крім процентних доходів за фінансовими інструментами)?*
- а) Дт 7720 Кт 3599;
  - б) Дт 3599 Кт 7720;
  - в) Дт 3599 Кт 3579;
  - г) Дт 9600 Кт 9910.
13. *Якою бухгалтерською проводкою відображається операція із нарахування заробітної плати банківським працівникам протягом місяця?*
- а) Дт 3559 Кт 3652;
  - б) Дт 3652 Кт 2625;

- в) Дт 7400 Кт 3654;
- г) Дт 7400 Кт 3652.

14. *Якою бухгалтерською проводкою супроводжується операція із нарахування відпускних банківським працівникам, якщо період відпустки повністю збігається із звітним місяцем?*

- а) Дт 7400 Кт 3652;
- б) Дт 7400 Кт 3658;
- в) Дт 7400 Кт 3654;
- г) Дт 7400 Кт 3500.

15. *Бухгалтерське проведення Дт 7452 Кт 3550 означає:*

- а) видано аванс на відрядження банківському працівнику;
- б) банківським працівником повернено невикористані кошти, що були раніше отримані ним на відрядження;
- в) виплачено банківському працівнику кошти за результатами авансового звіту про витрати на відрядження;
- г) згідно з авансовим звітом банківського працівника визнано витратами аванс на відрядження.

16. *Якою бухгалтерською проводкою банк відображає визнання витрат з податку на прибуток?*

- а) Дт 3520 Кт 1200;
- б) Дт 7900 Кт 3620;
- в) Дт 3620 Кт 3520;
- г) Дт 7900 Кт 3621.

17. *В яких випадках відстрочений податок на прибуток не визнається витратами?*

- а) якщо він нарахований у результаті операцій з переоцінки основних засобів;
- б) якщо він нарахований у результаті операцій з переоцінки нематеріальних активів;
- в) якщо він нарахований у результаті операцій з переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж;
- г) в усіх зазначених вище випадках.

18. *Які бухгалтерські проводки виконує банк 31 грудня із закриття рахунків доходів і витрат, за умови, що доходи перевищують витрати?*

- а) Дт 5040 Кт Рахунки 6 класу;
- б) Дт Рахунки 6 класу Кт 5040;
- в) Дт 5040 Кт Рахунки 7 класу;
- г) Дт Рахунки 7 класу Кт 5040.

19. *Якщо банк закінчив фінансовий рік із збитком, то з яких рахунків банк може списувати кошти для покриття цього збитку?*

- а) 5030;
- б) 5022;

- в) 5021;
- г) 5020;
- д) усіх перерахованих вище.

Задачі

Задача 12.1.

Упродовж дня банком було нараховано процентні доходи та витрати, окремі з яких наведено нижче:

- 1) нараховано процентні доходи у сумі 377 грн. за коштами, що знаходяться на кореспондентському рахунку, який відкритий в іншому банку;
- 2) нараховано процентні доходи у сумі 1574 грн. за розміщеним міжбанківським депозитом овернайт;
- 3) нараховано 631 грн. за кредитом, наданим на поточні потреби фізичній особі;
- 4) нараховано процентні доходи у сумі 2529 грн. та зроблено амортизацію дисконту у сумі 543 грн. за кредитом, наданим в поточну діяльність підприємству;
- 5) нараховано процентні витрати у сумі 959 грн. за строковими коштами суб'єкта господарювання;
- 6) нараховано процентні витрати за строковими коштами фізичної особи у сумі 797 грн.;
- 7) нараховано процентні витрати за довгостроковим ощадним сертифікатом власного боргу, емітованого банком у сумі 852 грн.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями.

Задача 12.2.

Упродовж дня банком було визнано такі комісійні доходи та витрати:

- 1) отримано від фізичної особи комісійні у сумі 20 грн. за переказ готівки;
- 2) нараховано комісійні доходи за касово-розрахункове обслуговування клієнта у сумі 78 грн.;
- 3) перераховано банку-кореспонденту комісійні у розмірі 231 грн. за виконання розрахункової операції;
- 4) списано з поточного рахунку підприємства 45 грн. нарахованих раніше комісійних за розрахунково-касове обслуговування;
- 5) списано з кореспондентського рахунку банку в НБУ комісійні витрати у сумі 450 грн. за операціями з цінними паперами;
- 6) списано з поточного рахунку суб'єкта господарювання 560 грн. за надання гарантії.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями.

Задача 12.3.

Упродовж дня банком було визнано в бухгалтерському обліку такі доходи та витрати за валютними операціями:

- 1) нараховано проценти за депозитом фізичної особи у сумі 530 євро;
- 2) сплачено комісійні іншому банку за операцією на валютному ринку у сумі 460 грн.;
- 3) отримано від фізичної особи комісійні за продаж дорожніх чеків у сумі 235 грн.;
- 4) нараховано проценти у сумі 780 доларів США за валютним кредитом, наданим суб'єкту господарювання у поточну діяльність;
- 5) визнано торговельний прибуток за операціями з купівлі-продажу готівкової іноземної валюти у сумі 1250 грн.
- 6) списано 120 доларів США з поточного рахунку суб'єкта господарювання за перевірку документів за документарним акредитивом.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями, враховуючи, що в цей день були встановлені такі офіційні курси гривні до іноземних валют: 1 USD = 7,6865 USD/UAH; 1 EUR = 10,994 EUR/UAH.

Задача 12.4.

Упродовж дня банком було визнано в бухгалтерському обліку певні адміністративні витрати, окремі з яких наведено нижче:

- 1) нараховано заробітну плату працівникам банку у сумі 1985250 грн.;
- 2) нараховано матеріальну допомогу банківському працівнику Петришину С. В. у сумі 500 грн.;
- 3) нараховано відпускні банківському працівнику Фукарчуку Б.Б. у сумі 4550 грн., з яких 3100 грн. належать до поточного місяця, а 1450 грн. — до наступного місяця;
- 4) утримано з банківського працівника Касперського П.Р. 800 грн. на користь третьої особи;
- 5) видано аванс банківському працівнику Михайлику В.Д. у сумі 1500 грн. на відрядження.

Необхідно:

Скласти бухгалтерські проводки за наведеними вище операціями.

Розділ 13

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ БАНКУ

Питання до розгляду

- 13.1. *Вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) щодо фінансової звітності.*
- 13.2. *Правове регулювання процесу формування фінансової звітності банків України.*
- 13.3. *Характеристика фінансових звітів банку:*
  - 13.3.1. *Звіт «Баланс».*
  - 13.3.2. *Звіт про фінансові результати.*
  - 13.3.3. *Звіт про рух грошових коштів.*
  - 13.3.4. *Звіт про власний капітал.*
  - 13.3.5. *Примітки до фінансової звітності.*
- 13.4. *Особливості складання консолідованої фінансової звітності банками України.*

13.1. Вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) щодо фінансової звітності

Фінансова звітність є кінцевим етапом облікового циклу банку та основним засобом донесення фінансової інформації про нього зовнішнім користувачам. Нагадаємо, що до зовнішніх користувачів фінансової звітності відносяться: наявні та потенційні інвестори, кредитори, банки-кореспонденти, клієнти (вкладники), НБУ та інші державні органи влади.

Метою фінансових звітів є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів банку.

Склад, форми та ступінь розкриття інформації у фінансовій звітності, що складається банками та суб'єктами господарювання в різних країнах має свої особливості, що зумовлені економічними, соціальними та політичними чинниками. Відмінності в підходах до змісту фінансових звітів ускладнюють аналіз інформації та прийняття рішень в умовах розвитку міжнародної торгівлі, транснаціональних корпорацій, глобалізації фінансових ринків. З метою гармонізації фінансової звітності, максимального зближення національних стандартів фінансової звітності з міжнародними, Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку розробляє облікові стандарти, відповідно до яких у фінансовій звітності повинна розкриватися якісна, прозора та порівнянна

інформація, для того, щоб допомогти користувачам звітності приймати обґрунтовані економічні рішення.

Згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів (опублікованою КМСБО у 1989 р.), інформація, що наведена у фінансовій звітності, має відповідати наступним якісним характеристикам:

Зрозумілість інформації, що подається у фінансових звітах для користувачів. Припускається, що користувачі мають відповідні знання з бізнесу, економічної діяльності та бухгалтерського обліку.

Доречність — інформація є доречною, якщо вона впливає на прийняття економічних рішень користувачів, дає змогу оцінити ними події чи скоригувати їх оцінки, зроблені в минулому.

Суттєвість — інформація є суттєвою, якщо її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів.

Достовірність — інформація є достовірною, якщо у ній відсутні суттєві помилки і вона відображає дійсний стан справ.

Правдивість подання інформації — це правдиве відображення операцій та інших подій, результатом яких є зміна активів, зобов'язань або капіталу на дату звітності.

Превалювання сутності над формою — облік і розкриття операцій та інших подій повинен здійснюватися відповідно до їхньої сутності та економічної реальності, а не лише виходячи з їхньої юридичної форми.

Нейтральність інформації — це відсутність в інформації упередженості. Фінансові звіти не є нейтральними, якщо в результаті відбору або викладу інформації вони впливають на прийняття рішення або на судження з метою досягнення заздалегідь визначеного результату.

Обачність — це дотримання певної обережності при формуванні судження, необхідного при оцінці за умов непевності, таким чином, щоб активи або дохід не були завищені, а зобов'язання чи витрати — занижені.

Повнота — щоб бути достовірною, інформація у фінансових звітах має бути повною в межах суттєвості та витрат, пов'язаних з її отриманням. У результаті упущень інформація може бути хибною або оманливою, а значить недостовірною та недостатньо доречною.

Зіставність інформації, тобто можливість порівнювати фінансові звіти за різні періоди для того, щоб визначати тенденції змін у фінансовому стані та результатах діяльності підприємства. Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни.

Своєчасність інформації свідчить про те, що несвоєчасне подання фінансової звітності може призвести до втрати доречності та достовірності інформації. Для досягнення оптимального співвідношення між доречністю та достовірністю потрібно брати до уваги задоволення потреб користувачів, які приймають економічні рішення.

Із січня 2005 року, відповідно до Регламенту Європейського Союзу 1606/2002 від 19 липня 2002 р. про застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), підприємства країн Європейського Союзу, які є прямими учасниками ринку капіталу (тобто які мають акції та облігації, що торгуються на організованому

фондовому ринку) зобов'язані складати консолідовану фінансову звітність на основі вимог МСФЗ.

Загальні вимоги щодо складання і подання фінансової звітності підприємств містяться у МСБО 1 «Подання фінансових звітів».

Згідно з МСБО 1, повний комплект фінансових звітів повинен містити:

- Звіт про фінансовий стан;
- Звіт про всеохоплюючий дохід;
- Звіт про зміни у власному капіталі;
- Звіт про рух грошових коштів;
- Примітки, що містять виклад облікової політики та інші пояснювальні примітки.

МСБО 1 також заохочує підприємства до подання, окремо від фінансових звітів, фінансового огляду, складеного керівництвом, з описом і поясненням основних рис результатів діяльності підприємства та його фінансового стану.

Фінансові звіти мають правдиво відображати фінансовий стан, фінансові результати діяльності та потоки грошових коштів підприємства. Правдиве подання, практично за всіх обставин, досягається шляхом відповідності міжнародним стандартам фінансової звітності.

У МСБО 1 розкриваються вимоги щодо застосування певних облікових принципів та припущень у процесі складання фінансової звітності, таких як: безперервність, принцип нарахування, послідовність, суттєвість та об'єднання, згортання, порівнянність. Зокрема, у цьому стандарті зазначається що:

- складаючи фінансові звіти, керівництво повинне оцінювати здатність підприємства продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Фінансові звіти мають складатися на основі безперервності, якщо тільки керівництво не має намірів ліквідувати підприємство чи припинити діяльність;
- підприємства повинні складати свої фінансові звіти (крім інформації про рух грошових коштів) за принципом нарахування;
- подання та класифікація статей у фінансових звітах має зберігатися від одного періоду до іншого (виняток становлять випадки, коли суттєві зміни в характері операцій підприємства або огляд подання його фінансових звітів показують, що зміни сприятимуть більш відповідному поданню подій чи операцій або МСБО вимагають змін у поданні);
- кожен суттєву статтю у фінансових звітах слід подавати окремо. Несуттєві суми слід об'єднувати з сумами подібного характеру чи функції; окремо подавати їх непотрібно;
- активи і зобов'язання не слід згортати, крім випадків, коли інший МСБО вимагає або дозволяє згортання. Статті доходу та витрат слід згортати лише тоді, коли: один з МСБО вимагає чи дозволяє це або прибутки, збитки та пов'язані з ними витрати, які виникають у результаті однакових чи подібних операцій та подій, не є суттєвими;
- слід розкривати порівняльну інформацію стосовно попереднього періоду щодо всієї числової інформації у фінансових звітах. Порівняльну інформацію слід включати до інформації розповідного та описового характеру, якщо вона є доречною для розуміння фінансових звітів поточного періоду.

МСБО 1 вимагає чіткої ідентифікації фінансових звітів та їх компонентів. Фінансові звіти повинні бути чітко ідентифіковані та відрізнятися від іншої інформації в тому

самому опублікованому документі. Кожний компонент фінансових звітів повинен містити, де це необхідно для належного розуміння поданої інформації, таке:

- назву підприємства, що звітує;
- чи охоплюють фінансові звіти одне підприємство чи групу підприємств;
- дату балансу або період, охоплений фінансовими звітами;
- валюту звітності;
- рівень точності, використаний при поданні цифр у фінансових звітах.

Фінансові звіти, згідно з МСБО 1, повинні подаватися принаймні щорічно. Якщо дата балансу підприємства змінюється і річні фінансові звіти подаються за період, довший або коротший, ніж один рік, підприємство повинно розкрити причину зміни та той факт, що порівняльні суми у звітності не є зіставними. Стандартом також вимагається, щоб підприємство публікувало свої фінансові звіти протягом шести місяців після дати балансу.

Питання, пов'язані із розкриттям інформації у фінансовій звітності банків до 1.01.2007 р. регламентувалися МСБО 30 «Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ». З 1.01. 2007 р. МСБО 30 було замінено МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

МСФЗ 7 застосовується до всіх суб'єктів господарювання, у тому числі до банків, більшість активів і зобов'язань яких є фінансовими інструментами. Цей стандарт вимагає від суб'єктів господарювання розкриття інформації в їхніх фінансових звітах, яка дає змогу користувачам оцінити:

- значимість фінансових інструментів для фінансового стану і результатів діяльності суб'єкта господарювання;
- характер та рівень ризиків, що виникають унаслідок фінансових інструментів, яким суб'єкт господарювання доступний протягом періоду та на звітну дату, та як суб'єкт господарювання управляє цими ризиками.

Розглянемо основні вимоги МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Розкриття інформації про значимість фінансових інструментів для фінансового стану і результатів діяльності суб'єкта господарювання передбачає наступне.

У балансі або у примітках має бути наведена балансова вартість наступних категорій фінансових активів і фінансових зобов'язань:

- а) фінансові активи за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку, наводячи окремо ті, що призначені такими після первісного визнання та ті, що класифіковані як утримувані для продажу відповідно до МСБО 39;
- б) інвестиції, утримувані до погашення;
- в) позики та дебіторська заборгованість;
- г) доступні для продажу фінансові активи;
- г) фінансові зобов'язання за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку, наводячи окремо ті, що призначені такими після первісного визнання та ті, що класифіковані як утримувані для продажу, відповідно до МСБО 39;
- д) фінансові зобов'язання, оцінені за амортизованою собівартістю.

У параграфах 9—19 МСФЗ 7 містяться детальні вимоги щодо розкриття інформації про:

- фінансові активи і фінансові зобов'язання за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку, включаючи розкриття про кредитний і ринковий ризики та зміни у справедливій вартості;
- перекласифікацію фінансових інструментів, оцінених за справедливою вартістю на оцінку за амортизованою собівартістю і навпаки;
- припинення визнання фінансових активів;
- заставу;
- рахунок резерву збитків від кредитів;
- складні фінансові інструменти з кількома вбудованими похідними інструментами;
- невиконання зобов'язань та порушення.

У звітах про всеохоплюючий дохід і власний капітал, або у примітках, суб'єкт господарювання має розкривати інформацію про такі статті доходу, витрат, прибутків або збитків:

а) чисті прибутки або збитки:

- від фінансових активів або фінансових зобов'язань за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку, наводячи їх окремо від фінансових активів або фінансових зобов'язань, призначених такими після первісного визнання, а також від фінансових активів або фінансових зобов'язань, класифікованих як утримувані для продажу відповідно до МСБО 39;
- від доступних для продажу фінансових активів, наводячи окремо суму прибутку або збитку, визнану прямо у власному капіталі протягом періоду, та суму, вилючену із власного капіталу і визнану в прибутку або збитку за період;
- від інвестицій, утримуваних до погашення;
- від позик та дебіторської заборгованості;
- від фінансових зобов'язань, оцінених за амортизованою собівартістю;

б) загальний відсотковий дохід та загальні відсоткові витрати (обчислені із застосуванням методу ефективного відсотка) для фінансових активів або фінансових зобов'язань, які не обліковуються за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку;

в) дохід та витрати від комісійних, які є наслідком:

- фінансових активів або фінансових зобов'язань, які не відображаються за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку;
- трастової та інших видів фідучіарної діяльності, що ведуть до утримання або інвестування активів за дорученням фізичних осіб, трастів, програм пенсійного забезпечення та інших установ;

г) відсоткового доходу від фінансових активів, корисність яких зменшилась, нарахowanego відповідно до МСБО 39;

г) суму будь-якого збитку від зменшення корисності для кожного класу фінансового активу.

До іншої інформації, яка має бути розкрита відноситься:

- облікова політика стосовно фінансових інструментів;
- інформація про облік хеджування;
- інформація про справедливую вартість кожного класу фінансових активів і фінансових зобов'язань.

Розкриття інформації про характер та рівень ризиків, що виникають унаслідок фінансових інструментів здійснюється у розрізі кредитного ризику, ризику ліквідності та

ринкового ризику, але не обмежуються ними. У МСФЗ 7 містяться наступні визначення цих ризиків.

Кредитний ризик — ризик того, що одна сторона контракту про фінансовий інструмент не зможе виконати зобов'язання і буде причиною виникнення фінансового збитку іншої сторони.

Ризик ліквідності — ризик того, що суб'єкт господарювання матиме труднощі при виконанні зобов'язань, пов'язаних із фінансовими зобов'язаннями.

Ринковий ризик — ризик того, що справедлива вартість або майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатиметься внаслідок змін ринкових цін. Ринковий ризик охоплює три типи ризику: валютний ризик, відсотковий ризик та інший ціновий ризик.

Валютний ризик — ризик того, що справедлива вартість або майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатимуться внаслідок змін валютних курсів.

Відсотковий ризик — ризик того, що майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатимуться внаслідок змін ринкових відсоткових ставок.

Інший ціновий ризик — ризик того, що справедлива вартість або майбутні грошові потоки від фінансового інструмента коливатимуться внаслідок змін ринкових цін (окрім тих, що виникають унаслідок відсоткового ризику чи валютного ризику) незалежно від того, чи спричинені вони чинниками, характерними для окремого фінансового інструмента або його емітента, чи чинниками, що впливають на всі подібні фінансові інструменти, з якими здійснюються операції на ринку.

Для кожного типу ризику, що виникає внаслідок фінансових інструментів, суб'єкт господарювання має розкривати таку **якісну інформацію**:

- а) доступність ризику і як вона виникає;
- б) свої цілі, політику та процеси щодо управління ризиком та методи, використані для оцінки ризику;
- в) будь-які зміни в а) або б) попереднього періоду.

Для кожного типу ризику, що виникає внаслідок фінансових інструментів, суб'єктові господарювання слід розкривати таку **кількісну інформацію**:

- а) підсумкові кількісні дані про доступність цьому ризикові на звітну дату;
- б) розкриття інформації про кредитний ризик, ризик ліквідності, ринковий ризик (згідно з параграфами 36-42 МСФЗ 7) в обсязі, непередбаченому у а), якщо ризик є несуттєвим;
- в) концентрації ризику, якщо вони не очевидні з а) та б).

Розкриття інформації про кредитний ризик включає:

- а) суму, яка найкраще відображає максимальну доступність кредитному ризикові на звітну дату, без урахування будь-якої утримуваної застави або інших посилень кредиту;
- б) опис утримуваної застави, інших посилень кредиту стосовно суми, розкритої в а);
- в) інформацію про кредитну якість фінансових активів, які не є простроченими і корисність яких не зменшилася;
- г) балансову вартість фінансових активів (які інакше були би простроченими або їхня корисність зменшилася), умови яких були змінені.

Стосовно активів, які є простроченими або корисність яких зменшилась, суб'єкт господарювання зобов'язаний розкривати за класом фінансового активу:

- а) аналіз фінансових активів за строками погашення, які є простроченими на звітну дату, але корисність яких не зменшилась;

- б) аналіз фінансових активів, які окремо визначені як такі, що їхня корисність зменшилась на звітну дату, включаючи чинники, що їх розглядав суб'єкт господарювання при визначенні зменшення корисності;
- в) суми, розкриті в а) і б), опис застави, утримуваної суб'єктом як забезпечення, та інші посилення кредиту, а також (за можливості) оцінку їхньої справедливої вартості.

Суб'єкт господарювання також має розкривати таку інформацію про заставу та інші отримані посилення кредиту:

- характер і балансову вартість отриманих активів;
- свої політики щодо ліквідації або використання у своїх операціях тих активів, які легко не конвертуються в грошові кошти.

Розкриття інформації про ризик ліквідності охоплює:

- а) аналіз фінансових зобов'язань за строками погашення, який показує дати погашення за контрактами, що залишаються;
- б) опис того, як він управляє ризиком, властивим а).

Розкриття інформації про ринковий ризик включає:

- а) аналіз чутливості для кожного типу ринкового ризику, якому суб'єкт господарювання доступний на звітну дату, показуючи, як зміни у відповідній змінній ризику, що були обґрунтовано можливими на цю дату, впливатимуть на прибуток або збиток;
- б) методи та припущення, використані при складанні аналізу чутливості;
- в) зміни (у порівнянні з попереднім періодом) у використаних методах та припущеннях і причини таких змін.

Якщо суб'єкт господарювання складає аналіз чутливості, який відображає взаємозалежність між змінними ризику, та використовує його для управління фінансовими ризиками, то він може використовувати цей аналіз чутливості замість аналізу, визначеного в пунктах а)- в). Також має бути розкрито:

- пояснення методу, використаного при складанні аналізу чутливості, та основні параметри і припущення, що лежать в основі наданих даних;
- пояснення мети використаного методу та обмежень, наслідком яких може бути інформація, що не повністю відображає справедливую вартість пов'язаних з ними активів та зобов'язань.

МСФЗ 7 містить також додаток «Керівництво із застосування», який детально пояснює застосування вимог стандарту.

Потрібно зауважити, що у 2009 р. у МСФЗ були внесені суттєві зміни, які безпосередньо стосуються подання і розкриття інформації у фінансовій звітності. Дані зміни поки що не внесені у нормативно-правові акти НБУ з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Разом з тим, банки України мають право складати, оприлюднювати та подавати до НБУ річну та консолідовану фінансову звітність відповідно до всіх вимог МСФЗ, які набрали чинності на звітну дату.

13.2. Правове регулювання процесу формування фінансової звітності банків України

Питання, що стосуються фінансової звітності банків України регулюються такими законодавчими та нормативно-правовими актами:

- Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV;
- Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121-III;
- П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87;
- Положенням «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України», затвердженим постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566;
- Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 480.

Згідно з Положенням про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України, інформація, що наведена у фінансовій звітності, має відповідати таким якісним характеристикам, як: зрозумілість; доречність; суттєвість; достовірність; правдивість подання; нейтральність; зіставність; своєчасність. Трактуються зазначених якісних характеристик, що наводиться у цьому Положенні аналогічне їх тлумаченню МСБО 1 «Подання фінансових звітів».

Склад і зразки форм фінансової звітності, порядок, періодичність складання та вимоги до розкриття інформації у фінансовій звітності, порядок її подання до НБУ та оприлюднення регламентуються Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України. Відповідно до цієї Інструкції, до складу фінансової звітності, яку складають банки входять:

- звіт «Баланс»;
- звіт про фінансові результати;
- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал;
- примітки до звітів.

Фінансову звітність банки складають та подають до Національного банку в грошовій одиниці України (у тисячах гривень). Статті фінансової звітності філій та представництв українських банків на території інших держав банк, що звітує, перераховує в національну валюту України аналогічно до здійснення перерахунку статей в іноземній валюті, зазначених безпосередньо в балансі самого банку.

Усі форми фінансової звітності (уключаючи й примітки до них) подаються порівняно з даними попереднього року (за певний період). Вихідні залишки фінансової звітності за попередній період є вхідними залишками фінансової звітності за звітний період. До кожної статті фінансових звітів робляться перехресні посилання на будь-яку пов'язану з ними інформацію в примітках. Фінансову звітність підписують керівник та головний бухгалтер банку, а консолідовану — керівник та головний бухгалтер материнського банку.

Вітчизняні банки складають як квартальну, так і річну фінансову звітність.

Квартальна фінансова звітність банків складається із:

- звіту «Баланс»;
- звіту про фінансові результати;
- приміток.

Річна фінансова звітність включає:

- загальну інформацію про діяльність банку;
- звіт «Баланс»;
- звіт про фінансові результати;

- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал;
- примітки.

Згідно з Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, показники річної фінансової звітності банку, а в консолідованій фінансовій звітності — материнського банку підлягають коригуванню із застосуванням коефіцієнта коригування за умови, що значення кумулятивного приросту інфляції за три останніх роки, уключаючи звітний, становить 90 % і більше. Показники квартальної фінансової звітності коригуванню з урахуванням впливу інфляції не підлягають. Коригування показників річної фінансової звітності банку на вплив інфляції здійснюється без проводок за рахунками бухгалтерського обліку. Банк складає річну фінансову звітність на основі даних бухгалтерського обліку, а після цього шляхом коригування її показників складає скориговану фінансову звітність з урахуванням впливу інфляції.

Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України вимагає, щоб перед складанням річної фінансової звітності проводилась обов'язкова інвентаризація активів, зобов'язань, резервів, включаючи і обліковане на позабалансових рахунках, під час якої перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан та оцінка. Відповідальність за організацію інвентаризації покладається на керівника. Контроль за проведенням інвентаризації покладається на внутрішній аудит банку (ревізійну службу банку).

Об'єкти і строки проведення інвентаризації визначаються керівником банку, крім тих випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим, а також не раніше 1 жовтня звітного року перед складанням річної бухгалтерської звітності.

Для проведення інвентаризаційної роботи згідно з розпорядчим документом керівника банку створюються інвентаризаційні комісії. За результатами інвентаризації банку вживають заходів щодо врегулювання виявлених розбіжностей. У бухгалтерському обліку відображення інвентаризаційних різниць (недостач, надлишків, пересортування) здійснюється після затвердження керівником банку пропозицій інвентаризаційної комісії в тому місяці, в якому вона була закінчена, але не пізніше звіту за грудень.

У період складання річного бухгалтерського звіту за всіма рахунками юридичних осіб банк має отримати в письмовій формі підтвердження залишків особових рахунків за станом на 1 січня. При неотриманні підтверджень протягом місяця залишок коштів вважається підтвердженим.

Для складання достовірної звітності банкам надається право щомісячно (при потребі) проводити коригуючі проводки. В період складання річного бухгалтерського звіту з метою включення всіх операцій у фінансову звітність та виправлення помилкових записів минулого року також можуть проводитися коригуючі проводки.

Банки подають фінансову звітність до Національного банку як в електронному, так і паперовому вигляді. Процедура подання банками фінансової звітності до НБУ полягає у наступному. Банки (материнські банки) подають річну та консолідовану фінансову звітність структурним підрозділам банківського нагляду. З метою попереднього контролю щодо складу фінансової звітності, аналізу застосованої банком облікової політики, розкриття інформації в примітках, адекватності бухгалтерського обліку згідно із висновком аудитора (аудиторської фірми) служби банківського нагляду подають

отримані від банків фінансові звіти структурним підрозділам бухгалтерського обліку територіальних управлінь Національного банку, у яких відкриті кореспондентські рахунки банків. Після розгляду фінансової звітності структурні підрозділи бухгалтерського обліку повертають її разом з висновком попереднього контролю структурним підрозділам банківського нагляду для використання в роботі.

Банки подають квартальну фінансову звітність на паперових носіях та в електронному вигляді територіальним управлінням Національного банку в установлені ними строки, але не пізніше 25-го числа місяця, наступного за звітним кварталом.

Територіальні управління Національного банку після перевірки подають квартальну фінансову звітність електронною поштою Департаменту бухгалтерського обліку Національного банку через Центральну розрахункову палату Національного банку 25-го числа місяця, наступного за звітним кварталом, файли В5 «Баланс проміжної фінансової звітності» та В6 «Фінансові результати проміжної фінансової звітності».

Під час подання фінансової звітності на паперових носіях статті звітності, за якими немає показників, банк (материнський банк) може не зазначати (крім випадків, якщо такі показники зазначалися за станом на кінець зіставленого періоду (кварталу, року). У разі подання фінансової звітності Національному банку електронною поштою первинні економічні показники, за статтями яких немає даних, у файлах можуть не зазначатися.

Банк зобов'язаний публікувати квартальну фінансову звітність в газеті «Урядовий кур'єр» або «Голос України» протягом місяця, наступного за звітним кварталом.

Банк зобов'язаний публікувати річну фінансову звітність, а материнський банк — річну консолідовану фінансову звітність, підтверджену аудитором, який внесений до реєстру аудиторів банків Національного банку України, не пізніше 1 червня наступного за звітним року в газеті «Урядовий кур'єр» чи «Голос України». Материнський банк за власним бажанням може скласти та оприлюднювати консолідовану фінансову звітність щокварталу.

Відповідальність за перекручення фінансової звітності, порушення строків її подання та оприлюднення, а також її оприлюднення не вповному обсязі, несе керівництво банку.

13.3. Характеристика основних форм банківської фінансової звітності

13.3.1. Звіт «Баланс»

Метою складання банком звіту «Баланс» є надання користувачам інформації про його фінансовий стан на звітну дату. Звіт «Баланс» дає змогу визначити склад і структуру майна банку, ліквідність банку, наявність власного та запозиченого капіталу, зміну дебіторської та кредиторської заборгованості тощо.

Зауважимо, що в МСБО 1 «Подання фінансових звітів» (в редакції від 6.09.2007 р.) назву звіту баланс змінено на «звіт про фінансовий стан». Саме такий термін тепер застосовуватиметься в тексті стандартів, але він не обов'язковий для застосування на практиці.

В основу балансового звіту закладено основне рівняння бухгалтерського обліку, що відображає взаємозв'язок між активами, зобов'язаннями та власним капіталом:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал}$$

У звіті «Баланс» активні та пасивні рахунки згруповані у статті за економічним змістом та в порядку зменшення ліквідності. Банки України складають як квартальний, так і річний звіт «Баланс». Звіт «Баланс» складається за показниками сальдо рахунків бухгалтерського обліку на кінець останнього дня звітного періоду (кварталу, року). У табл. 13.1. наведено форму річного (консолідованого) звіту «Баланс».

Таблиця 13.1. *Форма річного (консолідованого) звіту «Баланс» банку*

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
АКТИВИ				
1	Грошові кошти та їх еквіваленти	4		
2	Торгові цінні папери	5		
3	Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах	6		
4	Кошти в інших банках	7		
5	Кредити та заборгованість клієнтів	8		
6	Цінні папери в портфелі банку на продаж	9		
7	Цінні папери у портфелі банку до погашення	10		
8	Інвестиції в асоційовані і дочірні компанії	11		
9	Інвестиційна нерухомість	12		
10	Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток			
11	Відстрочений податковий актив			
12	Гудвіл	13		
13	Основні засоби та нематеріальні активи	14		
14	Інші фінансові активи	15		
15	Інші активи	16		
16	Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття	17		
17	Усього активів			

Закінчення табл. 13.1

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
	ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
18	Кошти банків	18		
19	Кошти клієнтів	19		
20	Боргові цінні папери, емітовані банком	20		
21	Інші залучені кошти	21		
22	Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток			
23	Відстрочені податкові зобов'язання			
24	Резерви за зобов'язаннями	22		
25	Інші фінансові зобов'язання	23		
26	Інші зобов'язання	24		
27	Субординований борг	25		
28	Зобов'язання, що пов'язані з довгостроковими активами, призначеними для продажу чи групами вибуття	17		
29	Усього зобов'язань			
	ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
30	Статутний капітал	26		
31	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)			
32	Резервні та інші фонди	27		
33	Чисті активи, що належать акціонерам (учасникам) банку			
34	Частка меншості			
35	Усього власного капіталу та частка меншості			
36	Усього пасивів			

Квартальний звіт «Баланс» банку містить дані за станом на кінець поточного кварталу та порівняльні дані за станом на кінець попереднього фінансового року. Форма квартального звіту «Баланс» загалом подібна до річної форми цього звіту. Разом з тим, квартальний звіт «Баланс» містить більше статей, ніж річний (табл. 13.2).

Таблиця 13.2. Форма квартального звіту «Баланс» банку

Рядок	Найменування статті	На звітну дату поточного кварталу	На кінець попереднього фінансового року
1	2	3	4
АКТИВИ			
1	Грошові кошти та їх еквіваленти		
2	Торгові цінні папери		
3	Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах		
4	Кошти в інших банках, у тому числі:		
4.1	В іноземній валюті		
5	Резерви під знецінення коштів в інших банках		
5.1	Резерви у відсотках до активу		
6	Кредити та заборгованість клієнтів, у тому числі:		
6.1	Кредити та заборгованість юридичних осіб, у тому числі:		
6.1.1	В іноземній валюті		
6.2	Кредити та заборгованість фізичних осіб, у тому числі:		
6.2.1	В іноземній валюті		
7	Резерви під знецінення кредитів		
7.1	Резерви у відсотках до активу		
8	Цінні папери в портфелі банку на продаж		
9	Резерви під знецінення цінних паперів в портфелі банку на продаж		
9.1	Резерви у відсотках до активу		
10	Цінні папери у портфелі банку до погашення		
11	Резерви під знецінення цінних паперів в портфелі банку до погашення		
11.1	Резерви у відсотках до активу		
12	Інвестиції в асоційовані і дочірні компанії		
13	Інвестиційна нерухомість		

Продовження табл. 13.2

1	2	3	4
14	Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток		
15	Відстрочений податковий актив		
16	Основні засоби та нематеріальні активи		
17	Інші фінансові активи		
18	Резерви під інші фінансові активи		
18.1	Резерви у відсотках до активу		
19	Інші активи		
20	Резерви під інші активи		
20.1	Резерви у відсотках до активу		
21	Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття		
22	Резерви під зменшення корисності інвестицій в асоційовані й дочірні компанії, що утримуються з метою продажу		
22.1	Резерви у відсотках до активу		
23	Усього активів, у тому числі:		
23.1	В іноземній валюті		
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
24	Кошти банків, у тому числі:		
24.1	В іноземній валюті		
25	Кошти юридичних осіб, у тому числі:		
25.1	В іноземній валюті		
25.2.	Кошти юридичних осіб на вимогу, у тому числі:		
25.2.1	В іноземній валюті		
26	Кошти фізичних осіб, у тому числі:		
26.1	В іноземній валюті		
26.2	Кошти фізичних осіб на вимогу, у тому числі:		
26.2.1	В іноземній валюті		
27	Боргові цінні папери, емітовані банком, у тому числі:		

Закінчення табл. 13.2

1	2	3	4
27.1	В іноземній валюті		
28	Інші залучені кошти		
29	Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток		
30	Відстрочені податкові зобов'язання		
31	Резерви за зобов'язаннями		
32	Інші фінансові зобов'язання		
33	Інші зобов'язання		
34	Субординований борг		
35	Зобов'язання, що пов'язані з довгостроковими активами, призначеними для продажу чи групами вибуття		
36	Усього зобов'язань, у тому числі:		
36.1	В іноземній валюті		
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
37	Статутний капітал		
38	Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)		
39	Емісійні різниці		
40	Резерви, капіталізовані дивіденди та інші фонди банку		
41	Резерви переоцінки необоротних активів, у тому числі:		
41.1	Резерви переоцінки нерухомості		
41.2	Резерви переоцінки нематеріальних активів		
42	Резерви переоцінки цінних паперів		
43	Резерви переоцінки за операціями хеджування		
44	Прибуток/збиток минулих років		
45	Прибуток/збиток поточного року		
46	Усього власного капіталу		
47	Усього пасивів		

Як видно з наведених вище статей квартального та річного звіту «Баланс», в активах річного звіту, на відміну від квартального, відсутні статті, в яких розкривається інформація про резерви під знецінення коштів в інших банках, кредитів, цінних паперів,

інші фінансові активи, резерви під зменшення корисності інвестицій в асоційовані і дочірні компанії, що утримуються з метою продажу. У зобов'язаннях річного звіту «Баланс», кошти юридичних і фізичних осіб об'єднані в одну статтю — кошти клієнтів. Окрім цього, у кварталному звіті «Баланс», на відміну від річного, по окремих статтях розкривається інформація про активи і зобов'язання в іноземній валюті.

Окрім кварталного та річного звіту «Баланс», банки України складають і подають Національному банку України такі баланси, як:

- форма № 1Д баланс банку (щоденна);
- форма № 10 оборотно-сальдовий баланс банку (місячна).

Щоденний баланс банку (форма № 1Д) передбачає надання інформації за залишками за балансовими рахунками, рахунками доходів та витрат і за позабалансовими рахунками та формування банками зведеної інформації в розрізі кодів валют та кодів країн з урахуванням філій, що розташовані на території України та за її межами.

Баланс активів і пасивів формується за даними рахунків класів 1 — 5 Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. У балансі, що складається за формою № 1Д, активні та пасивні рахунки відображаються окремо в чіткій послідовності за балансовими рахунками — у розрізі рахунків четвертого порядку, груп, розділів та за позабалансовими рахунками — у розрізі рахунків четвертого порядку та груп. Рахунки класу 8 до балансу не включаються. Контрактивні рахунки в активах та контрпасивні рахунки в пасивах відображаються з протилежним знаком і зменшують відповідні статті за групами та розділами.

Оборотно-сальдовий баланс банку (форма № 10) передбачає надання інформації за оборотами та вихідними залишками за балансовими рахунками, рахунками доходів і витрат та позабалансовими рахунками за звітний місяць і формування банками зведеної інформації в розрізі кодів валют та кодів країн з урахуванням філій, що розташовані на території України та за її межами.

Баланси банку за формами № 1Д та № 10 відносяться до статистичної, а не фінансової звітності і питання, пов'язані з їх складанням і поданням до НБУ регулюються Правилами організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України, затвердженими постановою Правління НБУ від 19.03.2003 р. № 124.

13.3.2. Звіт про фінансові результати

Метою складання звіту про фінансові результати є надання користувачам інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки від діяльності банку за звітний період. Звіт про фінансові результати базується на рівнянні:

$$\text{Доходи} - \text{Витрати} = \text{Чистий прибуток (збиток)}$$

Зауважимо, що в МСБО 1 «Подання фінансових звітів» (в редакції від 6.09.2007 р.) назву звіту про фінансові результати замінено на «звіт про всеохоплюючий дохід». Всеохоплюючий дохід за звітний період включає прибуток або збиток за цей період плюс інший дохід, який визнаний у цьому періоді. Компоненти іншого всеохоплюючого доходу включають:

- зміни у дооцінці основних засобів та нематеріальних активів (відповідно до вимог МСБО 16 «Основні засоби» та МСБО 38 «Нематеріальні активи»);

- актуарні прибутки і збитки за програмою з визначеною виплатою у відповідності з вимогами параграфа 93А МСБО 19 «Виплати працівникам»;
- прибутки і збитки, що виникають від валютного перерахунку показників фінансової звітності закордонних господарських одиниць (згідно з МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»);
- прибутки і збитки від переоцінки фінансових активів, наявних для продажу (відповідно до вимог МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»);
- частину прибутку або збитку від інструментів хеджування грошових потоків, яка визначена як ефективне хеджування.

Звіт про всеохоплюючий дохід передбачає включення до нього всіх, без винятку, доходів і витрат. Це означає, що доходи і витрати, які раніше відображалися безпосередньо в складі власного капіталу тепер мають відображатися у звіті про всеохоплюючий дохід.

Банки України складають як квартальний, так і річний звіт про фінансові результати. Даний звіт банку включає дані за станом на кінець поточного періоду (кварталу, року) наростаючим підсумком за поточний фінансовий рік до дати звітності та порівняльні дані за станом на кінець зіставленого періоду (кварталу, року) попереднього фінансового року.

Звіт про фінансові результати банку характеризує його діяльність за період з початку звітного року до звітної дати і складається із статей доходів та витрат, які групуються за їх характером та основними видами на кінець останнього дня звітного періоду (кварталу, року). У табл. 13.3. наведена форма річного (консолідованого) звіту про фінансові результати.

Таблиця 13.3. Форма річного (консолідованого) звіту про фінансові результати банку

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
1	Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати)			
1.1	Процентні доходи	28		
1.2	Процентні витрати	28		
2	Комісійні доходи	29		
3	Комісійні витрати	29		
4	Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку			
5	Результат від операцій з хеджування	40		
6	Результат від переоцінки інших фінансових інструментів, які обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах			
7	Результат від торгівлі іноземною валютою			

Закінчення табл. 13.3

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
8	Прибуток/збиток, який виникає під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, вищою, або нижчою, ніж ринкова	7, 8		
9	Прибуток/збиток, який виникає під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, вищою, або нижчою, ніж ринкова	18, 19		
10	Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості			
11	Результат від переоцінки іноземної валюти			
12	Резерви під заборгованість за кредитами	7, 8		
13	Знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	9		
14	Результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж	9		
15	Знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення	10		
16	Резерви за зобов'язаннями	22, 38		
17	Інші операційні доходи	30		
18	Доходи/витрати від дострокового погашення заборгованості	18, 19		
19	Адміністративні та інші операційні витрати	31		
20	Дохід від участі в капіталі	11		
21	Прибуток/збиток до оподаткування			
22	Витрати на податок на прибуток	32		
23	Прибуток/збиток після оподаткування			
24	Чистий прибуток/збиток від продажу довгострокових активів, призначених для продажу	33		
25	Чистий прибуток/збиток			
26	Прибуток/збиток консолідованої групи:			
26.1	Материнського банку			
26.2	Частки меншості			
27	Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	34		
28	Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	34, 35		

Форма річного і квартального звіту про фінансові результати, по суті є ідентичними, за винятком того, що банк, який створений у формі відкритого акціонерного товариства, повинен зазначати в річній та консолідованій фінансовій звітності показники чистого прибутку (збитку) і скоригованого чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію.

Скоригований чистий прибуток (збиток) — чистий прибуток (збиток) після вирахування дивідендів на привілейовані акції, скоригований на вплив розбавляючих простих акцій. Розбавляюча потенційна проста акція — це фінансовий інструмент або інша угода, конвертація яких у прості акції призведе до зменшення чистого прибутку (збільшення чистого збитку) на одну просту акцію від звичайної діяльності в майбутньому.

Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію визначається діленням скоригованого чистого прибутку (збитку) на скориговану середньорічну кількість простих акцій в обігу. Величина скоригованого чистого прибутку (збитку) є показником максимально можливого ступеня зменшення прибутку (збільшення збитку) на одну просту акцію банку в разі конвертації розбавляючих потенційних простих акцій без відповідного збільшення активів банку.

13.3.3. Звіт про рух грошових коштів

Метою звіту про рух грошових коштів є надання користувачам фінансових звітів підстав для оцінки спроможності банку генерувати грошові кошти, а також його потреби в них. Від підтримування банком позитивного рівня грошових коштів (як і від його спроможності отримувати прибуток) залежить перспектива його розвитку.

Звіт про рух грошових коштів відображає джерела отриманих банком готівкових та безготівкових коштів і напрям їх використання у звітному періоді, а також рух грошових коштів за звітний період залежно від виду діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова).

Складання звіту про рух грошових коштів регламентується МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів». Згідно з МСБО 7, звіт про рух грошових коштів повинен відображати рух грошових коштів протягом періоду згідно з поділом діяльності на операційну, інвестиційну та фінансову.

Операційна діяльність — це основна діяльність суб'єкта господарювання яка приносить дохід, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною або фінансовою.

Інвестиційна діяльність — це придбання і продаж довгострокових активів, а також інших інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів.

Фінансова діяльність — це діяльність, яка спричиняє зміни розміру та складу власного і запозиченого капіталу суб'єкта господарювання.

У МСБО 7 зазначається, що звіт про рух грошових коштів від операційної діяльності підприємства може складатися за:

- а) **прямим методом**, за яким розкриваються основні класи валових надходжень грошових коштів чи валових виплат грошових коштів;
- б) **непрямим методом**, за яким чистий прибуток чи збиток коригується відповідно до впливу операцій негрошового характеру, будь-яких відрахувань або нарахувань

минулих чи майбутніх надходжень або виплат грошових коштів щодо операційної діяльності, а також відповідно до статей доходу або витрат, пов'язаних із рухом грошових коштів від інвестиційної або фінансової діяльності.

МСБО 7 вимагає, щоб рух грошових коштів, який виникає від операцій в іноземній валюті, визнавався у валюті звітності підприємства із застосуванням до суми в іноземній валюті обмінного курсу, що існував на дату руху грошових коштів.

Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України дозволяє банкам самостійно вибирати метод складання звіту про рух грошових коштів (прямий або непрямий).

Прямий метод вимагає постійного накопичення даних про обороти (надходження і вибуття) грошових коштів за напрямками (статтями), узагальнення потрібних показників в аналітичному обліку (табл. 13.4)

Непрямий метод ґрунтується на коригуванні чистого прибутку (збитку) відповідно до впливу операцій негрошового характеру, будь-яких відстрочок або нарахувань минулих чи майбутніх надходжень або виплат грошових коштів щодо операційної діяльності, а також відповідно до статей доходу та витрат, пов'язаних із грошовими потоками від інвестиційної чи фінансової діяльності (табл. 13.5)

Таблиця 13.4. Форма звіту про рух грошових коштів банку (прямий метод)

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
Грошові кошти від операційної діяльності				
1	Грошові кошти та їх еквіваленти			
2	Торгові цінні папери			
3	Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах			
4	Кошти в інших банках			
5	Кредити та заборгованість клієнтів			
6	Цінні папери в портфелі банку на продаж			
7	Цінні папери у портфелі банку до погашення			
8	Інші отримані операційні доходи			
9	Виплати на утримання персоналу			
10	Сплачені адміністративні та інші операційні витрати			
11	Сплачений податок на прибуток			
12	Чистий грошовий прибуток/(збиток) до зміни операційних активів та зобов'язань			

Продовження табл. 13.4

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
Зміни в операційних активах та зобов'язаннях:				
13	Чистий (приріст)/ зниження за торговими цінними паперами			
14	Чистий (приріст)/ зниження за іншими фінансовими активами, що обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах			
15	Чистий (приріст)/ зниження за коштами в інших банках			
16	Чистий (приріст)/ зниження за кредитами та заборгованістю клієнтам			
17	Чистий (приріст)/ зниження за іншими фінансовими активами			
18	Чистий (приріст)/ зниження за іншими активами			
19	Чистий (приріст)/ зниження за коштами інших банків			
20	Чистий (приріст)/ зниження за коштами клієнтів			
21	Чистий (приріст)/ зниження за борговими цінними паперами, що емітовані банком			
22	Чистий (приріст)/ зниження за іншими фінансовими зобов'язаннями			
23	Чистий (приріст)/ зниження за резервами під зобов'язання			
24	Чисті грошові кошти, що отримані від операційної діяльності/ (використані в операційній діяльності)			
Грошові кошти від інвестиційної діяльності:				
25	Придбання цінних паперів у портфелі банку на продаж	9, 17		
26	Дохід від реалізації цінних паперів у портфелі банку на продаж	9, 17		
27	Придбання цінних паперів у портфелі банку до погашення	10		
28	Дохід від погашення цінних паперів у портфелі банку до погашення	10		
29	Придбання основних засобів	14		
30	Дохід від реалізації основних засобів	14, 17		
31	Дивіденди отримані			

Закінчення табл. 13.4

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
32	Придбання дочірніх компаній за мінусом отриманих грошових коштів	44		
33	Дохід від реалізації дочірньої компанії за мінусом виплачених грошових коштів	17		
34	Придбання асоційованих компаній	11		
35	Дохід від реалізації асоційованих компаній	11, 17		
36	Придбання інвестиційної нерухомості	12		
37	Дохід від реалізації інвестиційної нерухомості	12, 17		
38	Придбання нематеріальних активів	14		
39	Дохід від вибуття нематеріальних активів	14, 17		
40	Чисті грошові кошти, що отримані від інвестиційної діяльності/(використані в інвестиційній діяльності)			
	Грошові кошти від фінансової діяльності:			
41	Отримані інші залучені кошти			
42	Повернення інших залучених коштів			
43	Отримання субординованого боргу	25		
44	Погашення субординованого боргу	25		
45	Емісія звичайних акцій	26		
46	Емісія привілейованих акцій	26		
47	Інші внески акціонерів, окрім емісії акцій	26, 27		
48	Викуп власних акцій	26		
49	Продаж власних акцій	26		
50	Дивіденди виплачені	26		
51	Інші виплати акціонерам, окрім дивідендів	26, 27		
52	Чисті грошові кошти, що отримані від фінансової діяльності/ (використані у фінансовій діяльності)			
53	Вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти			
54	Чистий приплив (відплив) грошових коштів та їх еквівалентів			
55	Грошові кошти та їх еквіваленти на початок року			
56	Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	1, 4		

Таблиця 13.5. *Форма звіту про рух грошових коштів банку (непрямий метод)*

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Поперед-ний рік
	Грошові кошти від операційної діяльності			
1	Чистий прибуток/(збиток) за рік			
	Коригування для приведення суми чистого прибутку/(збитку) до суми грошових надходжень від операцій:			
2	Амортизація			
3	Чисте збільшення/(зменшення) резервів за активами			
4	Нараховані доходи			
5	Нараховані витрати			
6	Торговельний результат			
7	Нарахований та відстрочений податок			
8	Прибуток (збиток) від продажу інвестицій			
9	Прибуток від інвестицій в асоційовані компанії			
10	Амортизація дисконту і премії фінансових інструментів			
11	Інший рух коштів, які не є грошовими			
12	Чистий грошовий прибуток/(збиток) до зміни операційних активів та зобов'язань			
	Зміни в операційних активах та зобов'язаннях:			
13	Чистий (приріст)/зниження за торговими цінними паперами			
14	Чистий (приріст)/зниження за іншими фінансовими активами, що відображаються за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки/збитки			
15	Чистий (приріст)/зниження за коштами в інших банках			
16	Чистий (приріст)/зниження за кредитами та заборгованістю клієнтам			
17	Чистий (приріст)/зниження за іншими фінансовими активами			
18	Чистий (приріст)/зниження за іншими активами			
19	Чистий (приріст)/зниження за коштами інших банків			

Продовження табл. 13.5

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
20	Чистий (приріст)/зниження за коштами клієнтів			
21	Чистий (приріст)/зниження за борговими цінними паперами, що емітовані банком			
22	Чистий (приріст)/зниження за іншими фінансовими зобов'язаннями			
23	Чистий (приріст)/зниження за резервами під зобов'язання та відрахування та інші зобов'язання			
24	Чисті грошові кошти, що отримані від операційної діяльності/ (використані в операційній діяльності)			
Грошові кошти від інвестиційної діяльності:				
25	Придбання цінних паперів у портфелі банку на продаж	9, 17		
26	Дохід від реалізації цінних паперів у портфелі банку на продаж	9, 17		
27	Придбання цінних паперів у портфелі банку до погашення	10		
28	Дохід від погашення цінних паперів у портфелі банку до погашення	10		
29	Придбання основних засобів	14		
30	Дохід від реалізації основних засобів	14, 17		
31	Дивіденди отримані			
32	Придбання дочірніх компаній за мінусом отриманих грошових коштів	44		
33	Дохід від реалізації дочірньої компанії за мінусом виплачених грошових коштів	17		
34	Придбання асоційованих компаній	11		
35	Дохід від реалізації асоційованих компаній	11, 17		
36	Придбання інвестиційної нерухомості	12		
37	Дохід від реалізації інвестиційної нерухомості	12, 17		
38	Придбання нематеріальних активів	14		
39	Дохід від вибуття нематеріальних активів	14, 17		
40	Чисті грошові кошти, що отримані від інвестиційної діяльності/(використані в інвестиційній діяльності)			

Закінчення табл. 13.5

Рядок	Найменування статті	Примітки	Звітний рік	Попередній рік
	Грошові кошти від фінансової діяльності:			
41	Отримані інші залучені кошти			
42	Повернення інших залучених коштів			
43	Отримання субординованого боргу	25		
44	Погашення субординованого боргу	25		
45	Емісія звичайних акцій	26		
46	Емісія привілейованих акцій	26		
47	Інші внески акціонерів, окрім емісії акцій	26, 27		
48	Викуп власних акцій	26		
49	Продаж власних акцій	26		
50	Дивіденди виплачені	26		
51	Інші виплати акціонерам, окрім дивідендів	26, 27		
52	Чисті грошові кошти, що отримані від фінансової діяльності/ (використані у фінансовій діяльності)			
53	Вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти			
54	Чистий приплив (відплив) грошових коштів та їх еквівалентів			
55	Грошові кошти та їх еквіваленти на початок року			
56	Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	1, 4		

Форма звіту про рух грошових коштів, складена як за прямим, так і непрямим методом, включає чотири основні розділи:

- Грошові кошти від операційної діяльності;
- Грошові кошти від інвестиційної діяльності;
- Грошові кошти від фінансової діяльності.

Вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти.

Звіт про рух грошових коштів за прямим методом складається за такими правилами:

а) приплив грошових коштів включає:

- грошовий прибуток;
- зменшення активів;
- збільшення зобов'язань;
- грошове збільшення статутного капіталу;

б) вплив грошових коштів включає:

- грошовий збиток;
- збільшення активів;
- зменшення зобов'язань;
- сплату дивідендів;
- грошове зменшення статутного капіталу.

Чистий приплив/(відплив) грошових коштів та їх еквівалентів дорівнює сумі таких статей:

- чисті грошові кошти, що отримані від операційної діяльності/ (використані в операційній діяльності);
- чисті грошові кошти, що отримані від інвестиційної діяльності/ (використані в інвестиційній діяльності);
- чисті грошові кошти, що отримані від фінансової діяльності/ (використані у фінансовій діяльності);
- вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти.

Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року дорівнюють сумі таких статей:

- грошові кошти та їх еквіваленти на початок року;
- чистий приплив/(відплив) грошових коштів і їх еквівалентів;
- вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти.

Розділ «Грошові кошти від операційної діяльності» складається з двох частин, а саме:

- чистий грошовий прибуток від поточних операцій банку. Ця сума відображає чисте надходження/(вибуття) грошових коштів у вигляді прибутку/(збитку) банку від його діяльності;
- чистий приплив/(відплив) грошових коштів від іншої діяльності, яка не належить до інвестиційної та фінансової. Ця сума відображає збільшення (зменшення) активів і зобов'язань, що виникають у результаті цієї діяльності.

Негрошовими операціями вважаються:

- формування резерву під наявний актив;
- амортизація дисконту та премій за фінансовими інструментами;
- амортизація необоротних активів;
- нараховані, але не отримані доходи;
- нараховані, але не сплачені витрати (у тому числі нараховані, але не сплачені податки; нараховані, але не сплачені виплати працівникам);
- збільшення/(зменшення) активу чи зобов'язання з віднесенням результату на доходи та витрати (безоплатне отримання основних засобів);
- переоцінка фінансових інструментів та активів.

У звіті про рух грошових коштів, що складається за непрямим методом, розділ «Грошові кошти від операційної діяльності» включає:

- чистий грошовий прибуток від поточних операцій банку. Ця сума відображає чисте надходження/(вибуття) грошових коштів у вигляді прибутку/(збитку) банку від його діяльності таким чином: негрошові доходи/(витрати) віднімаються/додаються від/до суми чистого прибутку;
- чистий приплив/(відплив) грошових коштів від іншої діяльності, яка не належить до інвестиційної та фінансової. Ця сума відображає збільшення/ (зменшення) активів і зобов'язань, що виникають у результаті цієї діяльності.

Різниця між чистим прибутком та чистим грошовим прибутком від поточних операцій банку включає:

- негрошові статті доходів і витрат (наприклад, амортизація основних засобів, рух резервів тощо);
- неопераційні статті доходів і витрат (наприклад, результати від продажу основних засобів та інвестицій);
- тимчасові різниці між елементами чистого прибутку та пов'язаними з ними грошовими потоками (наприклад, нарахування доходів та витрат, амортизація дисконтів і премій).

Чистий приплив/(відплив) грошових коштів та їх еквівалентів дорівнює сумі таких статей:

- чисті грошові кошти, що отримані від операційної діяльності/ (використані в операційній діяльності);
- чисті грошові кошти, що отримані від інвестиційної діяльності/ (використані в інвестиційній діяльності);
- чисті грошові кошти, що отримані від фінансової діяльності/ (використані у фінансовій діяльності);
- вплив змін обмінного курсу на грошові кошти та їх еквіваленти.

Крім того, грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року дорівнюють сумі таких статей: грошові кошти та їх еквіваленти на початок року; чистий приплив (відплив) грошових коштів та їх еквівалентів.

Принцип складання деяких статей звіту включає:

- приплив грошових коштів, а саме: грошовий прибуток; зменшення активів; збільшення зобов'язань; грошове збільшення статутного капіталу;
- відплив грошових коштів, а саме: грошовий збиток; збільшення активів; зменшення зобов'язань; сплату дивідендів; грошове зменшення статутного капіталу.

Чистий грошовий прибуток від поточних операцій банку обчислюється таким чином: з прибутку за звітний період вираховуються всі негрошові потоки за рахунками доходів та витрат (усі активні рахунки додаються, усі пасивні рахунки віднімаються). За всіма рахунками класів 6 і 7 береться до розрахунку різниця між залишками на кінець та початок звітного періоду.

Грошове збільшення/(зменшення) активів банку — це грошовий потік, що дорівнює різниці між залишками за активними рахунками з вирахуванням контрактивних рахунків на початок і кінець звітного періоду та з вирахуванням усіх негрошових потоків за рахунками доходів, витрат і капіталу (витрати віднімаються, доходи додаються).

Позитивний результат додається до грошових потоків, від'ємний — віднімається.

Грошове збільшення/(зменшення) пасивів банку — це грошовий потік, що дорівнює різниці між залишками за пасивними рахунками з вирахуванням контрпасивних рахунків на початок і кінець звітного періоду з вирахуванням усіх негрошових потоків за рахунками доходів, витрат (активні рахунки віднімаються, пасивні — додаються).

Позитивний результат додається до грошових потоків, від'ємний — віднімається.

За всіма рахунками (у тому числі класів 6 і 7) береться різниця між залишками на кінець і початок періоду. Ураховуючи те, що початком періоду є 1 січня кожного року, сума класів 6 та 7 на початок періоду дорівнює нулю. Схема складання звіту для всіх рахунків, уключаючи рахунки класів 6 і 7, така:

Розрахункові статті	Залишок на початок періоду більший, ніж на кінець періоду (П > К)	Залишок на кінець періоду більший, ніж на початок періоду (К > П)
Для активних рахунків	«+»	«-»
Для пасивних рахунків	«-»	«+»

«+» — збільшення грошового потоку; «-» зменшення грошового потоку.

Зауважимо, що у МСБО 7 суб'єкти господарювання заохочуються до визнання руху грошових коштів від операційної діяльності із застосуванням прямого методу, оскільки він надає інформацію, яка може бути корисною для оцінки майбутнього руху грошових коштів і яку не можна отримати із застосуванням непрямого методу.

13.3.4. Звіт про власний капітал

Звіт про власний капітал — це фінансовий звіт, який відображає зміни та рух капіталу, а також розкриває інформацію про причини зміни величини власного капіталу за звітний період.

Основними причинами зміни власного капіталу є отриманий прибуток за звітний період, інвестиції та вилучення власників. Зміни у власному капіталі банку за період між двома датами балансу відображають збільшення (або зменшення) його чистих активів протягом періоду за допомогою конкретних принципів оцінки, прийнятих і розкритих у фінансових звітах. Загальна зміна у власному капіталі відображає загальну суму прибутку або збитку від діяльності банку протягом певного періоду (за винятком змін у результаті операцій з акціонерами, таких як внески капіталу та дивіденди).

Згідно з вимогами МСБО 1 «Подання фінансових звітів», звіт про зміни у власному капіталі повинен відображати:

- прибуток або збиток за звітний період;
- кожну статтю доходів і витрат за звітний період, яка прямо визнана в капіталі та загальний підсумок за цими статтями;
- загальну суму доходів і витрат за період (розраховану як суму а) та б)), наводячи окремо загальні суми, що відносяться до акціонерів материнського підприємства та частки меншості;
- для кожного компоненту капіталу вплив змін в обліковій політиці та виправлення помилок, визнаних згідно з вимогами МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки».

Окрім зазначеного вище, у звіті про зміни у власному капіталі або у примітках, повинно бути відображено:

- капітальні операції з власниками;
- сальдо накопиченого прибутку або збитку на початок та кінець звітного періоду, а також зміни за період;
- узгодження балансової вартості кожного класу власного капіталу, премії за акціями та всі резерви на початок і кінець звітного періоду, розкриваючи кожну зміну окремо.

Зауважимо, що згідно з новою редакцією МСБО 1 «Подання фінансових звітів» суб'єкти господарювання мають представляти усі зміни у власному капіталі, які не пов'язані із операціями з власниками підприємства (тобто «всеохоплюючий дохід») або в одному звіті про всеохоплюючий дохід, або у двох звітах — окремому звіті про фінансові результати та звіті про всеохоплюючий дохід. При цьому компоненти всеохоплюючого доходу можуть не подаватися у звіті про зміни у власному капіталі.

Звіт про власний капітал, який складають українські банки розкриває інформацію про:

- суму власного капіталу банку на початок і кінець звітного року у розрізі всіх його складових;
- суми коригувань власного капіталу внаслідок зміни облікової політики та виправлення помилок;
- результат переоцінки цінних паперів на продаж до їх справедливої вартості;
- результат переоцінки необоротних активів;
- результат переоцінки за операціями хеджування;
- накопичені курсові різниці;
- відстрочені податки;
- чистий дохід/збиток, що визнаний безпосередньо у складі власного капіталу;
- прибуток/збиток за рік;
- емісію акцій;
- власні акції, що викуплені в акціонерів;
- об'єднання компаній;
- дивіденди, за якими прийнято рішення щодо виплати (табл.13.6).

Таблиця 13.6. Форма звіту про власний капітал банку

Рядок	Найменування статті	Примітки	Належить акціонерам материнського банку				Частка меншості	Усього власного капіталу
			статутний капітал	резервні та інші фонди банку (примітка 27)	нерозподілений прибуток	усього		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Залишок на 1 січня попереднього року							
2	Вплив переходу на нові та/або переглянуті стандарти і тлумачення, що забезпечують контекст, у якому слід читати стандарти	3						
3	Скоригований залишок на 1 січня попереднього року							
4	Цінні папери в портфелі банку на продаж:							

Продовження табл. 13.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9
4.1	Результат переоцінки до їх справедливої вартості	9						
4.2	Продаж або втрати від зменшення корисності	9						
5	Основні засоби та нематеріальні активи:							
5.1	Результат переоцінки	14						
5.2	Реалізований результат переоцінки	14						
6	Результат переоцінки за операціями хеджування							
7	Накопичені курсові різниці	27						
8	Відстрочені податки	32						
9	Чистий дохід/(збиток), що визнаний безпосередньо у складі власного капіталу							
10	Прибуток/(збиток) за рік							
11	Усього доходів/(збитків), що визнані за рік							
12	Емісія акцій	26						
13	Власні акції, що викуплені в акціонерів:							
13.1	Викуплені	26						
13.2	Продаж	26						
13.3	Анулювання	26						
14	Об'єднання компаній	44						
15	Дивіденди, за якими прийнято рішення щодо виплати	35						
16	Залишок на кінець дня 31 грудня попереднього року (залишок на 1 січня звітного року)							
17	Скоригований залишок на початок звітного року							
17.1	Коригування Зміна облікової політики							
17.2	Виправлення помилок							
18	Цінні папери в портфелі банку на продаж:							
18.1	Результат переоцінки до їх справедливої вартості	9						
18.2	Продаж або втрати від зменшення корисності	9						
19	Основні засоби та нематеріальні активи:							

Закінчення табл. 13.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9
19.1	Результат переоцінки	14						
19.2	Реалізований результат переоцінки	14						
20	Результат переоцінки за операціями хеджування							
21	Накопичені курсові різниці	27						
22	Відстрочені податки	32						
23	Чистий дохід/(збиток), що визнаний безпосередньо у складі власного капіталу							
24	Прибуток/збиток за рік							
25	Усього доходів/(збитків), що визнані за рік							
26	Емісія акцій	26						
27	Власні акції, що викуплені в акціонерів:							
27.1	Викуплені	26						
27.2	Продаж	26						
27.3	Анулювання	26						
28	Об'єднання компаній							
29	Дивіденди, за якими прийнято рішення щодо виплати	35						
30	Залишок на кінець дня 31 грудня звітного року							

13.3.5. Примітки до фінансових звітів

Примітки є важливою частиною фінансової звітності, в якій розкривається інформація, яка включає додатковий аналіз статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та доречності. Примітки, як правило, займають декілька сторінок і містять розповідні описи чи детальніші аналізи сум, наведених у балансі, звіті про фінансові результати, звіті про рух грошових коштів та звіті про власний капітал, а також додаткову інформацію.

Згідно з МСБО 1 «Подання фінансових звітів», у примітках до фінансових звітів слід:

- подавати інформацію про основу складання фінансових звітів і про конкретну облікову політику, обрану та застосовану для суттєвих операцій і подій;
- розкривати інформацію, яку вимагають МСФЗ і яку не подано ні в балансі, ні в звіті про фінансові результати, ні в звіті про рух грошових коштів та звіті про власний капітал;
- подавати додаткову інформацію, яку не подано безпосередньо у фінансових звітах, але яка є необхідною для правдивого подання.

Для кожної статті фінансових звітів слід робити перехресні посилання на будь-яку пов'язану з ними інформацію у примітках.

Згідно з МСБО 1, порядок подання приміток, як правило, повинен бути наступним:

- відповідність МСФЗ;
- виклад застосованої основи оцінки та основ облікової політики;
- пояснювальна інформація до статей, поданих безпосередньо в кожному фінансовому звіті в порядку, в якому подана кожна стаття і кожен фінансовий звіт;
- інші розкриття інформації, включаючи:
  - а) непередбачені події, контрактні зобов'язання та розкриття іншої фінансової інформації;
  - б) розкриття нефінансової інформації.

У примітках до річної фінансової звітності банків України розкривається інформація про склад активів та пасивів, доходів і витрат, позабалансових зобов'язань, операцій з довірчого управління, а також основні принципи і методи облікової політики банку та її зміни протягом звітного періоду, а також інша інформація, розкриття якої вимагається національними П(С)БО та МСФЗ.

Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України передбачено три примітки до квартальної фінансової звітності:

- «Зобов'язання банку, які обліковуються на позабалансових рахунках»;
- «Рахунки довірчого управління»;
- «Окремі показники діяльності банку».

Примітка до квартальної фінансової звітності «Зобов'язання банку, які обліковуються на позабалансових рахунках» містить такі статті: «Гарантії, що надані», «Зобов'язання з кредитування, які надані банкам», «Зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам», «Надана застава».

Примітка «Рахунки довірчого управління» містить інформацію про операції банку з управління власністю та виконання інших послуг в інтересах та за дорученням клієнтів на правах довіреної особи.

У примітці «Окремі показники діяльності банку» розкривається інформація на звітну дату про такі показники банківської діяльності: регулятивний капітал банку; адекватність регулятивного капіталу; співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів; поточна ліквідність; максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента; великі кредитні ризики; максимальний розмір кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру; максимальний сукупний розмір кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам; рентабельність активів; кредитні операції, що класифіковані як «стандартні»; кредитні операції, що класифіковані як «під контролем», кредитні операції, що класифіковані як «субстандартні», кредитні операції, що класифіковані як «сумнівні»; кредитні операції, що класифіковані як «безнадійні»; чистий прибуток на одну просту акцію; сума сплачених дивідендів за рік на одну просту та привілейовану акцію; перелік учасників (акціонерів) банку, які прямо та опосередковано володіють 10 % і більше відсотками статутного капіталу банку.

Річна (консолідована) фінансова звітність банків включає сорок шість приміток (табл. 13.7).

Таблиця 13.7. Примітки до річної фінансової звітності банків України

Номер примітки	Назва примітки
1	Облікова політика
1.1	Основна діяльність
1.2	Основи облікової політики та складання звітності
1.3	Консолідована фінансова звітність
1.4	Первісне визнання фінансових інструментів
1.5	Торгові цінні папери
1.6	Кредити та заборгованість клієнтів
1.7	Цінні папери в портфелі банку на продаж
1.8	Цінні папери в портфелі банку до погашення
1.9	Інвестиційна нерухомість
1.10	Основні засоби
1.11	Нематеріальні активи
1.12	Оперативний лізинг (оренда)
1.13	Фінансовий лізинг (оренда)
1.14	Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття
1.15	Припинена діяльність
1.16	Похідні фінансові інструменти
1.17	Податок на прибуток
1.18	Власні акції банку, викуплені в акціонерів
1.19	Доходи та витрати
1.20	Іноземна валюта
1.21	Взаємозалік статей активів і зобов'язань
1.22	Звітність за сегментами
1.23	Ефект змін в обліковій політиці та виправлення суттєвих помилок
2	Економічне середовище, в умовах якого банк здійснює свою діяльність
3	Перехід на нові та переглянуті стандарти та тлумачення, що забезпечують контекст, у якому слід читати стандарти
4	Грошові кошти та їх еквіваленти

Продовження табл. 13.7

Номер примітки	Назва примітки
5	Торгові цінні папери
6	Інші цінні папери, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах
7	Кошти в інших банках
8	Кредити та заборгованість клієнтів
9	Цінні папери в портфелі банку на продаж
10	Цінні папери в портфелі банку до погашення
11	Інвестиції в асоційовані й дочірні компанії
12	Інвестиційна нерухомість
13	Гудвіл
14	Основні засоби та нематеріальні активи
15	Інші фінансові активи
16	Інші активи
17	Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття
18	Кошти банків
19	Кошти клієнтів
20	Боргові цінні папери, емітовані банком
21	Інші залучені кошти
22	Резерви за зобов'язаннями
23	Інші фінансові зобов'язання
24	Інші зобов'язання
25	Субординований борг
26	Статутний капітал
27	Резервні та інші фонди банку
28	Процентні доходи та витрати
29	Комісійні доходи та витрати
30	Інші операційні доходи
31	Адміністративні та інші операційні витрати

Закінчення табл. 13.7

Номер примітки	Назва примітки
32	Витрати на податок на прибуток
33	Чистий прибуток/(збиток) від продажу довгострокових активів, призначених для продажу
34	Прибуток/(збиток) на одну просту та привілейовану акцію
35	Дивіденди
36	Звітні сегменти
37	Управління фінансовими ризиками
38	Управління капіталом
39	Потенційні зобов'язання банку
40	Облік хеджування
41	Справедлива вартість фінансових інструментів
42	Операції з пов'язаними особами
43	Основні дочірні та асоційовані компанії
44	Об'єднання компаній
45	Події після дати балансу
46	Інформація про аудитора (аудиторську фірму) та висновок проведеного аудиту

Згідно з Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, у примітках до річної (консолідованої) фінансової звітності банки, акції або боргові цінні папери яких відкрито продаються та купуються, а також банки, які перебувають у процесі випуску акцій або боргових цінних паперів на відкритий ринок цінних паперів, розкривають інформацію за сегментами діяльності та географічними сегментами. Основою для визначення сегментів є внутрішня організаційна структура та система внутрішньої звітності.

Кожний банк має зазначати у фінансовій звітності особливості щодо діяльності й обліку і за потребою створювати додаткові примітки.

13.4. Особливості складання консолідованої фінансової звітності банками України

Банки, які мають філії, представництва на території України і за кордоном, складають консолідовану фінансову звітність.

На міжнародному рівні питання, пов'язані із складанням та поданням консолідованих фінансових звітів регламентуються такими МСФЗ:

- МСБО 27 «Консолідовані та окремі фінансові звіти»;
- МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства»;
- МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»;
- МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність».

Згідно з МСБО 27, **консолідовані фінансові звіти** — це фінансові звіти групи, подані як фінансові звіти єдиного підприємства.

МСБО 27 вимагає, щоб материнська компанія подавала консолідовані фінансові звіти, в яких вона має консолідувати свої інвестиції у всі дочірні підприємства: місцеві та іноземні; дочірні підприємства, діяльність яких відрізняється від характеру діяльності материнської компанії; дочірні підприємства, які функціонують за умов жорстких довгострокових обмежень, які суттєво зменшують їх здатність передавати кошти материнській компанії.

Водночас від материнської компанії не вимагається подання консолідованих фінансових звітів тільки у тому випадку, коли дотримані усі наступні чотири вимоги:

- ця материнська компанія сама є дочірнім підприємством, що перебуває у повній або частковій власності іншого підприємства, а його інші власники знають і не заперечують тому, що материнське підприємство не готує консолідовані фінансові звіти;
- боргові інструменти або інструменти капіталу материнської компанії не перебувають в обігу на відкритому ринку;
- материнська компанія не подавала і не перебуває в процесі надання фінансових звітів до комісії з цінних паперів або іншому регулюючому органу з метою випуску фінансових інструментів будь-якого класу на відкритий ринок капіталу;
- материнська компанія, що виступає кінцевим або проміжним власником даної материнської компанії, готує і оприлюднює фінансові звіти, що узгоджуються з вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Відповідно до вимог МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність», дочірнє підприємство не включається в консолідовану звітність материнської компанії, якщо контроль є тимчасовим, оскільки дочірнє підприємство було придбане і утримується виключно з метою його подальшої реалізації у близькому майбутньому. Якщо є висока ймовірність того, що таке дочірнє підприємство буде продане упродовж 12 місяців, тоді материнська компанія має обліковувати цю інвестицію як актив, утримуваний для продажу згідно з вимогами МСФЗ 5, а не консолідувати його, як вимагає МСБО 27.

Якщо материнська компанія має закордонні господарські одиниці, то для включення їх діяльності у консолідовану фінансову звітність необхідно показники фінансової звітності перевести у єдину валюту. У міжнародній бухгалтерській практиці процес, за якого фінансові дані, що виражені в одній валюті перераховуються в іншу валюту називається **валютним перерахунком (трансляцією)** (foreign currency translation). Зазначимо, що термін «валютний перерахунок (трансляція)» не можна ототожнювати з «конверсією». Останній є обміном однієї валюти на іншу (наприклад, обмін однієї іноземної валюти на іншу в банку), в той час як при трансляції ніякого фізичного обміну валютами не відбувається, а тільки змінюється грошове вираження фінансових даних.

Необхідність у валютній трансляції фінансової звітності виникає в кінці звітного періоду і є одним з етапів підготовки консолідованої фінансової звітності материнської

компанії, до складу якої входять закордонні господарські одиниці, які ведуть бухгалтерський облік і складають звіти у валютах, що відрізняються від звітної валюти материнської компанії.

Питання, пов'язані з валютним перерахунком фінансової звітності регламентуються МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів». Відповідно до МСБО 21, статті балансу та звіту про фінансові результати підприємства, функціональна валюта (валюта основного економічного середовища, в якому підприємство здійснює свою діяльність) якого не є валютою країни з гіперінфляційною економікою, мають перераховуватись у валюту звітності із застосуванням таких процедур:

- усі активи і зобов'язання перераховуються за курсом «закриття» на дату складання балансу. Сюди також включається будь-який гудвіл, що виникає внаслідок придбання закордонного підприємства та будь-які коригування справедливої вартості до балансової вартості активів і зобов'язань, що виникають внаслідок придбання закордонного підприємства; вони розглядаються як частина активів і зобов'язань закордонного підприємства;
- статті доходів та витрат звіту про фінансові результати переводяться за валютними курсами на дату операцій;
- усі остаточні курсові різниці визнаються як окремий компонент власного капіталу.

На дату вибуття закордонного підприємства, кумулятивна сума курсових різниць, які були відстрочені і відносились до цього закордонного підприємства, мають визнаватися як прибутки або збитки у тому самому звітному періоді, в якому визнається прибуток або збиток від вибуття.

Якщо функціональною валютою закордонної господарської одиниці є валюта країни з гіперінфляційною економікою, то усі статті балансу та звіту про фінансові результати, включаючи дані за попередній період мають перераховуватися за курсом «закриття» на останню дату балансу.

Складання банками України консолідованої фінансової звітності регламентується Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 480. Розглянемо основні вимоги даної Інструкції щодо консолідованої фінансової звітності банків України.

Консолідована фінансова звітність українських банків включає:

- загальну інформацію про діяльність банку;
- консолідований баланс;
- консолідований звіт про фінансові результати;
- консолідований звіт про рух грошових коштів;
- консолідований звіт про власний капітал;
- примітки до консолідованих фінансових звітів.

Форми наведених вище консолідованих звітів є аналогічними до форм річної банківської звітності, за винятком окремих статей, які стосуються виключно консолідованої групи. До таких статей, зокрема, відносяться:

- а) в консолідованому балансі — «Частка меншості» та «Гудвіл»;
- б) у консолідованому звіті про фінансові результати — «Прибуток/(збиток) консолідованої групи».

Особливості діяльності консолідованої групи розкриваються також у примітках до консолідованих фінансових звітів, а саме:

- примітка 1.3. «Консолідована фінансова звітність»;
- примітка 11 «Інвестиції в асоційовані й дочірні компанії»;
- примітка 13 «Гудвіл»;
- примітка 43 «Основні дочірні та асоційовані компанії».

Консолідована фінансова звітність складається материнським банком шляхом уключення до складу його фінансових звітів на відповідну дату фінансових даних, отриманих від учасників консолідованої групи.

Консолідована група — це окрема економічна одиниця, неюридична особа, яка є сукупністю юридичних осіб, уключаючи головну банківську установу (материнський банк з урахуванням філій, представництв, відділень на території України і за кордоном) та учасників групи (асоційовані й дочірні компанії).

У консолідовану фінансову звітність не включаються показники річної фінансової звітності асоційованих або дочірніх компаній, якщо контроль тимчасовий, оскільки придбані пайові цінні папери емітентів, які відповідають визначенням асоційованої або дочірньої компанії банку, утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання, але якщо продаж не відбувся в цей строк, вони підлягають консолідації з дати первісного придбання з повторною підготовкою звітів за попередній період.

Материнський банк та асоційовані й дочірні компанії складають фінансову звітність у звичайному порядку, яка використовується для складання консолідованої фінансової звітності. Консолідація фінансової звітності не впливає на облік операцій материнського банку, асоційованої та дочірньої компаній, але впливає на звітність об'єднаної економічної одиниці. Материнський банк складає консолідовану фінансову звітність згідно з даними, отриманими від учасників консолідованої групи. Учасники консолідованої групи несуть відповідальність за достовірність та повноту даних, які надані материнському банку.

Фінансова звітність материнського банку та учасників консолідованої групи, що використовуються для складання консолідованої фінансової звітності, складається за той самий звітний період і на ту саму дату, що й баланс. Якщо фінансова звітність, що використовується для консолідації, була складена на різні звітні дати, то потрібно здійснювати регульовальні записи згідно з впливом суттєвих операцій або інших подій, що відбуваються між цими датами та датою фінансової звітності материнського банку, та розкривати інформацію про це у примітках. У будь-якому разі інтервал між датами звітності не повинен перевищувати трьох місяців.

Консолідована фінансова звітність складається з урахуванням фінансової звітності учасників консолідованої групи з використанням єдиної облікової політики для подібних операцій та інших подій за схожих обставин. Якщо учасник консолідованої групи застосовує облікові політики, що відрізняються від прийнятої в консолідованих фінансових звітах для подібних операцій і подій за схожих обставин, то у його фінансових звітах потрібно здійснити відповідне коригування під час складання консолідованих фінансових звітів з метою узгодження з обліковою політикою материнського банку.

Материнський банк самостійно визначає порядок складання і подання фінансової звітності відокремленими структурними підрозділами та учасниками консолідованої групи.

Відповідно до Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, материнський банк складає консолідовану фінансову звітність шляхом

включення до складу своїх фінансових звітів на відповідну дату показників фінансових звітів учасників консолідованої групи з використанням одного з таких методів:

- 1) повної консолідації;
- 2) участі в капіталі.

Вибір методу консолідації, відповідно до якого звітність учасника включається до консолідованої звітності, здійснює материнський банк з урахуванням потенційного права голосу, виходячи з периметра консолідації, тобто рівня контролю консолідованої групи в капіталі кожного учасника, що розраховується як сума величин:

- а) питома вага голосів у капіталі учасника, що є у власності материнського банку, у загальній кількості голосів;
- б) питома вага голосів у капіталі учасника, що є у власності інших учасників, у загальній кількості голосів (табл. 13.8.).

Таблиця 13.8. Периметр консолідації

Рівень контролю	Питома вага вкладень	Визначення існування контролю	Метод консолідації
Контроль	> 50 %	Можна довести, що таке володіння є контролем	Повна консолідація
Контроль	а) < 50 %;	Група здійснює ефективний контроль лише над певними аспектами діяльності асоційованої компанії	Метод участі в капіталі
	б) 20–50 %; в) < 20 % (щодо суб'єктів господарювання спеціального призначення, навіть якщо материнський банк зовсім не володіє власним капіталом суб'єкта господарювання спеціального призначення)	Контроль є, якщо материнський банк прямо або опосередковано (через третіх осіб) має: 1. Частку управлінських голосів у компанії, що перевищує 50 % завдяки договорам з іншими інвесторами. 2. Право визначати фінансову та операційну політику підприємства згідно з установчими документами. 3. Право призначати або звільняти більшість членів ради директорів або аналогічного керівного органу компанії. 4. Право визначального голосу в раді директорів або аналогічному керівному органі компанії. 5. Для суб'єктів господарювання спеціального призначення, крім вищезазначеного, додатково: • по суті діяльність проводиться від імені материнського банку в такий спосіб, що материнський банк одержує вигоду від функціонування суб'єкта господарювання спеціального призначення;	Повна консолідація

Закінчення табл. 13.8

Рівень контролю	Питома вага вкладень	Визначення існування контролю	Метод консолідації
		- по суті материнський банк має можливість приймати рішення щодо одержання більшої вигоди від діяльності суб'єкта господарювання спеціального призначення і делегує можливості ухвалювати рішення; - материнський банк може наражатися на ризики, пов'язані з діяльністю суб'єкта господарювання спеціального призначення, або материнський банк зберігає більшість ризиків щодо залишкової частки чи власності, пов'язаних із суб'єктом господарювання спеціального призначення або його активами, для одержання вигід від його діяльності.	
Суттєвий вплив	а) 20–50 %;	Можна довести, що таке володіння є суттєвим впливом	Метод участі в капіталі
	б) < 20 %.	Наявність суттєвого впливу (прямо або опосередковано), якщо виконується щонайменше дві з таких умов: - Інвестор (банк) має представників у раді директорів або аналогічному керівному органі компанії; - Інвестор (банк) бере участь у визначенні стратегії та операцій компанії; - Здійснюється обмін управлінським персоналом між інвестором (банком) та компанією; - Інвестор (банк) надає компанії суттєву технічну інформацію.	Метод участі в капіталі
Інвестиція	> 50 %	Можна довести, що фінансові інвестиції придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання	Інвестиція класифікується як утримувана для продажу

Консолідовані групи можуть мати різні структури, зокрема:

- просту — в основу покладено пряме володіння материнським банком частками в статутних капіталах учасників;
- вертикальну — контроль материнського банку здійснюється опосередковано через ряд дочірніх компаній, кожна з яких контролює іншу дочірню або асоційовану компанію;

- складну трикутну — материнський банк має пряму частку в дочірніх компаніях, які в свою чергу мають вкладення одна в одній. Така структура вимагає точного обчислення часток контролю та часток участі консолідованої групи в статутних капіталах цих дочірніх компаній (наприклад, материнський банк А володіє 25 % акцій компанії Б та 55 % акцій дочірньої компанії В, яка в свою чергу також володіє 55 % акцій дочірньої компанії Б. Таким чином, материнський банк прямо та опосередковано справляє суттєвий вплив на діяльність компанії Б, так як володіє 80 % її акцій, та включає дані компанії Б до консолідованої звітності за методом повної консолідації).

Материнський банк спочатку складає консолідований звіт про фінансові результати та консолідований баланс. Консолідований звіт про рух грошових коштів і консолідований звіт про власний капітал складаються на підставі консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати.

Материнський банк з метою коригування та визначення консолідованих сум здійснює регулювальні записи, які вносить у робочі таблиці для складання консолідованих звітів і не відображає в облікових регістрах учасників консолідованої групи. Необхідні коригування здійснюються через механізм технічних рахунків консолідації в журналі регулювальних записів. У разі потреби материнський банк може доповнити вищезазначені робочі таблиці та журнал іншими статтями.

Звітні дані небанківських дочірніх компаній з метою приведення їх у відповідність до консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати групують за такими подібними статтями, як активи, зобов'язання, капітал, доходи та витрати.

Під час складання консолідованої звітності материнський банк здійснює регулювальні записи, які реєструються в журналі регулювальних записів і відображає в ньому коригування, розраховані в картках консолідації за кожним окремим учасником консолідованої групи і відображені в журналах обліку внутрішньогрупових операцій та інших допоміжних документах, що збільшують або зменшують статті консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати.

Пакет консолідованих фінансових звітів консолідованої групи за попередній фінансовий рік є основою в процесі консолідації фінансової звітності в наступні звітні періоди.

Якщо володіння акціями в дочірній компанії банку зменшується з відповідною зміною статусу дочірньої компанії, то материнський банк припиняє застосування методу повної консолідації з дати змін інвестицій, виходячи з того, чи він визнає учасника як асоційовану компанію (застосовується метод участі в капіталі), чи класифікує інвестиції як утримувані для продажу.

Українські банки можуть мати закордонні господарські одиниці, наприклад, небанківські дочірні компанії, асоційовані компанії, дочірні банки, філії чи представництва. Статті фінансових звітів господарських одиниць за межами України мають перераховуватися материнським банком за гривневим еквівалентом таким чином:

- а) монетарні і немонетарні статті — за офіційним валютним курсом на дату балансу;
- б) статті доходів, витрат — за офіційним валютним курсом на дату операцій, крім звітності дочірніх банків, філій, представництв, які складені у валюті країни з гіперінфляційною економікою.

Материнський банк для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів кожного місяця може застосовувати середньозважений валютний курс за відповідний місяць.

Курсові різниці, що виникають під час перерахунку показників фінансової звітності, тобто різниця між підсумком перерахованих у валюту звітності показників статей активу та пасиву балансу господарських одиниць, які розташовані за межами України, у валюту України, материнський банк відображає в консолідованому балансі окремим компонентом власного капіталу «Накопичені курсові різниці» у статті «Резервні та інші фонди банку».

У разі вибуття господарської одиниці за межами України накопичену суму курсових різниць, що пов'язана з перерахунком фінансових звітів цієї господарської одиниці материнський банк визначає, як доходи або витрати того періоду, у якому були відображені фінансові результати від вибуття.

У разі часткового вибуття господарської одиниці (реалізації або вилучення частини інвестиції в дочірній банк, що розташований за межами України) материнський банк включає до складу доходів або витрат пропорційну частку відповідної суми накопичених курсових різниць.

Після перерахунку статей фінансові звіти філій, представництв українських банків, дочірніх банків, дочірніх небанківських установ, розташованих за межами України, материнський банк включає до консолідованих фінансових звітів за тією самою схемою, що й місцеві, уключаючи процедуру виключення внутрішньогрупових операцій, обчислення гудвілу та часток меншості тощо.

Якщо дочірній банк, розташований за межами України, повністю не належить материнському банку, то частина курсових різниць, які виникли під час перерахунку фінансових звітів дочірнього банку в процесі консолідації, належить до частки меншості та відображається в її складі в консолідованому балансі.

Материнський банк перераховує активи та зобов'язання дочірньої компанії, розташованої за межами України, за валютним курсом на дату балансу цієї компанії, якщо її фінансова звітність з об'єктивних причин складена на дату звітності, що не відповідає даті звітності материнського банку (за умови, що інтервал між ними становить не більше ніж три місяці). Материнський банк робить відповідні коригування, якщо відбулися значні зміни у валютному курсі до дати складання балансу материнського банку та відображає курсові різниці, що виникають під час перерахунку показників фінансової звітності у консолідованому балансі окремим компонентом власного капіталу «Накопичені курсові різниці» у статті «Резервні та інші фонди банку».

Консолідована фінансова звітність за методом повної консолідації складається шляхом упорядкованого додавання показників фінансової звітності дочірніх компаній банку до аналогічних показників фінансової звітності материнського банку.

Під час підготовки консолідованих звітів індивідуальні та уніфіковані звіти материнського банку та дочірніх компаній спочатку постатейно об'єднуються шляхом додавання показників ідентичних статей активів, зобов'язань і позабалансових статей з метою розкриття сум суттєвих ризиків, а потім формуються в попередні консолідовані звіти (до внесення регульовальних записів, що пов'язані з консолідацією), а саме:

- активи, зобов'язання та капітал консолідованих компаній повністю включаються до консолідованого балансу;
- доходи та витрати консолідованих компаній повністю включаються до консолідованого звіту про фінансові результати.

У разі придбання дочірніх компаній протягом звітного періоду в консолідовану фінансову звітність включається лише частина доходів та витрат, накопичених з дати придбання, якою є дата, на яку контроль за чистими активами і діяльністю компанії, що купується, переходить до покупця, тобто материнського банку.

Процес повної консолідації здійснюється за наступною схемою (рис. 13.9.).

Материнський банк під час складання консолідованої фінансової звітності за методом повної консолідації виключає шляхом здійснення регулювальних записів:

- з активів материнського банку — балансову вартість фінансових інвестицій банку в кожну дочірню компанію, а з капіталу кожної дочірньої компанії — відповідну частку материнського банку (для виключення подвійного врахування активів та зобов'язань);
- з усіх показників розрахункових операцій материнського банку та дочірньої компанії — суму внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо;
- суму нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані).

Материнський банк виключає залишки нереалізованих доходів і витрат, які виникли в результаті внутрішньогрупових операцій, та вкладень до статутних капіталів, а також будь-який нереалізований результат, що виникає від цих операцій, ідентично до принципу, що застосовують у разі згортання міжфілійних доходів і витрат під час підготування річного фінансового звіту.

Материнський банк для складання консолідованої фінансової звітності методом повної консолідації визначає частку меншості в чистих активах та фінансових результатах дочірніх компаній.

Частка меншості в чистих активах — це частка в чистих активах на дату придбання плюс частка в акціонерному капіталі дочірньої компанії, що не належить материнському банку (прямо або через інші дочірні компанії). **Частка меншості в прибутку групи** — це частина чистого прибутку (збитку), що не належить материнському банку (прямо або через інші дочірні компанії).

Зауважимо, що у текстах чинних на сьогодні МСФЗ термін «частка меншості» було замінено на термін «неконтролюючі учасники».

Материнський банк виключає з доходів дивіденди, що отримані від учасників консолідованої групи протягом звітного періоду, а також дивіденди, що підлягають сплаті материнському банку чи іншим дочірнім компаніям. Материнський банк аналізує дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду, та виключає з нерозподіленого прибутку в разі сплати дивідендів іншим учасникам консолідованої групи або зменшує частку меншості, якщо вони були сплачені третім особам. У консолідованому балансі частка меншості акціонерів у дивідендах відображається у власному капіталі окремо.

Частка меншості в прибутку чи збитку дочірньої компанії за звітний період відображається у консолідованому звіті про фінансові результати окремою статтею. Якщо частка меншості в збитках дочірньої компанії перевищує частку меншості в капіталі дочірньої компанії, то на суму такого перевищення і величину подальших збитків, яка належить до частки меншості, материнський банк зменшує свою частку у власному капіталі консолідованої групи, за винятком тієї частини, щодо якої меншість має зобов'язання і здатна покрити збитки. Якщо згодом у фінансовій звітності дочірньої компанії відображено прибуток, то материнський банк розподіляє всю суму такого прибутку на частку материнського банку до покриття збитків меншості, сума яких відшкодована раніше за рахунок частки материнського банку.

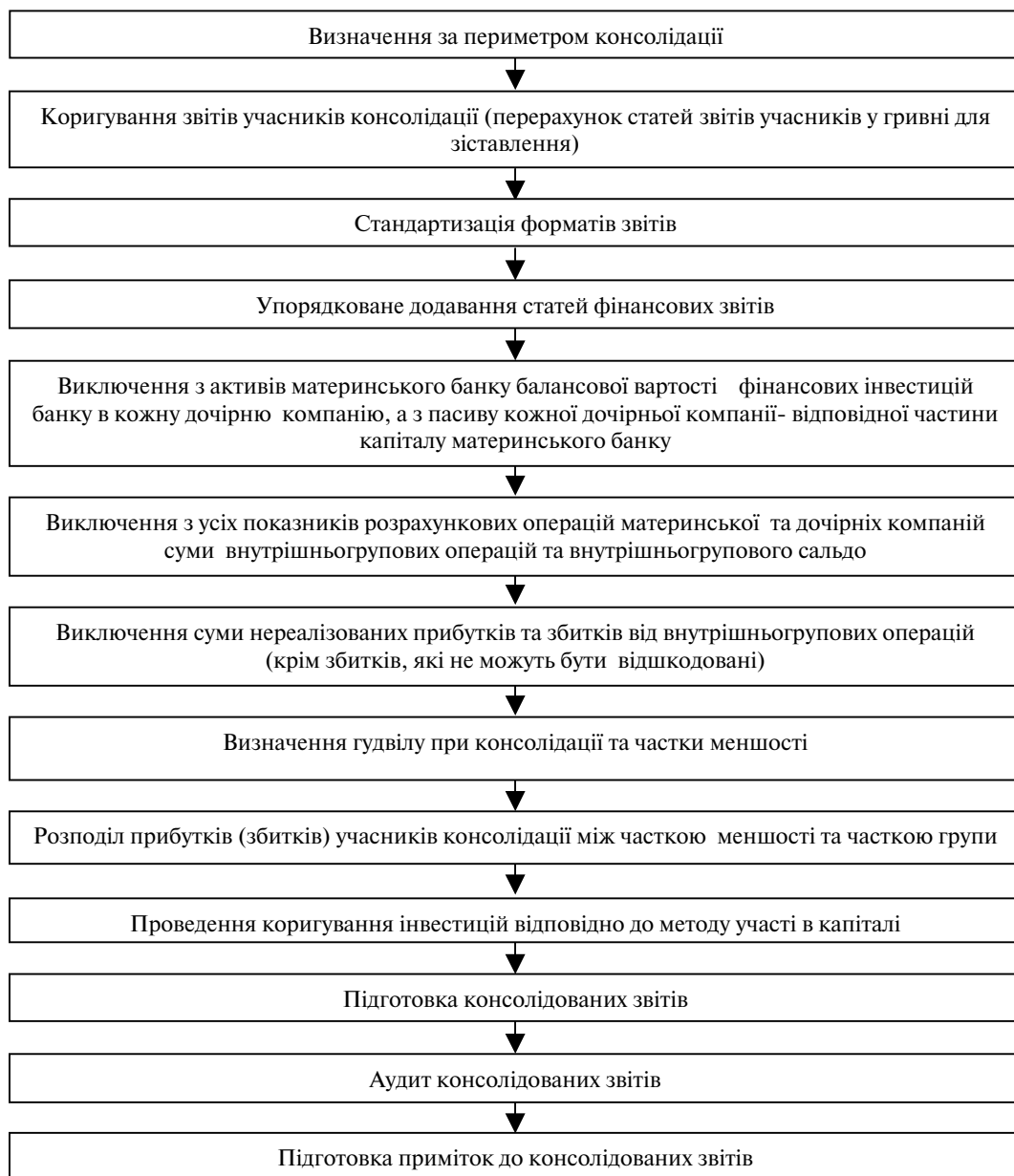

Рис. 13.9. Етапи процесу повної консолідації фінансової звітності банку

У своїх робочих записях материнський банк відкриває технічний рахунок для відображення частки меншості в статутному капіталі, резервах і нерозподіленому прибутку

дочірньої компанії, якщо консолідована група не володіє всіма акціями статутного капіталу дочірньої компанії. Материнський банк зазначає частку в чистих активах учасника консолідованої групи, звітність якого включається за методом повної консолідації, у консолідованому балансі та звіті про фінансові результати окремою статтею.

Материнський банк розраховує свою частку прибутку або збитку після коригування на суму дивідендів за привілейованими акціями дочірньої компанії незалежно від оголошення дивідендів, якщо дочірня компанія випустила привілейовані акції, за якими накопичується сума дивідендів та які перебувають у володінні за межами консолідованої групи.

Вартість гудвілу, що виникає під час консолідації фінансової звітності материнського банку і фінансової звітності дочірніх компаній банку, визнається як актив та зазначається в консолідованому балансі окремою статтею «Гудвіл». **Гудвіл при консолідації** — це перевищення вартості придбання над часткою материнського банку в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату придбання.

Консолідована фінансова звітність має містити в разі продажу однієї з дочірніх компаній:

- накопичені результати дочірньої компанії банку на час продажу;
- прибуток чи збиток від продажу дочірньої компанії банку, що становить різницю між отриманою ціною та сумою частки материнського банку в чистих активах дочірньої компанії, включаючи величину гудвілу на день придбання дочірньої компанії материнського банку.

Материнський банк не включає до консолідованої групи дочірню компанію, яку продав протягом звітного періоду, та ця операція здійснена на звітну дату.

Всі зміни у вартості фінансових інвестицій дочірніх компаній консолідованої групи, чистих активів, відсотків консолідованої групи та частки меншості в цих чистих активах реєструються та аналізуються материнським банком з метою визначення змін: 1) у вартості ціни придбання; 2) що пов'язані з коливаннями офіційного валютного курсу.

Материнський банк визначає та коригує частку меншості в прибутках консолідованих дочірніх компаній, що були накопичені протягом звітного періоду, за доходами консолідованої групи з метою визначення чистого прибутку консолідованої групи.

Частка меншості визначається як:

- частки меншості в накопичених з часу придбання резервах, нерозподіленому прибутку (збитку) та інших показниках власного капіталу консолідованої групи;
- частки меншості в сумі збільшення (зменшення) статутного капіталу, що є результатом випуску або реалізації акцій, які до цього належали компаніям консолідованої групи;
- дивіденди, що отримані часткою меншості;
- частки меншості в чистих активах нових компаній, які включаються для консолідації.

Материнський банк під час виключення балансової вартості його фінансових інвестицій визначає вартісну різницю, тобто різницю між вартістю придбання чистих активів (капіталу) дочірньої компанії та балансовою вартістю цих активів на дату придбання. Перекласифікація цієї вартісної різниці означає її розподіл на: 1) гудвіл; 2) дооцінку балансової вартості активів до їх справедливої вартості.

Материнський банк розраховує гудвіл на час придбання консолідованою групою акцій (часток) консолідованого учасника, що є різницею між вартістю акцій (часток), яка

відображена в індивідуальних фінансових звітах учасників консолідованої групи, та сумою чистих активів (статутний капітал, резерви, нерозподілений прибуток та інші показники власного капіталу) консолідованого учасника, помноженою на частку контролю консолідованої групи в статутному капіталі учасника. Оцінка гудвілу здійснюється за собівартістю з урахуванням зменшення корисності. Визнання зменшення корисності гудвілу здійснюється материнським банком протягом річного звітного періоду кожен рік в один і той самий час. Негативний гудвіл визнається материнським банком у повній сумі доходом під час первісного визнання інвестицій.

Материнський банк визначає гудвіл від дати придбання за кожним учасником окремо. Надалі сума гудвілу може перераховуватися в разі:

- збільшення частки статутного капіталу учасника, що належить консолідованій групі;
- збільшення частки статутного капіталу учасника, що належить частці меншості;
- придбання акцій (часток) учасника консолідованої групи в третіх осіб;
- часткового або повного продажу акцій (часток) учасника консолідованої групи третім особам;
- продажу акцій (часток) учасника консолідованої групи іншим учасникам консолідованої групи.

У цих випадках на величину придбаних (проданих) акцій (часток) учасника консолідованої групи материнський банк окремо розраховує суму гудвілу та підсумовує з попереднім значенням, змінюючи його.

Материнський банк не розраховує гудвіл, який виникає щодо акцій (часток) материнського банку, що є у власності учасників консолідованої групи. Гудвіл розраховується материнським банком на час придбання ним акцій (часток) учасника консолідованої групи. Якщо материнський банк придбав акції (частки) учасників консолідованої групи до складання першої консолідованої фінансової звітності, то він розраховує гудвіл не на час придбання чистих активів, а на час складання материнським банком першої консолідованої звітності. Надалі за умови придбання учасником консолідації акцій (часток) іншої компанії зазначена сума гудвілу розраховується на час придбання цих чистих активів.

Як зазначалось вище, консолідована фінансова звітність банків може складатися із використанням методу участі в капіталі. Зауважимо, що метод участі в капіталі є не тільки методом обліку фінансових інвестицій, а й одним із методів консолідації фінансової звітності. У зарубіжній обліковій літературі метод участі в капіталі називають іще «консолідацією в один рядок».

За методом участі в капіталі інвестиції в асоційовану компанію спочатку відображаються за собівартістю, а потім у консолідованих звітах балансова вартість інвестицій збільшується або зменшується для відображення частки консолідованої групи в прибутках або збитках чи будь-яких інших змін у капіталі асоційованої компанії, що відбулися після дати придбання. У наступному звітному періоді інвестиція коригується на відповідні зміни у власному капіталі асоційованої компанії за звітний період.

Фінансові звіти асоційованих компаній, якими володіє консолідована група прямо чи опосередковано, крім випадків, де є контроль, уключаються до консолідованої фінансової звітності за методом участі в капіталі. Дивіденди, що сплачені асоційованими компаніями, зменшують балансову вартість інвестиції та визнаються як часткові

виплати інвестиції. Відповідно до цього вартість інвестиції має бути скоригована для того, щоб відображати вплив отриманих материнським банком дивідендів. Потрібно здійснити регулювальні записи з метою відображення змін у вартості інвестицій в асоційовані компанії, якщо збільшується величина власного капіталу асоційованої компанії за рахунок додаткових випусків акцій чи переоцінки цінних паперів, будівель та обладнання. Частка меншості за методом участі в капіталі не розраховується.

Якщо частка материнського банку в збитках асоційованої компанії дорівнює балансовій вартості інвестицій або перевищує її, то материнський банк, як правило, припиняє включати цю частку до подальших збитків. Інвестиція відображається у звітах за нульовою вартістю. Додаткові збитки покриваються тією мірою, у якій інвестор бере на себе зобов'язання або здійснює виплати за дорученням асоційованої компанії для погашення її зобов'язань, гарантом яких був материнський банк або за які материнський банк відповідав іншим чином. Якщо після цього асоційована компанія звітує про прибутки, то материнський банк поновлює надання інформації, уключаючи свою частку таких прибутків лише після того, коли частка прибутків материнського банку дорівнює частці чистих збитків, які не були визнані.

Нереалізовані прибутки та збитки від внутрішньогрупових операцій між материнським банком та асоційованими компаніями (прямими чи опосередкованими) мають виключатися в межах частки участі консолідованої групи в статутному капіталі асоційованої компанії з відповідним коригуванням суми нерозподіленого прибутку консолідованої групи. Нереалізовані збитки не можуть бути виключені, якщо витрати не можуть бути відшкодовані.

Процедура складання консолідованої звітності за методом участі в капіталі полягає в заміні вартості акцій (часток) консолідованого учасника, відображених у балансі материнського банку та/або інших учасників, на вартісну оцінку частки участі консолідованої групи в чистих активах консолідованого учасника.

Інвестиції в асоційовані компанії відображаються в консолідованому балансі за статтею «Інвестиції в асоційовані компанії». Частка консолідованої групи в прибутку/збитку асоційованих компаній відображається у звіті про фінансові результати за статтями «Дохід від участі в капіталі» та «Втрати від участі в капіталі».

Розрахунок та відображення гудвілу за методом участі в капіталі здійснюється так само, як і за методом повної консолідації. Сума зменшення корисності гудвілу, включеного до балансової вартості інвестиції, не враховується під час визначення частки материнського банку в прибутках або збитках об'єкта інвестування.

Материнський банк крім консолідованої фінансової звітності, додатково подає до територіального управління НБУ, що безпосередньо здійснює нагляд за материнським банком, у складі консолідованої фінансової звітності робочу таблицю для складання консолідованого балансу, робочу таблицю для складання консолідованого звіту про фінансові результати та копії річних фінансових звітів учасників консолідованої групи — небанківських установ та іноземних учасників консолідованої групи. Територіальні управління НБУ, на території яких розташовані банки, які входять до складу учасників консолідованої групи, зобов'язані подати копії річних фінансових звітів цих банків територіальному управлінню НБУ за місцезнаходженням материнського банку в разі письмового запиту.

Запитання для перевірки знань

1. З якою метою складається фінансова звітність?
2. Згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових звітів опублікованою КМСБО, яким якісним характеристикам має відповідати інформація, що наведена у фінансовій звітності?
3. Які міжнародні стандарти фінансової звітності регламентують питання, пов'язані з складанням і поданням фінансової звітності?
4. До кого застосовуються вимоги МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» і за якими двома напрямками, згідно з цим стандартом, повинна розкриватися інформація про фінансові інструменти у фінансовій звітності?
5. Якими нормативно-правовими актами НБУ регламентуються питання, пов'язані із складанням і поданням банками фінансової звітності?
6. Які фінансові звіти входять до складу квартальної фінансової звітності банків України?
7. Які фінансові звіти входять до складу річної фінансової звітності банків України?
8. Показники якої фінансової звітності банку і в якому випадку підлягають коригуванню із урахуванням впливу інфляції?
9. Яка робота має передувати складанню річної фінансової звітності банку?
10. В якому вигляді і в які терміни вітчизняні банки мають подавати фінансову звітність Національному банку України?
11. В яких виданнях і в які терміни банки зобов'язані публікувати свою квартальну та річну фінансову звітність?
12. З якою метою складається звіт «Баланс» банку і яку інформацію він надає?
13. Як групуються активні та пасивні рахунки у статті у звіті «Баланс» банку?
14. Назвіть основні статті активу та пасиву звіту «Баланс» банку.
15. Чим річний звіт «Баланс» відрізняється від квартального звіту «Баланс»?
16. Які ще баланси, окрім квартального та річного звіту «Баланс», складають і подають Національному банку України банки та до якої звітності вони відносяться?
17. З якою метою складається звіт про фінансові результати і яка інформація в ньому розкривається?
18. Які статті включає квартальний та річний звіт про фінансові результати?
19. З якою метою складається звіт про рух грошових коштів і яку інформацію він розкриває?
20. На які три види класифікується діяльність банку у звіті про рух грошових коштів?
21. За яким методом може складатися звіт про рух грошових коштів?
22. Які розділи включає звіт про рух грошових коштів банку?
23. Яка інформація подається у звіті про власний капітал банку і які статті включає даний звіт?
24. Яка інформація міститься у примітках до фінансової звітності?
25. Скільки приміток до квартальної та річної фінансової звітності передбачено Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України?
26. Які фінансові звіти входять до складу консолідованої фінансової звітності банків України?
27. За якими методами материнський банк може скласти консолідовану фінансову звітність і від чого залежить вибір методу консолідації?

28. *За якими курсами материнський банк повинен перераховувати монетарні та немонетарні статті фінансових звітів закордонних господарських одиниць?*
29. *Назвіть етапи процесу повної консолідації фінансової звітності банку.*

Тести

1. *Яким міжнародним стандартом в найбільшій мірі регламентуються питання, пов'язані із розкриттям інформації у фінансовій звітності банків?*
  - а) МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»;
  - б) МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»;
  - в) МСБО 30 «Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ».
  - г) МСБО 1 «Подання фінансових звітів».
2. *У якому нормативно-правовому акті визначено якісні характеристики, яким має відповідати інформація, що наведена у фінансовій звітності банків України?*
  - а) Законі України «Про банки і банківську діяльність»;
  - б) «Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банках України»;
  - в) «Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України»;
  - г) «Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України».
3. *Відсутність якої якісної характеристики інформації може призвести до втрати її доречності та достовірності?*
  - а) зіставність;
  - б) нейтральність;
  - в) своєчасність;
  - г) зрозумілість.
4. *Якій якісній характеристиці відповідає наведена у фінансовій звітності інформація, якщо у ній відсутні суттєві помилки і вона відображає дійсний стан справ?*
  - а) доречність;
  - б) зрозумілість;
  - в) суттєвість;
  - г) достовірність.
5. *Якій якісній характеристиці відповідає наведена у фінансовій звітності інформація, коли її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів?*
  - а) доречність;
  - б) зрозумілість;
  - в) суттєвість;
  - г) достовірність.

6. *Згідно з вимогами НБУ, упродовж якого терміну банки повинні публікувати свої річні фінансові звіти після дати балансу?*
- а) 1 місяць;
  - б) 3 місяці;
  - в) 6 місяців;
  - г) 9 місяців.
7. *Яке з наведених нижче тверджень найкраще розкриває мету інформації, що подається у примітках до фінансової звітності?*
- а) виправити неправильно подану інформацію у фінансових звітах;
  - б) забезпечити додатковою інформацією про діяльність банку;
  - в) забезпечити розкриття інформації, наведеної у фінансових звітах банку, згідно з вимогами облікових стандартів;
  - г) розкрити інформацію про перспективи розвитку банку.
8. *Згідно з МСФЗ 7, у розрізі яких видів ризику здійснюється розкриття інформації про характер та рівень ризиків, що виникають унаслідок фінансових інструментів?*
- а) кредитного ризику;
  - б) ризику ліквідності;
  - в) ринкового ризику;
  - г) усіх зазначених вище, але не обмежуються ними.
9. *Який з наведених нижче фінансових звітів не входить до складу квартальної фінансової звітності банків України?*
- а) звіт «Баланс»;
  - б) звіт про фінансові результати;
  - в) звіт про рух грошових коштів;
  - г) примітки.
10. *Який з наведених нижче звітів відноситься до статистичної звітності банку?*
- а) квартальний звіт «Баланс»;
  - б) річний звіт «Баланс»;
  - в) щоденний баланс банку за формою № 1Д;
  - г) примітки.
11. *У якому фінансовому звіті банку розкривається інформація про основні принципи і методи облікової політики банку?*
- а) звіті «Баланс»;
  - б) звіті про фінансові результати;
  - в) звіті про рух грошових коштів;
  - г) примітках.
12. *Скільки розділів включає форма звіту про рух грошових коштів, складеного за прямим методом?*

- а) один;
- б) два;
- в) три;
- г) чотири.

13. У звіті про рух грошових коштів, надходження коштів від емісії простих акцій слід класифікувати як приплив грошових коштів від:

- а) операційної діяльності;
- б) інвестиційної діяльності;
- в) фінансової діяльності.

14. У звіті про рух грошових коштів банку, придбання банком асоційованої компанії слід класифікувати як вибуття коштів за:

- а) операційною діяльністю;
- б) інвестиційною діяльністю;
- в) фінансовою діяльністю.

15. У звіті про рух грошових коштів банку, доходи, що отримані за операціями з торговими цінними паперами слід класифікувати як приплив грошових коштів від:

- а) операційної діяльності;
- б) інвестиційної діяльності;
- в) фінансової діяльності.

16. У звіті про рух грошових коштів банку, комісійні доходи банку слід класифікувати як приплив грошових коштів від:

- а) операційної діяльності;
- б) інвестиційної діяльності;
- в) фінансової діяльності.

17. У звіті про рух грошових коштів банку, виплати на утримання персоналу слід класифікувати як вибуття коштів за:

- а) операційною діяльністю;
- б) інвестиційною діяльністю;
- в) фінансовою діяльністю.

18. Який метод складання звіту про рух грошових коштів заохочує використовувати МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів»?

- а) прямий;
- б) непрямий;
- в) участі в капіталі;
- г) повної консолідації.

19. Скільки приміток до квартальної фінансової звітності передбачено Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України?

- а) одну;
- б) три;
- в) шість;
- г) сорок шість.

20. *Згідно з Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, консолідована група — це:*

- а) окрема юридична особа, яка є сукупністю інших юридичних осіб;
- б) окрема економічна одиниця, яка є сукупністю дочірніх і асоційованих компаній;
- в) неюридична особа, яка є сукупністю юридичних осіб, включаючи материнський банк та учасників групи;
- г) усе зазначене вище.

21. *За якими методами банки України можуть складати консолідовану фінансову звітність?*

- а) участі в капіталі;
- б) повної консолідації;
- в) часткової консолідації.

22. *Від чого залежить вибір методу складання консолідованої фінансової звітності?*

- а) рішення керівництва банку;
- б) рівня контролю консолідованої групи в капіталі кожного учасника;
- в) структури консолідованої групи;
- г) величини активів учасників консолідованої групи.

23. *Коригування показників річної фінансової звітності банку та консолідованої фінансової звітності материнського банку на вплив інфляції здійснюється у випадку, коли значення кумулятивного приросту інфляції становить:*

- а) 25 % у звітному році;
- б) 90 % і більше за три останніх роки, включаючи звітний;
- в) 210 % за три останніх роки, включаючи звітний;
- г) 50 % і більше за три останніх роки, включаючи звітний.

24. *Яка структура консолідованої групи передбачає пряме володіння материнським банком частками в статутних капіталах учасників?*

- а) проста;
- б) вертикальна;
- в) трикутна;
- г) жодна.

25. *Згідно з Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, в якому випадку у консолідовану фінансову звітність банку не включаються показники річної фінансової звітності асоційованих або дочірніх компаній?*

- а) якщо це іноземне підприємство;
- б) якщо діяльність дочірньої або асоційованої компанії суттєво відрізняється від діяльності материнської компанії;

- в) якщо контроль є тимчасовим, оскільки придбані пайові цінні папери дочірньої або асоційованої компанії банку утримуються виключно для продажу протягом 3-х місяців з дати придбання;
- г) якщо контроль є тимчасовим, оскільки придбані пайові цінні папери дочірньої або асоційованої компанії банку утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання.
26. Згідно з Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, за яким курсом материнський банк повинен перераховувати немонетарні статті фінансових звітів закордонних господарських одиниць?
- а) офіційним валютним курсом на дату балансу;
- б) офіційним валютним курсом на дату операції;
- в) середньозваженим офіційним валютним курсом за відповідний місяць;
- г) офіційним валютним курсом на дату переоцінки статей до справедливої вартості.
27. Згідно з Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, за яким курсом материнський банк повинен перераховувати статті доходів і витрат фінансових звітів закордонних господарських одиниць?
- а) офіційним валютним курсом на дату балансу;
- б) офіційним валютним курсом на дату операції;
- в) середньозваженим офіційним валютним курсом за відповідний місяць;
- г) середньозваженим офіційним валютним курсом за звітний рік.
28. У якій частині консолідованого звіту «Баланс» материнський банк відображає курсові різниці, що виникають під час перерахунку показників фінансової звітності закордонних господарських одиниць?
- а) активі;
- б) зобов'язаннях;
- в) капіталі;
- г) ніде не відображаються.
29. Скільки приміток до річної фінансової звітності передбачено Інструкцією про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України?
- а) три;
- б) десять;
- в) тридцять шість;
- г) сорок шість.
30. В яких випадках банки мають право проводити коригуючі проводки?
- а) щомісячно;
- б) в період складання річної фінансової звітності;
- в) у випадку виявлення помилкових записів минулого року;
- г) у всіх зазначених вище випадках.

Задачі

Задача 13.1.

Зробіть необхідні розрахунки і проставте пропущені показники у річному звіті «Баланс» банку (табл. 13.9).

Таблиця 13.9. Звіт «Баланс» банку

Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
АКТИВИ		
Грошові кошти та їх еквіваленти	3 228 640	?
Торгові цінні папери	688 899	1 267 502
Кошти в інших банках	132646	192 458
Кредити та заборгованість клієнтів	?	23 846 707
Цінні папери в портфелі банку на продаж	27 103	11 026
Інвестиції в асоційовані і дочірні компанії	6 786	6 786
Інвестиційна нерухомість	3 223	3 050
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	7 968	351
Основні засоби та нематеріальні активи	2 754 725	2 049 735
Інші фінансові активи	65 499	57 382
Інші активи	187 178	197 746
Усього активів	?	31 226 766
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
Кошти банків	27 705 307	8 938 665
Кошти клієнтів	?	15 251 855
Боргові цінні папери, емітовані банком	600 437	?
Інші залучені кошти	0	1 220 803
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	77 200	22 137
Відстрочені податкові зобов'язання	446 638	305 256
Резерви за зобов'язаннями	2 505	?
Інші фінансові зобов'язання	152 827	83 438
Інші зобов'язання	108 043	13 237
Субординований борг	1 155 000	0
Усього зобов'язань	44 519 068	?

Закінчення табл. 13.9

Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ		
Статутний капітал	1 771 011	1 021 011
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	?	366 531
Резервні та інші фонди	2 608 344	?
Усього власного капіталу	?	3 193 795
Усього пасивів	499 694 781	?

Задача 13.4.

Зробіть необхідні розрахунки і проставте пропущені показники у річному звіті про фінансові результати банку (табл. 13.10).

Таблиця 13.10. *Звіт про фінансові результати банку*

Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати)	?	?
Процентні доходи	4 580 089	2 599 535
Процентні витрати	(2 455 607)	(1 644 801)
Комісійні доходи	658 166	522 564
Комісійні витрати	(59 312)	(32 077)
Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку	32 151	48 527
Результат від переоцінки інших фінансових інструментів, які обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах	5129	5164
Результат від торгівлі іноземною валютою	311 587	122 181
Результат від переоцінки іноземної валюти	487 964	4 375
Резерви під заборгованість за кредитами	(1 249 889)	(317 465)
Знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	(3 155)	6 721
Результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж	4 595	38 968
Знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення	2 930	(7 770)
Банківські резерви на покриття ризиків і втрат	2 296	3 315
Інші операційні доходи	99 861	50 834
Адміністративні та інші операційні витрати	(1 293 427)	(913 270)

Закінчення табл. 13.10

Найменування статті	Звітний рік	Попередній рік
Прибуток/збиток до оподаткування	?	?
Витрати на податок на прибуток	(331 583)	(124 536)
Прибуток/збиток після оподаткування	?	?
Чистий прибуток/збиток від продажу довгострокових активів, призначених для продажу	192	114
Чистий прибуток/збиток	?	?
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	0,08	0,06
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	0,08	0,06

Задача 13.3.

Упродовж дня банком були проведені певні операції, окремі з яких наведені нижче:

1. Касою банку прийнято від фізичної особи 15000 грн. на депозит строком 13 місяців.
2. Банк надав довгостроковий кредит суб'єкту господарювання в інвестиційну діяльність у сумі 195000 грн.
3. На основі платіжного доручення підприємства перераховано 2500 грн. на користь фірми, яка обслуговується в іншому банку. Розрахунки були проведені через СЕП НБУ.
4. В банк надійшов електронний міжбанківський розрахунковий документ на суму 3520 грн. на користь клієнта-підприємства, але з датою валютування, що наступить через 4 дні.
5. На основі заяви підприємства та платіжного доручення на суму 170000 грн. банк відкрив покритий акредитив з розміщенням коштів у банку-емітенті.
6. Касою банку виплачено дивіденди за власними акціями фізичній особі у сумі 2700 грн.
7. Банк визнав простроченою заборгованість у сумі 12000 грн. за короткостроковим кредитом, наданим фізичній особі на поточні потреби.
8. На кореспондентський рахунок банку поступило 300 000 грн. за продані 100 000 шт. власних акцій (номіналом 1 грн.). Акції були реалізовані після державної реєстрації змін до статутного капіталу.
9. Банк визнав в балансі придбані основні засоби на загальну суму 25000 грн., за які було заплачено наперед.
10. Зараховано на поточний рахунок підприємства нараховані відсотки за короткостроковим депозитом у сумі 2170 грн.
11. Банк продав суб'єкту господарювання за номіналом депозитний сертифікат на суму 10000 грн. з терміном погашення 6 місяців.
12. Касою банку прийнято 2000 грн. від фізичної особи для здійснення переказу без відкриття рахунку на користь іншої фізичної особи, яка має рахунок в іншому банку.
13. Банк отримав на склад матеріальні цінності на загальну суму 2900 грн., за які було заплачено наперед.
14. Банк отримав у фінансовий лізинг автомобіль, справедлива вартість якого становить 85000 грн.

15. Банк перерахував кошти у сумі 258340 грн. за придбані до свого торгового портфеля акції іншого банку.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.
2. Проаналізувати на які статті звіту «Баланс» і як вплине (збільшить чи зменшить) відображення кожної з наведених операцій на рахунках бухгалтерського обліку. При цьому використайте порядок складання квартального звіту «Баланс», який наведений у додатку Б до підручника.

Зразок:

Касою банку прийнято від фізичної особи 10000 грн. для зарахування на депозитний рахунок. Термін депозиту — 3 місяці.

Ця операція супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

Дт 1001   10000 грн.

Кт 2630   10000 грн.

Залучення даного депозиту від фізичної особи призведе до збільшення величини статті «Грошові кошти та їх еквіваленти» в активі звіту «Баланс» та статті «Кошти фізичних осіб» у зобов'язаннях звіту «Баланс».

Задача 13.4.

Упродовж дня банком були проведені певні операції, окремі з яких наведені нижче:

1. Касою банку куплено 1000 доларів США за курсом 8,3 USD/UAH. (офіційний курс НБУ — 7,7 USD/UAH).
2. Банк нарахував доходи у сумі 1965 грн. за наданими підприємству в оперативний лізинг основними засобами.
3. Банк здійснив дооцінку акцій промислового підприємства, що знаходяться у торговому портфелі, на суму 4520 грн.
4. Банк нарахував проценти за коштами на поточному рахунку підприємства у сумі 56 грн.
5. Банк нарахував проценти за короткостроковим депозитом фізичної особи у сумі 510 грн.
6. Банк нарахував амортизацію по власних основних засобах у сумі 12630 грн.
7. Банк нарахував проценти у сумі 3724 грн. за наданим підприємству кредитом у поточну діяльність.
8. Банк сформував резерв у сумі 10000 грн. під кредит, що був наданий підприємству та оцінюється на індивідуальній основі.
9. Банк нарахував проценти у сумі 3720 грн. та зробив амортизацію дисконту на суму 143 грн. по облігаціях підприємства, що знаходяться у портфелі на продаж.
10. Банк нарахував комісійні доходи за касово-розрахункове обслуговування підприємства у сумі 170 грн.

Необхідно:

1. Скласти бухгалтерські проведення за наведеними вище операціями.
2. Проаналізувати на які статті звіту про фінансові результати та звіту «Баланс» і як вплине (збільшить чи зменшить) відображення кожної з наведених операцій на рахунках бухгалтерського обліку. При цьому використайте порядок складання квартального звіту «Баланс» (додаток Б) та порядок складання звіту про фінансові результати (додаток В).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПЕРЕЛІК

Основна використана та рекомендована література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами).
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами).
3. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 5.04.2001 р. № 2346-III (зі змінами).
4. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993р. № 15-93(зі змінами).
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Затверджено Постановою Правління НБУ від 17.06.2004р. № 280 (зі змінами).
6. Інструкція про касові операції в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 14.08.2003 № 337(зі змінами).
7. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 20.10.2004р. № 495 (зі змінами).
8. Інструкція з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 03.12.2003 № 520 (зі змінами).
9. Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті. Затверджено постановою Правління НБУ від 16.08.2006 № 320 (зі змінами).
10. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті. Затверджено постановою Правління НБУ від 21.01.2004. № 22 (зі змінами).
11. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах. Затверджено постановою Правління НБУ від 12.11.2003р. № 492 (зі змінами).
12. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481 (зі змінами).
13. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 3.10.2005р. № 358.
14. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.11.2004р. № 555 (зі змінами).
15. Інструкція про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України. Затверджено постановою Правління НБУ від 12.12.2002 № 502 (зі змінами).

16. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 20.12.2005 р. № 480 (зі змінами).
17. Інструкція з бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 10.12.2004 р. № 625.
18. Інструкція про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових активів та податкових зобов'язань. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.03.2009 р. № 140.
19. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 480 (зі змінами).
20. Лист НБУ Щодо відображення в бухгалтерському обліку операцій з купівлі іноземної валюти на аукціоні від 27.02.2009 р. № 12-111/314-3015.
21. Міжнародні стандарти фінансової звітності. Фінансові інструменти. Звітність та бухгалтерський облік. Керівництво для користувачів щодо офіційного тексту МСБО 32, МСБО 39 і МСФЗ 7/ Пер. з англ. за ред. С.Ф. Голова — К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2007. — 584 с.
22. МСБО 1 «Подання фінансових звітів». Доступний з: [http:// www.minfin.gov.ua/](http://www.minfin.gov.ua/).
23. МСБО 2 «Запаси». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
24. МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
25. МСБО 10 «Події після дати балансу». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
26. МСБО 16 «Основні засоби». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
27. МСБО 17 «Оренда». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
28. МСБО 18 «Дохід». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
29. МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
30. МСБО 27 «Консолідовані фінансові звіти та облік інвестицій у дочірні підприємства». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
31. МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані компанії». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
32. МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
33. МСБО 36 «Зменшення корисності активів». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
34. МСБО 38 «Нематеріальні активи». Доступний з: <http:// www.minfin.gov.ua/>.
35. МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Доступний з: <http://www.minfin.gov.ua/>.
36. МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу». Доступний з: <http://www.minfin.gov.ua/>.
37. МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність». Доступний з: <http://www.minfin.gov.ua/>.
38. МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації». Доступний з: <http://www.minfin.gov.ua/>.
39. План рахунків бухгалтерського обліку банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280 (зі змінами).
40. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Затверджено наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87.
41. Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою. Затверджено постановою Правління НБУ від 10.08.2005 р. № 281 (зі змінами).
42. Положення про відкриття та функціонування кореспондентських рахунків банків-резидентів та нерезидентів в іноземній валюті та кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривнях. Затверджено постановою Правління НБУ від 26.03.98 р. № 118 (у редакції Постанови НБУ від 25.05.2000 р. № 209) (зі змінами).

43. Положення про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами. Затверджено Постановою Правління НБУ від 6.08.2003 р. № 325 (зі змінами).
44. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України. Затверджено постановою Правління НБУ від 30.12.98 № 566 (зі змінами).
45. Положення про організацію операційної діяльності в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 16.06.2003 р. № 254 (зі змінами).
46. Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.07.2001 р. № 275 (зі змінами).
47. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України. Затверджено постановою Правління НБУ № 508 від 16.12.2002 р. (зі змінами).
48. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами. Затверджено постановою Правління НБУ від 3.12.2003 р. № 516. (зі змінами).
49. Положення про порядок здійснення операцій з чеками на території України. Затверджено постановою Правління НБУ від 29.12.2000 р. № 520.
50. Положення про порядок формування резерву під операції банків України з цінними паперами. Затверджено постановою Правління НБУ від 2.02.2007 р. № 31 (зі змінами).
51. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. Затверджено постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279 (зі змінами).
52. Положення про формування коригуючих проводок, що здійснюються банками України. Затверджено постановою Правління НБУ від 9.10. 2001 р. № 427 (зі змінами).
53. Правила бухгалтерського обліку банками України операцій з чеками в іноземній валюті. Затверджено постановою Правлінням НБУ від 3.12.2001 № 493.
54. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України. Затверджено Постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255 (зі змінами).
55. Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 8.04.2005 № 123 (зі змінами).

Додаткова рекомендована література для поглибленого вивчення курсу

56. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР (зі змінами).
57. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV (зі змінами).
58. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 960-12 (зі змінами).
59. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23.09. 1994 р. № 185/94-ВР (зі змінами).
60. Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV (зі змінами).
61. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 5.04.2001 р. № 2374-III (зі змінами).
62. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України. Затверджено Постановою Правління НБУ від 31.08.2007 р. № 309.
63. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків. Затверджено Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368 (зі змінами).

64. Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень. Затверджено постановою Правління НБУ № 375 від 31.08.2001 р. (зі змінами).
65. Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам. Затверджено постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 270 (зі змінами).
66. Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням. Затверджено Постановою Правління НБУ від 27.08.2001р. № 367 (зі змінами).
67. Положення про порядок встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції в безготівковій та готівковій формах та контроль за їх дотриманням уповноваженими банками. Затверджено постановою Правління НБУ від 12. 08.2005 р. № 290 (зі змінами).
68. Положення про валютний контроль. Затверджено постановою Правління НБУ від 08.02.2000 р. № 49 (зі змінами).
69. Положення про ведення касових операцій в національній валюті в Україні. Затверджено постановою Правління НБУ від 15.12.2004 № 637(зі змінами).
70. Положення про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями. Затверджено постановою Правління НБУ від 03.12.2003 № 514 (зі змінами).
71. Правила бухгалтерського обліку операцій з документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями в банках України. Затверджено постановою Правління НБУ від 03.12.2004 р. № 549 (зі змінами).
72. Правила здійснення за межі України та в Україні переказів фізичних осіб за поточними валютними неторговельними операціями та їх виплати в Україні. Затверджено постановою Правління НБУ від 29.12.2007 р. № 496.
73. Голов С. Міжнародні стандарти фінансової звітності: сучасний стан та застосування. //Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 8—9. — С.88—100
74. Голов С. Ф. Міжнародні стандарти фінансової звітності: вдосконалення та застосування. //Бухгалтерський облік і аудит. — 2007. — № 11. — С. 43—58.
75. Кіндрацька Л. М. Фінансовий та управлінський облік у банках: Підручник. — К.: КНЕУ, 2008. — 816 с.
76. Литвин Н.Б. Вплив змін валютних курсів на фінансову звітність: проблеми обліку та шляхи їх вирішення у міжнародній практиці //Бухгалтерський облік і аудит. — 2007. — № 6.— С. 42—47
77. Литвин Н.Б. Концептуальна основа фінансового обліку та звітності: чи потрібна вона в Україні//Бухгалтерський облік і аудит. — 2006. — № 9.— С. 9—11
78. Литвин Н.Б. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності комерційного банку. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — Тернопіль: «Карт-бланш», 2003. — 362 с.
79. Облік і аудит у банках: Підручник / А.М. Герасимович, Л.М. Кіндрацька, Т.В. Кривов'яз та ін. / За заг.ред. А.М.Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2005. — 536 с.
80. Снігурська Л. Особливості первісного визнання кредитів, наданих не за ринковою ставкою //Вісник НБУ. — 2008. — № 11. — С. 50—54.
81. Снігурська Л. Проблемні питання визнання банками процентного доходу за фінансовими інструментами //Вісник НБУ. — 2007. — № 11. — С. 54—57.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Адміністративний (внутрішній) контроль, 34—35
Акредитив, 216—226
    визначення, 216—217
    види, 217—218
    методика бухгалтерського обліку 218—226
Активи, 36
Амортизація необоротних активів, 390—397
    методи амортизації, 392—397
Амортизована собівартість фінансового інструмента, 125, 156
Аналітичний облік, 42—44
Асоційована компанія, 244, 269—270, 290—293

Б

Банківський документ, 31—32
Банківські метали, 310, 311—312, 341—356
    визначення, 310
    види операцій, 311—312
    методика бухгалтерського обліку 341—356
Безготівкові розрахунки, 200—230
Бек-офіс, 30
Бухгалтерське рівняння, 36—38
Бухгалтерський контроль, 33—34
Бухгалтерські рахунки, 38—39

В

Валютна позиція, 321—322
Валютний перерахунок (трансляція), 539—540, 545
Валютні операції, 309—358
    визначення 309, 310,
    види 310—312

- класифікація 312–317
- методика бухгалтерського обліку 317–356
- розкриття інформації, 356–358
- Валютні цінності, 309–310
- Власні акції банку, 57–64
  - анулювання, 61
  - викуп, 55, 60–62
  - перепродаж, 61–62
  - продаж, 58–60
  - розкриття інформації, 63–64
- Витрати, 468–477, 479–480, 483–492, 494–497
  - витрати на податок на прибуток, 471, 490–492
  - витрати на формування резервів, 110–112, 171–174, 266–269, 282–285, 471
  - загальні адміністративні витрати, 471, 485–489
  - комісійні витрати, 101, 108–109, 469–470, 483–484
  - процентні витрати, 101, 109, 130, 133–135, 141–142, 469, 476–477, 479–480
  - розкриття інформації, 494–497
- Вклад (депозит), 121
- Вклади (депозити) на вимогу, 122, 127–131
- Вклади (депозити) строкові, 122, 131–138
- Власний капітал банку, 36, 52–64
  - структура, 52–53
  - методика бухгалтерського обліку, 53–62
  - розкриття інформації, 63–64
- Внутрішній контроль, 33–35
- Внутрішньобанківська міжфілійна платіжна система, 101–103

Г

- Гарантія банківська, 185–191
  - визначення, 185–186
  - види, 186–187
  - методика бухгалтерського обліку, 188–191
- Грошові кошти банку, 69–113
  - визначення, 69
  - методика бухгалтерського обліку, 74–110
  - розкриття інформації, 112–113
- Гудвіл, 249–250, 408–411
  - визначення, 249, 408
  - методика бухгалтерського обліку, 409
  - розкриття інформації, 410–411

Д

- Дата валютування, 206–207
- Депозитні операції, 121–145

визначення, 121
класифікація, 121–123
методика бухгалтерського обліку, 123–144
розкриття інформації, 144–145
Дивіденди, 55, 62, 64
Дистанційне обслуговування, 203–205
Дорожні чеки, 337–341
Доходи, 468, 471–483, 494–497
    доходи від повернення раніше списаних активів, 174, 471
    дохід у вигляді дивідендів, 470,
    комісійні доходи, 108, 131, 166–167, 469–470, 480–483
    процентні доходи, 100, 109–110, 163–166, 255, 265–266, 281–282, 469, 476–479
    розкриття інформації, 494–497
Дочірна компанія, 244, 269–270, 293–295

Е

Еквіваленти грошових коштів, 69–70
Емісійні різниці, 58
Ефективна ставка відсотка, 125–127, 143, 158, 163, 169–171, 476–477

З

Забезпечення кредиту, 168–169
Запаси матеріальних цінностей, 449–463
    визначення, 449, 451
    бухгалтерський облік, 451–462
    розкриття інформації, 462–463
Збиток банку, 492–494
Зменшення корисності 158, 171–174, 248, 266–269, 282–285, 376, 379–380, 398–399
    кредиту, 158, 171–174
    необоротних активів, 376, 379–380, 398–399
    цінних паперів, 248, 266–269, 282–285
Зобов'язання, 36
Зобов'язання з кредитування, 161, 175, 179, 181, 184

І

Іменні чеки в іноземній валюті, 333–337
Інвестиційна нерухомість, 370, 404–408
Інкасо
    банкнот іноземної валюти, 331–333
    іменних чеків в іноземній валюті, 334–337
    розрахункових чеків, 214–215
Інструменти власного капіталу, 54

К

- Капітал банку, 52–53
  - додатковий, 53
  - основний, 52–53
  - підписний, 56
- Касові операції, 70–94
  - видаткові операції, 76–79
  - готівкові валютно-обмінні операції, 323–341
  - інкасація готівки, 79–89
  - підкріплення кас готівкою, 83–90
  - прибуткові операції, 74–76
- Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО), 17–20
- Консолідована група, 541
- Консолідована фінансова звітність, 538–550
- Концептуальна основу складання та подання фінансових звітів, 22–23
- Кореспондентські відносини, 94
- Кореспондентські рахунки, 94–95, 96–112
- Кредитні операції, 152–193
  - визначення, 152
  - класифікація, 152–155
  - методика бухгалтерського обліку, 155–191
  - розкриття інформації, 191–193
- Кредитна лінія, 174–175
- Курсові різниці, 318–320

Л

- Лізингові (орендні) операції, 418–441
  - визначення, 418, 419
  - класифікація, 418–419
  - методика бухгалтерського обліку, 422–439
  - розкриття інформації, 439–441
- Лізингові (орендні) платежі, 420–422

М

- Метод ефективної ставки відсотка, 124–126, 143, 158, 163, 169–171, 476–477
- Метод повної консолідації, 546–549
- Метод участі в капіталі, 249, 290–293, 549–550
- Методи переоцінки необоротних активів, 372, 374–375, 385–390
- Методи розрахунку собівартості запасів, 450–451, 453, 457–458
- Міжбанківські розрахунки, 94–112
- Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО), 17–21
- Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), 17–21
- Модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку, 101
- Монетарні статті, 318

Н

- Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (НП (С) БО), 14–16
- Нематеріальні активи, 370, 373–403, 409–412
  - визначення, 370
  - види, 370
  - методика бухгалтерського обліку, 373–403
  - розкриття інформації, 409–412
- Необоротні активи, 369–412
  - визначення, 369
  - класифікація, 369–370
  - методика бухгалтерського обліку, 371–409
  - розкриття інформації, 409–412

О

- Облікова політика, 25–28
- Обмінні операції, 313–314, 323–356
  - визначення, 313
  - класифікація, 313–315, 317
  - методика бухгалтерського обліку, 322–341, 345–356
  - розкриття інформації, 356–358
- Овердрафт, 175–178
- Оперативний лізинг, 419, 422–423, 428–435, 436–441
  - визначення, 419,
  - методика бухгалтерського обліку, 422–423, 428–435, 436–438
  - розкриття інформації, 439–441
- Операційна діяльність, 28–31
- Операція репо, 181–182
- Основні засоби, 369–370, 371–373, 376–403, 409–412
  - визначення, 369
  - види, 369–370
  - методика бухгалтерського обліку, 371–373, 376–403
  - розкриття інформації, 409–412
- Ощадний (депозитний) сертифікат, 138–144
  - визначення, 138–139
  - види, 139
  - методика бухгалтерського обліку, 139–144
  - розкриття інформації, 144–145

П

- Пам'ятні та ювілейні монети, 90–94
- Параметри аналітичного обліку, 42–44
- Первинний документ, 31–32

Підкріплення кас готівкою, 83—90
План рахунків бухгалтерського обліку, 39—41
Платіжна вимога, 208—211
Платіжна вимога—доручення, 208
Платіжна картка, 227—230
Платіжне доручення, 205
Податковий облік, 12—14
Портфель цінних паперів, 243
Портфель цінних паперів до погашення, 243, 247, 280—289
Портфель цінних паперів на продаж, 243, 246—247, 261—280
Поточний рахунок, 127—131
Прибуток банку, 492—494
Прибутки (збитки) від торговельних операцій, 256—257, 326—328, 343—344, 354—356
Принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, 24—25
Прострочена заборгованість,
    за наданими кредитами, 163, 177, 180—181, 185
    за нарахованими доходами, 108, 110, 165, 176—177, 181
Прямі кореспондентські рахунки, 104—110

Р

Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, 19
Регістри синтетичного і аналітичного обліку, 42
Режими функціонування системи електронних платежів НБУ, 97—100
Резерви під дебіторську заборгованість, 461—462
Резерви під знецінення цінних паперів, 266—269, 282—285
Резерви під кредитні ризики 110—112, 171—174
Розрахунковий чек, 211—216

С

Синтетичний облік, 42
Система бухгалтерського обліку, 11
Система внутрішнього контролю, 33—35
Система електронних платежів НБУ, 96—101
Системи обліку запасів, 449—450
Складні фінансові інструменти, 55
Списання договірне, 210
Списання примусове, 209—210
Справедлива вартість, 124, 158, 246—247
Статутний капітал, 56

Т

Торговий портфель цінних паперів, 243, 246, 251—261

У

Управлінський облік, 12–14
Урахування векселів, 182–185

Ф

Факторинг, 178–181
Фінансова звітність банку, 504–550
    звіт баланс, 513–519
    звіт про власний капітал, 531–534
    звіт про рух грошових коштів, 522–531
    звіт про фінансові результати, 519–522
    консолідована фінансова звітність, 538–550
    примітки до фінансових звітів, 534–538
Фінансовий актив, 155
Фінансовий облік, 11–14
Фінансовий лізинг, 419, 422–431, 435–436, 438–441
    визначення, 419
    методика бухгалтерського обліку, 422–431, 435–436, 438–439
    розкриття інформації, 439–441
Фінансовий результат діяльності банку, 492–494
Фінансові зобов'язання, 124
Фінансові інвестиції, 239–298
    визначення, 239
    класифікація, 239–242
    методика бухгалтерського обліку, 244–295
    розкриття інформації, 295–298
Фінансові інструменти, 124, 155
Фронт-офіс, 29
Фундаментальна облікова модель, 36–38
Функціональна валюта, 318

Ч

Частка меншості, 546
Чекова книжка, 211–212, 216

Ц

Цінні папери, 241

Я

Якісні характеристики фінансової звітності, 505, 511

ДОДАТКИ

Додаток А

ПЛАН РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ БАНКІВ УКРАЇНИ

(Затверджено постановою Правління Національного банку України від № 280 від 17.06.2004 р. із змінами, затвердженими постановою Правління Національного банку України № 44 від 4.02.2009 р.)

КЛАС 1. КАЗНАЧЕЙСЬКІ ТА МІЖБАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

10 Готівкові кошти

100 Банкноти та монети

1001 А Банкноти та монети в касі банку

1002 А Банкноти та монети в касі відділень банку

1003 А Банкноти та монети в обмінних пунктах

1004 А Банкноти та монети в програмно-технічних комплексах самообслуговування

1005 А Банкноти та монети, інкасовані до перерахування

1007 А Банкноти та монети в дорозі

101 Дорожні чеки

1011 А Дорожні чеки в касі банку

1012 А Дорожні чеки в касі відділень банку

1013 А Дорожні чеки в обмінних пунктах

1017 А Дорожні чеки в дорозі

11 Банківські метали

110 Банківські метали

1101 А Банківські метали в банку

1102 А Банківські метали у відділенні банку

1107 А Банківські метали в дорозі

12 Кошти в Національному банку України

120 Кошти на вимогу в Національному банку України

- 1200 А Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України
- 1203 А Кошти обов'язкових резервів банку в Національному банку України
- 1207 А Накопичувальний рахунок банку в Національному банку України
- 1208 А Нараховані доходи за коштами на вимогу в Національному банку України
- 121 Строкові вклади (депозити) у Національному банку України**
- 1211 А Кошти, що надані Національному банку України за операціями репо
- 1212 А Короткострокові вклади (депозити) у Національному банку України
- 1215 А Неамортизована премія за строковими вкладками (депозитами) у Національному банку України
- 1216 КА Неамортизований дисконт за строковими вкладками (депозитами) у Національному банку України
- 1218 А Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами) у Національному банку України
- 13 Кошти Національного банку України**
- 130 Кореспондентський рахунок Національного банку України в банку**
- 1300 П Кореспондентський рахунок Національного банку України в банку
- 1308 П Нараховані витрати за кореспондентським рахунком Національного банку України в банку
- 131 Короткострокові кредити, що отримані від Національного банку України
- 1310 П Кредити овернайт, що отримані від Національного банку України шляхом рефінансування
- 1311 П Кошти, що отримані від Національного банку України за операціями репо
- 1312 П Короткострокові кредити, що отримані від Національного банку України шляхом рефінансування
- 1313 П Короткострокові стабілізаційні кредити, що отримані від Національного банку України
- 1315 П Неамортизована премія за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 1316 КП Неамортизований дисконт за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 1317 П Прострочена заборгованість за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 1318 П Нараховані витрати за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 132 Довгострокові кредити, що отримані від Національного банку України
- 1322 П Довгострокові кредити, що отримані від Національного банку України
- 1323 П Довгострокові стабілізаційні кредити, що отримані від Національного банку України
- 1324 П Довгострокові кредити, що отримані від Національного банку України за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій
- 1325 П Неамортизована премія за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 1326 КП Неамортизований дисконт за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України

1327 П Прострочена заборгованість за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України

1328 П Нараховані витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України

133 Строкові вклади (депозити) Національного банку України

1332 П Короткострокові вклади (депозити) Національного банку України

1334 П Довгострокові вклади (депозити) Національного банку України

1335 П Неамортизована премія за строковими вкладами (депозитами) Національного банку України

1336 КП Неамортизований дисконт за строковими вкладами (депозитами) Національного банку України

1338 П Нараховані витрати за строковими вкладами (депозитами)

14 Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, та цінні папери, емітовані Національним банком України

140 Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

1400 А Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

1401 А Облігації зовнішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

1402 А Боргові цінні папери органів державної влади та місцевого самоврядування, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

1403 А Боргові цінні папери, випущені банками та небанківськими фінансовими установами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

1404 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

1405 АП Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

1406 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

1407 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

1408 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

141 Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1410 А Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1411 А Облігації зовнішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1412 А Боргові цінні папери органів державної влади та місцевого самоврядування, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1413 А Боргові цінні папери, випущені банками та небанківськими фінансовими установами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1414 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1415 АП Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1416 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1417 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1418 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1419 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

142 Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1420 А Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1421 А Облігації зовнішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1422 А Боргові цінні папери органів державної влади та місцевого самоврядування, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1423 А Боргові цінні папери, випущені банками та небанківськими фінансовими установами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1424 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1426 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1427 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1428 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1429 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

143 Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1430 А Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1435 АП Переоцінка боргових цінних паперів, емітованих Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1436 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1437 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1438 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж

144 Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1440 А Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1446 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1447 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1448 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення

149 Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України

1490 КА Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1491 КА Резерви під знецінення боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

1492 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

1493 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

15 Кошти в інших банках

150 Кошти на вимогу в інших банках

1500 АП Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках

1502 А Кошти банків у розрахунках

1507 П Нараховані витрати за отриманими кредитами овердрафт від інших банків

1508 А Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках

1509 А Прострочені нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках

151 Строкові вклади (депозити), що розміщені в інших банках

1510 А Депозити овернайт, що розміщені в інших банках

1512 А Короткострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках

1513 А Довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках

1514 А Довгострокові вклади (депозити), що розміщені на умовах субординованого боргу

1515 А Неамортизована премія за строковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках

1516 КА Неамортизований дисконт за строковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках

1517 А Прострочена заборгованість за строковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках

1518 А Нараховані доходи за строковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках

1519 А Прострочені нараховані доходи за строковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках

152 Кредити, що надані іншим банкам

1520 А Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам

1521 А Кредити овернайт, що надані іншим банкам

- 1522 А Кредити, що надані іншим банкам за операціями репо
- 1523 А Короткострокові кредити, що надані іншим банкам
- 1524 А Довгострокові кредити, що надані іншим банкам
- 1525 А Неамортизована премія за кредитами, що надані іншим банкам
- 1526 КА Неамортизований дисконт за кредитами, що надані іншим банкам
- 1527 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані іншим банкам
- 1528 А Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам
- 1529 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам
- 159 Резерви під заборгованість інших банків
- 1590 КА Резерви під заборгованість інших банків за кредитними операціями
- 1592 КА Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках
- 16 Кошти інших банків**
- 160 Кошти на вимогу інших банків**
- 1600 АП Кореспондентські рахунки інших банків
- 1602 П Кошти в розрахунках інших банків
- 1607 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані іншим банкам
- 1608 П Нараховані витрати за коштами на вимогу інших банків
- 161 Строкові вклади (депозити) інших банків**
- 1610 П Депозити овернайт інших банків
- 1612 П Короткострокові вклади (депозити) інших банків
- 1613 П Довгострокові вклади (депозити) інших банків
- 1615 П Неамортизована премія за строковимикладами (депозитами) інших банків
- 1616 КП Неамортизований дисконт за строковимикладами (депозитами) інших банків
- 1617 П Прострочена заборгованість за строковимикладами (депозитами) інших банків
- 1618 П Нараховані витрати за строковимикладами (депозитами) інших банків
- 162 Кредити, що отримані від інших банків**
- 1621 П Кредити овернайт, що отримані від інших банків
- 1622 П Кредити, що отримані від інших банків за операціями репо
- 1623 П Короткострокові кредити, що отримані від інших банків
- 1624 П Довгострокові кредити, що отримані від інших банків
- 1625 П Неамортизована премія за кредитами, що отримані від інших банків
- 1626 КП Неамортизований дисконт за кредитами, що отримані від інших банків
- 1627 П Прострочена заборгованість за кредитами, що отримані від інших банків
- 1628 П Нараховані витрати за кредитами, що отримані від інших банків
- 18 Дебіторська заборгованість за операціями з банками**
- 181 Дебіторська заборгованість за операціями з банками**
- 1811 А Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою
- 1819 А Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками
- 189 Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками
- 1890 КА Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками
- 19 Кредиторська заборгованість за операціями з банками**
- 191 Кредиторська заборгованість за операціями з банками**
- 1911 П Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою
- 1919 П Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками

КЛАС 2. ОПЕРАЦІЇ З КЛІЄНТАМИ**20 Кредити, що надані суб'єктам господарювання****201 Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання**

2010 А Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання

2016 КА Неамортизований дисконт за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання

2018 А Нараховані доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання

202 Кредити, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання

2020 А Кредити, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання

2026 КА Неамортизований дисконт за врахованими векселями суб'єктів господарювання

2027 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання

2028 А Нараховані доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання

2029 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання

203 Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання

2030 А Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання

2036 КА Неамортизований дисконт за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання

2037 А Прострочена заборгованість за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання

2038 А Нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання

2039 А Прострочені нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання

206 Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2062 А Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2063 А Довгострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2065 А Неамортизована премія за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2066 КА Неамортизований дисконт за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2067 А Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2068 А Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2069 А Прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

207 Кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2071 А Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання

2072 А Короткострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2073 А Довгострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2074 А Довгострокові кредити, що надані суб'єктам господарювання за участю кредитів Національного банку України

2075 А Неамортизована премія за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2076 КА Неамортизований дисконт за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2077 А Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2078 А Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

2079 А Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

208 *Іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання*

2082 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання

2083 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання

2085 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

2086 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

2087 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

2088 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

2089 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

2082 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання

2083 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання

2085 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

2086 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

2087 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

2088 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

2089 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

21 Кредити, що надані органам державної влади

210 *Кредити, що надані органам державної влади*

2102 А Короткострокові кредити, що надані органам державної влади

2103 А Довгострокові кредити, що надані органам державної влади

2105 А Неамортизована премія за кредитами, що надані органам державної влади

2106 КА Неамортизований дисконт за кредитами, що надані органам державної влади

2107 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані органам державної влади

2108 А Нараховані доходи за кредитами, що надані органам державної влади

2109 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані органам державної влади

211 *Кредити, що надані органам місцевого самоврядування*

2112 А Короткострокові кредити, що надані органам місцевого самоврядування

2113 А Довгострокові кредити, що надані органам місцевого самоврядування

2115 А Неамортизована премія за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування
2116 КА Неамортизований дисконт за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

2117 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

2118 А Нараховані доходи за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

2119 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

212 Іпотечні кредити, що надані органам державної влади

2122 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані органам державної влади

2123 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані органам державної влади

2125 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади

2126 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади

2127 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади

2128 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади

2129 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади

213 Іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування

2132 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування

2133 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування

2135 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

2136 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

2137 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

2138 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

2139 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

22 Кредити, що надані фізичним особам

220 Кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам

2202 А Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам

2203 А Довгострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам

2205 А Неамортизована премія за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам

2206 КА Неамортизований дисконт за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам

2207 А Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам

2208 А Нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам

2209 А Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам

221 Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам

2211 А Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам

2215 А Неамортизована премія за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам

2216 КА Неамортизований дисконт за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам

2217 А Прострочена заборгованість за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам

2218 А Нараховані доходи за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам

2219 А Прострочені нараховані доходи за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам

222 Кредити, що надані за врахованими вексями фізичним особам

2220 А Кредити, що надані за врахованими вексями фізичним особам

2226 КА Неамортизований дисконт за врахованими вексями фізичних осіб

2227 А Прострочена заборгованість за кредитами, що надані за врахованими вексями фізичним особам

2228 А Нараховані доходи за кредитами, що надані за врахованими вексями фізичним особам

2229 А Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані за врахованими вексями фізичним особам

223 Іпотечні кредити, що надані фізичним особам

2232 А Короткострокові іпотечні кредити, що надані фізичним особам

2233 А Довгострокові іпотечні кредити, що надані фізичним особам

2235 А Неамортизована премія за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам

2236 КА Неамортизований дисконт за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам

2237 А Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам

2238 А Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам

2239 А Прострочені нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам

24 Резерви під заборгованість за кредитами, що надані клієнтам

240 Резерви під заборгованість за кредитами, що надані клієнтам

2400 КА Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі

2401 КА Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на портфельній основі

25 Кошти бюджету та позабюджетних фондів України

251 Кошти Державного бюджету України

2512 П Кошти Державного бюджету України цільового характеру

2513 П Кошти Державного казначейства України

2518 П Нараховані витрати за коштами Державного бюджету України

252 Бюджетні кошти клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України

2520 П Поточні рахунки клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України

2523 П Поточні рахунки цільового характеру клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України

2525 П Вклади (депозити) клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України

2526 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України

2528 П Нараховані витрати за коштами клієнтів банку, які утримуються за рахунок Державного бюджету України

253 Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України

2530 П Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України

2531 П Кошти, що вилучені уповноваженими органами

2538 П Нараховані витрати за коштами бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України

254 Кошти місцевих бюджетів та бюджетні кошти клієнтів, які утримуються за рахунок місцевих бюджетів

2541 П Кошти бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів

2542 П Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів

2544 П Кошти бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів цільового характеру

2545 П Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів цільового характеру

2546 П Вклади (депозити) місцевих бюджетів

2548 П Нараховані витрати за коштами місцевих бюджетів

255 Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя

2552 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів

2553 П Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів

2554 П Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок районних, міських, селищних та сільських бюджетів

2555 П Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціальних фондів районних, міських, районних у містах, селищних та сільських бюджетів

2558 П Нараховані витрати за коштами бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя

256 Кошти позабюджетних фондів

2560 П Державні позабюджетні фонди

2561 П Галузеві позабюджетні фонди

2562 П Регіональні позабюджетні фонди

2565 П Цільові кошти позабюджетних фондів

2568 П Нараховані витрати за коштами позабюджетних фондів

257 Кошти державного та місцевого бюджетів для виплат

2570 П Кошти державного бюджету для виплат

2571 П Кошти державного та місцевих бюджетів для цільових виплат готівкою

2572 П Кошти місцевих бюджетів для виплат

26 Кошти клієнтів банку**260 Кошти на вимогу суб'єктів господарювання**

2600 АП Кошти на вимогу суб'єктів господарювання

2601 П Поточні рахунки банку-управителя з довірчого управління

2602 П Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання

2603 П Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання

2604 П Цільові кошти на вимогу суб'єктів господарювання

- 2605 АП Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток
- 2606 П Цільові кошти на фінансування ЄВРО — 2012
- 2607 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання
- 2608 П Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання
- 261 Строкові кошти суб'єктів господарювання**
- 2610 П Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання
- 2611 П Кошти, що отримані від суб'єктів господарювання за операціями репо
- 2615 П Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання
- 2616 КП Неамортизований дисконт за строковими коштами суб'єктів господарювання
- 2617 П Неамортизована премія за строковими коштами суб'єктів господарювання
- 2618 П Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання
- 262 Кошти на вимогу фізичних осіб**
- 2620 АП Кошти на вимогу фізичних осіб
- 2622 П Кошти в розрахунках фізичних осіб
- 2625 АП Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток
- 2627 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані фізичним особам
- 2628 П Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб
- 263 Строкові кошти фізичних осіб**
- 2630 П Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб
- 2635 П Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб
- 2636 КП Неамортизований дисконт за строковими коштами фізичних осіб
- 2637 П Неамортизована премія за строковими коштами фізичних осіб
- 2638 П Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб
- 264 Кошти виборчих фондів**
- 2640 П Кошти виборчого фонду кандидата на пост Президента України
- 2641 П Кошти виборчого фонду політичної партії (блоку), кандидатів від якої зареєстровано Центральною виборчою комісією
- 2642 П Кошти виборчого фонду місцевої організації партії (блоку)
- 2643 П Кошти виборчого фонду кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у депутати в одномандатному окрузі
- 265 Кошти небанківських фінансових установ**
- 2650 АП Кошти на вимогу небанківських фінансових установ
- 2651 П Короткострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ
- 2652 П Довгострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ
- 2653 П Неамортизована премія за строковими коштами небанківських фінансових установ
- 2656 КП Неамортизований дисконт за строковими коштами небанківських фінансових установ
- 2655 АП Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток
- 2657 А Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані небанківським фінансовим установам
- 2658 П Нараховані витрати за коштами небанківських фінансових установ

27 Кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій**270 Кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій**

2700 П Короткострокові кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій

2701 П Довгострокові кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій

2706 КП Неамортизований дисконт за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій

2707 П Неамортизована премія за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій

2708 П Нараховані витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій

28 Дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку**280 Дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку**

2800 А Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку

2801 А Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів банку

2805 А Дебіторська заборгованість за операціями з грошово-речовими лотереями

2806 А Дебіторська заборгованість за індексацією грошових заощаджень

2809 А Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку

289 Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку

2890 КА Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку

29 Кредиторська заборгованість і транзитні рахунки за операціями з клієнтами банку**290 Кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку**

2900 П Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку

2901 П Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів

2902 П Кредиторська заборгованість за прийняті платежі

2903 П Кошти клієнтів банку за недіючими рахунками

2905 П Кредиторська заборгованість за операціями з грошово-речовими лотереями

2906 П Кредиторська заборгованість за індексацією грошових заощаджень

2907 П Кредиторська заборгованість за операціями з цінними паперами колишнього СРСР

2908 П Кредиторська заборгованість за іншими операціями колишнього СРСР

2909 П Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку

292 Транзитні рахунки за операціями з клієнтами банку

2920 АП Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат

2924 АП Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток

КЛАС 3. ОПЕРАЦІЇ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ТА ІНШІ АКТИВИ І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ**30 Цінні папери та похідні фінансові активи в торговому портфелі банку****300 Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку**

3002 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у торговому портфелі банку

3003 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені небанківськими фінансовими установами, у торговому портфелі банку

3005 А Інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку

3007 АП Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку

3008 А Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку

301 Боргові цінні папери в торговому портфелі банку

3010 А Боргові цінні папери органів державної влади в торговому портфелі банку

3011 А Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування в торговому портфелі банку

3012 А Боргові цінні папери, випущені банками, у торговому портфелі банку

3013 А Боргові цінні папери, випущені небанківськими фінансовими установами, у торговому портфелі банку

3014 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств у торговому портфелі банку

3015 АП Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку

3016 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку

3017 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку

3018 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку

304 Похідні фінансові активи в торговому портфелі банку

3040 А Активи за придбаними опціонними контрактами в торговому портфелі банку

3041 А Активи за форвардними контрактами в торговому портфелі банку

3042 А Активи за ф'ючерсними контрактами в торговому портфелі банку

31 Цінні папери в портфелі банку на продаж та похідні фінансові активи, що призначені для обліку хеджування

310 Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж

3102 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у портфелі банку на продаж

3103 А Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені небанківськими фінансовими установами, у портфелі банку на продаж

3105 А Інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж

3107 АП Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж

3108 А Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж

311 Боргові цінні папери в портфелі банку на продаж

3110 А Боргові цінні папери органів державної влади в портфелі банку на продаж

3111 А Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування в портфелі банку на продаж

3112 А Боргові цінні папери, випущені банками, у портфелі банку на продаж

3113 А Боргові цінні папери, випущені небанківськими фінансовими установами, у портфелі банку на продаж

3114 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств у портфелі банку на продаж

3115 АП Переоцінка боргових цінних паперів у портфелі банку на продаж

3116 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж

3117 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж
3118 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж
3119 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж

312 Інвестиції в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу

3122 А Інвестиції в асоційовані банки, що утримуються з метою продажу
3123 А Інвестиції в асоційовані небанківські фінансові установи, що утримуються з метою продажу
3125 А Інвестиції в інші асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу
3128 А Нараховані доходи за інвестиціями в асоційовані компанії, що утримуються з метою продажу

313 Інвестиції в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу

3132 А Інвестиції в дочірні банки, що утримуються з метою продажу
3133 А Інвестиції в дочірні небанківські фінансові установи, що утримуються з метою продажу
3135 А Інвестиції в інші дочірні компанії, що утримуються з метою продажу
3138 А Нараховані доходи за інвестиціями в дочірні компанії, що утримуються з метою продажу

314 Похідні фінансові активи, що призначені для обліку хеджування

3140 А Активи за придбаними опціонними контрактами, що призначені для обліку хеджування
3141 А Активи за форвардними контрактами, що призначені для обліку хеджування
3142 А Активи за ф'ючерсними контрактами, що призначені для обліку хеджування

319 Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж

3190 КА Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж
3191 КА Резерв під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж

32 Цінні папери в портфелі банку до погашення

321 Боргові цінні папери в портфелі банку до погашення

3210 А Боргові цінні папери органів державної влади в портфелі банку до погашення
3211 А Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування в портфелі банку до погашення
3212 А Боргові цінні папери, випущені банками, у портфелі банку до погашення
3213 А Боргові цінні папери, випущені небанківськими фінансовими установами, у портфелі банку до погашення
3214 А Боргові цінні папери нефінансових підприємств у портфелі банку до погашення
3216 КА Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення
3217 А Неамортизована премія за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення
3218 А Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення
3219 А Прострочені нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення

329 Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення

3290 КА Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення
3291 КА Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення

33 Цінні папери власного боргу та похідні фінансові зобов'язання

330 Короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком

3300 П Короткострокові прості векселі, емітовані банком

3301 П Акцепти, що надані за короткостроковими переказними вексялями

3305 П Інші короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком

3306 КП Неамортизований дисконт за короткостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком

3307 П Неамортизована премія за короткостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком

3308 П Нараховані витрати за короткостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком

331 Довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком

3310 П Довгострокові прості векселі, емітовані банком

3311 П Акцепти, що надані за довгостроковими переказними вексялями

3315 П Інші довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком

3316 КП Неамортизований дисконт за довгостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком

3317 П Неамортизована премія за довгостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком

3318 П Нараховані витрати за довгостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком

332 Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком

3320 П Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком

3326 КП Неамортизований дисконт за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком

3327 П Неамортизована премія за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком

3328 П Нараховані витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком

333 Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком

3330 П Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком

3336 КП Неамортизований дисконт за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком

3337 П Неамортизована премія за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком

3338 П Нараховані витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком

334 Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком

3340 П Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком

3346 КП Неамортизований дисконт за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком

3347 П Неамортизована премія за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком

3348 П Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком

335 Похідні фінансові зобов'язання в торговому портфелі банку

3350 П Зобов'язання за проданими опціонними контрактами в торговому портфелі банку

3351 П Зобов'язання за форвардними контрактами в торговому портфелі банку

3352 П Зобов'язання за ф'ючерсними контрактами в торговому портфелі банку

336 Похідні фінансові зобов'язання, що призначені для обліку хеджування

3360 П Зобов'язання за проданими опціонними контрактами, що призначені для обліку хеджування

3361 П Зобов'язання за форвардними контрактами, що призначені для обліку хеджування

3362 П Зобов'язання за ф'ючерсними контрактами, що призначені для обліку хеджування

34 Запаси матеріальних цінностей**340 Запаси матеріальних цінностей**

3400 А Запаси матеріальних цінностей на складі

3402 А Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб

3403 А Дорогоцінні метали в банку

3407 А Дорогоцінні метали в дорозі

3408 А Необоротні активи, утримувані для продажу

3409 А Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя

35 Інші активи банку**350 Витрати майбутніх періодів**

3500 А Витрати майбутніх періодів

351 Дебіторська заборгованість за господарською діяльністю банку

3510 А Дебіторська заборгованість з придбання активів

3519 А Дебіторська заборгованість за послуги

352 Розрахунки за податками та обов'язковими платежами

3520 А Дебіторська заборгованість за податком на прибуток

3521 А Відстрочений податковий актив

3522 А Дебіторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток

354 Дебіторська заборгованість за операціями банку з фінансовими інструментами

3540 А Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку

3541 А Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку

3548 А Дебіторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами

355 Дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку

3550 А Аванси працівникам банку на витрати з відрядження

3551 А Аванси працівникам банку на господарські витрати

3552 А Нестачі та інші нарахування на працівників банку

3559 А Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами

357 Інші нараховані доходи

3570 А Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування

3578 А Інші нараховані доходи

3579 А Прострочені інші нараховані доходи

359 Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку

3590 КА Резерви під дебіторську заборгованість за операціями банку

3599 КА Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами

36 Інші пасиви банку

360 Доходи майбутніх періодів

3600 П Доходи майбутніх періодів

361 Кредиторська заборгованість за господарською діяльністю банку

3610 П Кредиторська заборгованість з придбання активів

3615 П Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)

3619 П Кредиторська заборгованість за послуги

362 Розрахунки за податками та обов'язковими платежами

3620 П Кредиторська заборгованість за податком на прибуток

3621 П Відстрочені податкові зобов'язання

3622 П Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток

3623 П Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

363 Розрахунки з акціонерами (учасниками)

3630 П Внески за незареєстрованим статутним капіталом

3631 П Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами

364 Кредиторська заборгованість за операціями банку з фінансовими інструментами

3640 П Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку

3641 П Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку

3648 П Кредиторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами

365 Кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку

3650 П Заборгованість працівникам банку на відрядження

3651 П Заборгованість працівникам банку на господарські витрати

3652 П Нарахування працівникам банку за заробітною платою

3653 П Утримання з працівників банку на користь третіх осіб

3654 П Нараховані відпускні до сплати

3658 П Забезпечення оплати відпусток

3659 П Інша кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами

366 Субординований борг банку

3660 П Субординований борг банку

3661 П Облігації, емітовані банком, на умовах субординованого боргу

3666 КП Неамортизований дисконт за субординованим боргом

3667 П Неамортизована премія за субординованим боргом

3668 П Нараховані витрати за субординованим боргом

367 Інші нараховані витрати

3670 П Нараховані витрати за розрахунково-касове обслуговування

3678 П Інші нараховані витрати

369 Банківські резерви на покриття ризиків і витрат

3690 П Резерви за виданими зобов'язаннями

3699 П Резерви за іншими операціями за позабалансовими рахунками

37 Клірингові рахунки, суми до з'ясування та транзитні рахунки**370 Клірингові рахунки**

3705 АП Клірингові рахунки за розрахунками платіжними картками

371 Дебетові суми до з'ясування

3710 А Дебетові суми до з'ясування

372 Кредитові суми до з'ясування

3720 П Кредитові суми до з'ясування

373 Транзитні рахунки

3739 АП Транзитний рахунок за іншими розрахунками

38 Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів**380 Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів**

3800 АП Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів

3801 АП Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів

381 Переоцінка фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками

3811 АП Переоцінка фінансових інструментів, що обліковуються за позабалансовими рахунками

39 Розрахунки між філіями банку**390 Розрахунки між філіями банку**

3900 АП Рахунки філій, що відкриті в банку

3901 АП Рахунки, що відкриті для філій банку

3902 А Розрахунки за коштами, що надані філіям банку

3903 П Розрахунки за коштами, що отримані від філій банку

3904 А Нараховані доходи за коштами, що надані філіям банку

3905 П Нараховані витрати за коштами, що отримані від філій банку

3906 А Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку

3907 П Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку

392 Транзитні рахунки за розрахунками між філіями банку

3928 А Транзитні рахунки для дебетових сум, що не були підтверджені філіями банків, розташованими в Україні

3929 П Транзитні рахунки для кредитових сум, що не були підтверджені філіями банків, розташованими в Україні

КЛАС 4. ФІНАНСОВІ ТА КАПІТАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ**41 Інвестиції в асоційовані компанії****410 Інвестиції в асоційовані компанії**

4102 А Інвестиції в асоційовані банки

4103 А Інвестиції в асоційовані небанківські фінансові установи

4105 А Інвестиції в інші асоційовані компанії

42 Інвестиції в дочірні компанії**420 Інвестиції в дочірні компанії**

4202 А Інвестиції в дочірні банки

4203 А Інвестиції в дочірні небанківські фінансові установи

4205 А Інвестиції в інші дочірні компанії

4208 А Нараховані доходи за інвестиціями в дочірні компанії

43 Нематеріальні активи

430 Нематеріальні активи

4300 А Нематеріальні активи

4309 КА Накопичена амортизація нематеріальних активів

431 Капітальні інвестиції в нематеріальні активи

4310 А Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами

432 Гудвіл, що виник у результаті придбання

4321 А Гудвіл

44 Основні засоби

440 Основні засоби

4400 А Основні засоби

4409 КА Знос основних засобів

441 Інвестиційна нерухомість

4410 А Інвестиційна нерухомість

4419 КА Знос інвестиційної нерухомості

443 Капітальні інвестиції за основними засобами

4430 А Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами

4431 А Обладнання, що потребує монтажу

45 Інші необоротні матеріальні активи

450 Інші необоротні матеріальні активи

4500 А Інші необоротні матеріальні активи

4509 КА Знос інших необоротних матеріальних активів

453 Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)

4530 А Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)

КЛАС 5. КАПІТАЛ БАНКУ

50 Статутний капітал та інші фонди банку

500 Статутний капітал банку

5000 П Зареєстрований статутний капітал банку

5001 КП Несплачений зареєстрований статутний капітал банку

5002 КП Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)

5003 П Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу

501 Емісійні різниці

5010 П Емісійні різниці

502 Загальні резерви та фонди банку

5020 П Загальні резерви

5021 П Резервні фонди

5022 П Інші фонди банку

503 Результати минулих років

5030 П Нерозподілені прибутки минулих років

5031 А Непокриті збитки минулих років

504 Результати звітнього року, що очікують затвердження

5040 П Прибуток звітнього року, що очікує затвердження

5041 А Збиток звітнього року, що очікує затвердження

51 Результати переоцінки**510 Результати переоцінки**

5100 П Результати переоцінки основних засобів

5101 П Результати переоцінки нематеріальних активів

5102 АП Результати переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж

5103 П Результати переоцінки інвестицій в асоційовані компанії

5104 АП Результати переоцінки за операціями хеджування

52 Приписний капітал філії іноземного банку**520 Приписний капітал філії іноземного банку**

5200 П Приписний капітал філії іноземного банку

КЛАС 6. ДОХОДИ**60 Процентні доходи****600 Процентні доходи за коштами, що розміщені в Національному банку України**

6000 П Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в акціоному банку України

6002 П Процентні доходи за коштами, що надані Національному банку України за операціями репо

6003 АП Процентні доходи за короткостроковими вкладами (депозитами), що розміщені в Національному банку України

601 Процентні доходи за коштами, що розміщені в інших банках

6010 П Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в інших банках

6011 П Процентні доходи за депозитами овернайт, що розміщені в інших банках

6012 АП Процентні доходи за короткостроковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках

6013 АП Процентні доходи за довгостроковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках

6014 П Процентні доходи за кредитами овернайт, що надані іншим банкам

6015 П Процентні доходи за кредитами, що надані іншим банкам за операціями репо

6016 АП Процентні доходи за кредитами овердрафт та короткостроковими кредитами, що надані іншим банкам

6017 АП Процентні доходи за довгостроковими кредитами, що надані іншим банкам

6018 П Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий іншим банкам

602 Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання

6020 П Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання

6021 П Процентні доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання

6022 П Процентні доходи за кредитами, що надані за врахованими вексями суб'єктам господарювання

6023 П Процентні доходи за операціями з факторингу із суб'єктами господарювання

6026 АП Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

6027 АП Процентні доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання

6028 П Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб'єктам господарювання

6029 АП Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання

603 Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади

6030 АП Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади

6031 АП Процентні доходи за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

6032 АП Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади

6033 АП Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані органам місцевого самоврядування

604 Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам

6040 П Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані фізичним особам

6042 АП Процентні доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам

6044 П Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий фізичним особам

6045 П Процентні доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями фізичним особам

6046 АП Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам

605 Процентні доходи за цінними паперами

6050 АП Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж

6051 АП Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення

6052 АП Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку на продаж

6053 АП Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку до погашення

6054 АП Процентні доходи за цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку на продаж

6055 АП Процентні доходи за цінними паперами, емітованими Національним банком України, у портфелі банку до погашення

6056 АП Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку

6057 АП Процентні доходи за цінними паперами в торговому портфелі банку

608 Процентні доходи за операціями з філіями банку

6080 П Процентні доходи за операціями з філіями банку

609 Інші процентні доходи

6099 П Інші процентні доходи

61 Комісійні доходи

610 Комісійні доходи за операціями з банками

6100 П Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків

6101 П Комісійні доходи від кредитного обслуговування банків

6103 П Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для банків

6104 П Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для банків

6106 П Комісійні доходи від довірчого обслуговування банків

6108 П Комісійні доходи за позабалансовими операціями з банками

6109 П Інші комісійні доходи за операціями з банками

611 Комісійні доходи за операціями з клієнтами

6110 П Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів

6111 П Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів

6113 П Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для клієнтів

6114 П Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів

6116 П Комісійні доходи від довірчого обслуговування клієнтів

6118 П Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами

6119 П Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами

618 Комісійні доходи за операціями з філіями банку

6180 П Комісійні доходи за операціями з філіями банку

62 Результат від торговельних операцій

620 Результат від торговельних операцій

6203 АП Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку

6204 АП Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами

6209 АП Результат від торговельних операцій з іншими фінансовими інструментами

63 Інші операційні доходи

630 Дохід у вигляді дивідендів

6300 П Дохід у вигляді дивідендів

631 Дохід від інвестицій в асоційовані і дочірні компанії

6310 П Дохід від інвестицій в асоційовані компанії

6311 П Дохід від інвестицій у дочірні компанії

638 Інші операційні доходи за операціями з філіями банку

6380 П Інші операційні доходи за операціями з філіями банку

639 Інші операційні доходи

6390 П Дохід від наданих кредитів, розміщених вкладів (депозитів) за ставкою, яка вища, ніж ринкова

6391 АП Результат переоцінки об'єкта хеджування

6392 АП Результат переоцінки інструменту хеджування

6393 АП Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж

6394 П Доходи від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості

6395 П Доходи від оперативного лізингу (оренди)

6396 П Доходи від наданих консультаційних послуг фінансового характеру

6397 П Штрафи, пені, що отримані банком

6398 П Дохід від отриманих кредитів, залучених вкладів (депозитів) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова

6399 П Інші операційні доходи

64 Інші доходи

649 Інші доходи

6490 П Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів

6499 П Інші доходи

67 Повернення списаних активів

671 Повернення списаних активів

- 6710 П Повернення раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості за операціями з банками
- 6711 П Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості інших банків
- 6712 П Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за кредитами, що надані клієнтам
- 6713 П Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості від знецінення цінних паперів на продаж
- 6714 П Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості від знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення
- 6715 П Повернення раніше списаної безнадійної іншої дебіторської заборгованості та інших активів банку
- 6717 П Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років

КЛАС 7. ВИТРАТИ

70 Процентні витрати

700 Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України

- 7000 А Процентні витрати за коштами на вимогу, що отримані від Національного банку України
- 7002 А Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України за операціями репо
- 7003 АП Процентні витрати за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 7004 АП Процентні витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України
- 7005 АП Процентні витрати за короткостроковими вкладами (депозитами), що отримані від Національного банку України
- 7006 АП Процентні витрати за довгостроковими вкладами (депозитами), що отримані від Національного банку України

701 Процентні витрати за коштами, що отримані від інших банків

- 7010 А Процентні витрати за коштами на вимогу інших банків
  - 7011 А Процентні витрати за депозитами овернайт інших банків
  - 7012 АП Процентні витрати за короткостроковими вкладами (депозитами) інших банків
  - 7013 АП Процентні витрати за довгостроковими вкладами (депозитами) інших банків
  - 7014 А Процентні витрати за кредитами овернайт, що отримані від інших банків
  - 7015 А Процентні витрати за кредитами, що отримані від інших банків за операціями репо
  - 7016 АП Процентні витрати за кредитами овердрафт та короткостроковими кредитами, що отримані від інших банків
  - 7017 АП Процентні витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від інших банків
- #### ***702 Процентні витрати за операціями із суб'єктами господарювання***
- 7020 А Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання
  - 7021 АП Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання
  - 7028 А Процентні витрати за фінансовим лізингом (орендою)

703 Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України

7030 А Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України

704 Процентні витрати за операціями з фізичними особами

7040 А Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб

7041 АП Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб

705 Процентні витрати за цінними паперами власного боргу

7050 АП Процентні витрати за короткостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком, крім ощадних (депозитних) сертифікатів

7051 АП Процентні витрати за довгостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком, крім ощадних (депозитних) сертифікатів

7052 АП Процентні витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком

7053 АП Процентні витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком

7054 АП Процентні витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком

706 Процентні витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій

7060 АП Процентні витрати за короткостроковими кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій

7061 АП Процентні витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій

707 Процентні витрати за операціями з небанківськими фінансовими установами

7070 А Процентні витрати за коштами на вимогу небанківських фінансових установ

7071 АП Процентні витрати за строковими коштами небанківських фінансових установ

708 Процентні витрати за операціями з філіями банку

7080 А Процентні витрати за операціями з філіями банку

709 Інші процентні витрати

7096 А Процентні витрати за субординованим боргом

7099 А Інші процентні витрати

71 Комісійні витрати**710 Комісійні витрати**

7100 А Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування

7101 А Комісійні витрати на кредитне обслуговування

7103 А Комісійні витрати за операціями з цінними паперами

7104 А Комісійні витрати за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів

7106 А Комісійні витрати на довірче обслуговування

7108 А Комісійні витрати за позабалансовими операціями

7109 А Інші комісійні витрати

718 Комісійні витрати за операціями з філіями банку

7180 А Комісійні витрати за операціями з філіями банку

73 Інші операційні витрати**731 Втрати від інвестицій в асоційовані і дочірні компанії**

7310 А Втрати від інвестицій в асоційовані компанії

7311 А Втрати від інвестицій у дочірні компанії

738 Інші операційні витрати за операціями з філіями банку

7380 А Інші операційні витрати за операціями з філіями банку

739 Інші операційні витрати

7390 А Витрати від наданих кредитів, розміщених вкладів (депозитів) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова

7391 А Витрати на інкасацію та перевезення цінностей

7392 А Витрати на аудит

7394 А Витрати від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості

7395 А Витрати на оперативний лізинг (оренду)

7396 А Витрати за отриманими консультаційними послугами фінансового характеру

7397 А Штрафи, пені, що сплачені банком

7398 А Витрати від отриманих кредитів, залучених вкладів (депозитів) за ставкою, яка вища, ніж ринкова

7399 А Інші операційні витрати

74 Загальні адміністративні витрати

740 Витрати на утримання персоналу

7400 А Основна і додаткова заробітна плата

7401 А Внески, збори на обов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування

7403 А Матеріальна допомога та інші соціальні виплати

7404 А Витрати на підготовку кадрів

7405 А Витрати на спецодяг та інші засоби захисту працівників

7409 А Інші витрати на утримання персоналу

741 Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток

7410 А Податок на додану вартість

7411 А Податок на землю

7418 А Відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

7419 А Сплата інших податків та обов'язкових платежів, крім податку на прибуток

742 Витрати на утримання основних засобів і нематеріальних активів

7420 А Витрати на утримання власних основних засобів і нематеріальних активів

7421 А Витрати на утримання основних засобів, що отримані у лізинг (оренду)

7423 А Амортизація

743 Інші експлуатаційні та господарські витрати

7430 А Витрати на комунальні послуги

7431 А Господарські витрати

7432 А Витрати на охорону

7433 А Інші експлуатаційні витрати

744 Витрати на телекомунікації

7440 А Витрати на СЕП

7441 А Витрати на інші системи банківського зв'язку

7442 А Поштово-телефонні витрати

745 Інші адміністративні витрати

7452 А Витрати на відрядження

7454 А Представницькі витрати

7455 А Витрати на маркетинг і рекламу

7456 А Спонсорство та доброчинність

7457 А Інші адміністративні витрати

749 Інші витрати

7490 А Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів

7491 АП Втрати від уцінки запасів на продаж

7499 А Інші витрати

77 Відрахування в резерви**770 Відрахування в резерви**

7700 АП Відрахування в резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками

7701 АП Відрахування в резерви під заборгованість інших банків

7702 АП Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам

7703 АП Відрахування в резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж

7704 АП Відрахування в резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення

7705 АП Відрахування в резерви за дебіторською заборгованістю та іншими активами банку

7706 АП Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків і втрат

772 Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами

7720 АП Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами

79 Податок на прибуток**790 Податок на прибуток**

7900 АП Податок на прибуток

КЛАС 8. УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК**КЛАС 9. ПОЗАБАЛАНСОВІ РАХУНКИ****90 Зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій****900 Гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банкам**

9000 А Гарантії, що надані банкам

9001 А Підтверджені акредитиви

9002 А Акцепти, що надані банкам

9003 А Авалі, що надані банкам

901 Гарантії, що отримані від банків

9010 П Прості гарантії, що отримані від банків

9015 П Контргарантії, що отримані від банків

902 Гарантії, що надані клієнтам

9020 А Гарантії, що надані клієнтам

9023 А Авалі, що надані клієнтам

903 Гарантії, що отримані від клієнтів

9030 П Прості гарантії, що отримані від Уряду України

9031 П Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України

9036 П Контргарантії, що отримані від клієнтів

91 Зобов'язання з кредитування, що надані та отримані**910 Зобов'язання з кредитування, що надані банкам**

9100 А Зобов'язання з кредитування, що надані банкам

911 Зобов'язання з кредитування, що отримані від банків

9110 П Зобов'язання з кредитування, що отримані від банків

9111 П Зобов'язання з кредитування, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій

912 Зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам

9122 А Непокриті акредитиви

9129 А Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам

92 Зобов'язання і вимоги за операціями з валютою та банківськими металами

920 Валюта та банківські метали до отримання

9200 А Валюта та банківські метали до отримання за умовами спот

9201 А Валюта та банківські метали до отримання за форвардними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9202 А Валюта та банківські метали до отримання за форвардними контрактами в торговому портфелі банку

9203 А Валюта та банківські метали до отримання за опціонними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9204 А Валюта та банківські метали до отримання за опціонними контрактами в торговому портфелі банку

9206 А Валюта та банківські метали до отримання за ф'ючерсними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9207 А Валюта та банківські метали до отримання за ф'ючерсними контрактами в торговому портфелі банку

921 Валюта та банківські метали до відправлення

9210 П Валюта та банківські метали до відправлення за умовами спот

9211 П Валюта та банківські метали до відправлення за форвардними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9212 П Валюта та банківські метали до відправлення за форвардними контрактами в торговому портфелі банку

9213 П Валюта та банківські метали до відправлення за опціонними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9214 П Валюта та банківські метали до відправлення за опціонними контрактами в торговому портфелі банку

9216 П Валюта та банківські метали до відправлення за ф'ючерсними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9217 П Валюта та банківські метали до відправлення за ф'ючерсними контрактами в торговому портфелі банку

93 Вимоги та зобов'язання щодо андеррайтингу цінних паперів, спотових і строкових фінансових інструментів, крім інструментів валютного обміну

930 Цінні папери до отримання за операціями андеррайтингу

9300 А Вимоги за андеррайтингом цінних паперів

931 Цінні папери до відправлення за операціями андеррайтингу

9310 П Зобов'язання за андеррайтингом цінних паперів

935 Активи до отримання

9350 А Активи до отримання та депозити до розміщення за спотовими контрактами

9351 А Активи до отримання за форвардними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9352 А Активи до отримання за форвардними контрактами в торговому портфелі банку
9353 А Активи до отримання за опціонними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9354 А Активи до отримання за опціонними контрактами в торговому портфелі банку

9356 А Активи до отримання за ф'ючерсними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9357 А Активи до отримання за ф'ючерсними контрактами в торговому портфелі банку

936 Активи до відправлення

9360 П Активи до відправлення та депозити до залучення за спотовими контрактами

9361 П Активи до відправлення за форвардними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9362 П Активи до відправлення за форвардними контрактами в торговому портфелі банку

9363 П Активи до відправлення за опціонними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9364 П Активи до відправлення за опціонними контрактами в торговому портфелі банку

9366 П Активи до відправлення за ф'ючерсними контрактами, що призначені для обліку хеджування

9367 П Активи до відправлення за ф'ючерсними контрактами в торговому портфелі банку

95 Інші зобов'язання і вимоги

950 Отримана застава

9500 А Отримана застава

9501 А Заставна за іпотечними кредитами

9503 А Заставна за складськими свідоцтвами

951 Надана застава

9510 П Надана застава

952 Іпотека

9520 А Земельні ділянки

9521 А Нерухоме майно житлового призначення

9523 А Інші об'єкти нерухомого майна

96 Списана заборгованість та кошти до повернення

960 Не сплачені в строк доходи

9600 А Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками

9601 А Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами

961 Списана у збиток заборгованість за активами

9610 А Списана у збиток заборгованість за коштами на кореспондентських рахунках

9611 А Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями

9613 А Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами

9615 А Списана у збиток дебіторська заборгованість

9617 А Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами

9618 А Списана у збиток заборгованість клієнтів за іншими активами

962 Кошти до повернення

9620 А Валютні кошти підприємств, організацій, міністерств, відомств і Кабінету Міністрів України, що обліковуються на рахунках у Зовнішекономбанку Росії

9621 А Валютні кошти фізичних осіб, що обліковуються на рахунках у Зовнішекономічному банку Росії

97 Цінні папери та інші активи клієнтів на зберіганні

970 Цінні папери та інші активи клієнтів на зберіганні

9702 А Цінні папери на зберіганні

9703 А Інші активи на зберіганні

9704 А Цінні папери клієнтів згідно з договором доручення (комісії)

971 Документи з приватизації — житлові чеки

9710 А Розрахунки з емісії приватизаційних житлових чеків

9711 А Житлові чеки в установах ВАТ «Ощадбанк»

9712 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації

9713 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим

9714 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць

9715 А Розрахунки установ ВАТ «Ощадбанк» за житловими чеками

9717 А Житлові чеки, що акумульовані на рахунках фінансових посередників

9718 А Житлові чеки, що акумульовані для розрахунків за придбані об'єкти приватизації

972 Документи з приватизації — майнові сертифікати

9720 А Розрахунки з емісії приватизаційних майнових сертифікатів

9721 А Майнові сертифікати в установах ВАТ «Ощадбанк»

9722 А Розрахунки майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації

9723 А Розрахунки майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим

9724 А Розрахунки майновими сертифікатами з позабюджетним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць

9725 А Розрахунки установ ВАТ «Ощадбанк» за майновими сертифікатами

9726 А Бланки приватизаційних майнових сертифікатів

9727 А Приватизаційні майнові сертифікати, що акумульовані на рахунках фінансових посередників для приватизації майна

9728 А Майнові сертифікати, що акумульовані для розрахунків за приватизоване житло

973 Документи з приватизації — земельні бони

9731 А Земельні бони в установах ВАТ «Ощадбанк»

9733 А Розрахунки земельними бонами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим

9734 А Розрахунки земельними бонами з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць

9735 А Розрахунки установ ВАТ «Ощадбанк» за земельними бонами

9737 А Земельні бони, що акумульовані на рахунках фінансових посередників

974 Інші розрахунки

9740 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації за придбане майно

9741 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим за придбане майно

9742 А Розрахунки житловими чеками з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць за придбане майно

9743 А Розрахунки приватизаційними майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації за приватизоване житло

9744 А Розрахунки приватизаційними майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим за приватизоване житло

9745 А Розрахунки приватизаційними майновими сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць за приватизоване житло

9746 А Транзитний рахунок за розрахунковими документами з приватизації

975 Документи з приватизації — компенсаційні сертифікати

9751 А Бланки компенсаційних сертифікатів

9752 А Компенсаційні сертифікати, що обертаються на ринку

9753 А Компенсаційні сертифікати, що запропоновані для продажу на біржі

9754 А Компенсаційні сертифікати, що зберігаються в установах банків

9755 А Розрахунки компенсаційними сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації

9756 А Розрахунки компенсаційними сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації Автономної Республіки Крим

9757 А Розрахунки компенсаційними сертифікатами з позабюджетним Державним фондом приватизації адміністративно-територіальних одиниць

976 Грошова компенсація заощаджень громадян України в установах ВАТ «Ощадбанк»

9760 А Грошова компенсація заощаджень громадян України в установах ВАТ «Ощадбанк»

977 Різні цінності і документи з приватизації в дорозі

9770 А Різні цінності і розрахункові документи за придбаними об'єктами приватизації, що відправлені

9771 А Бланки з приватизації в дорозі

978 Активні рахунки довірчого управління

9780 А Готівкові кошти за операціями довірчого управління

9781 А Поточні рахунки банку-управителя з довірчого управління

9782 А Дебіторська заборгованість за операціями довірчого управління

9783 А Цінні папери в довірчому управлінні

9784 А Банківські метали в довірчому управлінні

9786 А Інші активи в довірчому управлінні

9787 А Витрати за операціями довірчого управління

9788 А Нараховані доходи за об'єктами довірчого управління

979 Пасивні рахунки довірчого управління

9790 П Фонди банківського управління

9791 П Рахунки установників

9792 П Кредиторська заборгованість за операціями довірчого управління

9797 П Доходи від операцій довірчого управління

98 Облік інших цінностей та документів

980 Документи за розрахунковими операціями

9800 А Розрахункові документи за факторинговими операціями

9802 А Акредитиви до виконання

- 9803 А Розрахункові документи клієнтів, що обліковуються банком відповідно до укладених цивільно-правових договорів
- 9804 А Документи клієнтів банку (крім фізичних осіб), що не виконані в строк з вини банку
- 9805 А Прострочена заборгованість за кредитами, оформлена векселями
- 9806 А Документи фізичних осіб, що не виконані в строк з вини банку
- 9809 А Інші документи за розрахунковими операціями клієнтів
- 981 Інші цінності і документи**
- 9810 А Нерозібрані посилки з цінностями
- 9811 А Отримані дозволи на випуск цінних паперів
- 9812 А Погашені цінності
- 9819 А Інші цінності і документи
- 982 Бланки цінних паперів та бланки суворого обліку**
- 9820 А Бланки цінних паперів
- 9821 А Бланки суворого обліку
- 983 Документи і цінності, прийняті та відправлені на інкасо**
- 9830 А Документи і цінності, прийняті на інкасо
- 9831 А Документи і цінності, відправлені на інкасо
- 984 Операції за основними засобами**
- 9840 А Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)
- 985 Кошти на будівництво, які передані в порядку пайової участі**
- 9850 А Кошти на будівництво, які передані в порядку пайової участі
- 986 Операції з обслуговування кредитів**
- 9860 А Кредити, що перебувають на обслуговуванні в банку
- 9861 А Процентні доходи за кредитами, що перебувають на обслуговуванні в банку
- 989 Документи та цінності в підзвіті та в дорозі**
- 9890 А Бланки цінних паперів в підзвіті
- 9891 А Бланки цінних паперів в дорозі
- 9892 А Бланки суворого обліку в підзвіті
- 9893 А Бланки суворого обліку в дорозі
- 9898 А Інші цінності та документи в підзвіті
- 9899 А Інші цінності та документи в дорозі
- 99 Контррахунки та позабалансова позиція банку**
- 990 Контррахунки для рахунків розділів 90—95**
- 991 Контррахунки для рахунків розділів 96-98**
- 992 Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами**
- 9920 АП Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами

Додаток Б*Таблиця Б.1. Розрахунок статей форми річного (консолідованого) звіту «Баланс» банку*

Рядок	Найменування статті	Розрахунок статті
		АКТИВИ
1	Грошові кошти та їх еквіваленти	Розділ 10, рахунки 1200, 1203, 1207, 1208, 1211, 1212, 1218, 1510, аналітичні рахунки балансових рахунків 1500А, 1508, 1509, 1512, 1517, 1518, 1519, 1522, (1526), 1527, 1528, 1529, 1581, 1582, 1600А
2	Торгові цінні папери	Аналітичні рахунки балансових рахунків 3002, 3003, 3005, 3007, 3008, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014, 3015 (3016) 3017, 3018, аналітичні рахунки групи рахунків 140
3	Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах	Аналітичні рахунки балансових рахунків 3002, 3003, 3005, 3007, 3008, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014, 3015 (3016) 3017, 3018, аналітичні рахунки групи рахунків 140
4	Кошти в інших банках	Рахунки 1513, 1514, 1515, 1516, 1521, 1523, 1524, 1589, 1607, 1780, (1790), аналітичні рахунки балансових рахунків 1500 А, 1502, 1508, 1509, 1512, 1517, 1518, 1519, 1522, (1526), 1527, 1528, 1529, 1580, 1581, 1582, 1600 А, 1819, 1880, 3580, (1590), (1591), 1592), (1593), (1890), (3590)
5	Кредити та заборгованість клієнтів	Групи рахунків 201, 202, 203, 206, 208, 210, 211, 212, 213, 219, 220, 222, 223, рахунки 2072, 2073, 2074, 2092, 2093, 2095, 2096, 2099, 2212, 2213, 2290, 2292, 2295, 2299, 2600А, 2605А, 2607, 2620А, 2625А, 2627, 2650А, 2655А, 2657, 2075, (2076), 2077, 2078, 2079, 2097, 2215, (2216), 2217, 2218, 2219, 2291, 2480, 2809, 2889, 3578, 3579, 3589, аналітичні рахунки груп рахунків (240), (249), аналітичні рахунки балансових рахунків (2890), (3599)
6	Цінні папери в портфелі банку на продаж	Групи рахунків 141, 143, 310, 311, рахунки (1490), (1492), (3191), аналітичний рахунок балансового рахунку (3190)
7	Цінні папери у портфелі банку до погашення	Групи рахунків 142, 144, 321, 311, рахунки (1491), (1493), (3290), (3291), аналітичний рахунок балансового рахунку 3589
8	Інвестиції в асоційовані і дочірні компанії	Групи рахунків 410, 420
9	Інвестиційна нерухомість	Рахунки 4410, 4419
10	Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	Рахунок 3520

Продовження табл. Б.1

Рядок	Найменування статті	Розрахунок статті
11	Відстрочений податковий актив	Рахунок 3521
12	Гудвіл	Рахунок 4321
13	Основні засоби та нематеріальні активи	Рахунки 4300, (4309), 4310, 4321, 4400, (4409), 4430, 4431, 4500, (4509), 4530
14	Інші фінансові активи	Рахунки 1525, 2071, 2211, 2800, 2801, 2805, 2806, 2888, 2920А, 2924А, 3140, 3141, 3142, 3540, 3541, 3548, 3550, 3551, 3552, 3559, 3570, 3705А, 3710, 3739А, 3810А, 3811А, аналітичні рахунки балансових рахунків 1500А, 1502, 1508, 1509, (1526), 1527, 1528, 1529, 1580, 1819, 2075, (2076), 2077, 2078, 2079, 2097, 2215, (2216), 2217, 2218, 2219, 2291, 2480, 2600А, 2809, 2889, 3578, 3579, 3580, 3589, (1590), (1591), (1592), (1593), (1890), (2400), (2401), 2490), (2890), (3590), (3599)
15	Інші активи	Розділ 11, рахунки 1811, 3400, 3402, 3403, 3407, 3409, 3500, 3510, 3519, 3522, 1880, аналітичні рахунки балансових рахунків 1819, (1890), (3590)
16	Довгострокові активи, призначені для продажу, та активи групи вибуття	Групи рахунків 312, 313, рахунок 3408, аналітичний рахунок балансового рахунку (3190)
17	Усього активів	Сума даних рахунків 1-16
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
18	Кошти банків	Група рахунків 132, рахунки 1300, 1308, 1310, 1312, 1313, (1316), 1317, 1318, 1332, 1335, 1338, 1507, 1608, 1610, 1612, 1615, 1621, аналітичні рахунки балансових рахунків 1500П, 1600П, 1617, 1618, 1623, 1624, (1626), 1627, 1628
19	Кошти клієнтів	Групи рахунків 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 261, 263, 264, рахунки 2600П, 2605П, 2606, 2620П, 2622, 2625П, 2628, 2650П, 2651, 2652, 2653, 2655П, (2656), 2658
20	Боргові цінні папери, емітовані банком	Групи рахунків 330, 331, 332, 333, 334
21	Інші залучені кошти	Групи рахунків розділу 27, рахунок 3615, аналітичні рахунки балансових рахунків 1623, 1624, (1626), 1627, 1628, 3678
22	Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	Рахунок 3620

Закінчення табл. Б.1

Рядок	Найменування статті	Розрахунок статті
23	Відстрочені податкові зобов'язання	Рахунок 3621
24	Резерви за зобов'язаннями	Група рахунків 369
25	Інші фінансові зобов'язання	Рахунки 1602, 2900, 2901, 2902, 2903, 2905, 2906, 2907, 2908, 2909, 2920П, 2924П, 3631, 3640, 3641, 3648, 3650, 3651, 3659, 3670, 3705П, 3720, 3739П, аналітичні рахунки балансових рахунків 1919, 3678
26	Інші зобов'язання	Рахунки 1911, 3600, 3610, 3622, 3623, 3630, 3652, 3653, 3654, 3658, 3619, аналітичний рахунок балансового рахунку 1919
27	Субординований борг	Група рахунків 366
28	Зобов'язання, що пов'язані з довгостроковими активами, призначеними для продажу чи групами вибуття	Розраховується за даними примітки 17
29	Усього зобов'язань	Сума даних рядків 18-28
	ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	
30	Статутний капітал	Рахунки 5000, (5001), (5002), 5003, 5010
31	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Рахунки груп 503, 504
32	Резервні та інші фонди	Рахунки груп 502, 510
33	Чисті активи, що належать акціонерам (учасникам) банку	Відповідає сумі даних рядків 30, 31 та 32
34	Частка меншості	Розраховується за даними примітки 44
35	Усього власного капіталу та частка меншості	Сума даних рядків 30-34
36	Усього пасивів	Сума даних рядків 18-28

Додаток В

Таблиця В.1. Розрахунок статей форми річного (консолідованого) звіту про фінансові результати банку

Рядок	Найменування статті	Розрахунок статті
1	Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати)	Рядок 1 = 1.1 — 1.2
1.1	Процентні доходи	Групи рахунків 600, 601, 602, 603, 604, 605, 609
1.2	Процентні витрати	Групи рахунків (700), (701), (702), (703), (704), (705), (706), (707), (709)
2	Комісійні доходи	Групи рахунків 610, 611
3	Комісійні витрати	Група рахунків (710)
4	Результат від торгових операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку	Аналітичний рахунок рахунку 6203(АП)
5	Результат від операцій з хеджування	Рахунки 6391(АП), 6392(АП)
6	Результат від переоцінки інших фінансових інструментів, які обліковуються за справедливою вартістю з визначенням результату переоцінки у фінансових результатах	Рахунок 6209 (АП), аналітичний рахунок переоцінки інших рахунку 6203(АП)
7	Результат від торгівлі іноземною валютою	Аналітичний рахунок рахунку 6204
8	Прибуток/збиток, який виникає під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, вищою, або нижчою, ніж ринкова	Аналітичні рахунки рахунків 6399, (7399)
9	Прибуток/збиток, який виникає під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, вищою, або нижчою, ніж ринкова	Аналітичні рахунки рахунків 6399, (7399)
10	Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості	Рахунки 6394, (7394)
11	Результат від переоцінки іноземної валюти	Аналітичний рахунок рахунку 6204
12	Резерви під заборгованість за кредитами	Рахунки 6710, 6711, 6712, (7700(АП)), (7701(АП)), (7702(АП)), аналітичні рахунки рахунків 6715, 6717, (7705(АП)), (7720(АП))
13	Знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	Рахунок 6713, аналітичні рахунки рахунків 6717, (7703(АП)), (7720(АП))
14	Результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж	Аналітичний рахунок рахунку 6393(АП)

Закінчення табл. В.1

Рядок	Найменування статті	Розрахунок статті
15	Знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення	Рахунки 6714, 7704(АП)), аналітичні рахунки рахунків 6717,(7720(АП))
16	Резерви за зобов'язаннями	Рахунок (7706 (АП)), аналітичний рахунок рахунку 6715
17	Інші операційні доходи	Рахунки 6395, 6396, 6397, аналітичні рахунки 6300, 6310, 6311, 6393(АП), 6399, 6490, 6499, (7490), (7499)
18	Доходи/витрати від дострокового погашення заборгованості	Аналітичний рахунок рахунку 6399
19	Адміністративні та інші операційні витрати	Групи рахунків (740), (742), (744), (7391), (7392), (7395), (7396), (7397), (7410), (7411), (7418), (7419), (7430), (7431), (7432), (7433), (7452), (7454), (7455), (7456), (7457), (7491 (АП)), аналітичні рахунки рахунків 6490, 6499, 6715, (7310), (7311), (7399), (7490), (7499), (7703 (АП)), (7705(АП))
20	Дохід від участі в капіталі	Аналітичні рахунки рахунків 6310, 6311
21	Прибуток/збиток до оподаткування	Рядок 21=1+2-3+-4+-5+-6+-7+-8+-9+-+10+-11-12-13+-14-15-16+17+-18-19+20
22	Витрати на податок на прибуток	Аналітичний рахунок рахунку (7900 (АП))
23	Прибуток/збиток після оподаткування	Рядок 23 = 21-22
24	Чистий прибуток/збиток від продажу довгострокових активів, призначених для продажу	Аналітичні рахунки рахунків 6393(АП), 6499, (7499), (7900(АП))
25	Чистий прибуток/збиток	Рядок 25=23+-24
26	Прибуток/збиток консолідованої групи:	Рядок 26=26.1+26.2
26.1	Материнського банку	
26.2	Частки меншості	
27	Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	Розраховується за даними приміток 34 і 35
28	Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	Розраховується за даними приміток 34 і 35

Навчальне видання

Литвин Н. Б.

**ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК У БАНКАХ
(У КОНТЕКСТІ МСФЗ)**

Керівник видавничих проектів Т. Ю. Бабенкова

Формат 70х100/16. Підписано до друку 11.02.2010
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Обл.-вид. арк. 37,71. Ум. друк. арк. 49,4
Наклад 1000 прим.

Видавництво «Хай-Тек Прес»
Тел./факс (8 044) 599 05 36
e-mail: books@htpress.com.ua
www.htpress.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і книгорозповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 2688 від 15.11.2006 р.